

‘ज्ञानपीठ मूर्तिदेवी’ पालि गन्धमाला [गन्थाङ्को १]

भदन्ताचरियेन बुद्धघोसमहाथेरवरप्पणीता परमत्थजोतिका नाम

जा त क ट्ठ क था

[पठमो भागो]

एककनिपातवण्णना

कोसिनारकेन तिपिटकाचरियेन
भिकखुना धम्मरक्खितेन
संसोधिताभिसङ्गता च

भा र ती य ज्ञा न पी ठ का शी

पठममुद्गापनं
सहस्रमत्तं

आसाल्हो वीरनि० सं० २४७७
बु० सं० २४६५
जुलाई १९५१

मूलं ९ रु०

भारतीय ज्ञानपीठ काशी

स्व० पुण्यश्लोका माता मूर्तिदेवी की पवित्र स्मृ
तत्सुपुत्र सेठ शान्तिप्रसाद जी द्वारा

संस्थापित

ज्ञानपीठ मूर्तिदेवी पालि ग्रन्थमाला

270-H
20

पालि ग्रंथांक १

प्रकाशक—

अयोध्याप्रसाद गोयलीय,
मन्त्री, भारतीय ज्ञानपीठ काशी
दुर्गाकुण्ड रोड, बनारस

मुद्रक—देवताप्रसाद गहमरी, संसार प्रेस, काशीपुरा, बनारस

स्थापनाब्द
फाल्गुन कृष्ण ६
वीरनि० २४७० }

सर्वाधिकार सुरक्षित

विक्रम सं० २०००

१८ फरवरी १९४२

स्व० मूर्तिदेवी, मातेश्वरी सेठ शान्तिप्रसाद जैन

JÑĀNA-PĪTHA MŪRTIDEVĪ PALI GRANTHAMĀLĀ

PALI GRANTHA No.

JATĀKATTHAKĀTHA

Vol. I

EDITED BY

TRIPITAKACHARYA
BHIKSHU DHARM RAKSHIT

Published by

Bharatiya Jñānapītha, Kashi

First Edition }
1000 Copies. }

ASHARH, VIRA SAMVAT 2477
BUDDH SAMVAT 2495
JULY, 1951.

{ *Price*
{ *Rs. 9/-*

BHĀRATĪYA JÑĀNA-PĪTHA, KASHI

FOUNDED BY

SETH SHANTI PRASAD JAIN

IN MEMORY OF HIS LATE BENEVOLENT MOTHER

SHRĪ MŪRTI DEVĪ

JÑĀNA-PĪTHA MŪRTI DEVĪ PALI GRANTHAMĀLĀ

PALI GRANTHA No. 1

PUBLISHER

AYODHYA PRASAD GOYALIYA,

SECY., BHĀRATĪYA JÑĀNAPĪTHA,
DURGAKUNDA ROAD, BANARAS.

Founded in
Phalguna Krishna 9,
Vira Sam. 2470

All Rights Reserved.

{ Vikrama Samvat 2000
18th Feb. 1944.

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

विज्जति

सिरिधनसुगततथागतेन पनम्हाकं भगवता अरहता सम्मासम्बुद्धेन अभिसम्बुज्झित्वा, सम्बोधिसमधिगमाय सम्भारभूता दीपङ्करपादमूले कताभिनीहारतो पट्टाय याव तुसितभवननिवासा, या चरियायो कथामग्गेन ओवादानुरूपेण च तत्थ तत्थ भिक्खुभिक्खुनीनञ्चेव उपासकुपासिकानञ्च वुत्ता, ता सब्बा अद्वच्छट्ठसत्पमाणा जातक'न्ति नामेन तेनेव तथागतेन पाकटीकता । तञ्च खो पन जातकं सङ्गीति आरोपेन्तेहि धम्मसङ्गाहकत्थेरवरेहि सङ्गीतित्तयसमारोपितं पिटकवसेन सुत्तन्तपिटके च निकाय वसेन खुद्दकनिकाये च अन्तोगधं होति ।

तस्स खो पन जातकस्स अत्थवण्णना, परमविसुद्धसद्धाबुद्धिविरियपतिमण्डितेन तिपिटकपरियत्तिप्पभेदसाट्ठकथे सत्थुसासने अप्पट्ठित्तज्जाणाचारेण थेरवंसप्पदीपानं थेरानं महाविहारवासीनं वंसालङ्कारभूतेन जम्बुदीपवासिना सकसमयसमयन्तरपारदस्सिना यसस्सिना भदन्त बुद्धघोसत्थेर'वरेण परमत्थजोतिका'ति नामेन कता । सा पनायं परमानं उत्तमानं अत्थानं जोतनतो पकासनतो परमत्थजोतिका नाम । जातकट्ठकथा' तिपि अयमेव कथीयते ।

न खो पन जातकट्ठकथासदिसा विसालतमा अञ्जा अट्ठकथा नाम अत्थि । इमस्मिं पन गन्थे राजनीतिधम्मनीत्यादयो सब्बेपि धम्मा आगता । अपि च कथामग्गेन वण्णितो अयं गन्थो सब्बजनसुखावहो होति । एतर्हि लोके कथासाहिच्चे जातकट्ठकथा विय लोकियलोकुत्तरत्थसाधको एकोपि अञ्जो गन्थो नत्थेव ।

अयं जातकट्ठकथा जातकपालियं आंगतनियामेनेव बावीसतिया निपातेहि पतिमण्डिता होति । तेसु एककनिपातवण्णनाय निदानकथानन्तरं अपण्णकजातकादीनि दियड्ढजातकसत्तानि होन्ति, तानि अपण्णकवग्गादीहि पण्णरसहिवग्गेहि चैव तीहि पण्णासकेहि च सङ्गाहीतानि । सब्बेसं निपातानं वित्थारो पन एवं वेदितव्वोः—

अनुक्कमो	निपातो	वगगप्पमाणो	जातकप्पमाणो
१	एककनिपातो	१५	१५०
२	दुकनिपातो	१०	१००
३	तिकनिपातो	५	५०
४	चत्तुक्कनिपातो	५	५०
५	पञ्चकनिपातो	३	२५
६	छक्कनिपातो	२	२०
७	सत्तकनिपातो	२	२१
८	अट्ठकनिपातो	१	१०
९	नवकनिपातो	...	१२
१०	दसकनिपातो	...	१६
११	एकादसकनिपातो	...	६
१२	द्वादसकनिपातो	...	१०
१३	तेरसकनिपातो	...	१०
१४	पक्किण्णकनिपातो	...	१३
१५	बीसतिनिपातो	...	१४

जातकट्टकथा

अनुक्रमको	निपातो	वर्गगण्यमाणो	जातकगण्यमाणो
१६	तिसतिनिपातो	...	१०
१७	चत्तालीसनिपातो	...	५
१८	पञ्चासनिपातो	...	३
१९	सट्टिनिपातो	...	२
२०	सत्ततिनिपातो	...	२
२१	असीतिनिपातो	...	५
२२	महानिपातो	...	१०
२२		४३	५४७

इति इमानि सत्तचत्तालीसाधिकानि पञ्चजातकसतानि इमिस्सं जातकट्टकथाय वर्णितानि । जातकपालीपि एतपरमार्थेव दिस्सति । यम्पन वदन्ति पण्णासाधिकानि पञ्चजातकसतानीति अद्वच्छट्ठानि जातकसतानीति च तं एतकमेव, न हेत्थ अप्पिकाय तिसड्खचाय ऊनता सल्लक्खीयतेति अनेकेहि थरेहि वुत्तं ।

इमाय जातकट्टकथाय पन निदानमत्तं इतो सत्ताधिकतिसतिसंवच्छरतो पुब्बे दिवङ्गतेन **आचरियेन धम्मआनन्दकोसम्बिन** मुद्दापितं अहोसि । सकलाय जातकट्टकथाय हिन्दीभासाय परिवत्तनम्पि आनन्दकोसल्लानत्थेरेन कतं अत्थि । तस्सा ताव तयो भागा येव मुद्दापिता सन्ति । अञ्जो पि भागा सीधेन मुद्दापिता भविस्सन्तीति मञ्जो । अपि च जातकट्टकथाय नागरक्खरमुद्दापने अतिवियपयोजनं दिस्समाने **‘भारतीय ज्ञानपीठ काशी’** इति नामिकाय समितिया मुद्दापनमारब्धं । इमिस्सा पनायं पठमो भागो याव एककनिपातवर्णना परियोसाना मुद्दापितो । जातकट्टकथाय पन मुद्दापनेन तेन भारतीयानं महाउपकारो कतो ।

इमाय जातकट्टकथाय सम्पादनकिच्चं पन सब्बप्पकारेन तिपिटकाचरियेन भदन्तजगदीसकस्सपत्थेरवरेन कतं । तस्सेव अनुमत्तिया मया संसोधिताभिसङ्खता च । इमस्मि अभिसङ्घरणे तत्थ तत्थ विसयानुरूपा मातिकायो लिखिता सन्ति, ता अञ्जोसु गन्थेसु नत्थि, इध पन पाठकानं सुखावबोधत्थाययेव तथा कता । अधोदिप्पणीसु विसदिसपाठापि तेनेव अञ्जासयेन आहटा । पमादवसेन खलु इमस्मि मुद्दापने सद्वदोसादयो दिस्सन्ते, तस्मा मया सुद्धिपत्तं लिखितं अत्थि, तं साधुसो ओलोकेत्वाव सज्जना पठन्तुति निवेदयामि ।

कुसिनारायं
२८-५-५१

इत्थं विञ्जापीयते मया कोसिनारकेन
भिवल्लुना धम्मरक्खितेनान्ति

सङ्केतनिरूपनं

रो०	—	मुद्दित रोमनक्खरपोत्थकं ।
सि०	—	मुद्दित सीहलक्खरपोत्थकं ।
स्या०	—	मुद्दित स्यामक्खरपोत्थकं ।
म०	—	मुद्दित मरम्मक्खरपोत्थकं ।

सूचिपत्रं

निदानकथा

अङ्को	अनुअङ्को	विसयो	पिटुङ्को
१	"	पर्यामगाथा	१
२	"	तीर्णि निदानानि	२
३	"	दूरेनिदानं	"
"	१	सुमेधकथा	"
"	"	अमरवती नगरं	३
"	"	सुमेधपण्डितस्स चिन्तनं	"
"	"	सुमेधपण्डितस्स पब्बज्जा	५
"	"	दीपङ्करभगवतो पादमूले बुद्धभावाय	
		अभिनीहारो	८
"	"	बुद्धप्पादस्स पुब्बनिमित्तानि	१२
"	"	महासत्तस्स अधिट्ठानानि	१५
"	"	१. दानपारमी	"
"	"	२. सीलपारमी	१६
"	"	३. नेक्खम्मपारमी	"
"	"	४. पञ्चापारमी	१७
"	"	५. विरियपारमी	"
"	"	६. खन्तिपारमी	१८
"	"	७. सच्चपारमी	१८
"	"	८. अधिट्ठानपारमी	"
"	"	९. मेत्तापारमी	१९
"	"	१०. उपेक्खापारमी	"
"	"	महासत्तस्स पारमिसम्मसनं	२०
"	२	भगवा दीपङ्करो	२२
"	३	भगवा कोण्डञ्जो	२४
"	४	भगवा मङ्गलो	"
"	५	भगवा सुमनो	२७
"	६	भगवा रेवतो	"
"	७	भगवा सोभितो	"
"	८	भगवा अतोमदस्सी	२८
"	९	भगवा पटुमो	"
"	१०	भगवा नारदो	२९
"	११	भगवा पटुमुत्तरो	"
"	१२	भगवा सुमेधो	"
"	१३	भगवा सुजातो	३०
"	१४	भगवा पिथदस्सी	"
"	१५	भगवा अत्थदस्सी	"

अङ्कको	अनुअङ्कको	विसयो	पिट्ठङ्कको
३	१६	भगवा धम्मदस्सी	३१
"	१७	भगवा सिद्धत्थो	"
"	१८	भगवा तिस्सो	"
"	१९	भगवा फुस्सो	३२
"	२०	भगवा विपस्सी	"
"	२१	भगवा सिखी	"
"	२२	भगवा वेस्सभू	३३
"	२३	भगवा ककुसन्धो	"
"	२४	भगवा कोणागमणो	"
"	२५	भगवा कस्सपो	"
"	२६	सब्बे बुद्धा	३४
"	२७	बोधिसत्तानं आनिसंसा	"
"	२८	पारमियो पूरेसि	३५
"	"	१. दानपारमी	"
"	"	२. सीलपारमी	"
"	"	३. नेक्खम्मपारमी	"
"	"	४. पञ्चापारमी	३६
"	"	५. विरियपारमी	"
"	"	६. खन्तिपारमी	"
"	"	७. सच्चपारमी	"
"	"	८. अधिट्ठानपारमी	"
"	"	९. मेत्तापारमी	"
"	"	१०. उपेक्खापारमी	३७
४	२९	अविदूरे निदानं	"
"	"	तीणि कोलाहलानि	"
"	"	१. कप्पकोलाहलं	"
"	"	२. बुद्धकोलाहलं	"
"	"	३. चक्कवत्तिकोलाहलं	"
"	३०	देवतायाचनं	३८
"	३१	पञ्चमहाविलोकनं विलोकेसि	"
"	"	१. कालो	"
"	"	२. दीपं	"
"	"	३. देसो	"
"	"	४. कुलं	३९
"	"	५. जनेत्तिआयु	"
"	३२	पटिसन्धि गण्ह	"
"	३३	महामायादेवी सुपिनं अद्दस	"
"	३४	ब्राह्मण आहंसु	४०
"	३५	द्वतिसपुब्बनिमित्तानि पातुरहंसु	"
"	३६	बोधिसत्तमातुधम्मता	"

सूचिपत्रं

६

अङ्को	अनुअङ्को	विसयो	पिटुङ्को
४	३७	लुम्बिनीवने	४०
"	३८	तापसो कालदेवलो	४२
"	३९	लक्ष्मणपटिगाहका अट्ट ब्राह्मणा	४३
"	४०	पंचवग्गिया थेरा	"
"	४१	चत्तारि पुब्बनिमित्तानि	४४
"	४२	रञ्जो वप्पमङ्गलं अहोसि	"
"	४३	जातकानं सिप्पं दस्सेसि	४५
"	४४	चत्तारि पुब्बनिमित्तानि	"
"	"	१. जराजिण्णां	"
"	"	२. व्याधितं	"
"	"	३. कालकतं	४६
"	"	४. पब्बजितं	"
"	४५	बोधिसत्तस्स पच्छिमो अलङ्कारो	"
"	४६	राहुलो जातो	"
"	४७	किसागोतमिया उदानं	"
"	४८	नाटकित्थियो	४७
"	४९	महाभिनिक्खमनं	"
"	५०	बोधिसत्तो पब्बजि	४९
"	५१	बोधिसत्तो राजगहं पाविसि	५०
"	५२	आलारं च कालामं उद्दकं च रामपुत्तं	"
"	५३	दुक्करकिरिया	"
"	५४	सुजाताय पायासदानं	५१
"	५५	बोधिसत्तस्स पाति पटिसोतं गच्छति	५२
"	५६	बोधिमण्डं आरुहि	"
"	५७	मारपरजयो	५३
"	५८	सम्बोधिया पत्ति	५६
५	...	सन्तिके निदानं	५७
"	५९	जयपल्लङ्को वरपल्लङ्को	"
"	६०	अनिमिसचेतियं	"
"	६१	रतनचङ्कमचेतियं	"
"	६२	रतनघरं	"
"	६३	येन अजपालनिग्रोधो	"
"	६४	मुचलिन्दं, राजायतनं	५८
"	६५	तपस्सुभल्लिका	५९
"	६६	ब्रह्मा धम्मदेसनं आयाचि	"
"	६६	ब्रह्मा धम्मदेसनं आयाचि	"
"	६७	धम्मचक्कप्पवत्तनं	"
"	६८	चरथं भिक्खवे चारिकन्ति	६०
"	६९	भगवा राजगहे	"
"	७०	सारिपुत्तो च मोग्गल्लानो च	६२

अङ्कको	अनुअङ्कको	विसयो	पिट्टङ्कको
५	७१	भगवा कपिलवत्थुं अगमासि	६२
"	७२	कपिलवत्थुस्मिं पाटिहारियं अकासि	६३
"	७३	कपिलवत्थुं पिण्डाय पाविसि	६४
"	७४	राहुलमातुया सिरिगम्भं अगमासि	६५
"	७५	नन्दं पब्बाजेसि	"
"	७६	राहुलं पब्बाजेसि	"
"	७७	अनाथपिण्डको जेतवनारामं कारेसि	६६

निदानकथा निष्ठिता

१. एककनिपातो

१. पठमो पण्णासको

१. अपण्णकवग्गवण्णना

अङ्कको	विसयो	पिट्टङ्कको
१	अपण्णकजातकं	६८
२	वण्णपथजातकं	७५
३	सेरिवाणिजजातकं	७८
४	चुल्लसेट्ठिजातकं	८०
५	तण्डुलनालिजातकं	८६
६	देवधम्मजातकं	८८
७	कट्टहारिजातकं	९३
८	गामनिजातकं	९५
९	मखादेवजातकं	९६
१०	सुखविहारिजातकं	९८

२. सीलवग्गवण्णना

१	लक्खणमिगजातकं	१००
२	निग्रोधमिगजातकं	१०२
३	कण्डिनजातकं	१०८
४	वातमिगजातकं	११०
५	खरादियजातकं	११२
६	तिपल्लत्थमिगजातकं	११३
७	मालुतजातकं	११६
८	मत्तकभत्तजातकं	११७
९	आयान्तिभत्तजातकं	११९
१०	नलपानजातकं	१२०

३. कुरुङ्गवग्गवण्णना

अङ्को	विषयो	पिट्ठङ्को
१	कुरुङ्गमिगजातकं	१२२
२	कुक्कुरजातकं	१२४
३	भोजाजानीयजातकं	१२७
४	आजञ्जाजातकं	१२६
५	तित्थजातकं	१३०
६	महिलामुखजातकं	१३३
७	अभिण्णजातकं	१३५
८	नन्दिविसालजातकं	१३७
९	कण्णजातकं	१३६
१०	मुनिकजातकं	१४१

४. कुलावकवग्गवण्णना

१	कुलावकजातकं	१४२
२	नच्चजातकं	१४७
३	सम्मोदमानजातकं	१४८
४	मच्छजातकं	१५०
५	वट्टकजातकं	१५१
६	सकुराजातकं	१५३
७	तित्तिरजातकं	१५५
८	बकजातकं	१५८
९	नन्दजातकं	१६१
१०	खदिरङ्गारजातकं	१६३

५. अत्थकामवग्गवण्णना

१	लोसकजातकं	१६८
२	कपोतजातकं	१७३
३	वेलुकजातकं	१७५
४	मकसजातकं	१७६
५	रोहिणीजातकं	१७७
६	आरामदूसकजातकं	१७८
७	वारुणिजातकं	१८०
८	वेदब्भजातकं	१८१
९	नक्खत्तजातकं	१८४
१०	दुम्भेधजातकं	१८६

६. मज्झिमो पण्णासको

६. आसिसवग्गवण्णना

१	महासीलवजातकं	१८८
२	चूलजनकजातकं	१८२
३	पुण्णपातिजातकं	१८३

आङ्को

४

५

६

७

८

९

१०

१

२

३

४

५

६

७

८

९

१०

१

२

३

४

५

६

७

८

९

१०

१

२

३

४

५

६

७

८

९

१०

विसयो

फलजातकं

पञ्चावुधजातकं

कञ्चनक्खन्धजातकं

वानरिन्दजातकं

तयोधम्मजातकं

भेरिवादजातकं

सङ्खधमनजातकं

७. इत्थीवग्गवण्णना

असातमन्तजातकं

अण्डभूतजातकं

तक्कजातकं

दुराजानजातकं

अनभिरतिजातकं

मुदुलक्खणजातकं

उच्छङ्गजातकं

सकितजातकं

विसवन्तजातकं

कुदालजातकं

८. वरणवग्गवण्णना

वरणजातकं

सीलवनागजातकं

सच्चकिरजातकं

रुक्खधम्मजातकं

मच्छजातकं

असङ्कियजातकं

महासुपिनजातकं

इल्लीसजातकं

खरस्सरजातकं

भीमसेनजातकं

९. अपायिम्हवग्गवण्णना

सुरापानजातकं

मित्तविन्दजातकं

कालकण्णिजातकं

अत्थस्सद्वारजातकं

किम्पक्कजातकं

सीलवीमसनजातकं

मङ्गलजातकं

सारम्मजातकं

कुहकजातकं

अकतञ्जुजातकं

पिट्ठङ्को

१६५

१६७

१६९

२०१

२०३

२०५

२०६

२०७

२१०

२१४

२१७

२१९

२२०

२२३

२२५

२२६

२२७

२३०

२३२

२३४

२३७

२३८

२४०

२४२

२४९

२५५

२५६

२५९

२६१

२६२

२६४

२६६

२६७

२६९

२७१

२७२

२७४

१०. लिप्तवग्गवण्णना

अङ्कको	विसयो	पिट्ठङ्कको
१	लिप्तजातकं	२७६
२	महासारजातकं	२७७
३	विस्सासभोजनजातकं	२८२
४	लोमहंसजातकं	२८३
५	महासुदस्सनजातकं	२८५
६	तेलपत्तजातकं	२८७
७	नामसिद्धिजातकं	२८२
८	कूटवारिणजजातकं	२८४
९	परोसहस्सजातकं	२८६
१०	असातरूपजातकं	२८७

३. उपरिमो पण्णासको

११. परोसतवग्गवण्णना

१	परोसतजातकं	२८६
२	पण्णिकजातकं	३००
३	वेरिजातकं	३०१
४	मित्तविन्दजातकं	३०२
५	दुब्बलकट्टुजातकं	३०३
६	उदञ्चनिजातकं	३०४
७	सालित्तजातकं	३०५
८	बाहियजातकं	३०७
९	कुण्डकपूवजातकं	३०८
१०	सब्बसंहारकपञ्चो निट्ठितो	३१०

१२. हंसीवग्गवण्णना

१	गद्रभपञ्चो निट्ठितो	३१०
२	अमरादेवीपञ्चो निट्ठितो	३१०
३	सिगालजातकं	३११
४	मित्तचिन्तीजातकं	३१३
५	अनुसासिकजातकं	३१४
६	दुब्बचजातकं	३१५
७	तित्तिरजातकं	३१६
८	वट्टकजातकं	३१७
९	अकालरावीजातकं	३१८
१०	बन्धनमोक्खजातकं	३२०

१३. कुसनालिग्गवण्णना

१	कुसनालिजातकं	३२३
२	दुम्मेधजातकं	३२५
३	नङ्गलीसजातकं	३२७

अङ्कको

४
५
६
७
८
९
१०

विसयो

अम्बजातकं
कटाहजातकं
असिलक्खणजातकं
कलण्डुकजातकं
बिलारवतजातकं
अग्गिकजातकं
कोसियजातकं

पिट्ठङ्कको

३२९
३३०
३३२
३३४
३३५
३३६
३३७

१४. असम्पदानवग्गवण्णना

१
२
३
४
५
६
७
८
९
१०

असम्पदानजातकं
पञ्चभीरुकजातकं
घतासनजातकं
भानसोधनजातकं
चन्दाभजातकं
सुवण्णहंसजातकं
वब्बुजातकं
गोधजातकं
उभतोभट्टजातकं
काकजातकं

३३९
३४१
३४३
३४४
३४५
३४६
३४८
३४०
३४१
३४२

१५. ककण्टकवग्गवण्णना

१
२
३
४
५
६
७
८
९
१०

गोधजातकं
सिगालजातकं
विरोचनजातकं
नङ्गुट्टुजातकं
राधजातकं
काकजातकं
पुप्फरत्तजातकं
सिगालजातकं
एकपण्णजातकं
सञ्जीवजातकं

३५४
३५५
३५६
३५८
३५९
३६०
३६२
३६४
३६६
३६९

एककनिपातवण्णना निहित्ता

जातकट्टकथा

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स

जातकट्टकथा

१. पणामगाथा *

जातिकोटिसहस्सेहि पमाणरहितं हितं ।
लोकस्स लोकनाथेन कतं येन महेसिना ॥
तस्स पादे नमस्सित्वा कत्वा धम्मस्स चञ्जलिं ।
संघञ्च पतिमानेत्वा सब्बसम्मानभाजनं ॥
नमस्सनादितो अस्स पुञ्ञस्स रतनत्तये ।
पवत्तस्सानुभावेन भेत्वा सब्बे उपद्दे ॥

* स्या०—वन्दित्वा सिरसा सेट्ठं बुद्धमप्पट्ठिपुग्गलं ।
ज्जेय्यसागरमुत्तिण्णं तिण्णसंसारसागरं ॥
तथेव परमं सन्तं गम्भीरं दुद्दसं अणुं ।
भवाभवकरं बुद्धं धम्मं सद्धम्मपूजितं ॥
तथेव पन संघञ्च असंगं संघमुत्तमं ।
उत्तमं दक्खिण्येयानं सन्तिन्द्रियमनासवं ॥
कतन तस्स एतस्स पणामेन विसेसतो ।
धीरातिधीरधीरेहि आगमञ्जूहि विञ्जुहि ॥
अपदानट्ठकथं भन्ते कातब्बन्ति विसेसतो ।
पुनप्पुनादरेनेव याचितोहं यसस्सिभि ॥
तस्माहं सापदानस्स अपदानस्स सेसतो ।
दीपिस्सं पिटकत्तये ॥
यथा पालिनयेनेव अत्थसंवण्णनं सुभं ।
केन कत्थ कदा चेतं भासितं धम्ममुत्तमं ॥
किमत्थं भासितं चेतमेतं वत्वा विधिं गतो ।
निदानकोसल्लत्थञ्च मुउग्गहणधारणा ॥
तस्मा तन्तं विधिं पत्वा पुब्बापरविसेसतं ।
पुराणसीहलभासाय पोराणट्ठकथाय च ॥
ठपितं तं न साधेति साधूनं इच्छित्तिच्छितं ।
तस्मा तमुपनिस्साय पोराणट्ठकथानयं ॥
विवज्जेत्वा विरद्धत्थे विसेत्थम्पकासयं ।
विसेसवण्णनं सेट्ठं करिस्सामत्थवण्णनन्ति ॥

केन कत्थ कदा चेतं भासितं धम्ममुत्तमन्ति च करिस्सामत्थवण्णनन्ति च पटिञ्

तं तं कारणमागम्भ देसितानि जुतीमता ।
 अपण्णकादीनि पुरा जातकानि महेसिना ॥
 यानि येसु चिरं सत्था लोकनित्थरणत्थिको ।
 अनन्ते बोधिसम्भारे परिपाचेसि नायको ॥
 तानि सब्बानि एकज्झं आरोपेन्तेहि संगहं ।
 जातकं नाम संगीतं धम्मसंगाहकेहि यं ॥
 बुद्धवंसस्स एतस्स इच्छन्तेन चिरंठिति ।
 याचितो अभिगन्त्वान् थरेन अत्थदस्सिना ॥
 असंसट्ठविहारेन सदा सद्धिविहारिना ।
 तथेव बुद्धमित्तेन सन्तचित्तेन विञ्जुना ॥
 महिसासकवंसम्हि सम्भूतेन नयञ्जुना ।
 बुद्धदेवेन च तथा भिक्खुना सुद्धबुद्धिना ॥
 महापुरिसचरियानं आनुभावं अचिन्तियं ।
 तस्स विज्जोतयन्तस्स जातकस्सत्थवण्णनं ॥
 महाविहारवासीनं वाचनामग्गनिस्सितं ।
 भासिस्सं भासतो तम्मं साधु गण्हन्तु साधवोति ॥ [1]

२. तीणि निदानानि

सा पनायं जातकस्स^१ अत्थवण्णना दूरेनिदानं अविदूरेनिदानं सन्तिकेनिदानन्ति इमानि तीणि निदानानि दस्सेत्वा वण्णयमाना ये नं सुणन्ति तेहि समुदागमतो^२ पट्ठाय विञ्जातत्ता यस्मा सुट्ठु विञ्जाता नाम होति तस्मा तं तीणि निदानानि दस्सेत्वा वण्णयिस्साम ।

तत्थ आदितो ताव तेसं निदानानं परिच्छदो वेदितब्बो—(१) दीपंकरपादमूलस्मि हि कताभिनी-
 हारस्स महासत्तस्स याव वेस्सन्तरत्तभावा चवित्वा तुसितपुरे निब्बत्ति ताव पवत्तो कथामग्गो दूरेनिदानं नाम,
 (२) तुसितभवनतो पन चवित्वा याव बोधिमण्डे सब्बञ्जुतप्पत्ति ताव पवत्तो कथामग्गो अविदूरेनिदानं नाम,
 (३) सन्तिकेनिदानं पन तेसु तेसु ठानेसु विहरतो तस्मि तस्मि येव ठाने लब्भतीति । तत्रिदं दूरेनिदानं नाम :-

३. दूरेनिदानं

§ १. सुमेधकथा

इतो किर कप्पसत्तसहस्साधिकानं चतुन्नं असंखेय्यानं मत्थके अमरवती नाम नगरं अहोसि । तत्थ सुमेधो नाम ब्राह्मणो पटिवसति, उभतो सुजातो मातितो च पितितो च, संसुद्धगहणिको याव सत्तमाकुलपरिवट्टा, अक्खित्तो अनुपक्कुट्टो जातिवादेन, अभिरूपो दस्सनीयो पासादिको परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागतो । सो अञ्जं कम्मं अक्त्वा ब्राह्मणसिप्पमेव उग्गाण्ह । तस्स दहरकाले येव मातापितरो कालमकंसु । अत्थस्स रासिव-
 ड्ढको अमच्चो आयपोत्थकं आहरित्वा सुवण्णरजतमणिमुत्ताहि भरिते गब्भे विवरित्वा एत्तकं ते कुमार ! मातुसन्तकं, एत्तकं पितुसन्तकं, एत्तकं अय्यकपय्यकानन्ति याव सत्तमा कुलपरिवट्टा धनं आचिक्खित्वा एतं पटिपज्जाहीति^३ आह । सुमेधपण्डितो चिन्तेसि—इमं धनं संहरित्वा मय्हं पितुपितामहाद्वयो परलोकं गच्छन्ता एकं कहापणम्पि गहेत्वा न गता, मया पन गहेत्वा गमनकारणं कातुं वट्ठतीति । सो रञ्जो आरोचेत्वा नगरे भेरि

चरापेत्वा महाजनस्स दानं दत्त्वा तापसपब्बज्जं पब्बजि । इमस्स पत्तत्थस्स आवीभावत्थं इमस्सि ठाने सुमेधकथा कथेतब्बा । सा पनेसा किञ्चापि बुद्धवंसे निरन्तरं आगता येव, गाथाबन्धनेन न आगतत्ता न सुट्ठु पाकटा तस्मा तं अन्तरन्तरा गाथाबन्धदीपकेहि बचनेहि सद्धि कथेस्साम ।

अमरवती नगरं

कप्पसत्तसहस्साधिकानं हि चतुन्न असंखेय्यानं मत्थके दसहि सदेहि अविवित्तं अमरवतीति च अमरन्ति च लद्धनामं नगरं अहोसि यं सन्धाय बुद्धवंसे वुत्तं :—[2]

“कप्पे च सत्तसहस्से च चतुरो च असंखिये ।

अमरं नाम नगरं दस्सनेय्यं मनोरमं ।

दसहि सदेहि अविवित्तं अन्नपानसमायुत” ॥ न्ति ।

तत्थ “दसहि सदेहि अविवित्त” न्ति हत्थिसद्देन अस्ससद्देन रथसद्देन भेरिसद्देन मुर्तिसद्देन वीणासद्देन गीतसद्देन^१ संखसद्देन तालसद्देन ‘अस्नाथ पिवथ खादथा’ ति दसमेन सद्देनाति, इमेहि दसहि सदेहि अविवित्तं अहोसि । तेसं पन सद्दानं एकदेसमेव गहेत्वा :—[२]

“हत्थिसद्दे अस्ससद्दे भेरिसंखरथानि च ।

खादथ पिवथा चेव अन्नपानेन घोसित” ॥ न्ति ।

बुद्धवंसे इमं गाथं^२ वत्ता:—

“नगरं सब्बंगसम्पन्नं सब्बकाममुपागतं^३ ।

सत्तरतनसम्पन्नं नानाजनसमाकुलं ॥

समिद्धं देवनगरंवा आवासं पुञ्जकम्मिनं ।

नगरे अमरवतिया सुमेधो नाम ब्राह्मणो ॥

अनेककोटिसन्निचयो पृहूतधनधञ्जवा ।

अज्झायको मन्तधरो तिण्णं वेदानपारगु ॥

लक्खणे इतिहासे च सधम्मो पारमि गतो” ति वुत्तं ।

सुमेधपण्डितस्स चिन्तनं

अथेकदिवसं सो सुमेधपण्डितो उपरिपासादवरतले रहोगतो हुत्वा पल्लङ्कं आभुजित्वा निसिन्नो चिन्तेसि:—पुनब्भवे पण्डित ! पटिसन्धिगहणं नाम दुक्खं तथा निब्बत्तनिब्बत्तट्ठाने सरीरभेदनं, अहं च जातिधम्मो जराधम्मो व्याधिधम्मो मरणधम्मो । एवंभूतेन मया अजाति अजरं अव्याधि अदुक्खमसुखं सीतलंअमत्तमहानिब्बाणं परियेसितुं वट्टति । अवस्सं भवतो मुञ्चित्वा निब्बाणगामिना एकेन मग्गेन भवितव्वन्ति । तेन वुत्तं:—

“रहोगतो निसीदित्वा एवं चिन्तेसहं तदा ।

दुक्खो पुनब्भवो नाम सरीरस्स च भेदनं ॥

जातिधम्मो जराधम्मो व्याधिधम्मो चहं तदा ।

अजरं अमरं खेमं परियेसिस्सामि निब्बुतिं ॥

यन्नूनिमं पूतिकायं नानाकुणपपूरितं ।

छड्डयित्वान गच्छेय्यं अनपेखो अनत्थिको ॥ [3]

अत्थि हेहिंति यो^४ मग्गो न सो सक्का न हेतुये ।

परियेसिस्सामि तं मग्गं भवतो परिमुत्तिया” ति ॥

१ रो०—सम्मसद्देन । २ रो०—वुत्तगाथं । ३ रो०—सब्बकम्म । ४ रो०—सो ।

ततो उत्तरिम्पि एवं चिन्तेसिः— यथा हि लोके दुःखस्स पटिपक्खभूतं सुखं नाम अत्थि, एव भव सति तप्पटिपक्खेन विभवेनापि भवितव्वं । यथा च उण्हे सति तस्स वूपसमभूतं सोतम्पि अत्थि; एवं रागादीनं अग्गीनं वूपसमन निब्बाणेनापि भवितव्वं । यथा च पापकस्स लामकस्स धम्मस्स पटिपक्खभूतो कल्याणो अनवज्ज-धम्मोपि अत्थियेव, एवमेव पापिकाय जातिया सति सब्बजातिक्खेपनतो अजातिसंखातन निब्बाणेनापि भवितव्वमेवाति । तेन वुत्तः—[३]

“यथापि दुःखे विज्जन्ते सुखं नामपि विज्जति ।
एवं भवे विज्जमाने विभवोपि इच्छितव्वको ॥
यथापि उण्हे विज्जन्ते अपरं विज्जति सीतलं ।
एवं तिविधग्गी विज्जन्ते निब्बाणं इच्छितव्वकं ॥
यथापि पापे विज्जन्ते कल्याणमपि विज्जति ।
एवमेव जातिविज्जन्ते अजातिपि इच्छितव्वकाति^१ ॥

अपरम्पि चिन्तेसिः— यथा नाम गूथरासिम्हि निमुग्गेन पुरिसेन दूरतोव पञ्चवण्णपटुमसञ्छन्न महातळाकं दिस्वा कतरेन नुखो मग्गेन एत्थ गन्तव्वन्ति तं तळाकं गवेसितुं युत्तं । यं तस्स अगवेसनं न सो तळाकस्स दोसो । एवं किलेसमलधोवनअमतमहानिब्बाणतळाके विज्जन्ते तस्स अगवेसनं न अमतमहानिब्बाणमहातळाकस्स दोसो । यथा च चोरेहि सम्परिवारितो पुरिसो पळायनमग्गे विज्जमानेपि सचे न पलायति न सो मग्गस्स दोसो पुरिसस्सेव दोसो, एवमेव किलेसेहि परिवारेत्वा गहितस्स पुरिसस्स विज्जमाने येव निब्बाणगामिम्हि सिवे मग्गे विज्जमाने मग्गस्स अगवेसनं नाम न मग्गस्स दोसो पुग्गलस्सेव दोसो । यथा च व्याधिपीळितो पुरिसो विज्जमाने व्याधितिकिच्छके वेज्जे सचे तं वेज्जं गवेसित्वा व्याधिं न तिकिच्छापेति न सो वेज्जस्स दोसो, एवमेव यो किलेस-व्याधिपीळितो किलेसवूपसममग्गकोविदं विज्जमानमेव आचरियं न गवेसति तस्सेव दोसो न किलेसविनासकस्स आचरियस्साति । तेन वुत्तः—

यथा गूथगतो पुरिसो तळाकं दिस्वान पूरितं ।
न गवेसति तं तळाकं न दोसो तळाकस्स सो ॥
एवं किलेसमलधोवे विज्जन्ते अमतन्तळे ।
न गवेसति तं तळाकं न दोसो अमतन्तळे ॥ [4]
यथा अरीहि परिरुद्धो विज्जन्ते गमने पथे ।
न पलायति सो पुरिसो न दोसो अज्जसस्स सो ॥
एवं किलेसपरिरुद्धो विज्जमाने सिवे पथे ।
न गवेसति तं मग्गं न दोसो सिवमज्जसे ॥
यथासि व्याधितो पुरिसो विज्जमाने तिकिच्छके ।
न तिकिच्छापेति तं व्याधिं न सो दोसो तिकिच्छके ॥
एवं किलेसव्याधीहि दुक्खितो परिपीळितो ।
न गवेसति तं आचरियं न सो दोसो विनायके ति ॥

अपरम्पि चिन्तेसिः— यथा मण्डनजातिको पुरिसो कण्ठे[४] आसत्तं कुणपं छड्ढेत्वा सुखं गच्छति, एव मयापि इमं पूतिकायं छड्ढेत्वा अनपेखेन निब्बाणनगरं पविसितव्वं । यथा च नरनारियो उक्कारभूमियं^२ उच्चार-पस्सावं कत्वा न तं उच्छङ्गेन वा आदाय दंसन्तेन वा वेटेत्वा गच्छन्ति जिगुच्छमाना पन अनपेखाव छड्ढेत्वा गच्छन्ति, एवं मयापि इमं पूतिकायं अनपेखेन छड्ढेत्वा अमतं निब्बाणनगरं पविसितुं वट्टति । यथा च नाविका नाम जज्जरं नावं अनपेक्खा छड्ढेत्वा गच्छन्ति, एवं अहम्पि इमं नवहि वणमुखेहि पग्घरन्तं कायं छड्ढेत्वा अनपेखो निब्बाणनगरं पविसिस्सामि । यथा च पुरिसो नानारतनानि आदाय चोरेहि सद्धिं मग्गं गच्छन्तो अत्तनो

रतननासभयेन ते छड्डेत्वा खेमं मग्नं गण्हाति, एवं अयम्पि करजकायो रतनविलोपकचोरसदिसो सचाहं एत्थ तण्हं करिस्सामि अरियमग्गकुसलधम्मरतनं मे नस्सिस्सति तस्मा मया इमं चोरसदिसं कायं छड्डेत्वा निब्बाण-नगरं पविसितुं वट्ठती ति । तेन वुत्तं:-

यथापि कुणपं पुरिसो कण्ठे बद्धं जिगुञ्छिय ।
मोचयित्वान गच्छेय्य सुखी सेरी सयं वसी ॥
तथेविमं पूतिकायं नानाकुणपसञ्चयं ।
छड्डयित्वान गच्छेय्यं अनपेखो अनत्थिको ॥
यथा उच्चारठानम्हि करीसं नरनारियो ।
छड्डयित्वान गच्छन्ति अनपेखा अनत्थिका ।
एवमेवाहमिमं कायं नानाकुणपपूरितं ।
छड्डयित्वान गच्छिस्सं वच्चं कत्वा यथा कुटि ॥
यथापि जज्जरं नावं पलुग्गं उदगाहिंनि ।
सामी छड्डेत्वा गच्छन्ति अनपेखा अनत्थिका ॥ [5]
एवमेव इमं कायं नवच्छिद्दं धुवस्सवं ।
छड्डयित्वान गच्छिस्स जिण्णं नावं व सामिका ॥
यथापि पुरिसो चोरेहि गच्छन्तो भण्डमादिय ।
भण्डच्छेदभयं दिस्वा छड्डयित्वान गच्छति ॥
एवमेव अयं कायो महाचोरसमो विय ।
पहायिमं गमिस्सामि कुसलच्छेदना भया" ति ॥

सुमेधपण्डितस्स पब्बज्जा

एवं सुमेधपण्डितो नानाविधाहि उपमाहि इमं नेक्खम्मपुसंहितं अत्थं चिन्तेत्वा, सकनिवेसन अपरिमितं भोगक्खन्धं हेट्ठावुत्तनयेन कपणद्धिकादीनं विस्सज्जेत्वा, महादानं दत्वा, [५] वत्थुकामे च किलेसकामे च पहाय, अमरनगरतो निक्खमित्वा, एककोव हिमवन्ते धम्मकं नाम पब्बतं निस्साय अस्समं कत्वा, पण्णसालं च चंकमं च मापेत्वा, पञ्चहि नीवरणदोसेहि विवज्जितं "एवं समाहिते चित्ते" ति आदिना नयेन वुत्तेहि अट्ठहि कारण-गणेहि समुपेतं अभिञ्जासंखातं बलं आहरितुं तस्मिं अस्समपदे नवदोससमन्नागतं साटकं पजहित्वा, द्वादसगुण-सगन्नागतं वाकचीरं निवासेत्वा इसिपब्बज्जं पब्बजि । एवं पब्बजितो अट्ठदोससमाकिण्णं तं पण्णसालं पहाय, समन्नागतं रुक्खमूलं उपगन्त्वा, सब्बं धञ्जविकर्त्ति पहाय, पवत्तफलभोजनो हुत्वा निसज्जट्ठानचंकमवसेनेव पधानं पदहन्तो सत्ताहंभन्तरे यँव अट्ठन्नं समापत्तीनं पञ्चन्नं च अभिञ्जानं लामी अहोसि । एवं तं यथापत्थितं अभिञ्जाबलं पापुणि । तेन वुत्तं:-

"एवाहं चिन्तयित्वान नेककोटिसतं धनं ।
नाथानाथानं दत्वान हिमवन्तमुपागमि ॥
हिमवन्तस्स अविट्ठरे धम्मको नाम पब्बतो ।
अस्समो सुकतो मय्हं पण्णसाला सुमापिता ॥
चंकमनं तत्थ मापेसि पञ्चदोसविवज्जित ।
अट्ठगुणसमूपेतं अभिञ्जाबलमाहरि ॥
साटकं पजहिं तत्थ नवदोसमुपागतं ।
वाकचीरं निवासेसि द्वादसगुणमुपागतं ॥
अट्ठदोससमाकिण्णं पजहिं पण्णसालकं ।
उपागमि रुक्खमूलं गुण दसहुपागतं ॥

वापितं रोपितं धञ्जं पर्जहि निरवसेसतो ।
अनेकगुणसम्पन्नं पवत्तफलमादियि ॥ [6]
तत्थ पधानं पर्दहि निसज्जट्ठानचंकमे ।
अब्भन्तरम्हि सत्ताहे अभिञ्जाबलपापुणि" न्ति ॥

इमाय पन पालिया सुमेधपण्डितेन अस्समपण्णसालचंकमा सहत्था मापिता विय वुत्ता । अयं पनत्थ अत्थो । महासत्तं हिमवन्तं अज्झोगहेत्वा अज्ज धम्मकपव्वत्तं पविसिस्सामीति निक्खन्तं दिस्वा सक्को देवानमिन्दो विस्सकम्मं^१ देवपुत्तं आमन्तेत्वा गच्छ तात ! अयं सुमेधपण्डितो पव्वजिस्सामीति निक्खन्तो, एतस्स वसनट्ठानं मापेहीति । सो तस्स वचनं सम्पटिच्छित्वा रमणीयं अस्समं सुगुत्तं पण्णसालं [६] मनोरमं चंकमं च मापेसि । भगवा पन तदा अत्तनो पुञ्जानुभावेन निष्फलं तं अस्समपदं सन्धाय सारिपुत्त ! तस्मिं धम्मकपव्वतेः—

“अस्समो सुकतो मय्हं पण्णसाला सुमापिता ।

चंकमं तत्थ मापेसि पञ्चदोसविवज्जित” ॥ न्ति आह ।

तत्थ “सुकतो मय्हं” न्ति सुकतो मया—“पण्णसाला सुमापिता” ति पण्णच्छदनसालापि मे सुमापिता अहोसि । “पञ्चदोस विवज्जित” न्ति पञ्चिमे चंकमणदोसा नाम— (१) थद्धविसमता, (२) अन्तो रुक्खता, (३) गहणच्छन्नता, (४) अतिसम्बाधता, (५) अतिविसालताति ।

थद्धविसमभूमिभागस्मिं हि चंकमे चंकमन्तस्स पादा रुजन्ति, फोटा उट्ठहन्ति, चित्तं एकगत्तं न लभति, कम्मट्ठानं विपज्जति । मुदुसमतले पन फावुविहारं आगम्म कम्मट्ठानं सम्पज्जति । तस्मा थद्धविसमभूमिभागता एको दोसोति वेदितव्वो । चंकमस्स अन्तो वा मज्झे वा कोटियं वा रुक्खे सति पमादमागम्म चंकमन्तस्स नलाटं वा सीसं वा पटिहज्जातीति अन्तरुक्खता दुतियो दोसो । तिणलतादिगहणच्छन्ने चंकमे चंकमन्ते अन्धकारवेलायं उरगादिके पाणे अक्कमित्वा वा मारेति, तेहि वा दट्ठो दुक्खं आपज्जतीति गहणच्छन्नता ततियो दोसो । अतिसम्बाधे चंकमे आयामतो रतनिके वा अड्डरतनिके वा चंकमन्तस्स परिच्छेदे पक्खलित्वा नखापि अंगुलियोपि भिज्जन्तीति अतिसम्बाधता चतुत्थो दोसो ।

अतिविसाले चंकमे चंकमन्तस्स चित्तं विधावति, एकगत्तं न लभतीति अतिविसालता पञ्चमो दोसो । पुथुलतो पन दियड्डरतनं द्वीसु पस्सेसु रतनमत्तं अनुचंकमणं दीघतो सट्ठिहत्थं मुदुतलं समविप्प-किण्णवाळुक्कं चंकमणं वट्ठति । चैतियगिरिम्हि दीपप्पसादकमहिन्दत्थेरस्स चंकमणं तादिसं अहोसि ।

तेनाह “चंकमं तत्थ मापेसि पञ्चदोसविवज्जित” न्ति । “अट्ठगुणसमूपेत” न्ति अट्ठहि समणसुखेहि उपेतं । अट्ठिमानि समणसुखानि नाम (१) धनधञ्जापरिगहाभावो, (२) अनवज्जपिण्डपातपरियेसनभावो, (३) निब्बुतपिण्डपातभुञ्जनभावो, (४) रट्ठं पीळेत्वा धनसारं वा सीसकहापणादीनि वा गण्हन्तेसु राजकुलेसु रट्ठपीळनकिलेसाभावो, (५) उपकरणेषु निच्छन्दरागभावो, (६) चोरविलोपे निब्भयभावो, (७) राजराजमहामतेहि असंसट्ठभावो, (८) चतुसु दिसासु अप्पटिहत्तभावोति । इदं [७] वुत्तं होति— यथा तस्मिं अस्समे वसन्तेन सक्का होन्ति इमानि अट्ठ समणसुखानि विन्दितुं एवं अट्ठ गुणसमपेतं तं अस्समं मापेसिन्ति ।

“अभिञ्जा बलमाहरि” न्ति [७] पच्छा तस्मिं अस्समे वसन्तो कसिणपरिकम्मं कत्वा अभिञ्जानं च समापत्तीनं च उप्पादनत्थाय अनिच्चतो दुक्खतो विपस्सनं आरभित्वा थामप्पत्तं विपस्सनाबलं आहरि । यथा तस्मिं वसन्तो तं बलं आहरितुं सक्कोमि एवं तं अस्समं तस्स अभिञ्जत्थाय विपस्सनाबलस्स अनुच्छ-विकं कत्वा मापेसिन्ति अत्थो ।

“साटकं पर्जहि तत्थ नवदोसमुपागत” न्ति एत्थाय आनुपुब्बकथा — तदा किर कुटिलेणचंकमादि पतिमण्डितं पुष्पफूलफूलगुरुक्खसञ्छन्नं रमणीयं मधुरसलिलासयं अपगतबाळमिगभिंसनकसकुणं पविवेकक्खमं अस्समं मापेत्वा अलंकृतचंकमस्स उभोसु अन्तेसु आलम्बनफलकं संविधाय निसीदनत्थाय चंकमवेमज्झे समतलं मुग्गवण्णसिलं मापेत्वा अन्तोपण्णसालायं जटामण लवाकचीरं तिदण्डकुण्डिकादिके तापसपरिक्खारे मण्डपे

पानीयकुटपानीयसंखपानीयसारावानि अग्निसालायां अंगारकपल्लदारुआदीनीति एवं यं यं पब्बजितानं उपकाराय संवत्तति तं सब्बं मापेत्वा पण्णसालाभित्तियं “ये केचि पब्बजितुकामा इमे परिव्रजारे गहेत्वा पब्बजन्तु” ति अक्खरानि छिन्दित्वा देवलोकमेव गते विस्सकम्मे देवपुत्ते सुमेधपण्डितो हिमवन्तपादे गिरिकन्दरानुसारेण अत्तनो निवासानुरूपं फासुकट्ठानं ओलोकेन्तो नदीनिवत्तने विस्सकम्मनिम्मितं सक्कदत्तियं रमणीयं अस्समं दिस्वा चंकमणकोटिं गत्वा पदवळज्जं अपस्सन्तो ध्रुवं पब्बजिता धुरगामे भिक्खं परियेसित्वा किलन्तरूपा आगन्त्वा पण्णसालं पविसित्वा निसिन्ना भविस्सन्तीति चिन्तेत्वा थोकं आगमेत्वा अतिविय चिरायन्ति जानिस्सामीति पण्णसालाकुटिद्वारं विवरित्वाअन्तो पविसित्वा इतोचितो च ओलोकेन्तो महाभित्तियं अक्खरानि वाचेत्वा मय्हं कप्पियपरिक्खारा एते इमे गहेत्वा पब्बजिस्सामीति अत्तनो निवत्थपास्तं साटकयुगं पजहि ।

तेनाह “साटकं पजहि तत्था” ति । एवं पविट्ठो अहं सारिपुत्त ! तस्सं पण्णसालायं साटकं पजहि । “नव दोसमुपागत” न्ति साटकं पजहन्तो नव दोसे दिस्वा पजहिन्ति दीपेति ।

तापसपब्बज्जं पब्बजितानं हि साटर्कस्मि नव दोसा उपट्ठहन्ति । (१) महंग्गभावो एको दोसो (२) परपटिबद्धताय उप्पज्जनभावो एको (३) परिभोगेन लहुं किलिस्सनभावो एको (४) किलिट्ठे च धोवितब्बो च रज्जितब्बो च होति । परिभोगेन जीरणभावो एको । (५) जिणस्स हि तुघ्नं वा अगलदानं वा कातब्बं होति पुन परियेसनाय दुरभिसम्भवभावो एको (६) तापसपब्बज्जाय असारूपभावो एको । (७) पच्चत्थिकानं साधारणभावो एको । यथा हि नं पच्चत्थिका न गण्हन्ति तथा गोपेतब्बं होति । (८) परिभुज्जन्तस्स विभूसनट्ठानभावो एको । (९) गहेत्वा चरन्तस्स [८] खन्धभारमहिच्छभावो एकोति ।

“वाकचीरं निवासेसि” न्ति तदाहं सारिपुत्त ! इमे नव दोसे दिस्वा साटकं पहाय वाकचीरं निवासेसि । मुज्जतिणं [८] हीरहीरं कत्वा गन्थेत्वा कतवाकचीरनिवासनपारुपणत्थाय आदियन्ति अत्थो । “द्वादसगुणमुपागतन्ति द्वादसहि आनिसंसेहि समसागतं ।

वाकचीरस्मि हि द्वादसानिसंसा— (१) अप्पग्गं सुन्दरं कप्पियन्ति अयं ताव एको आनिसंसो । (२) सहत्था कातुं सक्काति अयं दुतियो । (३) परिभोगेन सनिकं किलिस्सति । धोवियमानेपि पप्पच्चो नत्थीति अयं ततियो । (४) परिभोगेन जिण्णोपि सिब्बितब्बाभावो चतुत्थो । (५) पुन परियेसन्तस्स सुखेन करणभावो पच्चमो । (६) तापसपब्बज्जाय सारूपभावो छट्ठो । (७) पच्चत्थिकानं निरुपभोगभावो सत्तमो । (८) परिभुज्जन्तस्स विभूसनट्ठानाभावो अट्ठमो । (९) धारणसल्लहकभावो नवमो । (१०) चीवरपच्चये अप्पिच्छभावो दसमो । (११) वाकुप्पत्तिया धम्मिकअनवज्जभावो एकादसमो । (१२) वाकचीरे नट्ठेपि अनपेक्खभावो द्वादसमोति ।

“अट्ठदीससमाकिण्णं पजहि पण्णसालक” न्ति कथं पजहि ? सो किर वरसाटकयुगं ओमुज्जन्तो चीवरवंसे लगितं अनोजपुप्फदामसदिसं रत्तं वाकचीरं गहेत्वा, निवासेत्वा तस्सुपरि अपरं सुवण्णवण्णं वाकचीरं परिदहित्वा, पुत्तागपुप्फसन्थरसदिसं सखुरं अजिनचम्मं एकंसं कत्वा, जटामण्डलं पटिमुज्जित्वा चूळाय सद्धिं निच्चलभावकरत्थं सारसूचिं पवेसेत्वा, मुत्ताजालसदिसाय सिक्काय पवालवण्णकुण्डिकं ओदहित्वा, तीसु ठानेसु वंके काजं आदाय एकिस्सा काजकोटिया कुण्डिकं एकिस्सा अंकुरापरिच्छिदित्वा ओलम्बेत्वा, खारिभारं असे कत्वा, दक्खिणेन हत्थेन कत्तरदण्डं गहेत्वा, पण्णसालतो निक्खमित्वा, सट्ठिहत्थमहाचंकमं अपरं परं चंकमन्तो अत्तनो वेसं ओलोकेत्वा, मय्हं मनोरथो मत्थकं पत्तो, सोभति वत मे पब्बज्जा, बुद्धादीहि सब्बेहि धीरपुरिसेहि वण्णिता थोमिता अयं पब्बज्जा नाम, पहीणं मे गिहीबन्धनं, निक्खन्तोस्मि नेक्खम्मं, लद्धो मे उत्तमपब्बज्जा, करिस्सामि समणधम्मं, लभिस्सामि मग्गफलसुखं न्ति उस्साहजातो खारिकाजं ओतारेत्वा, चंकमवेमज्जे मुग्गवण्णसिलापट्टे सुवण्णपटिमा विय निसिन्नो दिवसभागं वीतिनामेत्वा, सायण्हसमयं पण्णसालं पविसित्वा, बिदल्लमज्जकपस्से कट्ठत्थरिकाय निपन्नो सरीरं उतुं गाहापेत्वा, बलवपच्चूसे पबुज्जित्वा अत्तनो आगमनं आवज्जेसि—

अहं घरावामें आदीनवं दिस्वा अमितभोगं अनन्तं यसं पहाय अरञ्जं पविसित्वा नेक्खम्मगवेसको हुत्वा पब्बजितो । इतोदानि पट्ठाय पमादचारं चरितुं न वट्ठति । पविवेकं हि पहाय [९] विचरन्तं मिच्छावितक्क-मक्खिका खादन्ति । इदानीं मया विवेकमनुब्रूहेतुं वट्ठति । अहं हि घरावासं पळिबोधतो दिस्वा निक्खन्तो । अयं च मनापा पण्णसाला बेलुवपक्कवण्णा परिभण्डकता भूमि । रजतवण्णा सेतभित्तियो । कपोतपादवण्णं पण्णच्छदनं । विचित्तत्थरकवण्णो बिदळमञ्चको । निवासफासुकं वसन्ट्ठानं । न एत्तो अतिरेकतरा विय मे गेहसम्पदा पञ्जायति । इति पण्णसालाय दोसे विचिनन्तो अट्ठ दोसे फस्सि ।

पण्णसालापरिभोगस्मिं हि अट्ठ आदीनवा—(१) महासमारम्भेन^१ दब्बसम्भारे समोधानेत्वा करण-परियेसनभावो एको आदीनवो । (२) तिणपण्णमत्तिकासु पतितासु [९] तासं पुनप्पुनं उपेतब्बताय निबद्धजग्गन-भावो दुतियो । (३) सेनासनं नाम महल्लकस्स पापुणाति अवेलाय बुट्ठापियमानस्स चित्तेकग्गता न होतीति उट्ठापनियभावो ततियो । (४) सीतुण्हपटिघातेन कायस्स सुखमालकरणभावो चतुत्थो । (५) गेहं पविट्ठेन यं किञ्चि पापं सक्का कातुन्ति गरहपटिच्छादनभावो पञ्चमो । (६) मय्हन्ति परिग्गहकरणभावो छट्ठो । (७) गेहस्स अत्थिभावो नाम सदुतियकवासोति सत्तमो । (८) उक्कामङ्कुणघरगोळिकादीनं साधारणताय बहुसाधारणभावो अट्ठमो इति ।

इमे अट्ठ आदीनवे दिस्वा महासत्तो पण्णसालं पजहि । तेनाहः—“अट्ठदोससमाकिण्णं पजहि पण्ण-सालक”न्ति । “उपागमिं रुक्खमूलं गुणे दसहुपागत”न्ति छन्नं पटिक्खपित्वा दसहि गुणेहि उपेतं रुक्खमूलं उपग-तोस्मीति वदति । तत्रिमे दस गुणा—(१) अप्पसमारम्भता एको गुणो, (२) उपगमनमत्तकमेव हि तत्थ होतीति । अप्पजग्गनता दुतियो, (३) तं हि सम्मट्ठम्पि असम्मट्ठम्पि परिभोगफासुकं होति येव अनुट्ठापनियभावो ततियो, (४) गरहं न पटिच्छादेति तत्थ हि पापं करोन्तो लज्जतीति गरहायापटिच्छन्नभावो चतुत्थो, (५) अब्भोकासवासो विय कायं न सन्थम्भेति कायस्स असन्थम्भनभावो पञ्चमो, (६) परिग्गहकरणभावो छट्ठो, (७) गहालय-पटिक्खेपो सत्तमो, (८) बहुसाधारणगेहे विय पटिजग्गिस्सामि नं निक्खमथाति नीहरणकाभावो अट्ठमो, (९) वसन्तस्स सप्पीतिकभावो नवमो, (१०) रुक्खमूलसेनासनस्स गतगतट्ठाने सुलभताय अनपेक्खभावो दसमोति । इमे दसगुणे दिस्वा रुक्खमूलं उपगतोस्मीति वदति ।

इमानि एत्तकानि कारणानि सल्लक्खेत्वा महासत्तो पुनदिवसे भिक्खाय पाविसि । अथस्स सम्पत्तगामे मनुस्सा महन्तेन उस्साहेन भिक्खं अदंसु । सो भत्तकिच्चं निट्ठत्वा अस्समं आगम्म निसीदित्वा चिन्तेसि—“नाहं आहारं न लभामीति पब्बजितो, सिनिद्धाहारो नामेस मानमदपुरिसमदे वड्ढेति, आहारमूलकस्स च दुक्खस्स अन्तो नत्थि । [१०] यच्चूनाहं वापितरोपितधञ्जनिब्बतं आहारं पजहित्वा पवत्तफलभोजनो भवेय्यन्ति ।” सो ततो पट्ठाय तथा कत्वा घटेन्तो वायमन्तो सत्ताहम्भन्तरेयेव अट्ठ समापत्तियो पञ्च च अभिञ्जा निब्बत्तेसि । तेन वुत्तः—

“वापितं रोपितं धञ्जं पजहि निरवसेसतो ।

अनेकगुणसम्पन्नं पवत्तफलमादियि ॥

तत्थप्पधानं पदहि निसज्जट्ठानचङ्कमे ।

अब्भन्तरमिह सत्ताहे अभिञ्जाबलपापुणि”न्ति ॥

दीपङ्कुरभगवतो पादमूले बुद्धभावाय अभिनीहारो

एवं अभिञ्जाबलं पत्वा सुमेधतापसे समापत्तिसुखेन वीतिनामेन्ते दीपङ्कुरो नाम सत्था लोके उदपादी । तस्स पटिसन्धिजातिबोधधम्मचक्कप्पवत्तनेसु सकलापि दससहस्सी लोकधातु सङ्कम्पि [१०] सम्पकम्पि सम्पवेधि महाविरवं विरवि । द्वित्तिसपुब्बनिमित्तानि पातुरहंसु । सुमेधतापसो समापत्तिसुखेन वीतिनामन्तो नेव तं सद्मस्सोसि न तानि निमित्तानि अदस । तेन वुत्तः—

१ रो०—सम्भारेन ।

“वं मे सिद्धिपत्तस्स वसीभूतस्स सासने ।
 दीपङ्करो नाम जिनो उपज्जि लोकनायको ॥
 उप्पज्जन्ते च जायन्ते बुज्जन्ते धम्मदेसने, ।
 चतुरो निमित्ते नादृसि^१ ज्ञानरतिसमप्पितो”ति ॥

तस्मि काले दीपङ्करदसबलो चतूहि खीणासवसतसहस्सेहि परिवृतो अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो रम्मकं नाम नगरं पत्वा सुदस्सनमहाविहारे पटिवसति । रम्मनगरवासिनो दीपङ्करो किर समणस्सरो परमाभिसम्बोधिं पत्वा पवत्तवरधम्मचक्को अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो रम्मनगरं पत्वा सुदस्सनमहाविहारे पटिवसतीति सुत्वा सप्पिनवनीतादीनि चैव भेसज्जानि वत्थच्छादनानि च गाहापेत्वा गन्धमालादिहत्था येन बुद्धो येन धम्मो येन संघो तन्निन्ना तप्पोणा तप्पभारा हुत्वा सत्थारं उपसंकमित्वा वन्दित्वा गन्धादीहि पूजेत्वा एकमन्तं निसिन्ना धम्मदेसनं सुत्वा स्वातनाय निमन्तेत्वा उट्ठायसिना पक्कमिसु । ते पुनरिवसे महादानं सज्जेत्वा नगरं अलंकरित्वा दसबलस्स आगमनमगं अलंकरोन्ता उदकभिन्नोत्थानेसु पंसुं पक्खिपित्वा समं भूमितलं कत्वा रजतपट्टवण्णं वालुकं आकिरन्ति, लाजानि चैव पुप्फानि च विकिरन्ति, नानाविरागेहि वत्थेहि धजपताके उस्सापेन्ति, कदलियो पुण्णघटपत्तियो च पतिट्ठापेन्ति । तस्मि काले सुमेधतापसो अत्तनो अस्समपदा उग्गन्त्वा तेसं मनुस्सानं उपरि [११] भागेन आकासेन गच्छन्तो ते हट्ठतुट्ठे मनुस्से दिस्वा किन्नुखो कारणन्ति आकासतो ओरुत्थ एकमन्तं ठितो मनुस्से पुच्छि, ‘हम्भो ! कस्स तुम्हे इमं मगं अलंकरोथा ति ?’ तेन वुत्तः—

“पच्चन्तदेसविसये निमन्तेत्वा तथागतं ।
 तस्स आगमनं मगं सोधेन्ति तुट्ठमानसा ॥
 अहं तेन समयेन निक्खमित्वा सकस्समा ।
 धुन्तो वाक्कीरानि गच्छामि अम्बरे तदा ॥
 वेदजातं जनं दिस्वा तुट्ठहट्ठं पमोदितं ।
 ओरोहित्वान गगना मनुस्से पुच्छि तावदे ॥ [11]
 तुट्ठहट्ठो पमुदितो वेदजातो महाजनो ।
 कस्स सोधीयती मग्गो अज्जसं वटुमायन” ॥ न्ति ।

मनुस्सा आहंसु, “भन्ते सुमेध ! न त्वं जानासि ? दीपंकरदसबलो सम्मासम्बोधिं पत्वा पवत्तवरधम्मचक्को चारिकं चरमानो अम्हाकं नगरं पत्वा सुदस्सनमहाविहारे पटिवसति । मयं तं भगवन्तं निमन्तयिम्ह । तस्सेतं बुद्धस्स भगवतो आगमनमगं अलंकरोमाति ।”

सुमेधतापसो चिन्तेसि, “बुद्धोति खो घोसमत्तम्पि लोके दुल्लभं, पगेव बुद्धुप्पादो । मयापि इमेहि मनुस्सेहि सिद्धिं दसबलस्स मगं अलंकरितुं वट्टतीति ।” सो ते मनुस्से आह, “सचे भो ! तुम्हे एतं मगं बुद्धस्स अलंकरोथ मय्हम्पि एकं ओकासं देथ अहम्पि तुम्हेहि सिद्धिं मगं अलंकरिस्सामीति ।”

ते ‘साधूति’ सम्पटिच्छित्वा सुमेधतापसो इद्धिमाति जानन्ता उदकभिन्नोकासं सल्लक्खेत्वा ‘त्वं इमं ठानं अलंकरोहीति’ अदंसु । सुमेधो बुद्धारम्मणं पीति गहेत्वा चिन्तेसि, “अहं इमं ओकासं इद्धिया अलंकरितुं पहोमि । एवं अलंकतो पन मं न परितोसेस्सति ।” अज्ज मया कायवेय्यावच्चं कातुं वट्टतीति पंसुं आहरित्वा तस्मि पदेसे पक्खिपि ।

तस्स तस्मि पदेसे अनलंकते यव दीपंकरो दसबलो महान्भावानं छळभिञ्जानं खीणासवानं चतुहि सतसहस्सेहि परिवृतो, देवतासु दिब्बमालागन्धादीहि पूजयन्तीसु, दिब्बसंगीतेसु पवत्तन्तेसु, मनुस्सेसु मानुसकगन्धहि चैव मालादीहि च पूजयन्तेसु, अनन्ताय बुद्धलील्लहाय मनोसिलातले विजम्हमानो सीहो विय तं अलंकतपटियत्तमगं पटिपज्जि ।

सुमेधतापसो अक्खीनि उम्मीलेत्वा अलंकृतमग्गेन आगच्छन्तस्स दसबलस्स द्वित्तिसमहापुरिस-
लक्खणपतिमण्डितं, असीतिया अनुव्यञ्जनेहि [१२] अनुव्यञ्जितं व्यामप्पभाय सम्परिवारितं, मणि-
वण्णगगनतले नानप्पकारा विज्जुल्लता विय आवेळावेळभूता चेव युगलयुगलभूता च छब्बण्णाधनबुद्धरस्मियो
विस्सज्जेन्तं रूपगप्पत्तं अत्तभावं ओलोकेत्वा, अज्ज मया दसबलस्स जीवितपरिच्चागं कातुं वट्ठतीति मा भगवा
कलले अक्कमि, मणिफलकसेतुं पन अक्कमन्तो विय सद्धिं चतुहि खीणासवसतसहस्सेहि मम पिट्ठिं मद्मानो
गच्छन्तु तं मे भविस्सति दीघरत्तं हिताय सुखायाति केसे मोचेत्वा अजिनजटावाकची [१२] रानि कालवण्णे
कलले पत्थरित्वा मणिफलकसेतु विय कललपिट्ठे निपज्जि । तेन वुत्तं—

“ते मे पुट्ठा व्याकरिं सु बुद्धो लोके अनुत्तरो ।
दीपंकरो नाम जिनो उप्पज्जि लोकनायको ॥
तस्स सोधीयति मग्गो अज्जसं वटुमायनं ।
बुद्धोति मम सुत्तवान पीति उप्पज्जि तावदे ॥
बुद्धो बुद्धोति कथयन्तो सोमनस्सं पवेदयिं ।
तत्थ ठत्वा विचिन्तेसि वुट्ठो संविग्गमानसो ॥
इध बीजानि रोपिस्सं खणो वे मा उपच्चगा ।
यदि बुद्धस्स सोधेथ एकोकासं ददाथ मे ॥
अहम्पि सोधयिस्सामि अज्जसं वटुमायनं ।
अदंसु ते ममोकासं सोधेतुं अज्जसं तदा ॥
बुद्धो बुद्धोति चिन्तेन्तो मग्गं सोधेमहं तदा ।
अनिट्ठिते ममोकासे दीपंकरो महामुनि ॥
चत्तारिसतसहस्सेहि छल्लभिज्जेहि तादिहि ।
खीणासवेहि विमलेहि पटिपज्जिअ ज्जसं जिनो ॥
पच्चुग्गमना वत्तन्ति वज्जन्ति भेरियो बहू ।
आमोदिता नरमरू साधुकारं पवत्तयुं ॥
देवा मनुस्से पस्सन्ति मनुस्सापि च देवता ।
उभोपि ते पज्जलिका अनुयन्ति तथागतं ॥
देवा दिब्बेहि तुरियेहि मनुस्सा मानुसकेहि च ।
उभोपि ते वज्जयन्ता अनुयन्ति तथागतं ॥
दिब्बं मन्दारवं पुप्फं पदुमं पारिच्छत्तकं ।
दिसोदिसं ओकिरन्ति आकासनभगता मरू ॥
चम्पकं सल्लं नीपं नागपुन्नागकेतकं ।
दिसोदिसं उक्खिपन्ति भूमितलगता नरा ॥
केसे मुञ्चिवत्वाहं तत्थ वाकचीरं च चम्मकं ।
कलले पत्थरित्वान अवकुज्जो निपज्जहं ॥ [१३]
अक्कमित्तवान मं बुद्धो सहहिस्सेहि गच्छतु ।
मा मा कलले अक्कमित्थो हिताय मे भविस्सती” ति ॥

सो कललपिट्ठे निपन्नकोव पुन अक्खीनि उम्मीलेत्वा दीपंकरदसबलस्स बुद्धसिरिं सम्पस्समानो
एवं चिन्तेसि, “सचे अहं इच्छेय्यं सब्बकिलेसे ज्ञापेत्वा संघनवको हत्वा रम्मनगरं पविसेय्यं [१३] अज्जातक-

वेसेन पन मे किलेसे ज्ञापेत्वा निब्बाणपत्तिया किच्चं नत्थि, यन्नूनाहं दीपंकरदसबलो विय परमाभिसम्बोधिं पत्वा धम्मनावं आरोपेत्वा महाजनं संसारसागरा उत्तारेत्वा पच्छा परिनिब्बायेय्यं । इदं मय्हं पतिरूपं” न्ति । ततो अट्ठ धम्मे समोधानेत्वा बुद्धभावाय अभिनीहारं कत्वा निप्पज्जि । तेन वुत्तः—

“पुथुवियं निपन्नस्स एवं मे आसि चेतसो ।
इच्छमानो अहं अज्ज किलेसे ज्ञापये मम ।
किम्मे अज्जातवेसेन धम्मं सच्छिकतेनिध ।
सब्बज्जुतं पापुणित्वा बुद्धो हेस्सं सदेवके ॥
किम्मे एकेन तिण्णेन पुरिसेन थामदस्सिना ।
सब्बज्जुतं पापुणित्वा सन्तारेस्सं सदेवके ॥
इमिना मे अधिकारेन पुरिसेन थामदस्सिना ।
सब्बज्जुतं पापुणित्वा पारेमि जनतं बहुं ॥
संसारसोतं छिन्दित्वा विद्धंसित्वा तयो भवे ।
धम्मनावं समारुह्ण सन्तारेस्सं सदेवके, ति ॥

यस्मा पन बुद्धत्वं पत्थेन्तस्सः—

‘मनुस्सत्तं लिगसम्पत्ति हेतु सत्थारदस्सनं ।
पब्बज्जा गुणसम्पत्ति अधिकारो च छन्दता ॥
अट्ठधम्मसमोधाना अभिनीहारो समिज्जती” ति ।

(१) मनुस्सत्तभावास्मि येव हि ठत्वा बुद्धत्वं पत्थेन्तस्स पत्थना समिज्जति । नागस्स वा सुपण्णस्स वा देवताय वा पत्थना नो समिज्जति । (२) मनुस्सत्तभावेपि पुरिसलिगे ठितस्सेव पत्थना समिज्जति । इत्थिया वा पण्डकनपुंसकउभतोव्यञ्जनकानं वा नो समिज्जति । (३) पुरिसस्सपि तस्मि अत्तभावपि अरहत्तप्पत्तिया हेतुसम्पन्नस्सेव पत्थना समिज्जति, नो इतरस्स । (४) हेतुसम्पन्नेपि सच्चे जीवमानकबुद्धस्सेव सन्तिके पत्थेन्तस्स पत्थना समिज्जति । परिनिब्बुते बुद्धे चेतियसन्तिके वा बोधिमूले वा पत्थेन्तस्स न समिज्जति । (५) बुद्धानं सन्तिके पत्थेन्तस्सापि पब्बज्जालिगे ठितस्सेव समिज्जति नो [१४] गिहीलिगे ठितस्स । (६) पब्बजितस्सापि पञ्चभिज्जस्स अट्ठसमापत्तिलाभिनो येव समिज्जति, न इमाय गुणसम्पत्तिया विरहितस्स । (७) गुणसम्पन्नेनापि येन अत्तनो जीवितं बुद्धानं परिचचत्तं होति तस्स इमिना अधिकारेन अधिकारसम्पन्नस्सेव समिज्जति, न इतरस्स । (८) अधिकारसम्पन्नस्सापि यस्स बुद्धकारकधम्मानं अत्थाय महन्तो छन्दो च महन्तो उस्साहो च वायामो च परियेद्विठि च तस्सेव समिज्जति न इतरस्स ।

तन्निदं^१ छन्दमहन्तताय ओपम्मं । सच्चे हि एवमस्स “यो सकलचक्कवाळगब्भं एकोदकीभूतं अत्तनो बाहुबलेन पतरित्वा पारं गन्तुं [१४] समत्थो सो बुद्धत्वं पापुणाति । यो वा पन सकलचक्कवाळगब्भं वल्लगुम्बसञ्छन्नं वियुहित्वा मद्दित्वा पदसा गच्छन्तो पारं गन्तुं समत्थो सो बुद्धत्वं पापुणाति । यो वा पन सकलचक्कवाळगब्भं सत्तियो आकोटेत्वा निरन्तरं सत्तिथलसमाकिण्णं पदसा अवकममानो पारं गन्तुं समत्थो सो बुद्धत्वं पापुणाति । यो वा पन सकलचक्कवाळगब्भं वीतच्चिकंगारभरितं पादेहि मद्मानो पारं गन्तुं समत्थो सो बुद्धत्वं पापुणाति” ति । यो एतेसु एकम्पि अत्तनो दुक्करं न मज्जति अहं एतम्पि तरित्वा वा गत्वा वा पारं गहेस्सामीति एव महन्तेन छन्देन च उस्साहेन च वायामेन च परियेद्विठया च समन्नागतो होति तस्स पत्थना समिज्जति, न इतरस्स ।

सुमेधतापसो पन इमे अट्ठधम्मे समोधानेत्वा बुद्धभावाय अभिनीहारं कत्वा निप्पज्जि ।

दिपङ्करोपि भगवा आगन्त्वा सुमेधतापसस्स सीसभागे ठत्वा मणिसीहपञ्जरं उग्धान्तेतो विय

पञ्चवण्णप्पसादसम्पन्नानि अक्खीनि उम्मिलेत्वा कललपिट्ठे निपन्नं सुमेधतापसं दिस्वा अयं तापसो बुद्धत्ताय अभिनीहारं कत्वा निपन्नो इज्झिस्सति नुखो इमस्स पत्थना उदाहु नोति अनागतं सञ्जाणं पेसेत्वा उपधारेन्तो इतो कप्पसतसहस्साधिकानि चत्तारि असंखेय्यानि अतिक्कमित्वा गोतमो नाम बुद्धो भविस्सतीति अत्वा ठितकोव परिसमज्झे व्याकसि, “पस्सथ नो तुम्हे इमं उगगतपं तापरां कललपिट्ठे निपन्न” न्ति ?

एवं भन्ते ।

अयं बुद्धत्ताय अभिनीहारं कत्वा निपन्नो । समिज्झिस्सति इमस्स पत्थना । इतो कप्पसतसहस्साधिकानं चतुन्नं असंखेय्यानां मत्थके गोतमो नाम बुद्धो भविस्सति । तस्मि पनस्स अत्तभावे कपिलवत्थु नाम नगरं निवासो भविस्सति । माया नाम देवी माता । सुद्धोदनो नाम राजा पिता । अग्गसावको उपतिस्सो नाम धेरो । दुतियसावको कोलितो नाम । बुद्धपट्ठाको आनन्दो नाम । अग्गसाविका खेमा नाम धेरी । दुतियसाविका [१५] उप्पलवण्णा नाम धेरी भविस्सति । परिपक्कजाणो महाभिनिक्खमणं कत्वा महापधानं पदहित्वा निग्गोधमूले पायासं पटिग्गाहेत्वा नेरञ्जराय तीरे परिभुज्जित्वा बोधिमण्डं आरुह्य अस्सत्थरुक्खमूले अभिसम्बुज्झिस्सतीति । तेन वुत्तः—

“दीपङ्करो लोकविदू आहुतीनं पटिग्गहो ।
उस्सीसके मं ठत्वान इदं वचनमब्रवी^१ ॥
पस्सथ इमं तापसं जटिलं उगगतापनं ।
अपरिमेय्ये इतो कप्पे बुद्धो लोके भविस्सति ॥ [१५]
अहु कपिलह्वया रम्मा निक्खमित्वा तथागतो ।
पधान पदहित्वान कत्वा दुक्करकारियं ॥
अजपालरुक्खमूले निसीदित्वा तथागतो ।
तत्थ पायासमग्गह्य नेरञ्जरमुपेहित्ति ॥
नेरञ्जराय तीरमिह^२ पायासं आदाय सो जिनो ।
पटियत्तवरमग्गेन बोधिमूलं हि एहित्ति ॥
पदक्खिणं कत्वा बोधिमण्डं अनुत्तरो ।
अस्सत्थरुक्खमूलमिह बुज्झिस्सति महायसो ॥
इमस्स जनिका माता माया नाम भविस्सति ।
पिता सुद्धोदनो नाम अयं हेस्सति गोतमो ॥
अनासवा वीतरागा सन्तचित्ता समाहिता ।
कोलितो उपतिस्सो च अग्गा हेस्सन्ति सावका ॥
आनन्दो नामुपट्ठाको उपट्ठहिस्सति तं जिनं ।
खेमा उप्पलवण्णा च अग्गा हेस्सन्ति साविका ॥
अनासवा वीतरागा सन्तचित्ता समाहिता ।
बोधी तस्स भगवतो अस्सत्थोति पवुच्चती” ॥ ति ।

बुद्धप्पादस्स पुब्बनिमित्तानि

सुमेधतापसो ग्रहं किर पत्थना समिज्झिस्सतीति सोमनस्सप्पत्तो अहोसि । महाजनो दीपंकरदसबलस्स वचनं सुत्वा सुमेधतापसो किर बुद्धबीजं बुद्धंकुरो चान्ति हट्ठपुट्ठो अहोसि । एवं नेसं अहोसि, यथा नाम पुरिसो नदि तरन्तो उजुकेन तित्थेन उत्तरितुं असक्कोन्तो हेट्ठा तित्थेन

१. रो०—मब्रवि । २. रो०—तीरे । ३. रो०—अस्सत्थमूले ।

उत्तरति, एवमेवं मयपि दीपंकरदसबलस्स सासने मग्गफलं अलभमाना अनागते यदा त्वं बुद्धो भविस्ससि तदा तव सम्मुखा मग्गफलं सञ्चिकातुं समत्था भवेय्यामा ति पत्थनं ठपयिषु । दीपंकरदसबलोपि बोधिसत्तं पसंसित्वा अट्ठहि पुप्फमुट्ठीहि पूजेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । [१६]

तेपि चतुसतसहस्ससंखा खीणासवा बोधिसत्तं गन्धेहि च मालाहि च पूजेत्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कमिषु देवमनुस्सा पन तथेव पूजेत्वा बन्दित्वा पक्कन्ता ।

बोधिसत्तो सब्बेसं पटिक्कन्तकाले सयना वुट्ठाय पारमियो • विचिनिस्सामीति पुप्फरासिमत्थके पल्लकं आभुजित्वा निसीदि । एवं निसिन्ने बोधिसत्ते सकलदससहस्सचक्कवाळे देवता सन्निपतित्वा सांधुकारं दत्वा, ^१ “अय्य सुमेधतापस ! पोरणकबोधिसत्तानं पल्लकं आभुजित्वा पारमियो विचिनिस्सामाति निसिन्नकाले यानि पुब्बनिमित्तानि नाम पञ्चायन्ति तानि सब्बानिपि अज्ज पातुभूतानि । निस्संसयेन त्वं बुद्धो [१६] भविस्ससि । मयमेतं जानाम । यस्सेतानि निमित्तानि पञ्चायन्ति एकन्तेन सो बुद्धो होति । त्वं अत्तनो विरियं दळ्हं कत्वा पग्गणा” ति बोधिसत्तं नानप्पकाराहि ^२ थुतीहि अभित्थविषु । तेन धुत्तं :—

“इदं सुत्वा न वचनं असमस्स महेसिनो ।

आमोदिता नरमरु बुद्धबीजंकुरो अयं ॥

उक्कुट्टिसदा वत्तन्ति अप्पोटेन्ति हसन्ति च ।

कतञ्जली नमस्सन्ति दससहस्सी सदेवका ॥

यदिमस्स लोकनाथस्स विरज्जिस्साम सासनं ।

अनागतमिह अद्धाने हेस्साम सम्मुखा इमं ॥

यथा मनुस्सा नदि तरन्ता पटितित्थं विरज्जिय ।

हेट्ठा तित्थे गहेत्वा न उत्तरन्ति महानदि ॥

एवमेव ^३ मयं सब्बे यदि मुञ्चेमिमं जिनं ।

अनागतमिह अद्धाने हेस्साम सम्मुखा इमं ॥

दीपंकरो लोकविदू आहुतीनं पटिग्गहो ।

मम कम्मं पकित्तेत्वा दक्खिणं पदमुद्धरि ॥

ये तत्थासु जिनपुत्ता सब्बे पदक्खिणमकंसु मं ।

नरा नागा च गन्धब्बा अभिवादेत्वा न पक्कमं ॥

दस्सनं मे अतिक्कन्ते ससंघे लोकनायके ।

तुट्ठहट्ठेन चित्तेन आसना वुट्ठहि तदा ॥

मुखेन सुखितो होमि पामोज्जेन पमोदितो ।

पीतिया च अभिस्सन्नो पल्लकं आभुजि तदा ॥

पल्लकेन निसीदित्वा एवं चिन्तेसहं तदा ।

वसीभूतो अहं ज्ञाने अभिञ्जापारमि ^४ गतो ॥

साहस्सिकमिह लोकमिह इसयो नत्थि मे समा ।

असमो इद्धिधम्मेषु अलभि ईदिसं सुखं ॥ [१७]

पल्लकाभुजने मय्हं दससहस्साधिवासिनो ।

महानादं पवत्तेसु धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥

मं पुब्बे बोधिसत्तानं पल्लकवरमाभुजे ।

निमित्तानि पदिस्सन्ति तानि अज्ज पदिस्सरे ॥

१. रो-कत्वा । २. रो-नानप्पकारेति । ३. रो-एवमेवं । ४. स्या-अभिञ्जासु ।

सीतं व्यपगतं होति उष्णं च उपसम्पति ।
 तानि अज्ज पदिस्सन्ति धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 दससहस्सी लोकधातु निस्सदा होन्ति निराकुला ।
 तानि अज्ज पदिस्सन्ति धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 महावाता न वायन्ति न सन्दन्ति सवन्तिथो ।

तानि अज्ज पदिस्सन्ति धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥ [17]

थलजोदकजा पुप्फा सब्बे पुप्फन्ति तावदे ।
 ते पज्ज पुप्फिता सब्बे धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 लता वा यदि वा रुक्खा फलभारा होन्ति तावदे ।
 ते पज्ज फलिता सब्बे धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 आकासदृठा च भुम्मदृठा रतना जोतन्ति तावदे ।
 तेपज्ज रतना जोतन्ति धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 मानुसका च दिब्बा च तुरिया वज्जन्ति तावदे ।
 तपज्जुभो अभिरवन्ति धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 विचित्तपुप्फा गगना अभिवस्सन्ति तावदे ।
 तेपि अज्ज पवस्सन्ति धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 महासमुदो आभुजति दससहस्सी पक्कम्पति ।
 ते पज्जुभो अभिरवन्ति धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 निरयेपि दससहस्सी अग्गी निब्बन्ति तावदे ।
 तेपज्ज निब्बुता अग्गी धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 विमलो होति सुरियो सब्बे दिस्सन्ति तारका ।
 तेपि अज्ज पदिस्सन्ति धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 अतोवट्ठेन उदकेन महिया उब्भिज्जि तावदे ।
 तम्पज्जुब्भिज्जते महिया धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 तारागणा विरोचन्ति नक्खत्ता गगनमण्डले ।
 विसाखा चन्दिमा युत्ता धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 बिलासया दरीसया निक्खमन्ति सकासमा ।
 तेपज्ज आसया छुद्धा धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥ [१८]

न होति अरति सत्तानं सन्तुदृठा होन्ति तावदे ।
 ते पज्ज सब्बे सन्तुदृठा धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 रोगा तदुपसम्पन्ति जिघच्छा च विनस्सति ।
 तानि अज्ज पदिस्सन्ति धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 रागो तदा तनु होति दोसो मोहोपि नस्सति ।
 तेपज्ज विगता सब्बे धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 भयं तदान भवति अज्जपेतं पदिस्सति ।
 तेन लिंगेन जानाम धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 रजोनुद्धंसति उद्धं अज्जपेतं पदिस्सति ।
 तेन लिंगेन जानाम धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥

अनिट्ठगन्धो पक्कमति दिब्बगन्धो पवायति ।
 सोपज्ज वायति गन्धो धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥ [18]
 सब्बे देवा पदिस्सन्ति ठपयित्वा अरूपिनो ।
 तेपज्ज सब्बे दिस्सन्ति धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 यावता निरया नाम सब्बे दिस्सन्ति तावदे ।
 तेपज्ज सब्बे दिस्सन्ति धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 कुड्डा कपाटा सेला च न होन्तावरणं तदा ।
 आकासभूता तेपज्ज धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 चुत्ती च उप्पत्ति च खणे तस्मिं न विज्जति ।
 तानि अज्ज पदिस्सन्ति धुवं बुद्धो भविस्ससि ॥
 दल्लहं पग्गण्ह विरियं मा निवत्ति अभिक्कम ।
 मयं पेत्तं विजानाम धुवं बुद्धो भविस्ससि" ति ॥

महासत्तस्स अधिट्ठानानि

बोधिसत्तो दीपंकरदसवलस्स च दससहस्सचक्कवाळदेवतानं च वचनं सुत्वा भीयो सोमत्ताय सञ्जा-
 तुस्साहो हुत्वा चिन्तेसि, "बुद्धा नाम अमोघवचना । नत्थि बुद्धानं कथाय अञ्जथत्तं । यथाहि आकासे खित्तले-
 ङ्गुस्स पतनं, जातस्स मरणं, अरणे उगगते सुरियस्सुट्ठानं, आसया निक्खन्तस्स सीहस्स सीहनादनदनं, गरुगम्भाय
 इत्थिया भारमोचनं च धुवं अवस्संभावी, एवमेव बुद्धानं वचनं नाम धुवं अमोघं । अद्धा, अहं बुद्धो भविस्सामीति ।
 तेन वृत्तः—

"बुद्धस्स वचनं सुत्वा दससहस्सीन चूभयं ।
 तुट्ठहट्ठो पमोदितो एवं चिन्तेसहं तदा ॥
 अट्टेज्झवचना बुद्धा अमोघवचना जिना ।
 वितथं नत्थि बुद्धानं धुवं बुद्धो भवामहं ॥ [१६]
 यथा खित्तं नभे लेङ्गु धुवं पतति भूमियं ।
 तथेव बुद्धसेट्ठानं वचनं धुवसस्सतं ॥
 यथापि सब्बसत्तानं मरणं धुवसस्सतं ।
 तथेव बुद्धसेट्ठानं वचनं धुवसस्सतं ॥
 यथा रत्तिक्खये पत्ते सुरियस्सुग्गमनं धुवं ।
 तथेव बुद्धसेट्ठानं वचनं धुवसस्सतं ॥
 यथा निक्खन्तसयनस्स सीहस्स नदनं धुवं ।
 तथेव बुद्धसेट्ठानं वचनं धुवसस्सतं ॥
 यथा आपन्नसत्तानं भारमोरोपनं धुवं ।
 तथेव बुद्धसेट्ठानं वचनं धुवसस्सतं" ॥ न्ति

(१. दानपारमी)

सो धुवाहं बुद्धो भविस्सामीति एवं कतसन्निट्ठानो बुद्धकारके धम्म उपघारेतुं कहल्लुखो बुद्धकारकधम्मा [19]
 किं उद्धं उदाहु अधो दिसासु विदिसासूति अनुक्कमेन सकलं धम्मधातुं विचिनन्तो पोराणकबोधिसत्तेहि आसे-
 वितनिसेवितं पठमं दानपारमिं दिस्वा एवं अत्तानं ओवदि "सुमेध पण्डित ! त्वं इतो पट्ठाय पठमं दानपारमिं

पूरेय्यासि । यथा हि निक्कुज्जितो उदकुम्भो निस्सेसं कत्वा उदकं वमतियेव न पच्चाहरति एवमेवं धनं वा यस्य वा पुत्तदारं वा अंगपच्चंगं वा अनोलोकेत्वा सम्पत्तयाचकानं सब्बं इच्छतिच्छितं निस्सेसं कत्वा ददमानो बोधिरुक्खमूले निसीदित्वा बुद्धो भविस्ससी” ति पठमं दानपारमिं दळ्हं कत्वा अधिट्ठासि । तेन वुत्तः—

“हन्द बुद्धकरे धम्मे वि चिनामि इतोचितो ।
उद्धं अधो दसदिसा यावता धम्मधातुया ॥
विचिनन्तो तदा दक्खि पठमं दानपारमिं ।
पुब्बकेहि महेसीहि अनुचिण्णं महापथं ॥
इमं त्वं पठमं ताव दळ्हं कत्वा समादिय ।
दानपारमितं गच्छ यदि बोधिं पत्तुमिच्छसि ॥
यथापि कुम्भो सम्पुण्णो यस्स कस्सचि अधो कतो ।
वमते उदकं निस्सेसं न तत्थ परिरक्खति ॥
तथेव याचके दिस्वा हीनमुक्कट्ठमज्झमे ।
ददाहि दानं निस्सेसं कुम्भो विय अधो कतो” ति ॥

(२. सीलपारमी)

अथस्स न एतकेहेव बुद्धकारकधम्मेहि भवितव्वन्ति उत्तरिम्पि उपधारयतो दुतियं सीलपारमिं दिस्वा एतदहोसि, “सुमेधपण्डित ! त्वं इतोपट्ठाय सीलपारमिम्पि पूरेय्यासि । यथाहि [२०] चमरीमिगो नाम जीवितम्पि अनोलोकेत्वा अत्तनो वाळमेव रक्खति, एवं त्वम्पि इतोपट्ठाय जीवितम्पि अनोलोकेत्वा सीलमेव रक्खन्तो बुद्धो भविस्ससी” ति दुतियं सीलपारमिं दळ्हं कत्वा अधिट्ठासि । तेन वुत्तः—

“न हेते एत्तका येव बुद्धधम्मा भविस्सरे ।
अञ्जेपि विचिनिस्सामि ये धम्मा बोधिपाचना ॥
विचिनन्तो तदा दक्खि दुतियं सीलपारमिं ।
पुब्बकेहि महेसीहि आसेवितनिसेवितं ॥
इमं त्वं दुतियं ताव दळ्हं कत्वा समादिय ।
सीलपारमितं गच्छ यदि बोधिं पत्तुमिच्छसि ॥
यथापि चमरी वाळं किस्मिचि पतिलगितं ।
उपेति मरणं तत्थ न विकोपेति वाल्धि ॥ [20]
तथेव चतुसु भूमीसु सीलानि परिपूरय ।
परिरक्ख सब्बदा सीलं चमरी विय वाल्धि” ॥ न्ति ।

(३. नेक्खम्मपारमी)

अथस्स न एतकेहेव बुद्धकारकधम्मेहि भवितव्वन्ति उत्तरिम्पि उपधारयतो ततियं नेक्खम्मपारमिं दिस्वा एतदहोसि “सुमेधपण्डित ! त्वं इतो पट्ठाय नेक्खम्मपारमिम्पि पूरेय्यासि । यथाहि चिरम्पि बन्धनागारे वसमानो पुरिसो न तत्थ सिनेहं करोति अथखो उक्कण्ठति येव अवसितुकामो होति, एवमेव त्वम्पि सब्बभवे बन्धनागारसदिसं कत्वा सब्बभवेहि उक्कण्ठतो मुच्चितुकामो हुत्वा नेक्खम्माभिमुखोव होहि । एवं बुद्धो भविस्ससी” ति ततियं नेक्खम्मपारमिं दळ्हं कत्वा अधिट्ठासि । तेन वुत्तः—

“न हेते एत्तका येव बुद्धधम्मा भविस्सरे ,
अञ्जेपि विचिनिस्सामि ये धम्मा बोधिपाचना ।

विचिनन्तो तदा दक्खि ततियं नेक्खम्मपारमिं ।
 पुब्बकेहि महेसीहि आसेवितनिसेवितं ॥
 इमं त्वं ततियं ताव दळ्हं कत्वा समादिय ।
 नेक्खम्मे पारमिं गच्छ यदि बोधिं पत्तुमिच्छसि ॥
 यथा अन्दुधरे पुरिसो चिरवुत्थो दुखहितो ।
 न तत्थ रागं अभिजनेति मुत्तिं येव गवेसति ॥
 तथेव त्वं सब्बभवे पस्स अन्दुधरे विय ।
 नेक्खम्माभिमुखो होहि भवतो परिमुत्तिया ॥” ति । [२१]

(४. पञ्चापारमी)

अथस्स न एतत्तेहेव बुद्धकारकधम्मेहि भवितव्वन्ति उत्तरिम्पि उपधारयतो चतुत्थि पञ्चापारमिं
 दिस्वा एतदहोसि “सुमेधपण्डित ! त्वं इतो पट्ठाय पञ्चापारमिम्पि पूरेय्यासि हीनमज्झिमुक्कट्ठेसु कञ्चि अव-
 ज्जेत्वा सब्बेपि पण्डिते उपसंकमित्वा पञ्चं पुच्छेय्यासि । यथाहि पिण्डचारिको भिक्खु हीनादिभेदेसु कुलेसु
 कञ्चि अवज्जेत्वा पटिपाटिया पिण्डाय चरन्तो खिण्णं यापनं लभति, एवं त्वम्पि सब्बपण्डिते उपसंकमित्वा पञ्चं
 पुच्छन्तो बुद्धो भविस्ससी” ति चतुत्थं पञ्चापारमिं दळ्हं कत्वा अधिट्ठासि । तेन वुत्तं:—

“न हेते एतकायेव बुद्धधम्मा भविस्सरे ।
 अञ्जेपि विचिनिस्सामी ये धम्मा बोधिपाचना ॥
 विचिनन्तो तदा दक्खि चतुत्थं पञ्चाय पारमिं ।
 पुब्बकेहि महेसीभि आसेवितनिसेवितं ॥
 इमं त्वं चतुत्थं ताव दळ्हं कत्वा समादिय ।
 पञ्चाय पारमिं गच्छ यदि बोधिं पत्तुमिच्छसि ॥ [21]
 यथापि भिक्खु भिक्खन्तो हीनमुक्कट्ठमज्झिमे ।
 कुलानि न विवज्जेन्तो एवं लभति यापनं ॥
 तथेव त्वं सब्बकाले परिपुच्छन्तो बुद्धं जनं ।
 पञ्चाय पारमिं गन्त्वा सम्बोधिं पापुणिस्ससी ॥” ति ।

(५. विरियपारमी)

अथस्स न एतत्तेहेव बुद्धकारकधम्मेहि भवितव्वन्ति उत्तरिम्पि उपधारयतो पञ्चमं विरियपारमिं
 दिस्वा एतदहोसि “सुमेधपण्डित ! त्वं इतो पट्ठाय विरियपारमिम्पि पूरेय्यासि । यथा हि सीहो मिगराजा
 सब्बइरियापथेसु दळ्हविरियो होति एवं त्वम्पि सब्बभवेसु सब्बइरियापथेसु दळ्हविरियो अनोलीनविरियो
 समानो बुद्धो भविस्ससी” ति पञ्चमं विरियपारमिं दळ्हं कत्वा अधिट्ठासि । तेन वुत्तं:—

“न हेते एतकायेव बुद्धधम्मा भविस्सरे ।
 अञ्जेपि विचिनिस्सामि ये धम्मा बोधिपाचना ॥
 विचिनन्तो तदा दक्खि पञ्चमं विरियपारमिं ।
 पुब्बकेहि महेसीहि आसेवितनिसेवितं ॥
 इमं त्वं पञ्चमं ताव दळ्हं कत्वा समादिय ।
 विरियपारमितं गच्छ यदि बोधिं पत्तुमिच्छसि ॥
 यथापि सीहो मिगराजा निसज्जट्ठानचंकमे ।
 अलीनविरियो होति पग्गहीतमनो सदा ॥ [२२]

तथेव त्वम्पि सब्बभवे पग्गण्ह विरियं दळ्हं ।
विरियपारमितं गत्वा सम्बोधिं पापुणिस्ससी ॥” ति ।

(६. खन्तिपारमी)

अथस्स न एत्तकेहेव बुद्धकारकधम्महेहि भवितव्वन्ति उत्तरिम्पि उपधारयतो छट्ठं खन्तिपारमिं
दिस्वा एतदहोसि “सुमेधपण्डित ! त्वं इतो पट्ठाय खन्तिपारमिम्पि पूरेय्यासि सम्माननेपि अवमाननेपि खमोव
भवेय्यासि । यथाहि पठवियं नाम सुचिम्पि पक्खिपन्ति असुचिम्पि, न तेन पठवीं सिनेहं न पटिघं करोति खमति
सहति अधिवासेतियेव एवमेव त्वम्पि सम्माननावमाननेसु खमोव सगानो बुद्धो भविस्ससी”ति छट्ठं
खन्तिपारमिं दळ्हं कत्वा अधिदुठासि । तेन वुत्तं—

“न हेते एत्तकायेव बुद्धधम्मा भविस्सरे ।
अञ्जेपि विचिनिस्सामि ये धम्मा बोधिपाचना ॥
विचिनन्तो तदा दक्खि छट्ठमं खन्तिपारमिं ।
पुब्बकेहि महेसीहि आसेवितनिसेवितं ॥
इमं त्वं छट्ठमं ताव दळ्हं कत्वा समादिय ।
तत्थ अद्वेज्जमानसो सम्बोधिं पापुणिस्ससि ॥ [२२]
यथापि पठवी नाम सुचिम्पि असुचिम्पि च ।
सब्बं सहति निक्खेपं न करोति पटिघं दयं ॥
तथेव त्वम्पि सब्बेसं सम्मानावमानक्खमो ।
खन्तिपारमितं गत्वा सम्बोधिं पापुणिस्ससी ॥” ति ।

(७. सच्चपारमी)

अथस्स न एत्तकेहेव बुद्धकारकधम्महेहि भवितव्वन्ति उत्तरिम्पि उपधारयतो सत्तमं सच्चपारमिं
दिस्वा एतदहोसि “सुमेधपण्डित ! त्वं इतो पट्ठाय सच्चपारमिम्पि पूरेय्यासि । असनिया मत्थके पतमानायपि
धनादीनं अत्थाय छन्दादीनं वसेन सम्पजानमुसावादं नाम मा अभासि । यथाहि ओसधितारका नाम सब्बउतुसु
अत्तनो गमणवीथिं जहित्वा अञ्जाय वीथिया न गच्छति सकवीथियाव गच्छति, एवमेवं त्वम्पि सच्चं पहाय
मुसावादं नाम अकरोन्तो येव बुद्धो भविस्ससी” ति सत्तमं सच्चपारमिं दळ्हं कत्वा अधिदुठासि । तेन वुत्तं—

“न हेते एत्तका येव बुद्धधम्मा भविस्सरे ।
अञ्जेपि विचिनिस्सामि ये धम्मा बोधिपाचना ॥
विचिनन्तो तदा दक्खि सत्तमं सच्चपारमिं ।
पुब्बकेहि महेसीहि आसेवितनिसेवितं ॥
इमं त्वं सत्तमं ताव दळ्हं कत्वा समादिय ।
तत्थ अद्वेज्जवचनो सम्बोधिं पापुणिस्ससि ॥ [२३]
यथापि ओसधी नाम तुलाभूता सदेवके ।
समये उतुवस्से वा नातिक्कमति वीथितो ॥
तथेव त्वम्पि सच्चेषु मा वोक्कमि हि वीथितो ।
सच्चपारमितं गत्वा सम्बोधिं पापुणिस्ससी ॥” ति ।

(८. अधिद्वानपारमी)

अथस्स न एत्तकेहेव बुद्धकारकधम्महेहि भवितव्वन्ति उत्तरिम्पि उपधारयतो अट्ठमं अधिद्वानपारमिं
दिस्वा एतदहोसि “सुमेधपण्डित ! त्वं इतो पट्ठाय अधिद्वानपारमिम्पि पूरेय्यासि । यं अधिदुठासि तस्मि

अधिष्ठानं निचचलो भवेय्यासि । यथा हि पब्बतो नाम सब्बासु दिसासु^१ वाते पहरन्तेपि न कम्पति न चलति अत्तनो ठाने येव तिष्ठति, एवमेवं त्वम्पि अत्तनो अधिष्ठाने निचचलो होन्तोव बुद्धो भविस्ससी” ति अट्ठमं अधिष्ठान-पारमिं दळ्हं कत्वा अधिष्ठसि । तेन वुत्तः—

“न हेते एत्तका येव बुद्धधम्मा भविस्सरे ।
अञ्जेपि विचिनिस्सामि ये धम्मा बोधिपाचना ॥ [२३]
विचिन्तो तदा दक्खि अट्ठमं अधिष्ठानपारमिं ।
पुब्बकेहि महेसीहि आसेवितनिसेवितं ॥
इमं त्वं अट्ठमं ताव दळ्हं कत्वा समादिय ।
तत्थ त्वं अचलो हुत्वा सम्बोधिं पापुणिस्ससि ॥
यथापि पब्बतो सेलो अचलो सुप्पतिट्ठितो ।
न कम्पति भुसवातेहि सकट्ठानेव तिष्ठति ॥
तत्थेव त्वम्पि अधिष्ठाने सब्बदा अचलो भव ।
अधिष्ठानपारमिं गत्वा सम्बोधिं पापुणिस्ससी ॥” ति ।

(६. मेत्तापारमी)

अथस्स न एत्तकेहेव बुद्धकारकधम्मेहि भवितव्वन्ति उत्तरिम्पि उपधारयतो नवमं मेत्तापारमिं दिस्वा एतदहोसि “सुमेधपण्डित ! त्वं इतो पट्ठाय मेत्तापारमिम्पि पूरेय्यासि, हितेसुपि अहितेसुपि एकचित्तो भवेय्यासि, यथापि उदकं नाम पापजनस्सपि कल्याणजनस्सपि सीतभावं एकसदिसं कत्वा फरति एवमेवं त्वम्पि सब्बसत्तेसु मेत्तचित्तेन एकचित्तो^२ होन्तो बुद्धो भविस्ससी” ति नवमं मेत्तापारमिं दळ्हं कत्वा अधिष्ठसि । तेन वुत्तः—

“न हेते एत्तका येव बुद्धधम्मा भविस्सरे ।
अञ्जेपि विचिनिस्सामि ये धम्मा बोधिपाचना ॥
विचिन्तो तदा दक्खिं नवमं मेत्ताय पारमिं ।
पुब्बकेहि महेसीहि आसेवितनिसेवितं ॥
इमं त्वं नवमं ताव दळ्हं कत्वा समादिय ।
मेत्ताय असमो होहि यदि बोधिं पत्तुमिच्छसि ॥ [२४]
यथापि उदकं नाम कल्याणे पापके जने ।
समं फरति सीतेन पवाहेति रजोमलं ॥
तथेव त्वम्पि अहितहिते समं मेत्ताय भावय ।
मेत्ताय पारमिं^३ गत्वा सम्बोधिं पापुणिस्ससी ॥” ति ।

(१०. उपेक्खापारमी)

अथस्स न एत्तकेहेव बुद्धकारकधम्मेहि भवितव्वन्ति उत्तरिम्पि उपधारयतो दसमं उपेक्खापारमिं दिस्वा एतदहोसि—“सुमेधपण्डित ! त्वं इतो पट्ठाय उपेक्खापारमिम्पि पूरेय्यासि सुखेपि दुक्खेपि मज्झत्तोव भवेय्यासि । यथापि पठवी नाम सुचिम्पि असुचिम्पि पक्खिप्पमाने मज्झत्ताव होति, एवमेवं त्वम्पि सुखदुक्खेसु मज्झत्तोव होन्तो बुद्धो भविस्ससी” ति दसमं उपेक्खापारमिं दळ्हं कत्वा अधिष्ठसि । तेन वुत्तः—[२४]

“न हेते एत्तका येव बुद्धधम्मा भविस्सरे ।
 अञ्जेपि विचिनिस्सामि ये धम्मा बोधिपाचना ॥
 विचिनन्तो तदा दक्खि दसमं उपेक्खापारमिं ।
 पुब्बकेहि महेसीहि आसेवितनिसेवितं ॥
 इमं त्वं दसमं ताव दळ्हं कत्वा समादिय ।
 तुलाभूतो दळ्हो हुत्वा सम्बोधि पापुणिस्ससि ॥
 यथापि पठवी नाम निक्खितं असुचि सुचि ।
 उपेक्खति उभोपेते कोपानुनयवज्जिता ॥
 तथेव त्वम्पि सुखदुक्खे तुलाभूतो सदा भव ।
 उपेक्खापारमितं गन्त्वा सम्बोधि पापुणिस्ससी ॥” ति !

महासत्तस्स पारमिसम्मसनं

ततो चिन्तेसि—“इमस्मिं लोके बोधिसत्तेहि पूरेतब्बा बोधिपरिपाचना बुद्धकारकधम्मा एत्तकायेव ।
 दसपारमियो ठपेत्वा अञ्जे नत्थि । इमापि दसपारमियो उद्धं आकासेपि नत्थि, हेट्ठा पठवियम्पि पुरत्थिमादिसु
 दिसासु पि नत्थि । मय्हं येव पन हृदयम्भन्तरे^१ पतिट्ठिता” ति । एवं तासं हृदये पतिट्ठितभावं दिस्वा सब्बापि
 दळ्हं कत्वा अधिट्ठाय पुनप्पुनं सम्मसन्तो अनुलोमपटिलोमं सम्मसति । परियन्ते गहेत्वा आदिं प्रापेति,
 आदिमिह गहेत्वा परियन्ते ठपेति, मज्जे गहेत्वा उभतो ओसापेति, उभतो कोटिसु गहेत्वा मज्जे ओसापेति ।
 अंगपरिच्चागो पारमियो नाम, बाहिरभण्डपरिच्चागो उपपारमियो नाम, जीवितपरिच्चागो परमत्थपारमियो
 नामाति^२ । दस पारमियो, दस उपपारमियो, दस परमत्थपारमियोति यन्ततेलं विनिवट्ठेन्तो विय महासिनेरु-
 मत्थकं कत्वा चक्कवाळ [२५] महासमुद्धं आलोळेन्तो विय च सम्मसि । तस्स दस पारमियो सम्मसन्तस्स
 सम्मसन्तस्स धम्मतेजेन चतुनहुताधिकद्वियोजनसतसहस्सबह्वला अयं महापठवी हत्थिना अक्कन्तनळकलापो
 विय पीळियमानं उच्छ्रयन्तं विय च महाविरवं विरवमाना संकम्पि सम्पकम्पि सम्पवेधि, कुलाळचक्कं विय
 तेलयन्तचक्कं विय च परिब्भमि । तेन वुत्तं:—

“एत्तका येव ते लोके ये धम्मा बोधिपाचना ।
 ततुद्धं नत्थि अञ्जत्र दळ्हं तत्थ पतिट्ठह ॥
 इमे धम्मे सम्मसतो सभावसरसलक्खणे ।
 धम्मतेजेन वसुधा दससहस्सी पक्कम्पथ ॥
 चलती रवती पुथवी उच्छ्रयन्तं व पीळितं ।
 तेलपन्ते यथा चक्कं एवं कम्पति मेदिनी ॥” ति । [25]

महापठविया कम्पमानाय रम्मनगरवासिनो सण्ठातुं असक्कोन्ता युगन्तवातब्भाहता महासाला
 विय मुच्छितमुच्छिता पपत्तिसु, घटादीनि कुलाळभाजनानि पवट्ठन्तानि अञ्जमञ्जं पहरन्तानि चुण्णविन्नु-
 ण्णानि अहेसुं । महाजानो भीततसितो सत्थारं उपसंकमित्वा किन्नुखो भगवा नागावट्ठो अयं भूतयक्खदेवतासु
 अञ्जतरावट्ठेति न हि मयं एतं जानाम, अपिच खो सब्बोपि अयं महाजानो उपद्दुतो । किन्नुखो इमस्स लोकस्स

१ रो०—हृदयमसन्तरे । २ स्या०—बाहिरभण्डपरिच्चागो दानपारमियो नाम, अंगपरिच्चागो दानउपपार-
 मियो नाम, जीवितपरिच्चागो दानपरमत्थपारमियो नामाति ।

पापकं भविस्सति, उदाहु कल्याणं ? कथेय नो एतं कारणन्ति आह । सत्था तेसं कथं सुत्वा तुम्हे मा भायथ, मा चिन्तयित्थ, नत्थि वो इतो निदाना भयं । यो सो मया अज्ज सुमेधपण्डितो अनागतं गोतमो नाम बुद्धो भविस्सतीति व्याकतो सो इदानीं पारमियो सम्मसति । तस्स पारमियो सम्मसन्तस्स विलोळेन्तस्स धम्मतेजेन सकलदससहस्सी लोकधातु एकप्पहारेन कम्पति चेव रवति चाति आह । तेन वुत्तः—

“यावता परिसा आसि बुद्धस्स परिवेसने ।
पवेधमाना सा तत्थ मुच्छिता सेति भूमियं ॥
घटानेकसहस्सानि कुम्भीनञ्च सता बहू ।
सञ्चुण्णा मथिता तत्थ अञ्जमञ्जं^१ पघट्टिता ॥
उब्बिग्गा तसिता भीता भन्ता व्यधितमानसा ।
महाजना समागम्म दीपंकरमुपागमुं ॥
किम्भविस्सति लोकस्स कल्याणं अथ पापकं ।
सब्बो उपद्दुतो लोको तं^२ विनोदेहि चक्खुम ! [२६]
तेसं तदा सञ्जापेसि दीपंकरो महामुनि ।
विस्सत्था होथ मा भाथ इमस्मिं पुथविकम्पने ॥
यमहं अज्ज व्याकासि बुद्धो लोके भविस्सति ।
एसो सम्मसती धम्मं पुब्बकं जिनसेवितं ॥
तस्स सम्मसतो धम्मं बुद्धभूमिं असेसतो ।
तेनायं कम्पिता पुथवी दससहस्सी सदेवके ॥” ति ।

महाजनोपि तथागतस्स वचनं सुत्वा हट्टतुट्टो मालागन्धविलेपनं आदाय रम्मनगरा निक्खमित्वा बोधिसत्तं उपसंकमित्वा मालादीहि पूजेत्वा वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा रम्मनगरमेव पाविसि । बोधिसत्तोपि दसपारमियो सम्मसित्वा विरियं दळ्हं कत्वा अधिट्ठाय निसिन्नासना वुट्ठासि । तेन वुत्तः— [२६]

“बुद्धस्स वचनं सुत्वा मनो निब्बायि तावदे ।
सब्बे मं उपसंकम्म पुनपि मं अभिवन्दियुं ॥
समादित्वा बुद्धगुणं दळ्हं कत्वा न मानसं ।
दीपंकरं नमस्सित्वा आसना वुट्ठाहि तदा ॥” ति ।

अथ बोधिसत्तं आसना वुट्ठहन्तं सकलदससहस्सचक्कवाळे देवता सन्निपतित्वा दिब्बेहि मालागन्धेहि पूजेत्वा, अय्य सुमेधतापस ! तथा अज्ज दीपंकरदसबलस्स पादमूले महती पत्थना पत्थिता, सा ते अनन्तरायेन समिज्झतु, मा ते भयं वा छम्भितत्तं वा अहोसि, सरीरे अप्पमत्तकोपि रोगो मा उप्पज्जि, खिप्पं पारमियो पूरेत्वा सम्मासम्बोधिं पटिवुज्झ । यथा पुष्कूपगफलूपगा रुक्खा समये पुष्फन्ति चेव फलन्ति च तथेव त्वम्पि समयं अनतिक्रमित्वा खिप्पं बोधिमुत्तमं फुसस्सुति आदीनि थुतिमंगलानि पयिरुदाहरिस्सु । एवं पयिरुदाहरित्वा अत्तनो अत्तनो देवद्वानमेव अगमस्सु । बोधिसत्तोपि देवताहि अभित्थुतो अहं दसपारमियो पूरेत्वा कप्पसतसहस्साधिकानं चतुस्स असंखेय्यानं मत्थके बुद्धो भविस्सामीति विरियं दळ्हं कत्वा अधिट्ठाय नभं अब्भुगन्त्वा हिमवन्तमेव अगमासि । तेन वुत्तः—

१ स्या०, रो०—अञ्जमञ्जूपघट्टिता । २ रो०—सदा ।

“दिब्बं मानुसकं पुप्फं देवा मानुसका उभो ।
 समोकिरन्ति पुप्फेहि वुट्ठहन्तस्स आसना ॥
 वेदयन्ति च ते सोत्थि देवा मानुसका उभो ।
 महन्तं पत्थितं तुय्हं तं लभस्सु यथिच्छितं ॥
 सब्बीतियो विवज्जन्तु सोको रोगो विनस्सतु ।
 मा ते भवत्वन्तरायो^१ फुस खिप्पं बोधिमुत्तमं ॥ [२७]
 यथापि समये पत्ते पुप्फन्ति पुप्फिनो दुमा ।
 तथेव त्वं महावीर ! बुद्धव्राणेन पुप्फसि ॥
 यथा ये केचि सम्बुद्धा पूरयुं दसपारमी ।
 तथेव त्वं महावीर ! पूरय दसपारमी ॥
 यथा ये केचि सम्बुद्धा बोधिमण्डमिह बुज्झरे ।
 तथेव त्वं महावीर ! बुज्झस्सु जिनबोधियं ॥
 यथा ये केचि सम्बुद्धा धम्मचक्कं पवत्तयुं ।
 तथेव त्वं महावीर ! धम्मचक्कं पवत्तय ॥
 पुण्णमायं यथा चन्दो परिसुद्धो विरोचति ।
 तथेव त्वं पुण्णमनो वीरोच दससहस्सियं ॥ [२७]
 राहुमुत्तो यथा सुरियो तापेन अतिरोचति ।
 तथेव लोका मुच्चित्वा^२ विरोच सिरिया तुवं ॥
 यथा या काचि नदियो ओसरन्ति महोदधि ।
 एवं सदेवका लोका ओसरन्तु तवन्तिके ॥
 तेहि थुत्तप्पसत्थो सो दसधम्मे समादिय ।
 ते धम्मे परिपूरेन्तो पवनं^३ पाविसी तदा ॥” ति ।

सुमेधकथा निदृष्टिा

§ २ भगवा दीपङ्करो

रम्मनगरवासिनोपि खो नगरं पविसित्वा बुद्धपमुखस्स भिक्खुसंघस्स महादानं अदंसु । सत्था तेसं धम्मं देसेत्वा महाजनं सरणादिसु पतिदृष्टापेत्वा रम्मनगरम्हा निक्खमित्वा ततो उद्धम्पि यावतायुकं तिदृठन्तो सब्बं बुद्धकिच्चं कत्वा अनुक्कमेन अनुपादिसेसाय निब्बाणधातुया परिनिब्बायि । तत्थ यं वत्तब्बं तं सब्बं बुद्धवसे वुत्तनयेनेव वेदितब्बं । वुत्तं हि तत्थ :—

“तदा ते भोजयित्वान ससंघं लोकनायकं ।
 उपगच्छुं सरणं तस्स दीपंकरस्स सत्थुनो ॥
 सरणागमने कच्चि निवेसेसि तथागतो ।
 कच्चि पञ्चसु सीलेसु सीले दसविधे परं ॥
 कस्सचि देति सामञ्जं चतुरो फलमुत्तमे ।
 कस्सचि असमं धम्मे देति सो पटिसम्भदा ॥
 कस्सचि वरसमापत्तियो अदृठ देति नरासभो ।
 तिस्सो कस्सचि विज्जायो छळभिज्जा पवेच्छति ॥ [२८]

१ रो०—भवतु अन्तरायो । २ स्या०—रो०—लोकं मुच्चित्वा । ३ स्या०—हिमवन्तं ।

तेन योगेन जनकायं ओवदति महामुनि ।
 तेन वित्थारिकं आसि लोकनाथस्स सासनं ॥
 महाहनु उसभक्खन्धो दीपंकरसनामको ।
 बहू जने तारयति परिमोचेति दुग्गति ॥
 बोधनेय्यं जन्तं दिस्वा सतसहस्सेपि योजने ।
 खणेन उपगन्त्वा न बोधेति तं महामुनि ॥
 पठमाभिसमये बुद्धो कोटिसतमबोधयि ।
 दुतियाभिसमये नाथो सतसहस्सं अबोधयि ॥
 यदा देवभवनमिह बुद्धो धम्ममदेसयि ।
 नवुतिकोटिसहस्सानं ततियाभिसमयो अहु ॥ [28]
 सन्निपाता तयो आसुं दीपंकरस्स सत्थुनो ।
 कोटिसतसहस्सानं पठमो आसि समागमो ॥
 पुन नारदकूटमिह पविवेकगते जिने ।
 खीणासवा वीतमला समिमु सतकोटियो ॥
 यदा वसी महावीरो सुदस्सनसिलुच्चये ।
 नवुतिकोटिसहस्सेहि परिवारेसि तदा मुनि ॥
 अहं तेन समयेन जटिलो उग्गतापनो ।
 अन्तळिक्खमिह चरणो पञ्चाभिञ्जासु पारगू ॥
 दसबीससहस्सानं धम्माभिसमयो अहु ।
 एकद्विचं अभिसमयो गणनातो असंखिया ॥
 वित्थारिकं बाहुज्जञ्जं इद्धं फीतं अहु तदा ।
 दीपंकरस्स भगवतो सासनं सुविसोधितं ॥
 चत्तारि सतसहस्सानि छळभिञ्जा महिद्धिका ।
 दीपंकरं लोकविदुं परिवारेन्ति सब्बदा ॥
 ये केचि तेन समयेन जहन्ति मानुसं भवं ।
 अप्पत्तमानसा सेखा गरहिताव भवन्ति ते ॥
 सुपुप्फितं पावचनं अरहन्तेहि तादिहि ।
 खीणस्सवेहि विमलेहि उपसोभति सदेवके ॥
 नगरं रम्मवती नाम सुदेवो^१ नाम खत्तियो ।
 सुमेधा नाम जनिका^२ दीपंकरस्स सत्थुनो ॥
 दसवस्ससहस्सानि अगारमज्झमिह सो वसि ।
 रम्मो सुरम्मसुभो तयो पासादमुत्तमा ॥
 तीनि सतसहस्सानि नारियो समलंकता ।
 यसोधरा नाम नारी उसभक्खन्धो च अत्रजो ॥
 निमित्ते चतुरो दिस्वा हत्थियानेन निक्खमि ।
 अनूनदससहस्सानि पधानं पदही जिनो ॥
 पधानचारं चरित्वान अबुज्झि मनसा मुनि ।

धम्मचक्कं महावीरो नन्तदाये सिरिघने ।
 सिरिसमूले रुचिरो अकासि तित्थियमहं ॥
 सुमंगलो च तिस्सो च अहेमुं अग्गसावका ।
 सामतो नामुपट्ठाको दीपंकरस्स सत्थुनो ॥ [२९]
 नन्दा चेव सुनन्दा च अहेमुं अग्गसाविका ।
 बोधि तस्स भगवतो पिप्फलीति पवुच्चति ॥
 असीतिहत्थमुब्बेधो दीपंकरो महामुनि ।
 सोभति दीपरुक्खोव सालराजाव फुल्लितो ॥
 सतसहस्सवस्सानि आयु तस्स महेसिनो ।
 तावता तिट्ठमानो सो तारेसि जनतं वहं ॥
 जोतयित्वा न सद्धम्मं सन्तारेत्वा महाजनं ।
 जलित्वा अग्गिक्खन्धोव निब्बुतो सो ससावको ॥
 सा च इद्धि सो च यसो तानि च पादेसु चक्करतानि ।
 सब्बं समन्तरहितं ननु रिता सब्बसंखाराति ॥ [२९]

§ ३. भगवा कोण्डञ्जो

दीपंकरस्स पन भगवतो अपरभागे एकं असंखेय्यं अतिक्कमित्वा कोण्डञ्जो नाम सत्था उदपादि । तस्सापि तयो सावकसन्निपाता अहेसु । पठमसन्निपाते कोटिसतसहस्सं, दुतिये कोटिसहस्सं, ततिये नवुतिकोटियो । तदा बोधिसत्तो विजितावी नाम चक्कवत्ती हुत्वा कोटिसतसहस्ससंख्यस्स बुद्धपमुखस्स भिक्खुसंघस्स महादानं अदासि । सत्था बोधिसत्तं बुद्धो भविस्ससीति व्याकरित्वा धम्मं देसेसि । सो सत्थु धम्मकथं सुत्वा रज्जं पटियादेत्वा पव्वजि । सो तीणि पिटकानि उग्गहेत्वा अट्ठसमापत्तियो पञ्च च अभिञ्जायो उप्पादेत्वा अपरिहीनञ्जानो ब्रह्मलोके निव्वति । कोण्डञ्जस्स बुद्धस्स पन रम्मवती नाम नगरं, आनन्दो नाम खत्तियो पिता, सुजाता नाम देवी माता, भदो च सुभदो च द्वे अग्गसावका, अनुरुद्धो नामुपट्ठाको, तिस्सा च उपतिस्सा च द्वे अग्गसाविका, सालकल्याणी बोधि अट्ठासीतिहत्थुब्बेधं सरीरं, वस्ससतसहस्सं आयुप्पमाणं अहोसि ।

दीपंकरस्स अपरेन कोण्डञ्जो नाम नायको ।

अनन्ततेजो अमितयसो अप्पमेय्यो दुरासदोति ॥

§ ४. भगवा मङ्गलो

तस्स अपरभागे एकं असंखेय्यं अतिक्कमित्वा एकस्मिं येव कप्पे चत्तारो बुद्धा निव्वत्तिंसु, मंगलो सुमनो रेवतो सोभितोति । मंगलस्स भगवतो तयो सावकसन्निपाता अहेसु । तेसु पठमसन्निपाते कोटिसतसहस्सं भिक्खूअहेसु । दुतिये कोटिसहस्सं, ततिये नवुतिकोटियो । वेमातिकमाता किरस्स आनन्दकुमारो नवुतिकोटि-संखाय परिसाय सद्धि धम्मसवणत्थाय सत्थुसन्तिकं अगमासि । सत्था तस्स आनुपुब्बीकथं कथेसि । सो सद्धि परिसाय सह पटिसम्भदाहि [३०] अरहत्तं पाप्पुणि । सत्था तेसं कुलपुत्तानं पुव्वचरितं ओलोकेन्तो इद्धिमय-पत्तचीवरस्स उपनिस्सयं दिस्वा दक्खिणहत्थं पसारेत्वा एथ भिक्खवोति आह । सब्बे तं खणं येव इद्धिमयपत्तची-वरधरा सट्ठिवस्सथेरा विय आकप्पसम्पन्ना हुत्वा सत्थारं वन्दित्वा परिवारयिंसु । अयमस्स ततियो सावक-सन्निपातो अहोसि ।

यथा पन अञ्जेसं बुद्धानं समन्ता असीतिहत्थप्पमाणा येव सरीरप्पभा अहोसि न तस्स एवं । तस्स पन भगवतो सरीरप्पभा निच्चकालं दससहस्सीलोकधातुं फरित्वा अट्ठासि । रुक्खपठवीपब्बतसमुद्दादयो अन्तमसो उक्खलियादीनि उपादाय सुवण्णपट्टपरियोनद्धा विय अहेसुं । आयुप्पमाणं पनस्स नवुतिवस्ससहस्सानि अहोसि । एत्तकं कालं चन्दसुरियादयो अत्तनो पभाय विरोचितुं नासक्खिसु । रत्तिन्दिवपरिच्छेदो न पञ्चायित्थ । दिवा सुरियालोकेन विय सत्ता[30] निच्चं बुद्धालोकेनेव विचरिसु।सायं पुप्फनकुसुमानं पातोव रवनसकुणादीनञ्च वसेन लोको रत्तिन्दिवपरिच्छेदं सल्लक्खेसि । किम्पन अञ्जेसं बुद्धानं अयमानुभावो नत्थीति ? नो नत्थि ते पिहि आक्खमाना दससहस्सि वा लोकधातुं ततो वा भिय्यो आभाय फरेय्युं । मंगलस्स पन भगवतो पुब्बपत्थ-
नावसेन अञ्जेसं व्यामप्पभा विय सरीरप्पभा निच्चमेव दससहस्सीलोकधातुं फरित्वा अट्ठासि ।

सो किर बोधिसत्तचरियकाले वेस्सन्तरसदिसे अत्तभावे ठितो सपुत्तदारो वंकपब्बतसदिसे पब्बते वसि । अथेको खुरदाठिको नाम यक्खो महापुरिसस्स दानज्झासयत्तं सुत्वा ब्राह्मणवण्णेन उपसंकमित्वा महासत्तं द्वे दारके याचि । महासत्तो ददामि ब्राह्मणस्स पुत्तकेति हट्ठपहट्ठो उदकपरियन्तं पठविं कम्पेन्तो द्वेपि दारके अदासि । यक्खो चंकमणकोटियं आलम्बनफलकं निस्साय ठत्वा पस्सन्तस्सेव महासत्तस्स मूलकलापे^१ विय द्वे दारके खादि । महापुरिसस्स यक्खं ओलोकेत्वा मुखे^२ विवटमत्ते अग्गिजालं विय लोहितधारं उगिरमानं तस्स मुखं दिस्वापि केसग्गमत्तम्पि दोमनस्सं न उप्पज्जि । सुदिन्नं वत मे दानन्ति चिन्तयतो पनस्स सरीरे महत्तं पीतिसोमनस्सं उदपादि । सो इमस्स मे निस्सन्देन अनागते इमिनाव नीहारेन रस्मियो निक्खमन्तूति पत्थनं अकासि । तस्स तं पत्थनं निस्साय बुद्धभूतस्स सरीरतो रस्मियो निक्खमित्वा एत्तकं ठानं फरिसु । [३१]

अपरम्पस्स पुब्बचरितं अत्थि । सो किर बोधिसत्तकाले एकस्स बुद्धस्स चेतियं दिस्वा इमस्स बुद्धस्स मया जोवितं परिच्चजित्तुं वट्ठतीति चिन्तेत्वा दण्डदीपकवेठननियामेन सकलसरीरं वेठापेत्वा रतनमकुलं सतसह-
स्सग्गधिकं सुवण्णपातिं सप्पिस्स पूरापेत्वा तत्थ सहस्सवट्ठियो जालापेत्वा तं सीसेनादाय सकलसरीरे जालापेत्वा चेतियं पदक्खीणं करोन्तो सकलरत्तिं वीतिनामेसि । एवं याव अरुणुग्गमणा वायमन्तस्सापिस्स लोमकूपमत्तम्पि उसुमं न गण्हि । पटुमग्गभं पविट्ठकालो विय अहोसि । धम्मो हि नामेस अत्तानं रक्खन्तं रक्खति । तेनाह भगवाः—

धम्मो हवे रक्खति धम्मचारिं धम्मो सुचिण्णो सुखमावहाति ।

एसानिसंसो धम्मो सुचिण्णे न दुग्गतिं गच्छति धम्मचारी ॥” ति । [31]

इमस्सापि कम्मस्स निस्सन्देन तस्स भगवतो सरीरोभासो दससहस्सीलोकधातुं फरित्वा अट्ठासि । तदा अम्हाकं बोधिसत्तो सुरुचि नाम ब्राह्मणो हुत्वा सत्थारं निमन्तेस्सामीति उपसंकमित्वा मधुर-
धम्मकथं सुत्वा स्वे मय्हं भिक्खं गण्हथ भन्तेति आह । ब्राह्मण ! कित्तकेहि ते भिक्खूहि अत्थोति ? कित्तका पन वो भन्ते ! परिवारभिक्खूति आह । तदा सत्थु पठमसन्निपातो येव होति, तस्मा कोटिसतसहस्सन्ति आह । भन्ते ! सब्बेहिपि सद्धि मय्हं गेहे भिक्खं गण्हथाति । सत्था अधिवासेसि । ब्राह्मणो स्वातनाय निमन्तेत्वा गेहं गच्छन्तो चिन्तेसि-अहं एत्तकानं भिक्खून् यागुभत्तवत्थादीनि दातुं नो न सक्कोमि, निसीदनट्ठानं पन कथं भविस्सतीति तस्स सा चिन्ता चतुरासीति योजनसहस्समत्थके ठितस्स देवरञ्जो पण्डुकम्बलसिलासनस्स उण्हभावं जनेसि । सक्को को नुखो मं इमस्मा ठाना चावेतुकामोति दिब्बचक्खुना ओलोकेन्तो महापुरिसं दिस्वा सुरुचिब्राह्मणो बुद्धपमुखं भिक्खुसंघं निमन्तेत्वा निसीदनट्ठानत्थाय चिन्तेति, मयापि तत्थ गन्त्वा पुञ्जे कोट्ठासं गहेतुं वट्ठतीति वड्ढकीवण्णं निम्मणित्वा वासिफरसुहत्थो महासत्तस्स पुरतो पातुरहोसि । सो अत्थि नुखो कस्सचि भतिया कत्तब्बन्ति आह । महापुरिसो दिस्वा किं कम्मं करिस्ससीति आह ।

१ रो०—मूलकलापं विय दारके । २ रो०—मुखं ।

मम अजाननसिप्पं नाम नत्थि, गेहं वा मण्डपं वा यो यं कारेति तस्स तं कातुं जानामीति ।

तेन हि मय्हं कम्मं अत्थीति ।

किं अय्याति ?

स्वातनाय द्वे कोटिसतसहस्सभिक्षू निमन्तिता, तेसं निसीदनमण्डपं करिस्ससीति ?

अहं नाम [३२] करेय्यं सच्चे मे भति दातुं सक्खिस्सथाति ।

सक्खिस्सामी ताताति ।

साधुं करिस्सामीति गन्त्वा एकं पदेसं ओलोकेसि । द्वादसतेरसयोजनप्पमाणो पदेसो कसिणमण्डलं विय समतलो अहोसि । सो एतके ठाने सत्तरतनमयो मण्डपो उट्ठहत्तुति चिन्तेत्वा ओलोकेसि । तावदेव पुथ्विं भिन्दित्वा मण्डपो उट्ठहि । तस्स सोवण्णमयेसु थम्हेसु रजतमया घटका अहेसु रजतमयेसु सोवण्णमया । मणित्थम्भेसु मणिमया सत्तरतनमयेसु सत्तरतनमयाव घटका अहेसु । ततो मण्डपस्स अन्तरन्तरे किंकिणिकजालं ओलम्बत्तुति ओलोकेसि । सह ओलोकनेनेव जालं ओलम्बि, यस्स मन्दवातेरितस्स पञ्चंगिकस्सेव तुरियस्स मधुरसद्दो निग्गच्छति, दिब्बसंगीतवत्तनकालो विय होति । अन्तरन्तरा^१ गन्धदाममालादामानि ओलम्बन्तुति चिन्तेसि । दामानि ओलम्बिस्सु । कोटिसतसहस्ससंखानं [३२] भिक्षून् आसनानि च आधारकानि च पठविं भिन्दित्वा उट्ठहन्तुति चिन्तेसि । तावदेव उट्ठहिस्सु । कोणे कोणे एकेका उदकचाटियो उट्ठहन्तुति चिन्तेसि । उदकचाटियो उट्ठहिस्सु । एतकं मापेत्वा ब्राह्मणस्स सन्तिकं गन्त्वा—एहि अय्य । तव मण्डपं ओलोकेत्वा मय्हं भति देहीति आह ।

महापुरिसो गन्त्वा मण्डपं ओलोकेसि । ओलोकेन्तस्सेव सकलसरीरं पञ्चवण्णाय पीतिया निरन्तरं फुटं अहोसि । अथस्स मण्डपं ओलोकेत्वा एतदहोसि—नायं मण्डपो मनुस्सभूतेन कतो । मय्हं पन अज्झासयं मय्हं गुणं आगम्म अद्धा सक्कभवन्नं उण्हं अहोसि । ततो सक्केन देवरज्जा अय मण्डपो कारितो भविस्सति । न खो पन मे युत्तं एवरूपे मण्डपे एकदिवसं येव दानं दातुं । सत्ताहं दस्सामीति चिन्तेसि । बाहिरकदानं हि कित्तकम्पि समानं बोधिसत्तानं तुट्ठिं कातुं न सक्कोति । अलंकतसीसं पन छिन्दित्वा अज्जितअक्खीनि उप्पाटेत्वा हृदयमंसं वा उब्बत्तेत्वा दिन्नकाले बोधिसत्तानं चागं नीस्साय तुट्ठि नाम होति । अम्हाकम्पि हि बोधिसत्तस्स सिविजातके देवसिकं पञ्चकहापणम्मणानि विस्सज्जेत्वा चतुसु द्वारेसु मज्जे नगरे च दानं देन्तेस्स तं दानं चागतुट्ठि उप्पादेतुं नासक्खि । यदा पनस्स ब्राह्मणवण्णेन आगन्त्वा सक्को देवराजा अक्खीनि याचि तदा तानि उप्पाटेत्वा ददमानस्सेव हासो उप्पज्जि । केसग्गमत्तम्पि चित्तं अज्जथत्तं नाम नाहोसि । एवं दानं निस्साय बोधिसत्तानं तित्ति नाम नत्थि । तस्मा सोपि महापुरिसो सत्ताहं मया कोटिसतसहस्ससंखानं भिक्षून् दानं दातुं वट्ठतीति चिन्तेत्वा तस्मि [३३] मण्डपे निसीदापेत्वा सत्ताहं गवपाणं नाम दानं अदासि ।

गवपाणन्ति महन्ते महन्ते कोलम्बे खीरस्स पूरेत्वा उद्धने आरोपेत्वा, धनपाकपक्के खीरे थोके तण्डुले पक्खिपित्वा, पक्कमधुसक्कराचुण्णसप्पीहि^२ अभिसंखटं भोजनं वुच्चति ।

मनुस्सायेव पन परिविसितुं नासक्खिस्सु । देवापि एकन्तरिका हुत्वा परिविसिस्सु । बारसतेरसयो-जनप्पमाणं ठानम्पि भिक्षू गण्हितुं नप्पहोसि येव । ते पन भिक्षू अत्तनो अत्तनो आनुभावेन निसीदिस्सु ।

परियोसानदिवसे सब्बभिक्षून् पत्तानि धोवापेत्वा भेसज्जत्थाय सप्पिनवनीतमधुफाणितादीनि पूरेत्वा तिचीवरेहि सद्धि अदासि । संघनवकभिक्षुना लद्धचीवरसाटका सतसहस्सगघनका अहेसु ।

सत्था अनुमोदनं करोन्तो-अयं पुरिसो एवरूपं महादानं अदासि । को नु खो भविस्सतीति उपधा-रेन्तो अनागतं कप्पसतसहस्साधिकानं द्विन्नं असंखेय्यान् मत्थके गोतमो नाम बुद्धो भविस्सतीति दिस्वा महापुरिसं आमन्तेत्वा त्वं [३३] एतकं नाम कालं अतिक्कमित्वा गोतमो नाम बुद्धो भविस्ससीति व्याकासि ।

महापुरिसो व्याकरणं सुत्वा—अहं किर बुद्धो भविस्सामि, को मे घरावासेन अत्थो, पब्बजिस्सामीति चिन्तेत्वा तथारूपं सम्पत्तिं खेलपिण्डं विय पहाय सत्थु सन्तिके पब्बजित्वा बुद्धवचनं उग्गण्हित्वा अभिञ्जा च समापत्तियो च निब्बत्तेत्वा आयुपरियोसाने ब्रह्मलोके निब्बत्ति ।

मंगलस्स पन भगवतो नगरं उत्तरं नाम अहोसि । पितापि उत्तरो नाम खत्तियो । मातापि उत्तरा नाम । सुदेवो च धम्मसेनो च द्वे अगगसावका । पालितो नाम उपट्ठाको । सीवली च असोको च द्वे अगगसाविका । नागरुक्खो बोधि । अट्ठासीतिहत्थुब्बेधं सरीरं अहोसि । नवुतिवस्ससंहस्सानि ठत्वा परिनिब्बुतो पन तस्मि एकप्पहारेनेव दसचक्कवाळसहस्सानि एकन्धकारानि अहेसु । सब्बचक्कवाळेसु मनुस्सानं महन्तं आरोदन-परिदेवनं अहोसिः—

“कोण्डञ्जस्स अपरेन मंगलो नाम नायको ।

तमं लोके निहन्त्वान धम्मोक्कमभिधारयी” ॥ ति ।

§ ५. भगवा सुमनो

एवं दससहस्सीलोकधातुं अन्धकारं कत्वा परिनिब्बुतस्स तस्स भगवतो अपरभागे सुमनो नाम सत्था उदपादि । तस्सापि तयो सावकसन्निपाता । पठमसन्निपाते कोटिसतसहस्सं भिक्खू अहेसु । दुतिये कञ्चनपब्ब-तम्हि नवुतिकोटिसहस्सानि । ततिये असीतिकोटिसहस्सानि ।

तदा महासत्तो अतुलो नाम नागराजा अहोसि महिद्धिको महानुभावो । सो बुद्धो [३४] उप्पन्नोति सुत्वा अतिसंघपरिवृतो नागभवना निक्खमित्वा कोटिसतसहस्सभिक्खुपरिवारस्स तस्स भगवतो दिव्वतुरियेहि उपहारं कत्वा महादानं दत्वा पञ्चेकं दुस्सयुगानि दत्वा सरणेषु पतिट्ठासि ।

सोपि नं सत्था ‘अनागते बुद्धो भविस्ससीति’ व्याकासि ।

तस्स भगवतो नगरं खेमं नाम अहोसि । सुदत्तो नाम राजा पिता । सिरिमा नाम माता । सरणा च भावितत्तो च अगगसावका । उदेनो नाम उपट्ठाको । सोणा च उपसोणा च अगगसाविका । नागरुक्खो बोधि । नवुतिहत्थुब्बेधं सरीरं । नवुतियेव वस्ससहस्सानि आयुप्पमाणं अहोसिः—

“मंगलस्स अपरेन सुमनो नाम नायको ।

सब्बधम्मोहि असमो सब्बसत्तानमुत्तमो” ॥ ति । [३५]

§ ६. भगवा रेवतो

तस्स अपरभागे रेवतो नाम सत्था उदपादि । तस्सापि तयो सावकसन्निपाता । पठमसन्निपाते गणना नाम नत्थि । दुतिये कोटिसतसहस्सभिक्खू अहेसु । तथा ततिये ।

तदा बोधिसत्तो अतिदेवो नाम ब्राह्मणो हुत्वा सत्थु धम्मदेसनं सुत्वा सरणेषु पतिट्ठाय सिरसि अञ्जलिं ठपेत्वा तस्स सत्थुनो किलेसप्पहाणे वण्णं वत्वा उत्तरासंगेन पूजं अकासि ।

सोपि नं बुद्धो भविस्ससीति व्याकासि ।

तस्स पन भगवतो नगरं धञ्जवती^१ नाम अहोसि । पिता विपुलो नाम खत्तियो । मातापि विपुला नाम । वरुणो च ब्रह्मदेवो च अगगसावका । सम्भवो नाम उपट्ठाको । भद्दा च सुभद्दा च अगगसाविका । नागरुक्खोव बोधि । सरीरं असीतिहत्थुब्बेधं अहोसि । आयु सट्ठिवस्ससहस्सानीतिः—

“सुमनस्स अपरेन रेवतो नाम नायको ।

अनुपमो असदिसो अतुलो उत्तमो जिनो” ॥ ति ।

§ ७. भगवा सोभितो

तस्स अपरभागे सोभितो नाम सत्था उदपादि । तस्सापि तयो सावकसन्निपाता । पठमसन्निपाते कोटिसतं भिक्खू अहेसु । दुतिये नवुति कोटियो । ततिये असीति कोटियो ।

तदा बाधिसत्तो अजितो नाम ब्राह्मणो हुत्वा सत्थु धम्मदेसनं सुत्वा सरणसु पतिट्ठाय बुद्ध-
पमुखस्स भिक्खुसंघस्स महादानं अदासि ।

सोपि नं बुद्धो भविस्ससीति व्याकासि ।

तस्स पन भगवतो नगरं सुधम्मं नाम अहोसि । पिता सुधम्मो नाम राजा । मातापि सुधम्मा
नाम । असमो च सुनेत्तो च अग्गसावका । अनोमो नाम उपट्ठाको । नकुला च सुजाता च अग्गसाविका ।
नागरुक्खोव बोधि । अट्ठपण्णासहत्थुब्बेधं सरीरं अहोसि, नवुतिवस्ससहस्सानि आयुप्पमाणन्तिः—[३५]

“रेवतस्स अपरेन सोभितो नाम नायको ।

समाहितो सन्तचित्तो असमो अप्पटिपुग्गलो” ॥ ति ।

§ ८. भगवा अनोमदस्सी

तस्स अपरभागे एकं असंखेय्यं अतिक्कमित्वा एकस्मि कप्पे तयो बुद्धा निव्वत्तिमु अनोमदस्सी
पदुमो नारदोति ।

अनोमदस्सिस्स भगवतो तयो सावकसन्निपाता । पठमे अट्ठभिक्खुसतसहस्सानि अहेसु । दुतिये
सत्त । ततिये छ । तदा बोधिसत्तो एको यक्खसेनापति अहोसि महिद्धिको महानुभावो अनेककोटि [३५]
सतसहस्सानं यक्खानं अधिपति । सो बुद्धो उप्पन्नोति सुत्वा आगन्त्वा बुद्धपमुखस्स भिक्खुसंघस्स महादानं
अदासि । सत्थापि नं अनागते बुद्धो भविस्ससीति व्याकासि ।

अनोमदस्सिस्स पन भगवतो चन्दवती नाम नगरं अहोसि । यसवा नाम राजा पिता । यसोधरा
नाम माता । निसमो च अनोमो च अग्गसावका । वरुणो नाम उपट्ठाको । सुन्दरी च सुमना च अग्गसाविका ।
अज्जुणरुक्खो बोधि । सरीरं अट्ठपञ्चासहत्थुब्बेधं अहोसि । वस्ससतसहस्सं आयूतिः—

“सोभितस्स अपरेन सम्बुद्धो दिपदुत्तमो ।

अनोमदस्सि अमितयसोतेजस्सी दुरतिक्कमो” ॥ ति ।

§ ९. भगवा पदुमो

तस्स अपरभागे पदुमो नाम सत्था उदपादि । तस्सापि तयो सावकसन्निपाता । पठमसन्निपाते
कोटिसतसहस्सं भिक्खू अहेसु । [३६] दुतिये तीणि सतसहस्सानि । ततिये अग्गमके अरञ्जे महावन-
सण्डवासीनं भिक्खूनं द्वे सतसहस्सानि ।

तदा तथागतं तस्मि वनसण्डे वसन्ते बोधिसत्तो सीहो हुत्वा सत्थारं निरोधसमापत्तिं समापन्नं
दिस्वा पसन्नचित्तो वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा पीतिसोमनस्सजातो तिकखत्तुं सीहनादं नदित्वा सत्ताहं बुद्धा-
रम्मणपीतिं अविजहित्वा पीतिमुखेनेव गोचराय अपक्कमित्वा जीवितपरिच्चागं कत्वा पयिरुपा-
समानो अट्ठासि ।

सत्था सत्ताहच्चयेन निरोधा वृट्ठितो सीहं ओलोकेत्वा भिक्खूसंघेपि चित्तं पसादेत्वा संघं
वन्दिस्सतीति भिक्खुसंघो आगच्छतूति चिन्तेसि । भिक्खू तावदेव आगमिमु । सीहो संघे चित्तं पसादेसि ।
सत्था तस्स मनं ओलोकेत्वा ‘अनागते बुद्धो भविस्ससीति’ व्याकासि ।

पदुमस्स पन भगवतो चम्पकं नाम नगरं अहोसि । असमो^१ नाम राजा पिता । मातापि
असमा नाम । सालो च उपसालो च अग्गसावका । वरुणो नाम उपट्ठाको । रामा च सुरामा^२ च अग्ग-
साविका । सोणरुक्खो नाम बोधि । अट्ठपण्णासहत्थुब्बेधं सरीरं अहोसि । आयु वस्ससतसहस्सन्तिः—

“अनोमदस्सिस्स अपरेन सम्बुद्धो दिपदुत्तमो ।

पदुमो नाम नामेन असमो अप्पटिपुग्गलो” ॥ ति । [३६]

§ १०. भगवा नारदो

तस्स अपरभागे नारदो नाम सत्था उदपादि । तस्सापि तयो सावकसन्निपाता । पठमसन्निपाते कोटिसतसहस्रसंघसंभिक्षू अहेसु^१ । दुतिये नवुतिकोटिसहस्रानि^२ । ततिये असीतिकोटिसहस्रानि^३ ।

तदा बोधिसत्तो इसिपब्बज्जं पब्बज्जित्वा पञ्चसु अभिञ्जासु अट्ठसु च समापत्तीसु वसी हुत्वा बुद्धपमुखस्स संघस्स महादानं दत्त्वा चन्दनेन पूजं अकासि ।

सोपि नं अनागते बुद्धो भविस्ससीति व्याकासि ।

तस्स भगवतो धञ्जवती नाम नगरं अहोसि । सुदेवो^३ नाम खत्तियो पिता । अनोमा नाम माता । भद्दसालो च जितमित्तो च अगगसावका । वासेट्ठो नामुपट्ठाको । उत्तरा च फग्गुणी च अगगसाविका । महासोणरुक्खो नाम बोधि । सरीरं अट्ठासीतिहत्थुब्बेधं अहोसि । नवुतिवस्स-सहस्रानि आयूतिः—

“पदुमस्स अपरेन सम्बुद्धो दिपदुत्तमो ।

नारदो नाम नामेन असमो अप्पटिपुगलो” ॥ ति ।

§ ११. भगवा पदुमुत्तरो ।

नारदबुद्धस्स अपरभागे इतो सतसहस्रकप्पमत्थके एकस्मि कप्पे एकोव पदुमुत्तरबुद्धो नाम उदपादि । तस्सापि तयो सावकसन्निपाता । पठमे कोटिसतसहस्रसंभिक्षू अहेसु^१ । दुतिये वेभारपब्बते नवुतिकोटिसहस्रानि । ततिये असीतिकोटिसहस्रानि ।

तदा बोधिसत्तो जटिलो नाम महारट्ठियो हुत्वा बुद्धपमुखस्स संघस्स तिचीवरदानं अदासि ।

सोपि नं अनागते बुद्धो भविस्ससीति व्याकासि ।

पदुमुत्तरस्स पन भगवतो काले तित्थिया नाम नाहेसु^१ । सब्बे देवमनुस्सा नं बुद्धमेव सरणं अगमंसु । तस्स नगरं हंसवती नाम अहोसि । पिता आनन्दो नाम खत्तियो । माता सुजाता नाम । देवलो च सुजातो च अगगसावका । सुमनो नाम उपट्ठाको । अमिता च असमा च अगगसाविका । सालरुक्खो च बोधि । सरीरं अट्ठासीतिहत्थुब्बेधं अहोसि । सरीरप्पभा समन्ततो द्वादसयोजनानि गण्हि । वस्स-सतसहस्रं आयूतिः—

“नारदस्स अपरेन सम्बुद्धो दिपदुत्तमो ।

पदुमुत्तरो नाम जिनो अक्खोब्भो सागरुपमो” ॥ ति ।

§ १२. भगवा सुमेधो

तस्स अपरभागे तिसकप्पसतसहस्रानि अतिक्कमित्वा सुमेधो सुजातो चाति एकस्मि कप्पे द्वे बुद्धा निब्बत्तिमु ।

सुमेधस्सापि तयो सावकसन्निपाता । पठमसन्निपाते सुदस्सननगरे कोटिसतं खीणासवा अहेसु^१ । दुतिये नवुति कोटियो । ततिये असीति कोटियो । तदा बोधिसत्तो उत्तरो नाम [३७] माणवो हुत्वा निदहित्वा ठपितं येव [३७] असीतिकोटिधनं विस्सज्जेत्वा बुद्धपमुखस्स संघस्स महादानं दत्त्वा धम्मं सुत्वा सरणेषु पटिट्ठाय निक्खमित्वा पब्बजि ।

सोपि नं अनागते बुद्धो भविस्ससीति व्याकासि ।

सुमेधस्स भगवतो सुदस्सनं नाम नगरं अहोसि । सुदत्तो नाम राजा पिता । मातापि सुदस्सना नाम । सरणो च सब्बकामो च द्वे अगगसावका । सागरो नाम उपट्ठाको । रामा च सुरामा च द्वे अगगसाविका । महानीपरुक्खो बोधि । सरीरं अट्ठासीतिहत्थुब्बेधं अहोसि । आयु नवुतिवस्ससहस्रानीति ।

“पदुमुत्तरस्स अपरेन सुमेधो नाम नायको ।
दुरांसदो उगगतोजो सब्बलोकुत्तमो मुनी” ॥ ति ।

§ १३. भगवा सुजातो

तस्स अपरभागे सुजातो नाम सत्था उदपादि । तस्सापि तयो सावकसन्निपाता । पठमसन्निपाते सट्ठिभिक्षुसहस्सानि अहेसु । दुतिये मज्झासं । ततिये चत्तारीसं ।

तदा बोधिसत्तो चक्कवत्ती राजा हुत्वा ‘बुद्धो उप्पन्नोति’ सुत्वा उपसंकमित्वा धम्मं सुत्वा बुद्धपमुखस्स संघस्स सिद्धिं सत्तहि रतनेहि चतुमहादीपरज्जं दत्त्वा सत्थुसन्तिके पब्बजि । सकलरट्ठवासिनो रट्ठुपादं गहेत्वा आरामिककिच्चं साधेन्ता बुद्धपमुखस्स संघस्स निच्चं महादानं अदंसु । सोपि नं^१ सत्था व्याकासि ।

तस्स भगवतो नगरं सुमंगलं नाम अहोसि । उगगतो नाम राजा पिता । पभावती नाम माता । सुदस्सनो च देवो च अगगसावका । नारदो नाम उपट्ठाको । नागा च नागसमाला च अगगसाविका । महावेणुखो बोधि । सो किर मन्दच्छिदो घनक्खन्धो उपरि माहासाखाहि मोरपिञ्जकलापो विय विरोचित्थ । तस्स भगवतो सरीरं पण्णासहत्थुब्बेधं अहोसि । आयु नवुतिवस्ससहस्सानीतिः—

“तत्थेव मण्डकप्पमिह सुजातो नाम नायको ।
सीहहनू सभक्खन्धो अप्पमेय्यो दुरासदो ॥” ति ।

§ १४. भगव पियदस्सी

तस्स अपरभागे इतो अट्ठारसकप्पसतमत्थके एकस्मिं कप्पे पियदस्सी अत्थदस्सी धम्मदस्सीति तयो बुद्धा निब्बत्तिंसु ।

पियदस्सिस्सपि तयो सावकसन्निपाता । पठमे कोटिसतसहस्सं भिक्षू अहेसु । दुतिये नवुतिको-टियो । ततिये असीतिकोटियोति ।

तदा बोधिसत्तो कस्सपो नाम माणवो तिण्णं वेदानं पारं गतोव हुत्वा सत्थुधम्मदेसनं सुत्वा कोटिसतसहस्सधनपरिच्चागेन [३८] संधारामं कारेत्वा सरणेसु च सीलेसु च पतिट्ठासि ।

अथ नं सत्था अट्ठारसकप्पसतच्चयेन बुद्धो भविस्ससीति व्याकासि ।

तस्स भगवतो अनोमं नाम नगरं अहोसि । पिता सुदिन्नो नाम राजा । माता चन्दा नाम । पालितो च [३८] सब्बदस्सी च अगगसावका । सोभितो नाम उपट्ठाको । सुजाता च धम्मदिन्ना च अगगसाविका । पियंगुखो बोधि । सरीरं असीतिहत्थुब्बेधं अहोसि । नवुतिवस्ससहस्सानि आयूतिः—

“सुजातस्स अपरेन सयम्भू लोकनायको ।
दुरासदो असमसमो पियदस्सि महायसो ॥” ति ।

§ १५. भगवा अत्थदस्सी

तस्स अपरभागे अत्थदस्सी नाम सत्था उदपादि । तस्सापि तयो सावकसन्निपाता । पठमे अट्ठनवुति भिक्षुसतसहस्सानि अहेसु । दुतिये अट्ठासीतिसतसहस्सानि । तथा ततिये ।

तदा बोधिसत्तो सुसीमो नाम महिद्धिकतापसो हुत्वा देवलोकतो मन्दारवपुष्पछत्तं आहरित्वा सत्थारं पूजसि ।

सोपि नं बुद्धो भविस्ससीति व्याकासि ।

तस्स भगवतो सोभितं नाम नगरं अहोसि । सागरो नाम राजा पिता । सुदस्सना नाम माता । सन्तो च उपसन्तो च अगगसावका । अभयो नाम उपट्ठाको । धम्मा च सुधम्मा च अगगसाविका । चम्पकखो बोधि ।

१ रो०-सोपि तं व्याकासि ।

सरीरं असीतिहृत्युब्बेधं अहोसि । सरीरप्पभा समन्ततो सब्बकालं योजनमत्तं फरित्वा अट्ठासि । आयु वस्सस-
तसहस्सन्तिः—

“तत्थेव मण्डकप्पम्हि अत्थदस्सी नरासभो ।
महातमं निहन्त्वान पत्तो सब्बोधिमुत्तम” ॥ न्ति ।

§ १६. भगवा धम्मदस्सी

तस्स अपरभागे धम्मदस्सी नाम सत्था उदपादि । तस्सापि तयो सावकसन्निपाता । पठमे कोटिसत्तं भिक्खू अहेसु । दुतिये सत्तति कोटियो । ततिये असीति कोटियो । तदा बोधिसत्तो सक्को देवराजा हुत्वा दिब्बगन्धपुष्फेहि च दिब्बतुरियेहि च पूजं अकासि ।

सोपि नं व्याकासि ।

तस्स भगवतो सरणं नाम नगरं अहोसि । पिता सरणो नाम राजा । माता सुनन्दा नाम । पदुमो च फुस्सदेवो च अगगसावका । सुनेत्तो नामुपट्ठाको । खेमा च सब्बनामा च अगगसाविका । रत्तकुर-
वकरुक्खो बोधि विम्बिजालो तिपि वुच्चति । सरीरं पनस्स असीतिहृत्युब्बेधं अहोसि । वस्ससतसहस्सं आयूतिः—

“तत्थेव मण्डकप्पम्हि धम्मदस्सि महायसो ।
तमन्धकारं विधमेत्वा अतिरोचति सदेवके” ॥ ति । [३९]

§ १७. भगवा सिद्धत्थो

तस्स अपरभागे इतो चतुनवुतिकप्पमत्थके एकस्मिं कप्पे एकोव सिद्धत्थो नाम बुद्धो उदपादि । तस्सापि तयो सावकसन्निपाता । पठमसन्निपाते कोटिसतसहस्सं भिक्खू अहेसु । दुतिये नवुति कोटियो । ततिये असीति कोटियो ।

तदा बोधिसत्तो उगगतेजो अभिञ्जावलसम्पन्नो मंगलो नाम तापसो हुत्वा महाजम्बुफलं आह-
रित्वा तथागतस्स अदासि ।

सत्था तं फलं परिभुज्जित्वा चतुनवुतिकप्पमत्थके बुद्धो भविस्ससीति [३९] बोधिसत्तं व्याकासि ।

तस्स भगवतो नगरं वेभारं नाम अहोसि । पिता जयसेनो नाम राजा । माता सुफस्सा नाम । सम्बहुलो च सुमित्तो च अगगसावका । रेवतो नामुपट्ठाको । सीवली च सुरामा च अगगसाविका । कणिकार-
रुक्खो बोधि । सरीरं सट्ठिहृत्युब्बेधं अहोसि । वस्ससतसहस्सं आयूतिः—

“धम्मदस्सिस्स अपरेन सिद्धत्थो नाम नायको ।
निहन्त्वा तमं सब्बं सुरियोवम्भुगतो यथा” ॥ ति ।

§ १८. भगवा तिस्सो

तस्स अपरभागे इतो द्वाणवुतिकप्पमत्थके तिस्सो फुस्सोति एकस्मिं कप्पे द्वे बुद्धा निव्वत्तिसु ।

तिस्सस्स भगवतो तयो सावकसन्निपाता । पठमसन्निपाते भिक्खूनं कोटिसत्तं अहोसि । दुतिये नवुति कोटियो । ततिये असीति कोटिको ।

तदा बोधिसत्तो महाभोगो महायसो सुजातो नाम खत्तियो हुत्वा इसिपम्बज्जं पम्बजित्वा महिद्धिक-
भावं पत्वा बुद्धो उप्पन्नोति सुत्वा दिब्बं मन्दारवपदुमं पारिच्छत्तकपुष्फानि च आदाय चतुपरिसमज्जे गच्छन्तं
तथागतं पूजेसि, आकासे पुष्पवितानं अकासि ।

सोपि नं सत्था इतो द्वे नवुतिकप्पे बुद्धो भविस्ससीति व्याकासि ।

तस्स भगवतो खेमं नाम नगरं अहोसि । पिता जनसन्धो नाम खत्तियो । माता पदुमा नाम । ब्रह्मादेवो च उदयो च अगगसावका । सम्भवो नामुपट्ठाको । फुस्सा च सुदत्ता च अगगसाविका । असनरुक्खो बोधि । सरीरं सट्ठिहृत्युब्बेधं अहोसि । वस्ससतसहस्सं आयूतिः—

“सिद्धत्थस्स अपरेन असमो अप्पटिपुग्गलो ।
अनन्तसीलो अमितयसो तस्सो लोकग्गनायको” ॥ ति ।

§ १९. भगवा फुस्सो

तस्स अपरभागे फुस्सो नाम सत्था उदपादि । तस्सापि तयो सावकसन्निपाता । पठमसन्निपाते सट्-
ठिभिक्षुसतसहस्सानि अहेसुं । दुतिये पण्णास, ततिये द्वत्तिस ।

तदा बोधिसत्तो विजितावी नाम खत्तियो हुत्वा महारज्जं पहाय सत्थुसन्तिके पव्वजित्वा
तीणि [४०] पिटकानि उग्गहेत्वा महाजनस्स धम्मकथं कयेसि । सीलपारमिं च पूरेसि ।

सोपि नं बुद्धो तथेव व्याकासि ।

तस्स भगवतो कासि नाम नगरं अहोसि । जयसेनो नाम राजा पिता । सिरिमा नाम माता ।
सुरक्खितो च धम्मसेनो च अग्गसावका । सभियो नामुपट्ठाको । चाला च उपचाला च अग्गसाविका ।
आमलककक्खो बोधि । सरीरं अट्ठपण्णासहत्थुब्बेधं अहोसि । नवुतिवस्ससहस्सानि आयूतिः—

“तत्थेव मण्डकप्पम्हि अहु सत्था अनुत्तरो ।

अनूपमो असमसमो फुस्सो लोकग्गनायको” ॥ ति । [४०]

§ २०. भगवा विपस्सी

तस्स अपरभागे इतो एकनवुतिकप्पे विपस्सी नाम भगवा उदपादि । तस्सापि तयो सावकसन्निपाता ।
पठमसन्निपाते अट्ठसट्ठि भिक्षुसतसहस्सं अहोसि । दुतिये एकसतसहस्सं । ततिये असीति सहस्सानि ।

तदा बोधिसत्तो महिद्धिको महानुभावो अतुलो नाम नागराजा हुत्वा सत्तरतनखचित्तं सोवणमयं
पीठं भगवतो अदासि ।

सोपि नं इतो एकनवुतिकप्पे बुद्धो भविस्ससीति व्याकासि ।

तस्स भगवतो बन्धुमती नाम नगरं अहोसि । बन्धुमा नाम राजा पिता । बन्धुमती नाम माता ।
खण्डो च तस्सो च अग्गसावका । असोको नामुपट्ठाको । चन्दा च चन्दमत्तिता च अग्गसाविका । पाटलीकक्खो
बोधि । सरीरं असीतिहत्थुब्बेधं अहोसि । सरीरप्पभा सदा सत्तयोजनानि फरित्वा अट्ठासि । असीतिवस्स-
सहस्सानि आयूतिः—

“फुस्सस्स अपरेन सम्बुद्धो दिपदुत्तमो ।

विपस्सी नाम नामेन लोके उप्पज्जि चक्खुमा ॥” ति ।

§ २१. भगवा सिखी

तस्स अपरभागे इतो एकतिसे कप्पे सिखी च वेस्सभू चाति द्वे बुद्धा अहेसुं ।

सिखिस्सापि तयो सावकसन्निपाता । पठमसन्निपाते भिक्षुसतसहस्सं अहोसि । दुतिये असीति-
सहस्सानि । ततिये सत्तति ।

तदा बोधिसत्तो अरिन्दमो नाम राजा हुत्वा बुद्धपमुखस्स संघस्स सचीवरं महादानं पवत्तेत्वा
सत्तरतनपतिमण्डितं हत्थिरतनं दत्वा हत्थिप्पमाणं कत्वा कप्पियभण्डं अदासि ।

सोपि नं इतो एकतिसे कप्पे बुद्धो भविस्ससीति व्याकासि ।

तस्स पन भगवतो अरुणावती नाम नगरं अहोसि । अरुणो नाम खत्तियो पिता । पभावती नाम
माता । अभिभू च सम्भवो च अग्गसावका । खेमंकरो नामुपट्ठाको । मखिला च पदुमा च अग्गसाविका । पुण्डरी-
ककक्खो बोधि [४१] सरीरं सत्ततिसहत्थुब्बेधं अहोसि । सरीरप्पभा योजनत्तयं फरित्वा अट्ठासि । सत्ततिस-
वस्ससहस्सानि आयूतिः—

“विपस्सिस्स अपरेन सम्बुद्धो दिपदुत्तमो ।

सिखिह्वयो नाम जिनो असमो अप्पटिपुग्गलो ॥” ति ।

§ २२. भगवा वेस्सभू

तस्स अपरभागे वेस्सभू नाम सत्था उदपादि । तस्सापि तयो सावकसन्निपाता । पठमसन्निपाते असीति-
भिक्षुसत्तसहस्सानि अहेसुं, दुतिये सत्तति, ततिये सट्ठि ।

तदा बोधिसत्तो सुदस्सनो नाम राजा हुत्वा बुद्धपमुखस्स संघस्स 'सचीवरं महादानं' दत्वा तस्स
सन्तिके पट्टजित्वा आचारगुणसम्पन्नो बुद्धरतने चित्तिकारपीतिबहुलो अहोसि । सोपि नं भगवा इतो एकतिसे
कप्पे बुद्धो भविस्ससीति व्याकासि ।

तस्स पन भगवतो अनूपमं नाम नगरं अहोसि । सुप्पतीतो नाम[४१]राजा पिता । यसवंती नाम माता ।
सोणो च उत्तरो च अगगसावका । उपसन्तो नाम उपट्ठाको । दामा च समाला च अगगसाविका । सालहक्खो
बोधि । सरीरं सट्ठिहत्थुब्बेधं अहोसि । सट्ठिवस्ससहस्सानि आयूतिः—

“तत्थेव मण्डकप्पम्हि असमो अप्पटिपुगलो ।

वेस्सभू नाम नामेन लोके उप्पज्जि सो जिनो ॥” ति ।

§ २३. भगवा ककुसन्धो

तस्स अपरभागे इमस्मि कप्पे चत्तारो बुद्धा निब्बत्ता—ककुसन्धो, कोणागमणो, कस्सपो, अम्हाकं
भगवाति ।

ककुसन्धस्स भगवतो एकोव सन्निपातो । तत्थ चत्ताळीसं भिक्षुसहस्सानि अहेसुं ।

तदा बोधिसत्तो खेमो नाम राजा हुत्वा बुद्धपमुखस्स संघस्स सप्तचीवरं महादानञ्चेव अञ्ज-
नादि भेसज्जानि च दत्वा सत्थुधम्मदेसनं सुत्वा पब्बजि ।

सोपि नं सत्था व्याकासि । ककुसन्धस्स पन भगवतो खेमं नाम नगरं अहोसि । अग्गिदत्तो नाम
ब्राह्मणो पिता । विसाखा नाम ब्राह्मणी माता । विधुरो च संजीवो च अगगसावका । बुद्धिजो नाम उपट्ठाको ।
सामा च चम्पका च अगगसाविका । महासिरीसहक्खो बोधि । सरीरं चत्ताळीसत्थुब्बेधं अहोसि । चत्ताळीसं वस्स-
सहस्सानि आयूतिः—

“वेस्सभुस्स अपरेन सम्बुद्धो दिपदुत्तमो ।

ककुसन्धो नाम नामेन अप्पमेय्यो दुरासदो ॥” ति ।

§ २४. भगवा कोणागमणो

तस्स अपरभागे कोणागमणो नाम सत्था उदपादि । तस्सापि एको सावकसन्निपातो । तत्थ तिस्रं
भिक्षुसहस्सानि अहेसुं । तदा बोधिसत्तो पब्बतो नाम राजा हुत्वा अमच्चगणपरिवृतो सत्थुसन्तिकं गन्त्वा
धम्मदेसनं सुत्वा बुद्धपमुखं भिक्षुसंघं निमन्तेत्वा महादानं पवत्तेत्वा पत्तुण्णं चीनपट्टं कोसेय्यं कम्बलं
दुकूलानि चैव सुवण्णपट्टकं दत्वा सत्थुसन्तिके पब्बजि ।

सोपि नं व्याकासि ।

तस्स भगवतो सोभवती नाम नगरं अहोसि । यञ्जदत्तो नाम ब्राह्मणो पिता । उत्तरा नाम
ब्राह्मणी माता । भीयसो च उत्तरो च अगगसावका । सोत्थिजो नाम उपट्ठाको । समुदा च उत्तरा च अगग-
साविका । उदुम्बरहक्खो बोधि । सरीरं तिस्रित्थुब्बेधं अहोसि । तिस्रवस्ससहस्सानि आयूतिः—

“ककुसन्धस्स अपरेन सम्बुद्धो दिपदुत्तमो ।

कोणागमणो नाम जिनो लोकजेट्ठो नरासभो ॥” ति ।

§ २५. भगवा कस्सपो

तस्स अपरभागे कस्सपो नाम सत्था लोके उदपादि । तस्सापि एको सावकसन्निपातो । तत्थ
वीसतिभिक्षुसहस्सानि अहेसुं ।

तदा बोधिसत्तो ज़ोतिपालो नाम माणवो हुत्वा [४२] तिण्णं वेदानं पारगू भूमियं च अन्तल्लिक्खे च पाकटो घटीकारस्स कुम्भकारस्स मित्तो अहोसि । सो तेन सद्धिं सत्थारं उपसंक्रमित्वा धम्मकथं सुत्वा पब्बजित्वा आरद्धविरियो तीणि पिटकानि उग्गहेत्वा वत्तावत्तसम्पत्तिया बुद्धसासनं सोभेसि ।

सोपि नं सत्था व्याकासि ।

तस्स भगवतो जातनगरं वाराणसी नाम अहोसि । ब्रह्मदत्तो नाम ब्राह्मणो पिता । धनवती नाम ब्राह्मणी माता । तिस्सो च भारद्वाजो च अगसावका । सव्वमित्तो नाम उपट्ठाको । अनुला च उरुवेला च अगसाविका । निप्रोधरुक्खो बोधि । सरीरं वीसतिहत्थुब्बेधं अहोसि । वीसतीवस्ससहस्सानि आयूतिः—

“कोणागमणस्स अपरेन सम्बुद्धो दिपदुत्तमो ।

कस्सपो नाम सो जिनो धम्मराजा पभं करो ॥” ति ।

§ २६. सब्बे बुद्धा

यस्मिं पन कप्पे दीपंकरदसबलो उदपादि तस्मिं अञ्जेपि तयो बुद्धा अहेसुं । तेसं सन्तिका बोधि-सत्तस्स व्याकरणं नत्थि, [४३] तस्मा ते इध न दस्सिता । अट्ठकथायं पन तम्हा कप्पा पट्ठाय सब्बेपि बुद्धे दस्सेतुं इदं वुत्तंः—

“तण्हं करो मेधं करो अथोपि सरणं करो ।

दीपं करो च सम्बुद्धो कोण्डञ्जो दिपदुत्तमो ॥

मंगलो च सुमनो च रेवतो सोभितो मुनि ।

अनोमदस्सी पट्टमो नारदो पट्टमुत्तरो ॥

सुमेधो च सुजातो च पियदस्सी महायसो ।

अत्थदस्सी धम्मदस्सी सिद्धत्थो लोकनायको ॥

तिस्सो फुस्सो^१ च सम्बुद्धो विपस्सी सिखी वेस्सभू ।

ककुसन्धो कोणागमणो कस्सपो चापि नायको ॥

एते अहेसुं सम्बुद्धा वीतरागा समाहिता ।

सतरंसीव उप्पन्ना महातमविनोदना ।

जलित्वा अग्गिक्खन्धाव निब्बुता ते ससावका ॥” ति ।

§ २७. कताभिनीहारानं बोधिसत्तानं आनिसंसा

तत्थ अम्हाकं बोधिसत्तो दीपंकरादीनं चतुवीसतिया बुद्धानं सन्तिके अधिकारं करोन्तो कप्पसत्त-सहस्साधिकानि चत्तारि असंखेय्यानि आगतो । कस्सपस्स पन भगवतो ओरभागे ठपेत्वा इमं सम्मासम्बुद्धं अञ्जो बुद्धो नाम नत्थि । इति दीपंकरादीनं चतुवीसतिया बुद्धानं सन्तिके लद्धव्याकरणो पन बोधिसत्तो येन पन तेन—

“मनुस्सत्तं लिंगसम्पत्ति हेतु सत्थारदस्सनं ।

पब्बज्जा गुणसम्पत्ति अधिकारो च छन्दता ॥

अट्ठधम्मसमाधाना अभिनीहारो समिज्झती ॥” ति । [४३]

इमे अट्ठ धम्मे समोधानेत्वा दीपंकरपादमूले कताभिनीहारेन “हन्द बुद्धकरे धम्मे विचिनामि इतो-चित्तो” ति उस्साहं कत्वा “विचिनन्तो तदा दक्खि पठमं दानपारमि” न्ति दानपारमितादयो बुद्धकारकधम्मा दिट्ठा । ते पूरेन्तो याव वेस्सन्तरत्तभावा आगमि । आगच्छन्तो च^२ ये ते कताभिनीहारानं बोधिसत्तानं आनिसंसा संवण्णिताः—

“एवं सब्बंगसम्पन्ना बोधिया नियता नरा ।
 संसरं दीघमद्धानं कप्पकोटिसतेहिपि ॥
 अवीचिम्हि न उप्पज्जन्ति तथा लोकन्तरेसु च ।
 निज्झामतण्हा खुप्पिपासा न होन्ति कालकञ्जका^१ ॥
 न होन्ति खुद्दका पाणा न उप्पज्जन्तापि दुग्गतिं ।
 जायमाना मनुस्सेसु जच्चन्धा न भवन्ति ते ॥ [४४]
 सोतवेकल्लता नत्थि न भवन्ति मूगपक्खिका ।
 इत्थिभावं न गच्छन्ति उभतोव्यञ्जनपण्डका ॥
 न भवन्ति परियापन्ना बोधिया नियता नरा ।
 मुत्ता आनन्तरिकेहि सब्बत्थ सुद्धगोचरा ॥
 मिच्छादिट्ठि न सेवन्ति कम्मकिरियदस्सना ।
 वसमानापि सग्गेसु असञ्जं न उपपज्जरे ॥
 सुद्धावासेसु देवेषु हेतु नाम न विज्जति ।
 नेक्खम्मनिन्ना सप्पुरिसा विसंयुत्ता भवाभवे ।
 चरन्ति लोकत्थचरियाय पूरेन्ता सब्बपारमी ॥” ति ।

§ २८. पारमियो पूरेसि

(१. दानपारमी)

ते आनिसंसे अधिगन्त्वाव आगतो । पारमियो पूरेन्तस्स चस्स अकित्तिब्राह्मणकाले, संख-
 ब्राह्मणकाले, धनञ्जयराजकाले, महासुदस्सनकाले, महागोविन्दकाले, निमिमहाराजकाले, चन्द्रकुमारकाले,
 विसहसेट्ठिकाले, सिविराजकाले, वेस्सन्तरकालेति दानपारमिताय पूरित्तभावानं परिमाणं नाम नत्थि ।
 एकन्तेन पनस्स ससपण्डितजातकेः—

“भिक्षाय उपगतं दिस्वा सकत्तानं परिच्चर्जि ।

दानेन मे समो नत्थी एसा मे दानपारमी ॥” ति ।

एवं अत्तपरिच्चागं करोन्तस्स दानपारमिता परमत्थपारमिता नाम जाता ।

(२. सीलपारमी)

तथा सीलवनागराजकाले, चम्पेय्यनागराजकाले, भूरिदत्तनागराजकाले, छद्दन्तनागराजकाले,
 जयदिस [४४] राजस्स पुत्तअलीनसत्तकुमारकालेति^२ सीलपारमिताय परिपूरित्तभावानं परिमाणं नाम
 नत्थि । एकन्तेन पनस्स संखपालजातकेः—

“सुलेहि विज्झयन्तेपि^३ कोट्टयन्तेपि सत्तिहि ।

भोजपुत्ते न कुप्पामि एसा^४ मे सीलपारमी ॥” ति ।

एवं अत्तपरिच्चागं करोन्तस्स सीलपारमिता परमत्थपारमी नाम जाता ।

(३. नेक्खम्मपारमी)

तथा सोमनस्सकुमारकाले, हत्थिपालकुमारकाले, अयोधरपण्डितकालेति महारज्जं पहाय नेक्खम्म-
 पारमिताय पूरित्तभावानं परिमाणं नाम नत्थि । एकन्तेन पनस्स चूळसुतसोमजातकेः—[४५]

१ स्या०—कालकञ्जिका । २ स्या०—जयदिसराजपुत्तकाले अलीनसत्तकुमारकालेति । ३ रो०—सुलेहीपि
 विज्झयन्तो । ४ रो०—एस ।

“महारज्जं हत्थगतं खेलपिण्डं व छड्डयिं ।

चजतो न होति लग्गनं एसा मे नेक्खम्मपारमी ॥” ति ।

एवं निस्सगताय रज्जं छड्डेत्वा निक्खमन्तस्स नेक्खम्मपारमी परमत्थपारमी नाम जाता ।

(४. पञ्जापारमी)

तथा विधूरपण्डितकाले, महागोविन्दपण्डितकाले, कुहालपण्डितकाले, अरकपण्डितकाले, बोधिपरिब्बाजककाले, महोसधपण्डितकालेति, पञ्जापारमिया पूरित्तभावानं परिमाणं नाम नत्थि । एकन्तेन पनस्स सत्तुभत्तजातके^१ सेनकपण्डितकाले:—

“पञ्जाय विचिनन्तोहं ब्राह्मणं मोचयिं दुखा ।

पञ्जाय मे समो नत्थि एसा मे पञ्जापारमी ॥” ति ।

अन्तोहस्तगतं सप्पं दस्सेन्तस्स पञ्जापारमी परमत्थपारमी नाम जाता ।

(५. विरियपारमी)

तथा विरियपारमितादीनम्पि पूरित्तभावानं परिमाणं नाम नत्थि । एकन्तेन पनस्स महाजनकजातके:—

“अतीरदस्सी जलमज्झे हता सब्बेव मानुसा ।

चित्तस्स अज्जथा नत्थि एसा मे विरियपारमी ॥” ति ।

एवं महासमुद्दे तरन्तस्स विरियपारमी परमत्थपारमी नाम जाता ।

(६. खन्तिपारमी)

खन्तिवादजातके:—

“अचेतनं व कोट्टेन्ते तिण्हेन फरसुना मम ।

कासिराजे न कुप्पामि एसा मे खन्तिपारमी ॥” ति ।

एवं अचेतनभावेन विय महादुक्खं अधिवासेन्तस्स खन्तिपारमी परमत्थपारमी नाम जाता ।

(७. सच्चपारमी)

महासुतसोमजातके:—

“सच्चवाचं अनुरक्खन्तो चजित्वा मम जीवितं ।

मोचयिं एकसतं खत्तिये एसा मे सच्चपारमी ॥” ति । [४५]

एवं जीवितं चजित्वा सच्चमनुरक्खन्तस्स सच्चपारमी परमत्थपारमी नाम जाता ।

(८. अधिष्ठानपारमी)

मूगपक्खजातके:—

“माता पिता न मे देस्सा नपि मे देस्सं महायसं ।

सब्बञ्जुतं पियं मय्हं तस्मा वतमधिठ्ठहि ॥” ति ।

एवं जीवितम्पि चजित्वा वतं अधिठ्ठहन्तस्स अधिष्ठानपारमी परमत्थपारमी नाम जाता ।

(९. मेत्तापारमी)

एकराजजातके:—

“न मं कोचि उत्तसति नपिहं भायामि कस्सचि ।

मेत्ताबल्लेनुपत्थद्धो रमामि पवने सदा ॥” ति ।

एवं जीवितम्पि अनवलोकेत्वा मेत्तायन्तस्स मेत्तापारमी परमत्थपारमी नाम जाता ।

(१०. उपेक्खापारमी)

लोमहंसजातकेः—

“सुसाने सेय्यं कप्पेमि छवट्ठि^१ उपधायहं ।

गोमण्डला उपगन्त्वा रूपं दस्सेन्तनप्पक ॥” न्ति ।

एवं गामदारकेसु निट्ठुभनादीहि चैव मालागन्धुपहारादीहि च सुखंदुक्खं उप्पादेन्तेसुपि उपेक्खं अनतिवत्तन्तस्स उपेक्खापारमी परमत्थपारमी नाम जाता ।

अयमेत्थ संखेपो । वित्थारतो पनेस अत्थो चरियापिटकतो गहेतब्बो । एवं पारमियो पूरेत्वा वेस्सन्तरत्तभावे ठितोः—

“अचेतनायं पठवी अविज्जाय सुखं दुक्खं ।

सापि दानबला मय्हं सत्तक्खत्तुं पकम्पथा ॥” ति ।

एवं महापठविकम्पनानि महापुञ्जानि करित्वा आयुपरियोसाने ततो चुतो तुसितभवने निब्बत्ति । इति दीपंकरपादमूलतो पट्ठाय याव अयं तुसितपुरे निब्बत्ति एत्तकं ठानं दूरेनिदानं नामाति वेदितब्बं ।

दूरेनिदानं निवृत्तं

४. अविदूरेनिदानं

§ २९. तीणि हळाहळानि

तुसितपुरे वसन्ते येव पन बोधिसत्ते बुद्धहळाहळं नाम उदपादि । लोकस्मिं हि तीणि हळाहळानि उपपज्जन्ति—कप्पहळाहळं, बुद्धहळाहळं चक्कवत्तिहळाहळन्ति ।

(१. कप्पहळाहळं)

तत्थ वस्ससत्तसहस्सस्स अच्चयेन कप्पुट्ठानं भविस्सतीति लोकव्यूहा नाम कामावचरदेवा मुत्त-सिरा विकिण्णकेसा रुदम्मुखा अस्सूनि हत्थेहि पुञ्छमाना रत्तवत्थनिवत्था अतिविय विरूपवेसधारिनो हुत्वा मनुस्सपथे विचरन्ता एवं आरोचेन्ति—“मारिसा ! इतो वस्ससत्तसहस्सस्स अच्चयेन कप्पुट्ठानं भविस्सति । अयं लोको विनस्सिस्सति । महासमुदोपि [47] सुस्सिस्सति । अयं च महापठवी सिनेरु च पब्बतराजा उड्डयिहस्सन्ति विनस्सिस्सन्ति । याव ब्रह्मलोका लोकविनासो भविस्सति । मेत्तं मारिसा ! भावेथ । करुणं मुदितं उपेक्खं मारिसा ! भावेथ । मातरं उपट्ठहत्थ, पितरं [४६] उपट्ठहत्थ कुलेजेट्ठाप-चायिनो होथा ति । इदं कप्पहळाहळं नाम ।

(२. बुद्धहळाहळं)

वस्ससहस्सस्स अच्चयेन पन सब्बञ्जू बुद्धो लोके उपपज्जिस्सतीति लोकपालदेवता—इतो मारिसा ! वस्ससहस्सस्स अच्चयेन बुद्धो लोके उपपज्जिस्सतीति उग्घोसेन्ता आहिण्डन्ति—इदं बुद्धहळाहळं नाम ।

(३. चक्कवत्तिहळाहळं)

वस्ससत्तस्स पन अच्चयेन चक्कवत्ती राजा उपपज्जिस्सतीति देवतायेव—इतो मारिसा ! वस्ससत्तच्चयेन चक्कवत्तिको राजा लोके उपपज्जिस्सतीति—उग्घोसेन्तियो आहिण्डन्ति । इदं चक्कवत्तिहळाहळं नाम ।

§ ३०. देवतायाचनं

इमानि तीणि हळाहळानि महन्तानि होन्ति । तेसु बुद्धहळाहळसदं सुत्वा सकलदससहस्सचक्कवाळे देवता एकतो सन्निपतित्वा असुको नाम सत्तो बुद्धो भविस्सतीति जत्वा तं उपसंकमित्वा आयाचन्ति । आयाचमाना च पुब्बनिमित्तेसु उप्पन्नेसु आयाचन्ति । तदा पन सब्बापि ता एकैकचक्कवाळे चातुम्महाराजिकसुयामसन्तुसितनिम्मानरतिपरनिम्मितवसवन्तिमहाब्रह्मेहि सद्धिं एकचक्कवाळे सन्निपतित्वा तुसितभवने बोधिसत्तस्स सन्तिकं गन्त्वा—मारिस्स ! तुम्हेहिं दसपारमियो पूरेन्तेहि न सक्कसम्पत्तिं न मारब्रह्मचक्कवत्तिसम्पत्तिं पत्थेन्तेहि पूरिता । लोकनित्थरणत्थाय पन सब्बञ्जुतं पत्थेन्तेहि पूरिता । सो वो इदानी कालो मारिस्स ! बुद्धत्ताय । समयो मारिस्स ! बुद्धत्ताया ति—याचिसु ।

§ ३१. पञ्चमहाविलोकनं विलोकेसि

अथ महासत्तो देवतानं पटिञ्जं अदत्ताव कालदीपदेसकुलजनेत्तिआयुपरिच्छेदवसेन पञ्चमहाविलोकनं नाम विलोकेसि ।

(१. कालो)

तत्थ कालो नुखो अकालो नुखो ति पठमं कालं विलोकेसि ।^१

तत्थ वस्ससतसहस्सतो उद्धं वड्ढितआयुकालो कालो नाम न होति । कस्मा ? तदा हि सत्तानं जातिजरामरणानि न पञ्जायति । बुद्धानं च धम्मदेसना तिलक्खणविनिमुत्ता नाम नत्थि । तेसं “अनिच्च दुक्खमनत्ता” ति कथेन्तानं किं ‘नामेतं कथेन्तीति नेव सोतब्बं न सद्धातब्बं मञ्जन्ति । ततो अभिसमयो न होति । तस्मिं असति अनिय्याणिकं सासनं होति । तस्मा सो अकालो ।

वस्ससततो ऊनआयुकालोपि कालो न होति । कस्मा ? तदा सत्ता उस्सन्नकिलेसा होन्ति । उस्सन्नकिलेसानं च दिन्नोवादो ओवादट्ठानं न तिट्ठति । उदके दण्डराजी विय खिप्पं [48] विगच्छति । तस्मा-सोपि अकालो ।

वस्ससतसहस्सतो पन पट्ठाय हेट्ठाय वस्ससततो पट्ठाय उद्धं आयुकालो कालो नाम । तदा च वस्ससतकालो । अथ महासत्तो निब्बत्तितब्बकालोति पस्सि ।

(२. दीपं)

ततो दीपं विलोकेन्तो सपरिवारे चत्तारो दीपे ओलोकेत्वा तीसु दीपेसु बुद्धा न निब्बत्तन्ति, जम्बुदीपे येव निब्बत्तन्तीति दीपं च पस्सि ।

(३. देसो)

ततो जम्बूदीपो [४७] नाम महा दसयोजनसहस्सपरिमाणो । कतरस्मिं नुखो पदेसे बुद्धा निब्बत्तन्तीति ओकासम्पि विलोकेन्ता मज्झिमं देसं पस्सि । मज्झिमदेसो नाम पुरत्थिमदिसाय कजंगलं नाम निगमो, तस्स अपरेन महासाला, ततो परं पच्चन्तिमा जनपदा ओरतो, मज्झे पुब्बदक्खिणाय दिसाय सळलवती नाम नदी, ततो परं पच्चन्तिमा जनपदा ओरतो मज्झे, दक्खिणाय दिसाय सेतकण्णिकं नाम निगमो, ततो परं पच्चन्तिमा जनपदा ओरतो मज्झे, पच्छिमाय दिसाय थूनं नाम ब्राह्मणगामो, ततो परं पच्चन्तिमा जनपदा ओरतो मज्झे, उत्तराय दिसाय उसीरद्धजो नाम पब्बतो, ततो परं पच्चन्तिमा जनपदा

ओरतो मज्झेति एवं विनये वुत्तो पदेसो । सो आयामतो तीणि योजनसतानि वित्थारतो अड्ढतिययोजनानि परिक्खेपतो नवयोजनसतानीति । एतस्मिं पदेसे बुद्धा पच्चेकबुद्धा अग्गसावका महासावका असीति महासावका चक्कवत्तिराजानो अज्जे च महेसक्खा खत्तियब्राह्मणगृहपतिमहासाळा उप्पज्जन्ति ।

इदं चेत्थ कपिलवत्थुकं नाम नगरं । तत्थ मया निब्बत्तितब्बन्ति निट्ठं अगमासि ।

(४. कुलं)

ततो कुलं विलोकेन्तो बुद्धा नाम वेस्सकुले वा सुद्धकुले वा न निब्बत्तन्ति । लोकसम्मते पन खत्तियकुले वा ब्राह्मणकुले वाति द्विसु येव कुलेसु निब्बत्तन्ति । इदानीं च खत्तियकुलं लोकसम्मतं । तत्थ निब्बत्तिस्सामि ।

सुद्धोदनो नाम राजा मे पिता भविस्सतीति कुलं पस्सि । ततो मातरं विलोकेन्तो बुद्धमाता नाम लोला मुराधुत्ता न होति, कप्पसतसहस्सं पन पूरितपारमी जातितो पट्ठाय अखण्डपञ्चसीलायेव होति । अयञ्च महामाया नाम देवी एदिसी, अयं च मे माता भविस्सतीति ।

(५. जनेत्तिआयु)

कित्तकं पनस्सा आयूति ? दसन्नं मासानं उपरि सत्तदिवसानि पस्सि ।

§ ३२. पटिसन्धिं गण्हि

इति इमं पञ्चमहाविलोकनं विलोकेत्वा-कालो मे मारिसा ! बुद्धभावायाति—देवतानं संगहं करोन्तो पटिञ्जं दत्वा गच्छथ तुम्हेति ता देवता उय्योजेत्वा तुसितदेवताहि परिवुतो तुसितपुरे नन्दनवनं पाविसि । सब्ब-देवलोकेसु हि नन्दनवनं अत्थियेव । तत्र न देवता “इतो चुतो सुगतिं गच्छ इतो चुतो सुगतिं गच्छा” ति पुब्बे कतकुसलकम्मोकासं [४८] सारयमाना विचरन्ति । सो एवं देवताहि कुसलं सारयमानाहि परिवुतो तत्थ विचरन्तो चवित्वा महामायाय देविया कुच्छिस्मि पटिसन्धिं गण्हि । तस्सावीभावत्थं अयं आनुपुब्बी कथा ।

§ ३३. महामायादेवी सुपिनं अद्दस

तदा किर कपिलवत्थुनगरे असाळ्हिनक्खत्तं घुट्ठं अहोसि । महाजनो नक्खत्तं कीळति । महामाया-देवी पुरे पुण्णमाय सत्तमदिवसतो पट्ठाय[४८]विगतसुरापानं मालागन्धविभूतिसम्पन्नं नक्खत्तकीळं अनुभवमाना सत्तमदिवसे पातोव उट्ठाय गन्धोदकेन नहायित्वा चत्तारि सतसहस्सानि विस्सज्जेत्वा महादानं दत्वा सब्बालंकारविभूसिता वरभोजनं भुञ्जित्वा उपोसथंगानि अधिट्ठाय अलंकृतपटियत्तं सिरिगम्भं पविसित्वा सिरिसयनेनिपन्ना निहं ओक्कममाना इमं सुपिनं अद्दस ।

चत्तारो किर नं महाराजानो सयनेनेव सद्धि उक्खिपित्वा हिमवन्तं नेत्वा सट्ठिगोजनिके मनोसिला-तले सत्तयोजनिकस्स महासालक्खस्स हेट्ठा ठपेत्वा एकमन्तं अट्ठंसु । अथ नेसं देवियो आगन्त्वा देवि अनो-तत्तदहं नेत्वा मनुस्समलहरणत्थं नहापेत्वा दिब्बवत्थं निवासापेत्वा गन्धेहि विलिम्पापेत्वा दिब्बपुष्फानि पिल-न्धापेत्वा ततो अविद्वरे रजतपब्बतो, तस्स अन्तो कणकविमानं अत्थि, तत्थ पाचिनसीसकं दिब्बसयनं पञ्चापेत्वा निपज्जापेसु । अथ बोधिसत्तो सेतवरवारणो हत्वा ततो अविद्वरे एको सुवण्णपब्बतो, तत्थ चरित्वा ततो ओरुय्हु रजतपब्बतं अभिरुहित्वा उत्तरदिसतो आगम्म रजतदामवण्णाय सोण्डाय सेतपदुमं गहेत्वा कुञ्चनादं^१ नदित्वा कणकविमानं पविसित्वा मातुसयनं तिक्खत्तुं पदक्खिणं कत्वा दक्खिणपस्सं फालेत्वा^२ कुच्छि पविट्ठसदिसो अहोसि । एवं उत्तरासाळ्हनक्खत्तेन पटिसन्धिं गण्हि ।

१ रो०—कोञ्चनादं । २ रो०—तलित्वा ।

§ ३४. ब्राह्मणा आहंसु

पुन दिवसे पबुद्धा देवी नं सुपिनं रञ्जो आरोचेसि । राजा चतुसट्ठिमत्ते ब्राह्मणपामोक्खं पक्को-
सापेत्वा हरितुपलित्ताय लाजादीहि कतमंगलसक्काराय भूमिया महारहानि आसनानि पञ्चापेत्वा तत्थ निसि-
न्नानं ब्राह्मणानं सप्पिमधुसक्काराभिसंखतस्स वरपायासस्स सुवण्णरजतपातियो पुरेत्वा सुवण्णरजतपातीहि
थेव पटिकुज्जेत्वा अदासि । अञ्जेहि च अहतवत्थकपिलगाविद्वानादीहि ते संतप्पेसि । अथ नेसं सब्बकामेहि
संतप्पितानं सुपिनं आरोचापेत्वा किं भविस्सतीति पुच्छि ।

ब्राह्मणा आहंसु—“मा चिन्तयि महाराज ! देविया ते कुच्छिम्हि गम्भो पतिट्ठितो । सो [५०]
च खो पुरिसगम्भो न इत्थि गम्भो । पुत्तो ते भविस्सति । सो सचे अगारं अञ्जावसिस्सति राजा भविस्सति
चक्कवत्ती, सचे अगारा निक्खम्म पब्बजिस्सति बुद्धो भविस्सति लोके विवत्तच्छद्दो” ति ।

§ ३५. द्वित्सपुब्बनिमित्तानि पातुरहंसु

बोधिसत्तस्स पन मातुकुच्छिम्हि पटिसन्धिगहणक्खणे एकप्पहारेनेव सकलदससहस्सी लोकधातु संकम्पि
सम्पकम्पि सम्पवेधि । द्वित्स पुब्बनिमित्तानि पातुरहंसु । दससु चक्कवालसहस्सेसु अप्पमाणो ओभासो पूरि ।
तस्स तं सिरि दट्ठुकामा [४९] विय अन्धा चक्खूनि पटिलिभिसु । बधिरा सद्दं सुणिंसु । मूगा समालपिसु । खुज्जा
उजुगत्ता अहेसु । पंगुला पदसा गमनं पटिलिभिसु । बन्धनगता सब्बसत्ता अन्दुबन्धनादीहि मुच्चिसु । सब्बनरकेसु
अग्गि निब्बायि । पेत्तिविसये खुप्पिपासा वूपसमि । तिरच्छानानं भयं नाहोसि । सब्बसत्तानं रोगो वूपसमि । सब्ब-
सत्ता पियंवदा अहेसु । मधुरेनाकारेन अस्सा हेसिसु । वारणा गज्जिसु । सब्बतुरियानि सक्कसकिन्नादं मुच्चिसु ।
अघट्टितानि थेव मनुस्सानं हत्थूपगादीनि आभरणानि विरविंसु । सब्बदिसा विप्पसन्ना अहेसु । सत्तानं सुखं
उप्पादयमानो मुदुसीतलो वातो वायि । अकालमेधो पवस्सि । पठवितोपि उदकं उम्भिज्जित्वा विस्सन्दि । पक्खिनो
आकासगमनं विजहिंसु । नदियो असन्दमाना अट्ठंसु । महासमुद्दे मधुरं उदकं अहोसि । सब्बत्थकमेव पञ्चवण्णेहि
पदुमेहि सञ्छन्नं तलं अहोसि । थलजजलजादीनि सब्बपुप्फानि पुप्फिसु । सक्खानं खन्धेसु खन्धपदुमानि साखासु
साखापदुमानि लतासु लतापदुमानि पुप्फिसु । थले सिलातलानि भिन्दिवा उपरूपरि सत्तसत्त हुत्वा दण्डपदुमानि
नाम निक्खमिसु । आकासे ओलम्बकपदुमानि नाम निब्बत्तिसु । समन्ततो पुप्फवस्सानि वस्सिसु । आकासे दिव्व-
तुरियानि वज्जिसु । सकलदससहस्सी लोकधातु बट्टेत्वा विस्सट्ठमालागुळं विय उप्पीळेत्वा वट्ठमालाकलापो
विय अलंकृतपटियत्तं मालासनं विय च एकमालामालिनी विप्फुरन्तवाळवीजनी पुप्फधूपगन्धपरिवासिता परम-
सोभगप्पत्ता अहोसि ।

§ ३६ बोधिसत्तमातुधम्मता

एवं गहितपटिसन्धिकस्स बोधिसत्तस्स पटिसन्धितो पट्ठाय बोधिसत्तस्स चेव बोधिसत्तमातुया च
उपद्वनिवारणत्थं खगहत्था चत्तारो देवपुत्ता आरक्खं गणिंसु । बोधिसत्तमातु पुरिसेसु रागचित्तं नुप्पज्जि ।
लाभगयसगणप्पत्ता च अहोसि सुखीनि अक्किलन्तकाया बोधिसत्तञ्च अन्तो [५१] कुच्छिगतं विप्पसन्ने मणिरतने
आवुत्तपण्डुसुत्तं विय पस्सति । यस्मा च बोधिसत्तेन वसितकुच्छि नाम चेतियगम्भसदिसा न सक्का होति अञ्जेन
सत्तेन आवसितुं वा परिभुज्जितुं वा तस्मा बोधिसत्तमाता सत्ताहजाते बोधिसत्ते कालं कत्वा तुसितपुरे
निब्बत्तति । यथा च अञ्जा इत्थियो दसमासे अप्पत्वापि अतिक्कमित्वापि निसिन्नापि निपन्नापि विजायन्ति न
एवं बोधिसत्तमाता । सा पन बोधिसत्तं दसमासे कुच्छिना परिहरित्वा ठिताव विजायति । अयं बोधिसत्त-
मातुधम्मता ।

§ ३७ लुम्बिनीवने

महामायापि देवी पत्तेन तेलं विय दसमासे कुच्छिया बोधिसत्तं परिहरित्वा परिपुण्णगम्भा जातिधरं
गन्तुकामा सुद्धोदनमहाराजस्स आरोचेसि—इच्छामहं देव ! कुलसन्तकं [५०] देवदहनगरं गन्तुन्ति । राजा

साधूति सम्पटिच्छित्वा कपिलवत्थुतो याव देवदहनगरा मगं समं कारेत्वा कदलिपुण्णघटधजपताकादीही अलं-
कारापेत्वा देविं सोवण्णसिविकाय निसीदापेत्वा अमच्चसहस्सेन उक्खिपापेत्वा महन्तेन परिवारेन पेसेसि ।

द्वित्रं पन नगरानं अन्तरे उभयनगरवासीनम्पि लुम्बिनीवनं नाम मंगलसालवनं अत्थि । तस्मिं
समये मूलतो पट्ठाय याव अगसाखा सब्बं एकफालिफुल्लं अहोसि । साखन्तरेहि चैव पुप्फन्तरेहि च पञ्च-
वण्णभमरगणा नानप्पकारा च सकुणसंघा मधुरस्सरेन विकूजन्ता विचरन्ति । सकलं लुम्बिनीवनं चित्त-
लतावनसदिसं महानुभावस्स रञ्जो सुसज्जितआपणमण्डलं विय अहोसि ।

देविया तं दिस्वा सालवनकीळं कीळितुकामता उदपादि । अमच्चा देविं गहेत्वा सालवनं
पविंसिमु । सा मंगलसालमूलं गन्त्वा सालसाखायं गण्हितुकामा अहोसि । सालसाखा सुसेदितवेत्तगं विय ओन-
मित्वा देविया हत्थपथं उपगच्छि । सा हत्थं पसारेत्वा साखं अगगहेसि । तावदेव चस्सा कम्मजवाता चलिंमु ।
अथस्सा साणिं परिक्खिपित्वा महाजनो परिक्कमि । सालसाखं गहेत्वा तिठ्ठमानाय एव चस्सा गम्भवुट्ठानं
अहोसि । तं खणं येव चत्तारोपि सुद्धचित्ता महाब्रह्मानो सुवण्णजालं आदाय सम्पत्ता तेन सुवण्णजालेन बोधि-
सत्तं सम्पटिच्छित्वा मातुपुरतो ठपेत्वा “अत्तमना देवि ! होहि महेसक्को ते पुत्तो उप्पन्नो” ति आहंसु ।

यथा पन अञ्जे सत्ता मातु कुच्छितो निक्खमन्ता पटिक्कूलेन असुचिना मक्खिता निक्खमन्ति
न एवं बोधिसत्तो । बोधिसत्तो [52] पन धम्मासनतो ओतरन्तो धम्मकथिको विय, निस्सेणितो ओत-
रन्तो पुरिसो विय च, द्वे च हत्थे द्वे च पादे पसारेत्वा ठितको मातुकुच्छिसम्भवेन केनचि असुचिना अम-
क्खितो सुद्धो विसदो कासिकवत्थे निक्खित्तमणिरतनं विय जोतन्तो मातुकुच्छितो निक्खमि । एवं सन्तेपि
बोधिसत्तस्स च बोधिसत्तमातुया च सक्कारत्थं आकासतो द्वे उदकधारा निक्खमित्वा बोधिसत्तस्स च
मातु चस्स सरीरे उतुं गाहापेसुं ।

अथ नं सुवण्णजालेन पटिग्गहेत्वा ठितानं ब्रह्मानं हत्थतो चत्तारो महाराजानो मंगलसम्मताय
सुखसम्भस्साय अजिनप्पवेणिया गण्हिंमु । तेसं हत्थतो मनुस्सा दुकूलचुम्बटकेन पटिग्गण्हिंमु । मनुस्सानं हत्थतो
मुञ्चित्वा पठविं पतिट्ठाय पुरत्थिमदिसं ओलोकेसि । अनेकानि चक्कवाळसहस्सानि एकंगणानि अहेसुं ।
तत्थ देवमनुस्सा गन्धमालादीहि पूजयमाना “महापुरिस ! इध तुम्हेहि सदिसो अञ्जो नत्थि, कुतेत्थ उत्तरितरो”
ति आहंसु । एवं चतस्सो दिसा चतस्सो अनुदिसा च हेट्ठा उपरीति दसपि दिसा अनुविलोकेत्वा अत्तनो सदिसं
अदिस्वा अयं [५१] उत्तरा दिसाति सत्तपदवीतिहारेन अगमासि । महाब्रह्मणा सेतच्छत्तं धारयमानेन सुयामेन
देवपुत्तेन वाळवीजनिं अञ्जाहिं^१ च देवताहि सेसराजककुधभण्डहत्थाहि अनुगम्ममानो ततो सत्तमपदे ठितो
“अगोहमस्मि लोकस्सा” ति आदिकं आसभिं वाचं निच्छारेन्तो सीहनादं नदि ।

बोधिसत्तो हि तीसुं अत्तभावेसु मातुकुच्छितो निक्खन्तमत्तो एव वाचं निच्छारेसि—
महोसधत्तभावे, वेस्सन्तरत्तभावे, इमस्मिं अत्तभावेति । महोसधत्तभावे किरस्स मातु कुच्छितो
निक्खमन्तस्सेव सक्को देवराजा आगन्त्वा चन्दनसारं हत्थे ठपेत्वा गतो । सो नं मुट्ठियं कत्वाव निक्खन्तो ।
अथ नं माता—तात ! किं गहेत्वा आगतोसीति पुच्छि । ओसधं अम्माति ।

इति ओसधं गहेत्वा आगतत्ता ओसधदारकोत्वेवस्स नामं अकंसु । तं ओसधं गहेत्वा चाटियं
पक्खिंपिंसु । आगतागतानं अन्धबधिरादीनं तदेव सब्बरोगवूपसमाय भेसज्जं अहोसि । ततो महन्तं इदं
ओसधं महन्तं इदं ओसधंति उप्पन्नवचनं उपादाय महोसधोत्वेवस्स नामं जातं । वेस्सन्तरत्तभावे पन मातुकु-
च्छितो निक्खमन्तो दक्खिणहत्थं पसारेत्वाव “अत्थि नुखो अम्म ! किञ्चि धनं गेहस्मि ? दानं दस्सामी” ति
वदन्तो निक्खमि । अथस्स माता “सधने कुले निब्बत्तोसि ताता” ति पुत्तस्स हत्थं [53] अत्तनो हत्थतले
कत्वा सहस्सत्थविकं ठपापेसि ।

इमस्मि पन अत्तभावे इमं सीहनादं नदीति । एवं बोधिसत्तो तीसु अत्तभावेसु मातुकुच्छितो निक्ख-
न्तमतोव वाचं निच्छारेसि ।

यथा च पटिसन्धिवक्खणे एवं जातवक्खणेपिस्स बत्तिसपुब्बनिमित्तानि पातुरहंसु । यस्मि पन समये
अम्हाकं बोधिसत्तो लुम्बिनीवने जातो तस्मि येव समये राहुलमाता देवी, छन्नो अमच्चो, काळुदायी अमच्चो,
आनन्दो राजकुमारो, आजानीय्यो हत्थिराजा, कत्थको अस्सराराजा, महाबोधिरुक्खो, चत्तस्सो निधिकुम्भियो च
जाता । तत्थ एका गावुत्तप्पमाणा, एका अद्ध्योजनप्पमाणा, एका तिगावुत्तप्पमाणा, एका योजनप्पमाणा अहो-
सीति इमे सत्त सहजाता नाम । उभयनगरवासिनो बोधिसत्तं गहेत्वा कपिलवत्थुनगरमेव अगमंसु ।

§ ३८ तापसो काळदेवलो

तं दिवसं येव च कपिलवत्थुनगरे सुद्धोदनमहाराजस्स पुत्तो जातो अयं कुमारो बोधितले निसी-
दित्वा बुद्धो भविस्सतीति तावत्तिसभवने हट्ठतुट्ठा देवसंघा चेलुक्खेपादीनि पवत्तेन्ता कीळिसु । तस्मि समये
सुद्धोदनमहाराजस्स कुलुपगो अट्ठसमापत्तिलाभी काळदेवलो नाम तापसो भत्तकिच्चं कत्वा दिवाविहा-
रत्थाय तावत्तिसभवने गत्त्वा तत्थ दिवा [५२] विहारं निसिन्नो ता देवता दिस्वा किंकारणा तुम्हे एवं
तुट्ठमानसा कीळथ ? मय्हं पेतं कारणं कथेथाति पुच्छि ।

देवता आहंसु—मारिस ! सुद्धोदनरज्जो पुत्तो जातो । सो बोधितले निसीदित्वा बुद्धो हुत्वा धम्म-
चक्कं पवत्तेस्सति । तस्स अनन्तं बुद्धलीळ्हं दट्ठुं धम्मं च सोतुं लच्छामाति इमिना कारणेन तुट्ठम्हाति ।

तापसो तासं वचनं सुत्वा खिप्पं देवलोकतो ओरुह्म राजनिवेसनं पविसित्वा पञ्चात्तासने निसिन्नो
पुत्तो किर ते महाराज ! जातो पस्सिस्सामि नन्ति आह । राजा अलंकतपटियत्तं कुमारं आणापेत्वा तापसं
वन्दापेतुं अभिहरि ।

बोधिसत्तस्स पादा परिवत्तित्वा तापसस्स जटामु पतिट्ठहिंसु । बोधिसत्तस्स हि तेनत्तभावेन
वन्दितव्वयुत्तको अज्जो नाम नत्थि । सचे हि अजानन्ता बोधिसत्तस्स सीसं तापसस्स पादमूले
ठपेय्युं सत्तथा अस्स मुद्धं फलेय्य । तापसो न मे अत्तानं नासेतुं युत्तन्ति उट्ठायासना बोधिसत्तस्स अज्जलि
पगहेसि । राजा तं अच्छरियं दिस्वा अत्तनो पुत्तं वन्दि ।

तापसो अतीते चत्ताळीसकप्पे, अनागते चत्ताळीसाति असीति कप्पे अनुस्सरति । बोधिसत्तस्स
लक्खणसम्पत्तिं दिस्वा भविस्सति नुखो बुद्धो उदाहु नोति आवज्जित्वा उपधारेन्तो निस्संसयं बुद्धो भवि-
स्सतीति जत्वा अच्छरियपुरिसो अयन्ति [५४] सितं अकासि । ततो अहं इमं बुद्धभूतं दट्ठुं लभिस्सामि
नुखो नोति उपधारेन्तो न लभिस्सामि अन्तरा येव कालं कत्वा बुद्धसत्तेनपि बुद्धसहस्सेनपि गत्त्वा बोधेतुं
असक्कुणेय्ये अरूपभवे निब्बत्तिस्सामीति दिस्वा एवरूपं नाम अच्छरियपुरिसं बुद्धभूतं दट्ठुं न लभिस्सामि ।
महती वत मे जानी भविस्सतीति परोदि ।

मनुस्सा दिस्वा अम्हाकं अय्यो इदानेव हसित्वा पुन रोदितुं उपट्ठितो किन्नु खो भन्ते ! अम्हाकं अय्य-
पुत्तस्स कोचि अन्तरायो भविस्सतीति पुच्छिसु ।

नत्थेतस्स अन्तरायो निस्संसयेन बुद्धो भविस्सतीति ।

अथ कस्मा परोदित्थाति ?

एवरूपं महापुरिसं बुद्धभूतं दट्ठुं न लभिस्सामि, महती वत मे जानी भविस्सतीति अत्तानं अनुसोचन्तो
रोदामीति आह ।

ततो किन्नुखो मे आतकेसु कोचि एतं बुद्धभूतं दट्ठुं लभिस्सति न लभिस्सतीति उपधारेन्तो भागिनेय्यं
नाळकदारकं अद्दस । सो भगीनिया गेहं गत्त्वा कहं ते पुत्तो नाळकोति ?

गेहे अय्य !

पक्कोसाहि नन्ति । अत्तनो सन्तकं आगतं आह, तात ! सुद्धोदनमहाराजस्स कुले पुत्तो जातो । बुद्धंकुरो एस पञ्चतिस वस्सानि अतिक्कमित्वा बुद्धो भविस्सति । त्वं एतं दट्ठुं लभिस्ससि । अज्जेव पब्बज्जाहीति [५३] ।

सत्तासीतिकोटिधने कुले निव्वत्तो दारको न मं मातुलो अनत्थे नियोजेस्सतीति चिन्तेत्वा तावदेव अन्तरापणतो कासावानि^१ चेव मत्तिकापत्तञ्च आहरापेत्वा केसमस्सु ओहारेत्वा कासावानि वत्थानि अच्छादेत्वा यो लोके उत्तमपुंगलो तं उद्दिस्स मय्हं पब्बज्जाति बोधिसत्ताभिमुखं अज्जलिम्पग्गय्ह पञ्चपत्तिट्ठितेन वन्दित्वा पत्तं थविकाय पक्खिपित्वा असंकुटे ओलग्गेत्वा हिमवन्तं पविसित्वा समणधम्मं अकासि ।

सो पठमाभिसम्बोधिप्पत्तं तथागतं उपसंक्रमित्वा नालकपटिपदं कथापेत्वा पुन हिमवन्तं पविसित्वा अरहतं पत्वा उक्कट्ठपटिपदं पटिपन्नो सत्तेव मासे आयुं पालेत्वा एकं सुवण्णपब्बतं निस्साय ठितकोव अनुपादिसेसाय निव्वाणधातुया परिनिव्वायि ।

§ ३९. लक्खणपटिग्गाहका अट्ट ब्राह्मणा

बोधिसत्तम्पि खो पञ्चमदिवसे सीसं नहापेत्वा नामगहणं गण्हिस्सामाति राजभवनं चतुजातिक-गन्धेहि विलिम्पित्वा लाजपञ्चमकानि पुष्पानि विकिरित्वा असम्भिन्नपायासं पचापेत्वा तिण्णं वेदानं पारगे अट्ठुत्तरसतं ब्राह्मणे निमन्तेत्वा राजभवने निसीदापेत्वा सुभोजनं भोजेत्वा [५५] महासक्कारं कत्वा किन्नुखो भविस्सतीति लक्खणानि पटिग्गाहापेसु । तेसुः—

“रामो धजो लक्खणो चापि मन्ती कोण्डञ्जो च भोजो सुयामो सुदत्तो ।

एते तदा अट्ठ अहेसुं ब्राह्मणा छळंगवा मन्तं व्याकरिंसु ॥” ति ।

इमे अट्ठेव ब्राह्मणा लक्खणपटिग्गाहका अहेसुं । पटिसन्धिगहणदिवसे सुपिनोपि एतेहेव पटिग्गाहितो । तेसु सत्त जना द्वे अंगुलियो उक्खिपित्वा द्वेधा व्याकरिंसु “इमेहि लक्खणेहि समन्नागतो अगारं अज्झावसमानो राजा होति चक्कवत्ती, पब्बजमानो बुद्धो” ति सब्बं चक्कवत्तिरञ्जो सिरिविभवं आचिक्खिंसु ।

तेसं पन सब्बदहरो गोत्ततो कोण्डञ्जो नाम माणवो बोधिसत्तस्स लक्खणवरनिष्फत्ति ओलोकेत्वा “एतस्स अगारमज्झे ठानकारणं नत्थि, एकन्तेनेव विवट्छदो बुद्धो भविस्सती” ति एकमेव अंगुलि उक्खिपित्वा एकसंव्याकरणं व्याकासि । अयं हि कताधिकारो पच्छिमभविक्कसत्तो पञ्चाय इतरे सत्त जने अभिभवित्वा इमेहि लक्खणेहि समन्नागतस्स अगारमज्झे ठानं नाम नत्थि । असंसयं बुद्धो भविस्सतीति एकमेव गतिं अहस । तस्मा एकंगुलि उक्खिपित्वा एवं व्याकासि [५४] ।

§ ४०. पंचवग्गिया थेरा नाम

अथ ते ब्राह्मणा अत्तनो घरानि गत्वा पुत्ते आमन्तयिंसु—ताता ! अम्हे महल्लका, सुद्धोदनमहाराजस्स पुत्तं सब्बञ्जुत्तप्पत्तं मयं लभेय्याम वा नो वा, तुम्हे तस्मिं कुमारे सब्बञ्जुत्तं पत्ते तस्सं सासने पब्बजेय्याथाति ।

ते सत्तपि जना यावतायुकं ठत्वा यथाकम्मं गता । कोण्डञ्जमाणवो अरोगो अहोसि । सो महासत्ते बुद्धिमन्वाय महाभिनिक्खमनं अभिनिक्खमित्वा अनुक्कमेन उरुवेलं गत्वा रमणीयो वत अयं भूमिभागो अलं वतिदं कुलपुत्तस्स पधानत्थिकस्स पधानायाति चित्तं उप्पादेत्वा तत्थ वासं उपगते महापुरिसो पब्बजितोति सुत्वा तेसं ब्राह्मणानं पुत्ते उपसंक्रमित्वा एवमाह—सिद्धत्थकुमारो किर पब्बजितो सो निस्संसयं बुद्धो भविस्सति, सचे तुम्हाकं पितरो अरोगा अस्सु अज्ज निक्खमित्वा पब्बजेय्युं । सचे

तुम्हेहि इच्छेय्याथ एथ अहं तं पुरिसं अनुपब्बजिस्सामीति । ते सब्बे एकच्छन्दा भवितुं [56] नासक्खिमु । तयो जना न पब्बजिमु । कोण्डञ्जब्राह्मणं जेट्ठकं कत्वा इतरे चत्तारो पब्बजिमु । ते पञ्चपि जना पञ्चवग्गिया थेरा नाम जाता ।

§ ४१. चत्तारि पुब्बनिमित्तानि

तदा पन राजा किं दिस्वा मय्हं पुत्तो पब्बजिस्सतीति पुच्छि ।

चत्तारि पुब्बनिमित्तानीति ।

कतरं च कतरञ्चाति ?

जराजिण्णं व्याधितं मतं पब्बजितन्ति ।

राजा—इतो पट्ठाय एवरूपानं मम पुत्तस्स सन्तिकं उपसंकमितुं मा अदत्थ । मय्हं पुत्तस्स बुद्धभावेन कम्मं नत्थि । अहं मम पुत्तं द्विसहस्सदीपपरिवारानं चतुन्नं महादीपानं इस्सरियाधिपच्चं रज्जं कारेन्तं छत्तिसयोजनपरिमण्डलाय परिसाय पटिवुत्तं गगनतले विचरमानं पस्सितुकामोम्हीति—एवं च पन वत्वा इमेसं चतुप्पकारानं पुरिसानं कुमारस्स चक्खुपथे आगमननिवारणत्थं चतुसु दिसासु गावुते गावुते आरक्खं ठपेसि ।

तं दिवसं च पन मंगलट्ठाने सन्निपतितेसु असीतिया जातिकुलसहस्सेसु एकेको एकमेकं पुत्तं पटिजानि । अयं बुद्धो वा होतु राजा वा मयं एकमेकं पुत्तं दस्साम । सचेपि बुद्धो भविस्सति खत्तियसमणहेव पुरक्खतपरिवारितो विचरिस्सति, सचेपि राजा भविस्सति खत्तियकुमारेहेव पुरक्खतपरिवारितो विचरिस्सतीति ।

§ ४२. रञ्जो वप्पमंगलं अहोसि

राजापि बोधिसत्तस्स उत्तमरूपसम्पन्ना विगतसब्बदोसा धातियो पच्चुपट्ठापेसि । बोधिसत्तो अनन्तेन परिवारेन महन्तेन सिरिसोभग्गेन वड्ढति ।

अथेकदिवसं रञ्जो वप्पमंगलं नाम अहोसि । तं दिवसं सकलनगरं देवविमानं विय [५५] अलं करोन्ति । सब्बे दासकम्मकरादयो अहतवत्थनिवत्था गन्धमालादिपतिमण्डिता राजकुले सन्निपतन्ति । रञ्जो कम्मन्ते नंगलसहस्सं योजिय्यति । तस्मिं पन दिवसे एकेन ऊनं अट्ठसत्तं नंगलानि सद्धि बलिबद्ध-रस्मियोत्तेहि रजतपरिक्खतानि होन्ति । रञ्जो आलम्बननंगलं^१ पन रत्तसुवण्णपरिक्खत्तं होति । बलिबद्धानं सिंगानि रस्मियोत्तपतोदानि सुवण्णपरिक्खतानेव होन्ति । राजा महापरिवारेन नगरा निक्खमन्तो पुत्तं गहेत्वा अगमासि । कम्मन्तट्ठाने एको जम्बुसक्खो बहलपलासो सन्दच्छायो अहोसि । तस्स हेट्ठा कुमारस्स सयनं पञ्जपापेत्वा उपरि सुवण्णतारक्खचितं वितानं बन्धापेत्वा साणिपाकारेन परिक्खिपापेत्वा आरक्खं ठपापेत्वा राजा सब्बालंकारेन अलंकरित्वा अमच्चगणपरिवुत्तो नंगलकरणट्ठानं अगमासि । तत्थ राजा सुवण्णनंगलं गण्हाति । अमच्चा एकऊनट्ठसत्तं रजतनंगलानि, कस्सका सेसनंगलानि । ते तानि गहेत्वा इतो चित्तो च कसन्ति । राजा पन ओरतो पारं गच्छति पारतो ओरं आगच्छति । एतस्मिं ठाने [57] महासम्पत्ति अहोसि । बोधिसत्तं परिवारेत्वं निसिन्ना धातियो रञ्जो सम्पत्तिं पस्सिस्सामाति अन्तोसाणितो बहि निक्खन्ता ।

बोधिसत्तो इतो चित्तो च ओलोकेन्तो कच्चि अदिस्वा वेगेन उट्ठाय पल्लकं आभुजित्वा आनापाने परिगगहेत्वा पठमञ्जानं निब्बत्तेसि ।

धातियो खज्जभोज्जन्तरे विचरमाना थोकं चिरायिमु । सेसस्खानं छाया निवत्ता^२, तस्स पन स्खस्स परिमण्डला दुत्वा अट्ठासि । धातियो अय्यपुत्तो एकोति वेगेन साणि उक्खिपित्वा अन्तो पविसमाना बोधिसत्तं सयने पल्लकेन निसिन्नं तं च पाटिहारियं दिस्वा गत्वा रञ्जो आरोचेसु—देव ! कुमारे एवं निसिन्नो एवं अञ्जेसं स्खानं छाया निवत्ता जम्बुस्खस्स छाया परिमण्डला ठिताति । राजा वेगेनागत्वा पाटिहारियं दिस्वा इदं ते तात ! दुतियं वदनन्ति पुत्तं वन्दि ।

१ रो०—आलम्बननङ्गले । २ सी०—अनतिवत्ता । रो०—अतिवत्ता ।

§ ४३. जातकानं सिप्पं दस्सेसि

अथ अनुक्कमेन बोधिसत्तो सोळसवस्सपदेसिको जातो । राजा बोधिसत्तस्स तिण्णं उत्तूनं अनुच्छविके तयो पासादे कारेसि, एकं नवभूमकं, एकं सत्तभूमकं, एकं पञ्चभूमकं । चत्ताळीससहस्सा च नाट-कित्थियो उपट्ठापेसि । बोधिसत्तो देवो विय अच्छरासंधपरिवुतो अलंकतनाटकपरिवुतो निप्पुरिसेहि तुरियेहि परिचारियमानो महासम्पत्तिं अनुभवन्तो उतुवारेन तेसु तेसु पासादेसु विहरति । राहुलमाता पनस्स देवी अग्गमहेसी अहोसि । [५६]

तस्स एवं महासम्पत्तिं अनुभवन्तस्स एकदिवसं जातिसंधस्स अब्भन्तरे अयं कथा उदपादि—सिद्धत्थो कीळापसुतोव विचरति, न किञ्चि सिप्पं सिक्खति, संगामे पच्चुपट्ठिते किं करिस्सतीति !

राजा बोधिसत्तं पक्कोसापेट्वा—तात ! तव जातका सिद्धत्थो किञ्चि सिप्पं असिक्खित्वा कीळापसुतोव विचरतीति वदन्ति । एत्थ किं पत्तकाले मज्जेसीति ? देव ! मम सिप्पसिक्खनकिच्चं नत्थि । नगरे मम सिप्पं दस्सनत्थं भेरिं चरापेथइतो सत्तमे दिवसे जातकानं सिप्पं दस्सेस्सामीति ।

राजा तथा अकासि । बोधिसत्तो अक्खणवेधि वाळवेधि, सरवेधि, सद्देवेधि पुंकानपुंक धनुग्गहे सन्निपातापेट्वा महाजनस्स मज्जे अज्जेहि च धनुग्गहेहि असाधारणं जातकानं द्वादसविधं सिप्पं दस्सेसि । तं सरभंगजातके आगतनयेनेव व वेदितव्वं । तदास्स जातिसंधो निक्कखो अहोसि ।

§ ४४. चत्तारि पुब्बनिमित्तानि

अथेकदिवसं बोधिसत्तो उय्यानभूमिं गन्तुकामो सारथिं आमन्तेत्वा रथं योजेहीति आह । सो साधूति पटिस्सुणित्वा महारहं उत्तमरथं सब्बालंकारेन अलंकरित्वा कुमुदपत्तवण्णो [58] चत्तारो मंगलसिन्धवे योजेत्वा बोधिसत्तस्स पटिनिवेदेसि । बोधिसत्तो देवविमानसदिसं रथं अभिरुहित्वा उय्यानाभिमुखो अगमासि ।

(१) जराजिण्णं ।

देवता सिद्धत्थकुमारस्स अभिसम्बज्जनकालो आसन्नो, पुब्बनिमित्तं दस्सेस्सामाति एकं देवपुत्तं जराजज्जरं खण्डदन्तं पलितकेसं गोपाणसिवकं ओभग्गसरीरं दण्डहत्थं पवेधमानकं कत्वा दस्सेसु । तं बोधिसत्तो चेव सारथी च पस्सन्ति ।

ततो बोधिसत्तो सारथि—“सम्म ! को नामेसो पुरिसो ! केसापिस्स न यथा अज्जेस” न्ति महापदाने आगतनयेन पुच्छित्वा तस्स वचनं सुत्वा धिरत्थु वत भो ! जाति यत्रहि नाम जातस्स जरा पञ्चा-यिस्सतीति संविग्गहदयो ततो व पटिनिवत्तित्वा पासादमेव अभिरुहि ।

राजा किंकारणा मम पुत्तो खिप्पं पटिनिवत्तीति पुच्छि ।

जिण्णं पुरिसं दिस्वा देवाति आहंसु ।

“जिण्णं दिस्वा पब्बजिस्सती” ति कस्मा मं नासेथ ! सीधं मे पुत्तस्स नाटकानि सज्जेथ । सम्पत्तिं अनुभवन्तो पब्बज्जाय सति न करिस्सतीति वत्वा आरक्खं बड्ढेत्वा सब्बदिसासु अद्वयोजने अद्वयोजने ठपेसि ।

(२) व्याधितं

पुनेकदिवसं बोधिसत्तो तथेव उय्यानं गच्छन्तो देवताहि निम्मित्तं व्याधितं पुरिसं दिस्वा पुरिमनयेनेव पुच्छित्वा संविग्गहदयो निवत्तित्वा पासादं अभिरुहि । राजापि पुच्छित्वा हेट्ठावुत्तनयेनेव संविदहित्वा पुन बड्ढेत्वा समन्ततो तिगावुत्तप्पमाणे पदेसे आरक्खं ठपेसि । [५७]

(३) कालकतं

अपरं पन एकदिवसं बोधिसत्तो तथेव उय्यानं गच्छन्तो देवताहि निम्मितं कालकतं दिस्वा पुरिमनयेनेव पुच्छित्वा संविगहदयो पुन निवत्तित्वा पासादं अभिरुहि । राजापि पुच्छित्वा हेट्ठावुत्तनयेनेव संविदहित्वा पुन वड्ढेत्वा समन्ततो योजनप्पमाणे पदेसे आरक्खं ठपेसि ।

(४) पब्बजितं

अपरं पन एकदिवसं उय्यानं गच्छन्तो तथेव देवताहि निम्मितं सुनिवत्थं सुपासुतं पब्बजितं दिस्वा को नामेसो सम्माति सारथि पुच्छि । सारथि किञ्चापि बुद्धुप्पादस्स अभावा पब्बजितं वा पब्बजितगुणे वा न जानाति देवानुभावेन पन पब्बजितो नामेस देवाति वत्वा पब्बज्जाय गुणे वण्णेसि । बोधिसत्तो पब्बज्जाय हचि उप्पादेत्वा तं दिवसं उय्यानं अगमासि ।

दीधभागका पनाहु—‘चत्तारि निमित्तानि एकदिवसेनेव दिस्वा अगमासी’ ति ।

§ ४५. बोधिसत्तस्स पच्छिमो अलंकारो

तत्थ दिवसभागं कीळित्वा मंगलपोक्खरणिं नहायित्वा अत्थं गते सुरिये मंगलसिलापट्टे निसीदि अत्तानं अलंकारापेतुकामो । अथस्स परिचारकपुरिसा नानावण्णानि दुस्सानि नानप्पकारा आभरणविक्रितियो मालागन्धविलेपनानि च आदाय समन्ता परिवारेत्वा अट्ठंमु ।

तस्मिं खणे सक्कस्स निसिन्नासनं उण्हं [५९] अहोसि । सो कोनुखो मं इमम्हा ठाना चावेतुका-
मोति उपधारेन्तो बोधिसत्तस्स अलंकरणकालं दिस्वा विस्सकम्मं^१ आमन्तेसि—सम्म विस्सकम्म ! सिद्धत्थ-
कुमारो अज्ज अड्ढरत्तसमये महाभिनिक्खमणं निक्खमिस्सति । अयमस्स पच्छिमो अलंकारो । उय्यानं गन्त्वा महापुरिसं दिब्बालंकारेहि अलंकरोहीति ।

सो साधूति पटिस्सुणित्वा देवतानुभावेन तं खणं येव उपसंकमित्वा तस्सेव कप्पकसदिसो हुत्वा कप्पकस्स हत्थतो वेठनदुस्सं गहेत्वा बोधिसत्तस्स सीसं वेठेसि । बोधिसत्तो हत्थसंप्फस्सेनेव नायं मनुस्सो देवपुत्तो एकोति अञ्जासि । वेठने वेठितमत्तो सीसे मोळियं मणिरतनाकारेन दुस्ससहस्सं अब्भु-
ग्गच्छि । पुन वेठेत्तस्स दुस्ससहस्सन्ति दसक्खत्तुं वेठेत्तस्स दसदुस्ससहस्सानि अब्भुग्गच्छिमु । सीसं खुद्दकं दुस्सानि बहूनि कथं अब्भुगतानीति न चिन्तेत्तव्वं । तेसु हि सब्बमहन्तं सामलतापुप्फप्पमाणं, अवसेसानि कुतुम्ब-
कपुप्फप्पमाणानि अहेसुं । बोधिसत्तस्स सीसं केसेहि आकिण्णं किञ्जक्खगवच्छितं विय कुप्पकपुप्फं अहोसि ।

अथस्स सब्बालंकारपतिमण्डितस्स सब्बताळावचरेसु सकानि सकानि च पटिभागानां दस्स-
यन्तेसु ब्राह्मणेषु जयनरिन्दाति आदिवचनेहि सूतमागधादिषु नानप्पकारेहि मंगलवचनथुतिघोसेहि सम्भावेन्तेसु सब्बालंकारपतिमण्डितं रथवरं अभिरुहि । [५८]

§ ४६. राहुलो जातो

तस्मिं समये राहुलमाता पुत्तं विजायीति सुत्वा सुद्धोदनमहाराजा पुत्तस्स मे तुट्ठि निवेदेथाति सासनं पहिणि । बोधिसत्तो तं सुत्वा राहुलो जातो^२ बन्धनं जातन्ति आह । राजा किं मे पुत्तो अवचाति पुच्छित्वा तं वचनं सुत्वा इतो पट्ठाय मे नत्ता राहुलकुमारो येव नाम होतूति आह ।

§ ४७. किसानोतामया उदानं

बोधिसत्तोपि खो रथवरं आरुह्य महत्तेन यसेन अतिमनोरमेन सिरिसोभगेन नगरं पाविसि । तस्मिं समये किसानोतमी नाम खत्तियकञ्जा उपरिपासादवरत्तलगता नगरं पदक्खिणं कुरुमानस्स बोधिसत्तस्स रूप-
सिरिं दिस्वा पीतिसोमनस्सजाता इमं उदानं उदानेसि—

१ स्या०—विस्सुकम्मं । २ सि०—राहु जातो ।

“निब्वुता नून सा माता निब्वुतो नून सो पिता, ।

निब्वुता नून सा नारी यस्सायं ईदिसो पती” ॥ ति । [60]

बोधिसत्तो तं सुत्वा चिन्तेसि—अयं एवमाह, एवरूपं अत्तभावं पस्सन्तिया मातु हृदयं निब्वायति पितुहृदयं निब्वायति पजापतिया हृदयं निब्वायतीति । कस्मिं नुखो निब्वुते हृदयं निब्वुतं नाम होतीति ? अथस्स किलेसेसु विरत्तमानसस्स एतदहोसि—रागग्गिम्हि निब्वुते निब्वुतं नाम होति, दोसग्गिम्हि निब्वुते निब्वुतं नाम होति, मोहग्गिम्हि निब्वुते निब्वुतं नाम होति, मानदिट्ठि आदिसु संब्बकिलेसदस्येसु निब्वुतेसु निब्वुतं नाम होति, अयं मे सुवचनं सावेसि । अहं हि निब्व्राणं गवेसतो चरामि । अज्जेव मया घरावासं छड्ढेत्वा निक्खम्म पव्वजित्वा निब्व्राणं गवेसितुं वट्ठतीति । अयं इमिस्सा आचरियभांगो होतुति कण्ठतो ओमुञ्चित्वा किसागोत-मिया सतसहस्सगघनकं मुत्ताहारं पेसेसि । सा सिद्धत्थकुमारो मयि पटिबद्धचित्तो हुत्वा पण्णाकारं पेसेसीति सोमनस्सजाता अहोसि ।

§ ४८. नाटकिथियो

बोधिसत्तोपि महन्तेन सिरिसोभग्गेन अत्तनो पासादं अभिरुहित्वा सिरिसयने निपज्जि । तावदेव नं सब्बालंकारपतिमण्डिता नच्चगीतादिसु सुसिक्खिता देवकञ्जा विय रूपसोभगपप्पत्ता इत्थियो नानातुरियानि गहेत्वा सम्परिवारयित्वा अभिरमापेन्तियो नच्चगीतवादितानि पयोजयिसु । बोधिसत्तो किलेसेसु विरत्तचित्तसाय नच्चादिसु अनभिरतो मुहुत्तं निदं ओक्कमि । तापि इत्थियो यस्सत्थाय मयं नच्चादीनि पयोजयेम सो निदं उपगतो इदानि किमत्थं किलमामाति गहितगहितानि तुरियानि अज्झोत्थरित्वा निपज्जिंसु । गन्धतेलपदीपा झायन्ति । बोधिसत्तो पबुज्झित्वा सयनपिट्ठं पल्लंकेन निसिन्नो अद्दस ता इत्थियो तुरियभण्डानि अवत्थरित्वा निद्वाय-न्तियो एकच्चा पग्घरित्खेळा लाला किलिन्नगता एकच्चा [५९] दन्ते खादन्तियो एकच्चा काकच्छन्तियो एकच्चा विप्पलपन्तियो एकच्चा विवटमुखा एकच्चा अपगतवत्था पाकटवीभच्छसम्बाधट्ठाना । सो तासं तं विप्पकारं दिस्वा भिय्योसोमन्ताय कामेसु विरत्तो अहोसि । तस्स अलंकतपटियत्तं सक्कभवनसदिसम्पि तं महातलं विप्प-विद्धनानाकुणपभरितं आमकसुसानं विय उपट्ठासि । तयो भवा आदित्तगेहसदिसा विय खायिसु । उपद्दुत्तं वत भो ! ^१उपस्सट्ठं वत भोति उदानं पवत्ति । अतिविय पव्वज्जाय चित्तं नमि ।

§ ४९. महाभिनिकखमनं

सो अज्जेव मया महाभिनिकखमनं निक्खमितुं वट्ठतीति सयना वुट्ठाय द्वारसमीपं गन्त्वा को एत्थाति आह । [61]

उम्मारे सीसं कत्वा निपन्नो छन्नो अहं अय्यपुत्त ! छन्नोति आह ।

छन्न ! अहं अज्ज महाभिनिकखमणं निक्खमितुकामो । एकं मे अस्सं कप्पेहीति । सो साधु देवाति अस्सभण्डकं गहेत्वा अस्ससालं गन्त्वा गन्धतेलपदीपेसु जलन्तेसु सुमनपट्टवित्तानस्स हेट्ठा रमणीये भूमिभागे ठितं कन्थकं अस्सराजानं दिस्वा अज्ज मया इममेव कप्पेतुं वट्ठतीति कन्थकं कप्पेसि ।

सो कप्पियमानोव अज्जासि अयं मे कप्पना अतिगाळ्हा, अज्जेसु दिवसेसु उय्यानकीळादि-गमनकाले कप्पना विय न होति । मय्हं अय्यपुत्तो अज्ज महाभिनिकखमणं निक्खमितुकामो भविस्सतीति । ततो तुट्ठमानसो महाहसितं हसि । सो सद्दो सकलनगरं पत्थरित्वा गच्छेय्य । देवता पन तं सद्दं निरुम्हत्वा न कस्सचि सोतुं अर्दंसु ।

बोधिसत्तोपि खो छन्नं पेसेत्वाव पुत्तं ताव पस्सिस्सामीति चिन्तेत्वा निसिन्नपल्लंकतो वुट्ठाय राहु-लमाताय वसनट्ठानं गन्त्वा गब्भद्वारं विवरि । तस्मिं खणे अन्तोगब्भे गन्धतेलपदीपो झायति । राहुलमाता सुमनमल्लिकादीनं पुष्पानं अम्मणमत्तेन अभिप्पकिण्णसयने पुत्तस्स मत्थके हत्थं ठपेत्वा निद्वायति । बोधिसत्तो

उम्मारं पादं ठपेत्वा ठितकोव ओलोकित्वा सचाहं देविया हृत्थं अपनेत्वा मम पुत्तं गण्हिस्सामि देवी पवुज्झिस्सति एवं मे गमनन्तरायो भविस्सति, बुद्धो हुत्वाव आगन्त्वा पुत्तं पस्सिस्सामीति पासादतलतो ओतरि । यं पन जातकटुकथायं “तदा सत्ताहजातो राहुलकुमारो होती” ति वुत्तं तं सेसट्ठकथासु नत्थि तस्मा इदमेव गहेतव्वं ।

एवं बोधिसत्तो पासादतला ओतरित्वा अस्ससमीपं गन्त्वा एवमाह—तात कन्थक ! त्वं अज्ज एकरत्तिं सं तारय, अहं तं निस्साय बुद्धो हुत्वा सदेवकं लोकं तारेस्सामीति । ततो उल्लघित्वा कन्थकस्स पिट्ठि अभिरुहि ।

कन्थको गीवतो पट्ठाय आयामेन अट्ठारसहत्थो होति, तदनुच्छविकेन उब्बधेन समन्नागतो थाम-जवसम्पन्नो सब्बसेतो, धोतसंखसदिसो । [६०] सो सचे हसेय्य वा पादसदं वा करेय्य सदो सकलनगरं अवत्थरेय्य* । तस्मा देवता अत्तनो आनुभावेन तस्स यथा न कोचि सुणाति एवं हसितसदं सन्निरुम्हत्वा अक्कमनअक्कमन-पदवारे हत्थतलानि उपनामेसु ।

बोधिसत्तो अस्सवरस्स पिट्ठिवेमज्झगतो^१ छन्नं [62] अस्सस्स वाळ्ळिं गाहापेत्वा अड्ढरत्त-समये महाद्वारसमीपं पत्तो । तदा पन राजा एवं बोधिसत्तो याय कायचि वेलाय नगरद्वारं विवरित्वा निक्खमितुं न सक्खिस्सतीति द्वीसु द्वारकवाटेसु एकेकं पुरिससहस्सेन विवरितव्वं कारापेसि ।

बोधिसत्तो थामबलसम्पन्नो हत्थिगणनाय कोटिसहस्सहत्थीनं बलं धारेति, पुरिसगणनाय दसपुरिसकोटिसहस्सानं । तस्मा सो चिन्तेसि—“सचे द्वारं न अवापुरीयति अज्ज कन्थकस्स पिट्ठे निसिन्नोव वाळ्ळिं गहेत्वा ठितेन छन्नेन सद्धिं येव कन्थकं ऊरुहि निप्पीळ्ळेत्वा अट्ठारसहत्थुब्बधं पाकारं उप्पतित्वा अतिक्कमिस्सामी” ति । छन्नोपि चिन्तेसि,—“सचे द्वारं न विवरीयति अहं अय्यपुत्तं मम खन्धे निसीदापेत्वा कन्थकं दक्खिणहत्थेन कुच्छियं परिक्षिपन्तो उपकच्छन्तरे कत्वा पाकारं उप्पतित्वा अतिक्कमिस्सामी” ति । कन्थकोपि चिन्तेसि,—“सचे द्वारं न विवरीयति अहं अत्तनो सामिकं पिट्ठियं यथानिसिन्नमेव छन्नेन वाळ्ळिं गहेत्वा ठितेन सद्धिं येव उक्खिपित्वा पाकारं उप्पतित्वा अतिक्कमिस्सामी” ति । सचे द्वारं न अवापुरीयित्थ^२ यथाचिन्तितमेव तीसु जनेसु अज्जतरो सम्पादेय्य । द्वारे अधिवत्था देवता पन द्वारं विवरि ।

तस्मिं येव खणे मारो पापिमा बोधिसत्तं निवत्तेस्सामीति आगन्त्वा आकासे ठितो आह—मारिस्स ! मा निक्खमि । इतो ते सत्तमे दिवसे चक्करतनं पातुभविस्सति । द्विसहस्सपरित्तदीपपरिवारानं चतुन्नं महादीपानं रज्जं कारेस्ससि । निवत्त मारिस्साति !

कोसि त्वन्ति ?

अहं वसवत्तीति मारोम्हीति ।

मार ! जानामहं मय्हं चक्करतनस्स पातुभावं । अनत्थिकोहं रज्जेन । दससहस्सीं लोकधातुं उन्नादेत्वा बुद्धो भविस्सामीति ।

मारो इतोदानि ते पट्ठाय कामवितक्कं वा व्यापादवितक्कं वा विहिंसावितक्कं वा चिन्तित-काले जानिस्सामीति ओतारापेखो छाया विय अनपगच्छन्तो अनुबन्धि ।

बोधिसत्तोपि हत्थगतं चक्कवत्तिरज्जं खेळपिण्डं विय अनपेखो छड्ढेत्वा महत्तेन सक्कारेन नगरा निक्खमित्वा आसाळ्हिपुण्णमायं उत्तरासाळ्हनक्खत्ते वत्तमाने निक्खमित्वा च पुन नगरं अपलोकेतुकामो जातो । एवञ्च पनस्स चित्ते उपन्नमत्ते येव—महापुरिस्स ! न तथा निवत्तित्वा [६१] ओलोकनकम्मं कतन्ति वदमाना विय महापठवी कुलालचक्कं विय छिज्जित्वा परिवत्ति । बोधिसत्तो नगराभिमुखो ठत्वा नगरं ओलोकित्वा तस्मिं ठाने कन्थकनिवत्तनचेतियट्ठानं दस्सेत्वा गन्तव्वमग्गाभिमुखं कन्थकं [63] कत्वा पायासि महत्तेन सक्कारेन उळारेन सिरिसोभगेन । तदा किरस्स देवता पुरतो सट्ठिउक्कासहस्सानि धारयिंसु, पच्छतो सट्ठि, दक्खिणपस्सतो सट्ठि, वामपस्सतो सट्ठि । अपरा देवता चक्कवाळ्ळमुखवट्ठियं अपरिमाणा उक्का धारयिंसु । अपरा देवता च नागसु-पण्णादयो च दिब्बेहि गन्धेहि मालाहि चुण्णेहि धूपेहि पूजयमाना गच्छन्ति । पारिच्छत्तकपुप्फेहि चैव मन्दारवपुप्फेहि

१ रो०—पिट्ठिवेमज्झगतो । २ स्या०—अपारुपयित्थ ।

च घनमेघवृष्टिकाले धाराहि विय नभं निरन्तरं अहोसि । दिव्वानि सङ्गीतानि मवतन्ति । समन्ततो अट्ठसट्ठितुरियसतसहस्सानि पवज्जिमु । समुदकुच्छियं मेघत्थनितकालो विय युगन्धरकुच्छियं सागरनिग्घोसकालो विय वतति । इमिना सिरिसोभग्गेन गच्छन्तो बोधिसत्तो एकरत्तेनेव तीणि रज्जानि अतिकम्म तिसयोजनमत्थके अनोमानदीतीरं पापुणि ।

किं पन असो ततो परं गन्तुं न सक्कोतीति ? नो न सक्कोति । सो हि एकवक्कवाळगव्भं नाभिया ठितचक्कस्स नेमिवाट्टिमदन्तो विय अत्तन्तेन चरित्वा पुरे पातरासमेव आगत्वा अत्तनो सम्पादितं भत्तं भुञ्जितुं समत्थो । तदा पन देवनागमुपण्णादीहि आकासे ठत्वा ओस्सट्ठेहि गन्धमालादीहि याव ऊरुप्पदेसा सच्छन्नं सरीरं आकड्ढित्वा गन्धमालाजटं छिन्दन्तस्स अतिप्पपञ्चो अहोसि । तस्मा तिसयोजनमतमेव अगमासि ।

§ ५०. बोधिसत्तो पव्वजि

अथ बोधिसत्तो नदीतीरे ठत्वा छन्नं पुच्छि-किनामा अयं नदीति ।

अनोमा नाम देवाति ।

अम्हाकम्पि पव्वज्जा अनोमा नाम भविस्सतीति पण्हिया घट्टेन्तो अस्सस्स सञ्जं अदासि । अस्सो उप्पतित्वा अट्ठउसभविस्साराय नदिया पारिमतीरे अट्ठासि । बोधिसत्तो अस्सपिट्ठितो ओरुह रजतपट्टसदिसे वालुकापुलिने ठत्वा छन्नं आमन्तेसि । सम्म छन्न ! त्वं मय्हं आभरणानि चेव कन्थकञ्च आदाश गच्छ इधेवाहं पव्वजिस्सामीति ।

अहम्पि देव ! तया सद्धि पव्वजिस्सामीति ।

बोधिसत्तो न लब्भा तया पव्वजितुं गच्छ त्वन्ति तिवक्खतुं पटिवाहित्वा आभरणानि चेव कन्थकं च पटिच्छापेत्वा चिन्तेसि—इमे मय्हं केसा समणसारुप्पा न होन्ति ; अञ्जो बोधिसत्तस्स केसे छिन्दितुं युक्तरूपो नत्थि, ततो समयमेव खग्गेन छिन्दिस्सामीति दक्खिणहत्थेन असि गण्हित्वा वामहत्थेन मोळिया सद्धि चूळं गहेत्वा छिन्दि । केसा द्रङ्कुलमत्ता हुत्वा दक्खिणतो आवत्तमाना सीसं अल्लियिमु । तेसं यावजीवं तदेवप्पमाणं अहोसि, मस्सु च तदनुरूपं अहोसि । पुन केसमस्सु ओहारणकिच्चं नाम नाहोसि । [64]

बोधिसत्तो सह मोळिया चूळं [६२] गहेत्वा सचाहं बुद्धो भविस्सामि आकासे तिठ्ठतु नो चे भूमियं पततूति अन्तळिक्खे खिपि । तं चूळामणिवेठनं योजनप्पमाणं ठानं गन्त्वा अकासे अट्ठासि । सक्को देवराजा दिव्वचक्खुना ओलोकेत्वा योजनियरतनचङ्गोटेकेन सम्पटिच्छित्वा तावतिसभवने चूळामणिचेतियं नाम पतिट्ठापेसि ।

“छेत्वान मोळि वरगन्धवासितं, वेहासयं^१ उक्खिपि अगगुग्गलो ।

सहस्सनेत्तो सिरसा पटिग्गहि, सुवण्णचङ्गोटवरेण वासवो” ति ॥

पुन बोधिसत्तो चिन्तेसि—“इमानि कासिकवत्थानि मय्हं न समणसारुप्पानी” ति । अथस्स, कस्सप-बुद्धकाले पुराणसहायको घटीकारमहाब्रह्मा एकं बुद्धन्तरं अपत्तेः मित्तभावेन चिन्तेसि—अज्ज मे सहायको महाभिनिकखमनं निकखन्तो, समणपरिक्खारमस्स गहेत्वा गच्छिस्सामीति :—

“तिचीवरं च पत्तो च वासी सूचि च बन्धनं,

परिस्सावनेन अट्ठेते युत्तयोगस्स भिक्खुनो” ति ।

इमे अट्ठसमणपरिक्खारे आहरित्वा अदासि । बोधिसत्तो अरहद्वजं निवासेत्वा उत्तमपव्वज्जावेसं गण्हित्वा—छन्न ! मम वचनेन मातापितुन्नं आरोग्यं वदेहीति उय्योजेसि ।

छन्नो बोधिसत्तं वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । कन्थको पन छन्नेन सद्धि मन्तयमानस्स बोधिसत्तस्स वचनं सुणन्तो ठत्वा नत्थीदानि मय्हं पुन सामिनो दस्सनन्ति चक्खुपथं विजहन्तो सोकं अधिवासेतुं असक्कोन्तो हृदयेन फलितेन कालं कत्वा तावतिसभवने कन्थको नाम देवपुत्तो हुत्वा निव्वत्ति ।

छन्नस्स पठमं एकोव सोको अहेमि । कन्थकस्स पन कालकिरियाय दुतिथेन सोकेन पीळितो रोदन्तो परिदेवन्तो नगरं अगमासि ।

§ ५१. बोधिसत्तो राजगहं पाविसि ।

बोधिसत्तोपि पव्वजित्वा तस्मिं येव पदेसे अनुपियं नाम अम्बवनं अत्थि तत्थ सत्ताहं पव्वज्जामुखेन वीतिनामेत्वा [६५] एकदिवसेनेव तिसयोजनमगं पदसा गत्वा राजगहं पाविसि । पविसित्वा सपदानं पिण्डाय चरि । सकलनगरं बोधिसत्तस्स रूपदस्सनेन धनपालकेन पविट्ठराजगहं विय असुरिन्देन पविट्ठदेव-नगरं विय च सङ्खोभं अगमासि । अथ राजपुरिसा गत्वा—देव ! एवरूपो नाम सत्तो नगरे पिण्डाय चरति, देवो वा मनुस्सो वा नागो वा सुपण्णो वा को नामेसोति न जानामाति आरोचेसुं ।

राजा पासादतले ठत्वा महापुरिसं दिस्वा अच्छरियवभुतजातो पुरिसे आणापेसि—गच्छथ भणे ! वीमंसथ सचे अमनुस्सो भविस्सति नगरा निक्खमित्वा अन्तरधायिस्सति, [६३] सचे देवता भविस्सति आका-सेन गच्छिस्सति, सचे नागो भविस्सति पठविथं निमुज्जित्वा गमिस्सति, सचे मनुस्सो भविस्सति यथालद्धं भिक्खं परिभुज्जिस्सतीति ।

महापुरिसोपि खो मिससकभत्तं संहरित्वा अलं मे एत्तकं यापनायाति अत्वा पविट्ठद्वारेनेव नगरा निक्ख-मित्वा पण्डवपव्वतच्छायाय पुरत्थाभिमुखो निसीदित्वा आहारं परिभुज्जितुं आरब्धो । अथस्स अन्तानि विपरिवत्तित्वा मुखेन निक्खमनाकारप्पत्तानि अहेसुं । ततो तेन अत्तभावेन एवरूपस्स आहारस्स चक्खुनापि अदिट्ठपुव्वताय तेन पटिक्कूलाहारेन अट्ठियमानो एवं अत्तनाव अत्तानं ओवदि—“सिद्धत्थ ! त्वं बहु सुलभ-न्नपानकुले तिवस्सिकगन्धसाळिभोजनं नानगरसेहि भुज्जनट्ठाने निव्वत्तित्वापि एकं पंसुकुलिकं दिस्वा कदा नु खो अहमि एवरूपो हुत्वा पिण्डाय चरित्वा भुज्जिस्सामि, भविस्सति नु खो मे सो कालोति चिन्तेत्वा निक्खन्तो इदानी किं नामेतं करोसी” ति ! एवं अत्तनाव अत्तानं ओवदित्वा निव्विकारो हुत्वा आहारं परिभुज्जि ।

राजपुरिसा तं पव्वति दिस्वा गत्वा रञ्जो आरोचेसुं । राजा दूतवचनं सुत्वा वेगेन नगरा निक्खमित्वा बोधिसत्तस्स सन्तिकं गत्वा इरियापथस्मिं येव पसीदित्वा बोधिसत्तस्स सव्वं इस्सरियं निय्यादेसि ।

बोधिसत्तो—मय्हं महाराज ! वत्थुकामेहि वा किलेसकामेहि वा अत्थो नत्थि, अहं परमाभिसम्बोधि-पत्थयन्तो निक्खन्तोति ।

राजा अनेकप्पकारं याचन्तोपि तस्स चित्तं अलभित्वा अद्धा त्वं बुद्धो भविस्ससि बुद्धभूतेन पन ते पठमं मम विजितं आगन्तव्वन्ति ।

अयमेत्थ सङ्खेपो । वित्थारो पन “पव्वज्जं कित्थिस्सामि यथा पव्वजि चक्खुमा”^१ ति इमं पव्व-ज्जामुत्तं सद्धि अट्ठकथाय ओलोकेत्वा वेदितव्वो ।

§ ५२. आलारं च कालामं उट्ठं च रामपुत्तं

बोधिसत्तोपि रञ्जो पटिज्जं दत्वा अनुपुव्वेन चारिकं चरमानो आळारं च कालामं उट्ठं च रामपुत्तं उपसङ्गमित्वा समापत्तियो निव्वत्तेत्वा नायं मग्गो सम्बोधायाति [६६] तम्पि समापत्तिभावनं अनलंकरित्वा सदेवकस्स लोकस्स अत्तनो थामविरियसन्दस्सनत्थं महापधानं पदहितुकामो उरुवेलं गत्वा रमणीयो वतायं भमिभागोति तत्थेव वासं उपगन्त्वा महापधानं पदहि ।

§ ५३. दुक्करकिरिया

तेपि खो कोण्डञ्जप्पमुखा पञ्च पव्वजिता गामनिगमराजधानिसु भिक्खाय चरन्ता तत्थ बोधिसत्तं सम्पापुणिसु । अथ नं छव्वस्सानि महापधानं पदहन्तं इदानी बुद्धो भविस्सति इदानी बुद्धो भविस्सतीति परिवेणसम्मज्जनादिकाय वत्तपटिपत्तिया उपट्ठहमाना सन्तिकावचराति चस्स अहेसुं । [६४]

बोधिसत्तोपि खो कोटिप्पत्तं दुक्करकारिकं करिस्सामीति एकतिलतण्डुलादीहिपि वीतिनामेसि । सब्बसोपि आहारूपच्छेदं अकासि । देवतापि लोमकूपेहि ओजं उपसंहरमाना पटिक्खिपि । अथस्स ताथ निरा-

हारताय परमकसिमानं पत्तकायस्स सुवण्णवण्णो कायो काळवण्णो अहोसि । द्वत्तिसमहापुरिसलक्खणानि पटिच्छन्नानि अहेसुं ।

अपेकदा अप्पाणकं ज्ञानं ज्ञायन्तो महावेदनाहि अभितुन्नो विसञ्चिभूतो चङ्कमनकोटियं पति । अथ न एकच्चा देवता कालकतो समणो गोतमोति वदन्ति । एकच्चा विहारोवेसो अरहतन्ति आहंसु । तत्थ यास कालकतोति अहोसि ता गत्वा सुद्धोदनमहाराजस्स आरोचेसुं तुम्हाकं पुत्तो कालकतोति ।

मम पुत्तो बुद्धो हुत्वा कालकतो अहुत्वाति ?

बुद्धो भवितुं नासक्खि पधानभूमियं येव पतित्वा कालकतोति ।

इदं सुत्वा राजा—नाहं सदहामि, मम पुत्तस्स बोधिं अप्पत्वा कालकिरिया नाम नत्थीति पटिक्खिपि ।

कस्मा पन राजा न सदहतीति ? काळदेवलतापसस्स वन्दापनदिवसे जम्बुसक्खमूले च पाटिहारियानं दिट्ठत्ता ।

पुन बोधिसत्ते सञ्चं पटिलभित्वा उट्ठिते ता देवता आगन्त्वा—अरोगो ते महाराज ! पुत्तोति आरोचेन्ति ।

राजा जानामहं पुत्तस्स अमरणभावन्ति वदति ।

महासत्तस्स छब्बस्सानि दुक्करकारियं करोन्तस्स आकासे गण्ठिकरणकालो विय अहोसि । सो अयं दुक्करकारिका नाम बोधाय मग्गो न होतीति ओळारिकं आहारं आहारेतुं गामनिग्गमेसु पिण्डाय चरित्वा आहारं आहरि । अथस्स द्वत्तिं समहापुरिसलक्खणानि पाकतिकानि अहेसुं । कायो सुवण्णवण्णो अहोसि ।

पञ्चवग्गिया भिक्खू अयं छब्बस्सानि दुक्करकारिकं करोन्तोपि सब्बञ्जुतं पटिविज्झितुं नासक्खि इदानि (67) गामादिषु पिण्डाय चरित्वा ओळारिकं आहारं आहरियमानो किं सक्खिस्सति ? बाहु-लिको एस पधानविभन्तो । सीसं नहायितुकामस्स उस्सावबिन्दुतक्कनं विय अम्हाकं एतस्स सन्तिका विसे-सतक्कनं । किं नो इमिनाति महापुरिसं पहाय अत्तनो अत्तनो पत्तचीवरं गहेत्वा अट्ठारसयोजनमग्गं गत्वा इसिपतनं पर्विसिषु ।

§ ५४. सुजाताय पायासदानं

तेन खो पन समयेन उरुवेलायं सेनानिनिग्गमे सेनानिकुटुम्बिकस्स गेहे निब्बत्ता सुजाता नाम दारिका वयप्पत्ता एकस्मिं निगोधरक्खे पत्थनं अकासि । सचे समजातिकं कुलधरं गत्वा पठमग्गं पुत्तं लभिस्सामि अनुसंवच्छरं ते सत्तसहस्सपरिच्चागेन बलिकम्मं करिस्सामीति । तस्सा सा पत्थना समिज्झि । सा महासत्तस्स दुक्करकारिकं करोन्तस्स छट्ठे वस्से परिपुण्णे विसाखपुण्णमायं बलिकम्मं कानुकामा हुत्वा पुरेतरं येव च धेनु-सहस्सं लट्ठिमधुकवने चरापेत्वा तासं खीरं पञ्चधेनुसतानि पायेत्वा तासं खीरं [६५] अड्ढतियानीति एवं याव सोलसन्नं धेनून् खीरं अट्ठधेनुयो पिवन्ति ताव खीरस्स बहुलत्तं च मधुरत्तं च ओजवन्तत्तं च पत्थयमाना खीरपरिवत्तनं नाम अकासि । सा विसाखपुण्णमीदिवसे पातोव बलिकम्मं करिस्सामीति रत्तिया पच्चू-ससमयं पच्चुट्ठाय ता अट्ठधेनुयो दुहापेसि । वच्छका धेनून् थनमूलं नागमंसु । थनमूले पन नवभाजने उपनीतमत्ते अत्तनो धम्मताय खीरधारा पर्वत्तिषु । तं अच्छरियं दिस्वा सुजाता सहत्थेनेव खीरं गहेत्वा नव-भाजने पक्खिपित्वा सहत्थेनेव अग्गि कत्वा पचित्तुं आरभि । तस्मिं पायासे पच्चमाने महन्तमहन्ता बुब्बुला उट्ठहित्वा दक्खिणावत्ता हुत्वा सञ्चरन्ति । एकफुसितम्पि बहि न पतति । उद्धनतो अप्पमत्तकोपि धूमो न उट्ठहति । तस्मिं समये चत्तारो लोकपाला आगन्त्वा उद्धने आरक्खं गण्हिषु । महाब्रह्मा छत्तं धारेसि । सक्को अलातानि समानेन्तो अग्गि जालेसि । देवताद्विसहस्सदीपपरिवारेसु चतुसु दीपेसु देवानं च मनुस्सानं च उपक्कप्पनकओजं अत्तनो देवानुभावेन दण्डकबद्धं मधुपटलं पीत्वा पीळेत्वा गण्हमाना विय संहरित्वा तत्थ पक्खिपिषु । अञ्जेसु हि कालेसु देवता कबळे कबळे ओजं पक्खिपन्ति । सम्बोधिदिवसे च पन परिनि-ब्बाणदिवसे च उक्खलियं येव पक्खिपन्ति ।

सुजाता एकदिवसेनेव [68] तत्थ अत्तनो पाकटानि अनेकानि अच्छरियानि दिस्वा पुण्णादासि आम-न्तेसि—अम्म ! पुण्णे ! अज्ज अम्हाकं देवता अतिविय पसन्ना । मया एतके काले एवरूपं अच्छरियं नाम न दिट्ठपुब्बं । वेगेन गत्वा देवद्वानं पटिजग्गाहीति ।

139642

270-H
20

सा साधु अथेति तस्मा वचनं सम्पटिच्छित्वा तुरिततुरिता रुक्खमूलं अगमासि ।

बोधिसत्तोपि खो तस्मिं रत्तिभागे पञ्च महासुपिने दिस्वा परिगण्हन्तो निस्संसयेनाहं अज्ज बुद्धो भविस्सामीति कतसन्निट्ठानो तस्मा रत्तिया अच्चयेन कतसरीरपटिजग्गनो भिक्खाचारकालं आगमयमानो पातोव आगन्त्वा तस्मिं रुक्खमूले निसीदि अत्तनो पभाय सकलं रुक्खं ओभासयमानो ।

अथ खो सा पुण्णा आगन्त्वा अद्दस बोधिसत्तं रुक्खमूले प्राचीनलोकधातुं ओलोकयमानं निसिन्नं । सरीरतो चस्स निक्खन्ताहि पभाहि सकलरुक्खं सुवण्णवण्णं दिस्वा तस्मा एतदहोसि-अज्ज अम्हाकं देवता रुक्खतो ओरुह्म संहत्थेनेव बलिकम्भं सम्पटिच्छित्तुं निसिन्ना मञ्जेति उव्वेगण्पत्ता हुत्वा वेगेन गन्त्वा सुजाताय एतमत्थं आरोचेसि । [६६]

सुजाता तस्मा वचनं सुत्वा तुट्ठमानसा हुत्वा अज्जदानि पट्ठाय मम जेट्ठधीतुट्ठाने तिट्ठाहीति धीतु अनुच्छविकं सब्बालङ्कारं अदासि । यस्मा पन बुद्धभावं पापुणनदिवसे सतसहस्सगघनिकं सुवण्णपाति लद्धं वट्ठति तस्मा सा सुवण्णपातियं पायासं पक्खिपिस्सामीति चित्तं उप्पादेत्वा सतसहस्सगघनिकं सुवण्णपाति नीहरापेत्वा तत्थ पायासं पक्खिपितुकामा पक्कभोजनं आवज्जेसि । सब्बो पायासो पदुमपत्ता उदकं विय विनि-वट्ठित्वा पातियं पटिट्ठासि । एकपातिपूरणमत्तोव अहोसि । सा तं पाति अज्जाय सुवण्णपातिया पटिकुज्जेत्वा ओदातवत्थेन वेटेत्वा सब्बालङ्कारेहि अत्तभावं अलङ्कुरित्वा तं पाति अत्तनो सीसे ठपेत्वा महत्तेन आनुभावेन निग्रोधमूलं गन्त्वा बोधिसत्तं ओलोकेत्वा बलवसोमनस्सजाता रुक्खदेवताति सज्जाय दिट्ठट्ठानतो पट्ठाय ओनतो नता गन्त्वा सीसतो पाति ओतारेत्वा विवरित्वा सुवण्णभिङ्कारेन गन्धपुष्पवासितं उदकं गहेत्वा बोधिसत्तं उपगन्त्वा अट्ठासि । घटीकारमहाब्रह्मना दिन्नमत्तिकापत्तो एत्तकं अद्धानं बोधिसत्तं अविजहित्वा तस्मिं खणे अदस्सनं गतो । बोधिसत्तो पत्तं अपस्सन्तो दक्खिणहत्थं पसारेत्वा उदकं सम्पटिच्छि । सुजाता सहेव पातियां पायासं महापुरिस्स हत्थे ठपेसि । महापुरिसो सुजातं ओलोकेसि । सा आकारं सल्लक्खेत्वा अय्य ! मया तुम्हाकं परिच्चत्तं गण्हित्वा यथासच्चि गच्छथाति वन्दित्वा यथा मय्हं मनोरथो [69] निष्फण्णो एवं तुम्हा-कम्पि निष्फज्जतूति वत्वा सतसहस्सगघनिकाय सुवण्णपातिया पुराणपण्णं विय अनपेक्खा हुत्वा पक्कामि ।

§ ५५. बोधिसत्तस्स पाति पटिसोतं गच्छति

बोधिसत्तोपि खो निसिन्नट्ठाना उट्ठाय रुक्खं पदक्खिणं कत्वा पाति आदाय नेरञ्जराय तीरं गन्त्वा अनेकेसं बोधिसत्तसहस्सानं^१ अभिसम्बुज्जनदिवसे ओतरित्वा नहानट्ठानं सुप्पटिठितितत्थं नाम अत्थि, तस्स तीरे पाति ठपेत्वा ओतरित्वा नहात्वा अनेकबुद्धसहस्सानं निवासनं अरहद्दज्जं निवासेत्वा पुरत्था-भिमुखो निसीदित्वा एकट्ठितालपक्कप्पमाणे एकूनपण्णासपिण्डे कत्वा सब्बं अप्पोदकं मधुपायासं परिभुज्जि ।

सो एवं हिस्स बुद्धभूतस्स सत्तसत्ताहं बोधिमण्डे वसन्तस्स एकूनपञ्चासदिवसानि आहारो अहोसि । एत्तकं कालं नेव अज्जो आहारो अत्थी न नहानं न मुखधोवनं न सरीरवळज्जो । ज्ञानसुखेन मग्गसुखेन फलसुखेनेव वीतिनामेसि ।

तं पन पायासं परिभुज्जित्वा सुवण्णपाति गहेत्वा-सच्चाहं अज्ज बुद्धो भवितुं सक्खिस्सामि अयं मे पाति पटिसोतं गच्छतु नो जे सक्खिस्सामि अनुमोतं गच्छतूति वत्वा पक्खिपि । सा [६७] सोतं छिन्दमाना नदीमज्झं गन्त्वा मज्झट्ठानेनेव जवसम्पन्नो अस्सो विय असीतिहत्थमत्तट्ठानं पटिसोतं गन्त्वा एकस्मिं आवत्ते निमुज्जित्वा कालनागराजभवनं गन्त्वा तिण्णं बुद्धानं परिभोगपातियो किळिकिळीति रवं कारयमाना पहरित्वा तासं सब्बहेट्ठिमा हुत्वा अट्ठासि ।

कालो नागराजा तं सद्दं सुत्वा हिद्यो एको बुद्धो निब्बत्ति पुन अज्ज एकोनिब्बतोति अनकेहि पदसतेहि थुतियो वदमानो अट्ठासि । तस्स किर^२ महापठविया एकयोजनतिगावृतप्पमाणं नभं पूरेत्वा आरोहनकालो अज्ज वा हिद्यो वाति सदिसो अहोसि ।

§ ५६. बोधिमण्डं आरुहि

बोधिसत्तोपि नदीतीरम्हि सुपुष्पितसालवने दिवाविहारं कत्वा सायण्हसमये पुष्फानं वण्टतो मुञ्चन-

काले देवताहि अलङ्कृतेन अट्ठसभविथारेण मग्गेन सीहो विय विजम्भमानो बोधिरुक्खाभिमुखो पायासि । नागयक्खसुपण्णादयो दिव्वेहि गन्धपुप्फादीहि पूजयिषु । दिव्वसङ्गीतादीनि^१ पवत्तयिषु दससहस्सीलोकधातु एकगन्धा एकमाला एकसाधुकारा अहोसि ।

तस्मिं समये सोत्थियो नाम तिणहारको तिणं आदाय पटिपथे आगच्छन्तो महापुरिस्स आकारं जत्वा अट्ठ तिणमुट्ठियो तस्स अदासि । बोधिसत्तो तिणं गहेत्वा [७०] बोधिमण्डं आरुह्य दक्खिणदिसाभागे उत्तराभिमुखो अट्ठासि । तस्मिं खणे दक्खिणचक्कवाळं ओसीदित्वा हेट्ठा अवीचिसम्पत्तं विय अहोसि । उत्तरचक्कवाळं उल्लङ्घित्वा उपरि भवगगप्पत्तं विय अहोसि । बोधिसत्तो इमं^२ सम्बोधिपापुणनट्ठानं न भविस्सति मञ्जेति पदक्खिणं करोन्तो पच्छिमदिसाभागं गन्त्वा पुरत्थाभिमुखो अट्ठासि । ततो पच्छिमचक्कवाळं ओसीदित्वा हेट्ठा अवीचिसम्पत्तं विय अहोसि । पुरत्थिमचक्कवाळं उल्लङ्घित्वा भवगगप्पत्तं विय अहोसि । ठितठितट्ठाने किरस्स नेमिवट्ठपरियन्ते अक्कन्ते नाभिया पतिट्ठितमहासकटचक्कं विय महापठवी ओननुन्नता अहोसि । बोधिसत्तो मयिदं सम्बोधिपापुणनट्ठानं न भविस्सति मञ्जेति पदक्खिणं करोन्तो उत्तरदिसाभागं गन्त्वा दक्खिणाभिमुखो अट्ठासि । ततो उत्तरचक्कवाळं ओसीदित्वा हेट्ठा अवीचिसम्पत्तं विय अहोसि । दक्खिणचक्कवाळं उल्लङ्घित्वा भवगगप्पत्तं विय अहोसि । बोधिसत्तो इदम्पि सम्बोधि पापुणनट्ठानं न भविस्सति मञ्जेति पदक्खिणं करोन्तो पुरत्थिमदिसाभागं गन्त्वा पच्छिमाभिमुखो अट्ठासि । पुरत्थिमदिसाभागे पन सम्बुद्धानं पल्लङ्कट्ठानं तं नेवच्छम्भति न कम्पति ।

महासत्तो इदं सम्बुद्धानं अविजहितं अचलट्ठानं किलेसपञ्जरविद्धंसनट्ठानन्ति जत्वा तानि तिणानि अग्गे गहेत्वा चालेसि । तावदेव चुट्ठसहत्थो पल्लङ्को अहोसि । तानिपि [६८] खो तिणानि तथारूपेण सण्णानेन सण्णहिंमु यथा रूपं सुकुसलोपि चित्तकारो वा पोत्थकारो वा आलिखितुम्पि समत्थो नत्थि । बोधिसत्तो बोधिरुक्खं पिट्ठितो कत्वा पुरत्थाभिमुखो दळ्हमानसो हुत्वा 'कामं तच्चा च नहारु च अट्ठि च अवसुस्सतु^३ उपसुस्सतु सरीरे मंसलोहितं, नत्वेव सम्मासम्बोधि अप्पत्वा इमं पल्लङ्कं भिन्दिस्सामीति' असनिसतसन्निपातेनापि अभेज्जरूपं अपराजितपल्लङ्कं आभुजित्वा निसीदि ।

§ ५७. मारपरजयो

तस्मिं समये मारो देवपुत्तो सिद्धत्थकुमारो मय्हं वसं अतिक्कमितुकामो, न दानिस्स अतिक्कमितुं दस्सामीति मारबलस्स सन्तिकं गन्त्वा एतमत्थं आरोचेत्वा मारघोसनं नाम घोसापेत्वा मारबलं आदाय निक्खमि । सा मारसेना मारस्स पुरतो द्वादसयोजनानि होति । दक्खिणतो च वामतो च द्वादसयोजनानि, पच्छतो पन चक्कवाळपरियन्तं कत्वा ठिता उद्धं नवयोजनुब्बेधा मारसेना यस्सा उन्नदन्तिया उन्नादसदो [७१] योजनसहस्सतो पट्ठाय पठविउद्वियनसदो विय सूयति । अथ मारो देवपुत्तो दियड्ढयोजनसतिकं गिरिमेखलं नाम हत्थि अभिरुहित्वा बाहुसहस्सं मापेत्वा नानायुधानि अगगहेसि । अवसेसायपि मारपरिसाय द्वे जना एकसदिसकं आयुधं न गण्हिषु । नानप्पकारमुखा हुत्वा महासत्तं अज्झोत्थरमाना आगमिषु ।

दससहस्सचक्कवाळे देवता पन महासत्तस्स थुत्तियो वदनामा अट्ठंमु । सक्को देवराजा विजयुत्तरसङ्खं धममानो अट्ठासि । सो किर सङ्खो वीसंहत्थसतिको होति, सकिं वातं गाहापेत्वा धमन्तो चत्तारो मासे सहं करित्वा निस्सदो होति । महाकालनागराजा अतिरेकपदसत्तेन वण्णं वदन्तो अट्ठासि । महाब्रह्मा सेतच्छत्तं धारयमानी अट्ठासि । मारबले पन बोधिमण्डं उपसङ्कमन्ते उपसङ्कमन्ते तेसं एकोपि ठातुं नासक्खि । सम्मुखसम्मुखट्ठानेनेव पलायिषु । कालो नागराजा पठविंयं निमुज्जित्वा पञ्चयोजनसतिकं मञ्जेरिकं नागभवनं गन्त्वा उभोहि हत्थेहि मुखं पिदहित्वा निपन्नो । सक्को विजयुत्तरसङ्खं पिट्ठियं कत्वा चक्कवाळमुखवट्ठियं अट्ठासि । महाब्रह्मा सेतच्छत्तं चक्कवाळकोटियं ठपेत्वा ब्रह्मलोकमेव अगमासि । एकदेवतापि ठातुं समत्था नाम नाहोसि । महापुरिसो एकोव निसीदी । मारोपि अत्तनो परिसं आह-ताता ! सुद्धोदनपुत्तेन

सिद्धत्वेन सदिसो अञ्जो पुरिसो नाम नत्थि । मयं सम्मुखा युद्धं दातुं न सक्खिस्साम, पच्छाभागेन दस्सामाति । [६९]

महापुरिसोपि तीणि पस्सानि ओलोकेत्वा सब्रदेवतानं पलातत्ता मुञ्चानि^१ अदस । पुन उत्तरपस्सेन मारवलं अञ्जोत्थरमानं दिस्वा अयं एतको जनो मं एककं सन्धाय महत्तं वायामं परक्कमं करोति । इमस्मिं ठाने मय्हं माता वा पिता वा भाता वा अञ्जो वा कोचिं ज्ञातको नत्थि । इमा पन दसपारमियोव मय्हं दीघरत्तं पुट्ठपरिजनसदिसा । तस्मा पारमियो च फलकं कत्वा पारमिसत्थेनेव पहरित्वा अयं बलकायो मया विद्धंसेतुं वट्ठतीति दसपारमियो आवज्जमानो निसीदि ।

अथ मारो देवपुत्तो एतेनेव सिद्धत्थं पलापेस्सामीति वातमण्डलं समुट्ठापेसि । तं खणं येव पुरत्थिमादिभेदा वाता समुट्ठहित्वा अड्ढयोजनद्वियोजन [७२] तियोजनप्पमाणानि पव्वतकूटानि पदालेत्वा वनगच्छरुक्खादीनि उम्मूलेत्वा समन्ता गामनिगमे चुण्णविचुण्णं कातुं समत्थापि महापुरिसस्स पुञ्जतेजेन विहतानुभावा बोधिसत्तं पत्वा चीवरकण्णमत्तम्पि चालेतुं नासक्खिसु ।

ततो उदकेन नं अञ्जोत्थरित्वा मारेस्सामीति महावस्सं समुट्ठापेसि । तस्सानुभावेन उपरूपरि सतप-
टलसहस्सपटलादिभेदा बलाहका उट्ठहित्वा वस्सिसु । वुट्ठिधारावेगेन पठवी छिद्दा अहोसि । वनरुक्खा-
दीनं उपरिभागेन महामेधो आगन्त्वा महासत्तस्स चीवरे उस्सावविन्दुपतनमत्तम्पि तेमेतुं नासक्खि ।

ततो पासाणवस्सं समुट्ठापेसि । महन्तानि महन्तानि पव्वतकूटानि धूपायन्तानि पज्जलन्तानि आका-
सेनागन्त्वा बोधिसत्तं पत्वा दिव्वमालागुळभावं आपज्जिसु ।

ततो पहरणवस्सं समुट्ठापेसि । एकतो धारा उभतो धारा असिसत्तिखुरप्पादयो धूपायन्ता
पज्जलन्ता आकासेनागन्त्वा बोधिसत्तं पत्वा दिव्वपुष्पानि अहेसुं ।

ततो अङ्गारवस्सं समुट्ठापेसि । किंसुकवण्णा अङ्गारा आकासेनागन्त्वा बोधिसत्तस्स पादमूले
दिव्वपुष्पानि हुत्वा विकिरिसु ।

ततो कुक्कुळवस्सं समुट्ठापेसि । अच्चुण्हो अग्गिवण्णो कुक्कुळो आकासेनागन्त्वा बोधिसत्तस्स
पादमूले चन्दनचुण्णं हुत्वा निपति ।

ततो बालुकावस्सं समुट्ठापेसि । अतिसुखमबालुका धूपायन्ता पज्जलन्ता आकासेनागन्त्वा
बोधिसत्तस्स पादमूले दिव्वपुष्पानि हुत्वा निपत्तिसु ।

ततो कललवस्सं समुट्ठापेसि । तं कललं धूपायन्तं पज्जलन्तं आकासेनागन्त्वा बोधिसत्तस्स पाद-
मूले दिव्वविलेपनं हुत्वा निपति ।

ततो इमिना भिसेत्वा सिद्धत्थं पलापेस्सामीति अन्धकारं समुट्ठापेसि । तं चतुरङ्गसमन्नागतं
विय महातमं हुत्वा बोधिसत्तं पत्वा सुरियप्पभाविहत्तं विय अन्धकारं अन्तरधायि । [७०]

एवं मारो इमाहि नवहि वातवस्सपासाणप्पहरणङ्गारकुक्कुळबालिकाकललन्धकारवुट्ठीहि बोधि-
सत्तं पलापेतुं असक्कोन्तो-किं भणे ! तिट्ठथ, इमं कुमारं गण्हथ, हनथ, पलापेथाति परिसं आणा-
पेत्वा सयम्पि गिरिमेखलस्स हत्थिनो खन्धे निसिन्नो चक्कायुधं आदाय बोधिसत्तं उपसङ्कमित्वा--
सिद्धत्थ ! उट्ठेहि एतस्मा पल्लङ्का नायं तुय्हं पापुणाति मय्हं एसो पापुणातीति आह ।

महासत्ते तस्स वचनं सुत्वा अबोच-मार ! नेव तया दसपारमियो पूरिता, न उपपारमियो,
न परमत्थपारमियो नापि पञ्चमहापरिच्चागा परिच्चत्ता न जानत्थचरिया^२ न लोकत्थचरिया न
बुद्धत्थचरिया पूरिता, नायं पल्लङ्को तुय्हं [७३] पापुणाति मय्हेवेसो पापुणातीति आह ।

मारो कुद्धो कोधवेगं असहन्तो महापुरिसस्स चक्कायुधं विस्सज्जेसि । तं तस्स दसपारमियो

आवज्जेन्तस्स उपरिभागे मालावितानं हुत्वा अट्ठासि। तं किर खुरधारं चक्कायुधं अञ्जदा तेन कुद्धेन विस्सट्ठं एकघनपासाणे थम्भे वंसकलीरे विय छिन्दन्तं गच्छति। इदानीं पन तस्मिं मालावितानं हुत्वा ठिते अवसेसा मारपरिसा इदानीं पल्लङ्कतो वुट्ठाय पलायिस्सतीति महन्तमहन्तानि सेलकूटानि विस्सज्जेसुं। तानिपि महापुरिस्स दसपारमियो आवज्जेन्तस्स मालागुलभावं आपज्जित्वा भूमियं पत्तिंसु।

देवता चक्कवाळमुखवट्टियं ठिता गीवं पसारेत्वा सीसं उक्खिपित्वा उक्खिपित्वा नट्ठो वत भो सिद्धत्थकुमारस्स रुपसोभगप्पत्तो अत्तभावो किन्नु खो करिस्सतीति ओलोकेन्ति।

ततो महापुरिसो पूरितपारमीनं बोधिसत्तानं अभिसम्बुज्जनदिवसे पत्तपल्लङ्को^१ मय्हं पापुणातीति वत्वा ठितं मारं आह-मार! तुय्हं दानस्स दिन्नभावे को सक्खीति।

मारो इमे एत्तका सक्खिनोति मारबलाभिमुखं हत्थं पसारेसि। तस्मिं खणे मारपरिसाय अहं सक्खि अहं सक्खीति पवत्तसद्दो पठविउद्वियनसद्दसदिसो अहोसि। अथ मारो महापुरिसं आह-सिद्धत्थ! तुय्हं दानस्स दिन्नभावे को सक्खीति।

महापुरिसो 'तुय्हं ताव दानस्स दिन्नभावे सचेतना सक्खिनो मय्हं पन इमस्मिं ठाने सचेतनो कोचि सक्खि नाम नत्थि, तिट्ठतु ताव मे अवसेसअत्तभावेसु दिन्नदानं वेस्सन्तरत्तभावे पन ठत्वा मय्हं सत्तसत्तकमहादानस्स ताव दिन्नभावे अयं अचेतनापि घनमहापठवी सक्खीति चीवरगब्भन्तरतो दक्खिणहत्थं अभिनीहरित्वा वेस्सन्तरत्तभावे ठत्वामया^२ सत्तसत्तकमहादानस्स दिन्नभावे त्वं सक्खी न सक्खीति [७१] महापठवीअभिमुखं हत्थं पसारेसि।

महापठवी अहं ते तदा सक्खीति विरावसतेन विरावसहस्सेन विरावसत्तसहस्सेन मारबलं अवत्थरमाना विय उन्नदि।

ततो महापुरिसे दिन्नं ते सिद्धत्थ! महादानं उत्तमदानन्ति वेस्सन्तरदानं सम्मसन्ते सम्मसन्ते दियड्ढयोजनसतिको गिरिमेखलहत्थी जञ्जुकेहि पतिट्ठासि। मारपरिसा दिसा विदिसा पलायि। द्वे एकमग्गेन गता नाम नत्थि। सीसाभरणानि चैव निवत्थवत्थानि च पहाय सम्मुखसम्मुखदिसाहि येव पलायिसु।

ततो देवसङ्घा पलायमानं मारबलं दिस्सा [74] मारस्स पराजयो जातो सिद्धत्थकुमारस्स जयो, जयपूजं करिस्सामाति नागा नागानं, सुपण्णा सुपण्णानं, देवता देवतानं, ब्रह्मानो ब्रह्मानं पेसेत्वा गन्धमाला-दिहत्था महापुरिस्स सन्तिकं बोधिपल्लङ्कं अगमसु। एवं गतेसु च पन तेसु:—

“जयो हि बुद्धस्स सिरीमतो अयं
मारस्स च पापिमतो पराजयो,
उग्घोसयुं बोधिमण्डे पमोदिता
जयं तदा नागगणा महेसिनो।
जयो हि बुद्धस्स सिरीमतो अयं
मारस्स च पापिमतो पराजयो,
उग्घोसयुं बोधिमण्डे पमोदिता
सुपण्णसङ्घापि जयं महेसिनो।
जयो हि बुद्धस्स सिरीमतो अयं
मारस्स च पापिमतो पराजयो
उग्घोसयुं बोधिमण्डे पमोदिता
जयं तदा देवगणा महेसिनो।

जयो हि बुद्धस्स सिरीमतो अयं
मारस्स च पापिमतो पराजयो,
उग्घोसयं बोधिमण्डे पमोदिता
जयं तदा ब्रह्मगणापि तादिनो" ति ।

अवसेसा दससु चक्कवाळसहस्सेसु देवता मालागन्धविलेपनेहि पूजयमाना नान्यकारा थुतियो वदमाना अट्ठंसु ।

§ ५८. सम्बोधिया पत्ति

एवं धरमाने येव सुरिये महापुरिसो मारबलं विधमेत्वा चीवरूपरि पतमानेहि बोधिरुक्खङ्कुरेहि रत्तपवाळदलेहि विय पूजियमानो^१ पठमे यामे पुब्बेनिवासत्राणं अनुस्सरित्वा मज्झिमे दिव्वचक्खुं विसोधेत्वा पच्छिमे यामे पटिच्चसमुप्पादे जाणं ओतारेसि । [७२]

अथस्स द्वादसङ्गिकं पचचयाकारं वट्टविवट्टवसेन अनुलोमपटिलोमतो सम्मसन्तस्स सम्मसन्तस्स दससहस्सीलोकधातु उदकपरियन्तं कत्वा द्वादसक्खत्तुं सङ्कम्पि ।

महापुरिसे पन दस सहस्सीलोकधातुं उन्नादेत्वा अरुणुगमनवेलाय सब्बञ्जुतत्राणं [७५] पटिविज्जन्ते सकलदससहस्सी लोकधातु अलङ्कृतपटियत्ता अहोसि । पाचीनचक्कवाळमुखवट्टियं उस्सापितानं धजानं पटाकानं रंसियो पच्छिमचक्कवाळमुखवट्टियं पहरन्ति । तथा पच्छिमचक्कवाळमुखवट्टियं उस्सापितानं पाचीनचक्कवाळमुखवट्टियं, उत्तरचक्कवाळमुखवट्टियं उस्सापितानं दक्खिणचक्कवाळमुखवट्टियं, दक्खिणचक्कवाळमुखवट्टियं उस्सापितानं उत्तरचक्कवाळमुखवट्टियं पहरन्ति । पठवीतले उस्सापितानं पन धजानं पटाकानं ब्रह्मलोकं आहच अट्ठंसु । ब्रह्मलोके बद्धानं पठवीतले पटिट्ठहिंसु । दससहस्सचक्कवाले पुप्फूपगरुक्खा पुप्फं गण्हिसु । फलूपगरुक्खा फलपिडिभारभरिता अहेसु । खन्धेसु खन्धपदुमानि पुप्फिसु । साखासु साखापदुमानि, लतासु लतापदुमानि, आकासे ओलम्बकपदुमानि सिलातलानि भिन्दित्वा उपरि सत्तसत्ता हुत्वा दण्डकपदुमानि उट्ठहिंसु ।

दससहस्सीलोकधातु वट्टेत्वा विस्सट्ठमालागुळा विय सुसंथतपुप्फसन्थारो विय च अहोसि । चक्कवाळन्तरेसु अट्ठयोजनसहस्सलोकन्तरिका सत्तसुरियप्पभायपि अनोभासितपुब्बा एकोभासा अहेसु । चतुरासीतियोजनसहस्सगम्भीरो महासमुद्धो मधुरोदको अहोसि । नदियो नप्पवत्तिंसु । जच्चन्धा रूपानि पस्सिसुं । जातिबधिरा सद्दं सुणिंसु । जातिपीडसप्पी पदसा गच्छिंसु । अन्दुबन्धनादीनि छिज्जित्वा^२ पत्तिंसु । एवं अपरिमाणेन सिरिविभवेन पूजियमानो नेकप्पकारेसु अच्छरियधम्मेषु पातुभूतेसु सब्बञ्जुतत्राणं पटिविज्जित्वा सब्बबुद्धानं अविजहितउदानं उदानेसिः—

“अनेकजातिसंसारं सन्धाविसं अनिब्बिसं,
गहकारकं गवेसन्तो दुक्खा जाति पुनप्पुनं ।
गहकारक ! दिट्ठोसि पुन गेहं न काहसि,
सब्बा ते फासुका भग्गा गहकूटं विसङ्खितं,^३
विसङ्खारगतं चित्तं तण्हानं खयमज्झगा” ति । [७६]

इति तुसितपुरतो पट्ठाय याव अयं बोधिमण्डे सब्बञ्जुतप्पत्ति, एत्तकं ठानं अविदूरेनिदानं नामाति वेदितव्वं ।

१. रो०—पूजयमानो । २. रो०—छिन्दित्वा । ३. स्या०—विसङ्खितं ।

५. सन्तिके निदानं

सन्तिके निदानं पन “भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे, वेसालियं विहरति महावने कूटागारसालाय” न्ति एवं तेसु तेसु ठानेसु विहरतो तस्मिं तस्मिं ठाने येव लब्धतीति वुत्तं । किञ्चापि एवं वुत्तं अथ खो पन तं आदितो पट्ठाय एवं वेदितव्यं—

§ ५९. जयपल्लंको वरपल्लंको

इमं उदानं उदानेत्वा जयपल्लंके निसिन्नस्स हि भगवतो एतदहोसि—अहं कप्पसतसहस्साधिकानि चत्तारि असंखेय्यानि इमस्स पल्लंकस्स कारणा सन्धावि । एत्तकं मे कालं इमस्सेव पल्लंकस्स कारणा भया अलंकनमीसं गीवाय छिन्दित्वा दिन्नं । सुअञ्जितानि अक्खीनि, हृदयमंसं उव्वत्तेत्वा दिन्नं । जालियकुमार-सदिसा पुत्ता, कण्हाजिनाकुमारीसदिसा धीतरो, मद्दीदेवीसदिसा भरियायो च परेसं दासत्थाय दिन्ना । अयं मे पल्लंको जयपल्लंको वरपल्लंको च । एत्थ मे निसिन्नस्स संकप्पा परिपुण्णा । न ताव इतो वुट्ठहि-स्सामीति । अनेककोटिसतसहस्सा समापत्तियो समापज्जन्तो सत्ताहं तत्थेव निसीदि यं सन्धाय वुत्तं :- अथ खो भगवा सत्ताहं एकपल्लंकेन निसीदि विमुत्तिमुखपटिसंवेदी”^१ ति ।

§ ६०. अनिमिसचेतियं

अथेकज्वानं देवतानं अज्जापि नून सिद्धत्थस्स कत्तव्वकिञ्चं अत्थि पल्लंकास्मिं हि आलयं न विज-हतीति परिवित्तको उदपादि । सत्था देवतानं वित्तकं जत्वा तासं वित्तकवूपसमनत्थं वेहासं अब्भुग्गत्वा यमकपाटिहारियं दस्सेमि । महाबोधिपण्डस्मि हि कतयमकपाटिहारियं च जातिसमागमे कतपाटिहारियं च पाटिकपुत्तसमागमे^२ कतपाटिहारियं च सब्बं गण्डम्बरुक्खमूले यमकपाटिहारियसदिसं अहोसि । एवं सत्था इमिना पाटिहारियेन देवतानं वित्तकं वूपसमेत्वा पल्लंको ईसकं पाचीननिस्सिते उत्तरदिसाभागे ठत्वा इमस्मिं वत मे पल्लंके सब्बञ्जुतजाणं पटिविद्वन्ति चत्तारि असंखेय्यानि कप्पसतसहस्सञ्च पूरितानं पारमीनं फलाधिगमनट्ठानं पल्लंके अनिमिसेहि अक्खीहि ओलोकयमानो सत्ताहं वीतिनामेसि । तं ठानं अनिमिसचेतियं नाम जातं ।

§ ६१. रतनचङ्कमचेतियं

अथ पल्लंकस्स च ठितट्ठानस्स च अन्तरा चंकमं मापेत्वा पुरत्थिमपच्छिमतो आयते [७७] रतनचंकमे चंकमन्तो सत्ताहं वीतिनामेसि । तं ठानं रतनचंकमचेतियं नाम जातं ।

§ ६२. रतनघरं

चतुत्थे पन सत्ताहे बोधितो पच्छिमुत्तरदिसाभागे देवता रतनघरं मापयिषु । तत्थ पल्लंकेन निसी-दित्वा अभिधम्मपिटकं विसेसतो चैत्थ अनन्तनयं समन्तपट्ठानं विचिनन्तो सत्ताहं वीतिनामेसि ।

अभिधम्मिका पत्ताहुः—“रतनघरं नाम न रतनमयं गेहं । सत्तन्नं पन पकरणानं सम्मसितट्ठानं रतनघर” न्ति । यस्मा पनेत्थ उभोपेते परियाया युज्जन्ति तस्मा उभयम्पेतं गहेतव्वमेव । ततो पट्ठाय पन तं ठानं रतनघरचेतियं नाम जातं । [७४]

§ ६३. येन अजपालनिग्रोधो

एवं बोधिसमीपे येव चत्तारि सत्ताहानि वीतिनामेत्वा पञ्चमे सत्ताहे बोधिरुक्खमूला येन अजपालनि-ग्रोधो तेनुपसंकमि । तत्रापि धम्मं विचिनन्तो येव विभुत्तिसुखं^३ पटिसंवेदेन्तो निसीदि ।

तस्मिं समये मारो देवपुत्तो एत्तकं कालं अनुब्रन्धन्तो ओतारापेखोपि इमस्स किञ्चि खलितं नाहस । अतिक्कन्तोदानि एस मम वसन्ति दोमनस्सप्पत्तो महामग्गे निसीदित्वा सोळस कारणानि चित्तेन्तो भूमियं सोळस लेखा कड्ढि । “अहं ऐसो विय दानपारमि न पूरेसि तेनम्हि इमिना सदिसो न जातो” ति एकं

१ महावग्ग उदान । २ स्या०—पातलीपुत्रसमागमे । ३ सि०—विमृत्तिसुखं ।

लेखं कड्ढि । तथा “अहं एसो विय सीलपारमि नेक्खम्मपारमि पञ्जापरमि विरियपारमि खन्तिपारमि सच्चपारमि अधिट्ठानपारमि मेत्तापारमि उपेक्खापारमि न पूरेसि तेनम्हि इमिना सदिसो न जातो” ति दसमं लेखं कड्ढि । अहं एसो विय असाधारणस्स आसयानुसयजाणस्स इन्द्रियपरोपरियजाणस्स महाकरुणास-
मापत्तिजाणस्स यमकपाटिहारियजाणस्स अनावरणजाणस्स सब्बञ्जुतजाणस्स प्रतिवेधाय उपनिस्सयभूता दसपारमियो न पूरेसि तेनम्हि इमिना सदिसो न जातो” ति सोळसमं लेखं कड्ढि । एवं इमेहि कारणेहि महामग्गे सोळस लेखा कड्ढमानो^१ निसीदि ।

तस्मिं समये तण्हा अरती रागा चाति तिस्सो मारधीतरो पिता नो न पञ्जायति कहं नुखो एतरहीति ओलोकयमाना तं दोमनस्सप्पत्तं भूमियं विलिखमानं दिस्वा पितुसन्तिकं गन्त्वा कस्मासि तात ! दुक्खी दुम्मनोसीति पुच्छिमु ।

अम्मा, अयं महासमणो मय्हं वसं अतिक्कन्तो । एत्तकं कालं ओलोकेन्तो ओतारमस्स दट्ठं नासक्खि तेनम्हि दुक्खी दुम्मनोति । [78]

यदि एवं मा चिन्तयित्थ मयमेतं अत्तनो वसे कत्वा आदाय आगमिस्सामाति ।

न सक्का अम्मा ! एसो केनचि वसे कानुं । अचलाय सद्वाय पतिट्ठितो एसो पुरिसोति ।

तात ! मयं इत्थियो नाम, इदानेव तं रागपासादीहि बन्धित्वा आनेस्साम । तुम्हे मा चिन्तयित्थाति ।

ता इतो भगवन्तं उपसंक्रमित्वा पादे ते समण ! परिचारेस्सामाति आहंसु । भगवा नेव तासं वचनं मनसि अकासि न अक्खीनि उम्मीलेत्वा ओलोकेसि अनुत्तरे उपधिसंखये विमुत्तमानसो विवेकसुखञ्चेव अनुभवन्तो निसीदि । पुन मारधीतरो “उच्चावचा खो पुरिसानं अधिप्पाया, केसञ्चि कुमारिकासु पेमं होति, केसञ्चि पठमवये ठितासु, केसञ्चि मज्झिमवये ठितासु, केसञ्चि पच्छिमवये ठितासु । यन्नून मयं नानप्पकारेहि रूपेहि पलोभेय्यामा” ति [७५] एकमेका कुमारिवण्णादि-
वसेन सतं सतं अत्तभावे अभिनिम्मिनित्वा कुमारियो अविजाता सक्किविजाता दुविजाता मज्झिमित्थियो महि-
त्थियो च हुत्वा छक्खत्तुं भगवन्तं उपसंक्रमित्वा पादे ते समण परिचारेस्सामाति आहंसु । तम्पि भगवा न मनसा-
कासि यथा तं अनुत्तरे उपधिसंखये विमुत्तो ।

केचि पनाचरिया वदन्ति:—“ता महित्थभावेन उपगता दिस्वा भगवा एवमेवं एता खण्डदन्ता पलितकेसा होत्तूति अधिट्ठासी” ति तं न गहेतब्बं । न हि सत्था एवरूपं अधिट्ठानं करोति । भगवा पन “अपेथ तुम्हे किं दिस्वा एव वायमथ ? एवरूपं नाम अबीतरागादीनं पुरतो कानुं बट्ठति । तथागतस्स पन रागो पहीनो, दोसो पहीनो, मोहो पहीनो” ति । अत्तनो किलेसप्पहाणं आरब्धः—

“यस्स जितं नावजीयति जितमस्स नो याति कोचि लोके ।

तं बुद्धमनन्तगोचरं अपदं केन पदेन नेस्सथ ॥

यस्स जालिनी विसत्तिका तण्हा नत्थि कुहिञ्चि नेतवे ।

तं बुद्धमनन्तगोचरं अपदं केन पदेन नेस्सथा” ति ।

इमा धम्मपदे बुद्धवग्गे द्वे गाथा वदन्तो धम्मं कथेसि । ता सच्चं किर नो पिता अवोच “अरहं सुगतो लोके न रागेन [79] सुवानयो” ति आदीनि वत्वा पितु सन्तिकं अगमंसु ।

भगवापि तत्थ सत्ताहं वीतिनामेत्वा मुचल्लिन्दमूलं^२ अगमासि ।

§ ६४. मुचल्लिन्दं, राजायतनं

तत्थ सत्ताहवद्दलिकाय^३ उप्पन्नाय सीतादिपटिबाहनत्थं मुचल्लिन्देन नागराजेन सत्तक्खत्तुं भोगेहि परिक्खित्तो असम्बाधं गन्धकुटियं विहरन्ता विय विमुत्तिमुखं पटिसंवेदियमानो सत्ताहं वीतिनामेत्वा राजायतनं
१ रो०—आकड्ढमानो । २ रो०—मुचल्लिन्दं । ३ रो०—सत्ताहं वीतिनामेत्वा वद्दलिकाय ।

उपसंकमि । तत्थापि विमुत्तिमुखपटिसंवेदीयेव निसीदि ।

एत्तावता सत्त सत्ताहानि परिपुण्णानि । एत्थन्तरे नेव मुखधोवनं न सरीरपटिजग्नं न आहार-
किच्चं अहोसि । ज्ञानसुखेन मग्गसुखेन फलसुखेनेव वीतिनामेसि ।

अथस्स तस्मिं सत्तसत्ताहमत्थके एकूनपञ्जासतिमे दिवसे तत्थ निसिन्नस्स मुखं धोविस्सामीति चित्तं
उदपादि । सक्को देवानमिन्दो अगदहरीटकं आहरित्वा अदासि । सत्था त्त्वं परिभुञ्जि । तेनस्स सरीरवळ्ळं
अहोसि । अथस्स सक्को येव नागलतादन्तकट्ठं चैव मुखधोवनउदकं च अदासि । सत्था तं दन्तकट्ठं खादित्वा
अनोतत्तदहे उदकेन मुखं धोवित्वा तत्थेव राजायतनमूले निसीदि । [७६]

§ ६५. तपस्सुभल्लिका नाम द्वे वाणिजा

तस्मिं समये तपस्सुभल्लिका^१ नाम द्वे वाणिजा पञ्चहि सकटसत्तेहि उक्कलाजनपदा मज्झिमदेसं
गच्छन्ता अत्तनो आतिसालोहिताय देवताय सकटानि सन्निरुम्भित्वा सत्थुआहारसम्पादने उस्साहिता मत्थं च
मधुपिण्डकं च आदाय पतिगण्हातु नो भन्ते भगवा इमं आहारं अनुकम्पं उपादायाति सत्थारं उपसंकमित्वा अट्ठं सु ।

भगवा पायासं पटिग्गहणदिवसे येव पत्तस्स अन्तरहितत्ता न खो तथागता हत्थेसु पतिगणहन्ति
किम्हि नु खो अहं पतिगण्हेय्यन्ति चिन्तेसि । अथस्स चित्तं जत्वा चतुहि दिसाहि चत्तारो महाराजानो इन्दनी-
लमणिमये पत्ते उपनामेसु^२ । भगवा ते पटिक्खिपि । पुन मुग्गवण्णसेलमये चत्तारो पत्ते उपनामेसु^३ । भगवा चतु-
न्नम्पि देवपुत्तानं अनुकम्पाय चत्तारोपि पत्ते पटिग्गहेत्वा उपरूपरि ठपेत्वा एको होतुति अधिट्ठहि । चत्तारोपि
मुखवट्ठियं पञ्चायमानलेखा हुत्वा मज्झिमेन पमाणेन एकत्तं उपगमिमु । भगवा तस्मिं पञ्चवर्गं सेलमये पत्ते
आहारं पतिगणिहत्वा परिभुञ्जित्वा अनुमोदनं अकासि ।

द्वे भातरो वाणिजा बुद्धं च धम्मं च सरणं [८०] गत्वा द्वे वाचिकउपासका अहेसु^४ । अथ
तेसं एको नो भन्ते ! परिचरितव्वट्ठानं देथाति वदन्तानं दक्खिणेन हत्थेन अत्तनो सीसं परामसित्वा केसधातुयो
अदासि । ते अत्तनो नगरे ता धातुयो अन्तोपक्खिपित्वा चेतियं पतिट्ठापेसु^५ ।

§ ६६. ब्रह्मा धम्मदेसनं आयाचि

सम्मासम्बुद्धोपि खो ततो वुट्ठाय पुन अजपालनिग्रोधमेव गत्वा निग्रोधमूले निसीदि । अथस्स तत्थ
निसीन्नमत्तस्सेव अत्तना अधिगतस्स धम्मस्स गम्भीरत्तं पञ्चवेक्खन्तस्स सब्बबुद्धानं आचिण्णो “अधिगतो खो
म्यायं धम्मो”^२ ति परेसं धम्मं अदेसेतुकाम्यताकारप्पवत्तो वितक्को उदपादि । अथ ब्रह्मा सहम्पति “नस्सति वत
भो ! लोको विनस्सति वत भो ! लोको” ति दसहि चक्कवाळसहस्सेहि सक्कमुयामसन्तुसितसुनिम्मितवसवती-
महाब्रह्मानो आदाय सत्थु सन्तिकं गत्वा “देसेतु भन्ते ! भगवा धम्मं देसेतु सुगतो धम्म” न्ति आदिना नयेन
धम्मदेसनं आयाचि ।

§ ६७. धम्मचक्कपवत्तनं

सत्था तस्स पटिञ्जं दत्वा कस्स नु खो अहं पठमं धम्मं देसेय्यन्ति चिन्तेन्तो आळारो पण्डितो सो इमं
धम्मं खिप्पं आजानिस्सतीति चित्तं उप्पादेत्वा पुन ओलोकेन्तो तस्स सत्ताहकालकतभावं जत्वा उट्ठं आवज्जेसि ।
तस्सापि अभिदोसकालकतभावं जत्वा बहुपकारा खो मे पञ्चवर्गिया भिक्खूति पञ्चवर्गिये आरब्भ मनसिकारं
कत्वा कहन्नुखो ते एतरहि [७७] विहरन्तीति आवज्जेन्तो वाराणसियं मिगदायेति जत्वा तत्थ गत्वा धम्मचक्कं
पवत्तेस्सामीति कतिपाहं बोधिमण्डसामन्ता^३ येव पिण्डाय चरन्तो विहरित्वा आसाळहिपुण्णमासियं वाराणसि
गमिस्सामीति चातुदसियं पञ्चूससमये पभाताय रत्तिया कालस्सेव पत्तचीवरमादाय अट्ठारसयोजनमग्गं पटिपन्नो
अन्तरामग्गे उपकं नाम आजीवकं दिस्वा तस्स अत्तनो बुद्धभावं आचिक्खित्वा तं दिवसं येव सायण्हसमये इसिपतनं
अगमांसि ।

पञ्चवर्गिया थरा तथागतं दूरतोव आगच्छन्तं दिस्वा “अयं आवुसो ! समणो गोतमो पञ्चयबाहुल्लाय
आवत्तित्वा परिपुण्णकायो फीतिन्द्रियो^४ सुवर्णवर्णो हुत्वा आगच्छति इमस्स अभिवादिनादीनि न करिस्साम

महाकुलप्पमुतो खो पनेस आसनाभिहारं अरहति तेनस्स आसनमत्तं पञ्चापेस्सामा” ति कत्तिकं अकंसु ।

भगवा सदेवकस्स लोकस्स चित्ताचारं जाननसमत्थेन ब्राणेन किन्नुखो इमं चिन्तयिस्सुति आवज्जित्वा चित्तं अञ्जासि । अथ ने सब्बदेवमनुस्सेसु अनोदिस्सकवसेन [81] फरणसमत्थं मेत्तचित्तं संखिपित्वा ओदिस्सकवसेन मेत्तचित्तं फरि । ते भगवता मेत्तचित्तेन फुट्ठा^१ तथागते उपसंकमन्ते सकाय कत्तिकाय सण्ठातुं असक्कोन्ता अभिवादनपच्चुट्ठानादीनि सब्बकिच्चानि अकंसु । सम्बुद्धभावं पनस्स अजानमाना केवलं नामेन च आवुसोवादेन च समुदाचरन्ति ।

अथ ने भगवा “मा भिक्खवे ! तथागतं नामेन च आवुसोवादेन च समुदाचरथ, अरहं^२ भिक्खवे ! तथागतो सम्मासम्बुद्धो” ति अत्तनो बुद्धभावं सञ्जापेत्वा पञ्चत्तवरबुद्धासने निसिन्नो उत्तरासाब्बहनक्खत्तयोगे वत्तमाने अट्ठारसहि ब्रह्मकोटीहि परिवुतो पञ्चवगिये थेरे आमन्तेत्वा धम्मचक्रवर्त्तनसुत्तं देसेसि । तेसु अञ्जाकोण्डञ्जत्थेरो देसनानुसारेण ब्राणं पेसेन्तो सुत्तपरियोसाने अट्ठारसहि ब्रह्मकोटिहि सद्धिं सोतापत्ति-फले पत्तिट्ठासि । सत्था तत्थेव वस्सं उपगन्त्वा पुन दिवसे वप्पत्थेरं ओवदन्तो विहारं येव निसीदि । सेसा चत्तारो पिण्डाय चरिसु । वप्पत्थेरो पुब्बण्हेयेव सोतापत्तिफलं पापुणि । एतेनेव उपायेन पुनदिवसे मद्दियत्थेरं पुनदिवसे महानामत्थेरं पुनदिवसे अस्सजित्थेरन्ति सब्बे सोतापत्तिफले पत्तिट्ठापेत्वा पञ्चमियं पक्खस्स पञ्चपि जने सन्निपातेत्वा अनत्तलक्खणसुत्तन्तं देसेसि । देसनापरियोसाने पञ्चपि थेरा अरहत्तफले पत्तिट्ठहिंसु । [७८]

§ ६८. चरथ भिक्खवे चारिकग्गि

अथ सत्था यसस्स कुलपुत्तस्स उपनिस्सयं दिस्वा तं रत्तिभागे निब्बिज्जित्वा गेहं पहाय निक्खन्तं एहि यसाति पक्कोसित्वा तस्मिं येव रत्तिभागे सोतापत्तिफले पत्तिट्ठापेसि । पुनदिवसे अरहत्ते पत्तिट्ठापेत्वा अपरेपि तस्स सहायके चतुपण्णासजने एहि भिक्खु पब्बज्जाय पब्बाजेत्वा अरहत्तं पापेसि ।

एवं लोके एकसट्ठिया अरहन्तेसु जातेसु सत्था वुत्थवस्सो पवारत्वा ‘चरथ भिक्खवे ! चारिकन्ति’ सट्ठि भिक्खू दिसासु पेसेत्वा सयं उरुबेलं गच्छन्तो अन्तरामग्गे कप्पासिकवनसण्डे तिसंजने भद्दवगियकुमारे विनेसि । तेसु सब्बपण्छिमको सोतापन्नो सब्बुत्तमो अनागामी अहोसि । तेपि सब्बे एहिभिक्खुभावेनेव पब्बाजेत्वा दिसासु पेसेत्वा सयं उरुबेलं गन्त्वा अड्ढुड्ढानि पाटिहारियसहस्सानि दस्सेत्वा उरुबेलकस्सपादयो सहस्सजटिल-परिवारे तेभातिकजटिले विनेत्वा एहि-भिक्खुभावेनेव पब्बाजेत्वा गयासीसे निसीदापेत्वा आदित्तपरियायदेसनाय अरहत्ते पत्तिट्ठापेत्वा तेन अरहन्तसहस्सेन परिवुतो बिम्बिसाररञ्जो दिन्नं [82] पटिञ्जं मोचेस्सामीति राजगहनगरूपचारे लट्ठिवनुय्यानं अगमासि ।

§ ६९. भगवा राजगहे

राजा उय्यानपालस्स सन्तिका सत्था आगतोति सुत्वा द्वादसनहुतेहि ब्राह्मणगहपतिकेहि परिवुतो सत्थारं उपसंकमित्वा चक्कविचित्तलेसु सुवण्णपट्टवितानं वियपभासमुदयं विस्सज्जेन्तेसु तथागतस्स पादेसु सिरसा निपतित्वा एकमन्तं निसीदि सद्धिं परिसाय । अथ खो तेसं ब्राह्मणगहपतिकानं एतदहोसि किन्नुखो महास-मणो उरुबेलकस्सपो ब्रह्मचरियं चरति उदाहु उरुबेलकस्सपो महासमणोति । भगवा तेसं चेतसा चेतो परिवितक्कमञ्जाय थेरं गाथाय अञ्जभासिः—

“किमेव दिस्वा उरुबेलवासी पहासि अग्गिं किसको वदानो ।

पुच्छामि तं कस्सप ! एतमत्थं कथं पहीनं तव अग्गिहुत्त ॥” न्ति

थेरोपि भगवतो अधिप्पायं विदित्वाः—

“रूपे च सद्दे च अथो रसे च कामित्थियो चाभिवदन्ति यञ्जा ।

एतं मलन्ति उपधीसु अत्ता तस्मा न यिट्ठे न हुते अरञ्जि ॥” न्ति^३ ।

इमं गाथं वत्वा अत्तनो सावकभावव्यपासनत्थं तथागतस्स पादपीठे सीसं ठपेत्वा सत्था मे भन्ते

भगवा सावकोहमस्मीति वत्वा एकतालं द्वितालं तितालन्ति याव सत्ततालप्पमाणं [७९] सत्तक्खत्तुं वेहासं अब्भुग्गन्त्वा आरुय्ह तथागतं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि ।

तं पाटिहारियं दिस्वा महाजनो अहो ! महानुभावा बुद्धो एवं थामगतदिट्ठिको नाम अत्तानं अरहाति मञ्जमानो उरुवेलकस्सपोपि दिट्ठिजालं भिन्दित्वा तथागतेन दमितोति सत्थु गुणकथं येव कथेसि ।

भगवा नाहं इदानीमेव उरुवेलकस्सपं दमेमि अतीतेपि एस मया दमितो येवाति वत्वा इमिस्सा अत्थुप्पत्तिया महानारदकस्सपजासकं कथेत्वा चत्तारि सच्चानि पकासेसि । मगधराजा एकादसहि नहुतेहि सद्धि सोत्तापत्तिफले पत्तिट्ठासि । एकं नहुतं उपासकत्तं पटिवेदेसि । [८३]

राजा सत्थु सन्तिके निसिन्नो येव पञ्च अस्सासके पवेदेत्वा सरणं गन्त्वा स्वातनाय निमन्तेत्वा आसना वुट्ठाय भगवन्तं पदक्खिणं कत्वा पक्कामि ।

पुनदिवसे येहि च भगवा दिट्ठो येहि च आदिट्ठो सब्बेपि राजगहवासिनो अट्ठारसकोटिसंखा मनुस्सा तथागतं दट्ठुकामा पातोव राजगहतो लट्ठिवनं अगमंसु । तिगावुतमग्गो नप्पहोसि । सकललट्ठिवनुय्यानं निरन्तरं फुटं^१ अहोसि । महाजनो दसबलस्स रूपग्गप्पत्तं अत्तभावं पस्सन्तो तित्ति कातुं नासक्खि । वण्णभूमि नामेसा एवरूपेसु हि ठानेसु तथागतस्स लक्खणानुव्यञ्जनादिप्पभेदा सब्बापि रूपकायसिरि वण्णेतब्बा ।

एवं रूपग्गप्पत्तं दसबलस्स सरीरं पस्समानेन महाजनेन निरन्तरं फुटे उय्याने च मग्गे च एकभिक्खुस्सापि निक्खमणोकासो नाहोसि । तं दिवसं किर भगवा छिन्नभत्तो भवेय्य तं मा अहोसीति सक्कस्स निसिन्नासनं उण्हाकारं दस्सेसि । सो आवज्जमानो तं कारणं वत्वा माणवकवण्णं अभिनिम्मिनित्वा बुद्धधम्मसंघपटिसंयुत्तथुतियो वदमानो दसबलस्स पुरतो ओतरित्वा देवानुभावेन ओभासं कत्वाः—

“दन्तो दन्तेहि सह पुराणजटिलेहि विप्पमुत्तेहि ।

सिंगीनिक्खसुवण्णो राजगहं पाविसि भगवा ॥

मुत्तो मुत्तेहि सह पुराणजटिलेहि ।

सिंगीनिक्खसुवण्णो राजगहं पाविसि भगवा ॥

तिण्णो तिण्णेहि सह पुराणजटिलेहि ।

सिंगीनिक्खसुवण्णो राजगहं पाविसि भगवा ॥

दसवासो^२ दसबलो दसधम्मविदू दसहि चुपेतो ।

सो दससतपरिवारो राजगहं पाविसि भगवा ॥” ति । [८०]

इमाहि गाथाहि सत्थु वण्णं वदमानो पुरतो पायासि । महाजनो माणवकस्स रूपसिरि दिस्वा अतिविय अभिरूपो अयं माणवको न खो पनम्हेहि दिट्ठपुब्बोति चिन्तेत्वा कुतो अयं माणवको कस्स वा अयन्ति आह । ते सुत्वा माणवोः—

“यो धीरो सब्बधी दन्तो बुद्धो अप्पटिपुगलो ।

अरहं सुगतो लोके तस्साहं परिचारको ॥” ति ।

गाथं आह । सत्था सक्केन कतोकासं मग्गं पटिपज्जित्वा [८४] भिक्खुसहस्सपरिवृतो राजगहं पाविसि । राजा बुद्धपमुखस्स संघस्स महादानं दत्वा अहं भन्ते ! तीणि रतनानि विना वत्तितुं न सक्खिस्सामि वेलाय वा अवेलाय वा भगवतो सन्तिकं आगमिस्सामि लट्ठिवनुय्यानं च नाम अतिदूरे इदं पनम्हाकं वेळुवनं नाम उय्यानं नातिदूरे नाच्चासन्ने गमनागमनसम्पन्नं बुद्धारहं सेनासनं इदं मे भगवा पतिगणहातूति सुवण्णभिकारेनेव पुप्फगन्धवासितं मणिवण्णउदकं आदाय वेळुवनुय्यानं परिचचजन्तो दसबलस्स हत्थे उदकं पातेसि । तस्मिं आरामपटिगहणे बुद्धसासनस्स मूलानि ओतिण्णानीति महापठवी कम्पि । जम्बुदीपस्मिं हि ठपेत्वा वेळुवनं अञ्जं पठविं कम्पेत्वा गहितसेनासनं नाम नत्थि । तम्बपणिदीपेपि ठपेत्वा महाविहारं अञ्जं पठविं कम्पेत्वा

गहितसेनासनं नाम नत्थि । सत्था वेळुवनारामं पटिग्गहेत्वा रञ्जो अनुमोदनं कत्वा उट्ठायासना भिक्खुसंघ-
परिवृतो वेळुवनं अगमासि ।

§ ७०. सारिपुत्तो च मोग्गल्लानो च

तस्मिं खो पन समये सारिपुत्तो च मोग्गल्लानो चाति द्वे परिब्बाजका राजागहं उपनिस्साय विहरन्ति
अमतं परियेसमाना । तेसु सारिपुत्तो अस्सजित्थेरं पिण्डाय पविट्ठं दिस्वा पसन्नचित्तो पयिरूपासित्वा “ये धम्मा
हेतुप्पभवा” ति गाथं सुत्वा सोतापत्तिफले पतिट्ठाय अत्तनो सहायकस्स मोग्गल्लानपरिब्बाजकस्सापि तमेव
गाथं अभासि । सोपि सोतापत्तिफले पतिट्ठहि ते उभोपि सञ्जयं ओलोकेत्वा अत्तनो परिसाय सद्धि सत्थु सन्तिके
पब्बजिसु । तेसु महामोग्गल्लानो सत्ताहेनेव अरहत्तं पापुणि । सारिपुत्तत्थेरो अड्ढमासेन । उभोपि जने सत्था
अग्गसावकट्ठाने ठपेसि । सारिपुत्तत्थेरेन अरहत्तप्पत्तदिवसे येव सावकसन्निपातं अकासि ।

§ ७१. भगवा कपिलवत्थुं अगमासि ।

तथागते पन तस्मिञ्जेव वेळुवनुय्याने विहरन्ते सुद्धोदनमहाराजा पुत्तो किर मे छ वस्सानि दुक्कर-
चारिकं चरित्वा परमाभिसम्बोधिं पत्वा पवत्तवरधम्मचक्रो^१ राजगहं निस्साय वेळुवने विहरतीति सुत्वा अञ्ज-
तरं अमच्चं आमन्तेसि । [८१] एहि भणे ! पुरिससहस्सपरिवारो राजगहं गन्त्वा मम वचनेन “पिता वो सुद्धोदनमहा-
राजा दट्ठुकामो” ति वत्वा पुत्तं मे गण्हित्वा एहीति आह । सो एव देवाति रञ्जो वचनं सिरसा सम्पटिच्छित्वा
पुरिससहस्सपरिवारो खिप्पमेव सट्ठियोजनमग्गं गन्त्वा दसबलस्स चतुपरिसमज्जे निसीदित्वा धम्मदेसनवेलाय
विहारं पाविसि । सो तिट्ठतु ताव रञ्जो पहितसासनन्ति परिसपरियन्ते ठितो सत्थु धम्मदेसनं सुत्वा यथाठितोव
सद्धि पुरिस [८५] सहस्सेन अरहत्तं पत्वा पब्बज्जं याचि । भगवा एथ भिक्खवोति हत्थं पसारेसि । सब्बे तं
खणं येव इद्धिमयपत्तचीवरधरा वस्ससतिकत्थेरा विय अहेसु । अरहत्तप्पत्तकालतो पट्ठाय पन अरिया नाम
मज्झत्ताव होन्तीति रञ्जो पहितसासनं दसबलस्स न कथेसि ।

राजा नेव गतको आगच्छति न सासनं सूयतीति एहि भणे ! त्वं गच्छाति तेनेव नियामेन अञ्जं अमच्चं
पेसेसि । सोपि गन्त्वा पुरिमनयेनेव सद्धि परिसाय अरहत्तं पत्वा तुण्ही अहोसि । राजा एतेनेव नियामेन पुरिसस-
हस्सपरिवारे नव अमच्चे पेसेसि । सब्बे अत्तनो किच्चं निट्ठपेत्वा तुण्हीभूता तत्थेव विहरिसु ।

राजा सासनमत्तकम्पि आहरित्वा आचिकखन्तं अलभित्वा चिन्तेसि-“एत्ता जना मयि सिनेहाभावेन
सासनमत्तम्पि न पच्चाहरिसु, को नुखो मम वचनं करिस्सती” ति सब्बं राजबलं ओलोकेन्तो कालुदायिं अदस ।
सो किर रञ्जो सब्बत्थसाधको अमच्चो अब्भन्तरिको अतिविस्सासिको बोधिसत्तेन सद्धि एकदिवसे जातो सह-
पंभुकीळितो सहायो । अथ तं राजा आमन्तेसि-“तात ! कालुदायि अहं मम पुत्तं पस्सितुकामो नवपुरिससहस्सानि
पेसेसि एकपुरिसोपि आगन्त्वा सासनमत्तं आरोचेन्तोपि नत्थि । दुज्जानो खो पन मे जीवितन्तरायो अहं
जीवमानोव पुत्तं दट्ठुं इच्छामि सक्खिस्ससि नुखो मे पुत्तं दस्सेतु” न्ति ?

सक्खिस्सामि देव ! सच्चे पब्बजितुं लभिस्सामीति ।

तात ! त्वं पब्बजित्वा अपब्बजित्वा वा मय्हं पुत्तं दस्सेहीति आह ।

सो साधु देवाति रञ्जो सासनं आदाय राजगहं गन्त्वा सत्थुधम्मदेसनवेलाय परिसपरियन्ते ठितो
धम्मं सुत्वा सपरिवारो अरहत्तफलं पत्वा एहिभिक्खुभावे पतिट्ठासि ।

सत्था बुद्धो हुत्वा पठमं अन्तोवस्सं इसिपत्तने वसित्वा वुत्थवस्सो पवारत्त्वा उरुवेलं गन्त्वा तत्थ
तयो मासे वसन्तो तेभातिकजटिले विनेत्वा भिक्खुसहस्सपरिवारो फुस्समासपुण्णमाय राजगहं गन्त्वा द्वे मासे
वसि । एत्तावता वाराणसितो निक्खमन्तस्स पञ्च मासा जाता सकलो हेमन्तो अतिक्कन्तो उदायित्थेरस्स [८२]
आगतदिवसतो पट्ठाय सत्तट्ठदिवसा वीतिवत्ता । सो फग्गुणीपुण्णमासियं चिन्तेसि अतिक्कन्तो हेममन्तो
वसन्तसमयो अनुप्पत्तो, मनुस्सेहि सस्सादीनि उद्धरित्वा सम्मुखसम्मुखट्ठानेहि मग्गा दिग्गा हरिततिणसञ्छन्ना

१ स्या०-पवत्तितपवरधम्मचक्रो । २ रो०-पटिहरथ ।

पठवी, सुपुष्पिता वनसण्डा पटिपज्जनक्खमा मग्गा, कालो दसबलस्स जातिसंगहं कातुन्ति । अथ भगवन्तं [४६] उपसंकमित्वाः—

“अंगारिनोदानि दुमा भदन्ते ! फलेसिनो छदनं विप्पहाय ।

ते अच्चिमन्तोव पभासयन्ति समयो महावीर ! भगीरसानं ।

नातिसीतं नातिउण्हं नातिदुब्भिक्खछातकं ।

सदला हरिता भूमि एस कालो महामुनी ।” ति ।

सट्ठिमत्ताहि गाथाहि दसबलस्स कुलनगरं गमनत्थाय गमनवण्णं वण्णेसि ।

अथ नं सत्था किन्नुखो उदायि ! मधुरस्सरेन गमनवण्णं वण्णेसीति आह । भन्ते ! तुम्हाकं पिता सुद्धो-
दनो महाराजा पस्सितुकामो, करोथ आतकानं संगहन्ति । साधु उदायि ! करिस्सामि जातकानं संगहं । भिक्खु-
संघस्स आरोचेहि गमिकवत्तं पूरेस्सन्तीति । साधु भन्तेति थेरो आरोचेसि । भगवा अंगमगधवासीनं कुलपुत्तानं
दसहि सहस्सेहि कपिलवत्थुवासीनं दसहि सहस्सेहीति सब्बेहेव वीसतिसहस्सेहि खीणासवभिक्खूहि परिवुतो
राजगहा निक्खमित्वा दिवसे दिवसे योजनं गच्छति । राजगहतो सट्ठियोजनं कपिलवत्थुं द्वीहिमासेहि पापुणि-
स्सामीति अतुरितचारिकं पक्कामि । थेरोपि भगवतो निक्खन्तभावं रञ्जो आरोचेस्सामीति वेहासं अब्भुगन्त्वा
रञ्जो निवेसने पातुरहोसि । राजा थेरं दिस्वा तुट्ठचित्तो महारहे पल्लंके निसीदापेत्वा अत्तनो पटियादितस्स
नानगरसभोजनस्स पत्तं पूरेत्वा अदासि । थेरो उट्ठाय गमनाकारं दस्सेसि । निसीदित्वा भुञ्ज ताताति । सत्थु
सन्तिकं गन्त्वा भुञ्जिस्सामि महाराजाति । कहं पन सत्थाति । वीसतिभिक्खुसहस्सपरिवारो तुम्हाकं दस्सनत्थाय
चारिकं निक्खन्तो महाराजाति । राजा तुट्ठमानसो आह, तुम्हे इमं परिभुञ्जित्वा याव मम पुत्तो मं नगरं
पापुणाति तावस्स इतोव पिण्डपातं पटिहरथाति । थेरो अधिवासेसि । राजा थेरं परिविसित्वा पत्तं गन्धचुण्णेन
उब्बट्टेत्वा उत्तमभोजनस्स पूरेत्वा तथागतस्स देयाति थेरस्स हृत्ये पतिट्ठापेसि । थेरो सब्बेसं पस्सन्तानं येव
पत्तं आकासे खिपित्वा सयम्पि वेहासं अब्भुगन्त्वा पिण्डपातं आहरित्वा सत्थु हृत्ये ठपेसि । [८३] सत्था तं
परिभुञ्जि । एतेनुपायेन थेरो दिवसे दिवसे आहरि । सत्थापि अन्तरामग्गे रञ्जो येव पिण्डपातं परिभुञ्जि ।
थेरोपि भत्तकिच्चावसाने दिवसे दिवसे अज्ज एत्तकं भगवा आगतो अज्ज एत्तकन्ति [४७] बुद्धगुणपटिसंयुत्ताय
च धम्मकथाय सकलराजकुलं सत्थु दस्सनं विनायेव सत्थरि सञ्जातप्पसादं अकासि । तेनेव नं भगवाः—
“एतदग्गं भिक्खवे ! मम सावकानं भिक्खून् कुलप्पसादकानं यदिदं कालुदायी” ति एतदग्गे ठपेसि ।

§ ७२. कपिलवत्थुस्मिं पाटिहारियं अकासि

साकियापि खो अनुप्पत्ते भगवति अम्हाकं जातिसेट्ठं पस्सिस्सामाति सन्निपतित्वा भगवतो वसन-
ट्ठानं वीमंसमाना निगोधसक्कस्स आरामो रमणियोति सल्लक्खेत्वा तत्थ सब्बं परिजगनविधिं कारेत्वा गन्ध-
पुष्पहत्था पच्चुगमनं करोन्ता सब्बालंकारपतिमण्डिते दहरदहरे नागरदारके च दारिकायो च पठमं पहिणिसु ।
ततो राजकुमारं च राजकुमारियो च तेसं अनन्तरा^१ सामं गन्धपुष्पचुण्णादीहि पूजयमाना भगवन्तं गहेत्वा निगोधा-
राममेव अगमंसु । तत्र भगवा वीसतिसहस्सखीणासवपरिवुतो पञ्चत्तरबुद्धासने निसीदि । साकिया नाम मान-
जातिका मानत्थद्धा । ते सिद्धत्थकुमारो अम्हेहि दहरतरो अम्हाकं कणिट्ठो भागिनेय्यो पुत्तो नत्ताति चित्तेत्वा
दहरदहरे राजकुमारं आहंसु, तुम्हे भगवन्तं वन्दथ मयं तुम्हाकं पिट्ठितो निसीदिस्सामाति । तेसु एवं अव-
न्दित्वा निसिन्नेसु भगवा तेसं अज्झासयं ओलोकेत्वा न मं आतयो वन्दन्ति हन्द दानि ने वन्दापेस्सामीति अभि^२-
ज्जापादकज्ज्ञानं समापज्जित्वा वुट्ठाय आकासं अब्भुगन्त्वा तेसं सीसे पादपंसु ओकिरमानो विय गण्डम्ब-
ख्खमूले यमकपाटिहारियसदिसं पाटिहारियं अकासि ।

राजा तं अच्छरियं दिस्वा आह-भगवा ! तुम्हाकं जातदिवसे इसिकाळदेवलस्स वन्दनत्थं उपनीतानं
पादे वो परिवत्तित्वा ब्राह्मणस्स मत्थके पतिट्ठिते दिस्वापि अहं तुम्हे वन्दि अयं मे पठमवन्दना, बप्पमंगलदिवसे
जम्बुच्छायाय सिरिसयने निसिन्नानं वो जम्बुच्छायाय अपरिवत्तनं दिस्वापि पादे वन्दि अयं मे दुतियवन्दना । इदानी

इमं अदिट्ठपुब्बं पाटिहारियं दिस्वापि तुम्हाकं पादे वन्दामि अयं मे ततियवन्दनाति । रञ्जे पन वन्दिते भगवन्तं अवन्दित्वा ठातुं समत्थो नाम एको साकियोपि नाहोसि । सब्बे वन्दिंसु येव । इति भगवा जातके वन्दापेत्वा आकासतो ओतरित्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । निसिन्ने भगवति सिखाप्पत्तो जातिसमागमो अहोसि । सब्बे एकगचित्तो हुत्वा निसीदिंसु । ततो महामेघो पोक्खरवस्सं वस्सि । तम्बवण्णं उदकं हेट्ठो विरवन्तं गच्छति । तेमितुकामोव तेमेति अतेमितुकामस्स[८४]सरीरे बिन्दुमत्तोपि न पतति । तं दिस्वा सब्बे अच्छरियव्भुतचित्ता जाता । अहो ! अच्छरियं अहो ! अंभुतन्ति कथं समुट्ठापेसुं । सत्था न [८८] इदानीव मय्हं आतिसमागमे पोक्खरवस्सं वस्सति अतीतेपि वस्सीति इमिस्सा अट्ठुप्पत्तिया महावेस्सन्तरजातकं कथेसि । धम्मदेसनं सुत्वा सब्बे उट्ठाय वन्दित्वा पक्कमिंसु । एकोपि राजा व राजमहामत्तो वा स्वे अम्हाकं भिक्खं गण्हथाति वत्वा गतो नाम नत्थि ।

§ ७३. कपिलवत्थुं पिण्डाय पाविसि

सत्था पुनदिवसे वीसतिसहस्सभिक्खुपरिवुतो कपिलवत्थुं पिण्डाय पाविसि । तं न कोचि गन्त्वा निमन्तेसि वा पत्तं वा अग्गहेसि । भगवा इन्दलीले ठितोव आवज्जेसि, “कथन्नुखो पुब्बबुद्धा कुलनगरे पिण्डाय चरिंसु किं नु उप्पटिपाटिया इस्सरजनानं घरानि अगमंसु उदाहु सपदानचारिकं चरिंसु” ति । ततो एकबुद्धस्सापि उप्पटिपाटिया गमनं अदिस्वा मयापि दानि अयमेव तेसं वंसो अयं मे पवेणी पग्गहेतव्वा आयतिं च मे सावकापि समञ्जेव अनुसिक्खन्ता पिण्डचारियवत्तं परिपूरेस्सन्तीति कोटियं निविट्ठगेहतो पट्ठाय सपदानं पिण्डाय चरि । अय्यो किर सिद्धत्थकुमारो पिण्डाय चरतीति द्विभूमकतिभूमकादिसु पासादेसु सीहपञ्जरं विवरित्वा महाजनो दस्सनव्यावटो अहोसि ।

राहुलमातापि देवी अय्यपुत्तो किर इमस्मिं येव नगरे महत्तेन राजानुभावेन सुवण्णसिक्कादीहि विचरित्वा इदानि केसमस्सु ओहारेत्वा कासायवत्थवसनो कपालहत्थो पिण्डाय चरति सोभति नुखोति सीह-पञ्जरं विवरित्वा ओलोकयमाना भगवन्तं नानाविरागसमुज्जलाय सरीरप्पभाय नगरवीथियो ओभासेत्वा व्यामप्पभापरिक्खेपसमुपगूळ्हाय^१ असीत्यनुव्यञ्जनावभासिताय वृत्तिसमहापुरिसलक्खणपतिमण्डिताय अनुपमाय बुद्धसिरिया विरोचमानं दिस्वा उण्हीसतो पट्ठाय याव पादतलाः—

“सिनिद्धनीलमुदुकुञ्चितकेसो सुरि^२यनिम्मलतलाभिनलाटो ।

युत्तु गमुदुकायतनासो रंसिजालविततो नरसीहो ॥” ति ।

एवमादिकाहि अट्ठहि नरसीहगाथाहि नाम अभित्थवित्वा “तुम्हाकं पुत्तो पिण्डाय चरती” ति रञ्जो आरोचेसि । राजा संविग्गहृदयो हत्थेन साटकं सण्ठेप्तेतो तुरित्तुरितं निक्खमित्वा वेगेन गन्त्वा भगवतो पुरतो ठत्वा आह “किं भन्ते ! अम्हे लज्जापेथ ? किमत्थं पिण्डाय चरथ ? किं एत्तकानं भिक्खून् न सक्का भत्तं लद्धुन्ति[८९] सञ्जं करित्था” ति ? वंसचारित्तमेतं महाराज ! अम्हाकन्ति । ननु भन्ते ! अम्हाकं महासम्मत्तखत्तिथवंसो नाम[८५]वंसो ? तत्थ च एकखत्तियोपि भिक्खाचरो^३ नाम नत्थीति । अयं महाराज ! राजवंसो नाम तव वंसो अम्हाकं पन दीपंकरो कोण्डञ्जो—पे—कस्सपोति अयं बुद्धवंसो नाम एते च अञ्जो च अनेकसहस्ससंखा बुद्धा भिक्खाचरा भिक्खाचारेनेव जीविकं कप्पेमुन्ति अन्तरवीथियं ठितोव :—

“उत्तिट्ठे नप्पमज्जेय्य धम्मं सुचरितं चरे ।

धम्मचारी सुखं सेति अस्मि लोके परमिह चा ॥”^४ ति ।

इमं गाथमाह । गाथापरियोसाने राजा सोत्तापत्तिफले पतिट्ठासिः—

“धम्मं चरे सुचरितं न नं दुच्चरितं चरे ।

धम्मचारी सुखं सेति अस्मि लोके परमिह चा ॥” ति ।

इमं पन गार्थं सुत्वा सकदागामिकले पतिट्ठासि । महाधम्मपालजातकं^५ सुत्वा अनागामिकले पति-

१ रो०—समुपगूळ्हाय । २ रो०—सुन्नमला । ३ रो०—भिक्खाचरो । ४—धम्मपद, लोकवग ।

५ रो०—धम्मपालजातकं ।

ट्ठासि । मरणसमये सेतच्छत्तस्स हेट्ठा सिरिसयने निपन्नो येव अरहत्तं पापुणि । अरञ्जवासेन पन पधानानु-
योगकिच्चं रञ्जो नाहोसि । सोतापत्तिफलं सच्छिक्त्वा येव पन भगवतो पत्तं गहेत्वा सपरिसं भगवन्तं महापासादं
आरोपेत्वा पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन परिवसि ।

७४. राहुलमातुया सिरिगम्भं अगमासि

भक्तकिच्चपरियोसाने सब्बं इत्थागारं आगन्त्वा भगवन्तं वन्दि ठपेत्वा राहुलमातरं । सा पन
“गच्छ अय्यपुत्तं वन्दाही” ति परिजनेन वुच्चमानापि “सच्चे मय्हं गुणो अत्थि सयमेव मे सन्तिकं अय्यपुत्तो
आगमिस्सति आगतमेव नं वन्दिस्सामी” ति वत्वा न अगमासि ।

भगवा राजानं पत्तं गहापेत्वा द्वीहि अगसावकेहि सद्धि राजधीताय सिरिगम्भं गन्त्वा राजधीता
यथारुचि वन्दमाना न किञ्चि वत्तब्बाति वत्वा पञ्जत्ते आसने निसीदि । सा वेगेनागन्त्वा गोप्फकेसु
गहेत्वा पादपिट्ठियं सीसं परिवत्तेत्वा यथाञ्ज्ञासयं वन्दि । राजा राजधीताय भगवति सिनेहवहुमानादि-
गुणसम्पत्तियो कथेसि—“भन्ते! मम धीता तुम्हेहि कासायानि [१०] निवत्थानीति सुत्वा ततो पट्ठाय
कासाववत्था जाता, तुम्हाकं एकभक्तिकभावं सुत्वा एकभक्तिकाव जाता, तुम्हेहि महासयनस्स छड्डितभावं जत्वा
पट्टिकामञ्चके येव निपन्ना, तुम्हाकं मालागन्धादीहि विरतभावं जत्वा विरतमालागन्धाव जाता अत्तनो
जातकेसु मयं पट्टिजग्गिस्सामाति सासने पेसिते एकजातकम्पि न ओलोकेसि । एवं गुणसम्पन्ना मे भगवा !
धीता” ति । “अनच्छरियं महाराज ! यं इदानीं तथा रक्खियमाना राजधीता परिपक्के जाणे [८६]
अत्तानं रक्खेय्य एसा पुब्बे अनारक्खा पव्वतपादे विचरमाना अपरिपक्के जाणे अत्तानं रक्खीति वत्वा
वन्दकित्तरजातकं कथेत्वा उट्ठायसना पक्कामि ।

७५. नन्दं पब्बाजेसि

दुतियदिवसे नन्दस्स राजकुमारस्स अभिसेकगेहप्पवेसनविवाहमंगलेसु वत्तमानेसु तस्स गेहं
गन्त्वा कुमारं पत्तं गाहापेत्वा पब्बाजेतुकामो मंगलं वत्वा उट्ठायसना पक्कामी । जनपदकल्याणी कुमारं
गच्छन्तं दिस्वा “तुवटं खो अय्यपुत्त ! आगच्छेय्यासी” ति वत्वा गीवं पसारेत्वा ओलोकेसि । सोपि भगवन्तं
पत्तं गण्हाति वत्तु अविसहमानो विहारमेव अगमासि । तं अनिच्छमानं येव भगवा पब्बाजेसि । इति भगवा
कपिलपुरं गन्त्वा ततियदिवसे नन्दं पब्बाजेसि ।

७६. राहुलं पब्बाजेसि

सत्तमे दिवसे राहुलमाता कुमारं अलंकरित्वा भगवतो सन्तिकं पेसेसि—“पस्स तात ! एतं वीसति-
सहस्ससमणपरिवुत्तं सुवण्णवण्णं ब्रह्मरूपीवण्णं समणं, अयं ते पिता एतस्स महन्ता निधयो^१ अहेसुं ।
त्यास्स निक्खमनतो पट्ठाय न प्रस्साम गच्छ नं दायज्जं याच, अहं तात ! कुमारो अभिसेकं पत्वा चक्कवत्ती
भविस्सामि धनेन मे अत्थो धनं मे देहि सामिको हि पुत्तो पितु सन्तकस्सा” ति । कुमारो च भगवतो सन्तिकं
गन्त्वा पितुसिनेहं पटिलभित्वा हट्ठतुट्ठो “सुखा ते समण ! छाया” ति वत्वा अञ्जम्पि वहुं अत्तनो अनुरूपं
वदन्तो अट्ठासि ।

भगवा कतभक्तकिच्चो अनुमोदनं कत्वा उट्ठायसना पक्कामि । कुमारोपि “दायज्जं मे समण !
देहि, दायज्जं मे समण ! देही” ति भगवन्तं अनुबन्धि । भगवा कुमारं न निवत्तापेसि । परिजनेपि भगवता सद्धि
२ गच्छन्तं निवत्तेतुं नासक्खि । इति सो भगवता सद्धि आराममेव आगमासि । ततो भगवा चित्तेसि, “यं अयं
पितुसन्तकं धनं इच्छति तं वट्ठानुगतं सविघातं हन्दस्स बोधिमण्डे पटिलद्धं सत्तविधं अरियधनं देमि लोकुत्तरदा-
यज्जस्स नं सामिकं करोमी” ति आयस्मन्तं सारिपुत्तं आमन्तेसि “तेन हि [११] त्वं सारिपुत्त ! राहुलकुमारं पब्बा-
जेही” ति । पव्वजिते पन कुमारे रञ्जो अधिमत्तदुक्खं उप्पज्जि । तं अधिवासेतुं असक्कोन्तो भगवतो
निवेदेत्वा “साधु भन्ते ! अय्या मातापितृहि अननुज्जातं पुत्तं न पब्बाजेय्यु” न्ति वरं याचि । भगवा

तस्स तं वचनं पटिस्सुणित्वा पुनरिवसे राजनिवेशने कतपातरासो एकमन्तं निसिञ्चेन रञ्जा “भन्ते ! तुम्हाकं दुक्करकारिककाले^१ एका देवता मं उपसंकमित्वा पुत्तो ते कालकतोति आह । तस्सा वचनं असद्वहन्तो “न मरहं पुत्तो [८७] बोधिं अप्पत्वा कालं करोतीति तं पटिक्खपि” न्ति वुत्तं “इदानीं किं सद्वहस्सथ ? ये तुम्हे पुब्बेपि अट्ठिकानि दस्सेत्वा पुत्तो ते मतोति वुत्ते न सद्वहत्था” ति इमिस्सा अत्युप्पत्तिया महाधम्मपालजातकं कथेसि । कथापरियोसाने राजा अनागामिफले पतिट्ठहि ।

§ ७७ अनाथपिण्डको जेतवनारामं कारेसि

इति भगवा पितरं तीसु फलेसु पतिट्ठापेत्वा भिक्खुसंघपरिवृतो पुनदेव राजगहं गत्वा सीतवने विहासि । तस्मिं समये अनाथपिण्डको गृहपति पञ्चहि सकटसतेहि भण्डं आदाय राजगहे अत्तनो पियसहायस्स सेट्ठिनो गेहं गत्वा तत्थ बुद्धस्स भगवतो उप्पन्नभावं सुत्वा बलवपच्चूससमये देवतानुभावेन विवटेन द्वारेन सत्थारं उपसंकमित्वा धम्मं सुत्वा सोतापत्तिफले पतिट्ठाय दुतियदिवसे बुद्धपमुखस्स संघस्स महादानं दत्वा सात्त्वित्थि आगमनत्थाय सत्थुपटिञ्जं गहेत्वा अन्तरामगे पञ्चचत्ताळीसयोजनदठाने सतसहस्सं सतसहस्सं दापेत्वा योजनिकाय योजनिकाय विहारे कारापेत्वा^२ जेतवनं कोटिसत्थारेन अट्ठारसहिरञ्जकोटीहि किणित्वा नवकम्मं पट्ठपेसि । सो मज्झे दसवलस्स गन्धकुटि कारेसि । तं परिवारेत्वा असीतिमहाथेरानं पाटियक्कसन्निवेशने आवासे एककुण्डकट्टिकुण्डकहंसवट्टकदीघसालामण्डपादिवसेन सेससेनासनानि पोक्खरणिंयो चंकमनरत्तिट्ठानदिवा-ट्ठानानि चाति अट्ठारसकोटिपरिच्चागेन रमणीये भूमिभागे मनोरमं विहारं कारापेत्वा दसवलस्स आगमणत्थाय दूतं पेसेसि । सत्था दूतस्स वचनं सुत्वा महाभिक्खुसंघपरिवारो राजगहा निक्खमित्वा अनुपुब्बेन सावत्थिनगरं पापुणि ।

महासेट्ठिपि खो विहारमहं सज्जेत्वा तथागतस्स जेतवनं पविसनदिवसे पुत्तं सब्बालंकारपतिमण्डितं कत्वा अलंकतपटियत्तेहेव पञ्चहि कुमारसतेहि सद्धि पेसेसि । सो सपरिवारो पञ्चवण्णवत्थसमुज्जलानि पञ्चधजसतानि गहेत्वा [७२] दसवलस्स पुरतो अहोसि । तेसं पच्छतो महासुभदा चूळसुभदाति द्वे सेट्ठिधीतरो पञ्चहि कुमारसतेहि सद्धि पुण्णघटे गहेत्वा निक्खमिमु । तासं पच्छतो सेट्ठिभरिया सब्बालंकारपतिमण्डिता पञ्चहि मातुगामसतेहि सद्धि पुण्णपातियो गहेत्वा निक्खमि । सब्बेसं पच्छतो सयं महासेट्ठि अहतवत्थनिवत्थो अहतवत्थेहेव पञ्चहि सेट्ठिसतेहि सद्धि भगवन्तं अब्भुग्गञ्छि ।

भगवा इमं उपासकपरिसं पुरतो कत्वा महाभिक्खुसंघपरिवृतो अत्तनो सरीरप्पभाय सुवण्णरससेक-पिञ्जरानि विय वनन्तरानि कुरूमानो अनन्ताय बुद्धलील्लहाय अप्पटिसमाय बुद्धसिरिया जेतवनविहारं पाविसि । अथ नं अनाथपिण्डको पुच्छि । [८८] “कथाहमन्ते ! इमस्मिं विहारे पटिपज्जामी” ति ? तेनहि गृहपति ! इमं विहारं आगतानागतस्स भिक्खुसंघस्स देही” ति साधु भन्तेति महासेट्ठि सुवण्णभिक्कारं आदाय दसवलस्स हत्थे उदकं पातेत्वा “इमं जेतवनविहारं आगतानागतस्स चातुदिसस्स बुद्धपमुखस्स संघस्स दम्मी” ति अदासि । सत्था विहारं पटिगहेत्वा अनुमोदनं करोन्तोः—

“सीतं उण्हं पटिहन्ति ततो वाळमिगानि च ।
सिरिसपे च मकसे सिसिरे चापि वुट्ठियो ॥
ततो वातातपे घोरे सज्जाते पटिहञ्जति ।
लेणत्थं च सुखत्थं च ज्ञामितुं च विपस्सितुं ॥
विहारदानं संघस्स अगं बुद्धेन वणिणत्तं ।
तस्मा हि पण्डितो पोसो सम्पस्सं अत्थमत्तनो ॥
विहारे कारये रम्मे वासयेत्थ बहुस्सुते ।
तेसं अन्नञ्च पाणं च वत्थसेनासनानि च ॥
ददेय्य उजुभूतेसु विप्पसन्नेन चेतसा । [७३]

१ रो-दुक्करचारिककाले । २ रो०-कारेत्वा ।

ते तस्स धम्मं देसेन्ति सब्बदुक्खापनूदनं ।

यं सो धम्मं इधञ्जाय परिनिब्बाति अनासवो ॥” ति ।

विहारानिसंसं कथेसि । अनाथपिण्डको दुतियदिवसतो पट्ठाय विहारमहं आरभि । विसाखाय पासादमहो चतुहि मासेहि निट्ठितो । अनाथपिण्डकस्स पन विहारमहो नवहि मासेहि निट्ठासि । विहारमहेपि अट्ठारसेव कोटियो अगमंसु इति इमस्मिं येव विहारे चतुपण्णासकोटिसंखं धनं परिच्चजि ।

अतीते पन विपस्सिस्स भगवतो काले पुनब्बसुमित्तो नाम सेट्ठी सुवण्णिट्ठिकासन्थारेन किणित्वा तस्मिं येव ठाने योजनप्पमाणं संधारामं कारेसि । सिरिवस्स भगवतो काले सिरिवड्ढो नाम सेट्ठी सुवण्णजालसन्थारेन किणित्वा तस्मिं येव ठाने तिगावुतप्पमाणं संधारामं कारेसि । वेस्सभूस्स भगवतो काले सोत्थियो नाम सेट्ठि सुवण्णहत्थिपदसन्थारेन किणित्वा तस्मिं येव ठाने अड्ढयोजनप्पमाणं संधारामं कारेसि । ककुसन्धस्स भगवतो काले अञ्चुतो नाम सेट्ठी सुवण्णिट्ठिकासन्थारेनेव किणित्वा तस्मिं येव ठाने गावुतप्पमाणं संधारामं कारेसि । कोणागमणस्स भगवतो काले उगो नाम सेट्ठी सुवण्णकच्छपसन्थारेन किणित्वा तस्मिं येव ठाने अड्ढगावुतप्पमाणं संधारामं कारेसि । कस्सपस्स भगवतो काले सुमंगलो नाम सेट्ठी सुवण्णिट्ठिकसन्थारेन किणित्वा तस्मिं येव ठाने सोट्सकरीसप्पमाणं [८९] संधारामं कारेसि । अम्हाकं पन भगवतो काले अनाथपिण्डको सेट्ठी कहापणकोटिसन्थारेन किणित्वा तस्मिं येव ठाने अट्ठकरिस्सप्पमाणं संधारामं कारेसि । इदं किर ठानं सब्बबुद्धानं अविजहित्ठानमेव । इति महाबोधिमण्डे सब्बञ्जुत्पत्तितो याव महापरिनिब्बानमञ्चा यस्मिं यस्मिं ठाने भगवा विहासि इदं सन्तिकेनिदानं नाम । तस्स वसेन सब्बजातकानि वण्णयिस्साम ।

जातकट्ठकथाय

निदानकथानिड्डिता [९४]

अथ भगवा मया खो गृहपति ! अपरिमितकालं दसपारमियो पूरेत्वा लोकस्स कंखच्छेदनत्थमेव सब्बञ्जुतजाणं पटिविद्धं सीहवसाय सुवण्णपातिं पूरेन्तो विय सक्कच्चं सोतमोदहित्वा सुणोहीति सेटठिनो सतु-
प्पादं जनेत्वा हिमगम्भं पदाञ्छेत्वा पुण्णचन्दं नीहरन्तो विय भवन्तरेन पटिच्छन्नं कारणं पाकटं अकासिः—[९२]

अतीतवत्थु

अतीते कासिरट्ठे बाराणसिनगरे ब्रह्मदत्तो नाम राजा अहोसि । तदा बोधिसत्तो सत्थवाहकुले पटिसिन्धि गहेत्वा अनुपुब्बेन वयप्पत्तो पञ्चहि सकटसतेहि वाणिज्जं करोन्तो विचरति । सो कदाचि पुब्बन्ततो अपरन्तं गच्छति कदाचि अपरन्ततो पुब्बन्तं । बाराणसियं येव हि अञ्जोपि सत्थवाहपुत्तो अत्थि बालो अव्यत्तो अनुपायकुसलो । तदा बोधिसत्तो बाराणसितो महग्घं भण्डं गहेत्वा पञ्चसकटसतानि पूरेत्वा गमनसज्जानि कत्वा ठपेसि । सोपि बालसत्थवाहपुत्तो तथेव पञ्चसकटसतानि पूरेत्वा गमनसज्जानि कत्वा ठपेसि ।

बोधिसत्तो चिन्तेसि, सचे अयं बालसत्थवाहपुत्तो मया सद्धिं येवग मिस्सति सकटसहस्से एकतो मग्गे गच्छन्ते मग्गोपि नप्पहोस्सति मनुस्सानं दारुदकादीनिपि बलिवद्दानं तिणानिपि दुल्लभानि भवि-
स्सन्ति । एतेन वा मया वा पुरतो गन्तुं वट्ठतीति ।

सो तं पक्कोसापेत्वा एतमत्थं आरोचेत्वा द्वीहिपि अम्हेहि एकतो गन्तुं न सक्का । किं त्वं पुरतो गमिस्ससि उदाहु पच्छतोति आह ।

सो चिन्तेसि-मयि पुरतो गच्छन्ते बहू आनिसंसा । मग्गेन अभिन्नेनेव गमिस्सामि । गोणा अनामट्ठ-
तिणं खादिस्सन्ति । मनुस्सानं अनामट्ठसूपेय्यपण्णं भविस्सति । पसन्नं उदकं भविस्सति । यथारुचि अग्घं ठपेत्वा भण्डं विक्किणिस्सामीति । सो अहं सम्म ! पुरतो गमि [९४] स्सामीति आह ।

बोधिसत्तोपि पच्छतो गमने बहू आनिसंसे अद्दस । एवं हिस्स अहोसि—एते पुरतो गच्छन्ता मग्गे विसमट्ठानं समं करिस्सन्ति । अहं तेहि गतमग्गेन गमिस्सामि । पुरतो गतेहि बलिवद्देहि परिणतप्पद्धतिणे खादिते मम गोणा पुन उट्ठितानि मधुरतिणानि खादिस्सन्ति । गहितपण्णट्ठानतो उट्ठितं मनुस्सानं सूपेय्यपण्णं मधुरं भविस्सति । अनुदके ठाने आवाटं खणित्वा एते उदकं उप्पादेस्सन्ति । परेहि कतेसु हि आवाटेसु मयं उदकं पिबिस्साम भण्डअग्घट्ठपनं नाम मनुस्सानं जीवितावोरोपनसदिसं अहं पच्छतो गत्त्वा एतेहि ठपितग्घेन भण्डं विक्किणिस्सामीति । सो एतके आनिसंसे दिस्वा-सम्म ! त्वं पुरतो गच्छाति आह ।

साधु सम्माति बालसत्थवाहो सकटानि योजेत्वा निक्खन्तो अनुपुब्बेन मनुस्सवासं अतिक्कमित्वा कन्तारमुखं पापुणि ।

कन्तारं नाम चोरकन्तारं, वाळकन्तारं, निरुदककन्तारं, अमनुस्सकन्तारं, अप्पभक्खकन्तारन्ति पञ्चविधं । तत्थ चोरेहि अधिट्ठितमग्गो चोरकन्तारं नाम । सीहादीहि अधिट्ठितमग्गो वाळकन्तारं नाम । यत्थ नहायितुं वा पातुं वा [९३] उदकं नत्थि इदं निरुदककन्तारं नाम । अमनुस्साधिट्ठितं अमनुस्सकन्तारं नाम । मूलखादनीयादिविरहितं अप्पभक्खकन्तारं नाम । इमस्मिं पञ्चविधे कन्तारे तं कन्तारं निरुदककन्तारं चेव अमनुस्सकन्तारं च । तस्मा सो बालसत्थवाहपुत्तो सकटेसु महन्तमहन्ता चाटियो ठपेत्वा उदसक्कस्स पूरापेत्वा सट्ठियोजनिकं कन्तारं पटिपज्जि ।

अथस्स कन्तारमज्झं गतकाले कन्तारे अधिवत्थयक्खो इमेहि मनुस्सेहि गहितं उदकं छड्डापेत्वा दुब्बले कत्वा सब्बेव ते खादिस्सामीति सब्बसेतरुणबलिवद् [९५] युत्तं मनोरमं यानकं मापेत्वा धनुकलाप-
फलकावुधहत्थेहि दसहि वा द्वादसहि अमनुस्सेहि परिवुतो उप्पलकुमुदानि पिलन्धित्वा अल्लसीसो अल्लवत्थो इस्सरपुरिसो विय तस्मिं यानके निसीदित्वा कद्दममक्खितेहि चक्केहि पटिपथं अगमासि । परिवारमनुस्सापिस्स पुरतो च पच्छतो च गच्छन्ता अल्लकेसा अल्लवत्था उप्पलकुमुदमाला पिलन्धित्वा पदुमपुण्डरीकेकलापे गहेत्वा भिसमळालानि खादन्ता उदकबिन्दूहि चेव कललेन च पग्घरन्तेन अगमंसु ।

सत्थवाहा च नाम यदा धुरवातो^१ वायति तदा यानके निसीदित्वा उपट्ठाकजनपरिवृता रजं परिहरन्ता पुरतो गच्छन्ति । यदा पच्छतो वायति तदा तेनेव नयेन पच्छतो गच्छन्ति । तदा पन धुरवातो अहोसि । तस्मा सो बालसत्थवाहपुत्तो पुरतो अगमासि ।

यक्खो तं आगच्छन्तं दिस्वा अत्तनो यानकं मग्गा ओक्कमापेत्वा कहं गच्छथाति तेन सद्धि पटिसन्थारं अकासि । सत्थवाहोपि अत्तनो यानकं मग्गा ओक्कमापेत्वा सकटानं गम्नोकासं दत्वा एकमन्तं ठितो तं यक्खं अवोच-भो ! अम्हे ताव बाराणंसितो आगच्छाम । तुम्हे पन उप्पलकुमुदानि पिलन्धित्वा पदुमपुण्डरीकहत्था भिंसमुळालानि खादन्ता कद्दममक्खिता उदकबिन्दूहि पग्घरन्तेहि आगच्छथ । किन्नुखो तुम्हेहि आगतमग्गे देवो वस्सति उप्पलादिसञ्छन्नानि सरानि अत्थीति पुच्छि ।

यक्खो तस्स कथं सुत्वा-सम्म ! किन्नामेतं कथेसि ? एसा नीलवनराजि पञ्चायति, ततो पट्ठाय सकलं अरञ्जं एकोदकं निबद्धं वस्सति, कन्दरा पूरा, तस्मिं तस्मिं ठाने पदुमादिसञ्छन्नानि सरानीति वत्वा पटिपाटिया [100] गच्छन्तेसु सकटेसु इमानि सकटानि आदाय कहं गच्छथाति पुच्छि ।

असुकं जनपदं नामाति ।

इमस्मिं च इमस्मिं च सकटे किं नाम भण्डन्ति ?

असुकं च असुकं चाति

पच्छतो आगच्छन्तं सकटं अतिवियं गरुहं हुत्वा आगच्छति एतस्मिं किं भण्डन्ति ?

उदकं एत्थाति ।

परतो ताव उदकं आनेन्तेहि वो मनापं कतं । इतो पट्ठाय पन उदकेन किच्चं नत्थि पुरतो बहं उदकं । चाटियो [९४] भिन्दित्वा उदकं छड्ढेत्वा सल्लहुकेन सकटेन गच्छथाति आह । एवं च पन वत्वा तुम्हे गच्छथ अम्हाकं पपञ्चो होतीति थोकं गन्त्वा तेसं अदस्सनं पत्वा अत्तनो यक्खनगरमेव अगमासि ।

सोपि खो बालसत्थवाहो अत्तनो बालताय यक्खस्स वचनं गहेत्वा चाटियो भिन्दापेत्वा पसतमत्तम्पि उदकं अनवसेसेत्वा सब्बं छड्ढेत्वा सकटानि पाजापेसि । पुरतो अप्पमत्तम्पि उदकं नाहोसि । मनुस्सा पानीयं अलभन्ता किल्मिसु । ते याव सुरियत्थगमना गन्त्वा सकटानि मोचेत्वा परिवत्तनके ठपेत्वा गोणे चक्केसु बन्धिसु । नेव गोगानं उदकं अहोसि न मनुस्सानं यागुभत्तं वा । दुब्बलमनुस्सा तत्थ तत्थ अयोनिंसो मनसिकत्वा निपज्जित्वा सपिसु^२ । रत्तिभागसमनन्तरे यक्खा यक्खनगरतो आगन्त्वा सब्बेपि गोणे च मनुस्से च जीवितक्खयं पापेत्वा तेसं मंसं खादित्वा अट्ठीनि अवसेसेत्वा अगमंसु ।

एवं, एकं बालसत्थवाहपुत्तं निस्साय सब्बे ते विनासं पापुणिसु । हत्थट्ठिकादीनि दिसाविदिसासु विप्पकिण्णानि अहेसु^३ । पञ्चसकटसतानि यथापूरितानेव अट्ठंसु ।

बोधिसत्तोपि खो बालसत्थवाहपुत्तस्स निक्खन्तदिवसतो पट्ठाय मासद्धमासं वीतिनामेत्वा पञ्चहि सकटसतेहि सद्धि नगरा निक्खम्म अनुपुब्बेन कन्तारमुखं पापुणि । सो तत्थ उदकचाटियो पूरेत्वा बहं उदकं आदाय खन्धावारे भेरिञ्चरापेत्वा मनुस्से सन्नि [101] पातेत्वा एवमाह-अम्भो मं अनापुच्छित्वा पसतमत्तम्पि उदकं मा आसिञ्चित्थ । कन्तारे विसरक्खा नाम होन्ति । पत्तं वा पुष्पं वा फलं वा तुम्हेहि पुरे च अखादितपुब्बं मं अनापुच्छित्वा मा खादित्थाति ।

एवं मनुस्सानं ओवादां दत्वा पञ्चहि सकटसतेहि कन्तारं पटिपज्जि ।

तस्मिं कन्तारमज्झे सम्पत्ते सो यक्खो पुरिमनयेनेव बोधिसत्तस्स पटिपथे अत्तानं दस्सेसि ।

बोधिसत्तो तं दिस्वाव अज्जासि इमस्मिं कन्तारे उदकं नत्थि, निरुदककन्तारो नामेसो । अयञ्च निब्भयो रत्तन्तेतो, छायापिस्स न पञ्चायति । निस्संसयं इमिना पुरतो गतो बालसत्थवाहपुत्तो सव्वं उदकं छड्ढापेत्वा किलमेत्वा सपरिसो खादितो भविस्सति, मय्हं पन पण्डितभावं उपायकोसल्लं न जानाति मज्जेति । ततो नं आह गच्छथ तुम्हे मयं वाणिजा नाम अज्जं उदकं अदिस्वा गहितउदकं न छड्ढेम । दिट्ठट्ठाने पन छड्ढेत्वा सकटानि सल्लहुकानि कत्वा गमिस्सामाति ।

यक्खो थोकं गन्त्वा अदस्सनं उपगम्म अत्तनो यक्खनगरमेव गतो । यक्खे पन गते सव्वे मनुस्सा बोधिसत्तं उपगन्त्वा आहंमु-अय्य ! एते मनुस्सा एसा नीलवनराजि पञ्चायति, ततो पट्ठाय [९५] देवो निबद्धं वस्सतीति वत्वा उप्पलकुमुदमालामालिनो पदुमपुण्डरीककलापे आदाय भिसमुलानि खादन्ता अल्लवत्था अल्लसीसा उदकविन्दूहि पग्घरन्तेहि आगता । उदकं छड्ढेत्वा लहुकेहि सकटेहि खिप्पं गच्छामाति ।

बोधिसत्तो तेसं वचनं सुत्वा सकटानि ठपापेत्वा सब्बमनुस्से सन्निपातापेत्वा तुम्हेहि इमस्मिं कान्तारे सरो वा पोक्खरणी वा अत्थीति कस्सचि सुतपुब्बन्ति पुच्छि ।

न अय्या ! सुतपुब्बं । निरुदककन्तारो नाम एसोति ।

इदानीं एकञ्चे मनुस्सा एताय नीलवनराजिया परतो देवो वस्सतीति वदन्ति । वुट्ठिवातो नाम कित्तक [102] ट्ठानं वायतीति ।

योजनमत्तं^१ अय्याति ।

कच्चि पन वो एकस्सपि सरीरं वुट्ठिवातो पहरतीति ?

नत्थि अय्याति ।

मेघसीसं नाम कित्तके ठाने पञ्चायतीति ?

योजनमत्ते अय्याति ।

अत्थि पन वो केनचि एकम्पि मेघसीसं दिट्ठन्ति ?

नत्थि अय्याति ।

विज्जुल्लता नाम कित्तके ठाने पञ्चायतीति ?

चतुपञ्चयोजने अय्याति ।

अत्थि पन वो केनचि विज्जुल्लतोभासो दिट्ठोति ?

नत्थि अय्याति ।

मेघसद्दो नाम कित्तके ठाने सूयतीति ?

एकद्वियोजनमत्ते अय्याति ।

अत्थि पन वो केनचि मेघसद्दो सुतोति ?

नत्थि अय्याति ।

किं तुम्हे एते जानाथाति ।

न जानाम अय्याति ।

न एते मनुस्सा । यक्खा एते । अम्हे उदकं छड्ढापेत्वा वुब्बले कत्वा खादिस्सामाति आगता भविस्सन्ति । पुरतो गतो बालसत्थवाहपुत्तो न उपायकुसलो । अद्धा सो एतेहि उदकं छड्ढापेत्वा किलमेत्वा खादितो भविस्सति, पञ्चसकटसतानि यथापूरितानेव ठितानि भविस्सन्ति । अज्ज मयं तानि पस्सिस्साम । पसतमत्तम्पि उदकं अछड्ढेत्वा सीघसीघं सकटानि पाजेथाति ।

सो गच्छन्तो यथापुरितानव पञ्चसकटसतानि गोणमनुस्सानञ्च हृत्थट्ठिकादीनि दिसाविदिसासु धिप्पकिण्णानि दिस्वा सकटानि मोचापेत्वा सकटपरिवत्तकेन खन्धावारं बन्धापेत्वा कालस्सेव मनुस्से च गोणे च सायमासभत्तं भोजापेत्वा मनुस्सानं मज्जे गोणे निपज्जापेत्वा सयं बलनायके गहेत्वा खगहत्थो तियामरन्ति आर-
क्खं गहेत्वा ठितकोव अरुणं उट्ठापेसि । पुनदिवसे पातोव सञ्चकिच्चानि निट्ठापेत्वा गोणे भोजेत्वा दुब्बलसकटानि छड्ढेत्वा थिरानि गाहापेत्वा अप्पगधं भण्डं छड्ढापेत्वा महगधं आरोपेत्वा यथाधिप्पेतं ठानं गन्त्वा द्विगुणतिगुणेन मूलेन भण्डं विक्किणित्वा सब्बं परिसं आदाय पुन अत्तनो नगरमेव अगमासि । [103]

सत्था इमं धम्मकथं कथेत्वा एवं गहपति पुब्बे तक्कगाहगाहितो महाविनासं पत्ता अपण्णकगाह-
गाहितो पन अमनुस्सानं हृत्थ[१६]तो मुञ्चित्वा सोत्थिना इच्छित्तुठानं गन्त्वा पुन सकट्ठानमेव पच्चाग-
मिसूति द्वेपि वत्थूनि घटेत्वा इमिस्सा अपण्णकधम्मदेसनाय अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमं गाथमाह—

“अपण्णकं ठानमेके दुतियं आहु तक्किका ।

एतदञ्जाय भेधावी तं गण्हे यदपण्णकन्ति ॥”

तत्थ— अपण्णकन्ति एकंसिकं अविस्सुद्धं निय्यानिकं । ठानन्ति कारणं । कारणं हि यस्मा तदायत्त-
वृत्तिताय फलं तिट्ठति नाम तस्मा तं ठानन्ति वुच्चति । “ठानञ्च ठानतो अट्ठानञ्च अट्ठानतो”ति^१ आदिमु-
चस्स पयोगो वेदितव्वो । इति अपण्णकं ठानन्ति पदद्वयेनापि यं एकन्तहितसुखावहत्ता पण्डितेहि पटिपन्नं एकं-
सिककारणं सोभनकारणं अपण्णकन्नाम अविस्सुद्धकारणं निय्यानिककारणं तं इदन्ति दीपेति । अयमेत्थं संखेपो ।
पभेदतो पन तीणि सरणागमनानि पञ्च सीलानि अट्ठ सीलानि दस सीलानि पातिमोक्खसंवरो इन्द्रियसंवरो
आजीवपारिसुद्धिसीलसंवरो पच्चयपटिसेवनं सब्बम्पि चतुपारिसुद्धिसीलं इन्द्रियेषु गुत्तद्वारता भोजने मत्त-
ञ्जुता जागरियानुयोगो ज्ञानं विपस्सना अभिञ्जा समापत्ति अरियमग्गो अरियफलं सब्बम्पेतं अपण्णकं ठानं
अपण्णकपटिपदा निय्यानिकपटिपदाति अत्थो । यस्मा च पन निय्यानिकपटिपदाय एतं नामं तस्मा येव भगवा अप-
ण्णकपटिपदं देसेन्तो इमं सुतमाह—“तीहि भिक्खवे ! धम्मेहि समन्नागतो भिक्खु अपण्णकपटिपदं पटिपन्नो
होति विरियो चस्स आरद्धो होति आसवानं खयाय । कतमेहि तीहि ? इध भिक्खवे ! भिक्खु इन्द्रियेषु गुत्तद्वारो
होति भोजने मत्तञ्जू होति जागरियं अनुयुत्तो होति । कथं च भिक्खवे ! भिक्खु इन्द्रियेषु गुत्तद्वारो होति ? इध
भिक्खवे ! भिक्खु चक्खुना रूपं दिस्वा न निमित्तगाही होति—पे—एवं खो भिक्खवे ! भिक्खु इन्द्रियेषु गुत्त-
द्वारो होति । कथं च भिक्खवे ! भिक्खु भोजने मत्तञ्जूहोति ? इध भिक्खवे ! भिक्खु पटिसंखायोनिस्सो आहारं
आहारेति नेव दवाय न मदाय न मण्डनाय न विभूसनाय यावदेव इमस्स कायस्स ठितिया यापनाय विहिंसुपरतिया
ब्रह्मचरियानुगहाय इति पुराणञ्च वेदनं पटिसंखामि नवञ्च वेदनं न उप्पादेस्सामि यात्रा च मे भविस्सति
अनवज्जता च फासुविहारो चाति । एवं खो भिक्खवे ! भिक्खु भोजने मत्तञ्जू होति । कथं च भिक्खवे ! भिक्खु
जागरियं अनुयुत्तो होति ? इध भिक्खवे ! भिक्खु दिवसं चंक्रमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेति
रत्तिया पठमं यामं चंक्रमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेति रत्तिया मज्झिमं यामं दक्खिणेन
पस्सेन सीहसेय्यं कप्पेति पादेन पादं अच्चाधाय सतो सम्पजानो उट्ठानसञ्जं मनसिकरित्वा रत्तिया पच्छिमं
यामं पच्चुट्ठाय चंक्रमेन निसज्जाय आवरणीयेहि धम्मेहि चित्तं परिसोधेति । एवं खो भिक्खवे ! भिक्खु जागरियं
अनुयुत्तो होति” ति । इमस्मिं चापि सुत्ते तयोव धम्मा वुत्ता । अयं पन अपण्णकपटिपदा याव अरहत्तफला लब्ध
[104]तेव । तत्थ अरहत्तफलम्पि फलसमापत्तिविहारस्स चैव अनुपादापरिनिब्बाणस्स च पटिपदायेव नाम होति ।
एकेति एकच्चे पण्डितमनुस्सा । तत्थ किञ्चापि असुको नामाति नियमो नत्थि, इदं पन सपरिसं बोधिसत्तं येव[१७]
सन्धाय वुत्तन्ति वेदितव्वं । दुतियं आहु तक्किकाति दुतियन्ति पठमं वुत्ततो^२ अपण्णकट्ठानतो निय्यानिककार-
णतो दुतियं तक्कगाहकारणं अनिय्यानिककारणं । आहु तक्किकाति एत्थ पन सद्धि पुरिमपदेन अयं योजना,
अपण्णकट्ठानं एकस्तिककारणं अविस्सुद्धकारणं निय्यानिककारणं एके बोधिसत्तप्पमुखा पण्डितमनुस्सा गर्हिंसु ।

ये पन ते बालसत्थवाहपुत्तप्पमुखा तक्किका आहु ते दुतियं सापराधं अनेकंसिकट्ठानं विरुद्धकारणं अनिय्या-
निककारणं अगगहेसुं । तेसु ये अपण्णकट्ठानं अगगहेसुं ते सुक्कपटिपदं पटिपन्ना ये दुतियं पुरतो भवितव्वं उदके-
नाति तक्कगाहसंखातं अनिय्यानिककारणं अगगहेसुं ते कण्हपटिपदं पटिपन्ना । तत्थ सुक्कपटिपदा अपरिहानि-
पटिपदा कण्हपटिपदा परिहानिपटिपदा तस्मा ये सुक्कपटिपदं पटिपन्ना ते अपरिहीना सोत्थिभावं पत्ता, ये
पन कण्हपटिपदं पटिपन्ना ते परिहीना अनयव्यसनं आपन्नाति इममत्थं भगवा अनाथपिण्डकस्स गहपतिनो वत्वा
उत्तरिं इदमाह—“एतदञ्जाय मेधावी तं गण्हे यदपण्णक” न्ति ! तत्थ एतदञ्जाय मेधावीति मेधाति लद्धनामाय
विसुद्धाय उत्तमाय पञ्जाय समन्नागतो कुलपुत्तो एतं अपण्णके चैव सपण्णके चाति द्वीसु अपण्णकगाहतक्कगाह-
संखातेसु ठानेसु गुणदोसं बुद्धिहानिं अत्थानत्थं ठानाठानञ्च ज्ञात्वाति अत्थो । तं गण्हे यदपण्णकस्ति यं अपण्णकं
एकंसिकसुक्कपटिपदाअपरिहानियपटिपदासंखातं निय्यानिककारणं तदेव गण्हेय्य । कस्मा ? एकंसिकादिभाव-
तो येव । इतरं पन न गण्हेय्य । कस्मा ? अनेकंसिकादिभावतो येव । अयं हि अपण्णकपटिपदा नाम सब्बेसं बुद्ध-
पच्चेकबुद्धबुद्धपुत्तानं पटिपदा । सब्बबुद्धा हि अपण्णकपटिपदायमेव ठत्वा दळ्हेन विरियेन पारमियो पूरेत्वा
बोधितले बुद्धा नाम होन्ति । पच्चेकबुद्धा पच्चेकबोधिं उप्पादेन्ति । बुद्धपुत्तापि सावकपारमिज्जाणं पटिविज्जन्ति ।
इति भगवा तेसं उपासकानं तिस्रो कुसलसम्पत्तियो छ कामावचरसग्गे ब्रह्मलोकसम्पत्तियो च दत्वापि परियो-
साने अरहतफलदायिका अपण्णकपटिपदा नाम चतुसु अपायेसु पञ्चसु च नीचकुलेसु निव्वत्तिदायिका सपण्ण-
कपटिपदा नामाति । इमं अपण्णकधम्मदेसनं दस्सेत्वा उपरि चत्तारि सच्चानि सोळसहिं आकारेहि पकासेसि ।
चतुसच्चपरियोसाने सब्बेपि ते पञ्चसता उपासका सोतापत्तिकले पतिट्ठहिंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा दस्सेत्वा द्वे वत्थूनि कथेत्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेत्वा
दस्सेसि । तस्मिं समये बालसत्थवाहपुत्तो देवदत्तो अहोसि, तस्स[९८]परिसा देवदत्तपरिसा व; पण्डितसत्थवाह-
पुत्तपरिसा बुद्धपरिसा, पण्डितसत्थवाहपुत्तो पन अहमेव अहोसिन्ति देसनं निट्ठपेसि ।

अपण्णकजातकं

२. वण्णुपथजातकं

अकिलासुनोति इमं धम्मदेसनं भगवा सावत्थियं विहरन्तो कथेसि । कं पन आरब्भाति ? एकं ओस्स-
ट्ठविरियं भिक्खुं ।

पच्चुपन्नवत्थु

तथागते किर सावत्थियं विहरन्ते एको सावत्थिवासी कुलपुत्तो जेतवनं गत्वा सत्थु सन्तिके
धम्मदेसनं सुत्वा पसन्नचित्तो कामेसु आदीनवं नेक्खम्मे च आनिसंसं दिस्वा पव्वजित्वा उपसम्पदाय
पच्चवस्सिको हुत्वा द्वे मातिका उग्गण्हित्वा विपस्सनाचारं सिक्खित्वा सत्थु सन्तिके अत्तनो चित्तवृत्तियं कम्म-
ट्ठानं गहेत्वा एकं अरञ्जं पविसित्वा वस्सं उपगन्त्वा तेमासं वायमन्तो ओभासमत्तं वा निमित्तमत्तं वा उप्पादेतुं
नासक्खि ।

अथस्स एतदहोसि-सत्थारा चत्तारो पुग्गला कथिता । तेसु मया पदपरमेन भवितव्वं । नत्थि
मञ्जे मय्हं इमस्मि अत्तभावे मग्गो वा फलं वा । अहं किं करिस्सामि अरञ्जवासेन ? सत्थुसन्तिकं गत्वा अतिविय
रूपसोभगपत्तं बुद्धसरीरं ओलोकेन्तो मधुरधम्मदेसनं सुणन्तो विहरिस्सामीति पुन जेतवनमेव पच्चागमासि ।

अथ नं सन्दिट्ठा सम्भत्ता भिक्खू आहंसु-आवुसो ! त्वं सत्थु सन्तिके कम्मट्ठानं गहेत्वा समणधम्मं
करिस्सामीति गतो इदानीं पन आगन्त्वा संगणिकाय अभिरममानो चरसि । किन्तु खो ते पव्वजितकिच्चं मत्थकं
पत्तं अप्पटिसन्धिको जातोसी” ति ?

आवुसो ! अहं मग्गं वा फलं वा अलभित्वा अभव्वपुग्गलेन मया भवितव्वन्ति विरियं ओस्सजित्वा
आगतोम्हीति ।

अकारणं ते आवुसो, कतं दळ्हविरियस्स सत्थु सासने पव्वजित्वा विरियं ओस्सजन्तेन । एहि
तथागतस्स तं दस्सेस्सामाति ते तं आदाय सत्थु सन्तिकं अगमंसु ।

सत्था तं दिस्वा एवमाह-भिक्खवे ! तुम्हे एतं भिक्खुं अनिच्छमानं आदाय आगता । किं कतं
इमिनाति ?

भन्ते ! अयं भिक्खु एवरूपे निय्यानिके सासने पव्वजित्वा समणधम्मं करोन्तो विरियं ओस्सजित्वा
आगतोति ।

अथ नं सत्था आह-सच्चं किर तथा भिक्खु ! विरियं ते ओस्सट्ठन्ति ?

सच्चं भगवाति ।

किं पन त्वं भिक्खु ! एवरूपे निय्यानिकसासने पव्वजित्वा अप्पिच्छोति वा सन्नुट्ठोति वा पवि-
वित्तोति वा असंसट्ठोति वा आरद्धविरियोति वा एवं अत्तानं अजानापेत्वा ओस्सट्ठविरियो भिक्खूति जानापेसि ।
ननु त्वं पुब्बे विरियवा अहोसि । तथा एकेन कतं विरियं निस्साय मरुक्कन्तारे [१९] पच्चसु सकटसतेसु गच्छन्तेसु
मनुस्सा च गोणा च पानीयं लभित्वा सुखिता जाता ! इदानीं कस्मा विरियं ओस्सजसीति ?

सो भिक्खु एतकेन उपत्थम्मितो अहोसि । तं पन कथं सुत्वा भिक्खू भगवन्तं याचिसु-भन्ते !
इदानीं इमिना भिक्खवना विरियस्स ओस्सट्ठभावो अम्हाकं पाकटो, पुब्बे पन एतस्स एकस्स कतविरियं निस्साय
मरुक्कन्तारे गोणमनुस्सानं पानीयं लभित्वा सुखितभावो पटिच्छन्नो, तुम्हाकं सब्बञ्जुतञ्जाणस्सेव पाकटो ।
अम्हाकम्पेतं कारणं कथेयाति ।

तेनहि भिक्खवे ! सुणाथाति ।

भगवा तेसं भिक्खून् सत्तुप्पादं जनेत्वा भवन्तरेण पटिच्छन्नं कारणं पाकटं अकासि-

अतीतवत्थु

अतीते कासिरट्ठे बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सत्थवाहुकुले पटिसिन्धि गहेत्वा वयप्पत्तो पञ्चहि सकटसतेहि वणिज्जं करोन्तो विचरति । सो एकदा सट्ठियोजनिकं मरुकन्तारं पटिपज्जि । तस्मिं कन्तारे सुखुमवालिका मुट्ठिना गहिता हत्थे न तिट्ठन्ति । सुरियुग्गमनतो पट्ठाय अंगाररासि विय उण्हां होति न सक्का अतिक्कमित्तु । तस्मा तं पटिपज्जन्तो दारूदकतेलतण्डुलादीनि सकटेहि आदाय रत्तिमेव गत्वा अरुणुग्गमने सकटानि परिवत्तकानि क्त्वा मत्थके मण्डपं कारेत्वा कालस्सेव आहारकिच्चं निट्ठापेत्वा छायाय निसिन्ना दिवसं खेपेत्वा अत्थं गते सुरिये सायमासं भुञ्जित्वा भूमिया सीतलाय जाताय सकटानि योजेत्वा गच्छन्ति । समुद्गमनसदिसमेव गमनं तत्थ होति । फलनियामको नाम लद्धं वट्ठति । सो तारकसञ्जाय सत्थं तारेसि ।

सोपि सत्थवाहो तस्मिं काले इमिनाव नियामेन तं कन्तारं गच्छन्तो एकूनसट्ठियोजनानि गत्वा इदानि एकरत्तेनेव मरुकन्तारा निकखमनं भविस्सतीति सायमासं भुञ्जित्वा सब्बं दारूदकं खेपेत्वा सकटानि योजेत्वा पायासि । नियामको पुरिमसकटे आसन्दि सन्थरापेत्वा आकासे तारकं ओलोकेन्तो इतो पाजेथ इतो पाजेथाति वदमानो निपज्जि । सो दीघमद्धानं अनिदायनभावेन किलमन्तो निदं ओक्कमि ।

गोणो निवत्तित्वा आगतमग्गमेव गण्हन्ते न अञ्जासि । गोणा सब्बरत्ति अगमंसु । नियामको अरुणुग्गमनवेलाय पबुद्धो नक्खत्तं ओलोकेत्वा सकटानि निवत्तेथ निवत्तेथाति आह । सकटानि निवत्तेत्वा पटिपाटि करोन्तानं येव अरणो उगगतो ।

मनुस्सा हिथ्यो अम्हाकं निविट्ठखन्धा[१००]वारट्ठानमेवेतं दारूदकम्पि नो खीणं इदानि नट्ठम्हाति सकटानि मोचेत्वा परिवत्तकेन ठपेत्वा मत्थके मण्डपं क्त्वा अत्तनो अत्तनो सकटस्स हेट्ठा अनुसोचन्ता निपज्जिसु ।

बोधिसत्तो मयि विरियं ओस्सजन्ते सब्बेपि विनस्सिस्सन्तीति पातोव सीतलवेलायमेव आहिण्डन्तो एकं दब्बतिगणच्छं दिस्वा इमानि तिगानि हेट्ठा उदकसिनेहेन उट्ठितानि भविस्सन्तीति चिन्तेत्वा कुद्दालं गाहापेत्वा तं पदेसं खणापेसि । ते सट्ठिहत्थट्ठानं खणिसु । एत्तकं ठानं खणित्वा पहरन्तानं कुद्दालो हेट्ठा पासाणे पटिहज्जि । पट्टमत्ते सब्बेपि विरियं ओस्सजिसु ।

बोधिसत्तो पन इमस्स पासाणस्स हेट्ठा उदकेन भवितब्बन्ति ओतरित्वा पासाणे ठितो ओनमित्वा सोतं ओदहित्वा सद्दं आवज्जेन्तो हेट्ठा उदकस्स पवत्तनसद्दं सुत्वा उत्तरित्वा चूलुपट्ठाकं आह-तात ! तया विरिये ओस्सट्ठे सब्बे विनस्सिस्साम । त्वं विरियं अनोस्सजित्वा इमं अयकूटं गहेत्वा आवाटं ओतरित्वा एतस्मिं पासाणे पहारं देहीति ।

सो तस्स वचनं सम्पटिच्छित्वा सब्बेसु विरियं ओस्सजित्वा ठितेसुपि विरियं अनोस्सजन्तो ओतरित्वा पासाणे पहारं अदासि । पासाणो मज्जे भिज्जित्वा हेट्ठा पतित्वा सोतं सन्निरम्मित्वा अट्ठासि । तालक्खन्ध-प्पमाणा उदकवट्ठि उगगच्छि । सब्बे पानीयं पिवित्वा नह्मायिसु । अतिरेकानि अक्खयुगादीनि फालेत्वा यागुभत्तं पचित्वा भुञ्जित्वा गोणे च भोजेत्वा सुरिये च अत्थं गते उदकावाटसमीपे धज्जं बन्धित्वा इच्छितट्ठानं अगमिसु । ते तत्थ भण्डं विक्किणित्वा दिग्गुणचतुग्गुणं लाभं^१ लभित्वा अत्तनो वसनट्ठानमेव अगमंसु^२ ।

ते तत्थ यावतायुकं ठत्ता यथाकम्मं गता । बोधिसत्तोपि दानादीनि पुञ्जानि क्त्वा यथाकम्मभव गतो । सम्मासम्बुद्धो इमं धम्मदेसनं कथेत्वा अभिसम्बुद्धोव इमं गाथं कथेसि-

१ रो०-भोगं । २ रो०-अगमिसु ।

“अकिलासुनो वण्णपथे खणन्ता, उदंगणे तत्थ पपं अविन्दुं ।^१
एवं मुनी विरियबलूपपन्नो, अकिलासु विन्दे हृदयस्स सन्तिन्ति ॥”

तत्थ—अकिलासुनोति निक्कोसज्जा आरद्धविरिया । वण्णपथेति वण्णु बुच्चति बालुका^२ । बालुकामग्गेति अत्थो । खणन्ताति भूमिं खणमाना । उदंगणेति एत्थ उद इति निपातो । अंगणेति अन्तो मनुस्सानं सञ्चरणट्ठाने अनावटे भूमिभागेति अत्थो । [१०१] तत्थाति तस्मिं वण्णपथे । पपं अविन्दुन्ति उदकं लभिसु । उदकं हि पिवनभावेन पपाति बुच्चति । पविट्ठं वा आपं पपं महोदकन्ति अत्थो । एवन्ति ओपम्मपटिपादनं । मुनीति मोनं बुच्चति आपं कायमोनेय्यादिषु वा अञ्जतरंतेन समन्नागतत्ता पुग्गलो मुनीति बुच्चति । सो पनेस आगारियमुनि अनागारिय-मुनि सेखमुनि असेखमुनि पच्चेकमुनि मुनिमुनीति अनेकविधो । तत्थ आगारियमुनीति गिहीआगतफलो विञ्जा-तसासनो । अनागारियमुनीति तथारूपोव पब्बजितो । सेखमुनीति सत्त सेखा । असेखमुनीति खीणासवो । पच्चेक-मुनीति पच्चेकसम्बुद्धो । मुनिमुनीति सम्मासम्बुद्धो । इमस्मिं पनत्थे सब्बसंगाहिकवसेन मोनेय्यसंखाताय पञ्चाय समन्नागतो मुनीति वेदितब्बो । विरियबलूपपन्नोति विरियेन चैव कायबलजाणबलेन च समन्नागतो । अकिला-सूति निक्कोसज्जो । कामं तच्चो च नहारु च अट्ठी च अवसिस्सतु^३ उपसुस्सतु सरीरे मंसलोहितन्ति एवं वुत्तेन चतुरंगसमन्नागतेन विरियेन समन्नागतत्ता अनलसो अकिलासु । विन्दे हृदयस्स सन्तिन्ति चित्तस्सपि हृदयरूपस्सपि सीतलभावकरणेन सन्तिन्ति संखं गतं ज्ञानविपस्सनाभिञ्जाअरहत्तमग्गजाणसंखातं अरियधम्मं विन्दति पटिल-भतीति अत्थो ।

भगवता हि —“दुक्खं भिक्खवे ! कुसीतो विहरति वोकिण्णो पापकेहि अकुसलेहि धम्मेहि महन्तञ्च सदत्थं परिहापेति ; आरद्धविरियो च खो भिक्खवे ! सुखं विहरति पविचित्तो पापकेहि अकुसलेहि धम्मेहि महन्तञ्च सदत्थं परिपूरेति । न भिक्खवे ! हीनेन अग्गस्स पत्तिं होती” ति^४ एवं अनेकेहि सुत्तेहि कुसीतस्स दुक्खविहारो आरद्धविरियस्स च सुखविहारो संवण्णितो । इधापि आरद्धविरियस्स अकताभिनिवेसस्स विपस्सकस्स विरिय-बलेन अधिगन्तब्बं तमेव सुखविहारं दस्सेन्तो “एवं मुनी विरियबलूपपन्नो अकिलासु विन्दे हृदयस्स सन्ति” न्ति आह । इदं वुत्तं होति, यथा ते वाणिजा अकिलासुनो वण्णपथे खणन्ता उदकं लभिसु एवं इमस्मिंप्पि सासने अकिलासु हुत्वा वायममानो पण्डितो भिक्खु इमं ज्ञानादिभेदं हृदयसन्तिं लभति । सो त्वं भिक्खु ! पुब्बे उदकमत्तस्स अत्थाय विरियं कत्वा इदानीं एवरूपे मग्गफलत्थाय निरयानिके सासने कस्मा विरियं ओस्सज्जसीति ? एवं इमं धम्मदेसनं दस्सेत्वा चत्तारि सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने ओस्सट्ठविरियो भिक्खु अग्गफले अरहत्ते पत्तिट्ठासि । [१०२]

सत्था द्वेपि वत्थूनि कथेत्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेत्वा दस्सेसि । तस्मिं समये विरियं अनोस्सजित्वा पासाणं भिन्दित्वा महाजनस्स उदकदायको चूळुपट्ठाको अयं ओस्सट्ठविरियो भिक्खु अहोसि अवसेसपरिसा इदानीं बुद्धपरिसा जाता सत्थवाहजेट्ठको पन अहमेव अहोसिन्ति इमं धम्मदेसनं निट्ठपेसि ।

वण्णपथजातकं ।

३. सेरिववाणिजजातकं

इध चेहि नं विराधेसीति इदम्पि धम्मदेसनं भगवा सावत्थियं विहरन्तो एकं ओस्सट्ठविरियमेव भिक्खुं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

तं हि पुरिमनयेनेव भिक्खूहि आनीतं दिस्वा सत्था आह—“भिक्खु ! त्वं एवरूपे मग्गफलदायके सासने पब्बजित्वा विरियं ओस्सजन्तो सतसहस्सग्घनिकाय कञ्चनपातिया परिहीनो सेरिववाणिजो विय चिरं सोचेय्यासी” ति ।

भिक्खू तस्सत्थस्स आवीभावत्थं भगवन्तं याचिसु । भगवा भवन्तरेण पटिच्छन्नं कारणं पाकटं अकासि—

अतीतवत्थु

अतीते इतो पञ्चमे कप्पे बोधिसत्तो सेरिवरट्ठे सेरिवो नाम कच्छपुटवाणिजो अहोसि । सो सेरिवा नाम एकेन लोलकच्छपुटवाणिजेन सद्धिं बोहारत्थाय गच्छन्तो नीलवाहिनिं नाम नदिं उत्तरित्वा अन्धपुरं^२ नाम नगरं पविसन्तो नगरवीथियो भाजेत्वा अत्तनो पत्तवीथिया भण्डं विक्किणन्तो चरि । इतरोपि अत्तनो पत्तवीथिं गण्हि ।

तस्मिं पन नगरे एकं सेट्ठिकुलं परिजिण्णं अहोसि । सब्बे पुतभातिका च धनं च परिक्खयं अगमंसु । एका दारिका अय्यिकाय सद्धिं अवसेसा अहोसि । ता द्वेपि परेसं भतिं कत्वा जीवन्ति । गेहे पन तासं महासेट्ठिना परिभुत्तपुब्बा सुवण्णपाति भाजनन्तरे निक्खित्ता दीघरत्तं अवलज्जियमाना मलग्गहिता अहोसि । ता तस्सा सुवण्णपातिभावम्पि न जानन्ति ।

सो लोलवाणिजो तस्मिं समये “मणिके^३ गण्हथ, मणिके गण्हथा” ति विचरन्तो तं घरद्वारं पापुणि ।

सा कुमारिका तं दिस्वा अय्यिकं आह—अम्म ! मय्हं एकं पिलन्धनं गण्हाति ।

अम्म ! मयं दुग्गता किं दत्त्वा गण्हिस्सामाति ?

अयं नो पाति अत्थि, नो च अम्हाकं उपकारा । इमं दत्त्वा गण्हाति ।

सा वाणिजं पक्कोसापेत्वा आसने निसीदापेत्वा तं पाति दत्त्वा—अय्य ! इमं गहेत्वा तव भगिनिया किञ्चिदेव देहीति आह ।

वाणिजो पाति हत्थेन गहेत्वाव सुवण्णपाति भविस्सतीति परिवत्तेत्वा पातिपिट्ठियं सूचिया लेखं कड्ढित्वा सुवण्णभावं ज्ञत्वा इमासं किञ्चिददत्त्वाव इमं पाति हरिस्सामीति—अयं किं च अग्घति ? अद्धमास-कोपिस्सा मूलं न होतीति भूमियं खिपित्वा उट्ठायासना पक्कामि । [१०३]

एकेन पविसित्वा निक्खन्तवीथिं इतरो पविसितुं लभतीति बोधिसत्तो तं वीथिं पविसित्वा “मणिके गण्हथ मणिके गण्हथा” ति विचरन्तो तमेव घरद्वारं पापुणि । पुन सा कुमारिका तथेव अय्यिकं आह ।

अयं नं अय्यिका—अम्म ! पठमं आगतवाणिजो पाति भूमियं खिपित्वा गतो इदानीं किं दत्त्वा गण्हिस्सामाति आह ।

अम्म ! सो वाणिजो फहसवाचो अयं पन पियदस्सनो मुदुसल्लापो । अप्पेवनाम नं गण्हेय्याति । तेन हि पक्कोसाहीति ।

सा तं पक्कोसि । अथस्स गेहं पविसित्वा निसिन्नस्स तं पाति अदंसु । सो तस्सा सुवण्णपातिभावं ज्ञत्वा-अम्म ! अयं पाति सतसहस्सं अग्घति पातिअग्घनकभण्डं मय्हं हत्थे नत्थीति आह ।

अम्म ! पठमं आगतवाणिजो अयं अद्धमासकम्पि न अग्घतीति भूमियं खिपित्वा गतो । अयं पन तव पुञ्जेन सुवण्णपाति जाता भविस्सतीति । मयं इमं तुय्हं देम । किञ्चिदेव नो दत्त्वा इमं गहेत्वा याहीति ।

बोधिसत्तो तस्मिं खणे हत्थंगतानि पञ्चकहापणसतानि पञ्चसतग्घनकञ्च भण्डं सब्बं दत्त्वा-मय्हं इमं तुलं च पसिञ्च कञ्च अट्ठ च कहापणे देथाति एत्तकं याचित्वा-आदाय पक्कामि । सो सीधमेव नदीतीरं गत्वा नाविकस्स अट्ठकहापणे दत्त्वा नावं अभिरुहि^१ ।

ततो लोलवाणिजोपि^२ पुन गेहं गत्वा-आहरथ तं पाति तुम्हाकं किञ्चिदेव दस्सामीति आह ।

सा तं परिभासित्वा-त्वं अम्हाकं सतसहस्सग्घनिकं सुवण्णपाति अद्धमासकग्घनिकम्पि न अकासि । तुय्हं पन सामिकसदिसो एको धम्मिकवाणिजो अम्हाकं सहस्सं दत्त्वा तं आदाय गतोति आह ।

तं सुत्वा तस्स 'सतसहस्सग्घनिकाय हि सुवण्णपातिया परिहीनोम्हि महाजानिकरो वत मे अयन्ति' सञ्जातबलवसोको मतिं पच्चुपट्ठपेतुं असक्कोन्तो विसञ्जी हुत्वा अत्तनो हत्थंगते कहापणे चैव भण्डकञ्च घरद्वारे येव विकिरित्वा निवासनपारुपनं पहाय तुलादण्डं मुगगरं कत्वा आदाय बोधिसत्तस्स अनुपदं पक्कन्तो नदीतीरं गत्वा-बोधिसत्तं गच्छन्तं दिस्वा-अम्भो नाविक ! नावं निवत्तेहीति आह ।

बोधिसत्तो 'मा निवत्तयीति' पटिसेधेसि ।

इतरस्सपि बोधिसत्तं गच्छन्तं पस्सन्तस्स पस्सन्तस्स बलवसोको उदपादि । हृदयं उण्हं अहोसि । मुखतो लोहितं उग्गञ्छि । वापिकद्दमो विय हृदयं फलि । सो बोधिसत्ते आघातं बन्धित्वा तत्थेव जीवितक्खयं पापुणि । इदं पठमं देवदत्तस्स बोधिसत्ते आघातबन्धनं । बोधिसत्तो दानादीनि पुञ्जानि करित्वा यथाकम्मं अगमासि । सम्मासम्बुद्धो इमं धम्मदेसनं कथेत्वा अभिसम्बुद्धोव इमं गाथं कथेसि -[१०४]

“इध चे हि नं विराधेसि सद्धम्मस्स नियामतं ।

चिरं त्वं अनुतपेस्ससि सेरिवायं व वाणिजो ॥” ति ।

तत्थ-इध चे हि नं विराधेसि सद्धम्मस्स नियामतन्ति इमस्मिं सासने एतं सद्धम्मस्स नियामतासंखातं सोतापत्तिमग्गं विराधेसि । चे यदि विराधेसि विरियं ओस्सजन्तो नाधिगच्छसि न पटिलभसीति अत्थो । चिरं त्वं अनुतपेस्ससीति एवं सन्ते त्वं दीघमद्धानं सोचन्तो परिदेवन्तो सदा अनुतपेस्ससि । अथवा ओस्सट्ठविरियताय अरियमग्गस्स विराधितत्ता दीघरत्तं निरयादिसु उप्पन्नो नानप्पकारानि दुक्खानि अनुभवन्तो अनुतप्पिस्ससि किलमिस्ससीति अयमेत्थ अत्थो । कथं सेरिवायं व वाणिजोति सेरिवाति एवं नामको । अयं व वाणिजो यथा । इदं वुत्तं होति-यथा पुब्बे सेरिवा नाम वाणिजो सतसहस्सग्घनिकं सुवण्णपातिं लभित्वा तस्स गहणत्थाय विरियं अकत्वा ततोपि परिहीनो अनुतप्पि एवमेव त्वम्पि इमस्मिं सासने पटियत्तसुवण्णपातिसदिसं अरियमग्गं ओस्सट्ठविरियताय अनधिगच्छन्तो ततो परिहीनो-दीघरत्तं अनुतप्पिस्ससि सचे पन विरियं न ओस्सजिस्ससि पण्डित-वाणिजो सुवण्णपातिं विय मम सासने नवविधम्पि लोक्कुत्तरधम्मं पटिलभिस्ससीति ।

एवमस्स सत्था अरहत्तेन कूटं गण्हन्तो इमं धम्मदेसनं दस्सेत्वा चत्तारि सच्चानि पकासेसि । सच्चपरि-योसाने ओस्सट्ठविरियो भिक्खु अग्गफले अरहत्ते पटिट्ठासि । सत्थापि द्वे वत्थूनि कथेत्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेत्वा दस्सेसि । तदा बालवाणिजो देवदत्तो अहोसि, पण्डितवाणिजो अहमेव अहोसिन्ति देसनं निट्ठपेसि

सेरिववाणिजजातकं

४. चुल्लकसेट्टिजातकं

अप्पकेनापि मेधावीति इमं धम्मदेसनं भगवा राजगहं उपनिस्साय जीवकम्बवने विहरन्तो चुल्ल-
पन्थकत्थेरं आरब्ध कथेसि ।

चुल्लपन्थकस्स निव्वत्तिकथा

तत्थ चुल्लपन्थकस्स ताव निव्वत्ति कथेतब्बा-राजगहे किर महाधनसेट्ठिकुलस्स धीता अत्तनो
दासेनेव सद्धि सन्थवं कत्वा अञ्जेपि मे इमं कम्मं जानेय्युन्ति भीता एवमाह-अम्हेहि इमस्मिं ठाने वसितुं न सक्का
सच्चे मे मातापितरो इमं दोसं जानिस्सन्ति खण्डाखण्डं करिस्सन्ति, विदेसं गत्वा वसिस्सामाति हत्थसारं गहेत्वा
अग्गद्वारेन निक्खमित्वा यत्थ वा तत्थ वा अञ्जेहि अजाननद्वानं गत्वा वसिस्सामाति उभोपि अगमंसु । तेसं
एकस्मिं ठाने वसन्तानं संवासमन्वाय तस्सा [१०५] कुच्छियं गब्भो पतिट्ठासि । सा गब्भपरिपाकमागम्म
सामिकेन सद्धि मन्तेसि-गब्भो मे परिपाकं गतो, जातिवन्धुविरहिते च ठाने गब्भवुट्ठानं नाम उभिन्नम्पि
अम्हाकं दुक्खमेव, कुलगेहं गच्छामाति ।

सो अज्ज गच्छाम स्वे गच्छामाति दिवसे अतिक्रामेसि । सा चिन्तेसि-अयं बालो अत्तनो दोस-
महन्तताय गन्तुं न उस्सहति, मातापितरो नाम एकन्तहिता, अयं गच्छतु वा मा वा, मया गन्तुं वट्ठतीति ।
तस्मिं गेहा निक्खन्ते गेहपरिक्खारं पटिसामेत्वा अत्तनो कुलघरं गतभावं अनन्तरगेहवासीनं आरोचेत्वा मगं
पटिपज्जि ।

अथ सो पुरिसो घरं आगतो नं अदिस्वा पटिविस्सके पुच्छित्वा कुलघरं गताति सुत्वा वेगेन अनुवन्धित्वा
अन्तरामग्गे सम्पापुणि । तस्सापि तत्थेव गब्भवुट्ठानं अहोसि । सो किं इदं भदेति पुच्छि ।

सामि ! एको पुत्तो जातोति ।

इदानीं किं करिस्सामाति ?

यस्सत्थाय मयं कुलघरं गच्छेय्याम तं कम्मं अन्तराव निष्फन्नं, तत्थ गत्वा किं करिस्साम, निवत्ता-
माति द्वेपि एकचित्ता हुत्वा निवत्तिमु । तस्स च दारकस्स पन्थे जातत्ता पन्थकोति नामं अकंसु ।

तस्सा न चिरस्सेव अपरोपि गब्भो पतिट्ठाहि । सब्बं पुरिमनयेनेव वित्तारेतब्बं । तस्सापि दारकस्स
पन्थे जातत्ता पठमजातस्स महापन्थकोति नामं कत्वा इतरस्स चुल्लपन्थकोति नामं अकंसु । ते द्वेपि दारके गहेत्वा
अत्तनो वसनद्वानमेव आगता ।

पच्चुपन्नवत्थु

तेसं तत्थ वसन्तानं अयं पन्थकदारको अञ्जे दारके चुल्लपिताति, अय्यकोति, अय्यिकाति वदन्ते
सुत्वा मातरं पुच्छि-अम्म ! अञ्जे दारका चुल्लपिताति अय्यकोति अय्यिकाति वदन्ति । अम्हाकं आतका
नत्थीति ?

आम तात ! तुम्हाकं एत्थ आतका नत्थि । राजगहनगरे पन वो महाधनसेट्ठी नाम अय्यको तत्थ
तुम्हाकं बहू आतकाति ।

कस्मा तत्थ न गच्छाम अम्माति ?

सा अत्तनो अगमनकारणं पुत्तस्स कथेत्वा पुत्तेसु पुनप्पुनं कथेन्तेसु सामिकं आह-इमे दारका अति-
विय किलमेन्ति किं नो मातापितरो दिस्वा मंसं खादिस्सन्ति ! एहि, दारकानं अय्यककुलं दस्सेस्सामाति ।

अहं सम्मुखा गन्तुं न सक्खिस्सामि, तं पन तत्थ नयिस्सामीति आह ।

साधु, येन केनचि नयेन दारकानं अय्यककुलमेव दट्ठुं वट्ठतीति ते द्वेपि जना दारके आदाय अनुपुब्बेन राजगहं पत्वा नगरद्वारे एकस्सा सालाय निवासं कप्पेत्वा दारकमाता द्वे दारके आदाय आगतभावं मातापितुन्नं आरोचापेसि ।

ते तं सासनं सुत्वा-संसारे संसरन्तानं अम्हाकं न पुत्तो न धीता नाम नत्थि । ते अम्हाकं महापराधिका । न सक्का तेहि अम्हाकं चक्खुपथे ठातुं । एतकं पन नाम धनं गहेत्वा [१०६] द्वेपि जना फासुकट्ठानं गन्त्वा जीवन्तु । दारके पन इधेव पेसेन्तुति ।

सेट्ठीधीता मातापितुहि पेसितं धनं गहेत्वा दारके आगतदूतानं येव हत्थे दत्त्वा पेसेसि । दारका अय्यककुले वड्ढन्ति । तेसु चुल्लपन्थको अतिदहरो, महापन्थको पन अय्यकेन सद्धि दसबलस्स धम्मकथं सोतुं गच्छति । तस्स निच्चं सत्थुसम्मुखा धम्मं सुणन्तस्स पब्बज्जाय चित्तं नमि । सो अय्यकं आह-सचे तुम्हे सम्पटिच्छथ अहं पब्बजेय्यन्ति ।

किं वदेसि तात ! मय्हं सकललोकस्सापि पब्बजिततो तवेव पब्बज्जा भट्ठिका । सचे सक्कोसि पब्बज ताताति सम्पटिच्छित्वा सत्थुसन्तिकं गतो ।

सत्था-किं महासेट्ठि ! अयं दारको ते लद्धोति ?

आम भन्ते ! अयं दारको मय्हं नत्ता, तुम्हाकं सन्तिके पब्बजामीति वदतीति आह ।

सत्था अञ्जतरं पिण्डपातिकभिक्षुं इमं दारकं पब्बाजेहीति आणापेसि । थेरो तस्स तचपञ्चककम्म-ट्ठानं आचिक्खित्वा पब्बाजेसि ।

सो बहुं बुद्धवचनं उगगप्पित्वा परिपुण्णवस्सो उपसम्पदं लभि । उपसम्पन्नो योनिसो मनसिकारेण कम्मट्ठानं करोन्तो अरहत्तं पापुणि । सो ज्ञानसुखेन च मग्गसुखेन च वीतिनामेन्तो चिन्तेसि, सक्का नुखो इमं सुखं चुल्लपन्थकस्स दातुन्ति । ततो अय्यकसेट्ठिस्स सन्तिकं गन्त्वा-महासेट्ठि ! सचे तुम्हे सम्पटिच्छथ अहं चुल्लपन्थकं पब्बाजेय्यन्ति आह ।

पब्बाजेथ भन्तेति ।

थेरो चुल्लपन्थकदारकं पब्बाजेत्वा दससु सीलेसु पटिट्ठापेसि । चुल्लपन्थकसामणेरो पब्बजित्वाव दन्धो अहोसि । यथाह-

“पदुमं^१ यथा कोकनदं सुगन्धं पातो सिया फुल्लमवीतगन्धं ।

अंगीरस एस्स विरोचमानं तपन्तमादिच्चमिवन्तळिक्खे ॥” ति ।

इमं एकं गाथं चतुहि मासेहि गण्हितुं नासक्खि ।

सो किर कस्सपसम्मासम्बुद्धकाले पब्बजित्वा पञ्चवा हुत्वा अञ्जतरस्स दन्धभिक्षुनो उद्देसगहण-काले परिहासकेळि अकासि । सो भिक्षु तेन परिहासेन लज्जितो नेव उद्देसं गण्हि न सज्झायमकासि । तेन कम्मे-नायं पब्बजित्वाव दन्धो जातो । गहितगहितपदं उपरि उपरि पदं गण्हन्तस्स नस्सति । तस्स इममेव गाथं गहेतुं वायमन्तस्स चत्तारो मासा अतिक्कन्ता ।

अथ नं महापन्थको आह-चुल्लपन्थक, त्वं इमस्मि सासने अभब्बो । चतुहि मासेहि एकं गाथम्पि गहेतुं न सक्कोसि । पब्बजितकिच्चं पन त्वं कथं मत्थकं पापेस्ससि ? निक्खम इतो विहाराति निक्कड्ढि । [१०७] चुल्लपन्थको बुद्धसासने सिनेहेन गिहिभावं न पत्थेति ।

तस्मिं च काले महापन्थको भत्तुद्देसको होति । जीवको कोमारभच्चो बहुं गन्धमालं आदाय अत्तनो

अम्बवनं गन्त्वा सत्थारं पूजेत्वा धम्मं सुत्वा उट्ठायासना दसबलं वन्दित्वा महापन्थकं उपसंक्रमित्वा— कित्ता भन्ते ! सत्थुसन्तिके भिक्खूतिं पुच्छि ।

पञ्चमत्तानि भिक्खुसतानीति ।

स्वे भन्ते ! बुद्धपमुखानि पञ्च भिक्खुसतानि आदाय अम्हाकं निवेसने भिक्खं गण्धत्थीति ।

उपासक ! चुल्लपन्थको नाम दन्धो अवरुद्धधम्मो, तं ठपेत्वा सेसानं निमन्तणं पटिच्छामीति धेरो आह ।

तं सुत्वा चुल्लपन्थको चिन्तेसि— मय्हं भातिकत्थेरो एत्तकानं भिक्खूनं निमन्तणं पटिच्छन्तो मं बाहिरं कत्वा पटिच्छति । निस्संसयं मय्हं भातिकस्स मयि चित्तं भिन्नं भविस्सति । किं इदानीं मय्हं इमिना सासनेन ! गिही हुत्वा दानादीनि पुञ्ञानि करोन्तो जीविस्सामीति । सो पुनरिदमे पातोव गिही भविस्सामीति पायासि ।

सत्था पच्चूसकाले येव लोकं ओलोकेन्तो इमं कारणं दिस्वा पठमतरं गन्त्वा चुल्लपन्थकस्स गमनमग्गे ारकोट्ठके चंक्रमन्तो अट्ठासि । चुल्लपन्थको घरं गच्छन्तो सत्थारं दिस्वा उपसंक्रमित्वा वन्दि । अथ नं सत्था—कहं पन त्वं चुल्लपन्थक ! इमाय वेलाय गच्छसीति आह ।

भाता मं भन्ते ! निक्कड्ढि । तेनाहं गिही भविस्सामीति गच्छामीति ।

चुल्लपन्थक ! तव पब्बज्जा मम सन्तका । भातरा निक्कड्ढितो कस्मा मम सन्तिकं नागच्छि । एहि किं ते गिहीभावेन ? मम सन्तिके भविस्ससीति चुल्लपन्थकं आदाय गन्त्वा गन्धकुटिप्पमुखे नं निसीदापेत्वा चुल्लपन्थक ! पुरत्थाभिमुखो हुत्वा इमं पिळोतिकं रजोहरणं रजोहरणन्ति परिमज्जन्तो इधेव होहीति । इद्धिया अभिसंखटं परिसुद्धं पिळोतिकं दत्वा काले आरोचिते भिक्खुसंधपरिवृतो जीवकस्स गेहं गन्त्वा पञ्चात्तासने निसीदि ।

चुल्लपन्थकोपि सुरियं ओलोकेन्तो तं पिळोतिकाखण्डं रजोहरणं रजोहरणन्ति परिमज्जन्तो निसीदि । तस्स तं पिळोतिकाखण्डं परिमज्जन्तस्स परिमज्जन्तस्स किलिट्ठं अहोसि । ततो चिन्तेसि—इदं पिळोतिकाखण्डं अतिविय परिसुद्धं, इमं पन अत्तभावं निस्साय पुरिमपकतिं विजहित्वा एवं किलिट्ठं जातं, अनिच्चा वत संखाराति खयवयं पट्ठपेन्तो विपस्सनं वड्ढेसि ।

सत्थापि चुल्लपन्थकस्स चित्तं विपस्सनं आरुहन्ति जत्वा—चुल्लपन्थक ! त्वं एतं पिळोतिकाखण्डमेव संकिलिट्ठं रजोरञ्जितं जातन्ति मा सज्जं करि, अब्भन्तरे पन ते रागरजादयो अत्थि ते हराहीति वत्वा ओभासं विस्सज्जेत्वा पुरतो निसिन्नो विय पञ्ञायमानरूपो हुत्वा इमा गाथा अभासिः—[१०८]

“रागो रजो न च पन रेणु वुच्चति रागस्सेतं अधिवचनं रजोति ।

एतं रजं विप्पजहित्वं^१ भिक्खवो विहरन्ति ते विगतरजस्स सासने ॥

दोसो रजो न च पन रेणु वुच्चति दोसस्सेतं अधिवचनं रजोति ।

एतं रजं विप्पजहित्वं भिक्खवो विहरन्ति ते विगतरजस्स सासने ॥

मोहो रजो न च पन रेणु वुच्चति मोहस्सेतं अधिवचनं रजोति ।

एतं रजं विप्पजहित्वं भिक्खवो विहरन्ति ते विगतरजस्स सासने ॥” ति

गाथापरियोसाने चुल्लपन्थको सह पटिसम्भिदाहि अरहत्तं पापुणि । पटिसम्भिदाहि येवस्स सब्बानि तीणि पिटकानि आगमिसु ।

सो किर पुब्बे राजा हुत्वा नगरं पदक्खिणं करोन्तो नळाटतो सेदे मुच्चन्ते परिसुद्धेन साटकेन नळाटन्तं पुच्छि । साटको किलिट्ठो अहोसि । सो इमं सरीरं निस्साय एवरूपो परिसुद्धो साटको पकतिं विजहित्वा

किलिट्ठो जातो अनिव्वा वत संवाराति अनिव्वसञ्चं पटिलभि । तेन कारणेनस्स रजोहरणमेव पच्चयो जातो ।

जीवकोपि खो कोमारभच्चो दसवलस्स दक्खिणोदकं उपनामेसि । संत्था—ननु जीवक ! विहारे भिक्खू अत्थीति हत्थेन पत्तं पिदहि ।

महापन्थको—ननु भन्ते ! विहारे नत्थि भिक्खूति आह ।

सत्था अत्थि 'जीवकाति' आह ।

जीवको—तेन हि भणे, गच्छथ विहारे भिक्खूनं अत्थिभावं वा नत्थिभावं वा जानाहीति पुरिसं पेसेसि ।

तस्मिं खणे चुल्लपन्थको मय्हं भातिको विहारे भिक्खू नत्थीति भणति । विहारे भिक्खूनं अत्थिभाव-
मस्स पकासेस्सामीति सकलं अम्बवनं भिक्खूनञ्जेव पूरेसि । एकच्चे भिक्खू चीवरकम्मं करोन्ति एकच्चे
रजनकम्मं एकच्चे सज्झायं करोन्तीति एवं अञ्जामञ्जं असदिसं भिक्खुसहस्सं मापेसि ।

सो पुरिसो विहारे बहू भिक्खू दिस्वा निवत्तित्वा—अय्य ! सकलं अम्बवनं भिक्खूहि परिपुण्णन्ति
जीवकस्स आरोचेसि । थेरोपि खो तत्थेव—

“सहस्सकखत्तुं अत्तानं निम्मिनित्वान पन्थको ।

निसीदि अम्बवने रम्मे याव कालप्पवेदना ॥” ति । [१०९]

अथ सत्था नं पुरिसं आह—विहारं गत्वा सत्था चुल्लपन्थकं नाम पक्कोसतीति वदेहीति ।

तेन गत्वा तथा वुत्ते अहं चुल्लपन्थको अहं चुल्लपन्थकोति मुखसहस्सं उट्ठहि । पुरिसो गत्वा—
सब्बेपि किर भन्ते ! चुल्लपन्थकायेव नामाति आह ।

तेन हि त्वं गत्वा यो अहं चुल्लपन्थकोति पठमं वदति तं हत्थे गण्ह, अवसेसा अन्तरधायिस्सन्तीति ।

सो तथा अकासि । तावदेव सहस्समत्ता भिक्खू अन्तरधायिंसु । थेरो गतेन पुरिसेन सद्धि अगमासि ।
सत्था भत्तकिच्चपरियोसाने जीवकं आमन्तेसि, जीवक ! चुल्लपन्थकस्स पत्तं गण्ह । अयं ते अनुमोदनं करि-
स्सतीति । जीवको तथा अकासि । थेरो सीहनादं नदन्तो तरुणसीहो विय तीणि पिटकानि संखोभेत्वा अनुमोदनं
अकासि ।

सत्था उट्ठायासना भिक्खुसंघपरिवारो विहारं गत्वा भिक्खूहि वत्ते दस्सिते उट्ठायासना गन्ध
कुटिप्पमुखे ठत्वा भिक्खुसंघस्स सुगतोवादं दत्वा कम्मट्ठानं कथेत्वा भिक्खुसंघं उय्योजेत्वा सुरभिगन्धवासवा-
सितं गन्धकुटि पविसित्वा दक्खिणेन पस्सेन सीहसेय्यं उपगतो । अथ सायण्हसमये धम्मसभायं भिक्खू इतो चित्तो
च समोसरित्वा रत्तकम्बलसाणि परिक्रिपन्ता विय निसीदित्वा सत्थुगुणकथं आरभिसु—आवुसो ! महापन्थको
चुल्लपन्थकस्स अज्झासयं अजानन्तो, चतुहि मासेहि एकं गाथं गण्हितुं न सक्कोति दन्थो अयन्ति विहारा निक्क-
ड्ढि । सम्मासम्बुद्धो पन अत्तनो अनुत्तरधम्मराजताय एकस्मिं येवस्स अन्तराभत्ते सहपटिसम्भिदाहि अरहत्तं
अदासि । तीणि पिटकानि दस पटिसम्भिदाहि येव आगतानि । अहो बुद्धानं बलं नाम महन्तन्ति !

अथ भगवा धम्मसभायं इमं कथाववृत्तिं अत्वा अज्ज मया गन्तुं वट्ठतीति बुद्धसेय्याय उट्ठाया
सुरत्तदुपट्ठं निवासेत्वा विज्जुल्लता विय कायवन्धनं बन्धित्वा रत्तकम्बलसदिसं सुगतमहाचीवरं पारुपित्वा
सुरभिगन्धकुटितो निक्खम्म मत्तवरवारणसीहविक्रन्तविलासेन अनन्ताय बुद्धलील्लहाय धम्मसभं गत्वा अलंक-
तमण्डपमज्जे सुपञ्चात्तवरबुद्धासनं अभिहय्ह छब्बण्णबुद्धरंसियो विस्सज्जेन्तो अण्णवकुच्छि ओभासयमानो
युगन्धरमत्थके बालसुरियो विय आसनमज्जे निसीदि ।

सम्मासम्बुद्धे पन आगतमत्ते भिक्खुसंघो कथं पच्छिन्दित्वा तुण्ही अहोसि । सत्था मुदुकेन मेत्तचित्तेन
परिसं ओलोकेत्वा अयं परिसा अतिविय सोभति एकस्सपि हत्थकुक्कुच्चं वा [११०] पादकुक्कुच्चं वा उक्का-
सितसद्दो वा खिपितसद्दो वा नत्थि सब्बेपिमे बुद्धगारवेन सगारवा बुद्धतेजेन तज्जिता मयि आयुकप्पम्पि
अकथेत्वा निसिन्ने पठमं कथं समुट्ठापेत्वा न कथेत्सन्ति कथासमुट्ठापनवत्तं नाम मयाव जानितव्वं अहमेव

पठमं कप्पेस्सामीति मधुरेन ब्रह्मस्सरेन भिक्खू आमन्तेत्वा काय नुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्ना का च पन वो अन्तरा कथा विप्पकताति आह ।

भन्ते ! न मयं इमस्मिं ठाने निसिन्ना अञ्जं तिरच्छानकथं कथेम, तुम्हाकं येव पन गुणे वण्णयमाना निसिन्नम्हा—आवुसो महापत्थको चुल्लपत्थकस्स अज्झासयं अजानन्तो — पे— अहो बुद्धानं बलं नाम महन्तन्ति !

सत्था भिक्खूनं कथं सुत्वा—भिक्खवे ! चुल्लपत्थको मं निस्साय इदानीं ताव धम्मेषु धम्ममहन्तं पत्तो, पुब्बे पन मं निस्साय भोगेसुपि भोगमहन्तं पापुणिति आह ।

भिक्खू तस्सत्थस्स आवीभावत्थं भगवन्तं याचिसु । भगवा भवन्तरेण पटिच्छन्नं कारणं पाकटं अकासिः—

अतीतवत्थु

अतीते कासिरट्ठे बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सेट्ठिकुले निब्वत्तित्वा वयप्पत्तो सेट्ठिट्ठानं लभित्वा चुल्लसेट्ठि^१ नाम अहोसि । सो पण्डितो व्यत्तो^२ सब्बनिमित्तानि जानाति । सो एकदिवसं राजपुट्ठानं गच्छन्तो अन्तरवीथियं मतमूसिकं दिस्वा तं खणे नक्खत्तं समानेत्वा इदमाह—सक्का चक्खुमता कुल-पुत्तेन इमं उन्दुरं गहेत्वा दाराभरणं वा कातुं कम्मन्ते वा पयोजेतुन्ति । अञ्जतरो दुग्गतकुलपुत्तो चूलन्तेवासिको नाम तं सेट्ठिस्स वचनं सुत्वा नायं अजानित्वा कथेस्सतीति मूसिकं गहेत्वा एकस्मि आपणे विळालस्सत्थाय विक्किणित्वा काकणिकं लभित्वा ताय काकणिकाय फाणितं गहेत्वा एकेन घटेन पानीयं गण्हि । सो अरञ्जतो आगच्छन्ते मालाकारे दिस्वा थोकं थोकं फाणितखण्डं दत्वा उलुकेन पानीयं अदासि । ते तस्स एकेकं पुप्फमुट्ठिं अदंसु । सो तेन पुप्फमूलेन पुनदिवसेपि फाणितञ्च पानीयधटञ्च गहेत्वा पुप्फाराममेव गतो । तस्स तं दिवसं मालाकारा अड्ढोचितके पुप्फगच्छे दत्वा अगमंसु । सो नचिरस्सेव इमिना उपायेन अट्ठ कहापणे लभि ।

पुन एकस्मि वातवुट्ठिदिवसे राजुय्याने बहू सुक्खदण्डका च साखा च पलासञ्च वातेन पतितं होति । उय्यानपालो छड्ढेतुं उपायं न पस्सति । सो तत्थागन्त्वा—सच्चे इमानि दारुपण्णानि [१११] मय्हं दस्ससि अहं ते इमानि सब्बानि नीहरिस्सामीति उय्यानपालं आह ।

सो गण्ह अय्याति सम्पटिच्छि ।

चूलन्तेवासिको दारकानं केळिमण्डलं गन्त्वा फाणितं दत्वा मुहुत्तेन सब्बानि दारुपण्णानि नीहरा-पेत्वा उय्यानद्वारे रासिं कारेसि । तदा राजकुम्भकारो राजकुलानं^३ भाजनानं पचनत्थाय दारुनि परियेसमानो उय्यानद्वारे तानि दिस्वा तस्स हत्थतो विक्किणित्वा गण्हि । तं दिवसं चूलन्तेवासिको दारुविक्रयेन सोळस कहापणे चाटिआदीनि च पञ्च भाजनानि लभि । सो चतुवीसतिया कहापणेषु जातेसु अत्थि अयं उपायो मय्हन्ति नगरद्वारतो अविट्ठुरट्ठाने एकं पानीयचाटिं ठपेत्वा पञ्चसते तिणहारके पानीयेन उपट्ठहि ।

ते आईसु—त्वं सम्म, अम्हाकं बहूपकारो किं ते करोमाति ?

सो—मय्हं किच्चे उप्पन्ने करिस्सथाति वत्वा इतो चितो च विचरन्तो थलपथकम्मिकेन च जलपथकम्मि-केन च सद्धिं मित्तसन्थवं अकासि ।

तस्स थलपथकम्मिको—स्वे इमं नगरं अस्सवाणिजको पञ्च अस्ससतानि गहेत्वा आगमिस्सतीति आचिक्खि ।

सो तस्स वचनं सुत्वा तिणहारके आह, अज्ज मय्हं एकेकं तिणकलापं देथ मया च तिणे अविक्किणि-ते अत्तनो तिणं मा विक्किणाथाति ।

ते साधूति सम्पटिच्छित्वा पञ्चतिणकलापसतानि आहरित्वा तस्स घरद्वारे पातयिषु ।

अस्सवाणिजो सकलनगरे अस्सानं गोचरं अलभित्वा तस्स सहस्सं दत्वा तं तिणं गण्हि । कतिपाहृच्च-
येनस्स जलपथकम्मिकसहायको आरोचेसि पट्टनं महानावा आगताति । सो अत्थि अयं उपायोति अट्ठहि कहापणेहि
सब्बपरिवारसम्पन्नं तावकालिकं रथं गहेत्वा महत्तेन यसेन नावापट्टनं गन्त्वा एकं अंगुलिमुद्धिकं नाविकस्स सच्च-
कारं दत्वा अविद्वुरट्ठाने साणिं परिक्खिपापेत्वा निसिन्नो पुरिसे आणापेसि, बाहिरवाणिजेषु आगतेसु ततियेन
परिहारेन आरोचेथाति । नावा आगताति सुत्वा बाराणसितो सतमत्ता बाणिजा भण्डं गण्हामाति आगमिषु ।
भण्डं तुम्हे न लभिस्सथ अमुकट्ठाने नाम महावाणिजेन सच्चकारो दिन्नोति । ते तं सुत्वा तस्स सन्तिकं आगता ।
पादमूलिकपुरिसा पुरिमसञ्जावसेन ततियेन परिहारेन तेसं आगतभावं आरोचेसु ।

ते सतमत्तापि वाणिजा एकेकं सहस्सं दत्वा तेन सद्धिं नावाय पत्तिकां हुत्वा पुन एकेकं सहस्सं
दत्वा पत्तिं विस्सज्जापेत्वा भण्डं अत्तनो सन्तिकं अकंमु । [११२]

चुल्लन्तेवासिको द्वे सतसहस्सानि गण्हित्वा बाराणसि आगन्त्वा कतज्जुना मे भवितुं वट्ठतीति
एकं सतसहस्सं गाहापेत्वा चुल्लकसेट्ठिस्स समीपं गतो । अथ नं सेट्ठि— किन्ते तात ! कत्वा इदं धनं लद्धन्ति
पुच्छि ।

सो—तुम्हेहि कथितउपाये ठत्वा चतुमासवन्तरेयेव लद्धन्ति, मतमूसिकं आदि कत्वा सब्बं
पवुत्ति कथेसि ।

चुल्लकमहासेट्ठि तस्स वचनं सुत्वा न इदानि एवरूपकं दारकं परसन्तिकं कातुं वट्ठतीति वयप्पत्तं
अत्तनो धीतरं दत्वा सकलकुटुम्बस्स सामिकं अकासि ।

सो सेट्ठिनो अच्चयेन तस्मिं नगरे सेट्ठिट्ठानं लभि । बोधिसत्तोपि यथाकम्मं अगमासि । सम्मा-
सम्बुद्धोपि इमं धम्मदेसनं कथेत्वा अभिसम्बुद्धोव इमं गाथं कथेसि—

“अप्पकेनपि मेधावी पाभतेन विचक्खणो ।

समुट्ठापेति अत्तानं अणुं अगिगं व सन्धमन्ति ॥”

तत्थ अप्पकेनपीति थोकेनापि परित्तकेनापि । मेधावीति पञ्जावा । पाभतेनाति भण्डमूलेन । विचक्ख-
णोति बोहारकुसलो । समुट्ठापेति अत्तानन्ति महन्तं धनं च यसञ्च उप्पादेत्वा तत्थ अत्तानं सण्ठपेति पटिट्ठा-
पेति । यथा किं ? अणुं अगिगं व सन्धमन्ति यथा पण्डितो पुरिसो परित्तकं अगिगं अनुक्कमेन गोमयचुण्णादीनि
पक्खिपित्वा मुखवातेन धमन्तो समुट्ठापेति वड्ढेति महन्तं अगिक्खन्धं करोति । एवमेवं पण्डितो थोकम्पि
पाभतं लभित्वा नानाउपायेहि पयोजेत्वा धनञ्च यसञ्च उप्पादेति वड्ढेति वड्ढेत्वा च पन तत्थ तत्थ अत्तानं
पटिट्ठापेति ताय एव वा पन धनयसमहन्तताय अत्तानं समुट्ठापेति अभिञ्जातं पाकटं करोतीति अत्थो ।

इति भगवा भिक्खवे ! चुल्लपन्थको मं निस्साय इदानि धम्मेसु धम्ममहन्ततं पत्तो, पुब्बे पन भोगे-
सुपि भोगमहन्ततं यसमहन्ततं पापुणीति एवं इमं धम्मदेसनं दस्सेत्वा द्वे वत्थूनि कथेत्वा अनुसन्धिं घटेत्वा
जातकं समोधानेसि । तदा चुल्लन्तेवासिको चुल्लपन्थको अहोसि चुल्लकमहासेट्ठी पन अहमेव अहोसिन्ति देसनं
निट्ठपेसि ।

५. तण्डुलनालिजातकं

किमघति तण्डुलनालिकाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो लालुदायित्थेरं आरब्ध कथेसि।

पचुपन्नवत्थु

तस्मिं समये आयस्मा दब्बो मल्लपुत्तो संघस्स भत्तुद्देसको होति । तस्मिं [११३] पातोव सलाक-
भत्तानि उद्दिमाने लालुदायित्थेरस्स^१ कदाचि वरभत्तं पापुणाति कदाचि लामकभत्तं । सो लामकभत्तस्स
पत्तदिवसे सलाकगं आकुलं करोति— किं दब्बोव सलाकं दातुं जानाति, अम्हे न जानामातिपि वदति ।

तस्मिं सलाकगं आकुलं करोन्ते— हन्द दानि त्वमेव सलाकं देहिहि सलाकपच्छि अदंसु ।

ततो पट्ठाय सो संघस्स सलाकं अदासि । ददन्तो पन इदं वरभत्तन्ति वा लामकभत्तन्ति वा असुक-
वस्सग्गे वरभत्तं ठितं असुकवस्सग्गे लामकभत्तन्ति वा न जानाति । ठितिकं करोन्तोपि असुकवस्सग्गे ठितिकाति
न सल्लक्खेति । भिक्खू नं ठितवेलाय इमस्मिं ठाने अयं ठितिका ठिता इमस्मिं ठाने अयन्ति भूमियं वा भित्तिं वा
लेखं कड्ढति । पुन दिवसे सलाकग्गे भिक्खू मन्दतरा वा होन्ति बहुतरा वा । तैसु मन्दतरेसु लेखा हेट्ठा होति
बहुतरेसु उपरि । सो ठितिकं अजानन्तो लेखासञ्जाय सलाकं देति ।

अयं नं भिक्खू— आवुसो लालुदायी ! लेखा नाम हेट्ठा वा होतु उपरि वा वरभत्तं पन असुकवस्सग्गे
ठितं लामकभत्तं असुकवस्सग्गेति आहंसु ।

सो भिक्खू पटिप्परन्तो यदि एवं अयं लेखा कस्मा एवं ठिता, किं अहं तुम्हाकं सद्दहामि इमिस्सा
लेखाय सद्दहामीति वदति ।

अथ नं दहरा च सामणेरा च— आवुसो लालुदायी ! तयि सलाकं देन्ते भिक्खू लाभेन परिहा-
यन्ति । न त्वं दातुं अनुच्छविको, निग्गच्छ इतोति सलाकग्गतो निक्कड्ढिंसु ।

तस्मिं खणे सलाकग्गे महन्तं कोलाहलं अहोसि । तं सुत्वा सत्था आनन्दत्थेरं पुच्छि— आनन्द !
सलाकग्गे महन्तं कोलाहलं, किं सद्दो नामेसोति ?

थेरो तथागतस्स तमतथं आरोचेसि ।

आनन्द ! न इदानीव लालुदायी अत्तनो बालताय परेसं लाभहानिं करोति, पुब्बेपि अकासि येवाति
आह ।

थेरो तस्सत्थस्स आविभावत्थं भगवन्तं याचि । भगवा भवन्तरेण पटिच्छन्नं कारणं पाकटं अकासि—

अतीतवत्थु

अतीते कासिरट्ठे बाराणसियं ब्रह्मदत्तो राजा अहोसि । तदा अम्हाकं बोधिसत्तो तस्स अग्घकारको^२
अहोसि, हत्थिअस्सादीनि चैव मणिसुवण्णादीनि च अग्घापेसि । अग्घापेत्वा भण्डसामिकानं भण्डानुरूपमेव मूलं
दापेसि । राजा पन लुद्धो होति । सो लोभपकतिताय एवं चिन्तेसि—अयं अग्घापनको एवं अग्घापेन्तो न चिरस्सेव
मम गेहे धनं परिकखयं गमेस्सति अञ्जं अग्घापनकं करिस्सामीति । सो सीहपञ्जरं उग्घाटेत्वा राजगणं ओलो-
केन्तो एकं गामिकमनुस्सं लोलबालं राजगणेन गच्छन्तं दिस्वा एस मय्हं अग्घापनकम्मं कातुं सक्खिस्सतीति तं
पक्कोसापेत्वा सक्खिस्ससि भणे ! अम्हाकं [११४] अग्घापनिककम्मं कातुन्ति आह ।

सक्खिस्सामि देवाति ।

राजा अत्तनो धनरक्खणत्थाय तं बालं अग्घापनिककम्मे ठपेसि । ततो पट्ठाय सो बालो हत्थिअस्सा-
दीनि अग्घापेत्तो अग्घं हापेत्वा यथारुचिया कथेति । तस्स ठानन्तरे ठितत्तायं सो कथेति तमेव मूलं होति ।

तस्मिं काले उत्तरापथतो एको अस्सवाणिजो पञ्च-अस्ससतानि आनेसि । राजा तं पुरिसं पक्को-
सापेत्वा अस्से अग्घापेसि । सो पञ्चन्नं अस्ससतानं एकं तण्डुलनालिकं अग्घमकासि, कत्वा च पन अस्सवाणिजस्स
एकं तण्डुलनालिकं देवाति वत्वा अस्से अस्ससालाय सण्ठापेसि ।

अस्सवाणिजो पोरणकअग्घापनिकस्स सन्तिकं गत्वा तं पवुत्ति आरोचेत्वा इदानीं किं कत्तब्बन्ति
पुच्छि ।

सो आह—तस्स पुरिसस्स लञ्चं दत्वा एवं पुच्छथ ‘अम्हाकं’ ताव अस्सा एकं तण्डुलनालिकं अग्घ-
न्तीति, जातमेतं, तुम्हे पन निस्साय तण्डुलनालिया अग्घं जानितुकामोमिह । सक्खिस्सथ वो रञ्जो सन्तिके ठत्वा
सा तण्डुलनालिका इदं नाम अग्घतीति वत्तुन्ति ? सचे सक्कोमीति वदति तं गहेत्वा रञ्जो सन्तिकं गच्छथ ।
अहम्पि तत्थ आगमिस्सामीति ।

अस्सवाणिजो साधूति बोधिसत्तस्स वचनं सम्पटिच्छित्वा अग्घापनिकस्स लञ्चं दत्वा तमतथं
आरोचेसि ।

सो लञ्चं लभित्वा—सक्खिस्सामि तण्डुलनालिं अग्घापेतुन्ति ।

तेन हि गच्छाम राजकुलन्ति तं आदाय रञ्जो सन्तिकं अगमासि । बोधिसत्तोपि अञ्जोपि बहू
अमच्चा अगमंसु ।

अस्सवाणिजो राजानं वन्दित्वा—अहं देव ! पञ्चन्नं अस्ससतानं एकं तण्डुलनालिं अग्घनभावं
जानिं, सा पन तण्डुलनालिका किं अग्घतीति अग्घापनिकं पुच्छथ देवाति ।

राजा तं पवुत्ति अजानन्तो अम्भो अग्घापनिक ! पञ्च अस्ससतानि किं अग्घन्तीति पुच्छि ।

तण्डुलनालिं देवाति ।

होतु भणं ! पञ्च अस्ससता ताव तण्डुलनालिं अग्घन्तु, सा पन किमग्घति तण्डुलनालिकाति पुच्छि ।

सो बालपुरिसो—बाराणसि सन्तरबाहिरं अग्घति तण्डुलनालिकाति आह ।

सो किर पुब्बे राजानं अनुवत्तेत्तो एकं सालितण्डुलनालिं अस्सानं अग्घं अकासि, पुन वाणिजकस्स
हत्थतो लञ्चं लभित्वा तस्सा तण्डुलनालिकाय बाराणसि सन्तरबाहिरं अग्घमकासि ।

तदा पन बाराणसिया पाकारपरिक्खेपो द्वादसयोजनिको होति । इदमस्सा अन्तरं बाहिरं पन तियो-
जनसतिकं रट्ठं इति सो बालो एवं महन्तं बाराणसि सन्तरबाहिरं तण्डुलनालिकाय अग्घं अकासि ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो पुच्छन्तो इमं गाथमाह—

किमग्घति तण्डुलनालिकाय अस्सानमूलाय वदेहि राज !

बाराणसि सन्तरबाहिरन्तं अयमग्घती तण्डुलनालिका ॥ ति ।

तं सुत्वा अमच्चा पाणिं पहरित्वा हसमाना—मयं पुब्बे पठविञ्च रज्जञ्च अनग्घन्ति सञ्जिनो
अहुम्हा एवं महन्तं किर सराजकं बाराणसिरज्जं तण्डुलनालिमत्तं अग्घति अहो अग्घापनिकस्स पञ्चासम्पदा !
कहं एतत्तं कालं अयं अग्घापनिको ठितोसि ? अम्हाकं रञ्जो एव अनुच्छविकोति परिहासं अकंसु ।

तस्मिं काले राजा लज्जितो न बालं निक्कड्ढापेत्वा बोधिसत्तस्सेव अग्घापनिकट्ठानं अदासि ।
बोधिसत्तोपि यथाकम्मं गतो । सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा दस्सेत्वा द्वे वत्थूनि कथेत्वा अनुसन्धिं घटेत्वा
जातकं समोचानेसि । तदा गामिकबालअग्घापनिको लोळुदायी अहोसि पण्डितअग्घापनिको अहमेव अहोसिन्ति
देसनं निट्ठापेसि ।

६. देवधम्मजातकं

हिरिओत्तप्पसम्पन्नाति इदं भगवा जेतवने विहरन्तो अञ्जतरं बहुभण्डिकं भिक्षुं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपसवत्थु

सावत्थिवासी किरिको कुटुम्बिको भरियाय कालकताय पब्बजि । सो पब्बजन्तो अत्तनो परिवेणञ्च अग्गिसालञ्च भण्डगम्भञ्च कारेत्वा भण्डगम्भं सप्पितण्डुलादीहि पूरेत्वा पब्बजि । पब्बजित्वा पन अत्तनो दासे पक्कोसापेत्वा यथारुचितं आहारं पचापेत्वा भुञ्जति बहुपरिक्खारो च अहोसि । रत्ति अञ्जं निवासन-पारुपणं होति दिवा अञ्जं । विहारपच्चन्ते वसति ।

तस्सेकदिवसं चीवरपच्चत्थरणादीनि नीहरित्वा परिवेणे पत्थरित्वा सुक्खापेन्तस्स सम्बहुला जान-पदा भिक्षून् सेनासनचारिकं आहिण्डन्ता परिवेणं गत्वा चीवरादीनि दिस्वा कस्सिमानीति पुच्छिमु ।

सो मय्हं आवुसोति आह ।

आवुसो ! इदम्पि चीवरं इदम्पि चीवरं इदम्पि निवासनं इदम्पि निवासनं इदम्पि पच्चत्थरणं इदम्पि पच्चत्थरणं सब्बं तुय्हमेवाति ?

आम मय्हमेवाति ।

आवुसो ! ननु भगवता तीणि चीवरानि अनुञ्जातानि, त्वं एवं अप्पिच्छस्स बुद्धस्स सासने पब्ब-जित्वा बहुपरिक्खारो जातो । एहि तं दसबलस्स सन्तिकं नेस्सामाति तं आदाय सत्थु सन्तिकं अगमंभु ।

सत्था तं दिस्वाव किन्नुखो भिक्षवे ! अनिच्छमानकं येव भिक्षुं गण्हित्वा आगतत्थाति आह ।

भन्ते ! अयं भिक्षु बहुभण्डो बहुपरिक्खारोति ।

सच्चं किर त्वं भिक्षु ! बहुभण्डोति ?

सच्चं भगवाति । [११६]

कस्मा पन त्वं भिक्षु ! बहुभण्डो जातो ? ननु अहं अप्पिच्छताय सन्तुट्ठिया पविवेकस्स विरियार-म्भस्स वण्णं वदामीति ।

सो सत्थुवचनं सुत्वा कुपितो इमिनादानि नीहारेन चरिस्सामीति पारुपणं छड्ढेत्वा परिसमञ्जे एकचीवरो अट्ठासि ।

अथ नं सत्था उपत्थम्भयमानो—ननु त्वं भिक्षु ! पुब्बे हिरिओत्तप्पगवेसको दकरक्खसकालेपि हिरि-ओत्तप्पं गवेसमानो द्वादस संवच्छरानि विहासि ? अथ कस्मा इदानी एवं गरुके बुद्धसासने पब्बजित्वा चतुपरिसमञ्जे पारुपणं छड्ढेत्वा हिरिओत्तप्पं पहाय ठितोसीति ?

सो सत्थुवचनं सुत्वा हिरिओत्तप्पं पच्चुपट्ठापेत्वा तं चीवरं पारुपित्वा सत्थारं वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । भिक्षू तस्सत्थस्स आवीभावत्थं भगवन्तं याचिमु । भगवा भवन्तरेण पटिच्छन्नं कारणं पाकटं अकासिः—

अतीतवत्थु

अतीते कासिरट्ठे बाराणसियं ब्रह्मदत्तो राजा अहोसि । तदा बोधिसत्तो तस्स अगमहेसिया कुच्छि-स्मि पटिसन्धिं गण्हि । सा दसमासेसु परिपुण्णेषु पुत्तं विजायि । तस्स नामगहणदिवसे महिंसासकुमारोति नमं अकंसु । तस्स आधावित्वा परिधावित्वा विचरणकाले रञ्जो अञ्जोपि पुत्तो जातो । तस्स चन्दकुमारोति नामं अकंसु । तस्स पन आधावित्वा परिधावित्वा विचरणकाले बोधिसत्तमाता कालमकासि ।

राजा अञ्जं अगमहेसिट्ठाने ठपेसि । सा रञ्जो पिया अहोसि मनापा । सा पियसंवासमन्वाय एकं

देवी वरं इच्छितकाले गहेतव्वं कत्वा ठपेसि । सा पुत्ते वयप्पत्ते राज्ञानं आह— देवेन मय्हं पुत्तस्स जातकाले वरो दिन्नो, पुत्तस्स मे रज्जं देहीति ।

राजा मय्हं द्वे पुत्ता अग्गिक्खन्धा विय जलमाना विचरन्ति, न सक्का तव पुत्तस्स रज्जं दातुन्ति पटिक्खित्वा तं पुत्तपुनं याचमानमेव दिस्वा 'अयं मय्हं पुत्तानं पापकम्पि चिन्तेय्याति' पुत्ते पक्कोसापेत्वा आह— ताता ! अहं सुरियकुमारस्स जातकाले वरं अदासि । इदानीस्स माता रज्जं याचति । अहं तस्स न दातुकामो । मातुगामो नाम पापो, तुम्हाकं पापकम्पि चिन्तेय्य । तुम्हे अरज्जं पविसित्वा ममच्चयेन कुलसन्तके नगरे रज्जं करेय्याथाति रोदित्वा कन्दित्वा सीसे चुम्बित्वा उय्योजेसि ।

ते पितरं वन्दित्वा पासादा ओरोहन्ते राजंगणे कीलमानो सुरियकुमारोपि दिस्वा तं कारणं ज्ञत्वा अहम्पि भातिकेहि सद्धिं गमिस्सामीति तेहि सद्धिं येव निक्खमि । ते हिमवन्तं पविसिंसु । बोधिसत्तो मग्गा ओक्कम्म रुक्खमूले निसीदित्वा[११७] सुरियकुमारं आमन्तेसि—ताता ! सुरिय ! एकं सरं गन्त्वा नहात्वा च पिवित्वा च पदुमिनिपण्णेहि अम्हाकम्पि पानीयं आनेहीति ।

तं पन सरं वेस्सवणस्स सन्तिका एकेन दकरक्खसेन लद्धं होति । वेस्सवणो च तं आह— ठपेत्वा देवधम्मजाननके ये अज्जे इमं सरं ओतरन्ति ते खादितुं लभसि । अनोतिण्णे न लभसीति । ततो पट्ठाय सो रक्खसो ये तं सरं ओतरन्ति ते देवधम्मे पुच्छित्वा ये न जानन्ति ते खादति ।

अथ खो सुरियकुमारो तं सरं गन्त्वा अवीमसित्वाव ओतरि । अथ नं सो रक्खसो गहेत्वा देवधम्मं जानासीति पुच्छि । सो देवधम्मो नाम चन्दसुरियाति आह । अथ नं त्वं देवधम्मे न जानासीति उदकं पवेसेत्वा अत्तनो वसनट्ठाने ठपेसि ।

बोधिसत्तोपि तं चिरायन्तं दिस्वा चन्दकुमारं पेसेसि । रक्खसो नम्पि गण्हित्वा देवधम्मे जानासीति पुच्छि ।

आम, जानामि । देवधम्मो नाम चतस्सो दिसाति ।

रक्खसो न त्वं देवधम्मे जानासीति तम्पि गहेत्वा तत्थेव ठपेसि ।

बोधिसत्तो तस्मिम्पि चिरायन्ते एकेन अन्तरायेन भवितव्वन्ति सयं तत्थ गन्त्वा द्विन्मिम्पि ओतरण-पदवळज्जं दिस्वा रक्खसपरिगृहितेन इमिना सरेन भवितव्वन्ति खगं सन्नय्हित्वा धनुं गहेत्वा अट्ठासि । उदकर-क्खसो बोधिसत्तं उदकं अनोतरन्तं दिस्वा वनकम्मिकपुरिसो विय द्हुत्वा बोधिसत्तं आह— भो पुरिस ! त्वं मग्गकिलन्तो कस्मा इमं सरं ओतरित्वा नहायित्वा पिवित्वा भिसमूलानि खादित्वा पुष्पाणि पिलन्धित्वा यथा-सुखं न गच्छसीति ?

बोधिसत्तो तं दिस्वा एस सो यक्खो भविस्सतीति ज्ञत्वा-तया मे भातिका गहिताति आह ।

आम मयाति ।

किंकारणाति ?

अहं इमं सरं ओतिण्णके लभामीति ।

किं पन सब्बेव लभसीति ? ये देवधम्मे जानन्ति ते ठपेत्वा अवसेसे लभामीति ।

अत्थि पन ते देवधम्मेहि अत्थोति ?

आम अत्थि ।

यदि एवं अहं ते देवधम्मे कथेस्सामीति ।

तेनहि कथेहि अहं देवधम्मे सुणिस्सामीति ।

बोधिसत्तो अहं देवधम्मं कथेय्यं किलिट्ठगतो पनम्हीति आह ।

यक्खो बोधिसत्तं नहापेत्वा भोजनं भोजेत्वा पानीयं पायेत्वा पुष्पानि पिळ्ळन्धापेत्वा गन्धेहि विलिम्पापेत्वा अलंकृतमण्डपमज्जे पल्लकं अत्थरित्वा अदासि । बोधिसत्तो आसने निसीदित्वा यक्खं पादमूले निसीदापेत्वा तेनहि ओहितसोतो सक्कच्चं देवधम्मं सुणाहीति इमं गाथमाह—

“हिरिओत्तप्पसम्पन्ना सुक्कधम्मसमाहिता ।

सत्तो सप्पुरिसा लोके देवधम्माति वुच्चरे ॥” ति ।

तत्थ हिरिओत्तप्पसम्पन्नाति हिरिया च ओत्तप्पेन च समन्नागता । तेषु कायदुच्चरितादीहि हिरियतीति हिरि । लज्जायेतं अधिवचनं । तेहियेव ओत्तप्पतीति ओत्तप्पं । पापतो उब्बेगस्सेतं अधिवचनं ।

तत्थ अज्झत्तसमुट्ठानां हिरि, बहिद्धासमुट्ठानं ओत्तप्पं । अत्ताधिपतेय्या हिरि, लोकाधिपतेय्यं ओत्तप्पं । लज्जासभावसण्ठिता हिरि, भयसभावसण्ठितं ओत्तप्पं । सप्पतिस्सवलक्खणा हिरि, वज्जभीरुकभय-दस्सावीलक्खणं ओत्तप्पं ।

तत्थ अज्झत्तसमुट्ठानं हिरिं चतुहि कारणेहि समुट्ठापेति (१) जातिं पच्चवेक्खित्वा, (२) वयं पच्चवेक्खित्वा, (३) सूरभावं पच्चवेक्खित्वा, (४) बाहुसच्चं पच्चवेक्खित्वा ।

कथं ? पापकरणं नामेतं न जातिसम्पन्नानं कम्मं । हीनजच्चानं केवट्टादीनं इदं कम्मं । तादिसस्स जातिसम्पन्नस्स इदं कम्मं कातुं न युत्तन्ति । एवं ताव जातिं पच्चवेक्खित्वा पाणातिपातादिपापं अकरोन्तो हिरिं समुट्ठापेति । तथा पापकरणं नामेतं दहरेहि कत्तब्बकम्मं । तादिसस्स वये ठितस्स इदं कम्मं कातुं न युत्तन्ति । एवं वयं पच्चवेक्खित्वा पाणातिपातादिपापं अकरोन्तो हिरिं समुट्ठापेति । तथा पापं नामेतं दुब्बलजातिकानं कम्मं । तादिसस्स सूरभावसम्पन्नस्स इदं कम्मं कातुं न युत्तन्ति । एवं सूरभावं पच्चवेक्खित्वा पाणातिपातादिपाप अकरोन्तो हिरिं समुट्ठापेति । तत्था पापकम्मं नामेतं अन्धबालानं कम्मं न पण्डितानं । तादिसस्स पण्डितस्स बहुस्सुतस्स इदं कम्मं कातुं न युत्तन्ति । एवं बाहुसच्चं पच्चवेक्खित्वा पाणातिपातादिपापं अकरोन्तो हिरिं समुट्ठापेति ।

एवं अज्झत्तसमुट्ठानं हिरिं चतुहि कारणेहि समुट्ठापेति । समुट्ठापेत्वा च पन अत्तनो चित्ते हिरिं पवेसेत्वा पापकम्मं न करोति । एवं हिरि अज्झत्तसमुट्ठानां नाम होति ।

कथं ओत्तप्पं बहिद्धासमुट्ठानं नाम ? सचे त्वं पापकम्मं करिस्ससि चतुसु परिसासु गरहप्पत्तो भविस्ससि—

“गरहिस्सन्ति तं विञ्जू असुवि नागरिको यथा ।

विवज्जितो सीलवन्तेहि कथं भिक्खु करिस्ससी ॥” ति ।

पच्चवेक्खन्तो हि बहिद्धासमुट्ठितेन ओत्तप्पेन पापकम्मं न करोति । एवं ओत्तप्पं बहिद्धासमुट्ठानं नाम होति ।

कथं हिरि अत्ताधिपतेय्या नाम ? इधेकच्चो कुलपुत्तो अत्तानं अधिपतिं जेट्ठकं कत्वा तादिसस्स सद्धापब्बजितस्स बहुस्सुतस्स धृतवादिस्स न युत्तं पापकम्मं कातुन्ति पापं न करोति । एवं हिरि अत्ताधिपतेय्या नाम होति । तेनाह भगवा— “सो अत्तानं येव अधिपतिं कत्वा अकुसलं पजहति [११९] कुसलं भावेति सावज्जं पजहति अनवज्जं भावेति । सुद्धं अत्तानं परिहरती” ति^१ ।

* कथं ओत्तप्पं लोकाधिपतेय्यं नाम ? इधेकच्चो कुलपुत्तो लोक अधिपतिं जेट्ठकं कत्वा पापकम्मं

न करोति । यथाह— “महा खो पनार्यं लोकसन्निवासो तस्मिं खो पन लोकसन्निवासे सन्ति समणन्नाहणा इद्धि-
मन्तो दिव्वचक्खुका परचित्तविदुनो । ते दूरतोपि पस्सन्ति आसन्नेपि पस्सन्ति चेतसापि चित्तं पजानन्ति । तेपि
मं एवं जानिस्सन्ति पस्सथ भो ! इमं कुलपुत्तं सद्धाय अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो समानो वोकिण्णो विहरति
पापकेहि अकुसलेहि धम्महेति । सन्ति देवता इद्धिमन्तिनियो दिव्वचक्खुका परचित्तविदुनियो । ता दूरतोपि
पस्सन्ति आसन्नेपि पस्सन्ति चेतसापि चित्तं पजानन्ति । तापि मं जानिस्सन्ति पस्सथ भो ! इमं कुलपुत्तं सद्धाय
अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो समानो वोकिण्णो विहरति पापकेहि अकुसलेहि धम्महेति । सो लोकं येव अधि-
पत्तिं करित्वा अकुसलं पजहति कुसलं भावेति सावज्जं पजहति अनवज्जं भावेति सुद्धं अत्तानं परिहरती” ति ।
एवं ओत्तप्पं लोकाधिपतेय्यं नाम होति ।

लज्जासभावसण्ठिता हिरि, भयसभावसण्ठितं ओत्तप्पन्ति । एत्थ पन लज्जाति लज्जनाकारो तेन
सभावेन सण्ठिता हिरि । भयन्ति अपायभयं । तेन सभावेन सण्ठितं ओत्तप्पं । तदुभयम्पि पापपरिवज्जने पाकटं
होति ।

एकच्चो हि यथा नामेको कुलपुत्तो उच्चारपस्सावादीनि करोन्तो लज्जितव्वयुत्तकं एकं दिस्वा
लज्जनाकारप्पतो भवेय्य हीलितो एवमेवं अज्झत्तं लज्जिधम्मं ओक्कमित्वा पापकम्मं न करोति । एकच्चो
अपायभयभीरुको हुत्वा पापकम्मं न करोति ।

तत्रिदं ओपम्मं । यथाहि द्वीसु अयोगुल्लेसु एको सीतलो भवेय्य गूथमक्खितो एको उण्हो आदित्तो ।
तत्थ पण्डितो सीतलं गूथमक्खितत्ता जिगुच्छन्तो न गण्हाति इतरं डाहभयेन । तत्थ सीतलस्स गूथमक्खितस्स
जिगुच्छाय अगण्हनं विय अज्झत्तं लज्जिधम्मं ओक्कमित्वा पापस्स अकरणं, उण्हस्स डाहभयेन अगण्हनं विय
अपायभयेन पापस्स अकरणं वेदितव्वं ।

सप्पतिस्सवलक्खणा हिरि वज्जभीरुकभयदस्साविलक्खणं ओत्तप्पन्ति । इदम्पि द्वयं पापपरिवज्जने
येव पाकटं होति । एकच्चो हि (१) जातिमहत्तपच्चवेक्खणा, (२) सत्थुमहत्तपच्चवेक्खणा, (३) दायज्जमह-
त्तपच्चवेक्खणा, (४) सन्नहचारीमहत्तपच्चवेक्खणाति चतुहि कारणेहि सप्पतिस्सवलक्खणं हिरि समुट्ठापेत्वा
पापं न करोति । एकच्चो (१) अत्तानुवादभयं, (२) परानुवादभयं, (३) दण्डभयं [१२०] (४) दुग्गतिभयन्ति
चतुहि कारणेहि वज्जभीरुकभयदस्साविलक्खणं ओत्तप्पं समुट्ठापेत्वा पापं न करोति । तत्थ जातिमहत्तपच्च-
वेक्खणादीनि चैव अत्तानुवादभयादीनि च वित्थारेत्वा कथेतव्वानि । तेसं वित्थारो अंगुत्तरट्ठकथायं वुत्तो ।

सुकधम्मसमाहिताति इदमेव हिरोत्तप्पं आदिं कत्वा कत्तव्वा कुसला धम्मा सुकधम्मा नाम ।
ते सब्बसंगाहकनयेन चतुभूमिकलोकियलोकुत्तरधम्मा । तेहि समाहिता समन्नागताति अत्थो । सन्तो सप्पुरिसा
लोकेति कायकम्मादीनं सन्तताय सन्तो । कतञ्जुकतवेदिताय सोभनपुरिसाति सप्पुरिसा । लोको पन संखारलोको
सत्तलोको ओकासलोको खन्धलोको आयतनलोको धातुलोकोति अनेकविधो । तत्थ, एको लोको सब्बे सत्ता
आहारट्ठितिका—ये—अट्ठारसलोका अट्ठारसधातुयोति एत्थ संखारलोको वुत्तो । खन्धलोकादयो तदन्तो-
गधा येव । अयं लोको परलोको देवलोको मनुस्सलोकोति आदिसु पन सत्तलोको वुत्तो—

“यावता चन्दिमसुरिया दिसा भन्ति विरोचना ।

तावता सहस्सधा लोको एत्थ ते वत्तती वसो ॥” ति ।

एत्थ ओकासलोको वुत्तो । तेसु इध सत्तलोको अधिप्पेतो । सत्तलोकास्मिं हि येव एवरूपा सप्पुरिसा
ते देवधम्माति वुच्चरे । तत्थ देवाति सम्मुतिदेवा उप्पत्तिदेवा विसुद्धिदेवाति तिविधा । तेसु महासम्मत्तकालतो
पट्ठाय लोकेन देवाति सम्मतत्ता राजराजकुमारादयो सम्मुतिदेवा नाम । देवलोकं उप्पन्ना उप्पत्तिदेवा नाम ।
खीणासवा विसुद्धिदेवा नाम । वुत्तम्पि चेतं “सम्मुतिदेवा नाम राजानो देवियो कुमारा च । उप्पत्तिदेवा नाम

भूमदेवे उपादाय तदुत्तरि देवा । विसुद्धिदेवा नाम बुद्धपच्चेकबुद्धखीणासवा” ति । इमेसं देवानं धम्माति देव-
धम्माति ।

बुच्चरेति बुच्चन्ति । हिरोत्तप्पमूलका हि कुसला धम्मा कुसलसम्पदाय देवल्लोके निव्वत्तिथा च विसु-
द्धिभावस्सेव कारणत्ता कारणट्ठेन तिविधानं देवानं धम्माति देवधम्मा । तेहि देवधम्मेहि समन्नागता पुग्गलापि
देवधम्मा । तस्मा पुग्गलाधिष्ठानाय देसनाय ते धम्मे दस्सेन्तो “सन्तो सप्पुरिसा लोके देवधम्माति बुच्चरे” ति
आह ।

यक्खो इमं धम्मदेसनं सुत्वा पसन्नो बोधिसत्तं आह—पण्डित ! अहं तुम्हाकं पसन्नो एकं भातरं देमि,
कतरं आनेमीति ?

कनिट्ठं आनेहीति ।

पण्डित ! त्वं केवलं देवधम्मे [१२१] जानासि येव न पन तेसु वत्तेसीति ।

किं कारणाति ?

यंकारणा जेट्ठं ठपेत्वा कनिट्ठं आनापेन्तो जेट्ठापचायिककम्मं नाम न करोसीति ।

देवधम्मे चाहं यक्ख ! जानामि तेसु च पवत्तामि । मयं हि इमं अरञ्जं एतं निस्साय पविट्ठा ।
एतस्स हि अत्थाय अम्हाकं पितरं एतस्स माता रज्जं याचि । अम्हाकं पन पिता नं वरं अदत्त्वा अम्हाकं अनुरक्ख-
णत्थाय अरञ्जावासं अनुजानि । सो कुमारो अनुवत्तित्वा अम्हेहि सद्धि आगतो, तं अरञ्जे एको यक्खो खादीति
वुत्तेपि न कोचि सद्धिस्सति । तेनाहं गरहभयभीतो तमेव आनापेमीति ।

साधु साधु पण्डित ! त्वं देवधम्मे च जानासि तेसु च वत्तसीति पसन्नचित्तो यक्खो बोधिसत्तस्स साधु-
कारं दत्त्वा द्वेपि भातरो आनेत्वा अदासि ।

अथ नं बोधिसत्तो आह—सम्म ! त्वं पुब्बे अत्तना कतेन पापकम्मेन परेसं मंसलोहितखादको यक्खो
हुत्वा निव्वत्तो । इदानि पुनपि पापमेव करोसि । इदं ते पापकम्मं निरयादीहि मुच्चित्तुं न दस्सति । तस्मा इतो
पट्ठाय पापं पहाय कुसलं करोहीति असक्खि च पन नं दमेत्तुं । सो तं यक्खं दमेत्त्वा तेन संविहितारक्खो तत्थेव
वसन्तो एकदिवसं नक्खत्तं ओलोकेत्वा पितुकालकतभावं जत्वा यक्खं आदाय बाराणसि गन्त्वा रज्जं गहेत्त्वा
चन्दकुमारस्स ओपरज्जं सुरियकुमारस्स सेनापतिट्ठानं दत्त्वा यक्खस्स रमणीयं ठाने आयतनं कारेत्त्वा यथा सो
अग्गमालं अग्गपुष्पं अग्गगन्धं अग्गफलं अग्गभत्तञ्च लभति तथा अकासि । सो धम्मेन रज्जं कारेत्त्वा यथाकम्मं
गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा दस्सेत्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने सो भिक्खु सोतापत्ति-
फले पतिट्ठहि । सम्मासम्बुद्धोपि द्वे वत्थूनि कथेत्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा उदकरक्खसो
बहुभण्डकभिक्खु अहोसि, सुरियकुमारो आनन्दो, चन्दकुमारो सारिपुत्तो जेट्ठकभाता महिंसासकुमारो पन अहमेव
अहोसिन्ति ।

देवधम्मजातकं

७. कट्टहारिजातकं

पुत्तो त्याहं महाराजाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो वासभखत्तियाय वत्थुं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

वासभखत्तियाय वत्थुं द्वादसनिपाते भद्दसालजातके आविभवस्सति । सा किर महानामस्स सक्क-
स्स धीता नागमुण्डाय नाम दासिया कुच्छिस्मि जाता[१२२]कोसलराजस्स अगमहेसी अहोसि । सा रज्जो
पुत्तं विजायि । राजा पनस्सा पच्छा दासिभावं जत्वा ठाना परिहापेसि । पुत्तस्स विड्डभस्सापि ठाना परिहापेसि
येव । उभोपि अत्तनो निवेसनं येव वसन्ति । सत्था तं कारणं जत्वा पुब्बण्हसमयं पञ्चसतभिक्षुपरिवृतो रज्जो
निवेसनं गत्वा पञ्चत्तासने निसीदित्वा—महाराज ! कहं वासभखत्तियाति आह ।

राजा तं कारणं आरोचेसि ।

महाराज ! वासभखत्तिया कस्स धीताति ?

महानामस्स भन्तेति ।

आगच्छमाना कस्स आगताति ?

मय्हं भन्तेति ।

महाराज ! एसा रज्जो धीता रज्जो व आगता राजानं येव पटिच्च पुत्तं पटिलभि । सो पुत्तो किं
कारणा पितु सन्तकस्स रज्जस्स सामिको न होति ? पुब्बे राजानो मुहुत्तिकाय कट्टहारिकाय कुच्छिस्मिपि
पुत्तं लभित्वा पुत्तस्स रज्जं अदंसूति ।

राजा तस्सत्थस्साविभावत्थाय भगवन्तं याचि । भगवा भवन्तरेण पटिच्छन्नं कारणं पाकटं अकासि—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्तो राजा महत्तेन यसेन उय्यानं गत्वा तत्थं पुष्पफललोभेन विचरन्तो
उय्यानवनसण्डे गायित्वा गायित्वा दारुणि उद्धरमानं एकं इत्थि दिस्वा पटिबद्धचित्तो संवासं कप्पेसि । तं खणं
येव बोधिसत्तो तस्सा कुच्छियं येव पटिसन्धि गण्हि । तावदेव तस्सा वजिरपूरिता विय गरुका कुच्छि अहोसि ।
सा गम्भस्स पतिट्ठितभावं जत्वा—गम्भो मे देव ! पतिट्ठितोति आह ।

राजा अंगुलिमुद्दिकं दत्वा सचे धीता होति इमं विससज्जेत्वा पोसेय्यासि सचे पुत्तो होति मुद्दिकाय
सद्धि मम सन्तिकं आनेय्यासीति वत्वा पक्कामि ।

सापि परिपक्कगम्भा बोधिसत्तं विजायि । तस्स आधावित्वा परिधावित्वा, विचरणकाले कीळा-
मण्डले कीळन्तस्स एवं वत्तारो होन्ति—निप्पतिकेनम्हा पहाटाति ।

तं सुत्वा बोधिसत्तो मातु सन्तिकं गत्वा—अम्म ! को मय्हं पिताति पुच्छि ।

तात ! त्वं बाराणसिरज्जो पुत्तोति ।

अम्म ! अत्थि पन कोचि सक्खीति ?

तात ! राजा इमं मुद्दिकं दत्वा सचे धीता होति इमं विसज्जेत्वा पोसेय्यासि, सचे पुत्तो होति इमाय
मुद्दिकाय सद्धि आनेय्यासीति वत्वा गतोति ।

अम्म ! एवं सन्ते कस्मा मं पितु सन्तिकं न नेय्यासीति ?

सा पुत्तस्स अञ्जासयं ज्ञत्वा राजद्वारं गन्त्वा रञ्जो आरोचापेसि — रञ्जा च पक्कोसापिता पविसित्वा राजानं वन्दित्वा अयं ते देव ! पुत्तोति आह ।

राजा जानन्तोपि परिसमञ्जो लज्जाय न मय्हं पुत्तोति आह ।

अयं ते देवमुद्दिका इमं सञ्जानासीति ।

अयम्पि मय्हं मुद्दिका न होतीति ।

देव इदानीं टपेत्वा सच्चकिरियं अञ्जो मम सक्खी नत्थि । सचायं दारको तुम्हे पटिच्च जातो खित्तो आकासे तिट्ठतु नो चे भूमियं पतित्वा [१२३] मरतूति बोधिसत्तं पादे गहेत्वा आकासे खिपि । बोधिसत्तो आकासे पल्लकं आभुजित्वा निसिन्नो मधुरस्सरेन पितुधम्मं कथेन्तो इमं गाथमाह—

पुत्तो त्याहं महाराज ! त्वं मं पोस जनाधिप !

अञ्जेपि देवो पोसेति किञ्च देवो सकं पजन्ति ॥

तत्थ पुत्तो त्याहन्ति पुत्तो ते अहं । पुत्तो च नामेस^१ अत्रजो खेत्तजो अन्तेवासिको दिन्नकोति चतुब्बिधो^२ । तत्थ अत्तानं पटिच्च जातो अत्रजो नाम । सयनपिट्ठे पल्लको उरेति एवमादिमु निब्बत्तो खेत्तजो नाम । सन्तिके सिप्पुगण्हनको अन्तेवासिको नाम । पोसावनत्थाय दिन्नो दिन्नको नाम । इध पन अत्रजं सन्धाय पुत्तोति वुत्तं । चतुहि संकहवत्थूहि जनं रञ्जयतीति राजा । महन्तो राजा महाराजा । तं आमन्तेन्तो आह महाराजाति । त्वं मं पोस जनाधिपाति जनाधिप ! महाजनजेट्ठक ! त्वं मं पोस भरस्सु वड्ढेहि । अञ्जेपि देवो पोसेतीति अञ्जेपि हत्थिअस्सादयो तिरच्छानगते बहुजने च देवो पोसेति । किञ्च देवो सकं पजन्ति एत्थ पन किञ्चाति गरहत्थे च अनुगहत्थे च निपातो । सकं पजं अत्तनो पुत्तं मं देवो न पोसेतीतिपि वदन्तो गरहति नाम । अञ्जेबहुजने पोसेतीति वदन्तो अनुगण्हाति नाम । इति बोधिसत्तो गहरन्तोपि अनुगणहन्तोपि “किञ्च देवो सकं पज” न्ति आह । राजा बोधिसत्तस्स आकासे निसीदित्वा एवं धम्मं देसेन्तस्स सुत्वा—एहि तात ! अहमेव पोसेस्सामि अहमेव पोसेस्सामीति हत्थं पसारेसि । हत्थसहस्सं पसारयित्थ । बोधिसत्तो अञ्जस्स हत्थे अनोतरित्वा रञ्जोव हत्थे ओतरित्वा अंके निसीदि । राजा तस्स ओपरज्जं दत्त्वा मातरं अगमहेसि अकासि ।

सो पितु अच्चयेन कट्ठवाहनराजा नाम हुत्वा धम्मेन रज्जं कारेत्वा यथाकम्मं गतो । सत्था कोसल-रञ्जो इमं धम्मदेसनं आहरित्वा द्वे वत्थूनि दस्सेत्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा माता महामाया अहोसि । पिता सुद्धोदनमहाराजा । कट्ठवाहनराजा अहमेव अहोसिन्ति ।

कट्टहारिजातकं

८. गामनिजातकं

अपि अतरमानानन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो ओस्सट्ठविरियं भिक्खुं आरब्ध कथेसि ।
इमस्मिं पन जातके पच्चुप्पन्नवत्थुञ्च अतीतवत्थुञ्च एकादसनिपाते संवरजातके [१२४] आविभविस्सति ।
वत्थुं हि तस्मिञ्च इमस्मिञ्च एकसदिसमेव । गाथा पन नाना । गामनिकुमारो बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा भातिक-
सत्तस्स कनिट्ठोपि हुत्वा भातिकसत्तपरिवारितो सेतच्छत्तस्स हेट्ठा वरपल्लंके निसिन्नो अत्तनो यससम्पत्तिं
ओलोकेत्वा अयं मय्हं यससम्पत्तिं अम्हाकं आचरियस्स सन्तकाति तुट्ठो इमं उदानं उदानेसि—

अपि अतरमानानं फलासाव समिञ्जति ।

विपक्कब्रह्मचरियोस्मि एवं जानाहि गामनीति ।

तत्थ अपीति निपातमत्तं । अतरमानानन्ति पण्डितानं ओवादे ठत्वा अनुत्तिवा अवेगायित्वा उपायेन
कम्मं करोन्तानं । फलासाव समिञ्जतीति यथापत्थितफले आसा तस्स फलस्स निप्फत्तिया समिञ्जति येव ।
अथवा, फलासाति आसाय फलं यथापत्थितं फलं समिञ्जति येवाति अत्थो । विपक्कब्रह्मचरियोस्मीति एत्थ
चत्तारि संग्रहवत्थूनि सेट्ठचरियत्ता ब्रह्मचरियं नाम । तञ्च तम्मूलिकाय यससम्पत्तिया पटिलद्धत्ता विपक्कं नाम ।
योवास्स यसो निप्फन्नो सोपि सेट्ठट्ठेन ब्रह्मचरियं नाम । तेनाह— विपक्कब्रह्मचरियोस्मिति । एवं जानाहि
गामनीति कत्थञ्चि गमिकपुरिसोपि गामजेट्ठकोपि गामनि इध पन सब्बजनजेट्ठकं अत्तानं सन्धायाह अम्भो
गामनि ! त्वं एतं कारणं एवं जानाहि आचरियं निस्साय भातिकसत्तं अतिक्कमित्वा इदं महारज्जं पत्तोस्मीति
उदानं उदानेसि । तस्मिं पन रज्जं पत्ते सत्तट्ठदिवसच्चयेन सब्बेपि भातरो अत्तनो अत्तनो वसनट्ठानं गता ।
गामनि राजा धम्मेन रज्जं कारेत्वा यथाकम्मं गतो । बोधिसत्तो पुञ्जानि कत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा दस्सेत्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने ओस्सट्ठविरियो
भिक्खू अरहन्ते पतिट्ठितोति । सत्था द्वे वत्थूनि कथेत्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा गामनिराजा
आनन्दो, आचरियो पन अहमेवाति ।

गामनिजातकं

९. मखादेवजातकं

उत्तमंगरुहा मय्हन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो महाभिनिकखमनं आरब्भ कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

तं हेट्ठा निदानकथायं कथितमेव । तस्मिं पन काले भिक्खू दसवलस्स नेक्खम्मं वण्णेत्ता निसीदिसु । अथ सत्था धम्मसभं आगन्त्वा बुद्धासने निसिन्नो भिक्खू आमन्तेसि— काय नुत्थ भिक्खवे! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति ?

भन्ते ! न अज्जाय कथाय, तुम्हाकं येव पन नेक्खम्मं वण्णयमाना निसिन्नम्हाति । न भिक्खवे! तथागतो[१२५]एतरहि येव नेक्खम्मं निक्खन्तो, पुब्बेपि निक्खन्तो येवाति आह । भिक्खू तस्सत्थस्साविभावत्थं भगवन्तं याचिसु । भगवा भवन्तरेण पटिच्छन्नं कारणं पाकटमकासि—

अतीतवत्थु

अतीते विदेहरट्ठे मिथिलायं मखादेवो नाम राजा अहोसि धम्मिको धम्मराजा । सो चतुरासीति-वस्ससहस्सानि कुमारकीलं कीळि । तथा ओपरज्जं तथा महारज्जं कत्वा दीघमद्धानं खेपेत्वा एकदिवसं कप्पकं आमन्तेसि—यदा मे सम्म कप्पक ! सिरस्मिं पलितानि पस्सेय्यासि अथ मे आरोचेय्यासीति ।

कप्पकोपि दीघमद्धानं खेपेत्वा एकदिवसं रज्जो अज्जनवण्णानं केसानं अन्तरे एकमेव पलितं दिस्वा देव ! एकं ते पलितं दिस्सतीति आरोचेसि ।

तेन हि मे सम्म ! तं पलितं उद्धरित्वा पाणिमिह ठपेहीति च वुत्तो सुवण्णसण्डासेन उद्धरित्वा रज्जो पाणिमिह पत्तिट्ठापेसि ।

तदा रज्जो चतुरासीतिवस्ससहस्सानि ओयुं अवसिट्ठं होति । एवं सन्तेपि पलितं दिस्वाव मच्चु-राजानं आगन्त्वा समीपे ठितं विय अत्तानं आदित्तपण्णसालं पविट्ठं विय च मज्जमानो संवेगं आपज्जित्वा—बाल मखादेव ! याव पलितस्सुप्पादाव इमे किलेसे जहितुं नासक्खीति चिन्तेसि । तस्सेवं पलितपातुभावं आव-ज्जन्तस्स आवज्जन्तस्स अन्तोडाहो उप्पज्जि । सरीरा सेदा मुच्चिसु । साटका पीळेत्वा अपनेतब्बाकारप्पत्ता अहेसु । सो अज्जेव मया निक्खमित्वा पब्बजितुं वट्ठतीति कप्पकस्स सतसहस्सुट्ठानं गामवरं दत्त्वा जेट्ठपुत्तं पक्कोसापेत्वा—तात ! मम सीसे पलितं पातुभूतं महल्लकोमिह जातो । भुत्ता खो पन मे मानुसका कामा इदानीं दिव्वकामे परियेसिस्सामि नेक्खम्मकालो मय्हं त्वं इमं रज्जं पटिपज्ज । अहं पन पब्बजित्वा मखादेवम्बवन्नुय्याने वसन्तो समणधम्मं करिस्सामीति आह ।

तं एवं पब्बजितुकामं अमच्चा उपसंकमित्वा— देव ! किं तुम्हाकं पब्बज्जाकारणन्ति पुच्छिसु राजा पलितं हत्थेन गहेत्वा अमच्चानं इमं गाथमाह—

उत्तमंगरुहा मय्हं इमे जाता वयोहरा ।

पातुभूता देवदूता पब्बज्जासमयो ममा ॥ ति ।

तत्थ उत्तमंगरुहाति केसा । केसा हि सब्बेसं हत्थपादादीनं अंगानं उत्तमे सिरस्मिं निरुद्धहत्ता उत्त-मंगरुहा नामाति वुच्चन्ति । इमे जाता वयोहराति पस्सथ ताता ! पलितपातुभावेन तिण्णं वयानं हरणतो इमे जाता वयोहरा । पातुभूताति निब्बत्ता । देवदूताति देवोति मच्चु तस्स दूताति देवदूता । सिरस्मिं हि पलितेसु पातुभूतेसु

मच्चुराजस्स सन्तिके ठितो विय होति तस्मा पलितानि मच्चुदेवस्स दूताति वुच्चन्ति।[१२६] देवा विय दूतातिपि देवदूता । यथाहि अलंकतपटियत्ताय देवताय आकासे ठत्वा अमुकदिवसे त्वं मरिस्ससीति वुत्ते तं तथेव होति एवं सिरस्मि पलितेसु पातुभूतेसु देवताय व्याकरणसदिसमेव होति । तस्मा पलितानि देवसदिसा दूताति वुच्चन्ति । विमुद्धिदेवानं दूतातिपि देवदूता । सब्बबोधिसत्ता हि जीणव्याधिमत्तपब्बजिते दिस्वाव संवेगमापाज्जित्वा निक्खम्म पब्बजन्ति । यथाह—

“जिण्णञ्च दिस्वा दुखितं च व्याधितं मतञ्च दिस्वा गतमायुसंखयं ।

कासाववत्थं पब्बजितञ्च दिस्वा तस्मा अहं पब्बजितोमिह राजा ॥” ति ।

इमिना परियायेन पलितानि विमुद्धिदेवानं दूतत्ता देवदूताति वुच्चन्ति । पब्बज्जासमथो ममा ति गिहीभावतो निक्खन्तट्ठेन पब्बज्जाति लद्धनामस्स समणलिगगहणस्स कालो मय्हन्ति दस्सेति । सो एवं वत्वा तं दिवसमेव रज्जं पहाय इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा तस्मिञ्जेव मखादेवम्बवने विहरन्तो चतुरासीतिवस्ससहस्सानि चत्तारो ब्रह्मविहारे भावेत्वा अपरिहीनज्झाने ठितो कालं कत्वा ब्रह्मलोके निब्बत्तित्वा पुन ततो चुतो मिथिलायं येव निमि^१नाम राजा हुत्वा ओस्सक्कमानं अत्तनो वंसं घटेत्वा तत्थेव अम्बवने पब्बजित्वा ब्रह्मविहारे भावेत्वा पुन ब्रह्मलोकूपगोव अहोसि ।

सत्थापि न भिक्खवे ! तथागतो इदानीं महाभिनिक्खमनं निक्खन्तो, पुब्बेपि निक्खन्तो येवाति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा दस्सेत्वा चत्तारि सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने केचि सोतापन्ना अहेसुं केचि सकदागामिनो केचि अनागामिनो । इति भगवा इमानि द्वे वत्थूनि कथेत्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा कप्पको आनन्दो अहोसि, पुत्तो राहुलो, मखादेवराजा पन अहमेवाति ।

मखादेवजातकं

१० सुखविहारिजातकं

यञ्च अञ्जे न रक्खन्तीति इदं सत्था अनुपियनगरं निस्साय अनुपियम्बवने विहरन्तो सुखविहारिं भद्दियत्थेरं आरब्ध कथेसि ।

पञ्चपन्नवत्थु

सुखविहारी भद्दियत्थेरो छक्खत्तियसमागम उपालिसत्तमो पब्बजितो । तेसु भद्दियत्थेरो च किम्बलत्थेरो च भग्गुत्थेरो च उपालित्थेरो च अरहत्तं पत्ता । आनन्दत्थेरो सोतापन्नो जातो । अनुसुद्धत्थेरो दिव्वचक्खुको देवदत्तो क्षानलाभी जातो । छन्नं पन खत्तियानं [१२७] वत्थुं याव अनुपियनगरा खण्डहालजातके^१ आविभविस्सति ।

आयस्मा पन भद्दियो राजकाले अत्तानं रक्खन्तो रक्खणसंविधानञ्चेव ताव बहूहि रक्खाहि रक्खियमानस्स, उपरिपासादतले महासयने सम्परिवत्तमानस्सापि अत्तनो भयुप्पत्तिञ्च दिस्वा इदानि अरहत्तं पत्वा अरञ्जादिसु यत्थ कत्थचि विचरन्तोपि अत्तनो विगतभयतञ्च समनुपस्सन्तो — अहो सुखं ! अहो सुखन्ति ! उदानं उदानेसि ।

तं सुत्वा भिक्खू आयस्मा भद्दियो अञ्जं व्याकरोतीति भगवतो आरोचेसुं ।

भगवा न भिक्खवे ! भद्दियो इदानेव सुखविहारी पुब्बेपि सुखविहारी येवाति आह ।

भिक्खू तस्सत्थस्साविभावत्थाय भगवन्तं याचिंसुं । भगवा भवन्तरेन पटिच्छन्तं कारणं पाकटमकासि—

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारयमाने बोधिसत्तो उदिच्चन्नाह्मणमहासालो हुत्वा कामेसु आदीनवं नेक्खम्मे चानिसंसं दिस्वा कामे पहाय हिमवन्तं पविसित्वा इसिपव्वज्जं पब्बजित्वा अट्ठसमापत्तियो निब्बत्तेसि । परिवारोपिस्स महा अहोसि पञ्चतापससतानि । सो वस्सकाले हिमवन्ततो निक्खमित्वा तापसगणपरिवुत्तो गामनिगमादिषु चारिकं चरन्तो वाराणसि पत्वा राजानं निस्साय राजुय्याने वासं कप्पेसि तत्थ वस्सिके चत्तारो मासे वसित्वा राजानं आपुच्छि । अथ नं राजा तुम्हे भन्ते ! महल्लका, किं वो हिमवन्तेन । अन्तेवासिके हिमवन्तं पेसेत्वा इधेव वसथाति याचि । बोधिसत्तो जेट्ठन्तेवासिकं पञ्चतापससतानि पटिच्छापेत्वा गच्छ त्वं इमेहि सद्धिं हिमवन्ते वस अहं पन इधेव वसिस्सामीति ते उय्योजेत्वा सयं तत्थेव वासं कप्पेसि । सो पनस्स जेट्ठन्तेवासिको राजपब्बजितो महन्तं रज्जं पहाय पब्बजित्वा कसिणपरिकम्मं कत्वा अट्ठसमापत्तिलाभी अहोसि । सो तापसेहि सद्धिं हिमवन्ते वसमानो एकदिवसं आचरियं दट्ठुकामो हुत्वा ते तापसे आमन्तेत्वा तुम्हे अनुक्कण्ठमाना इधेव वसथ अहं आचरियं वन्दित्वा आगमिस्सामीति आचरियस्स सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा पटिसन्थारं कत्वा एकं तट्टिकं अत्थरित्वा आचरियस्स सन्तिके येव निपज्जि ।

तस्मिञ्च समये राजा तापसं पस्सिस्सामीति उय्यानं गन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । अन्तेवासी तापसो राजानं दिस्वापि नेव उट्ठासि । निपन्नको येव पन अहो सुखं अहो सुखन्ति ! उदानं उदानेसि ।

राजा अयं तापसो मं दिस्वापि न उट्ठतोति अनत्तमनो बोधिसत्तं आह—भन्ते ! अयं तापसो यदिच्छकं भुत्तो भविस्सति उदानं उदानेन्तो सुखसेय्यमेव कप्पेतीति ।

महाराज ! अयं तापसो पुब्बे तुम्हादिसो एको राजा अहोसि । स्वायं अहं पुब्बे गिहीकाले

रज्जसिरिं अनुभवन्तो [१२८] आवुधहत्थेहि बहूहि रक्खियमानोपि एवरूपं सुखं नाम नालत्थन्ति अत्तनो पब्बज्जासुखं ज्ञानसुखं आरब्भ इमं उदानं उदानेतीति । एवञ्च पन वत्वा बोधिसत्तो रज्जो धम्मकथं कथेतुं इमं गाथमाह—

‘यञ्च अञ्जे न रक्खन्ति यो च अञ्जे न रक्खति ।

स वे राज सुखं सेति कामेसु अनपेक्खवा ॥’ति ।

तत्थ यञ्च अञ्जे न रक्खन्तीति यं पुग्गलं अञ्जे बहु पुग्गला न रक्खन्ति । यो च अञ्जे न रक्खतीति यो‘च एको अहं रज्जं कारेमीति अञ्जे बहू न रक्खति । स वे राजा ! सुखं सेतीती महाराज ! सो पुग्गलो एको अदुतियो पविवित्तो कायिकचेतसिकसुखसमंगी हुत्वा सुखं सेति । इदञ्च देसनासीसमेव न केवलं पन सुखं सेति येव एवरूपो पन पुग्गलो सुखं गच्छति तिठ्ठति निसीदति सयतीति सव्विरियापथेसु सुखप्पत्तोव होति । कामेसु अनपेक्खवाति वत्थुकामकिलेसकामेसु अपेक्खारहितो विगतच्छन्दरागो नित्तण्हो एवरूपो पुग्गलो सव्विरियापथेसु सुखं विहरति महाराजाति । राजा धम्मदेसनं सुत्वा तुट्ठमानसो वन्दित्वा निवेसनमेव गतो । अन्तेवासिकोपि आचरियं वन्दित्वा हिमवन्तमेव गतो । बोधिसत्तो पन तत्थेव विहरन्तो अपरिहीनञ्ज्ञानो कालं कत्वा ब्रह्मलोके निव्वत्ति । सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा दस्सेत्वा द्वे वत्थूनि कथेत्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा अन्तेवासिको भद्दियत्थेरो अहोसि गणसत्था अहमेवाति ।

सुखविहारिजातकं ।

अपण्णकवग्गो निट्ठित्तो

१. एककनिपातो

२. सीलवग्गवण्णना

१. लक्खणमिगजातकं

होति सीलवत्तं अत्थोति इदं सत्था राजगहं उपनिस्साय वेळुवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि । देवदत्तस्स वत्थुयाव अभिमारप्पयोजना खंडहालजातके आविभवस्सति । याव धनपालकं विस्सज्जना पन चुल्लहंसजातके आविभवस्सति । याव पठविप्पवेसना सोलसनिपाते^१ समुद्वाणिजजातके आविभवस्सति ।

पच्चपन्नवत्थु

एकस्मिं समये देवदत्तो पच्चवत्थूनि याचित्वा अलभन्तो संघं भिदिन्त्वा पच्चभिक्षुसतानि आदाय गयासीसे विहरति । अथ तेसं भिक्षूनं जाणं परिपाकं अगमासि ।

तं जत्वा [१२९] सत्था द्वे अगसावके आमन्तेसि — सारिपुत्ता ! तुम्हाकं निस्सितका पच्चसता भिक्षू देवदत्तस्स लद्धिं रोचेत्वा तेन सद्धिं गता । इदानि पन तेसं जाणं परिपाकं गतं, तुम्हे बहूहि भिक्षूहि सद्धिं तत्थ गन्त्वा तेसं धम्मं देसेत्वा ते भिक्षू भग्गफलेहि पबोधेत्वा गहेत्वा आगच्छथाति ।

ते तथेव गन्त्वा तेसं धम्मं देसेत्वा भग्गफलेहि पबोधेत्वा पुनदिवसे अरुणुभगमनवेलाय ते भिक्षू आदाय वेळुवनमेव अगमंसु । आगत्वा च पन सारिपुत्तत्थेरस्स भगवन्तं वन्दित्वा ठितकाले भिक्षू थेरं पसंसित्वा भगवन्तं आहंसु — भन्ते ! अम्हाकं जेट्ठकभातिको धम्मसेनापति पच्चभिक्षुसतेहि परिवुत्तो आगच्छन्तो अतिविय सोभति देवदत्तो पन पहीनपरिवारो जातोति ।

न भिक्षवे ! सारिपुत्तो इदानेव जातिसंघपरिवुत्तो आगच्छन्तोव सोभति पुब्बेपि सोभियेव देवदत्तोपि न इदानेव गणतो परिहीनो पुब्बेपि परिहीनो येवाति ।

भिक्षू तस्सत्थस्साविभावत्थाय भगवन्तं याचिसुं । भगवा भवन्तरेण पटिच्छन्नं कारणं पाकटमकासि-

अतीतवत्थु

अतीते मगधरट्ठे राजगहनगरे एको मगधराजा रज्जं कारेसि । तदा बोधिसत्तो मिगयोनियं पटिसन्धिं गहेत्वा बुद्धिपत्तो मिगसहस्सपरिवारो अरञ्जे वसति । तस्स लक्खणो च कालो चाति द्वे पुत्ता अहेसुं । सो अत्तनो महल्लककाले — ताता ! अहं इदानि महल्लको तुम्हे इमं गणं परिहरथाति पच्च पच्च मिगसतानि एकेकं पुत्तं पटिच्छापेसि ।

ततो पट्ठाय ते द्वे जना मिगगणं परिहरन्ति । मगधरट्ठस्मिञ्च सस्ससमये किट्ठसम्बाधे अरञ्जे मिगानं परिपन्थो होति । मनुस्सा सस्सखादकानं मिगानं मारणत्थाय तत्थ तत्थ ओपातं खणन्ति मूलानि रोपेन्ति पासाणयन्तानि सज्जेन्ति कूटपासादयो पासे ओड्ढेन्ति । बहू मिगा विनासं आपज्जन्ति । बोधिसत्तो किट्ठसम्बाधसमयं जत्वा पुत्तं पक्कोसापेत्वा आह—ताता ! अयं किट्ठसम्बाधसमयो बहू मिगा विनासं पापुणन्ति । मयं महल्लका । येन केनुपायेन एकस्मिं ठाने बीतिनामेस्साय । तुम्हे तुम्हाकं मिगगणे गहेत्वा अरञ्जे पब्बतपादं पविसित्वा सस्सानं उद्धटकाले आगच्छेय्याथाति ।

ते साधूति पितु वचनं पटिस्सुणित्वा सपरिवारा निक्खमिंसु । तेसं पन गमनागमनमग्गे मनुस्सा जानन्ति

हमस्मि काले मिगा पव्वतं आरोहन्ति इमस्मि काले ओरोहन्तीति । ते तत्थ तत्थ पटिच्छन्तुठाने निळीना बहू मिगे विज्झित्वा मारेन्ति ।

काळमिगोपि अत्तनो दन्धताय इमाय नाम वेलाय गन्तब्बं इमाय वेलाय न गन्तव्वन्ति अजानन्तो मिगगणं आदाय पुव्वण्हेपि सायण्हेपि [१३०] पदोसेपि पच्चूसेपि गामद्वारेन गच्छति । मनुस्सा तत्थ तत्थ पकति-याव ठिता च निळीना च बहू मिगे विनासं गमेन्ति । एवं सो अत्तनो दन्धताय बहू मिगे विनासम्पापेत्वा अप्पकेहेव मिगेहि अरञ्जं पाविसि ।

लक्खणमिगो पन पंडितो व्यत्तो उपायकुसलो इमाय वेलाय गन्तब्बं इमाय वेलाय न गन्तव्वन्ति जानाति । सो गामद्वारेनपि न गच्छति, दिवापि न गच्छति, पदोसेपि न गच्छति, पच्चूसेपि न गच्छति । मिगगणं आदाय अद्धरत्तसमयमेव गच्छति । तस्मा एकम्पि मिगं अविनासेत्वा श्रञ्जं पाविसि ।

ते तत्थ चत्तारो मासे वसित्वा सस्सेसु उद्धटेसु पव्वता ओतरिंसु । कालो पच्छा^१ गच्छन्तोपि पुरिमन-येनेव अवसेसमिगेपि विनासं पापेन्तो एककोव आगमि । लक्खणमिगो पन एकमिगम्पि अविनासेत्वा पच्चहि मिगसतेहि परिवृतो मातापितुघ्नं सन्तिक आगमि । बोधिसत्तो द्वे पुत्ते आगच्छन्ते दिस्वा मिगगणेन^२ सद्धिं मन्तेन्तो इमं गाथं समुट्ठापेसि—

होति सीलवतं अत्थो पटिसन्थारवुत्तिनं ।

लक्खणं पस्स आयन्तं आतिसंघपुरक्खतं ॥

अथ पस्ससि मं कालं सुविहीनं व जातिही^३ ति ।

तत्थ सीलवतन्ति सुखसीलताय सीलवन्तानं आचारसम्पन्नानं । अत्थोति बुद्धि । पटिसन्थारवुत्ति-नन्ति धम्मपटिसन्थारो च आमिसपटिसन्थारो च एतेसं वुत्तिनोति पटिसन्थारवुत्तिनो । तेसं पटिसन्थारवुत्तिन । एत्थ च पापनिवारणओवादानुसासनादिवसेन धम्मपटिसन्थारो च गोचरलाभापनगिलानुपट्ठाकधम्मिक-रक्खावसेन आमिसपटिसन्थारो च वेदितव्वो । इदं वुत्तं होति । इमेसु द्वीसु पटिसन्थारेसु ठितानं आचारसम्पन्नानं पण्डितानं बुद्धि नाम होति । इदानि तं बुद्धिं दस्सेतुं पुत्तमातरं^४ आलपन्तो विय लक्खणं पस्सति आदिमाह । तत्रायं संखेपत्थो । आचारपटिसन्थारसम्पन्नं अत्तनो पुत्तं एकमिगम्पि अविनासेत्वा आतिसंघेन पुरक्खतं परिवारितं आगच्छन्तं पस्स । ताय पन आचारपटिसन्थारसम्पदाय विहीनं दन्धपञ्जं अथ पस्ससि मं काळं एकम्पि जाति अनवसेसेत्वा^५ सुविहीनमेव जातीहि एककं आच्छन्तन्ति । एवं पुत्तं अभिनन्दित्वा पन बोधिसत्तो यावतायुक्कं ठत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्थापि न भिक्खवे! सारिपुत्तो इदनेव आतिसंघपरिवारितो सोभति, पुब्बेपि सोभि येव । न च देवदत्तो एतरहि येव गणम्हा परिहीनो पुब्बेपि परिहीनो येवाति इमं धम्मदेसनं दस्सेत्वा द्वे वत्थूनि घटेत्वा अनुसन्ध योजेत्वा जातकं समो [१३१] धानेसि । तदा काळो देवदत्तो अहोसि । परिसा पिसस देवदत्तपरिसाव लक्खणो सारिपुत्तो परिसा पनस्स बुद्धपरिसा माता राहुलमाता अहोसि । पिता पन अहमेव अहोसिन्ति ।

लक्खणमिगजातकं

२. निग्रोधमिगजातकं

निग्रोधमेव सेवेय्याति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कुमारकस्सपत्थेरस्स मातरं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

सा किर राजगहनगरे महाविभवस्स सेट्ठिनो धीता अहोसि । उस्सन्नकुसलमूला परिमदितसंखारा पच्छिमभविक्कसत्ता । अन्तोक्कूटे पदीपो विय तस्सा हृदये अरहत्तुपनिस्सयो जलति । अथ सा अत्तानं जाननकालतो पट्ठाय गे हे अनभिरता पब्बजितुकामा हुत्वा मातापितरो आह—अम्म ताता ! मय्हं घरावासे चित्तं नाभिरमति अहं निय्यानिके बुद्धसासने पब्बजितुकामा पब्बाजेथ मन्ति ।

अम्म ! किं वदेसि ? इमं कुलं बहुविभवं । त्वञ्च अम्हाकं एकधीतिका । न लब्भा तया पब्बजितुन्ति ।

सा पुनप्पुनं याचित्वापि मातापितुन्नं सत्तिका पब्बज्जं अलभमाना चित्तेसि— होतु पतिकुलं गता सामिकं आराधेत्वा पब्बजिस्सामीति । सा वयप्पत्ता पतिकुलं गन्त्वा पतिदेवता हुत्वा सीलवती कल्याणधम्मा अगारं अज्झावसि । अथस्सा तं वासमन्वाय कुच्छियं गम्भो पतिट्ठहि । सा गम्भस्स पतिट्ठितभावं न अज्जासि । अथ तस्सि नगरे नक्खत्तं घोसयिमु । सकलनगरवासिनो नक्खत्तं कीळिमु । नगरं देवनगरं विय अलंकतपटियत्तं अहोसि । सा पन ताव उळारायपि नक्खत्तकीळाय वत्तमानाय अत्तनो सरीरं न विलिम्पति नालं करोति पकतिवेसेनेव चरति ।

अथ नं सामिको आह—भद्दे ! सकलनगरं नक्खत्तनिस्सितं त्वं पन सरीरं नप्पटिजगसि, अलंकारं न करोसि किकारणाति ?

सा आह—अय्यपुत्त ! द्वित्तिंसाय मे कुणपेहि पूरितं सरीरं । किं इमिना अलंकतेन ! अयं हि कायो नेव देवनिम्मितो न ब्रह्मनिम्मितो, न सुवण्णमयो, न मणिमयो, न हरिचन्दनमयो, न पुण्डरीककमलुप्पलगम्भसम्भूतो न अमत्तोसधपूरितो । अथ खो कुणपे जातो मातापेत्तिकसम्भवो निच्चुच्छादनपरिमहनभेदनविद्धंसनधम्मो कटसिवड्डनो तण्हूपादिन्नो सोकानं निदानं परिदेवानं वत्थु सब्बरोगानं आलयो कम्मकरणानं परिग्गहो अन्तोपूति बहिनिच्चपग्घरणो किमिकुलानं आवासो, सीवथिकपरायणो, मरणपरियोसानो सब्बलोकस्स चक्खुपथे परिवत्तमानोपि—[१३२]

“अट्ठीनहारुसंयुत्तो तच्चमंसविलेपनो ।

छविया कायो पटिच्छन्नो यथाभूतं न दिस्सति ॥

अन्तपूरो उदरपूरो यकपेळस्स वत्थिनो ।

हृदयस्स पप्फासस्स वक्कस्स पिहकस्स च ॥

सिंघाणिकाय खेळस्स सेदस्स मेदस्स च ।

लोहितस्स लसिकाय पितस्स च वसाय च ॥

अथस्स नवहि सोतेहि असुची सवति सब्बदा ।

अक्खिम्हा अक्खिगूथको कण्णम्हा कण्णगूथको ॥

सिंघाणिका च नासातो मुखेन वमति एकदा ।

पित्तं सेम्हं च वमति कायम्हा सेदजल्लिका ॥

अथस्स सुसिरं सीसं मत्थलुगेन पूरितं ।
 सुभतो नं मञ्जति बालो अविज्जाय पुरक्खतो ॥
 अनन्तादीनवो कायो विसरक्खसमूपमो ।
 आवासो सब्बरोगानं पुञ्जो दुक्खस्स केवलो ॥
 सचे इमस्स कायस्स अन्तो बाहिरतो सिया ।
 दण्डं नूनं महेत्वानं काको सोणे च वारये ॥
 दुग्गन्धो असुची कायो कुणपो उक्करूपमो ।
 निन्दितो चक्खूभूतेहि कायो बालाभिनन्दितो ॥”
 अल्लचम्मपरिच्छन्नो नवद्वारो महावणो ।
 समन्ततो पग्घरति असुचिपूतिगन्धियो ॥
 यदा च सो मतो सेति उद्धुमातो विनीलको ।
 अपविद्धो सुसानस्मि अनपेक्खा होन्ति जातयो ॥
 खादन्ति नं सुवाणा च सिंगाला च बका किमि ।
 काका गिज्झा च खादन्ति ये चञ्जे सब्बपाणिनो ॥
 सुत्वानं बुद्धवचनं भिक्खु च जाणवा इध ।
 सो खो नं अभिजानाति यथाभूतं हि पस्सति ॥
 यथा इमं तथा एतं यथा एतं तथा इदं ।
 अज्झत्तञ्च बहिद्धा च काये नन्दं विरज्जहं ॥

अय्यपुत्त ! इमं कायं अलंकरित्वा किं करिस्सामि ? ननु इमस्स अलंकरणं गूथपुण्णघटस्स बहिच्चित्तकम्मकरणं विय होतीति !

सेट्ठिपुत्तो तं तस्सा वचनं सुत्वा आह— भट्टे ! त्वं इमस्स सरीरस्स इमे दोसे पस्समाना कस्मा न पब्बजसीति ?

अय्यपुत्त ! अहं पब्बज्जं लभमाना अज्जेव पब्बजेय्यन्ति ।

सेट्ठिपुत्तो साधु अहं तं पब्बाजेस्सामीति वत्वा महादानं पवत्तेत्वा महासक्कारं कत्वा महत्तेन परिवारेण भिक्खुणीउपस्सयं नेत्वा तं पब्बाजेन्तो देवदत्तपक्खियानं भिक्खुणीनं सन्तिके पब्बाजेसि । सा पब्बज्जं लभित्वा परिपुण्णसंकप्पा अत्तमना अहोसि । अथस्सा गम्भे परिपाकं गच्छन्ते इन्द्रियानं अञ्जथत्तं हत्थपादपिण्ड्ठीनं बहलत्तं उदरपटलस्स च महन्तत्तं दिस्वा भिक्खुणियो तं पुच्छिसु— अय्ये ! त्वं गम्भिनी विय पब्बायसि, किं एतन्ति ?

अय्य ! इदं नाम कारणन्ति न जानामि, सीलं पन मे परिपुण्णन्ति ।

अथ नं ता भिक्खुणियो देवदत्तस्स सन्तिकं नेत्वा देवदत्तं पुच्छिसु— अय्य ! अय्यं कुलधीता किच्छेन सामिकं आराधेत्वा पब्बज्जं लभि । इदानीं पनस्सा गम्भो पञ्जायति । मयं [१३३] इमस्स गम्भस्स गिहीकाले वा पब्बजितकाले वा लद्धभावं न जानामि किं दानि करोमाति ? देवदत्तो अत्तनो अबुद्धभावेन खन्तिमेत्तानुद्धानं च नत्थिताय एवं चिन्तेसि—देवदत्तस्स पक्खिकां भिक्खुणीं कुच्छिना गम्भं परिहरति । देवदत्तो च तं अज्झुपेक्खति येवाति मय्हं गरहा उप्पज्जिस्सति । मया इमं उप्पब्बाजेतुं वट्ठीति । सो अवीमंसित्वाव सेलगुळं पवट्ठयमानो विय पक्खन्दित्वा गच्छथ इमं उप्पब्बाजेथाति आह । ता तस्स वचनं सुत्वा उट्ठाय वन्दित्वा उपस्सयं गता ।

अथ सा दहरा भिक्खुणियो आह— अय्या ! न देवदत्तत्थेरो बुद्धो, न पि मय्हं तस्स सन्तिकं पब्बज्जा ।

लोके पन अग्गपुग्गलस्स सम्मासम्बुद्धस्स सन्तिके मय्हं पव्वज्जा । सा च पन मे दुक्खेन लद्धा मा नं अन्तरधापथ ।
एथ मं गहेत्वा सत्थु सन्तिकं जेतवनं गच्छथाति ।

ता तं आदाय राजगहा पञ्चचत्तालीसयोजनं मग्गं अतिक्कम्म अनुपुब्बेन जेतवनं पत्वा सत्थारं वन्दित्वा तमत्थं आरोचेसु । सत्था चिन्तेसि—किञ्चापि गिहीकाले एतस्सा गम्भो पतिट्ठितो एवं सन्तेपि समणो गोतमो देवदत्तेन जहितकं आदाय चरतीति तित्थियानं ओकासो भविस्सति, तस्मा इमं कथं पच्छिन्दितुं सराजिकाय परिसाय मज्झे इमं अधिकरणं विनिच्छितुं बट्ठीतीति । पुन दिवसे राजानं पसेनदिकोसलं महाअनाथपिण्डिकं चूलअनाथपिण्डिकं विसाखं महाउपासिकं अञ्जानि च अभिञ्जातानि महाकुलानि पक्कोसापेत्वा सायण्हसमये चतुसु परिसासु सन्निपतितासु उपलित्थेरं आमन्तेसि—गच्छ चतुपरिसमज्झे इमस्सा दहरभिक्षुणिया कम्मं सोधेहीति ।

साधु भन्तेति थेरो परिसमज्झे गन्त्वा अत्तनो पञ्जतासने निसीदित्वा रञ्जो पुरतो विसाखं उपासिकं पक्कोसापेत्वा इमं अधिकरणं पटिच्छापेसि—गच्छ विसाखे ! अयं दहरा असुकमासे असुकदिवसे पव्वजिताति तत्ततो अत्वा इमस्स गम्भस्स पुरे वा पच्छा वा लद्धभावं जानाहीति ।

उपासिका साधूति सम्पटिच्छित्वा साणिं परिक्षिपापेत्वा अन्तो साणियं दहरभिक्षुणिया हत्थपादनाभिउदरपरियोसानानि ओलोकेत्वा मासदिवसे समानेत्वा गिहीभावे गम्भस्स लद्धभावं तत्ततो अत्वा थेरस्स सन्तिकं गन्त्वा तमत्थं आरोचेसि ।

थेरो चतुपरिसमज्झे तं भिक्षुणिं सुद्धं अकासि ।

सा सुद्धा हुत्वा भिक्षुसंघं सत्थारं च वन्दित्वा भिक्षुणीहिं सद्धि उपस्सयमेव गता । सा गम्भपरिपाकमन्वाय पदुमुत्तरपादमूले पत्थितपत्थनं महानुभावं पुत्तं विजायि ।

अथेकदिवसं राजा भिक्षुणुपस्सयसमीपेन गच्छन्तो दारकसद्वं सुत्वा अमच्चे पुच्छि । अमच्चा नं कारणं अत्वा—देव ! सा दहरभिक्षुणी पुत्तं विजायि तस्सेसो सद्दोति आहंसु । [१३४]

भिक्षुणीनं भणे ! दारकपटिजगगनं नाम पळिबोधो मयं नं पटिजगिस्सामाति राजा नं दारकं नाटकित्थीनं दापेत्वा कुमारपरिहारेन वड्ढापेसि । नामगहणदिवसे चस्स कस्सपोति नामं अकंसु । अथ नं कुमारपरिहारेन वड्ढितत्ता कुमारकस्सपोति संजानिसु । सो सत्तवस्सिककाले सत्थुसन्तिके पव्वजित्वा परिपुण्णवीसतिवस्सो उपसम्पदं लभित्वा गच्छन्ते गच्छन्ते काले धम्मकथिकेसु चित्रकथी अहोसि । अथ नं सत्था “एतदग्गे भिक्खवे ! मम सावकानं भिक्खून् चित्रकथीनं यदिदं कुमारकस्सपो” ति एतदग्गे ठपेसि । सो पच्छा वम्मिकमुत्ते अरहत्तं पापुणि मातापिस्स भिक्खुणी विपस्सित्वा अग्गफलं पत्ता । कुमारकस्सपो थेरो बुद्धसासने गगनमज्झे पुण्णचन्दो विय पाकटो जातो । अथेकदिवसं तथागतो पच्छाभत्तं पिण्डपातं पटिक्कन्तो भिक्खून् ओवादं दत्वा गन्धकुटिं पाविसि । भिक्खू ओवादं गहेत्वा अत्तनो अत्तनो रत्तिट्ठानदिवाट्ठानेसु दिवसभागं खेपेत्वा सायण्हसमये धम्मसभायं सन्निपतित्वा—आवुसो ! देवदत्तेन अत्तनो अबुद्धभावेन चैव खन्तिमेत्तादीनञ्च अभावेन कुमारकस्सपत्थेरो च थेरी च उभो नासिता सम्मासम्बुद्धो पन अत्तनो धम्मराजताय चैव खन्तिमेत्तानुद्दयसम्पत्तिया च उभिन्नम्पि तेसं पच्चयो जातोति बुद्धगुणे वण्णयमाना निसीदिसु ।

सत्था बुद्धलील्लहाय धम्मसभं आगन्त्वा पञ्जतासने निसीदित्वा—काय नुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छि ।

भन्ते ! तुम्हाकमेव गुणकथामाति सब्बं आरोचयिसु ।

न भिक्खवे ! तथागतो इदानेव इमेसं उभिन्नं पच्चयो च पतिट्ठा च जातो, पुब्बेपि अहोसि येवाति ।

भिक्षू तस्सत्थस्साविभावत्थाय भगवन्तं याचिंसु । भगवा भवन्तरेण पटिच्छन्नं कारणं पाकटमकासि—

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मादत्ते रज्जं कारयमाने बोधिसत्तो मिगयोनिं पटिसन्धिं गण्हि । सो मातु कुच्छितो निक्खन्तो सुवण्णवण्णो अहोसि । अक्खीनि चस्स मणिगुळसदिसानि अहेसु । सिगानि रजतवण्णानि । मखं रत्तकम्बलपुञ्जवण्णं हत्थपादपरियन्ता लाखारसपरिकम्मकता विय, बाळधि चमरस्स विय अहोसि । सरीरं पनस्स महन्तं अस्सपोतप्पमाणं अहोसि । सो पञ्चसतमिगपरिवारो अरञ्जेवासं कप्पेसि । नामेन निग्रोधमिगराजा नाम । अविदूरे पनस्स अञ्जोपि पञ्चसतमिगपरिवारो साखमिगो नाम वसति । सोपि सुवण्णवण्णो व अहोसि । तेन समयेन वाराणसिराजा मिगवधप्पसुतो होति । [१३५] विना मंसेन न भुञ्जति । मनुस्सानं कम्मच्छेदं कत्वा सब्बे नेगमजानपदे सन्निपातेत्वा देवसिकं मिगवं गच्छति ।

मनुस्सा चिन्तेसु— अयं राजा अम्हाकं कम्मच्छेदं करोति । यन्नून मयं उय्याने मिगानं निवापं वपित्वा पानीयं सम्पादेत्वा बहू मिगे उय्यानं पवेसेत्वा द्वारं बन्धित्वा रञ्जो निय्यादेस्सामाति ।

ते सब्बे उय्याने मिगानं निवापं तिणं रोपेत्वा उदकं सम्पादेत्वा द्वारं योजेत्वा वागुरानि आदाय मुग्गरादिनानावुधहत्था अरञ्जं पविसित्वा मिगे परियेसमाना मज्जे ठिते मिगे गण्हिस्सामाति योजनमत्तं ठानं परिक्विपित्वा सखिपमाना निग्रोधमिगसाखमिगानं वसनट्ठानं मज्जे कत्वा परिक्विप्पिंसु । अथ नं मिगगणं दिस्वा रुक्खगुम्भादयो च भूमिञ्च मुग्गरेहि पहरन्ता मिगगणं गहनट्ठानतो नीहरित्वा असिसत्तिधनुआदीनि आवुधानि उगिरित्वा महानादं नदन्ता नं मिगगणं उय्यानं पवेसेत्वा द्वारं पिधाय राजानं उपसंकमित्वा—देव ! निबद्धं मिगवं गच्छन्ता अम्हाकं कम्मं नासेथ । अम्हेहि अरञ्जतो मिगे आनेत्वा तुम्हाकं उय्यानं पूरितं । इतो पट्ठाय तेसं मंसानि खादथाति राजानं आपुच्छित्वा पक्कमिंसु ।

राजा तेसं वचनं सुत्वा उय्यानं गत्वा मिगे ओलोकेन्तो द्वे सुवण्णमिगे दिस्वा तेसं अभयं अदासि । ततो पट्ठाय पन कदाचि सामं गत्वा एकमिगं विज्झित्वा आनेति । कदाचिस्स भत्तकारको गत्वा विज्झित्वा आहरति । मिगा धनुं दिस्वाव मरणभयेन तज्जिता पलायन्ति । द्वे तयो पहारे लभित्वा किलमन्तिपि, गिलानापि होन्ति मरणम्पि पापुणन्ति ।

मिगगणो तं पवुत्ति बोधिसत्तस्स आरोचेसि । सो साखं पक्कोसापेत्वा आह—सम्म ! बहु मिगा नस्सन्ति । एकसेन मरितब्बे सति इतो पट्ठाय मा कण्डेन मिगे विज्झन्तु । धम्मगण्डिकट्ठाने^१ मिगानं वारो होतु एकदिवसं मम परिसाय वारो पापुणानु, एकदिवसं तव परिसाय वारो पापुणानु । वारप्पत्तो मिगो गत्वा धम्मगण्डिकाय सीसं ठपेत्वा निपज्जतु । एवं सन्ते मिगा भीता न भविस्सन्तीति ।

सो साधूति सम्पटिच्छि ।

ततो पट्ठाय वारप्पत्तोव मिगो गत्वा धम्मगण्डिकाय गीवं ठपेत्वा निपज्जति । भत्तकारको आगन्त्वा तत्थ निपन्नकमेव गहेत्वा गच्छति ।

अथेकदिवसं साखमिगस्स परिसाय एकस्सा गब्भिनिमिगिया वारो पापुणि । सा साखं उपसंकमित्वा—सामि ! अहम्हि गब्भिणी, पुत्तकं विजायित्वा द्वे जना वारं गमिस्साम, मय्हं वारं अतिक्कामेहीति आह ।

सो—न सक्का तव वारं अञ्जेसं पापेतुं, त्वमेव तुय्हं पत्तं जानिस्ससि गच्छाहीति आह ।

सा तस्स [१३६] सन्तिका अनुगहं अलभमाना बोधिसत्तं उपसंकमित्वा तमत्थं आरोचेसि ।

सो तस्सा वचनं सुत्वा [चिन्तेसि—पुब्बे बोधिसत्ता हि परेसं दुक्खं दिस्वा अत्तनो जीवितं नापेक्खन्ति । अत्तहिततो परहितमेव तेसं गत्तरं होति ।

सयं जीवन्ति सकुणा पसू सब्बे वने मिगा ।
 जीवयन्ति परं धीरा सन्तो सत्तहिते रता ॥
 वित्तं अंगञ्च पाणञ्च चत्तं तेहि हिताय च ।
 सो समत्थो बहू सत्ते सन्तारेस्सं सदेवके ॥
 इमिना सारहीनेन कायेन च अपुञ्जता ।
 अहन्ते नूनं यं लाभं लभिस्सामि अयं ध्रुव ॥ न्ति ।

इति चिन्तेत्वा आह^१—होतु गच्छ त्व अहं ते वारं अतिकमिस्सामीति सयं गन्त्वा धम्मगण्डिकाय सीस कत्वा निपज्जि । भत्तकारको तं दिस्वा लद्धाभयो मिगराजा गण्डिकाय निपन्नो किञ्चु खो कारणन्ति वेगेन गन्त्वा रञ्जो आरोचेसि । राजा तावदेव रथं आरुह्य महन्तेन परिवारेन आगन्त्वा बोधिसत्तं दिस्वा आह—सम्म मिगराज ! ननु मया तुय्हं अभयं दिन्नं ? कस्मा त्वं इध निपन्नोति ?

महाराज ! गम्भिणी मिगी आगन्त्वा मम वारं अञ्जस्स मिगस्स पापेहीति आह । न सक्का खो पन मया एकस्स मरणदुक्खं अञ्जस्स उपरि पक्खिपितुं । स्वाहं अत्तनो जीवितं तस्सा दत्त्वा तस्सा सन्तकं मरणं गहेत्वा इध निपन्नो । मा अञ्जं किञ्चि आसंकित्थ महाराजाति ।

राजा आह—सामि ! सुवण्णवण्णमिगराज ! मया न तादिसो खन्तिमेत्तानुद्दयसम्पन्नो मनुस्सेसुपि दिट्ठपुब्बो, तेन ते पसन्नोस्मि । उट्ठेहि तुय्हञ्च तस्सा च अभयं दम्मीति ।

द्वीहि अभये लद्धे अवसेसा किं करिस्सन्ति नरिन्दाति ?

अवसेसानम्पि अभयं दम्मि सामीति ।

महाराज ! एवम्पि उय्याने येव मिगा अभयं लभिस्सन्ति, सेसा किं करिस्सन्तीति ?

एतेसम्पि अभयं दम्मि सामीति ।

महाराज ! मिगा ताव अभयं लभन्तु सेसा चतुप्पदा किं करिस्सन्तीति ?

एतेसम्पि अभयं दम्मि सामीति ।

महाराज ! चतुप्पदा ताव अभयं लभन्तु दिजगणा किं करिस्सन्तीति ?

एतेसम्पि अभयं दम्मि सामीति ।

महाराज ! दिजगणा ताव अभयं लभिस्सन्ति । उदके वसन्ता मच्छा किं करिस्सन्तीति ?

एतेसम्पि अभयं दम्मि सामीति ।

एवं महासत्तो राजानं सब्बसत्तानं अभयं याचित्वा उट्ठाय राजानं पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठापेत्वा “धम्मं चर महाराज ! मातापितुसु पुत्तधीतासु ब्राह्मणगृहपतिकेसु नेगमजानपदेसु धम्मं चरन्तो समं चरन्तो कायस्स भेदा परम्परणा सुगतिं सगं लोकं गमिस्ससीति, रञ्जो बुद्धलीळ्हाय धम्मं देसेत्वा कतिपाहं उय्याने वसित्वा रञ्जो ओवादं दत्त्वा मिगगणपरिवृतो अरञ्जं पाविसि । सापि खो मिगधेनु पुप्फकण्णिगसदिसं पुत्तं विजायि । सो कीळमानो साङ्खमिगस्स सन्तिकं गच्छति । अथ नं माता तस्स सन्तिकं गच्छन्तं दिस्वा—पुत्त ! इतो पट्ठाय मा एतस्स सन्तिकं गच्छ निग्रोधस्सेव सन्तिकं गच्छेय्यासीति ओवदन्ती इमं गाथमाह—

निग्रोधमेव सेवेय्यं न साखमुपसंवसे ।

निग्रोधस्मि मतं सेय्यो यञ्चे साखस्मि जीवित ॥ न्ति । [१३७]

तत्थ निग्रोधमेव सेवेय्याति तात ! त्वं वा अञ्जो वा अत्तनो हितकामो निग्रोधमेव सेवेय्य, भजेय्य उपसंकमेय्य । न साखमुपसंवसेति साखमिगं पन न उपसंवसे, उपगम्म न संवसेय्य, एतं निस्साय जीविकं न कप्पेय्य ।

१ सीहलपोत्थके न विस्सति ।

निग्रोधस्मिं मतं सेध्योति निग्रोधरञ्जो पादमूले मरणम्पि सेय्यो, वरं उत्तमं । यञ्चे साखस्मिं जीवितन्ति यम्प न साखस्स सन्तिके जीवितं तं नेव सेय्यो न वरं न उत्तमन्ति अत्थो ।

ततो पट्ठाय च पन अभयलद्धका मिगा मनुस्सानं सस्सानि खादन्ति । मनुस्सा लद्धाभया इमे मिगाति पहरितुं वा पलापेतुं वा न विसहन्ति । ते राजंगणे सन्निपतित्वा रञ्जो तमत्थं आरोचेसुं । राजा मया पसन्नेन निग्रोधमिगवरस्स वरो दिन्नो । अहं रज्जं जहेय्यं न च तं पटिञ्जं । गच्छथ न कोचि मम विजिते मिगे पहरितुं लभतीति ।

निग्रोधमिगो तं पर्वन्ति सुत्वा मिगगणं सन्निपातापेत्वा — इतो पट्ठाय परेसं सस्सं खादितुं न लभ-
थीति मिगे वारेत्वा मनुस्सानं आरोचापेसि । इतो पट्ठाय सस्सकारकमनुस्सा सस्सरक्खणत्थं वन्ति मा करोन्तु
खेतं पन आविज्झित्वा पण्णसञ्जं बन्धन्तूति । ततो पट्ठाय किर खेत्तेसु पण्णबन्धनसञ्जा उदपादि । ततो पट्ठाय
पण्णसञ्जं अतिककमनकमिगो नाम नत्थि । अयं किर तेसं बोधिसत्ततो लद्धओवादो । एवं मिगगणं ओवदित्वा
बोधिसत्तो यावतायुक्कं ठत्वा सद्धि मिगेहि यथाकम्मं गतो । राजापि बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा पुञ्जानि कत्वा
यथाकम्मं गतो ।

सत्था न भिक्खवे ! इदानेवाहं थेरिया च कुमारकस्सपस्स च अवस्सयो, पुब्बेपि अवस्सयो एवाति ।
इमं धम्मदेसनं आहरित्वा चतुसच्चधम्मदेसनं विनिवट्ठेत्वा द्वे वत्थूनि कथेत्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं
समोधानेसि । तदा साखमिगो देवदत्तो अहोसि परिसापिस्स देवदत्तपरिसाव, मिगधेनु थेरी अहोसि, पुत्तो
कुमारकस्सपो । राजा आनन्दो । निग्रोधमिगराजा पन अहमेव अहोसिन्ति ।

निग्रोधमिगजातकं

३. कण्डिनजातकं

धिरत्थुकण्डिनं सल्लन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुराणदुतियिकापलोभनं आरब्ध कथेसि ।
तं अट्ठनिपाते इन्द्रियजातके आर्विभविस्सति ।

पच्चुपन्नवत्थु

भगवा पन तं भिक्खुं एतदवोच[१३८] भिक्खु! पुब्बेपि त्वं एतं मातुगामं निस्साय जीवितक्खयं पत्वा
वीतच्चिकेसु अंगारेसु पक्कोति ।

भिक्खू तस्सत्थस्साविभावत्थाय भगवन्तं याचिसु । भगवा भवन्तरेण पटिच्छन्नं कारणं पाकटमकासि ।

इतो परं पन भिक्खूनं याचनं भवन्तरपटिच्छन्नं तच्च अवत्वा अतीतं आहरीति एत्तकमेव ववखाम ।
एतके वुत्तोपि आयाचनं वलाहकगम्भतो चन्दनीहरणूपमाय भवन्तरपटिच्छन्नं कारणभावोचाति सब्बमेतं
हेट्ठा वुत्तनयेनेव योजेत्वा वेदितव्वं ।

अतीतवत्थु

अतीते मगधरट्ठे राजगहे मगधराजा रज्जं कारेति । मगधवासिकानं सस्ससमये मिगानं महापरि-
पन्थो होति । ते अरज्जे पब्बतपादं पविसन्ति । तत्थ एको अरज्जवासी पब्बतेय्यमिगो एकाय गामन्तवासिनिया
मिगपोतिकाय सद्धिं सन्थवं कत्वा तेसं मिगानं पब्बतपादतो ओरुय्ह पुन गामन्तं ओसरणकाले मिगपोतिकाय
पटिबद्धचित्तता तेहि सद्धिं येव ओतरि । अथ नं सा आह— त्वं कोसि अय्य ?

पब्बतेय्यो बालमिगो ।

गामन्तो च नाम सासंको सप्पटिभयो मा अम्हेहि सद्धिं ओतराहीति ।

सो तस्सा पटिबद्धचित्तताय अतिवत्तित्वा ताय सद्धियेव अगमासि

मगधवासिनो इदानीं मिगानं पब्बतपादा ओतरणकालोति जत्वा मग्गे पटिच्छन्नकोट्ठकेसु तिट्ठन्ति
तेसम्पि द्विन्नं आगमणमग्गे एको लुद्धको पटिच्छन्नकोट्ठके ठितो होति । मिगपोतिका मनुस्सगन्धं घायित्वा एको
लुद्धको ठितो भविस्सतीति तं बालमिगं पुरतो कत्वा सयं पच्छतो अहोसि । लुद्धको एकेन सरप्पहारेनेव मिगं तत्थेव
पातेसि । मिगपोतिका तस्स विद्धभावं जत्वा उप्पतित्वा वातगतिया पलायि । लुद्धको कोट्ठका निक्खमित्वा
मिगं ओक्कन्तित्वा अग्गि कत्वा वीतच्चिकेसु अंगारेसु मधुरमंसं पचित्वा खादित्वा पानीयं पिवित्वा अवसेसं
लोहितबिन्दूहि पग्घरन्तेहि काजेनादाय दारके तोसेन्तो घरं अगमासि ।

तदा बोधिसत्तो तस्मिं वनखण्डे देवता हुत्वा निब्बत्तो होति । सो तं कारणं दिस्वा इमस्स बालमिगस्स
मरणं नेव मातरं निस्साय, न पितरं निस्साय अथखो कामं विस्साय कामनिमित्तं हि सत्ता सुगतिया हत्थच्छेदादि
दुग्गतियञ्च पञ्चविधबन्धनादिनानप्पकारकं दुक्खं पापुणन्ति परेसं मरणदुक्खुप्पादनम्पि नाम इमस्मिं लोके
गरहितमेव । यं जनपदं मातुगामो विचारेति अनुसासति सो इत्थिपरिनायको जनपदोपि गरहितो वये सत्ता मातु-
गामस्स वसं गच्छन्ति तेपि गरहिता ये वाति एकाय गाथाय तीणि गरहवत्थूनि दस्सेत्वा वनदेवतासु साधुकारं
दत्वा गन्धपुष्पादीहि पूजयमानासु मधुरेण सरेण तं वनसण्डं उन्नादेन्तो इमाय गाथाय धम्मं देसेसि —[१३९]

धिरत्थुकण्डिनं सल्लं पुरिसं गाळ्हबेधिनं,

धिरत्थु तं जनपदं यत्थित्थी परिनायिका ।

तेचापि धिक्किता सत्ता ये इत्थीनं वसं गताति ।

तत्थ धिरत्थूति गरहणत्थे निपातो, स्वायमिध उत्तासउब्बेगवसेन गरहणे दट्ठब्बो । उत्तसितुब्बिग्गो हि होन्तो बोधिसत्तो एवमाह । कण्डमस्स अत्थीति कण्डी । नं कण्डिनं । तंपन कण्डं अनुपविसनट्ठेन सल्लन्ति वुच्चति । तस्मा कण्डिनं सल्लन्ति एत्थं सल्लं कण्डिनन्ति अत्थो । सल्लं वा अस्स अत्थीति सल्लो । तं सल्लं च महन्तं वणमुखं कत्वा बलवप्पहारं देन्तो गाल्हं विज्झतीति गाल्हवेधी । तं गाल्हवेधिनं । नानप्पकारकेन कण्डेन कुमुदपत्तसण्ठान-फलेन उज्जुकगमनेनेव सल्लेन च समन्नागतं गाल्हवेधिनं पुरिसं धिरत्थूति अयमेत्थ अत्थो । परिनायिकाति इस्सरा-संविधायिका । धिक्किताति गरहिता । सेसमेत्थ उत्तानत्थ मेव । इतो परं पन एत्तकम्पि अवत्वा यं यं अनुत्तानं तं तदेव वण्णयिस्साम । एवं एकाय गाथाय तीणि गरहवत्थूनि दस्सेत्वा बोधिसत्तो वनं उन्नादेत्वा बुद्धलीलहाय धम्मं देसेसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरिथोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्ति-फले पतिट्ठहि । सत्था द्वे वत्थूनि कथेत्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । इतो परं पन द्वे वत्थूनि कथेत्वाति इमं अवत्वा अनुसन्धि घटेत्वाति एत्तकमेव वक्खाम । अवुत्तम्पि पन हेट्ठावुत्तनयेनेव योजेत्वा गहेत्तब्बं । तदा पब्बतेय्यो मिगो उक्कण्ठितभिक्षु अहोसि । मिगपोतिका पुराणदुतियिका । कामेसु दोसं दस्सेत्वा धम्मं देसिकदेवता पन अहमेव अहोसिन्ति ।

कण्डिनजातकं

४. वातमिगजातकं

न किरत्थि रसेहि पापियोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो चुल्लपिण्डपातिकतिस्सत्थेरं आरब्भ कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

सत्थरि किर राजगहं उपनिस्साय वेळुवने विहरन्ते तिस्सकुमारो नाम महाविभवस्स सेट्ठिकुलस्स पुत्तो एकदिवसं वेळुवनं गन्त्वा सत्थुधम्मदेसनं सुत्वा पब्बजितुकामो पब्बज्जं याचित्वा मातापितृहि अननुञ्जातत्ता पटिक्खित्तो सत्ताहं भत्तच्छेदं कत्वा रट्ठपालत्थेरो विय मातापितरो आनुजानापेत्वा सत्थु सन्तिके पब्बजि । सत्था तं पब्बाजेत्वा अद्धमासमत्तं वेळुवने विहरित्वा जेतवनं अगमासि । तत्रायं कुलपुत्तो तेरसधुतंगानि [१४०] समादाय सावत्थियं सपदानं पिण्डाय चरमानो कालं वीतिनामेसि । चुल्लपिण्डपातिकतिस्सत्थेरो नामाति वुत्तो गगनतले चन्दो विय बुद्धसासने पाकटो पञ्जातो अहोसि ।

तस्मिं काले राजगहे नक्खत्तकीलाय वत्तमानाय थेरस्स मातापितरो यं तस्स गिहीकाले अहोसि । आभरणभण्डकं तं रजतचंगोटके निक्खिपित्वा उरे ठपेत्वा अञ्जासु नक्खत्तकीलासु अम्हाकं पुत्तो इमिना इमिना अलंकारेन अलंकतो नक्खत्तं कीळति तं नो एकपुत्तकं गहेत्वा समणो गोतमो सावत्थिनगरं गतो, कहं नुखो सो एतरहि निसिन्नो, कहं ठितोति वत्ता रोदन्ति ।

अथेका वण्णदासी तं कुलं गन्त्वा सेट्ठिभरियं रोदन्तिं दिस्वा पुच्छि—किं अय्ये रोदसीति ?

सा तमत्थं आरोचेसि ।

किं पनं अय्ये ! अय्यपुत्तो पियायतीति ?

असुकञ्च असुकञ्चाति ।

सचे तुम्हे इमस्मिं गेहे सब्बं इस्सरियं मय्हं देथ अहं वो पुत्तं आनेस्सामीति ।

सेट्ठिभरिया साधूति सम्पटिच्छित्वा परिव्वयं दत्वा महन्तेन परिवारेन तं उय्योजेसि-गच्छ अत्तनो बलेन मम पुत्तं आनेहीति ।

सा पटिच्छन्नयाने निसिन्ना सावत्थिं गन्त्वा थेरस्स भिक्खाचारवीथियं निवासं गहेत्वा सेट्ठिकुला आगतमनुस्से थेरस्स अदस्सेत्वा अत्तनो परिचारेनेव परिवुत्तो थेरस्स पिण्डाय पविट्ठस्स आदितोव उलुङ्कभिक्खं रसकभिक्खञ्च दत्वा रसतण्हाय बन्धित्वा, अनुक्कमेन गेहे निसीदापेत्वा भिक्खं ददमाना थेरस्स अत्तनो वसं उपगतभावं अत्ता गिलानालयं दस्सेत्वा अन्तोगम्भे निपज्जि ।

थेरोपि भिक्खाचारवेलाय सपदानं चरन्तो गेहद्वारं अगमासि । परिजनो थेरस्स पत्तं गहेत्वा थेरं धरे निसीदापेसि । थेरो निसीदित्वाव कहं उपासिकाति पुच्छि ।

गिलाना भन्ते ! तुम्हाकं दस्सनं इच्छतीति ।

सो रसतण्हाय बद्धो अत्तनो वतसमादानं भिन्दित्वा तस्सा निपन्नट्ठानं पाविसि । सा अत्तनो आगत कारणं कथेत्वा तं पलोभेत्वा रसतण्हाय बन्धित्वा उप्पब्बाजेत्वा अत्तनो वसे ठपेत्वा याने निसीदापेत्वा महन्तेन परिवारेन राजगहमेव अगमासि ।

सा पवुत्ति पाकटा जाता । भिक्खु धम्मसभायं सन्निसिन्ना चुल्लपिण्डपातिकतिस्सत्थेरं किर एका वण्णदासी रसतण्हाय बन्धित्वा आदाय गताति कथं समुट्ठापेसुं ।

सत्था धम्मसभं उपगन्त्वा अलंकतासने निसीदित्वा काय नुत्थ भिक्ख वे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति

तेतं पवुत्ति कथयिमु।

न भिक्खवे ! इदानीव एसो भिक्खु रसतण्हाय बज्जित्वा तस्सा वसं गतो, पुब्बेपि तस्सा वसं गतो येवाति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं रञ्जो ब्रह्मदत्तस्स सञ्जयो नाम उय्यानपालो आहोसि । अथेको वातमिगो तं उय्यानं आगन्त्वा सञ्जयं दिस्वा पलायति । सञ्जयोपि न तं तज्जेत्वा [१४१] नीहरति । सो पुनप्पुनं आगन्त्वा उय्याने येव चरति । उय्यानपालो पातोव उय्याने नानप्पकारकानि पुप्फफलानि गहेत्वा दिवसे दिवसे रञ्जो अभिहरति ।

अथ नं एकदिवसं राजा पुच्छि-अत्थि पन सम्म उय्यानपाल ! उय्याने किञ्चि अच्छरियं पस्ससीति ।

देव ! अञ्जं न पस्सामि एको पन वातमिगो आगन्त्वा उय्याने चरति एतं पस्सामीति ।

सक्खिस्ससि पन तं गहेतुन्ति ?

थोकं मधुलभन्तो इमं अन्तो राजनिवेसनम्पि आनेतुं सक्खिस्सामीति ।

राजा तस्स मधुं दापेसि । सो तं गहेत्वा उय्यानं गन्त्वा वातमिगस्स चरणट्ठाने तिणानि मधुना मक्खेत्वा निलीयि । मिगो आगन्त्वा मधुमक्खितानि तिणानि खादित्वा रसतण्हाय बद्धो अञ्जत्र अगन्त्वा उय्यानमेव आगच्छति । उय्यानपालो तस्स मधुमक्खिततिणेषु पलुद्धभावं अत्वा अनुक्कमेन अत्तानं दस्सेसि ।

सो तं दिस्वा कतिपाहं पलायित्वा पुनप्पुनं पस्सन्तो विस्सासं आपज्जित्वा अनुक्कमेन उय्यानपालस्स हत्थे ठिततिणानि खादितुं आरब्धो । सो तस्स विस्सासं आपन्नभावं अत्वा याव राजनिवेसना वीथिं किलञ्जेहि परिक्रिषपित्वा तहं तहं साखाभंगं पातेत्वा मधुलाबुकं अंसे लग्गेत्वा तिणकलापं उपकच्छके ठपेत्वा मधुमक्खितानि तिणानि मिगस्स पुरतो पुरतो विकिरन्तो अन्तो राजनिवेसनं येव अगमासि । मिगे अन्तो पविट्ठे द्वारं पिदहिंसु । मिगो मनुस्से दिस्वा कम्पमानो मरणभयभितो अन्तो निवेसनंगणे आधावति परिधावति ।

राजा पासादा ओरुय्ह तं कम्पमानं दिस्वा वातमिगो नाम मनुस्सानं दिट्ठट्ठानं सत्ताहं न गच्छति तज्जितट्ठानं यावजीवं न गच्छति, सो एवरूपो गहननिस्सितो वातमिगो रसतण्हाय बद्धो इदानी एवरूपं ठानं आगतो । नत्थि वत भो ! लोके रसतण्हाय पापकतरं नामाति इमाय गाथाय धम्मदेसनं पट्ठपेसि -

न किरत्थि रसेहि पापियो आवासेहि वा सन्थवेहि वा ।

वातमिगं गहननिस्सितं वसमानेसि रसेहि सञ्जयो ॥ ति ।

तत्थ किराति अनुस्सनवत्थे निपातो । रसेहीति जिह्वाविज्जेय्येहि मधुरम्बिलादीहि । पापियोति पापतरो । आवासेहि वा सन्थवेहि वाति निबद्धवसनट्ठानसंखातेसु हि आवासेसुपि मित्तसन्थवेसुपि छन्दरागो पाप-कोव तेहि पन सच्छन्दरागपरिभोगेहि आवासेहि वा मित्तसन्थवेहि वा सतगुणेन सहस्सगुणेन च ध्रुवपटिसेवनट्ठेन आहारं विना जीवितिन्द्रियपालनाय अभावेन च सच्छन्दरागपरिभोगरसाव पापतराति । बोधिसत्तो पन अनुस्स-वागतं मिगं विय इममत्थं कत्वा न किरत्थि रसेहि पापियो आवासेहि वा सन्थवेहि वाति आह । इदानी तेसं पापिय-भावं दस्सेन्तो वातमिगन्ति आदिमाह । तत्थ गहननिस्सितन्ति [१४२] गहनट्ठाननिस्सितं, इदं वुत्तं होति-पस्सथ रसानं पापियभावं इमं नाम अरञ्जायतने गहननिस्सितं वातमिगं सञ्जयो उय्यानपालो मधुरसेहि अत्तनो वसं आनेसि । सब्बथापि सच्छन्दरागपरिभोगेहि रसेहि समं नाम अञ्जं पापकतरं लामकतरं नत्थीति रसतण्हाय आदीनवं कथेसि कथेत्वा च पन तं मिगं अरञ्जमेव पेसेसि ।

सत्था न भिक्खवे ! सा वण्णदासी इदानीवेतं रसतण्हाय बन्धित्वा अत्तनो वसे करोति पुब्बेपि अकासि येवाति । इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा सञ्जयो अयं वण्णदासी अहोसि । वातमिगो चुल्लपिण्डपातिको, बाराणसिराजा पन अहमेव अहोसिन्ति ।

५. खरादियजातकं

अट्ठसुरं खरादियेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अज्जतरं दुब्बचभिक्षुं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

सो किर भिक्षु दुब्बचो ओवादं न गण्हाति । अथ नं सत्था पुच्छि-सच्चं किर त्वं भिक्षु ! दुब्बचो ओवादं न गण्हासीति ?

सच्चं भगवाति ।

सत्था-पुब्बेपि त्वं दुब्बचताय पण्डितानं ओवादं अगहेत्वा पासेन बद्धोव जीवितकखयं पत्तोति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो मिगो हुत्वा भिगगणपरिदुतो अरञ्जे वसति ।

अथस्स भगिनी मिगी पुत्तकं दस्सेत्वा भातिक ! अयं ते भागिनेय्यो, एतं भिगमायं उग्गण्हा-
पेहीति पटिच्छपेसि ।

सो तं भागिनेय्यं असुकवेलाय नाम आगन्त्वा उग्गण्हाहीति आह ।

सो वुत्तवेलाय नागच्छति । यथा एकदिवसं एवं सत्तदिवसे सत्तोवादे अतिक्कन्तो सो भिगमायं अनु-
गण्हित्वाव विचरन्तो पासे बज्झि । मातापिस्स भातरं उपसंकमत्वा किं ते भातिक ! भागिनेय्यो भिगमायं
उग्गण्हापित्तेति पुच्छि ।

बोधिसत्तो च तस्स अनोवादकस्स मा चिन्तयि न ते पुत्तेन भिगमाया उग्गहिताति वत्वा इदानीपि
तं अनोवदितुकामोव हुत्वा इमं गाथमाह-

“अट्ठसुरं खरादिये भिगं वंकातिवंकिनं ।

सत्तकालेहतिक्कन्तं न नं ओवदितुस्सहे ॥” ति ।

तत्थ अट्ठसुरन्ति एकेकस्मि पादे द्विं द्विं खुरानं वसेन अट्ठसुरं । खरादियेति तं नामेन आलपति ।
भिगन्ति सब्बसंगाहिकवचनं । वंकातिवंकिनन्ति मूले वंकानि अग्गे अतिवंकानीति वंकातिवंकानि । तादिसानि
सिगानि अस्स अत्थीति वंकातिवंकी, तं [१४३] वंकातिवंकिनं । सत्तकालेहतिक्कन्तन्ति सत्तहि ओवादकालेहि
ओवादं अतिक्कन्तं । न तं ओवदितुस्सहेति एवं दुब्बचभिगं अहं ओवदितुं न उस्सहामि । एतस्स मे ओवादकथाय
चित्तम्पि न उप्पज्जतीति दस्सेति । अथ नं दुब्बचभिगं पासे बद्धं लुट्ठो मारेत्वा मंसं आदाय पक्कामि ।

सत्थापि न त्वं भिक्षु ! इदानीव दुब्बचो पुब्बेपि दुब्बचो येवाति । इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि
घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा भागिनेय्यो मिगो दुब्बचभिक्षु अहोसि । भगिनी उप्पलवण्णा । ओवादकभिगो
पन अहमेव अहोसिन्ति ।

खरादियजातकं

६. तिपल्लत्थमिगजातकं

मिगन्ति पल्लत्थन्ति इदं सत्था कोसम्बियं बदरिकारामे विहरन्तो सिक्खाकामं राहुलत्थेरं आरब्ध कथ्रेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

एकस्मिं हि काले सत्थरि आळविनगरं निस्साय अग्गाळवे चेति ये विहरन्ते बहू उपासका च उपासिका च भिक्खू च भिक्खुणियो च विहारं धम्मसवणाय गच्छन्ति । दिवा धम्मसवनं होति । गच्छन्ते पन काले उपासिका च भिक्खुणियो च न गच्छिन्ति । भिक्खू चैव उपासका च अहेसु । ततो पट्ठाय रत्ति धम्मसवनं जातं । धम्मसवनपरियोसाने थेरा भिक्खू अत्तनो अत्तनो वसनट्ठानानि गच्छन्ति । दहरा उपासकेहि सद्धि उपट्ठान-सालायं सयन्ति । तेसु निदं उपगतेसु एकच्चे घुरुघुरुपस्सासा काकच्छमाना दन्ते खादन्ता निपज्जिन्ति । एकच्चे मुहुत्तं निदायित्वा उट्ठहिन्ति । तेसं तं विप्पकारं दिस्वा भगवतो आरोचेसु ।

भगवा “यो पन भिक्खू अनुपसम्पन्नेन सह सेय्यं कप्पेय्य पाचित्तियन्ति” सिक्खापदं पञ्जापेत्वा कोसम्बि अगमासि ।

तत्थ भिक्खू आयस्मन्तं राहुलं आहंसु-आवुसो राहुल ! भगवता सिक्खापदं पञ्जत्तं, इदानि त्वं अत्तनो वसनट्ठानं जानाहीति ।

पुब्बे पन ते भिक्खू भगवति च गारवं तस्स चायस्मतो सिक्खीकामतं पटिच्च तं अत्तनो वसनट्ठानं आगतं अतिविय संगहन्ति । खुट्ठकमञ्चकं पञ्जापेत्वा उस्सीसकरणत्थाय चीवरं देन्ति । तं दिवसं पन सिक्खा-पदभयेन वसनट्ठानम्पि नादंसु ।

राहुलभट्ठोपि पिता मेति दसबलस्स वा उपज्झायो मेति धम्मसेनापतिनो वा, आचरियो मेति महा-मोग्गल्लानस्स वा चुल्लपिता मेति आनन्दत्थेरस्स वा सन्तिकं अगन्त्वा दसबलस्स वलञ्जनवच्चकुटिं ब्रह्मविमानं पविसन्तो विय पविसित्वा वासं कप्पेसि । [१४४]

बुद्धानं हि वलञ्जनकुटिया द्वारं सुपिहितं होति । गन्धधूपपरिभण्डकता भूमि गन्धदाममालादामानि ओसारितानेव होन्ति सब्बरत्ति दीपो झायति । राहुलभट्ठो पन न तस्सा कुटिया इमं सम्पत्तिं पटिच्च तत्थ वासं उपगतो । भिक्खूहि पन वसनट्ठानं जानाहीति वुत्तत्ता ओवादमारवेन सिक्खाकामताय तत्थ वासं उपगतो ।

अन्तरन्तरा हि भिक्खूपि तं आयस्मन्तं दूरतोवागच्छन्तं दिस्वा तस्स बीमंसनत्थाय अन्तोमुट्ठि-सम्मुञ्जन्ति वा कचवरल्लङ्घनिकं वा बहि खिपित्वा तस्मिं आगते आवुसो ! इमं केन छड्ढितन्ति वदन्ति । तत्थ केहिचि राहुलो इमिना मग्गेन गतोति वुत्ते सो आयस्मा नाहं भन्ते ! एतं जानामीति अवत्ताव तं पटिसामेत्वा खमथ मे भन्तेति खमापेत्वा गच्छति । एवमेसं सिक्खाकामो । सो तं सिक्खाकामतं येव पटिच्च तत्थ वासं उपगतो ।

अथ सत्था पुरे अरुणं येव वच्चकुटिद्वारे ठत्वा उक्कासि । सोपायस्मा उक्कासि । को एसोति ?

अहं राहुलोति निक्खमित्वा वन्दि ।

कस्मा त्वं राहुल ! इध निपन्नोति ?

वसनट्ठानस्स अभावतो । पुब्बे हि भन्ते ! भिक्खू मम संगहं करोन्ति, इदानि अत्तनो आपत्तिभयेन वसनट्ठानं न देन्ति । स्वाहं इदं अञ्जेसं असंघट्टनट्ठानन्ति इमिना कारणेन इध निपन्नोति ।

अथ भगवतो राहुलं ताव भिक्षू एवं परिच्वजन्ता अञ्जे कुलदारके पब्बाजेत्वा किं करिस्सन्तीति धम्मसंवेगो उदपादि । अथ भगवा पातोव भिक्षू सन्निपातेत्वा धम्मसेनापति पटिपुच्छि—जानासि पन त्वं सारिपुत्त ! अञ्ज कथञ्चि राहुलस्स वुत्थभावन्ति ?

न जानामि भन्तेति ।

सारिपुत्त ! अञ्ज राहुलो वच्चकुटियं वसि । सारिपुत्त ! तुम्हे राहुलं एवं परिच्वजन्ता अञ्जे कुलदारके पब्बाजेत्वा किं करिस्सथ ? एवं हि सन्ते इमस्मिं सासने पब्बजिता निप्पतिट्ठा भविस्सन्ति । इतोदानि पट्ठाय अनुपसम्पन्नेन एकद्वेव दिवसे अत्तनो सन्तिके वसापेत्वा ततियदिवसे तेसं वसनट्ठानं ज्ञत्वा बहि वासे-थाति इमं अनुप्पञ्जत्ति कत्वा पुन सिक्खापदं पञ्जापेसि ।

तस्मिं समये धम्मसभायं सन्निसिन्ना भिक्षू राहुलस्स गुणकथं कथेन्ति—पस्सथादुसो ! याव सिक्खा-कामो वतायं राहुलो । 'तव वसनट्ठानं जानाहीति' वुत्तो नाम अहं दसबलस्स पुत्तो, तुम्हे के सेनासनस्स ? तुम्हे येव निक्खमथाति एकभिक्षुम्पि अप्पटिप्परित्वा वच्चकुटियं वासं कप्पेसीति । एवं तेसु कथयमानेसु सत्था धम्मसभं उपगन्त्वा अलंकतासने निसीदित्वा काय नुत्थ भिक्षवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति आह ।

भन्ते ! राहुलस्स सिक्खाकामकथाय, न अञ्जाय कथायाति ।

सत्था न भिक्षवे ! राहुलो इदानीव सिक्खाकामो पुब्बे तिरच्छानयोनियं निब्बत्तोपि सिक्खाकामो येवाति वत्ता अतीतं आहरि—[१४५]

अतीतवत्थ

अतीते राजगहे एको मगधराजा रज्जं कारेति । तदा बोधिसत्तो भिगयोनियं निब्बत्तित्वा भिगगण-परिवृतो अरञ्जे वसति । अथस्स भगिनी अत्तनो पुत्तकं उपनेत्वा भातिक ! इमं ते भागिनेय्यं भिगमायं सिक्खा-पेहीति आह ।

बोधिसत्तो साधूति पटिस्सुणित्वा—गच्छ तात ! असुकवेलाय नाम आगन्त्वा सिक्खेय्यासीति आह ।

सो मातुलेन वुत्तवेलं अनतिक्कमित्वा तं उपसंकमित्वा भिगमायं सिक्ख । सो एकदिवसं वने विचरन्तो पासेन बद्धो बद्धरावं रवि । भिगगणो पलायित्वा—'पुत्तो ते पासेन बद्धोति' तस्स मातुया आरोचेसि ।

सा भातुसन्तिकं गन्त्वा—भातिक ! भागिनेय्यो ते भिगमायं सिक्खापितोति पुच्छि ।

बोधिसत्तो मा त्वं पुत्तस्स किञ्चि पापकं आसंकि । सुग्गहीता नेन भिगमाया । इदानि तं हासय-मानो आगच्छिस्सतीति वत्ता इमं गाथमाह—

“भिगं तिपल्लत्थमनेकमायं अट्ठखुरं अड्ढरत्तावपायि ।

एकेन सोतेन छमास्ससन्तो छहि कलाहतिभोति भागिनेय्यो ॥” ति ।

तत्थ भिगन्ति भागिनेय्यभिगं । तिपल्लत्थन्ति पल्लत्थं वुच्चति सयनं उभोहि पस्सेहि उज्जुकमेव च गोनिस्सिन्नकवसेनाति तीहाकारेहि पल्लत्थं अस्स तीणि वा पल्लत्थानि अस्साति तिपल्लत्थो । तं तिपल्लत्थं । अनेकमायन्ति बहुमायं, बहू वुच्चनं । अट्ठखुरन्ति एकेकस्मिं पादे द्विनं-द्विन्नं खुरानं वसेन अट्ठहि खुरेहि समन्ना-गतं । अड्ढरत्तावपायिन्ति पुरिमयामं अतिक्कमित्वा मज्झिमयामे अरञ्जतो आगम्म पानीयस्स पिवन्तो अड्ढरत्ते आपं पिवतीति अड्ढरत्तावपायी तं । अड्ढरत्ते आपं अपायिन्ति अत्थो । मम भागिनेय्यं भिगं अहं साधुकं भिगमायं उग्गण्हापेसि । कथं ? यथा एकेन सोतेन छमास्ससन्तो छहि कलाहतिभोति भागिनेय्योति । इदं वुत्तं होति अहं हि तव पुत्तं तथा उग्गण्हापेसि न यथा एकस्मिं उपरिमनासिकसोते वातं सन्निरुम्हत्वा पठविया अल्लीनेन एकेन हेट्ठिमसोतेन तत्थेव छमायं अस्ससन्तो छहि कलाहि लुट्ठकं अतिभोति छहि कोट्ठासेहि अज्झोत्थरति, वुच्चेतीति अत्थो । कतमाहि छहि? चत्तारो पादे पसारेत्वा एकेन पस्सेन सेय्याय, खुरेहि तिणपंसुखणनेन, जि ह्वानिन्नामनेन,

उदरस्स उद्धमातभावकरणेन, उच्चारपस्सावविस्सज्जनेन वातसन्निरुम्भनेनाति । अपरो नयो—पादेसु^१ गहेत्वा अभिमुखाकड्ढनेन, पटिप्पणामनेन उभतो पस्सेसु सञ्चरणेन उदरं उद्धं उक्खिपनेन अधो अवक्खिपनेनाति इमाहि छहि कलाहि यथा अतिभोति मतो अयन्ति सञ्चं उप्पादेत्वा वञ्चेति । एवं तं मिगमायं उग्गण्हापेसिन्ति दीपेति । अपरो नयो— तथा नं उग्गण्हापेसि [१४६] यथा एकेन सोतेन छमास्ससन्तो छहि कलाहति द्वीसुपि नयेसु दस्सितेहि छहि कारणेहि कलाहति कलायिस्सति लुद्धकं वञ्चेस्सतीति अत्थो । भोतीति भगिनि आलपति । भागिनेय्योति एवं छहि कारणेहि वञ्चनकं भागिनेय्यं निदिसति ।

एवं बोधिसत्तो भागिनेय्यस्स मिगमायाय साधुकं उग्गहितभावं दस्सेन्तो भगिनि समस्सासेसि । सोपि मिगपोतको पासे बद्धो अविप्फन्दित्वा येव भूमियं महाफासुकपस्सेन पादे पसारेत्वा निपन्नो पादानं आसन्न-
दठाने सुरेहेव पहरित्वा पंसुं च तिणानि च उप्पादेत्वा उच्चारपस्सावं विस्सज्जेत्वा सीसं पातेत्वा जिह्वं
निन्नामेत्वा सरीरं खेलकिलिन्नं कत्वा वातग्गहणेन उदरं उद्धमातकं कत्वा अक्खीनि परिवत्तेत्वा हेदठानासिका-
सोतेन वातं सञ्चरापेन्तो उपरिमनासिकासोतेन वातं सन्निरुम्भित्वा सकलसरीरं थद्धभावं गाहापेत्वा
मताकारं दस्सेसि । नीलमक्खिकापि नं परिवारेसु । तस्मिं तस्मिं ठाने काका निलीयिसु ।

लुद्धो आगन्त्वा उदरे हत्थेन पहरित्वा पातोव बद्धो भविस्सति पूतिको जातोति तस्स बन्धनरज्जुकं
मोचेत्वा एत्थेवदानि नं उक्कन्तित्वा मंसं आदाय गमिस्सामीति निरासंको हुत्वा साखापलासं गहेत्तुं आरद्धो ।

मिगपोतकोपि उट्ठाय चतूहि पादेहि ठत्वा कायं विधुनित्वा गीवं पसारेत्वा महावातेन छिन्नवलाहको
विय वेगेन मानुसन्तिकं अगमासि ।

सत्थापि न भिक्खवे ! राहुलो इदानीव सिक्खाकामो पुब्बेपि सिक्खाकामोयेवाति इमं धम्मदेसनं
आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा भागिनेय्यमिगपोतको राहुलो अहोसि, माता उप्पल-
वण्णा, मातुलमिगो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

तिपल्लत्थमिगजातकं

७. मालुतजातकं

काले वा यदि वा जुण्हेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो द्वे बुद्धपब्बजिते आरब्भ कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

ते किर कोसलजनपदे एकस्मिं अरञ्जवासे वसन्ति । एको काळत्थेरो नाम, एको जुण्हत्थेरो नाम । अथेकदिवसं जुण्हो काळं पुच्छि-भन्ते काल ! सीतं नाम कस्मिं काले होतीति ?

सो काळे सीतं होतीति आह ।

अथेकदिवसं काळो जुण्हं पुच्छि- भन्ते जुण्ह ! सीतं नाम कस्मिं काले होतीति ?

सो जुण्हे होतीति आह ।

ते उभोपि अत्तनो कंखं छिन्दितुं असक्कोन्ता सत्थु सन्तिकं [१४७] गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा— भन्ते ! सीतं नाम कस्मिं काले होतीति पुच्छिसु ।

सत्था तेसं कथं सुत्वा पुब्बेपाहं भिक्खवे ! तुम्हाकं इमं पञ्चं कथेसि, भवसंखेपगतत्ता पन न सलक्ख- यित्थाति वत्ता अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते एकस्मिं पब्बतपादे सीहो च व्यग्घो च द्वे सहायका एकस्सा येव गुहाय वसन्ति । तदा बोधि- सत्तोपि इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा तस्मिं येव पब्बतपादे वसति । अथेकदिवसं तेसं सहायकानं सीतं निस्साय विवादो उदपादि । व्यग्घो काळे येव सीतं होतीति आह-सीहो जुण्हे येवाति । ते उभोपि अत्तनो कंखं छिन्दितुं असक्कोन्ता बोधिसत्तं पुच्छिसु । बोधिसत्तो इमं गाथमाह—

“काळे वा यदि वा जुण्हे यदा वायति मालुतो ।

वातजानि हि सीतानि उभोत्थमपराजिता ॥” ति ।

तत्थ काले वा यदि वा जुण्हेति काळपक्खे वा जुण्हपक्खे वा । यदा वायति मालुतोति यस्मिं समये पुरत्थिमादिभेदो वातो वायति तस्मिं समये सीतं होति । किं कारणा ? वातजानि हि सीतानि यस्मा वाते विज्ज- न्तेयेव सीतानि होन्ति, काळे पक्खे वा जुण्हपक्खे वा एत्थ अप्पमाणन्ति वृत्तं होति । उभोत्थमपराजिताति उभोपि तुम्हे इमस्मिं पञ्चे अपराजिताति । एवं बोधिसत्तो ते सहायके पञ्जापेसि ।

सत्थापि भिक्खवे ! पुब्बेपि मया तुम्हाकं अयं पञ्चो कथितोति इमं घम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेसि, सच्चपरियोसाने द्वेपि ते थेरा सोतापत्तिफले पतिट्ठहिंसु । सत्था अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा व्यग्घो काळो अहोसि, सीहो जुण्हो अहोसि । पञ्चविस्सजनकतापसो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

मालुतजातकं

८. मतकभत्तजातकं

एवं चे सत्ता जानेय्युन्ति इदं सत्था जेतवने त्रिहरन्तो मतकभत्तं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

तस्मिं हि काले मनुस्सा बहू अजेळकादयो मारेत्वा कालकते जातके उद्दिस्स मतकभत्तं नाम देन्ति । भिक्खू ते मनुस्से तथा करोन्ते दिस्वा सत्थारं पुच्छिसु—एतरहि भन्ते ! मनुस्सा बहू पाणे जीवितक्खयं पापेत्वा मतकभत्तं नाम देन्ति । अत्थि नु खो भन्ते ! एत्थ वड्ढीति ?

सत्था न भिक्खवे ! मतकभत्तं दस्सामीति कतेपि पाणातिपाते काचि वड्ढि नाम अत्थि । पुब्बेपि पण्डिता आकासे निसज्ज[१४८]धम्मं देसेत्वा एत्थ आदीनवं कथेत्वा सकलजम्बुदीपवासिके एतं कम्मं जहापेसुं । इदानि पन भवसंखेपगतत्ता पुन पातुभूतन्ति वत्ता अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते एको तिण्णं वेदानं पारगू दिसापामोक्खो आचरियब्राह्मणो मतकभत्तं दस्सामीति एकं एळकं गाहापेत्वा अन्तेवासिके आह— ताता ! इमं एळकं नदिं नेत्वा नहापेत्वा कण्ठे मालं परिकल्पित्वा पच्चंगुलिकं दत्वा मण्डेत्वा आनेथाति ।

ते साधूति पटिस्सुणित्वा तं आदाय नदिं गन्त्वा नहापेत्वा मण्डेत्वा नदितीरे ठपेसुं । सो एळको अत्तनो पुब्बकम्मं दिस्वा एवरूपा नाम दुक्खा अज्ज मुच्चिस्सामीति सोमनस्सजातो घटं भिन्दन्तो विय महाहसितं हसित्वा, पुन अयं ब्राह्मणो मं घातेत्वा मया लद्धं दुक्खं लभिस्सतीति ब्राह्मणे कारुञ्जं उप्पादेत्वा महन्तेन सद्देन परोदि ।

अथ नं ते माणवका पुच्छिसु— सम्म एळक ! त्वं महासद्देन हसि चेव रोदि च । केन नुखो कारणेन हसि केन कारणेन रोदीति ?

तुम्हे मं इमं कारणं अत्तनो आचरियस्स सन्तिके पुच्छेय्याथाति ।

ते तं आदाय गन्त्वा इदं कारणं आचरियस्स आरोचेसुं । आचरियो तेसं वचनं सुत्वा एळकं पुच्छि— कस्मा त्वं एळक ! हसि, कस्मा रोदीति ?

एळको अत्तनो कतकम्मं जातिस्सरजाणेन अनुस्सरित्वा ब्राह्मणस्स कथेसि—अहं ब्राह्मण ! पुब्बे तादिसोव मन्तज्झायकब्राह्मणो हुत्वा मतकभत्तं दस्सामीति एकं एळकं मारेत्वा अदासिं । स्वाहं एकस्स एळकस्स घातितत्ता एकेनूनेसू पच्चसु अत्तभावसतेसु सीसच्छेदं पापुणि । अयं मे कोटियं ठितो पच्चसतिमो अत्तभावो । स्वाहं अज्ज एवरूपा दुक्खा मुच्चिस्सामीति सोमनस्सजातो । इमिना कारणेन हसिं । रोदन्तो पन अहं ताव एकं एळकं मारेत्वा पच्चजातिसतानि सीसच्छेददुक्खं पत्वा अज्ज तस्मा दुक्खा मुच्चिस्सामि । अयं पन ब्राह्मणो मं मारेत्वा अहं विय पच्चजातिसतानि सीसच्छेददुक्खं लभिस्सतीति तयि कारुञ्जेन रोदिन्ति ।

एळक ! मा भायि । नाहं तं मारेस्सामीति ।

ब्राह्मण ! किं वदेसि ? तयि मारेन्तेपि अमारेन्तेपि न सक्का अज्ज मया मरणा मुच्चितुन्ति ।

एळक ! मा भायि ! अहं ते आरक्खं गहेत्वा तया सद्धि येव विचरिस्सामीति ।

ब्राह्मण ! अप्पमत्तको तव आरक्खो मया कतपापं पन महत्तं बलवन्ति ।

ब्राह्मणो एलकं मुञ्चित्वा इमं एलकं कस्सचिपि मारेतुं न दस्सामीति अन्तेवासिके आदाय एलकेनेव सद्धिं विचरि । एलको विस्सट्ठमतोव एकं पासाणपिट्ठं निस्साय जातगुम्बे गीवं उक्खि[१४९] पित्वा पण्णाणि खादितुं आरब्धो । तं खणं येव तस्मिं पासाणपिट्ठे असनि पति । ततो एका पासाणसकलिका छिज्जित्वा एलकस्स पसारितगीवाय पतित्वा सीसं छिन्दि । महाजनो सन्निपति । तदा बोधिसत्तो तस्मिं ठाने रुक्खदेवता हुत्वा निव्वत्तो । सो पस्सन्तस्सेव तस्स महाजनस्स देवतानुभावेन आकासे पल्लकेन निसीदित्वा इमे सत्ता एवं पापस्स फलं जानमाना अप्पेव नाम पाणातिपातं न करेय्युन्ति मधुरेन सरेन धम्मं देसेतो इमं गाथमाह-

एवं चे सत्ता जानेय्युं दुक्खायं जातिसम्भवो ।

न पाणो पाणिनं हञ्जे पाणघातो हि सोचती ॥ ति ।

तत्थ एवञ्चे सत्ता जानेय्युन्ति इमे सत्ता एवञ्चे जानेय्युं । कथं ? दुक्खाय जातिसम्भवोति अयं तत्थ तत्थ जाति च जातस्स अनुक्कमेन वड्ढिसंखातो सम्भवो च जराव्याधिमरणअप्पियसम्पयोगपियविप्पयोगहृत्थ-पादच्छेदादीनं दुक्खानं वत्थुभूतत्ता दुक्खोति यदि जानेय्युं । न पाणो पाणिनं हञ्जेति परं वधेन्तो जातिसम्भवे वधं लभति पीळेन्तो पीळं लभतीति जातिसम्भवस्स दुक्खवत्थुताय दुक्खभावं जानन्तो कोचि पाणो अञ्जं पाणिनं न हञ्जे सत्तो सत्तं न हनेय्याति अत्थो । किं कारणा ? पाणघातो हि सोचतीति यस्मा साहित्यकादिसु छसु पयोगेसु येन केनचि पयोगेन परस्स जीवितन्द्रियुपच्छेदनेन पाणघातो पुग्गलो अट्ठसु महानिरयेसु सोळससु उस्सदनिरयेसु नानप्पकाराय तिरच्छानयोनिया पेत्तिविसये असुरकायेति इमेसु चतुसु अपायेसु महादुक्खं अनुभवमानो दीघरत्तं अन्तोनिज्झायनलक्खणेन सोकेन सोचति । यथा वा अयं एलको मरणभयेन सोचि एवं दीघरत्तं सोचतीतिपि अत्वा न पाणो पाणिनं हञ्जे कोचि पाणातिपातकम्मं नाम न करेय्य । मोहेन पन मूल्हा अविज्जाय अन्धीकता इमं आदीनवं अपस्सन्ता पाणातिपातं करोन्तीति ।

एवं महासत्तो निरयभयेन तज्जेत्वा धम्मं देसेसि । मनुस्सा तं धम्मदेसनं सुत्वा निरयभयभीता पाणा-तिपाता विरमिसु । बोधिसत्तोपि धम्मं देसेत्वा महाजनं सीले पतिट्ठापेत्वा यथाकम्मं गतो । महाजनोपि बोधि-सत्तस्स ओवादे ठत्वा दानादीनि पुञ्जानि कत्वा देवनगरं पूरेसि । सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटत्वा जातकं समोधानेसि । अहं तेन समयेन रुक्खदेवता अहोसिन्ति ।

मतकभत्तजातकं

६. आयाचितभक्तजातकं

सचे मुञ्चेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो देवतानं आयाचनबलिकम्मं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

तदा किर मनुस्सा वणिज्जाय गच्छन्ता पाणे वधित्वा देवतानं बलिकम्मं कत्वा मयं अनन्तरायेन अत्थसिद्धिं पत्वा आगन्त्वा पुन तुम्हाकं बलिकम्मं करिस्सामाति आयाचित्वा गच्छन्ति । तत्थ अनन्तरायेन अत्थ-सिद्धिं पत्वा आगन्त्वा देवतानुभावेन इदं जातन्ति मञ्जमाना बहू पाणे वधित्वा आयाचनतो मुच्चितुं बलिकम्मं करोन्ति । तं दिस्वा भिक्खू- अत्थि नु खो भन्ते ! एत्थ अत्थोति भगवन्तं पुच्छिसु ।

भगवा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते कासिरट्ठे एकस्मिं गामके एको कुटुम्बको गामद्वारे ठितनिग्रोधरुक्खे अधिवत्थाय देवताय बलिकम्मं पटिजानित्वा अनन्तरायेन आगन्त्वा बहू पाणे वधित्वा आयाचनतो मुच्चिस्सामीति रुक्खमूलं गतो । रुक्खदेवता खन्धविटपे ठत्वा इमं गाथमाह-

सचे मुञ्चे पेच्च मुञ्चे मुच्चमानो हि वज्झति ।

न हेवं धीरा मुच्चन्ति मुत्ति बालस्स बन्धन ॥ न्ति ।

तत्थ सचे मुञ्चे पेच्च मुञ्चे ति भो पुरिस ! त्वं सचे मुञ्चे यदि मुच्चितुकामोसि पेच्च मुञ्चे यथा परलोकेन वज्झसि एवं । मुच्चमानो हि वज्झतीति यथा पन त्वं पाणं वधित्वा मुच्चितुं इच्छसि एवं मुच्चमानो हि पापकम्मेन वज्झतीति । तस्मा न हेवं धीरा मुच्चन्तीति ये पण्डितपुरिसा ते एवं पटिस्सवतो न मुच्चन्ति । किं कारणा ? एवरूपा हि मुत्ति बालस्स बन्धनं एसा पाणातिपातं कत्वा मुत्ति नाम बालस्स बन्धनमेव होतीति धम्मं देसेसि ।

ततो पट्ठाय मनुस्सा एवरूपा पाणातिपातकम्मा विरता धम्मं चरित्वा देवनगरं पूरयिसु । सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । अहं तेन समयेन रुक्खदेवता अहोसिन्ति ।

आयाचितभक्तजातकं

१० नलपानजातकं

दिस्वा पदमनुत्तिण्णन्ति इदं सत्था कोसलेसु चारिकं चरमानो नळकपाणगामं पत्वा नळकपाण-
पोक्खरणिंयं केतकवने विहरन्तो नळदण्डके आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

तदा किर भिक्खू नळकपाणपोक्खरणिंयं नहात्वा सूचिघरत्थाय सामणेरेहि [१५१] नळदण्डके
गाहापेत्वा ते सब्बत्थकमेव छिद्दे दिस्वा सत्थारं उपसंकमित्वा-भन्ते ! मयं सूचिघरत्थाय नळदण्डके गण्हापेम ।
ते मूलतो याव अग्गा सब्बत्थकमेव छिद्दा, किन्नुखो एतन्ति पुंच्छिमु ।

सत्था इदं भिक्खवे ! मय्हं पोराणकाधिठ्ठानन्ति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

पुब्बे किर सो वनसण्डो अरञ्जो अहोसि । तस्सापि पोक्खरणिंया एको दकरक्खसो ओतिण्णोत्तिण्णे
खादति ।

तदा बोधिसत्तो रोहितभिगपोतकप्पमाणो कपिराजा हुत्वा असीतिसहस्समत्तवानरपरिवृतो यूथं
परिहरन्तो तस्मिं अरञ्जे वसति । सो वानरगणस्स ओवादं अदासि-ताता ! इमस्मिं अरञ्जे विसरुक्खापि
अमनुस्सपटिग्गहिता पोक्खरणिंयोपि तत्थेव होन्ति तुम्हे अखादितपुब्बं पलाफलं खादन्ता वा अपीतपुब्बं पानीयं
पिवन्ता वा मं पटिपुच्छेय्याथाति ।

ते साधूति पटिस्सुणित्वा एकदिवसं अगतपुब्बट्ठानं गता ।

तत्थ बहुदेव दिवसं चरित्वा पानीयं गवेसमाना एकं पोक्खरणिं दिस्वा पानीयं अपिवित्वाव
बोधिसत्तस्स आगमनं ओलोकयमाना निसीदिसुं । बोधिसत्तो आगन्त्वा-किं ताता ! पानीयं न पिवथाति आह ।

तुम्हाकं आगमनं ओलोकेमाति । सुट्ठु ताताति बोधिसत्तो तं पोक्खरणिं आविज्झित्वा पदं परि-
च्छिन्दन्तो ओतिण्णमेव पस्सि न उत्तिण्णं ।

सी निससंसयं एसा अमनुस्सपरिग्गहिताति अत्वा-सुट्ठु वो कतं तात ! पानीयं अपिवन्तेहि,
अमनुस्सपरिग्गहिता अयन्ति आह ।

दकरक्खसोपि तेसं अनोतरणभावं अत्वा नीलोदरो पण्डरमुखो सुरत्तहत्थपादो बीभच्छदस्सनो हुत्वा
उदकं द्विधा कत्वा निक्खमित्वा-कस्मा निसीदथ ? इमं पोक्खरणिं ओतरित्वा पानीयं पिवथाति आह ।

अथ नं बोधिसत्तो पुच्छि-त्वं इध निब्बत्तदकरक्खसोति ?

आम अहं निब्बत्तोमहीति ।

त्वं पोक्खरणिं ओतिण्णके लभसीति ?

आम लभामि । अहं इधोतिण्णं अन्तमसो सकुणिकं उपादाय न किञ्चि मुञ्चामि । तुम्हेपि सब्बे
खादिस्सामीति !

न मयं अत्तानं तुय्हं खादितुं दस्सामाति ।

पानीयं पन किं पिविस्सथाति ।

आम, पानीयं च पिविस्साम, न च ते वसं गमिस्सामाति ।

अथ कथं पानीयं पिविस्सथाति ?

किं पन त्वं मञ्जसि ओतरित्वा पिबिस्सन्तीति ? मयं हि अनोतरित्वा असीतिसहस्सापि एकमेकं नलदण्डकं गहेत्वा उप्पलनाळेन उदकं पिबन्ता विय तव पोक्खरणिया पानीयं पिबिस्साम । एवं नो त्वं खादितुं न सक्खिस्ससीति । एतमर्थं विदित्वा सत्था अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमिस्सा गाथाय पुरिमपदद्वयं अभासि—

दिस्वा पदमनुत्तिणं दिस्वा नोतरितं पदं ।

नलेन वारिं पिबिस्साम नेव मं त्वं वधिस्ससी ॥ ति । [१५२]

तस्सत्थो—भिक्षवे ! सो कपिराजा तस्सा पोक्खरणिया एकम्पि उत्तिण्णं पदं नाहस । ओतरितं पदं ओतिण्णपदमेव अहस, एवं दिस्वा पदं अनुत्तिण्णं दिस्वान ओतरितं पदं अद्धा अयं पोक्खरणी अमनुस्सपरिग्ग-हीताति अत्वा तेन सद्धिं सल्लपन्तो महापुरिसो आह—नळेन वारिं पिबिस्सामाति तस्सत्थो मयं तव पोक्खरणिया नलेन पानीयं पिबिस्सामाति । पुन महासत्तोव आह—नेव मं त्वं वधिस्ससीति एवं नळेन पाणीयं पिबन्तं सपरि-सम्पि मं त्वं नेव वधिस्ससीति अत्थो ।

एवं वत्वा पन बोधिसत्तो एकं नलदण्डकं आहरापेत्वा पारमियो आवज्जेत्वा सच्चकिरियं कत्वा मुखेन धमि । नळो अन्तो किञ्चि गण्ठि असेत्वा सब्बत्थकमेव सुसिरो अहोसि । इमिना नियामेन अपरम्पि अपरम्पि आहरापेत्वा धमित्वा अदासीति एवं सन्ते पन न सक्का निट्ठपेतुं । तस्मा एवं न गहेत्बब्बं । बोधिसत्तो पन “इमं पोक्खरणिं परिवारेत्वा जाता सब्बेपिनळा एकच्छिद्वा होन्तु” ति अधिट्ठासि । बोधिसत्तानं हि हित्तु-पचारस्स महन्तताय अधिट्ठानं समिज्जति । ततो पट्ठाय सब्बेपि न पोक्खरणिं परिवारेत्वा उट्ठिता नळा एकच्छिद्वा जाता ।

इमस्मिं हि कप्पे चत्तारि कप्पट्ठियपाटिहारियानि नाम । कतमानि चत्तारि? (१) चन्दस्स ससल-क्खणं सकलम्पि इमं कप्पं ठस्सति । (२) वट्टकजातके अग्गिनो निब्बुतट्ठानं सकलम्पि इमं कप्पं अग्गि न ज्ञापे-स्सति । (३) घटिकारनिवेसनट्ठानं सकलम्पि इमं कप्पं अनोवस्सकं ठस्सति । (४) इमं पोक्खरणिं परिवारेत्वा उट्ठितनळा सकलम्पि इमं कप्पं एकच्छिद्वा भविस्सन्तीति इमानि चत्तारि कप्पट्ठितियपाटिहारियानि नाम ।

बोधिसत्तो एवं अधिट्ठित्वा एकं नलं आदाय निसीदि । तेपि असीतिसहस्सा वानरा एकेकं नलं आदाय पोक्खरणिं परिवारेत्वा निसीदिसु । तेपि बोधिसत्तस्स नलेन आकड्ढित्वा पानीयं पिबनकाले सब्बे तीरे निसिन्नाव पिबिसु । एवं तेहि पानीये पीते दकरक्खसो कञ्चि अलभित्वा अनत्तमनो सकनिवेसनमेव गतो । बोधि-सत्तोपि सपरिवारो अरञ्जमेव पाविसि ।

सत्था पन इमेसं भिक्षवे ! नळानं एकच्छिद्भावो नाम मय्हमेवेतं पोरणकं अधिट्ठानन्ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा दकरक्खसो देवदत्तो अहोसि । असीतिसहस्स-वानरा बुद्धपरिसा । उपायकुसलो पन कपिराजा अहमेव अहोसिन्ति ।

३. कुरुंगवगवणना

१. कुरुंगमिगजातकं

जातमेतं कुरुंगस्साति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

एकस्मिं हि समये धम्मसभायं सन्निपतिता भिक्खू-आवुसो ! देवदत्तो तथागतस्स घातनत्थाय धनुग्गहे पयोजेसि, सिलं पविज्जि, धनपालकं विस्सज्जेसि, सब्बथापि दसबलस्स बधाय परिसक्कतीति देवदत्तस्स अवण्णं कथेन्ता निसीदिसु । सत्था आगन्त्वा पञ्जत्तासने निसिन्नो कायनुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्नि-
सिन्नाति पुच्छि ।

भन्ते ! देवदत्तो तुम्हाकं बधाय परिसक्कतीति देवदत्तस्स अगुणकथाय सन्निसिन्नम्हाति ।

सत्था न भिक्खवे ! देवदत्तो इदानीव मम बधाय परिसक्कति पुब्बेपि परिसक्कि येव न च पन वधितुं असक्खीति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कुरुंगमिगो हुत्वा एकस्मिं अरञ्जायतने फला-
फलानि खादन्तो वसति । सो एकस्मिं काले फलसम्पन्ने सेपणिंरुक्खे सेपणिफलानि खादति । अथेको गामवासी
अट्टकलुद्दको फलरुक्खमूलेसु मिगानं पदानि उपधारेत्वा उपरिरुक्खे अट्टकं बन्धित्वा तत्थ निसीदित्वा
फलानि खादितुं आगतागते मिगे सत्तिया विज्जित्वा तेसं मंसं विक्किणन्तो जीविकं कप्पेसि ।

सो एकदिवसं तस्मिं रुक्खमूले बोधिसत्तस्स पदवलज्जं दिस्वा तस्मिं सेपणिंरुक्खे अट्टकं बन्धित्व ।
पातोव भुज्जित्वा सत्ति आदाय वनं पविसित्वा तं रुक्खं अभिरुहित्वा अट्टके निसीदि । बोधिसत्तोपि पातोव
वसनट्ठाना निक्खमित्वा सेपणिफलानि खादिस्सामीति आगम्म तं रुक्खमूलं सहसाव अपविसित्वा कदाचि
अट्टकलुद्दकोरुक्खेसु अट्टकं बन्धन्ति अत्थी नु खो एवरूपो उपद्द्वोति परिगणहन्तो बाहिरतोव अट्ठासि । लुद्दकोपि
बोधिसत्तस्स अनागमनभावं अत्वा अट्टके निसिन्नोव सेपणिफलानि खिपित्वा खिपित्वा तस्स पुरतो पातेसि ।

बोधिसत्तो इमानि फलानि आगन्त्वा मय्हं पुरतो पतन्ति, अत्थि नुखो तस्स उपरि लुद्दकोति पुनप्पुनं
ओलोकेन्तो लुद्दकं दिस्वा अपस्सन्तो विय हुत्वा-अम्भो रुक्ख ! पुब्बे त्वं ओलम्बकं ओतारेन्तो^१ विय उज्जुक्कमेव
फलानि पातेसि । अज्ज पन ते रुक्खधम्मो परिच्चत्तो एवं तथा रुक्खधम्मो परिच्चत्ते अहम्पि अज्ज रुक्खमूलं
उपसंक्रमित्वा मय्हं आहारं परियेसिस्सामीति वत्वा इमं गाथमाह-

जातमेतं कुरुंगस्स यं त्वं सेपणि ! सेय्यसि ।

अज्जं सेपणिं गच्छामि न मे ते रुक्कते फलन्ति ॥ [१५४]

तत्थ ज्ञातन्ति पाकटं जातं । एतन्ति इदं कम्मं । कुरुंगस्साति कुरुंगमिगस्स । यं त्वं सेपणि !
सेय्यसीति यं त्वं हम्भो सेपणिंरुक्ख ! पुरतो पुरतो फलानि पातमयानो सेय्यसि, विसेय्यसि, विसिण्णफलो

अहोसि । तं सब्बं कुरुंगस्स पाकटं जातं । न मे ते रुच्चते फलन्ति एवं फलं ददमानाय मे तव फलं न रुच्चति तिष्ठ
त्वं अहं अञ्जत्थ गच्छिस्सामीति अगमासि ।

अथस्स लुद्धको अट्टके निसिन्नोव सत्ति खिपित्वा गच्छ विरद्धोदानिम्हि तन्ति आह । बोधिसत्तो
निवत्तित्वा ठितोव आह-हम्भो पुरिस ! इदानिपि किञ्चापि मं विरद्धो अट्ट पन महानिरये सोळस उस्सदनिरये
पञ्चविधबन्धनादीनि च कम्मकरणानि अविरद्धो येवासीति । एवञ्च पन वत्वा पलायित्वा यथारुचिं गतो ।
लुद्धकोपि ओत्तरित्वा यथारुचिं गतो ।

सत्थापि न भिक्खवे ! देवदत्तो इदानेव मम वधाय परिसक्कति पुब्बेपि परिसक्कि नच पन वधितुं
असक्खीति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा अट्टकलुद्धो देवदत्तो अहोसि ।
कुरुंगमिगो पन अहमेवाति ।

कुरुंगमिगजातकं

२. कुक्कुरजातकं

ये कुक्कुराति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो आतत्थचरियं आरब्ध कथेसि । सा द्वादसनिपाते भद्द-
साळजातके आविभविस्सति । इदं पन वत्थुं पत्तिट्ठपेत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तथारूपं कम्मं पटिच्च कुक्कुरयोनियं निब्ब-
त्तित्वा अनेकसत्तकुक्कुरपरिवृतो महासुसाने वसति । अथेकदिवसं राजा सेतसिन्धवयुत्तं सव्वालंकारपति
मण्डितं रथं अभिरुह्य उय्यानं गत्वा तत्थ दिवसभागं कीळित्वा अत्थंगते सुरिये नगरं पाविसि । तस्स तं रथवरत्तं
यथानद्धमेव राजंगणे ठपयिसु । सो रत्ति देवे वस्सन्ते तित्तो ! उपरि पासादतो कोलेय्यकसुणखा ओतरित्वा तस्स
चम्मञ्च नन्दिञ्च खादिसु ।

पुन दिवसे रज्जो आरोचयिसु-देव ! निद्धमनमुखेन सुनखा पविसित्वा रथस्स चम्मञ्च
नन्दिञ्च खादिसुति ।

राजा सुनखानं कुञ्जित्वा दिट्ठदिट्ठाने सुनखे घातेथाति आह ।

ततो पट्ठाय सुनखानं महाभयसनं उदपादि । ते दिट्ठदिट्ठाने घातयिमाना पलायित्वा सुसानं गत्वा
बोधिसत्तस्स सन्तिकं अगमंसु । बोधिसत्तो-तुम्हे बहू सन्तिपतिता किन्नुखो कारणन्ति पुच्छि ।

ते-अन्तेपुरे किर रथस्स चम्मञ्च नन्दिञ्च [१५५] सुनखेहि खादिताति कुद्धो राजा सुनखवधं
आणापेसि । बहू सुनखा विनस्सन्ति, महामयं उप्पन्नन्ति आहंसु ।

बोधिसत्तो चिन्तेसि-आरक्खट्ठाने बहि सुणखानं ओकासो नत्थी अन्तोराजनिवेसने कोलेय्यकसुन-
खानं येवेतं कम्मं भविस्सति । इदानीं पन चोरा नं किञ्चि भयं नत्थि । अचोरा मरणं लभन्ति । यन्नूनाहं चोरे रज्जो
दस्सेत्वा आतिसंघस्स जीवितदानं ददेय्यन्ति । सो जातके समस्सासेत्वा-तुम्हे मा भायित्थ अहं वो अभयं आह-
रिस्सामि । याव राजानं पस्सामि ताव इधेव होथाति पारमियो आवज्जेत्वा मेत्ताभावनं पुरेचारिकं कत्वा मय्हं
उपरि लेड्डुं वा मुग्गरं वा मा कोचि खिपितुं उस्सहीति अधिट्ठाय एककोव अन्तोत्तनगरं पाविसि ।

अथ नं दिस्वा एकसत्तोपि कुञ्जित्वा ओलोकेन्तो नाम नाहोसि । राजापि सुनखवधं आणापेत्वा सयं
विनिच्छये निसिन्नो होति । बोधिसत्तो तत्थेव गत्वा पक्खन्दित्वा रज्जो आसनस्स हेट्ठा पाविसि । अथ नं राज-
पुरिसा नीहरितुं आरब्धा । राजा पन निवारेसि ।

सो थोकं विसमेत्वा हेट्ठासना निक्खमित्वा राजानं वन्दित्वा-सच्चं किर तुम्हे कुक्कुरे
मारापेथाति पुच्छि ।

आम मारापेमि हन्ति ।

को तेसं अपराधो नरिन्दाति ?

रथस्स मे परिवारचम्मञ्च नन्दिञ्च खादिसुति ।

ये खादिसु ते जानाथाति ?

न जानामाति ।

इमे नाम चम्मखादकचोराति तत्ततो अजानित्वाव दिट्ठदिट्ठाने येव मारापनं न युत्तं दवाति ।

रथचम्मस्स कुक्कुरहि खादितत्ता दिट्ठदिट्ठे सब्बेव मारेथाति सुनखवधं अणापेसिन्ति ।

किं पन वो मनुस्सा सब्बेव कुक्कुरे मारेन्ति उदाहु मरणं अलभन्तापि अत्थीति ?

अत्थि अम्हाकं घरे कोलेय्यका मरणं न लभन्तीति ।

महाराज ! इदानीं तुम्हे रथचम्मस्स कुक्कुरेहि खादितत्ता दिट्ठदिट्ठे सब्बेव मारेथाति सुनखवधं अणापेसिन्ति अवोचुत्थ । इदानीं पन अम्हाकं घरे कोलेय्यका मरणं न लभन्तीति वदेथ । ननु एवं सन्ते तुम्हे छन्दा-
दिवसेन अगतिगमनं गच्छथाति ? अगतिगमनञ्च नाम न युत्तं, न च राजधम्मो । रज्जा^२ नाम कारणगवेसकेन तुलासदिसेन भवितुं वट्ठति । इदानीं च कोलेय्यका मरणं न लभन्ति, दुब्बलसुनखाव लभन्ति । एवं सन्ते नायं सब्बसुनखच्चचा दुब्बलघातिका नामेसाति ।

एवञ्च पन वत्वा महासत्तो मधुरस्सरं निच्छारेत्वा—महाराज ! यं तुम्हे करोथ नायं धम्मोति रज्जो धम्मं देसेन्तो इमं गाथमाह—

ये कुक्कुरा राजकुलस्मिं बद्धा कोलेय्यका वण्णबलूपपन्ना ।

तेमे न वज्झा मयमस्म वज्झा नायं सघच्चचा दुब्बलघातिकायन्ति [१५६]

तत्थ ये कुक्कुराति ये सुनखा । यथा हि धारुण्होपि पस्सावो पूतिमुत्तन्ति, तदहुजातोपि सिगालो जरसि-
गालोति, कोमलापि गळोचि-लता पूतिलताति, सुवण्णवण्णोपि कायो पूतिकायोति वुच्चति, एवमेवं वस्सस-
तिकोपि सुनखो कुक्कुरोति वुच्चति । तस्मा महल्लका कायबलूपपन्नापि ते कुक्कुरात्वेव वुत्ता । वद्धाति
वड्ढता । कोलेय्यकाति राजकुले जाता सम्भूता संवद्धा । वण्णबलूपपन्नाति सरीरवण्णेन चैव कायबलेन
च सम्पन्ना । तेमे न वज्झाति ते इमे सस्सामिका सारक्खा न वज्झा । मयमस्म वज्झाति अस्सामिका
अनारक्खा मयं वज्झा नाम जाता । नायं सघच्चचाति एवं सन्ते अयं अविसेसेन सघच्चचा नाम न होति ।
दुब्बलघातिकायन्ति अयं पन दुब्बलानं येव घातनतो दुब्बलघातिका नाम होति । राजूहि नाम चोरा
निगण्हितव्वा नो अचोरा इध पन चोरानं किञ्चि नत्थि अचोरा मरणं लभन्ति अहो ! इमस्मिं लोके अयुत्तं
वत्तति अहो ! अधम्मो वत्ततीति ।

राजा बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा आह-जानासि पन त्वं पण्डित ! असुकेहि नाम रथचम्मं खादितन्ति ।

आम जानामीति ।

केहि खादितन्ति ?

तुम्हाकं गेहे वसनकेहि कोलेय्यकसुनखेहीति ।

कथं तेहि खादितभावो जानितव्वोति आह ?

अहं तेहि खादितभावं दस्सेसामीति ।

दस्सेहि पण्डिताति ।

तुम्हाकं घरे कोलेय्यकसुनखे आनापेत्वा थोकं तक्कञ्च दब्बतिणानि च आहरापेथाति ।

राजा तथा अकासि ।

अथ नं महासत्तो इमानि तिणानि तक्केन मद्दापेत्वा एते सुनखे पायेथाति आह ।

राजा तथा कत्वा पायापेसि । पीतपीता सुनखा सद्धिं चम्मेहि वमिसु । राजा सब्बञ्जुबुद्धस्स व्याकरणं
वियाति तुट्ठो बोधिसत्तस्स सेतच्छत्तेन पूजं अकासि । बोधिसत्तो “धम्मं चर महाराज ! मातापितुसु खत्तिया ”
ति आदीहि तेसकुणजातके आगताहि दसहि धम्मचरियगाथाहि रज्जो धम्मं देसेत्वा—महाराज ! इतो पट्ठाय
अप्पमत्तो होहीति राजानं पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठापेत्वा सेतच्छत्तं रज्जोव पटिअदासि ।

राजा महासत्तस्स धम्मकथं सुत्वा सब्बसत्तानं अभयं दत्वा बोधिसत्तं आदिं कत्वा सब्बसुखानं अत्तनो भोजनसदिसमेव निच्चभत्तं पट्ठपेत्वा बोधिसत्तस्स ओवादे ठितो यावतायुकं दानादीनि पुञ्ञानि करित्वा कालं कत्वा देवलोके उप्पज्जि । कुक्कुरोवादो दसवस्सहस्सानि पवत्ति । बोधिसत्तोपि यावतायुकं ठत्वा यथाकम्मं गतो । [१५७]

सत्थान भिक्खवे ! तथागतो इदानीं जातकानं अत्थं चरति पुब्बेपि चरि येवाति वत्वा इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा राजा आनन्दो अहोसि । अवसेसा बुद्धपरिसा । कुक्कुर-पण्डितो पन अहमेवाति ।

कुक्कुरजातकं

३. भोजाजानीयजातकं

अपि पस्सेन सेमानोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं ओस्सट्ठविरियं भिक्खुं आरब्भ कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

तस्मिं हि समये सत्था नं भिक्खुं आमन्तेत्वा भिक्खु ! पुब्बे पण्डिता अनायतनेपि विरियं अकंसु, पहारं लद्धापि नेव ओस्सजिसूति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो भोजाजानीयसिन्धवकुले निध्वत्तो सब्बाकार-सम्पन्नो बाराणसिरज्जो मंगलस्सो अहोसि । सो सतसहस्सगघनिकाय सुवण्णपातियं येव नानगरससम्पन्नं तिवस्सि-कगन्धसालिभोजनं भुञ्जति । चतुजातिकगन्धूपलितायमेव भूमियं तिट्ठति । तं ठानं रत्तकम्बलसाणिपरिक्खित्तं उपरि सुवण्णतारखचित्तं चेलवितानं समोसरितगन्धदाममालादामं अविजहितगन्धतेलप्पदीपं होति । बाराणसि-रज्जं पन अपत्येन्ता राजानो नाम नत्थि । एकं समयं सत्त राजानो बाराणसिं परिक्खिपित्वा अम्हाकं रज्जं वा देतु युद्धं वाति बाराणसिरज्जो पण्णं पेसयिसु । राजा अमच्चे सन्निपातापेत्वा तं पवुत्ति आचिक्खित्वा इदानीं किं करोम ताताति पुच्छि ।

देव ! तुम्हेहि ताव आदितोव युद्धाय न गन्तब्बं, असुकं नाम अस्सारोहं पेसेत्वा युद्धं कारेथ । तस्मिं असक्कोन्ते पच्छा जानिस्सामाति ।

राजा तं पक्कोसापेत्वा-सक्खिस्ससि तात ! सत्तहि राजूहि सद्धि युद्धं कातुन्ति आह ।

देव ! सचे भोजाजानीयसिन्धवं लभामि, तिट्ठन्तु सत्त राजानो सकलजम्बुदीपे राजूहि सद्धि युज्जितुं सक्खिस्सामाति ।

तात ! भोजाजानीयसिन्धवो वा होतु अञ्जो वा यं इच्छसि तं गहेत्वा युद्धं करोहीति ।

सो साधु देवाति राजानं बन्धित्वा पासादा ओरुय्ह भोजाजानीयसिन्धवं आहरापेत्वा सुवम्मितं कत्वा अत्तनापि सब्बसन्नाहसन्नद्धो खगं बन्धित्वा सिन्धवपिट्ठवरगतो नगरा निक्खम्म विज्जुलता विय चरमानो पठमं बलकोट्ठकं भिन्दित्वा एकं राजानं जीवगाहमेव गहेत्वा आगन्त्वा नगरे बलस्स निय्यादेत्वा पुन गन्त्वा दुतियं बलकोट्ठकं भिन्दित्वा दुतियन्ति एवं पच्च राजानो जीवगाहं गहेत्वा छट्ठं बलकोट्ठकं [१५८] भिन्दित्वा छट्ठस्स रज्जो गहितकाले भोजाजानीयो पहारं लभि । लोहितं पग्घरति । वेदना बलवतियो वत्तन्ति । अस्सारोहो तस्स पहरभावं अत्वा भोजाजानीयसिन्धवं राजद्वारे निपज्जापेत्वा सन्नाहं सिथिलं कत्वा अञ्जं अस्सं सन्नय्हितुं आरद्धो ।

बोधिसत्तो महापासुकपस्सेन निपन्नोव अक्खीनि उम्मीलेत्वा अस्सारोहं दिस्वा अयं अञ्जं अस्सं सन्नय्हति अयञ्च अस्सो सत्तमं बलकोट्ठकं भिन्दित्वा सत्तमं राजानं गण्हितुं न सक्खिस्सति मया कतकम्मं विनस्सिस्सति अप्पटिसमो अस्सारोहोपि नस्सिस्सति राजापि परहत्थं गमिस्सति, ठपेत्वा मं अञ्जो अस्सो सत्तमं बलकोट्ठकं भिन्दित्वा सत्तमं राजानं गहेत्तुं समत्थो नाम नत्थीति निपन्नकोव अस्सारोहं पक्कोसापेत्वा-सम्म अस्सारोह ! सत्तमं बलकोट्ठकं भिन्दित्वा सत्तमं राजानं गहेत्तुं समत्थो ठपेत्वा मं अञ्जो अस्सो नाम नत्थि । नाहं मया कतकम्मं नासेस्सामि ममञ्जेव उट्ठापेत्वा सन्नय्हति वत्वा इमं गाथमाह-

अपि पस्सेन सेमानो सल्लेहि सल्ललीकतो ।

सेय्योव बलवा भोज्जो युञ्ज मञ्जेव सारथीति ॥

तत्थ अपि पस्सेन सेमानोति एकेन पस्सेन सयमानकोपि । सल्लेहि सल्ललीकतोति सल्लेहि विद्धोपि समानो । सेय्योव बलवा भोज्जोति बलवोति सिन्धवकुले अजातो खलुंक्सो । भोज्जोति भोजाजानीय-सिन्धवो । इति एतस्मा बलवा सल्लेहि विद्धोपि भोजाजानीयसिन्धवोव इति एतस्मा बलवा सल्लेहि विद्धोपि भोजाजानीयो सेय्यो वरो, उत्तमो । युञ्ज मञ्जेव सारथीति यस्मा एवं गतोपि अहमेव सेय्यो तस्मा ममञ्जेव योजेहि, मा अञ्जेपीति वदति ।

अस्सारोहो बोधिसत्तं उट्ठापेत्वा वणं बन्धित्वा सुसन्नद्धं सन्नयित्वा तस्स पिट्ठयं निसीदित्वा सत्तमं बलकोट्ठकं भिन्दित्वा सत्तमं राजानं जीवगाहं गहेत्वा राजबलस्स निव्यादेसि । बोधिसत्तम्पि राजद्वारं आनयिषु । राजा तस्स दस्सनत्थाय निक्खमि । महासत्तो राजानं आह—महाराज ! सत्त राजानो मा घातयित्थ । सपथं कारेत्वा विस्सज्जेथ । मय्हञ्च अस्सारोहस्स च दातब्बं यसं अस्सारोहस्सेव देथ । सत्त राजानो गहेत्वा दिन्नं योधं नाम नासेतु न वट्ठति । तुम्हेहि दानं देथ । सीलं रक्खथ । धम्मेन समेन रज्जं कारेथाति ।

एवं बोधिसत्तेन रज्जो ओवादे दिन्ने बोधिसत्तस्स सन्नार्हं मोचयिषु । सो सन्नार्हे मुञ्चते मुञ्चन्ते येव निरुज्झि । राजा तस्स सरीरकिच्चं कारेत्वा अस्सारोहस्स महन्तं यसं दत्वा सत्त राजानो पुन अत्तनो अद्द-भाय सपथं कारेत्वा सकट्ठानानि पेसेत्वा धम्मेन समेन रज्जं कारेत्वा जीवितपरियोसाने यथाकम्मं गतो । [१५९]

सत्था—एवं भिक्खु ! पुब्बे पण्डिता अनायतनेपि विरियं अकंसु एवरूपं पहारं लद्धापि न ओस्सजिषु । त्वं पन एवरूपे नीयानिकसासने पब्बजित्वा कस्मा विरियं ओस्सजसीति वत्वा चत्तारि सच्चानि पकासेसि । मञ्चपरियोसाने ओस्सट्ठविरियो भिक्खु अरहत्तफले पतिट्ठासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा राजा आनन्दो अहोसि । अस्सारोहो सारिपुत्तो, भोजाजानीयसिन्धवो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

भोजाजानीयजातकं ।

४. आजञ्जजातकं

यदा यदाति इदम्पि सत्था जेतवने विहरन्तो ओस्सट्ठविरियमेव भिक्खुं आरब्भ कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

तं पन भिक्खुं सत्था आमन्तेत्वा भिक्खु ! पुब्बे पण्डिता अनायतनेपि लद्धप्पहारापि हुत्वा विरियं अकंसू ति वत्वा अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते पुरिमनयेनेव सत्त राजानो नगरं परिवारयिंसु । अथेको रथिकयोधो द्वेभातिकसिन्धवे रथे योजेत्वा नगरा निक्खम्म छ बलकोट्ठके भिन्दित्वा छ राजानो अगगहेसि । तस्मिं खणे जेट्ठकअस्सो पहारं लभि । रथिको रथं योजेत्वा पाजेन्तो^१ राजद्वारं आगन्त्वा जेट्ठकभातिकं रथा मोचेत्वा सन्नाहं सिथिलं कत्वा एकेन पस्सेन निपज्जापेत्वा अञ्जं अस्सं सन्नय्हितुं आरब्धो । बोधिसत्तो तं दिस्वा पुरिमनयेनेव चिन्तेत्वा रथिकं पक्कोसापेत्वा निपन्नकोव इमं गाथमाह—

यदा यदा यत्थ यदा यत्थ यत्थ यदा यदा ।

आजञ्जो कुरुते वेगं हायन्ति तत्थ बालवाति ॥

तत्थ यदा यदाति पुब्बण्हादिसु यस्मिं यस्मिं काले । यत्थाति यस्मिं ठाने मग्गे वा संगामसीसे वा । यदाति यस्मिं खणे । यत्थ यत्थाति सत्तन्नं बलकोट्ठकानं वसेन बहुसु युद्धमण्डलेसु । यदा यदाति यस्मिं यस्मिं काले पहारं लद्धकाले वा अलद्धकाले वा । आजञ्जो कुरुते वेगन्ति सारथिस्स चित्तरचित्तं कारणं आजाननसभावो आजञ्जो वरसिन्धवो वेगं करोति वायमति विरियं आरभति । हायन्ति तत्थ बालवाति तस्मिं वेगे कयिरमाने इतरे वळवसंखाता खळुं कस्सा हायन्ति परिहायन्ति । तस्मा इमस्मिं मञ्जे व योजेहीति आह ।

सारथी बोधिसत्तं उट्ठापेत्वा योजेत्वा सत्तमं बलकोट्ठकं भिन्दित्वा सत्तमं राजानं आदाय रथं पाजेन्तो^२ [१६०] राजद्वारं आगन्त्वा सिन्धवं मोचेसि । बोधिसत्तो एकेन पस्सेन निपन्नो पुरिमनयेनेव रञ्जो ओवादं दत्वा निरुज्झि । राजा तस्स सरीरकिच्चं कारेत्वा रथिकस्स सम्मानं कत्वा धम्मेन रज्जं कारेत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इम धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेत्वा जातकं समोधानेसि । सच्चपरियोसाने सो भिक्खु अरहत्ते पतिट्ठासि । तदा राजा आनन्दत्थेरो अहोसि । अस्सो पन अहमेव सम्मासम्बुद्धोति ।

आजञ्जजातकं

५. तिडुजातकं

अञ्जमञ्जोहि तित्थेहीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो धम्मसेनापतिस्स सद्धिविहारिकं एकं सुवण्ण-
कारपुत्तं भिक्खुं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपल्लवत्थु

आसयानुसयजाणं हि बुद्धानं येव होति न अञ्जेसं । तस्मा धम्मसेनापति अत्तनो आसयानुसयजा-
णस्स नत्थिताय सद्धिविहारिकस्स आसयानुसयजाणं अजानन्तो असुभकम्मट्ठानमेव कथेसि । तस्स तं न सप्पाय-
महोसि । कस्मा ? सो किर पटिपाटिया पच्चजातिसतानि सुवण्णकारगेहे येव पटिसन्धि गण्हि । अथस्स दीघ-
रत्तं परिसुद्धसुवण्णदस्सनस्सेव परिचितत्ता असुभं न सप्पायमहोसि । सो तत्थ निमित्तमत्तम्पि उप्पादेतुं असक्कोन्तो
चत्तारो मासे खेपेसि । धम्मसेनापति अत्तनो सद्धिविहारिकस्स अरहत्तं दातुं असक्कोन्तो अद्धार्यं बुद्धवेनेय्यो
भविस्सति तथागतस्स सन्तिकं नेस्सामीति चिन्तेत्वा पातोव तं आदाय सयं सत्थु सन्तिकं अगमासि ।

सत्था- किन्नुखो सारिपुत्त ! एकं भिक्खुं आदाय आगतोसीति पुच्छि ।

अहम्भन्ते ! इमस्स कम्मट्ठानं अदासि । अयम्पन चतुहि मासेहि निमित्तमत्तम्पि न उप्पादेसि ।
स्वाहं बुद्धवेनेय्यो एसो भविस्सतीति चिन्तेत्वा तुम्हाकं सन्तिकं आदाय आगतोति ।

सारिपुत्त ! कतरं पन ते कम्मट्ठानं सद्धिविहारिकस्स दिन्नन्ति ?

असुभकम्मट्ठानं भगवाति ।

सारिपुत्त ! नत्थि तव सन्ता^१ने आसयानुसयजाणं, गच्छ त्वं सायण्हसमये आगत्वा तव सद्धि-
विहारिकं आदाय गच्छेय्यासीति ।

एवं सत्था थेरं उय्योजेत्वा तस्स भिक्खुस्स मनापनिवासनञ्च चीवरं च दापेत्वा तं आदायेव पिण्डाय
पविसित्वा पणीतं खादनीयभोजनीयं दापेत्वा महाभिक्खुसंघपरिवारो पुन विहारं आगन्त्वा गन्धकुटियं दिवस-
भागं खेपेत्वा सायण्हसमये तं भिक्खुं गहेत्वा विहारचारिकं चरमानो अम्बवने एकं पोक्खरणि [१६१]
मापेत्वा तत्थ महन्तं पटुमिनिगच्छं, तत्रापि च महन्तं एकं पटुमपुप्फं मापेत्वा भिक्खु ! इमं पुप्फं ओलोकेन्तो
निसीदाहीति निसीदापेत्वा गन्धकुटिं पाविसि ।

सो भिक्खु नं पुप्फं पुनप्पुनं ओलोकेसि । भगवा तं पुप्फं जरं पापेसि । तं तस्स पस्सन्तस्सेव जरं पत्वा
विवण्णं अहोसि । अथस्स परियन्ततो पट्ठाय पत्तानि पतन्तानि मुहुत्तेन सब्बानि पतिसु । ततो किञ्जकखं पति,
कण्णिकाव अवसिस्सि । सो भिक्खु तं पस्सन्तो चिन्तेसि, इदं पटुमपुप्फं इदानीव अभिरूपं अहोसि दस्सनीयं ।
अथस्स वण्णो परिणतो पत्तानि च किञ्जकखञ्च पतितं कण्णिकमत्तमेव ठितं । एवरूपस्स नाम पटुमस्स जरा पत्ता,
मय्हं सरीरस्स किं न पापुणिस्सति ? सब्बे संखारा अचिच्चाति विपस्सनं पट्ठपेसि । सत्था तस्स चित्तं विपस्सनं
आरुद्धहन्ति ज्ञत्वा गन्धकुटियं निसिन्नो व ओभासं फरित्वा इमं गाथमाह-

उच्छिन्द सिनेहमत्तनो कुमुदं सारदिकं व पाणिना ।

सन्तिमग्गमेव ब्रूह्य निब्बाणं सुगतेन देसितन्ति^२ ॥

सो भिक्खु गाथापरियोसाने अरहत्तं पत्वा मुत्तो वतम्हि सब्बभवेहीति चिन्तेत्वा-

सो वृथ्वासो परिपुष्णमानसो, खीणासवो अन्तिमदेहधारी ।
विसुद्धसीलो सुसमाहितिन्द्रियो चन्दो यथा राहुमुखा पमुत्तो ॥
तमोततं मोहमहन्धकारं विनोदयि सब्बमलं असेसं ।

आलोकमुज्जोतकरो पभंकरो सहस्सरंसी विय भानुमा नभेति ॥

आदीहि गाथाहि उदानं उदानेसि । उदानेत्वा च पन गन्त्वा भगवन्तं वन्दि । थेरोपि आगन्त्वा सत्थारं
वन्दित्वा अत्तनो सद्धिविहारिकं गहेत्वा आगमासि ।

अयं पवुत्ति भिक्खूनं अन्तरे पाकटा जाता । भिक्खू धम्मसभायं दसवलस्स गुणे वण्णयमाना निसी-
दिंसु-आवुसो ! सारिपुत्तथेरो आसयानुसयजाणस्स अभावेन अत्तनो सद्धिविहारिकस्स आसयं न जानाति ।
सत्था पन जत्वा एकदिवसेनेव तस्स सहपटिसम्भिदाहि अरहत्तं अदासि । अहो ! बुद्धो नाम महानुभावोति !

सत्था आगन्त्वा पञ्चत्तासने निसीदित्वा-कायनुत्थ भिक्खवे एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छि ।

न भगवा ! अञ्जाय, तुम्हाकञ्जेव पन धम्मसेनापतिनो सद्धिविहारिकस्स आसयानुसय-
[१६२] जाणकथायाति ।

सत्था न भिक्खवे ! एतं अच्छरियं स्वाहं एतरहि बुद्धो हुत्वा तस्स आसयं जानामि । पुब्बेपाहं तस्स
आसयं जानामि येवाति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्तो रज्जं कारेसि । तदा बोधिसत्तो तं राजानं अत्थे च धम्मे च अनुसासति ।
तदा रज्जो मंगलस्सनहानतित्थे अञ्जतरं पठमं वळवं खळुं कस्सं^१ नहापेसुं । मंगलस्सो वळवेन नहाततित्थं
ओतारियमानो जिगुच्छित्वा ओतरितुं न इच्छि । अस्सगोपको गन्त्वा रज्जो आरोचेसि-देव । मंगलस्सो तित्थं
ओतरितुं न इच्छतीति ।

राजा बोधिसत्तं पेसेसि- गच्छ पण्डित ! जानाहि केन कारणेन अस्सो तित्थं ओतारियमानो न
ओतरतीति ।

बोधिसत्तो साधु देवाति नदीतीरं गन्त्वा अस्सं ओलोकेत्वा निरोगभावञ्चस्स^२ अत्वा केन नुखो
कारणेन अयं इमं तित्थं न ओतरतीति उपधारेन्तो पठमतरं एत्थ अञ्जो नहापितो भविस्सति तेनेस जिगुच्छ-
मानो^३ तित्थं न ओतरति मञ्जेति चिन्तेत्वा अस्सगोपके पुच्छि-हम्भो ! इमस्मिं तित्थे कं पठमं
नहापयित्थाति ?

अञ्जतरं वळवस्सं सामीति ।

बोधिसत्तो 'एस अत्तनो सिंगारताय जिगुच्छन्तो एत्थ नहायितुं न इच्छति । इमं अञ्जस्मिं तित्थे
नहापेतुं वट्टतीति' तस्स आसयं जत्वा- भो अस्सगोपक ! सप्पिमधुफाणिताभिसंखतपायासम्पि ताव पुनप्पुनं
भुञ्जन्तस्स तित्ति होति । अयं अस्सो बहू वारे इध तित्थे नहातो अञ्जाम्पि ताव नं तित्थं ओतरेत्वा नहापेथ
पायेथ चाति वत्वा इमं गाथमाह-

अञ्जमञ्जेहि तित्थेहि अस्सं पायेहि सारथि ।

अच्चासनस्स पुरिसो पायासस्सपि तप्पतीति ॥

तत्थ अञ्जमञ्जेहीति अञ्जेहि अञ्जेहि । पायेहीति देसनासीसमेतं, नहापेहि च पायेहि चाति अत्थो ।
अच्चासनस्साति करणत्थे सामिवचनं । अतिअसनेन अतिभुत्तेनाति अत्थो । पायासस्सपि तप्पतीति सप्पिआदीहि

अभिसंखतेन मधुरपायासेन तप्पति तित्तो होति धातो सुहितो न पुन भुञ्जितुकामतं आपज्जति तस्मा अयम्पि अस्सो इमस्मिं तित्थे निबद्धं नहानेन परिर्यत्ति आपन्नो भविस्सति । अञ्जत्थ तं नहापेथाति ।

ते तस्स वचनं सुत्वा अस्सं अञ्जं तित्थं ओतारेत्वा पार्थिमु चेव नहापेमुञ्च । बोधिसत्तो अस्सस्स पानीयं पिबित्वा नहानकाले रञ्जो सन्निकं अगमासि । राजा किं तात ! अस्सो नहातो च पीतो चाति पुच्छि ? आम देवाति । पठमं किं कारणा न इच्छतीति ? इमिना नाम कारणेनाति सब्बं आचिक्खि । राजा एवरूपस्स तिरच्छानस्सापि नाम आसयं जानाति । अहो पण्डितोति ! बोधिसत्तस्स महन्तं यसं दत्वा जीवितपरियोसाने यथाकम्मं गतो । बोधिसत्तोपि यथाकम्ममेव गतो ।

सत्था न भिक्खवे ! अहं एतस्स इदानीव आसयं जानामि, पुब्बेपि जानामि येवाति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकंसमोधानेसि । तदा मंगलस्सो अयं भिक्खु अहोसि, राजा आनन्दो, पण्डितअमच्चो पन अहमेवाति अहोसिन्ति ।

तिट्ठजातकं

६. महिलामुखजातकं

पुराणचोरान वचो निसम्माति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

देवदत्तो अजातसत्तुकुमारं पसादेत्वा लाभसक्कारं निष्पादेसि^१। अजातसत्तुकुमारो देवदत्तस्स गयासीसे विहारं कारेत्वा नानगरसेहि तिवस्सिकगन्धसालिभोजनस्स दिवसे दिवसे पच्चथालिपाकसत्तानि अभिहरि। लाभसक्कारं निस्साय देवदत्तस्स परिवारो महन्तो जातो । देवदत्तो परिवारेन सद्धिं विहारेयेव होति ।

तेन समयेन राजगृहवासिका द्वे सहाया । तेषु एको सत्थु सन्तिके पब्बजितो, एको देवदत्तस्स । ते अञ्जामञ्जा तस्मिं तस्मिं ठानेपि पस्सन्ति विहारं गन्त्वापि पस्सन्ति येव ।

अथेकदिवसं देवदत्तस्स निस्सितको इतरं आह—आवुसो ! किं त्वं देवसिकं सेदेहि मुच्चमानेहि पिण्डाय चरसि ? देवदत्तो गयासीसे विहारे निसीदित्वाव नानगरसेहि सुभोजनं भुञ्जति । एवरूपो पायासो इध नत्थि^२ । किं त्वं दुक्खं अनुभोसि ? किं ते पातोव गयासीसं आगन्त्वा सउत्तरिभंगं यागुं पिवित्वा अट्ठारसविधं खज्जकं खादित्वा नानगरसेहि सुभोजनं भुञ्जितुं न वट्ठतीति ?

सो पुनप्पुनं उच्चमानो गन्तुकामो हुत्वा ततो पट्ठाय गयासीसं गन्त्वा भुञ्जित्वा भुञ्जित्वा कालस्सेव वेळुवनं आगच्छति । सो सब्बकाले पटिच्छादेतुं नासक्खि । गयासीसं गन्त्वा देवदत्तस्स पट्ठपितं भत्तं भुञ्जतीति नचिरस्सेव पाकटो जातो । अथ नं सहाया पुच्छिसु—सच्चं किर त्वं आवुसो ! देवदत्तस्स पट्ठपितं भत्तं भुञ्जसीति ?

को एवमाहाति ?

असुको च असुको चाति ।

सच्चं अहं आवुसो ! गयासीसं गन्त्वा भुञ्जामि । न पन मे देवदत्तो भत्तं देति, अञ्जे मनुस्सा देन्तीति ।

आवुसो ! देव [१६४] दत्तो बुद्धानं पटिकण्टको, दुस्सीलो अजातसत्तुं पसादेत्वा अधम्मेन अत्तनो लाभसक्कारं उप्पादेसि । त्वं एवरूपे निरय्यानिकसासने पब्बजित्वा देवदत्तस्स अधम्मेन उप्पन्नं भोजनं भुञ्जसि । एहि तं सत्थुसन्तिकं नेस्सामाति तं भिक्खुं आदाय धम्मसभं आगमिसु ।

सत्था तं दिस्वाव—किं भिक्खवे ! एतं भिक्खुं अनिच्छन्तञ्जेव आदाय आगतत्थाति ?

आम भन्ते ! अयं भिक्खु तुम्हाकं सन्तिके पब्बजित्वा देवदत्तस्स अधम्मेन उप्पन्नं भोजनं भुञ्जतीति ।

सच्चं किर त्वं भिक्खु ! देवदत्तस्स अधम्मेन उप्पन्नं भोजनं भुञ्जसीति ?

न भन्ते ! देवदत्तो मय्हं भत्तं देति, अञ्जे मनुस्सा देन्ति तमहं भुञ्जामीति ।

सत्था—मा भिक्खु ! एत्थ परिहारं करि । देवदत्तो अनाचारो दुस्सीलो । कथं हि नाम त्वं इध पब्बजित्वा मम सासनं भजन्तो येव देवदत्तस्स भत्तं भुञ्जसि ? निच्चकालम्पि भजनसीलकोव त्वं दिट्ठदिट्ठे येव भजसीति वत्वा अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अमच्चो अहोसि । तदा रज्जो महिला-मुखो नाम मंगलहत्थी अहोसि सीलवा आचारसम्पन्नो न किञ्चि विहेठेति। अथेकदिवसं तस्स सालाय समीपे रत्तिभागसमनन्तरे चोरा आगन्त्वा तस्स अविदूरे निसिन्ना चोरमन्तं^३ मन्तयिसु—एवं उम्मगो^४ भिन्दितब्बो

१ रो०—निष्पादेसि । २ सी०—एवरूपो उपायो नत्थि । ३ रो०—चोरा । ४ स्था०—उम्मङ्गो ।

एवं सन्धिच्छेदकम्मं कत्तब्बं उम्मग्गञ्च सन्धिच्छेदञ्च मग्गसदिसं तित्थसदिसं निज्जटं निग्गुम्बं कत्वा भण्डं हरितुं वट्ठति । हरन्तेन मारेत्वाव हरितब्बं एवं उट्ठातुं समत्थो नाम न भविस्सति । चोरेन च नाम सीलाचारयुत्तेन न भवितब्बं कक्खळेन फरुसेन साहसिकेन भवितब्बन्ति । एवं मन्तेत्वा अञ्जामञ्जं उग्ग-
ण्हापेत्वा अगमंसु । एतेनेव उपायेन पुन दिवसे पुन दिवसेति बहू दिवसे तत्थ आगन्त्वा मन्तयिंसु ।

सो तेंसं वचनं सुत्वा मं सिक्खापेन्तीति सञ्जाय इदानीं मया कक्खळेन फरुसेन साहसिकेन भवित-
तब्बन्ति तथारूपोव अहोसि । पातोवं आगतं हत्थिगोपकं सोण्डाय गहेत्वा भूमियं पोथेत्वा मारेसि । अपरम्पि
तथा अपरम्पि तथाति आगतागतं मारेति येव ।

महिळामुखो उम्मत्तको जातो दिट्ठदिट्ठे मारेतीति रञ्जो आरोचयिंसु । राजापि बोधिसत्तं पहिणि-
गच्छ पण्डित ! जानाहि केन कारणेन सो दुट्ठो जातोति ।

बोधिसत्तो गत्वा तस्स सरीरे रोगाभावं जत्वा केन नुखो कारणेनेस दुट्ठो जातोति उपधा-
रेन्तो ? अद्धा अविदूरे केसञ्चि वचनं सुत्वा मं [१,६५] एते सिक्खापेन्तिति सञ्जाय दुट्ठो जातोति सन्निट्ठानं
कत्वा हत्थिगोपके पुच्छि-अत्थि नुखो हत्थिसालासमीपं रत्तिभागे केहिचि किञ्चि कथितपुब्बन्ति ?

आम सामि ! चोरा आगन्त्वा कथयिंसुति ।

बोधिसत्तो गत्वा रञ्जो आरोचेसि-देव ! अञ्जो हत्थिस्स सरीरे विकारो नत्थि । चोरानं
कथं सुत्वा दुट्ठो जातोति ।

इदानीं किं कातुं वट्ठतीति ?

सीलवन्ते समणब्राह्मणे हत्थिसालायं निसीदापेत्वा सीलाचारकथं कथापेतुं वट्ठतीति ।
एवं कारेहि ताताति ।

बोधिसत्तो गत्वा सीलवन्ते समणब्राह्मणे हत्थिसालाय निसीदापेत्वा सीलकथं कथेथ भन्तेति आह ।
ते हत्थिस्स अविदूरे निसिन्ना- न कोचि परामसितब्बो, न मारेतब्बो सीलाचारसम्पन्नेन खन्ति-

मेतानुद्वयायुत्तेन भवितुं वट्ठतीति सीलकथं कथयिंसु ।

सो तं सुत्वा मं एते सिक्खापेन्ति इतोदानीं पट्ठाय सीलवता भवितब्बन्ति सीलवा अहोसि । राजा
बोधिसत्तं पुच्छि-किं ताता ! सीलवन्तो जातोति ? बोधिसत्तो आह-आम देवाति । एवरूपो दुट्ठहत्थी पण्डिते
निस्साय पोराणकधम्मे येव पत्तिट्ठितोति वत्वा इमं गाथमाह-

पुराणचोरान वचो निसम्म महिळामुखो पोथयमानुचारि ।

सुसञ्जतानं हि वचो निसम्म गजुत्तमो सब्बगुणेषु अट्ठाति ॥

तत्थ पुराणचोरानाति पुराणचोरानं । निसम्माति सुत्वा । पठमं चोरानं वचनं सुत्वानाति अत्थो ।
महिळामुखोति हत्थिनिमुखेन सदिसमुखो । अथवा-यथा महिला पुरतो ओलोकियमाना सोभति न पच्छतो
तथा सोपि पुरतो ओलोकियमानो सोभति । तस्मा महिळामुखोतिस्स नाम अकंसु । पोथयमानुचारीति पोथयन्तो
मारेन्तो अन्वचारी । अयमेव वा पाठो । सुसञ्जतानन्ति सुदुट्ठ सञ्जतानं सीलवन्तानं । गजुत्तमोति उत्तमगजो
मंगलहत्थी । सब्बगुणेषु अट्ठाति सब्बेषु पोराणकगुणेषु पत्तिट्ठितोति । राजा तिरच्छानगतस्सापि आसयं जाना-
तीति बोधिसत्तस्स महत्तं यसं अदासि । सो यावतायुकं ठत्वा सिद्धिं बोधिसत्तेन यथाकम्मं गतो ।

सत्था पुब्बेपि त्वं भिक्खु ! दिट्ठदिट्ठे येव भजि । चोरानं वचनं सुत्वा चोरे भजि, धम्मिकानं वचनं
सुत्वा धम्मिके भजीति । इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा महिळामुखो
विपक्खसेवकभिक्खु अहोसि । राजा आनन्दो । अमच्चो पन अहमेवाति । [१,६६]

महिळामुखजातकं

१ रो०-उपधारेत्वा ।

७. अभिण्डजातकं

नालं कबलं पदातवेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उपासकञ्च महल्लकत्थेरञ्च आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

सावत्थियं किर द्वे सहायका । तेसु एको पुब्बजित्वा देवसिकं इतरस्स घरं गच्छति । सो तस्स भिक्खं दत्त्वा सयम्पि भुञ्जित्वा तेनेव सिद्धिं विहारं आगन्त्वा याव सुरियस्सत्थंगमा अल्लापसत्त्लापेन निशीदित्वा नगरं पविसति । इतरोपि नं याव नगरद्वारा अनुगन्त्वा निवत्तति । सो तेसं विस्सासो भिक्खूनं अन्तरे पाकटो जातो । अथेकदिवसं भिक्खू तेसं विस्सासकथं कथेन्ता धम्मसभायं निसीदिसु ।

सत्था आगन्त्वा—काय नुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छि ।

ते—इमाय नाम भन्तेति कथयिषु ।

सत्था—न भिक्खवे ! इमे इदानेव विस्सासिका, पुब्बेपि विस्सासिकाव अहेमुन्ति वत्ता अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अमच्चो अहोसि । तदा एको कुक्कुरो मंगलहत्थिसालं गन्त्वा मंगलहत्थिस्स भुञ्जनट्ठाने पतितानि भत्तसिस्थानि खादति । सो तेनेव भोजनेन संवद्धमानो मंगलहत्थिस्स विस्सासिको जातो हत्थिस्सेव सन्तिके भुञ्जति । उभोपि विना वत्तिनुं न सक्कोन्ति । सो हत्थी नं सोण्डाय गहेत्वा अपरापरं करोन्तो कीळति । अथेकदिवसं एको गामिकमनुस्सो हत्थिगोपकस्स मूलं दत्त्वा नं कुक्कुरं आदाय अत्तनो गामं अगमासि ।

ततो पट्ठाय सो हत्थी कुक्कुरं अपस्सन्तो नेव खादति न पिवति न नहायति । तमत्थं रञ्जो आरोचयिषु । राजा बोधिसत्तं पहिणि—गच्छ पण्डित ! जानाहि किं कारणा हत्थी एवं करोतीति ?

बोधिसत्तो हत्थिसालं गन्त्वा हत्थिस्स दुम्भनभावं ज्ञत्वा इमस्स सरीरे रोगो न पञ्जायति केनचि पनस्स सिद्धिं मित्तसन्धवेन भवितब्बं, तं अपस्सन्तो एस मज्जे सोकाभिभूतोति हत्थिगोपके पुच्छि—अत्थि नुखो इमस्स केनचि सिद्धिं विस्सासोति ?

आम सामि ! एकेन सुनखेन सिद्धिं बलवा मेत्तीति ।

कहं सो एतरहीति ?

एकेन मनुस्सेन नीतोति ।

जानाथ पनस्स निवासनट्ठानन्ति ?

न जानाम सामीति ।

बोधिसत्तो रञ्जो सन्तिकं गन्त्वा—नत्थि देव ! हत्थिस्स कोचि आबाधो एकेन पनस्स सुनखेन सिद्धिं बलवविस्सासो । तं अपस्सन्तो न भुञ्जति मज्जेति वत्ता इमं गाथमाह—

नालं कबलं पदातवे न च पिण्डं न कुसे न घंसतुं ।

मज्जाभि अभिण्डहस्सना नागो सिनेहमकासि कुक्कुरेति ॥ [१६७]

तत्थ नालन्ति न समत्थो । कबलन्ति भोजनकाले पठममेव दिन्नं कबलं । पदातवेति पादातवे । सन्धि-
वसेन आकारलोपो वेदितब्बो । गहेतुन्ति अत्थो । न च पिण्डन्ति खादनत्थाय वट्टेट्वा दीयमानं भतपिण्डम्पि
नालं गहेतुं । न कुसेति खादनत्थाय दिन्नानि तिणानिपि नालं गहेतुं । न घंतितुन्ति नहापियमानो सरीरम्पि
घंसितुं नालं । एवं यं यं सो हत्थी कातुं न समत्थो तं तं सब्बं रञ्जो आरोचेत्वा तस्स असमत्थभावे अत्तना सल्ल-
क्खितकारणं आरोचेन्तो मञ्जामीति आदिमाह ।

राजा बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा—इदानीं किं कातब्बं पण्डिताति पुच्छि ।

‘अम्हाकं किर मंगलहत्थिस्स सहायसुनखं एको मनुस्सो गहेत्वा गतो यस्स घरे तं सुनखं पस्सन्ति तस्स
अयं अयं नाम दण्डोति’ भेरिं चरापेथ देवाति ।

राजा तथा कारेसि । तं पवुत्ति सुत्वा सो पुरिसो सुनखं विस्सज्जेसि । सुनखो वगेन गन्त्वा हत्थिसन्ति-
कमे वअगमासि । हत्थी तं सोण्डाय गहेत्वा कुम्भे ठपेत्वा रोदित्वा परिदेवित्वा कुम्भा ओतारेत्वा तेन भुत्तं पच्छा
अत्तना भुञ्जि । तिरच्छानगतस्स आसयं जानीति राजा बोधिसत्तस्स महन्तं यसं अदासि ।

सत्था न भिक्खवे ! इमे इदानीं विस्सासिका पुब्बेपि विस्सासिका येवाति इमं धम्मदेसनं आह-
रित्वा चतुसच्चकथाय विनिवट्टेट्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । इदं चतुसच्चकथाय विनिवट्टनं
नाम सब्बजातकेसुपि अत्थि येव । मयम्पन यत्थस्स आनिसंसो पञ्जायति तत्थेव दस्सयिस्सामाति । तदा सुनखो
उपासको अहोसि, हत्थी महल्लकत्थेरो, राजा आनन्दो, अमच्चपण्डितो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

अभिण्हजातकं

८. नन्दिविसालजातकं

मनुञ्जमेव भासेय्या ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो छब्बगियानं भिक्खून् ओमसवाद् आरब्भ कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

तस्मिं हि समये छब्बगिया भिक्खू कलहं करोन्ता पेसले भिक्खू खुंसेन्ति, वम्भेन्ति, ओविज्झन्ति, दसहि अक्कोसवत्थूहि अक्कोसन्ति । भिक्खू भगवतो आरोचेसुं । भगवा छब्बगिये भिक्खू पक्कोसापेत्वा 'सच्चं किर तुम्हे कलहं करोथ भिक्खवोति पुच्छित्वा सच्चन्ति वुत्ते विगरहित्वा- भिक्खवे ! फरसा वाचा नाम अनत्थकारिका तिरच्छानगतानम्पि अमनापा । पुब्बेपि एको तिरच्छानगतो अत्तानं फरसेन समुदाचरन्तं सहस्सं पराजेसीति वत्वा अतीतं आहरि-[१६८]

अतीतवत्थु

अतीते गन्धाररट्ठे तक्कसिलायं गन्धारराजा रज्जं कारेसि । तदा बोधिसत्तो गोयोनियं निव्वत्ति । अथ नं तरुणवच्छककाले येव एको ब्राह्मणो गोदक्खिणादायकानं सन्तिकं गत्वा गोणं लभित्वा नन्दिविसालोति नामं कत्वा पुत्तट्ठाने ठपेत्वा सम्पियायमानो यागुभत्तादीनि दत्वा पोसेसि ।

बोधिसत्तो वयप्पत्तो चित्तेसि-अहं इमिना ब्राह्मणेन किच्छेन पटिजग्गतो मया च सदिसो सकलजम्बुदीपे अञ्जो समधुरो गोणो नाम नत्थि, यन्नूनाहं अत्तनो बलं दस्सेत्वा ब्राह्मणस्स पोसावनियं ददेय्यन्ति ।

सो एकदिवसं ब्राह्मणं आह-गच्छ ब्राह्मण ! एकं गोवित्दकं सेट्ठि उपसंकमित्वा मय्हं बलिबद्दो अतिबद्धं सकटसतं पवट्ठेतीति वत्वा सहस्सेन अब्भुतं करोहीति ।

सो ब्राह्मणो सेट्ठिस्स सन्तिकं गत्वा कथं समुट्ठापेसि इमस्मिं नगरे कस्स गोणो यामसम्पन्नोति ? अथ नं सेट्ठी असुकस्स च असुकस्स चाति वत्वा सकलनगरे पन अम्हाकं गोणेहि सदिसो नाम नत्थीति आह ।

ब्राह्मणो-मय्हं एको गोणो अतिबद्धं सकटसतं पवट्ठेत्तुं समत्थो अत्थीति आह ।

सेट्ठी गहपति-कुतो एवरूपो गोणोति आह ।

ब्राह्मणो-मय्हं गेहे अत्थीति ।

तेन हि अब्भुतं करोहीति ।

साधु करोमीति सहस्सेन अब्भुतं अकासि ।

सो सकटसतं बाळिकासक्खरपासाणादीनं येव पूरेत्वा पटिपाटियो ठपेत्वा सब्बानि अक्खबन्धन-योत्तेन एकतो बन्धित्वा नन्दिविसालं नहापेत्वा गन्धेन पञ्चगुलिं दत्वा कण्ठे मालं पिळन्धित्वा पुरिमसकटधुरे एकमेव योजेत्वा सयं धुरे निसीदित्वा पतोदं उक्खिपित्वा-अञ्छ कूट ! वहस्सु कूटाति आह ।

बोधिसत्तो अयं मं अकूटं कूटवादेन समुदाचरतीति चत्तारो पादे थम्भे विय निच्चलं कत्वा अट्ठासि ।

सेट्ठी तं खणञ्जेव ब्राह्मणं सहस्सं आहरापेसि । ब्राह्मणो सहस्सपराजितो गोणं मुञ्चित्वा धरं गत्वा सोकाभिभूतो निपज्जि । नन्दिविसालो चरित्वा आगतो ब्राह्मणं सोकाभिभूतं दिस्वा उपसंकमित्वा-किं ब्राह्मण ! निदायसीति आह ।

कुतो मे निहा सहस्सं पराजितस्साति ?

ब्राह्मण ! मया एतकं कालं तव गेहे वसन्तेन अत्थि किञ्चि भाजनं वा भिन्नपुब्बं, कोचि वा मद्दित-
पुब्बो, अट्ठाने वा पन उच्चारपस्सावो कतपुब्बोति ?

नत्थि ताताति ।

अथ मं कस्मा कूटवादेनं समुदाचरसि ? तवेवेसो दोसो मय्हं दोसो नत्थि । गच्छ, तेन सद्धिं द्वीहि
सहस्सेहि अब्भुतं करोहि, केवलं मं अकूटं कूटवादेन न समुदाचरीति ।

ब्राह्मणो तस्स वचनं सुत्वा गत्वा द्वीहि सहस्सेहि अब्भुतं कत्वा पुरिमनयेनेव सकटसतं अतिबन्धित्वा
नन्दिविसालं मण्डेत्वा पुरिमसकटधुरे योजेसि । कथं योजेसीति ? युगं [१६९] धुरे निच्चलं बन्धित्वा एकाय
कोटिया नन्दिविसालं योजेत्वा एकं कोटिं धुरयोत्तेन पळिवेटेत्वा युगकोटिञ्च अक्खानि पादञ्च निस्साय
मण्डरुक्खदण्डकं दत्वा तेन योत्तेन निच्चलं बन्धित्वा ठपेसि । एवं हि कते युगं एत्तो वा इतो वा न गच्छति ।
सक्का होति एकेनेव गोणेन आकड्ढितुं । अथस्स ब्राह्मणो धुरे निसीदित्वा नन्दिविसालस्स पिट्ठिं परिम-
ज्जित्वा- गच्छ भद्र ! वहस्सु भद्राति आह ।

बोधिसत्तो अतिबद्धं सकटसतं एकवेगेनेव आकड्ढित्वा पच्छा ठितं सकटं पुरतो ठितस्स सकटस्स ठाने
ठपेसि । गोविन्दकसेट्ठी पराजितो ब्राह्मणस्स द्वे सहस्सानि अदासि । अञ्जेपि मनुस्सा बोधिसत्तस्स बहुं धनम-
दंसु । तं सब्बं ब्राह्मणस्सेव अहोसि । एवं सो बोधिसत्तं निस्साय बहुं धनं लभि ।

सत्था- न भिक्खवे ! फरुसवचनं नाम कस्सचि मनापन्ति छब्बग्गिये भिक्खू गरहित्वा सिक्खापदं
पञ्जापेत्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमं गाथमाह-

मनुञ्जमेव भासेय्य नामनुञ्जं कुदाचनं ।

मनुञ्जं भासमानस्स गरुम्भारं उदद्धरी ॥

धनञ्च नं अलब्भेसि तेन चत्तमनो अहूति ।

तत्थ मनुञ्जमेव भासेय्याति परेन सद्धिं भासमानो चतुदोसविरहितं मधुरं मनापं सण्हं मुदुकं पिय-
वचनमेव भासेय्य । गरुम्भारं उदद्धरीति नन्दिविसालबलिवद्दो अमनापं भासमानस्स भारं अनुद्धरित्वा पच्छा मनापं
पियवचनं भासमानस्स ब्राह्मणस्स गरुं भारं उद्धरि उद्धरित्वा कड्ढित्वा पवट्टेसीति अत्थो । दकारो पनेत्थ
व्यञ्जनसन्धिवसेन पदसन्धिकरोति ।

इति सत्था मनुञ्जमेव भासेय्याति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि । तदा ब्राह्मणो
आनन्दो अहोसि, नन्दिविसालो पन अहमेवाति ।

नन्दिविसालजातकं

९. कण्हजातकं

यतो यतो गरुधुरन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो यमकपाटिहारियं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

तं सद्धि देवोरोहणेन तेरसनिपाते सरभमिगजातके^१ आविभवस्सति । सम्मासम्बुद्धो पन यमकपाटि-
हारियं कत्वा देवलोके वसित्वा महापवारणाय संकस्सनगरद्वारे^२ ओरुय्ह महन्तेन परिवारेन जेतवनं पविट्ठे भिक्खू
धम्मसभायं सन्निपतिता- आवुसो ! तथागतो नाम असमधुरो । तेन तथागतेन बूद्धं धुरं अञ्जो बहितुं समत्थो
[१७०] नाम नत्थि । छ सत्थारो मयमेव पाटिहारियं करिस्साम मयमेव पाटिहारियं करिस्सामाति वत्वा एकम्पि
पाटिहारियं न अकंसु । अहो, सत्था असमधुरोति सत्थुगुणकथं कथेन्तो निसीदिसु ।

सत्था आगन्त्वा काय नुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छि ।

न भन्ते ! अञ्जाय कथाय एवरूपाय नाम तुम्हाकमेव गुणकथायाति ।

सत्था भिक्खवे ! इदानि मया बूद्धधुरं को वहिस्सति ? पुब्बेपि तिरच्छानयोनियं निब्बत्तोपि अहं
अत्तना समधुरं कञ्चि नालत्थन्ति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो गोयोनियं पटिसन्धि गण्हि । अथ नं सामिका
तरुणवच्छककाले येव एकस्सा महल्लिकाय घरे वसित्वा निवासवेतनतो^३ परिच्छिन्दित्वा अदंसु । सा तं यागु-
भत्तादिहि पटिजग्गमाना पुत्तट्ठाने ठपेत्वा वड्ढेसि । सो अय्यकाकाळकोत्वेव पञ्जायित्थ । वयप्पत्तो च अञ्ज-
नवण्णो हुत्वा गामगोणेहि सद्धि चरति । सीलाचारसम्पन्नो अहोसि । गामदारका सिंगेमुपि कण्णेमुपि गळेपि
गहेत्वा ओलम्बन्ति, नंगुट्ठेपि गहेत्वा कीळन्ति, पिट्ठियम्पि निसीदन्ति । सो एकदिवसं चिन्तेसि- मय्हं माता
दुग्गता मं पुत्तट्ठाने ठपेत्वा दुक्खेन पोसेसि, यन्नूनाहं भति कत्वा इमं दुग्गतभावतो मोचेय्यन्ति । सो ततो पट्ठाय
भति उपधारेन्तो चरति ।

अथेकदिवसं एको सत्थवाहपुत्तो पञ्चहि सकटसतेहि विसमतित्थं सम्पत्तो । तस्स गोणा सकटानि
उत्तारेतुं न सक्कोन्ति । पञ्चसु सकटसतेसु गोणा युगपरम्पराय योजिता एकम्पि सकटं उत्तारेतुं नासक्खिसु ।
बोधिसत्तोपि गामगोणेहि सद्धि तित्थसमीपं चरति । सत्थवाहपुत्तोपि गोसुतवित्तको । सो अत्थि नुखो एतेसं गुत्रं
अन्तरे इमानि सकटानि उत्तारेतुं समत्थो उसभाजानिय्योति उपधारयमानो बोधिसत्तं दिस्वा अयं आजानिय्यो
सक्खिस्सति मय्हं सकटानि उत्तारेतुं को नुखो अस्स सामिकोति गोपालके पुच्छि-को नु खो भो ! इमस्स सामिको
अहं इमं सकटेसु योजेत्वा सकटेसु उत्तारितेसु वेतनं दस्सामीति ।

ते आहुंसु-गहेत्वा नं योजेथ नत्थि इमस्स इमस्मि ठाने सामिकोति ।

सो तं नासाय रज्जुकेन बन्धित्वा कड्ढेन्तो चालेतुं नासक्खि । बोधिसत्तो किर भतिया कथिताय
गमिस्सामीति न अगमासि । सत्थवाहपुत्तो तस्साधिप्पायं जत्वा- सामि ! तया पञ्चसु सकटसतेसु उत्तारि-
तेसु एकेकसकटस्स द्वे द्वे कथापणानि भति कत्वा सहस्सं दस्सामीति आह ।

तदा बोधिसत्तो सयमेव अगमासि ।

१ स्या०-सरभंगजातके । २ रो०-संकस्सनगरे । ३. रो०-निवासवेतनं ।

अथ नं पुरिसा सकटेषु योजेसु । अथ नं एकवेगेनेव उक्खिपित्वा थले पतिट्ठापेसि । एतेनुपा-
[१७१] येन सब्बसकटानि उत्तारेसि । सत्थवाहपुत्तो एकेकस्स सकटस्स एकं कत्वा पञ्चसतानि भण्डिक
कत्वा तस्स गळे बन्धि ।

सो अयं मय्हं यथापरिच्छिन्नं भति न देति न दानिस्स गन्तुं दस्सामीति गन्त्वा सब्बपुरिमस्स सकटस्स
पुरतो मग्गं निवारेत्वा अट्ठासि । अपनेतुं वायमन्तापि नं अपनेतुं नासक्खिस्सु । सत्थवाहपुत्तो जानाति मज्जे
एस अत्तनो भतिया ऊनभावन्ति एकस्मि साट्ठके सहस्सभण्डिकं बन्धित्वा—अयं ते सकटुत्तारणभतीति गीवाय
लग्गेसि ।

सो सहस्सभण्डिकं आदाय मातु सन्तिकं अगमासि । गामदारका किं नामेतं अय्यिकाकाळस्स गळेति
बोधिसत्तस्स सन्तिकं आगच्छन्ति । सो तेहि अनुबन्धितो दूरतोव पलायन्तो मातुसन्तिकं गतो । पञ्चन्नं पन सकट-
सतानं उत्तारितत्ता रत्तेहि अक्खीहि किलन्तरूपो पञ्चायित्थ । उपासिका तस्स गीवाय सहस्सत्थविकं दिस्वा
तात ! अयं ते कहं लद्धाति गोपालदारके पुच्छित्वा तमत्थं सुत्वा तात ! किं अहं तथा लद्धभतिया जीवितुकामा ?
किंकारणा एवरूपं दुक्खं अनुभोसीति वत्वा बोधिसत्तं उण्होदकेन नहापेत्वा सकलसरीरं तेलेन मक्खेत्वा पानीयं
पायेत्वा सप्पायं भोजनं भोजेत्वा जीवितपरियोसाने सिद्धिं बोधिसत्तेन यथाकम्मं गता ।

सत्था न भिक्खवे ! तथागतो इदानेव असमधुरो पुब्बेपि असमधुरो येवाति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा
अनुसन्धि घटेत्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमं गाथमाह—

यतो यतो गरुधुरं यतो गम्भीरवत्तनी ।

तदस्सु कण्हं युञ्जन्ति स्वास्सु तं वहते धुरन्ति ॥

तत्थ यतो यतो गरुधुरन्ति यस्मिं यस्मिं ठाने धुरं गरुभारियं होति अज्जे बलिबद्धा उक्खिपितुं न सक्कोन्ति ।
यतो गम्भीरवत्तनीति वत्तन्ति एत्थाति वत्तनी । मग्गस्सेतं नामं । यस्मिं ठाने उदकचिक्खल्लमहन्तताय वा विसम-
च्छिन्नतटभावेन वा मग्गो गम्भीरो होतीति अत्थो । तदस्सु कण्हं युञ्जन्तीति अस्सूति निपातमत्तं । तदा कण्हं
युञ्जन्तीति अत्थो । यदा धुरञ्च गरु होति, मग्गो च गम्भीरो तदा अज्जे बलिबद्धे अपनेत्वा कण्हमेव योजेन्तीति
वुत्तं होति । स्वास्सु तं वहते धुरन्ति एत्थापि अस्सूति निपातमत्तमेव । सो तं धुरं वहतीति अत्थो ।

एवं भगवा तदा भिक्खवे ! कण्होव तं धुरं वहतीति दस्सेत्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि ।
तदा महल्लिका उप्पलवण्णा अहोसि, अय्यिकाकाळको पन अहमेवाति ।

कण्हजातकं [१७२]

१०. मुनिकजातकं

मा मुनिकस्साति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो थुल्लकुमारिकपलोभनं आरब्ध कथेसि । तं तेरसनिपाते चुल्लनारदकस्सपजातके आविभविस्सति ।

पच्चुपञ्चवत्थु

सत्था पन तं भिक्खुं— सच्चं किर त्वं भिक्खु ! उक्कण्ठितोति पुच्छि । आम भन्तेति । किं निस्सायाति ? थुल्लकुमारिकपलोभनं भन्तेति ।

सत्था— भिक्खु ! एसा तव अनत्थकारिका, पुब्बेपि त्वं इमिस्सा विवाहदिवसे जीवितक्खयं पत्वा महाजनस्स उत्तरिभंगभावं पत्तोति वत्वा अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं गामके एकस्स कुटुम्बिकस्स गोहे गोयोनियं निब्बत्ति महालोहितोति नामेन । कणिट्ठभातापिस्स चुल्ललोहितो नाम अहोसि । तेयेव द्वे भातिके निस्साय तस्मिं कुले कम्मधुरं वड्ढति । तस्मिं पन कुले एका कुमारिका अत्थि । नं एको नगरवासी कुलपुत्तो अतनो पुत्तस्स वारेसि । तस्सा मातापितरो कुमारिकाय विवाहकाले आगतानं पाहुनकानं उत्तरि-भंगो भविस्सतीति यागुभत्तं दत्वा मुनिकं नाम सूकरं पोसेसु । तं दिस्वा चुल्ललोहितो भातरं पुच्छि — इमस्मिं कुले कम्मधुरं वड्ढमानं अम्हेद्वे भातिके निस्साय वड्ढति, इमे पन अम्हाकं तिणपलालादीनेव देन्ति सूकरं यागुभत्तेन पोसेन्ति । केन नुखो कारणेनेस एतं लभतीति ?

अथस्स भाता— तात चुल्ललोहित ! मा त्वं एतस्स भोजनं पिहयि । अयं सूकरो मरणभत्तं भुञ्जति । एतिस्साय हि कुमारिकाय विवाहकाले आगतानं पाहुनकानं उत्तरिभंगो भविस्सतीति इमे एतं सूकरं पोसेन्ति । इतो कतिपाहस्सच्चयेन ते मनुस्सा आगमिस्सन्ति अथ नं सूकरं पादेसु गहेत्वा कड्ढेन्ता हेदुठा मञ्चतो नीहरित्वा जीवितक्खयं पापेत्वा पाहुनकानं सूपव्यञ्जनं करीयमानं पस्सिस्ससीति वत्वा इमं गाथमाह—

मा मुनिकस्स पिहयि आतुरन्नानि भुञ्जति ।

अप्पोस्सुक्को भुसं खाद एतं दीघायुलक्खणन्ति ॥

तत्थ मा मुनिकस्स पिहयिती मुनिकस्स भोजने पिहं मा उप्पादयि । एस सुभोजनं भुञ्जतीति मा मुनिकस्स पिहयि—कदा नुखो अहम्पि एवं सुखितो भवेय्यन्ति । मा मुनिकभावं पत्थयि । अयं हि आतुरन्नानि भुञ्जतीति आतुरन्नानीति मरणभोजनानि । अप्पोस्सुक्को भुसं खादाति तस्स भोजने निरुस्सुक्को हुत्वा अत्तना लद्धं भुसं खाद । एतं दीघायुलक्खणन्ति एतं दीघायुभावस्स कारणं ।

ततो नच्चिरस्सेव ते मनुस्सा आगमिसु । मुनिकं घातेत्वा नानप्पकारेहि पच्चिसु । बोधिसत्तो चुल्ल-लोहितं आह—दिट्ठो ते तात ! मुनिकोति ? दिट्ठं मे भातिक ! मुनिकस्स भोजन [१७३] फलन्ति । एतस्स भत्ततो सतगुणेन सहस्सगुणेन अम्हाकं तिणपलालभुसमेव उत्तमञ्च अनवज्जञ्च दीघायुलक्खणञ्चाति ।

सत्था एवं खो त्वं भिक्खु पुब्बेपि इमं कुमारिकं निस्साय जीवितक्खयम्पत्वा महाजनस्स उत्तरि-भंगिकभावं गतोति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्खु सोतापत्ति-फले पत्तिट्ठासि । सत्थापि अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा मुनिकसूकरो उक्कण्ठितभिक्खु अहोसि । थुल्लकुमारिका एसा एव, चुल्ललोहितो आनन्दो, महालोहितो पन अहमेवाति ।

मुनिकजातकं

कुरुङ्गवग्गो ततियो निट्ठितो

४. कुलावकवग्गवण्णना

१. कुलावकजातकं

कुलावकाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अपरिस्सावेत्वा पानीयं पीतं भिक्खुं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

सावत्थितो किर द्वे सहायका दहरभिक्खू जनपदं गन्त्वा एकस्मिं फासुकट्ठाने यथाज्झासयं वसित्वा सम्मासम्बुद्धं परिस्सामाति पुन ततो निक्खमित्वा जेतवनाभिमुखा पायिसु । एकस्स हत्थं परिस्सावणं अत्थि एकस्स नत्थि । द्वेपि एकतो पानीयं परिस्सावेत्वा पिवन्ति । ते एकदिवसं विवादं अकंसु । परिस्सावनसामिको इतरस्स परिस्सावनं अदत्वा सयमेव पानीयं परिस्सावेत्वा पिवि । इतरो पन परिस्सावनं अलभित्वा पिपासं सन्धारेतुं असक्कोन्तो अपरिस्सावेत्वा पानीयं पिवि । ते उभोपि अनुपुब्बेन जेतवनं आगन्त्वा सत्थारं बन्दित्वा निसीदिसु । सत्था सम्मोदनीयं कथं कत्वा—कुतो आगतत्थाति पुच्छि ।

भन्ते ! मयं कोसलजनपदे एकस्मिं गामके वसित्वा ततो निक्खमित्वा तुम्हाकं दस्सनत्थाय आगताति ।

कच्चि पन वो समग्गा आगतत्थाति ?

अपरिस्सावनको आह—अयं भन्ते अन्तरामग्गे मया सद्धिं विवादं कत्वा परिस्सावनं नादासीति ।

इतरो आह—अयं भन्ते ! अपरिस्सावेत्वाव जानं सप्पाणकं उदकं पिवीति ।

सच्चं किर त्वं भिक्खु ! जानं सप्पाणकं उदकं पिवीति ?

आम भन्ते ! अपरिस्सावितं उदकं पीतं मयाति ।

सत्था भिक्खू ! पुब्बे पण्डिता देवनगरे रज्जं कारेन्ता युद्धपराजिता समुद्धपिट्ठेन पलायन्ता इस्सरियं निस्साय पाणवधं न करिस्सामाति ताव महत्तं यसं परिच्चजित्वा सुपण्णपोतकानं जीवितं दत्वा रथं निवत्तयिभूति वत्वा अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते मगधरट्ठे राजगहे एको मगधराजा रज्जं कारेसि । तदा बोधिसत्तो यथा एतरहि सक्को पुरिमे अत्तभावे मगधरट्ठे मचलगामके निब्बत्ति । एवं तस्मिं येव मचलगामके [१७४] महाकुलस्स पुत्तो हुत्वा निब्बत्ति । नामगहण-दिवसे चस्स मघकुमारोत्वेव नाम अकंसु । सो वयप्पतो मघमाणवोति पञ्चायित्थ । अथस्स मातापितरो समानजा-तिया कुलतो दारिकं आनयिंसु । सो पुत्तधीताहि वड्डमानो दानपति अहोसि । पञ्च सीलानि रक्खति । तस्मिञ्च गामे तिसेव कुलानि होन्ति । ते च तिस कुला मनुस्सा एकदिवसं गाममज्जे ठत्वा गामकम्मं करोन्ति । बोधिसत्तो ठितट्ठाने पादेहि पंसुं वियूहित्वा तं पदेसं रमणीयं कत्वा अट्ठासि । अथञ्चो एको आगत्वा तस्मिं ठाने ठितो । बोधिसत्तो अपरं ठानं रमणीयं कत्वा अट्ठासि । सत्थापि अञ्चो ठितो । बोधिसत्तो अपरम्पि अपरम्पीति सब्बे-सम्पि ठितट्ठानं रमणीयं कत्वा अपरेन समयेन तस्मिं ठाने मण्डपं कारेसि । मण्डपम्पि अपनेत्वा सालं कारेसि । तत्थ फलकासनानि सन्थरित्वा पानीयचाट्ठिं ठपेसि । अपरेन समयेन तेपि तिस जना बोधिसत्तेन समानच्छन्दा अहेसु । ते बोधिसत्तो पञ्चसु सीलेसु पत्तिट्ठापेत्वा ततो पट्ठाय तेहि सद्धिं पुञ्जानि करोन्तो विचरति । तेपि

तेनेव सद्धिं पुञ्जानि करोन्ता कालस्सेव वुट्ठाय वासिफरसुमूसलहत्था चतुमहापथादिसु मूसलेन पासाणे उब्बन्तेत्वा पवट्टेन्ति । यानानं अक्खपटिघातरुक्खे हरन्ति । विसमं समं करोन्ति । सेतुं अत्थरन्ति । पोक्खरणिyo खणन्ति । सालं करोन्ति । दानानि देन्ति । सीलानि रक्खन्ति । एवं येभुय्येन सकलगामवासिनो बोधिसत्तस्स ओवादे ठत्वा सीलानि रक्खिसु ।

अथ नेसं गामभोजको चिन्तेसि—अहं पुब्बे एतेसु सुरं पिवन्तेसु पाणातिपातादीनि करोन्तेसु चाटिकहा-पणादिवसेन चैव दण्डबलिवसेन च धनं लभामि, इदानि पन मघो माणवो सीलं रक्खापेसीति, तेसं पाणातिपातादीनि कातुं न देति । इदानि पन नो पञ्च सीलानि रक्खापेस्सतीति कुद्धो राजानं उपसंकमित्वा—देव बहू चोरा गामघातादीनि करोन्ता विचरन्तीति आह ।

राजा तस्स वचनं सुत्वा—गच्छ ते आनेहीति आह ।

सो गत्वा सब्बेपि ते बन्धित्वा आनेत्वा आनीता आनीता देव ! चोराति रञ्जो आरोचेसि ।

राजा तेसं कम्मं असोधेत्वाव हत्थिना ते मद्दापेथाति आह ।

ततो सब्बेपि ते राजंगणे निपज्जापेत्वा हत्थि आनयिसु । बोधिसत्तो तेसं ओवादं अदासि तुम्हे सीलानि आवज्जेथ पेसुञ्जकारके च रञ्जे च हत्थिम्हि च अत्तनो सरीरे च एकसदिसमेव मेत्तं भावेथाति । ते तथा अकंसु ।

अथ तेसं मद्दन्त्याय हत्थि उपनेसुं । सो उपनीयमानोपि न उपगच्छति, महाविरवं विरवित्वा पलायति । अथ अञ्जामञ्जं हत्थि आनयिसु । तेपि तथेव पलायिसु ।

राजा—एतेसं हत्थे किञ्चि ओसधं भविस्सतीति चिन्तेत्वा विचिनथाति आह ।

विचिनन्ता अदिस्वा नत्थि देवाति आहंसु ।

तेन हि किञ्चि मन्तं परिवत्तेस्सन्ति [१७५] पुच्छथ ते अत्थि वो परिवत्तनामन्तोति ।

राजपुरिसा पुच्छिसु ।

बोधिसत्तो अत्थीति आह ।

राजपुरिसा अत्थि किर देवाति आरोचयिसु ।

राजा सब्बेपि ते पक्कोसापेत्वा तुम्हाकं जाननमन्तं कथेथाति आह ।

बोधिसत्तो अबोच—देव ! अञ्जो अम्हाकं मन्तो नाम नत्थि, अम्हे पन तिसमत्ता जना पाणं न हनाम, अदिन्नं नादियाम, मिच्छा न चराम, मुभावादं न भणाम, मज्जं न पिवाम, मेत्तं भावेम, दानं देम, मग्गं समं करोम, पोक्खरणिyo खणाम, सालं करोम । अयं अम्हाकं मन्तो च परित्तञ्च वड्ढि चाति ।

राजा तेसं पसन्नो पेसुञ्जकारकस्स सब्बं गेहे विभवं तञ्च तेसञ्जेव दासं कत्वा अदासि । तं हत्थिञ्च तेसञ्जेव अदासि । ते ततो पट्ठाय यथारुचिया पुञ्जानि करोन्ता चतुमहापथे महन्तं सालं कारेस्सामाति वड्ढकिं पक्कोसापेत्वा सालं पट्ठपेसुं । मातुगामेसु पन विगतच्छन्दताय तस्सा सालाय मातुगामानं पत्ति नादंसु । तेन च समयेन बोधिसत्तस्स गेहे सुधम्मा सुचित्ता सुनन्दा सुजाताति चतस्सो इत्थियोहोन्ति । तासु सुधम्मा वड्ढकिना सद्धिं एकतो हुत्वा भातिक ! इमिस्सा सालाय मं जेट्ठिकं करोहीति वत्वा लञ्चं अदासि । सो साधूति सम्पटिच्छित्वा पठममेव कण्णिकरुक्खं सुक्खापेत्वा तच्छेत्वा विज्झित्वा कण्णिकं निट्ठापेत्वा वत्थेन पळिवेठेत्वा ठपेसि । अथ सालं निट्ठापेत्वा कण्णिकारोपनकाले—अहो अय्या ! एकं न सरिम्हाति आह ।

किं नाम होति ?

कण्णिकं लद्धं वट्ठतीति ।

होतु आहरिस्सामाति ।

इदानि छिन्नरुक्खेन कातुं न सक्का, पुब्बे येव छिन्दित्वा तच्छेत्वा विज्झित्वा ठपितकण्णिकं लद्धं वट्ठतीति ।

इदानी किं कातव्यन्ति ?

सचे कस्सवि गेहे निट्ठापेत्वा ठपितविक्कायिककण्णिका अत्थि सा परियेसितव्वाति ।

ते परियेसन्ता सुधम्माय गेहे दिस्वा मूलेन न लभिसु । सचे मं सालायं पत्तिकं करोथ दस्सामीति वृत्तं पन मयं मातुगामानं पत्तिं नादम्हाति आहंसु । अथ ने वड्ढकी आह-अय्या तुम्हे किं कथेथ? ठपेत्वा ब्रह्मलोकं अञ्जं मातुगामरहितट्ठानं नाम नत्थि । गण्हथ कण्णिकं एवं सन्ते अम्हाकं कम्मं निट्ठं गमिस्सतीति । ते साधूति कण्णिकं गहेत्वा सालं निट्ठापेत्वा आसनफलकानि सन्धरित्वा पानीयचाटियो ठपेत्वा यागुभत्तं निर्वाणसु । सालं पाकारेन परिक्षिपित्वा द्वारं योजेत्वा अन्तोपाकारे बाळुकं आकिरित्वा बहिपाकारे तालपन्ति रोपेसु । सुचित्तापि तस्मिं ठाने उय्यानं कारेसि । पुष्कूपगफलूपगरुक्खो असुको नाम तस्मिं नत्थीति नाहोसि । सुनन्दापि तस्मिं येव ठाने पोक्खरणिं कारेसि पञ्चवण्णेहि पदुमेहि सञ्छन्नं रमणीयं । सुजाता किञ्चि न अकासि । बोधिसत्तो मातुउपट्ठानं पितुउपट्ठानं कुलजेट्ठापचायिककम्मं सच्चवाचं अफरुसवाचं अपिसुणवाचं मच्छेरविनयन्ति इमानि सत्तवतपदानि पूरेत्वा-

“मातापेत्तिभरं जन्तुं कुल जेट्ठापचायिनं ।

सण्हं सखिलसम्भासं पेसुण्यप्यहायिनं ॥

मच्छेरविनये युत्तं सच्चं कोधाभिभुं नरं ।

तंवे देवा तावतिसा आहु सप्पुरिसो इती ॥”^१ ति ।

एवं पासंसियभावं आपज्जित्वा जीवितपरियोसाने तावतिसभवने सक्को देवराजा हुत्वा निव्वन्ति । तेपिस्स सहाया तत्थेव निव्वन्ति । तस्मिं काले तावतिसभवने असुरा पटिवसन्ति । सक्को देवराजा किं नो साधारणेन रज्जं नाति असुरे दिव्वपानं पायेत्वा मत्ते समाने पादेसु गाहापेत्वा सिनेरुपपाते खिपापेसि । ते असुरभवनमेव सम्पापुणिं । असुरभवनं नाम सिनेरुस्स हेट्ठिमतले तावतिसदेवलोकप्पमाणमेव । तत्थ देवानं पारिच्छत्तको विय चित्तपाटळी नाम कण्ठट्ठियरुक्खो होति । तं चित्तपाटळिया पुष्फिताय जानन्ति नायं अम्हाकं देवलोकं देवलोकस्मिं हि पटिच्छत्तको पुष्फतीति । अथ ते जरसक्को अम्हे मत्ते कत्वा महासमुद्दपिट्ठे खिपित्वा अम्हाकं देवनगरं गण्ह । ते मयं तेन सद्धि युज्जित्वा अम्हाकं देवनगरमेव गण्हिस्सामाति किपिल्लिका विय थम्मं सिनेरुं अनुसञ्चरमाना उट्ठहिंसु । सक्को असुरा किर उट्ठिताति सुत्वा समुद्दपिट्ठे येव अम्भुग्गन्त्वा युज्जमानो तेहि पराजितो दियड्ढयोजनसतिकेन वेजयन्तरथेन दक्खिणसमुद्दस्स मत्थकमत्थकेन पलायितुं आरब्धो । अथस्स रथो समुद्दपिट्ठेन वेगेन गच्छन्तो सिम्बलिवनं पक्खन्तो तस्स गमनमग्गे सिम्बलिवनं तालवनं^२ विय छिज्जित्वा छिज्जित्वा समुद्दपिट्ठे पतति । सुपण्णपोतका समुद्दपिट्ठे परिपतन्ता महारवं रविंसु । सक्को मातलिं पुच्छि-सम्म मातलि ! किं सहो नामेस अतिकरुणो रवो वत्ततीति ? देव ! तुम्हाकं रथवेगाविचुण्णिते सिम्बलिवने पतन्ते सुपण्णपोतका मरणभयतज्जिता एकविरवं विरवन्तीति । महासत्तो सम्म मातलि ! मा अम्हे निस्साय एते किल-मन्तु न मयं इस्सरियं निस्साय पाणवधकम्मं करोम । एतेसं पन अत्थाय मयं जीवितं परिचवजित्वा असुरानं दस्साम निव्वत्तयेतं रथन्ति वत्वा इमं गाथमाह-

कुलावका मातलि ! सिम्बलिस्मिं ईसामुखेन परिवज्जयस्सु ।

कामं चजाम असुरेसु पाणं मायिमे दिजा विकुलावा अहेसुन्ति ॥

तत्थ कुलावकाति सुपण्णपोतका । मातलीति सारथि आमन्तेसि । सिम्बलिस्मिन्ति पस्स एते सिम्बलिरुक्खे ओलम्बन्ता ठिताति दस्सेति । ईसामुखेन परिवज्जयस्सुति एते एतस्स रथस्स [१७७] ईसामुखेन यथा न हञ्जन्ति एवं ते परिवज्जयस्सु । कामं चजाम असुरेसु पाणन्ति यदि अम्हेसु असुरानं पाणं चजन्तेसु एतेसं सोत्थि होति कामं

१ संयुत्तनिकाय, सक्कसंयुत्त । २ स्या०-नलवनं ।

चजाम एकंसेनेव मयं असुरेसु अम्हाकं पाणं चजाम । मायिमे दिजा विकुलावा अहेसुन्ति इमे पन दिजा इमे पन गरल-
पोतका विद्धस्तविचुण्णितकुलावकताय विकुलावा मा अहेसुं, मा अम्हाकं दुक्खं एतेसं उपरि खिप निवत्तय निवत्तय
रथन्ति । मातलिसंगाहको तस्स वचनं सुत्वा रथं निवत्तत्वा अञ्जेन मग्गेन देवलोकाभिमुखं अकासि । असुरा पन
तं निवत्तयमानमेव दिस्वा अट्ठा अञ्जेहिपि चक्कवाळेहि सक्का आगच्छन्ति, बलं लभित्वा रथो निवत्तो भविस्स-
तीति मरणभयभीता पलायित्वा असुरभवनमेव पविसिंसु । सक्कोपि देवनगरं पविसित्वा द्वीसु देवलोकेसु देवगणेन
परिवृतो नगरमञ्ज्हे अट्ठासि । तस्मिं खणे पठविं भिन्दित्वा योजनसहस्रसुब्बेधो वेजयन्तपासादो उट्ठहि । विजयन्ते
उट्ठितत्ता वेजयन्तो त्वेव नामं अकंसु । अथ सक्को पुन असुरानं अनागमनत्थाय पञ्चसु ठानेसु आरक्खं ठपेसि ।
यं संन्धाय वुत्तं-

“अन्तरा द्विन्नं अयुज्झपुरानं पञ्चविधा ठपिता अभिरक्खा ।

उरगो करोति पयस्स च हारी मदनयुत्ता चतुरो च महन्ता ॥” ति ।

द्वे नगरानिपि युद्धेन गहेत्तुं असक्कुण्येय्यताय अयुज्झपुरानि नाम जातानि, देवनगरञ्च असुरनगरञ्च । यदा
हि असुरा बलवन्ता होन्ति अथ देवेहि पलायित्वा देवनगरं पविसित्वा द्वारे पिहिते असुरानं सतसहस्रसम्पि किञ्चि
कातुं न सक्कोति । यदा देवा बलवन्ता होन्ति अथ असुरेहि पलायित्वा असुरनगरस्स द्वारे पिहिते सक्कानं सत-
सहस्रसम्पि किञ्चि कातुं न सक्कोति । इति इमानि द्वे नगरानि अयुज्झपुरानि नाम । तेसं अन्तरा एतेसु उरगादिसु
पञ्चसु ठानेसु सक्केन रक्खा ठपिता ।

तत्थ उरगसद्देन नागा गहिता । ते उरगा उदके बलवन्ता होन्ति । तस्मा सिनेरुस्स पठमालिन्दे तेसं
आरक्खा । करोति सद्देन सुपण्णा गहिता तेसं किर करोटि नाम पानभोजनं तेन तै नामं लभिसुं । दुतियालिन्दे
तेसं आरक्खा । पयस्सहारिसद्देन कुम्भण्डा गहिता दानवरक्खसा किरते । ततियालिन्दे तेसं आरक्खा । मदन-
युतसद्देन यक्खा गहिता । विसमचारिणो किर ते युद्धसोण्डा चतुत्थालिन्दे तेसं आरक्खा । चतुरो च महन्ताति
चत्तारो महाराजानो वुत्ता पञ्चमालिन्दे तेसं आरक्खा । तस्मा यदि असुरा कुपिता आविलचित्ता देवपूरं उपयन्तिं
पञ्चविधेसु युद्धेसु यं गिरिणो पठमं परिभण्डं तं उरगा पटिवाहिय तिट्ठन्ति । एवं सेसेसु सेसा । [१७८]

इमेसु पन पञ्चसु ठानेसु आरक्खं ठपेत्वा सक्के^३ देवानमिन्दे दिब्बसम्पत्तिं अनुभवमाने सुधम्मा
चवित्वा तस्सेव पादपरिचारिका हुत्वा निब्बत्ति । कणिकाय दिन्ननिस्सन्देन चस्सा पञ्चयोजनसत्तिका
सुधम्मा नाम देवमणिसभा उदपादि यत्थ दिब्बसेतच्छतस्स हेट्ठा योजनप्पमाणे कञ्चनपल्लंके निसिन्नो
सक्को देवानमिन्दो देवमनुस्सानं कत्तब्बकिच्चानि करोति । सुचित्तापि चवित्वा तस्सेव पादपरिचारिका हुत्वा
निब्बत्ति । उय्यानस्स करणनिस्सन्देन चस्सा चित्तलतावनं नाम उय्यानं उदपादि । सुनन्दापि चवित्वा तस्सेव पाद-
परिचारिका हुत्वा निब्बत्ति । पोक्खरणिनिस्सन्देन चस्सा नन्दा नाम पोक्खरणी उदपादि ।

सुजाता पन कुसलकम्मस्स अकतत्ता एकास्मि अरञ्जे कन्दराय बकसकुणिका हुत्वा निब्बत्ता ।
सक्को सुजाता न पञ्चायति, कत्थं नुखो निब्बत्ता ति आवज्जेन्तो दिस्वा तत्थ गन्त्वा तं आदाय देवलोकं गन्त्वा
तस्सा रमणीयं देवनगरं सुधम्मादेवसभं चित्तलतावनं नन्दापोक्खरणिञ्च दस्सेत्वा एता कुसलं कत्वा मय्हं पाद-
परिचारिका हुत्वा निब्बत्ता त्वं पन कुसलं अकत्वा तिरच्छानयोनियं निब्बत्ता इतो पट्ठाय सीलं रक्खाहीति तं
ओवदित्वा पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठापेत्वा तत्थेव नेत्वा विस्सज्जेसि । सापि ततो पट्ठाय सीलं रक्खति । सक्को
कतिपाह्वचयेन सक्का नुखो सीलं रक्खितुन्ति गन्त्वा मच्छरूपेन उत्तानो हुत्वा पुरतो निपज्जि । सा मतमच्छकोति
सज्जाय सीसे अगहेसि । मच्छो नंगुट्ठं चालेसि । अथ नं जीवति मज्जेति विस्सज्जेसि । सक्को साधु साधु सक्खि-
स्ससि सीलं रक्खितुन्ति देवलोकं अगमासि । सा ततो चुता बाराणसियं कुम्भकारगेहे निब्बत्ति । सक्को कहन्नुखो

निब्वत्ताति तत्थ निब्वत्तभावं अत्वा सुवण्णएलालुकानं यानकं पूरेत्वा मज्झे गामस्स महल्लकवेसेन निसीदित्वा एलालुकानि गण्हाति एलालुकानि गण्हाति उग्घोसेसि । मनुस्सा आगन्त्वा देहि ताताति आहं सु । अहं सील-रक्खकानं देमि, तुम्हे सीलं रक्खथाति ? मयं सीलं नाम न जानाम भूलेन देहीति । न मय्हं मूलेन अत्थो । सीलं रक्खकानञ्जेवाहं दम्मीति । मनुस्सा को चायं^२ एलालुकोति पक्कमि सु । सुजाता तं पवत्ति सुत्वा मय्हं आनीतं भविस्सतीति गन्त्वा देहि ताताति आह । सीलं रक्खसि अम्माति ? आम रक्खामीति । इदं मया तुय्हमेव अत्थाय आभतन्ति सद्धि यानकेन गेहद्वारे ठपेत्वा पक्कामि । सापि यावतायुकं सीलं रक्खित्वा ततो चुता वेपचित्तिस्स असुरि-न्दस्स धीता हुत्वा निब्वत्ति सीलानिसंसेन अभिरूपा अहोसि । सो तस्सा वयप्पत्त[१७१] काले मय्हं धीता अत्तनो चित्तरचित्तं सामिकं गण्हतूति असुरे सन्निपातेसि । सक्को कहन्नुखो सा निब्वत्ताति ओलोकेन्तो तत्थ निब्वत्तभावं अत्वा सुजाता चित्तरचित्तं गण्हन्ती मं गण्हिस्सतीति असुरवण्णं मापेत्वा तत्थ अगमासि । सुजातं अलंकरित्वा सन्नि-पातट्ठानं आनेत्वा चित्तरचित्तं सामिकं गण्हाति आहं सु । सा ओलोकेन्ती सक्कं दिस्वा पुब्बेपि सिनेहवसेन अयं मे सामिकोति अग्गहेसि । सो तं देवनगरं आनेत्वा अड्ढतियानं नाटिकाकोटीनं जेट्ठिकं कत्वा यावतायुकं उत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा एवं भिक्खवे पुब्बे पण्डिता देवरज्जं कारयमाना अत्तनो जीवितं परिच्वजन्तापि पाणातिपातं न करि सु । त्वं नाम एवरूपे निययानिकसासने पब्बजित्वा अपरिस्सावितं सप्पाणकं उदकं पिबिस्ससीति तं भिक्खुं गरहित्वा अनुसन्धि षटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा मातलिसंगाहको आनन्दो अहोसि, सक्को पन अहमेवाति ।

कुलावकजातकं

२. नचजातकं

रुदं मनुञ्जन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं बहुभण्डकं भिक्खुं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

वत्थु हेट्ठा देवधम्मजातके वुत्तसदिसमेव । सत्था तं भिक्खुं सच्चं किर त्वं भिक्खु ! बहुभण्डोति पुच्छि । आम भन्तेति । किं कारणा त्वं भिक्खु ! बहुभण्डो जातोति ?

सो एत्तकं सुत्वाव कुट्ठो निवासनपारुपनं छड्ढेत्वा इमिनादानि नीहारेन विचरामीति सत्थु पुरतो नग्गो अट्ठासि । मनुस्सा धिधीति आहंसु । सो ततो पलायित्वा हीनायावत्तो । भिक्खू धम्मसभायं सन्निसिन्ना सत्थु नाम पुरतो एवरूपं करिस्सतीति तस्स अगुणकथं कथेसुं ।

सत्था आगन्त्वा— काय नुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छि ।

भन्ते ! सो हि नाम भिक्खु तुम्हाकं पुरतो चतुपरिसमज्जे हिरोत्तप्पं पहाय गामदारको विय नग्गो टत्वा मनुस्सेहि जिगुच्छियमानो हीनायावत्तित्वा सासना परिहीनोति तस्स अगुणकथाय निसिन्नम्हाति ।

सत्था— न भिक्खवे ! इदानेव सो भिक्खु हिरोत्तप्पाभावेन रतनसासना परिहीनो, पुब्बेपि इत्थिरतन-पटिलाभतोपि परिहीनो येवाति वत्वा अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते पठमकप्पे चतुप्पदा सीहं राजानं अकंसु, मच्छा आनन्दमच्छं, सकुणा सुवण्णहंसं । तस्स पन सुव-ण्णहंसराजस्स धीता हंसपोतिका अभिरूपा अहोसि । सो तस्सा वरं अदासि । [१८०] सा अत्तनो चित्तरुचितं सामिकं वारेसि । हंसराजा तस्सा वरं दत्वा हिमवन्ते सब्बसकुणे सन्निपातापेसि । नानप्पकारा हंसमोरादयो सकुणगणा समा-गन्त्वा एकस्मि महन्ते पासाणतले सन्निपत्तिं सु । हंसराजा अत्तनो चित्तरुचितं सामिकं आगन्त्वा गण्हतुति धीतरं पक्कोसापेसि । सा सकुणसंघं ओलोकेन्ती मणिवण्णग्गीत्रं चित्रपेखुणं मोरं दिस्वा अयं मे सामिको होतुति आरोचेसि । सकुणसंघा मोरं उपसंकमित्वा आहंसु—सम्म मोर ! अयं राजधीता एत्तकानं सकुणानं मज्जे सामिकं रोचेन्ती तयि रुचि उप्पादेसीति । मोरो अज्जापि ताव मे बलं न पस्ससीति^१ अतितुट्ठिया हिरोत्तप्पं भिन्दित्वा ताव महतो सकुणसंघस्स मज्जे पक्खे पसारेत्वा नच्चितुं आरभि । नच्चन्तो अप्पटिच्छन्नो अहोसि । सुवण्णहंसराजा लज्जितो इमस्स नेव अज्जत्तसमुट्ठाना हरि अत्थि न बहिट्ठासमुट्ठानं ओत्तप्पं । नास्स भिन्नहिरोत्तप्पस्स मम धीतरं दस्सामीति सकुणसंघमज्जे इमं गाथमाह—

रुदं मनुञ्जं रुचिरा च पिट्ठी वेळुरियवण्णपनिभा^२ च गीवा ।

व्याममत्तानि च पेक्खुणानि नच्चेन ते धीतरं नो ददामीति ॥

तत्थ रुदं मनुञ्जन्ति तकारस्स दकारो कतो । रुदं मनापं वस्सितसद्दो मधुरोति अत्थो । रुचिरा च पिट्ठीति पिट्ठीपि ते चित्रा चेव स्पोभना च । वेळुरियवण्णपनिभाति वेळुरियमणिवण्णसदिसा । व्याममत्तानीति एकव्यामप्पमाणानि । पेक्खुणानीति पिञ्जानि । नच्चेन ते धीतरं नो ददामीति हिरोत्तप्पं भिन्दित्वा नच्चितभा-वेनेव ते एवरूपस्स निल्लज्जस्स धीतरं नो ददामीति वत्वा हंसराजा तस्मि येव परिसमज्जे अत्तनो भागिनेय्य-हंसपोतकस्स धीतरं अदासि । मोरो हंसपोतिकं अलभित्वा लज्जित्वा ततोव उड्ढेत्वा^३ पलायि । हंसराजापि अत्तनो वसनट्ठानमेव गतो ।

सत्था न भिक्खवे ! इदानेवेस हिरोत्तप्पं भिन्दित्वा रतनसासना परिहीनो पुब्बे इत्थिरतनपटिलाभतोपि परिहीनोयेवाति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घट्टेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा मोरो बहुभण्डको भिक्खु अहोसि । हंसराजा पन अहमेवाति ।

नचजातकं [१८१]

१ सि०—परस्सीति । २ स्या०—वण्णपटिभा । ३ उड्ढित्वा ।

३. सम्मोदमानजातकं

सम्मोदमानाति इदं सत्था कपिलवत्थुं उपनिस्साय निग्रोधारामे विहरन्तो जातककलहं^१ आरब्ध कथेसि । सो कुणालजातके आविभवस्सति । तदा पन सत्था जातके आमन्तेत्वा महाराजानो जातकानं अञ्ज-मञ्जं विग्गहो नाम न युत्तो तिरच्छानगतापि हि पुब्बे समग्गकाले पच्चाभित्ते अभिभवित्वा सोत्थिम्पत्ता यदा विवादमापन्ना तदा महाविनासं पत्ताति वत्वा जातिराजकुलेहि याचितो अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो वट्टकयोनियं निब्वत्तित्वा अनेकवट्टकसह-स्सपरिवारो अरञ्जे वसति । तदा एको वट्टकलुद्धको तेसं वसनट्ठानं गन्त्वा वट्टकवस्सितं कत्वा तेसं सन्नि-पतितभावं ज्ञत्वा तेसं उपरि जालं खिपित्वा परियन्तेसु मद्दन्तो सब्बे एकतो कत्वा पच्छि पूरेत्वा घरं गन्त्वा ते विक्किणित्वा तेन मूलेन जीविकं कप्पेति ।

अथेकदिवसं बोधिसत्तो ते वट्टके आह- अयं साकुणिको अम्हाकं जातके विनासं पापेति अहं एकं उपायं जानामि येनेस अम्हे गण्हितुं न सक्खिस्सति । इतोदानि पट्ठाय एतेन अम्हाकं उपरि जाले खित्तमत्ते एकेका एकेकस्मिं जालक्खिके सीसं टपेत्वा जालं उक्खिपित्वा इच्छितट्ठानं हरित्वा एकस्मिं कण्टकगुम्बे पक्खिपथ । एवं सन्ते हेट्ठा तेन तेन ठानेन पलायिस्सामाति ।

ते सब्बे साधूति पटिसुणिसु ।

दुतियदिवसे उपरि जाले^२ खित्ते बोधिसत्तेन वुत्तनयेनेव जालं उक्खिपित्वा एकस्मिं कण्टकगुम्बे खिपित्वा सयं हेट्ठाभागेन ततो ततो पलायिसु । साकुणिकस्स गम्बतो जालं मोचेन्तस्सेव विकालो जातो । सो तुच्छहत्थोव अगमासि । पुनदिवसतो पट्ठायापि ते वट्टका तथेव करोन्ति । सोपि याव सुरियस्सत्थंगमना जालमेव मोचेन्तो किञ्चि अलभित्वा तुच्छहत्थोव गेहं गच्छति ।

अथस्स भरिया कुज्झित्वा त्वं दिवसे दिवसे तुच्छहत्थो आगच्छसि, अञ्जम्पि ते बहि पोसितव्वट्ठानं अत्थि मञ्जेति आह ।

साकुणिको- भद्दे ! मम अञ्जं पोसितव्वट्ठानं नत्थि । अपि च खो पन ते वट्टका समग्गा हुत्वा विचरन्ति, मया खित्तमत्तं जालं आदाय कण्टकगुम्बे खिपित्वा गच्छन्ति । नखो पनेते सब्बकालमेव सम्मोदमाना विहरिस्सन्ति । त्वं मा चिन्तयि । यदा ते विवादमापज्जिस्सन्ति तदा ते सब्बेव आदाय तव मुखं हासयमानो आगच्छिस्सामीति वत्वा भरियाय इमं गायमाह-

सम्मोदमाना गच्छन्ति जालमादाय पक्खिनो ।

यदा ते विवदस्सन्ति तदा एहिन्ति मे वसन्ति ॥

तत्थ यदा ते विवदस्सन्तीति यस्मिं काले ते वट्टका नाना लद्धिका नानागाहा हुत्वा विवदस्सन्ति कलहं करिस्सन्तीति अत्थो । तदा एहिन्ति मे वसन्ति तस्मिं काले सब्बेपि ते मम वसं आगच्छिस्सन्ति । अथाहं त गहेत्वा तव मुखं हासयन्तो आगच्छिस्सामीति भरियं समस्सासेसि ।

कतिपाहस्सेव पन अच्चयेन एको वट्टको गोचरभूमि ओतरन्तो असल्लक्खेत्वा अञ्जस्स सीसं अक्कमि ।

१ सी०-चुम्बकलहं । २ रो०-जालं ।

तरो को मं सीसे अक्कमीति कुञ्जि । अहं असल्लेक्खेत्वा अक्कमिं, मा कुञ्जिति वुत्तेपि च कुञ्जियेव । ते पुनप्पुनं कथेन्ता त्वमेव मञ्जे जालं उक्खिपसीति अञ्जमञ्जं विवादं करिमु । तेसु विवदन्तेसु बोधिसत्तो चिन्तेसि-विवादके सोत्थिभावो नाम नत्थि, इदानीं ते जालं न उक्खिपिस्सन्ति, ततो महन्तं विनासं पापुणिस्सन्ति, साकुणिको ओकासं लभिस्सति, मया इमस्मिं ठाने न सक्का वसितुन्ति । सो अत्तनो परिसं आदाय अञ्जत्थ गतो ।

साकुणिकोपि खो कृतिपाहृच्चयेन आगन्त्वा वट्टकवस्सितं वस्सित्वा तेसं सन्निपतितानं उपरि जालं उक्खिपि । अथेको वट्टको-तुय्हं किर जालं उक्खिपन्तस्सेव मत्थके लोमानि पतितानि इदानि उक्खिपाति आह ।

अपरो तुय्हं किर जालं उक्खिपन्तस्सेव द्वीसु पक्खेसु पत्तानि पतितानि इदानि उक्खिपाति आह ।

इति तेसं त्वं उक्खिप त्वं उक्खिपाति वदन्तानञ्जेव साकुणिको जालं संखिपित्वा सब्बे ते एकतो कत्वा पच्छि पूरेत्वा भरियं हासयमानो गेहं अगमासि ।

सत्था एवं महाराजा ! जातकानं कलहो नाम न युत्तो, कलहो हि विनासमूलमेव होतीति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा अपण्डितवट्टको देवदत्तो अहोसि । पण्डित-वट्टको पन अहमेवाति ।

४. मच्छजातकं

न मं सीतं न मं उण्हन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुराणदुतियिकापलोभनं आरब्ध कथसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

तदा हि सत्था तं भिक्खुं सच्चं किर त्वं भिक्खु ! उक्कण्ठितोति पुच्छि । सच्चं भगवाति । केनासि उक्कण्ठापितोति ? पुराणदुतियिका मे भन्ते ! मधुरहत्थरसा तं जहितुं न. सक्कोमीति ।

अथ नं सत्था—भिक्खु ! एसा हि इत्थी तव अनत्थकारिका । पुब्बेपि त्वं एतं निस्साय मरणं पापुणन्तो मं आगम्म मरणा मुत्तोति वत्वा अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स पुरोहितो अहोसि । तदा केवट्टा नदियं जालं खिपिसु । अथेको महामच्छो रतिवसेन अत्तनो मच्छिया सद्धि कीटमानो आगच्छति । तस्स सा मच्छी पुरतो गच्छमाना जाल[१८३]गन्धं शायित्वा जालं परिहरमाना गता । सो पन कामगिद्धो लोलमच्छो जालकुच्छि मेव पविट्ठो । केवट्टा तस्स जालं पविट्ठभावं वत्वा जालं उक्खिपित्वा मच्छं गहेत्वा अमारेत्वाव वालिकपिट्ठे खिपित्वा इमं अंगारेसु पचित्वा खादिस्सामाति अंगारे करोन्ति, सुलं तच्छेन्ति । मच्छो एतं अंगारतापनं वा सुलवेधनं वा अज्जं वा पन दुक्खं न मं किलमेति । यं पन सा मच्छी अज्जं सो नून रतिवसेन गतोति मयि दोमनस्स आपज्जति तदेव मं बाधतीति परिदेवमानो इमं गाथमाह—

न मं सीतं न मं उण्हं न मं जालस्मि बाधनं ।

यं च मं मज्जते मच्छी अज्जं सो रतिया गतोति ॥

तत्थ न मं सीतं न मं उण्हन्ति मच्छानं उदका नीहटकाले सीतं होति, तस्मिम्पि गते उण्हं होति । उदुभयं सन्धाय न मं सीतं न मं उण्हं बाधतीति परिदेवति । यम्पि अंगारेसु पच्चनमूलकं दुक्खं भविस्सति तस्मिन् सन्धाय न मं उण्हन्ति परिदेवतेव । न मं जालस्मि बाधनन्ति यम्पि मे जालस्मि बाधनं अहोसि तस्मिन् न बाधेतीति परिदेवति । यं च मन्ति आदिसु अयं पिण्डत्थो—सा मच्छी मम जाले पतितस्स इमेहि केवट्ठेहि गहितभावं अजानन्ती मं अपस्समाना सो मच्छो इदानीं अज्जं मच्छि कामरतिया गतो भविस्सतीति चिन्तेति तं तस्सा दोमनस्सप्पत्ताय चिन्तनं मं बाधतीति वालिकापिट्ठे निपन्नो परिदेवति ।

तस्मिन् समये पुरोहितो दासपरिसपरिवृतो नहानत्थाय नदीतीरं आगतो । सो पन सब्बरतज्जू होति । तेनस्स मच्छपरिदेवनं सुत्वा एतदहोसि— अयं मच्छो किलेसपरिदेवनं परिदेवति । एवं आतुरचित्तो खो पनेस भिय्यमानोपि निरयेयेव निब्बत्तिस्सति, अहमस्स अवस्सयो भविस्सामीति केवट्टानं सन्तिकं गत्वा— हम्भो ! तुम्हे अम्हाकं एकदिवसम्पि व्यञ्जनत्थाय मच्छं न देथाति आह ।

केवट्टा— किं वदेथ सामि ! तुम्हाकं रुच्चनकमच्छं गणिहत्वा गच्छथाति आहंसु ।

अम्हाकं अज्जेन कम्मं नत्थि, इमज्जेव देथाति ।

गण्हथ सामीति ।

बोधिसत्तो तं उभोहि हत्थेहि गहेत्वा नदितीरे निसीदित्वा— अम्भो मच्छ ! सचे ताहं अज्ज न पस्से-य्यं जीवितक्खयं पापुण्य्यासि । इदानीं इतो पट्ठाया मा किलेसवसिको अहोसीति ओवदित्वा उदकं विस्सज्जेत्वा नगरं पाविसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरिथोसाने उक्कण्ठितभिक्खु सोतापत्ति-फले पटिट्ठासि । सत्थापि अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा मच्छी पुराणदुतियिका अहोसि, मच्छो उक्कण्ठितभिक्खु, पुरोहितो अहमेव अहोसिन्ति ।

५. वट्टकजातकं

सन्ति पक्खाति इदं सत्था मगधेसु चारिकं चरमानो दावगिनिब्बापनं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

एकस्मिं हि समये सत्था मगधेसु चारिकं चरमानो अञ्जतरस्मिं मगधगामके पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिकन्तो भिक्खुगणपरिवृतो मगं पटिपज्जि । तस्मिं समये महादावो उट्ठहि । पुरतो च पच्छतो च बहू भिक्खू दिस्सन्ति । सोपि खो अग्गि एकधूमो एकजालो हुत्वा अवत्थरमानो आगच्छतेव । तत्थेके पृथुज्जनभिक्खू मरणभयभीता पटग्गि दस्साम, तेन दड्ढट्ठानं इतरो अग्गि न ओत्थरिस्सतीति अरणिमहितं नीहरित्वा अग्गि करोन्ति । अपरे आहुंमु — आवुसो ! तुम्हे किं नाम करोथ ? गगनमञ्जे ठितं चन्दं पाद्मीन-लोकधातुतो उगच्छन्तं सहस्सरंसिपतिमण्डितं सुरियमण्डलं वेलातीरे ठिता, समुद्धं सिनेहं निस्साय ठिता सिनेह-ञ्च अपस्सन्ता विय सदेवके लोके अगगुगलं अत्तना सद्धिं गच्छन्तमेव सम्मासम्बुद्धं अनोलोकेत्वा पटग्गि देमाति वदथ, बुद्धबलं नाम न जानाथ ? एथ सत्थु सन्तिकं गमिस्सामाति । ते पुरतो च पच्छतो च गच्छन्ता सम्भेपि एकतो हुत्वा दसबलस्स सन्तिकं अगमंमु ।

सत्था महाभिक्खुसंघपरिवारो अञ्जतरस्मिं पदेसे अट्ठासि । दावगि अभिभवन्तो विय विरवन्तो आगच्छति । आगन्त्वा तथागतस्स ठितट्ठानं पत्वा तस्स पदेसस्स सभन्ता सोल्लसकरीसभत्तं ठानं पत्तो उदके ओपिलापिततिणुक्का विय निब्बायि । विनिब्बेधतो वृत्तिसकरीसभत्तट्ठानं अवत्थरितुं नासक्खि । भिक्खू सत्थु गुणकथं आरभिसु—अहो ! बुद्धानं गुणा^१ नाम अयं हि नाम अचेतनो अग्गि बुद्धानं ठितट्ठानं अवत्थरितुं न सक्कोति, उदके तिणुक्का विय निब्बायति । अहो ! बुद्धानं आनुभावो नामाति ।

सत्था तेसं कथं सुत्वा न भिक्खवे ! एतं एतरहि मय्हं बलं यं इमं भूमिप्पदेसं पत्वा एस अग्गि निब्बायति । इदं पन मय्हं पोराणकसच्चबलं । इमस्मिं हि पदेसे सकलम्पि इमं कप्पं अग्गि न जलिस्सति कप्पट्ठियपाटि-हारियं नामेतन्ति आह ।

अथायस्मा आनन्दो सत्थु निसीदनत्थाय चतुग्गुणं संघाटिं पञ्जपेसि । निसीदि सत्था पल्लकं आभु जित्वा । भिक्खुसंघोपि तथागतं वन्दित्वा परिवारेत्वा निसीदि । अथ सत्था इदं ताव भन्ते ! अम्हाकं पाकटं अतीतं पटिच्छन्नं तं नो पाकटं करोथाति भिक्खूहि आयाचितो अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते मगधरट्ठे तस्मियेव पदेसे महाबोधिसत्तो वट्टकयोनियं पटिसन्धिं गहेत्वा मातुकुच्छितो जातो अण्डकोसं पदालेत्वा निकखन्तकाले महाभण्डुकप्पमाणे^२ वट्टकपोतको अहोसि । अथ नं मातापितरो कुलावके निपज्जापेत्वा [१८५] मुखतुण्डकेन गोचरं आहरित्वा पोसेन्ति । तस्स पक्खे पसारेत्वा आकासेन गमनबलं वा पाद उक्खिपित्वा थले गमनबलं वा नत्थि । तञ्च पदेसं संवच्छरे संवच्छरे दावगि गण्हाति । सो तस्मिम्पि समये महारवं रवन्तो तं पदेसं गण्हि । सकुणसंघा अत्तनो अत्तनो कुलावकेहि निकखमित्वा मरणभयभीता विरवन्ता पलायन्ति । बोधिसत्तस्सापि मातापितरो मरणभयभीता बोधिसत्तं छड्ढेत्वा पलायिंसु । बोधिसत्तो कुलावके निपन्नको व गीवं उक्खिपित्वा अवत्थरित्वा आगच्छन्तं अग्गि दिस्वा चिन्तेसि— सच्चे मय्हं पक्खे पसारेत्वा आकासेन

गमनबलं भवेय्य उप्पतित्वा अञ्जत्थ गच्छेय्यं, सचे पादे उक्खिपित्वा गमनबलं भवेय्य पदवारेन अञ्जत्थ गच्छेय्यं । मातापितरोपि खो मे मरणभयभीता मं एककं पहाय अत्तानं परित्तायन्ता पलाता । इदानीं मे अञ्जं पटिसरणं नत्थि अत्ताणोम्हि असरणो, किन्नुखो अज्ज मया कातुं वट्टतीति । अथस्स एतदहोसि- इमस्मिं लोके सीलगुणो नाम अत्थि, सच्चगुणो नाम अत्थि । अतीते पारमियो पूरेत्वा बोधितले निसीदित्वा अभिसम्बुद्धा सीलसमाधिपञ्चाविमुत्तिविमुत्तिआणदस्सनसम्पन्ना सच्चानुद्दयकारुञ्जखन्ति समन्नागता सब्बसत्तेसु च समप्पवत्तमेत्ताभावना सब्बञ्जुबुद्धो नाम अत्थि, तेहि च पटिविद्धा धम्मगुणा नाम अत्थि, मयि चापि एकं सच्चं अत्थि संविज्जमानो एको सभावधम्मो पञ्चायति तस्मा अतीते बुद्धे चेव तेहि पटिविद्धगुणे च आवज्जित्वा मयि विज्जमानं सच्चं-सभावधम्मं गहेत्वा सच्चकिरियं कत्वा अग्गि पटिक्कमापेत्वा अज्ज मया अत्तनो चेव सेससकुणानं च सोत्थिभावं कातुं वट्टतीति । तेन वुत्तं—

“अत्थि लोके सीलगुणो सच्चं सोचेय्यनुदया ।

तेन सच्चेन काहामि सच्चकिरियमनुत्तरं ॥

आवज्जित्वा धम्मबलं सरित्वा पुब्बके जिने ।

सच्चबलमवस्साय सच्चकिरिय अकासह ॥” न्ति^१ ।

अथ बोधिसत्तो अतीते परिनिब्बुतानं बुद्धानं गुणे आवज्जित्वा अत्तनि विज्जमानं सच्चसभावं आरब्ध सच्चकिरियं करोन्तो इमं गाथमाह—

सन्ति पक्खा अपतना सन्ति पादा अवञ्चना ।

माता पिता च निक्खन्ता जातवेद ! पटिक्कमाति ॥

तत्थ सन्ति पक्खा अपतनाति मय्हं पक्खा नाम अत्थि उपलब्धन्ति । नो च खो सक्का एतेहि उप्पतितुं आकासेन गन्तुन्ति अपतना । सन्ति पादा अवञ्चनाति पादापि मे अत्थि । तेहि पन मे वञ्चितुं पादचारगमनेन गन्तुं न सक्काति [१८६] अवञ्चना । मातापिता च निक्खन्ताति ये च मं अञ्जत्थ नेय्युं तेपि मरणभयेन मातापितरो निक्खन्ता । जातवेदाति अग्गि आलपति । सो हि जातोव वेदियति पञ्चायति तस्मा जातवेदोति वुच्चति — पटिक्कमाति पटिगच्छ निवत्ताति जातवेदं आणापेति ।

इति महासत्तो सचे मय्हं पक्खानं अत्थिभावो ते च पसारत्वा आकामे अपतनभावो च सच्चं पादानं अत्थिभावो चेव^२ उक्खिपित्वा अवञ्चनभावो मातापितुसं मं कुलावके येव छड्डेत्वा पलातभावो च सब्बो सभाव-भूतो येव जातवेद ! एतेन सच्चेन त्वं इतो पटिक्कमाति । कुलावके निपन्नको व सच्चकिरियं अकासि । तस्स सह सच्चकिरियाय सोळसकरीसमत्ते ठाने जातवेदो पटिक्कमि पटिक्कमन्तो च पन ज्ञायमानो वने अञ्जं गतो उदके पन ओपिलापिता उक्का विथ तत्थेव निब्बायि । तेन वुत्तं—

“सह सच्चकते मय्हं महापज्जलितो सिखी ।

वज्जेसि सोळसकरीसानि उदकं पत्वा यथा सिखी ॥” ति^३ ।

तं पनेतं ठानं सकलेपि इमस्मिं कप्पे अग्गिना अनभिभवतीयत्ता कप्पट्ठियपाटिहारियं नाम जातं । एवं बोधिसत्तो-सच्चकिरियं कत्वा जीवितपरियोसाने यथाकम्मं गतो ।

सत्था न भिक्खवे ! इमस्स वनस्स अग्गिना अनज्जोत्थरणं एतरहि मय्हं बलं पोराणं पनेतं वट्टक-पीनककाले मय्हमेव सच्चबलन्ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने केचि सोतापन्ना अहेसुं केचि सकदागामिनो, केचि अनागामिनो अहेसुं, केचि अरहत्तं पत्ताति । सत्थापि अनुसन्धि वट्टेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा मातापितरो एतरहि मातापितरोव अहेसुं । वट्टकराजा पन अहमेवाति ।

वट्टकजातकं

१ चरियापिटक-वट्टपोतकचरियं । २ रो०-से च । ३ चरियापिटक-वट्टकपोतचरियं ।

६. सकुणजातकं

यं निस्सिताति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो दड्ढपण्णसालं भिक्खुं आरब्भ कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

एको किर भिक्खु सत्थुसन्तिके कम्मट्ठानं गहेत्वा जेतवनतो निक्खम्म कोसलेसु एकं पच्चन्तगामं उपनिस्साय एकस्मि अरञ्जे सेनासने वसति । अथस्स पठममासे येव पण्णसाला डड्ढत्थ। सो पण्णसाला मे दड्ढा दुक्खं वसामीति मनुस्सानं आचक्खि । मनुस्सा इदानी नो खेत्तं परिसुक्खं केदारे पायेत्वा करिस्साम एतस्मि पायिते बीजं वपित्वा बीजे वपिते वतिकत्वा वतिया कताय निड्ढायित्वा लायित्वा मद्दित्वाति एवं तं तं कम्मं अपदिसन्ता [१८७] येव तेमासं वीतिनामेसु । सो भिक्खु तेमासं अब्भोकासे दुक्खं वसन्तो कम्मट्ठानं दड्ढेत्वा विसेसं निब्बत्तेतुं नासक्खि । पवारत्त्वा पन सत्थु सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा एकमन्ते निसीदि ।

सत्था तेन सद्धि पटिसन्थारं कत्वा— किं भिक्खु ! सुखेन वस्सं वुत्थोसि ? कम्मट्ठानं ते मत्थकं पत्तन्ति पुच्छि ।

सो तं पवुत्ति आचिक्खित्वा सेनासनसप्पायस्स मे अभावेन कम्मट्ठानं मत्थकं न पत्तन्ति आह ।

सत्था— पुब्बे भिक्खुः तिरच्छानगतापि अत्तनो सप्पायासप्पायं जानिसु त्वं कस्मा न अञ्जासीति वत्वा अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मादत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सकुणयोनियं निब्बत्तित्वा सकुणसंघपरिवृतो अरञ्जायतने साखाविटपसम्पन्नं महारुक्खं निस्साय वसति । अथेकदिवसं तस्स रुक्खस्स साखासु अञ्जमञ्जं घंसन्तिसु चुण्णं पतति धूमो उड्ढाति । तं दिस्वा बोधिसत्तो चिन्तेसि—इमा द्वे साखा एवं घंसमाना अग्निं विस्स-ज्जेस्सन्ति सो पतित्वा पुराणपण्णानि गण्हिस्सति । ततो पट्ठाय इमम्पि रुक्खं आपेस्सति । न सक्का इध अम्हेहि वसितुं । इतो पलायित्वा अञ्जत्थ गन्तुं वट्ठतीति । सो सकुणसंघस्स इमं गाथमाह—

यं निस्सिता जगतिरुहं विहंगमा स्वायं अग्निं पमुञ्चति ।

दिसा भजथ वक्कंगा ! जातं सरणतो भयन्ति ॥

तत्थ जगतिरुहन्ति जगती वुच्चति पठवी । तत्थ जातरुक्खो जगतिरुहोति वुच्चति । विहंगमाति विहं वुच्चति आकासं तत्थ गमनतो पक्खी विहंगमाति वुच्चन्ति । दिसा भजथाति इमं रुक्खं मुञ्चित्वा अञ्जतो पलायन्ता चतस्सो दिसा भजथ । वक्कंगाति सकुणे आलपति ते हि उजुगं^१ गळं कदाचि कदाचि वंकां करोन्ति तस्मा वक्कंगाति वुच्चन्ति । वंका वा तंसं उभोसु पस्सेसु पक्खा जातातिपि वक्कंगा । जातं सरणतो भयन्ति अम्हाकं अवस्सयरुक्खतो येव भयं निब्बत्तं । एथ अञ्जत्थ गच्छामाति ।

बोधिसत्तस्स वचनकरा पण्डितसकुणा तन सद्धि एकप्पहारेनेव उप्पतित्वा अञ्जत्थ गता । ये पन अपण्डिता ते एवमेवं आहंसु एस बिन्दुमत्ते उदके कुम्भीले पस्सतीति । तस्स वचनं अगहेत्वा तत्थेव वसिसु । ततो

नचिरस्सेव बोधिसत्तेन चिन्तिताकारेणैव अग्निं निब्रतित्वा तं हक्खं अगगहेसि । धूमे च जालासु च उट्ठितासु धूमन्धा सकुणा अञ्जत्थ गन्तुं नासक्खिसु अग्निग्ग्हि पतित्वा विनासं पापुणिसु ।

सत्था एवं भिक्खु ! पुब्बे तिरच्छानगतापि हक्खग्गे वसन्ता अत्तनो सप्पयासप्पायं जानन्ति, त्वं कस्मा न अञ्जासीति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने [१८८] सो भिक्खु सोतापत्तिफले पत्तिट्ठितो सत्थापि अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा बोधिसत्तस्स वचनकरा सकुणा बुद्धपरिणा अहेसुं पण्डितसकुणो पन अहमेवाति ।

सकुणजातकं

७. तिचिरजातकं

ये बद्धमपचायन्तीति^१ इदं सत्था सावर्त्थि गच्छन्तो सारिपुत्तत्थेरस्स सेनासनपटिवाहनं आरब्भ कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

अनाथपिण्डिकेन हि विहारं कारेत्वा दूते पेसिते सत्था राजगहा निक्खम्म वेसारि पत्वा तत्थ यथाभिरन्तं विहरित्वा सावर्त्थि गमिस्सामीति मगं पटिपज्जि । तेन च समयेन छब्बगियां अन्तेवासिका पुरतो पुरतो गत्वा थेरानं सेनासनेसु अगहितेस्वेव इदं सेनासनं अम्हाकं उपज्झायस्स इदं आचरियस्स इदं अम्हाकमेव भविस्सतीति सेनासनानि पळिबुज्जन्ति । पच्छा आगता थेरा सेनासनानि न लभन्ति । सारिपुत्तत्थेरस्सापि अन्तेवासिका थेरस्स सेनासनं परियेसन्ता न लभिसु ।

थेरो सेनासनं अलभन्तो सत्थु सेनासनस्स अविदूरे एकस्मिं रुक्खमूले निसज्जाय च चंक्रमेन च वीतिनामेसि । सत्था पच्चूससमये निक्खमित्वा उक्कासि । थेरोपि उक्कासि । को एसोति ?

अहं भन्ते ! सारिपुत्ताति ।

सारिपुत्त ! इमाय वेलाय इध किं करोसीति ?

सो तं पवुत्ति आरोचेसि ।

सत्था थेरस्स वचनं सुत्वा इदानीं ताव मयि जीवन्ते येव भिक्खू अञ्जमञ्जं अगारवा अप्पतिस्सा विहरन्ति, परिनिब्बुते नुखो किं करिस्सन्तीति आवज्जेन्तस्स धम्मसंवेगो उदपादि । सो पभाताय रत्तिया भिक्खु-संघं सन्निपातापेत्वा भिक्खू पुच्छि— सच्चं किर भिक्खवे ! छब्बगिया पुरतो पुरतो गत्वा थेरानं भिक्खूनं सेनासनं पटिवाहन्तीति ?

सच्चं भगवाति ।

ततो छब्बगिये गरहित्वा धम्मि कथं कत्वा भिक्खू आमन्तेसि— को नुखो भिक्खवे ! अगासनं अगोदकं अगपिण्डं अरहतीति ?

एकच्चे भिक्खू खत्तियकुला पब्बजितोति आहंसु, एकच्चे ब्राह्मणकुला, एकच्चे गहपतिकुला पब्बजितोति । अपरे विनयधरो, धम्मकथिको, पठमस्स ज्ञानस्स लाभो, दुतियस्स, ततियस्स, चतुत्थस्स ज्ञानस्स लाभोति । अपरे सोतापन्नो, सकदागामी, अनागामी, अरहा तेविज्जो छळभिज्जोति आहंसु ।

एवं तेहि भिक्खूहि अत्तनो अत्तनो रुचिवसेन अगासनादिरहानं कथितकाले सत्था आह— न भिक्खवे ! मय्हं सासने अगासनादीनि पत्वा खत्तियकुला पब्बजितो पमाणं, न ब्राह्मणकुला, न गहपतिकुला पब्बजितो, न विनयधरो, न सुत्तन्तिको, नाभिधम्मिको, न पठमज्ज्ञानादिलाभिनो, न सोतापन्नादयो पमाणं । अथ खो भिक्खवे ! इमस्मिं सासने यथाबुद्धं अभिवादनपच्चुट्ठानं अञ्जलिकम्मं सामीचिकम्मं कातव्वं अगासनं अगोदकं अगपिण्डो लद्धव्वो, इदमेत्थ पमाणं । तस्मा बुद्धतरो भिक्खु एतेसं अनुच्छविको, इदानीं खो पन भिक्खवे ! सारिपुत्तो मय्हं अगासावको अनुधम्मचक्कपवत्तको ममानन्तरं सेनासनं लद्धुं अरहति । सो इमं रत्ति सेनासनं अलभन्तो रुक्खमूले वीतिनामेसि । तुम्हे इदानीं एवं अगारवा अप्पतिस्सा गच्छन्ते-गच्छन्ते काले किन्ति कत्वा विहरिस्सथाति !

अथ तेसं ओवाददानत्थाय— पुब्बे भिक्खवे ! तिरच्छानगतापि नखो पनेतं अम्हाकं पतिरूपं य मयं अञ्जमञ्जं अगारवा अप्पतिस्सा असभागवुत्तिनो विहरेय्याम । अम्हेसु महल्लकतरं जानित्वा तस्स अभि-
वादानादीनि करिस्सामाति साधुकं वीमंसित्वा अयं नो महल्लकोति जत्वा तस्स अभिवादानादीनि कत्वा देवपथं
पूरयमाना गताति वत्वा अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते हिमवन्तपस्से एकं महानिग्रोधं उपनिस्साय तयो सहाया विहरिंसु—तित्तिरो मक्करो ह-
त्थीति । ते अञ्जमञ्जं अगारवा अप्पतिस्सा असभागवुत्तिनो अहेसु । अथ नेसं एतदहोसि—न युत्तं अम्हाकं
एवं विहरितुं । यन्नून मयं यो नो महल्लकतरो तस्स अभिवादानादीनि करोन्ता विहरेय्यामाति ।

को पन नो महल्लकतरोति चिन्तेत्वा एकदिवसं अत्थेसो उपायोति तयोपि जना निग्रोधमूले निसी-
दित्वा तित्तिरो च मक्कटो च हत्थि पुच्छिंसु— सम्म हत्थि ! त्वं इमं निग्रोधरुक्खं कीवप्पमाणकालतो पट्ठाय
जानासीति ?

सो आह— सम्मा ! अहं तरुणपोतककाले इमं निग्रोधगच्छं अन्तरसत्थीसु कत्वा गच्छामि । अन्तरि-
त्वा ठितकाले च पन मे एतस्स अगसाखा नाभि घट्टेति । एवाहं इमं गच्छकालतो पट्ठाय जानामीति ।

पुन उभोपि जना पुरिमनयेनेव मक्कटं पुच्छिंसु ।

सो आह— अहं सम्मा ! मक्कटच्छापको समानो भूमियं निसीदित्वा गीवं अनुक्खिपित्वाव इमस्स
निग्रोधपोतकस्स अगंकुरं खादामि । एवाहं इमं खुद्दककालतो पट्ठाय जानामीति आह ।

अथ इतरे उभोपि पुरिमनयेनेव तित्तिरं पुच्छिंसु ।

सो आह—सम्मा ! पुब्बे असुर्कस्मि नाम ठाने महानिग्रोधरुक्खो अहोसि । अहं तस्स फलानि
खादित्वा एतस्मिं ठाने वच्चं पातेसि, ततो एस रुक्खो जातो । एवाहं इमं अजातकालतो पट्ठाय जानामि । तस्मा
अहं तुम्हेहि जातिया महल्लकतरोति ।

एवं वुत्ते मक्कटो च हत्थी च तित्तिरपण्डितं आहंसु— सम्म ! त्वं अम्हेहि महल्लकतरो । इतो
पट्ठाय मयं तव सक्कारगस्कारमाननवन्दनपूजनानि चेव अभिवादनपच्चुट्ठानं अञ्जलिकम्मसामीचिकम्मनि
च करिस्साम, अपवादे च ते ठस्साम । त्वं पन इतो पट्ठाय अम्हाकं ओवादानुसासनि ददेय्यासीति ।

ततो पट्ठाय तित्तिरो तेसं ओवादं अदासि, सीलेसु पतिट्ठापेसि, सयम्पि सीलानि समादियि । ते
तयोपि जना पच्चसु सीलेसु पतिट्ठाय अञ्जमञ्जं सगारवा सप्पतिस्सा सभागवुत्तिनो हुत्वा जीवितपरि-
योसाने देवलोकपरायणा अहेसु ।

तेसं तिण्णं समादानं तित्तिरियब्रह्मचरियं नाम अहोसि । ते हि नाम भिक्खवे ! तिरच्छानगता
अञ्जमञ्जं सगारवा सप्पतिस्सा विहरिंसु । तुम्हेपि एवं स्वाक्खाते धम्मविनये पब्बजित्वा कस्मा अञ्जमञ्जं
अगारवा अप्पतिस्सा विहरथ ? अनुजानामि भिक्खवे ! इतो पट्ठाय तुम्हाकं यथाबुद्धं अभिवादनपच्चट्ठानं
अञ्जलिकम्मसामीचिकम्मं यथाबुद्धं अगसासनं अगोदकं अगपिण्डं । न इतो पट्ठाय च नवकतरेन बुद्धतरो
सेनासनं पटिवाहितब्बो । यो पटिवाहेय्य आपत्ति दुक्कटस्साति । एवं सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अभि-
सम्बुद्धो हुत्वा इमं गाथमाह—

ये वद्धमपचायन्ति नरा धम्मस्स कोविदा ।

दिट्ठेव धम्मे पासंसा सम्पराये च सुगतीति ॥

तत्थ ये वद्धमपचायन्तीति जातिवद्धो वयोवद्धो गुणवद्धोति तयो वद्धा । तेसु जातिसम्पन्नो जातिवद्धो
नाम । वयो ठितो वयोवद्धो नाम । गुणसम्पन्नो गुणवद्धो नाम । तेसु गुणसम्पन्नो वयोवद्धो इमस्मिं ठाने वद्धोति

अधिप्येतो । अपचायन्तीति जेट्ठापचायिकम्मनेन पूजेन्ति । धम्मस्स कोविदाति जेट्ठापचायनधम्मे कोविदा कुसला दिट्ठेव धम्मेति इमस्मिं येव अत्तभावे । पासंसाति पंससाति पंससारहा । सम्पराये च सुग्गतीति सम्परेतब्बो इमं लोकं हित्वा गन्तब्बो परलोकोपि तेसं सुगति येव होतीति । अयं पनेत्थ पिण्डत्थो! भिक्खवे! खत्तिया वा होन्तु ब्राह्मणा वा वेस्सा वा सुद्धा वा गहट्ठा वा पब्बजिता वा तिरच्छानगता वा ये केचि सत्ता जेट्ठापचितिकम्मे छेका कुसला, गुणसम्पन्नानं वयोबुद्धानं अपचितिं करोन्ति, ते इमस्मिं च अत्तभावे जेट्ठापचितिकारकाति पसंसं वण्णनं थोमनं लभन्ता कायस्स च भेदा सग्गे निब्बत्तन्तीति ।

एवं सत्था जेट्ठापचितिकम्मस्स गुणं कथेत्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा हत्थिनागो मोगंल्लानो अहोसि । मक्कटो सारिपुत्तो । तित्तिरपण्डितो पन अहमेवाति ।

तित्तिरजातकं

८. वकजातकं

नाचचत्तनिकतिप्पज्जोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो चीवरवड्ढकं भिक्खुं आरम्भ कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

एको किर जेतवनवासिको भिक्खु यं किञ्चि चीवरे कत्तब्बं छेदनघट्टनविचारणसिब्बनादिकं कम्मं तत्थ सुकुसलो । सो ताय कुसलताय चीवरं वड्ढेति । तस्मा चीवरवड्ढकोत्खेव पन्नायित्थ । किं पनेस करोतीति ? जिण्णपिलोतिकामु हत्थकम्मं दस्सेत्वा सुफस्सितं मनापं चीवरं कत्वा रजनपरियोसाने पिट्ठोदकेन रजित्वा संखेन घंसित्वा उज्जलं मनुज्जां कत्वा निक्खिपति । चीवरकम्मं कातुं अजानन्ता भिक्खू अहते साटके गहेत्वा तस्स सन्तिकं आगन्त्वा मयं चीवरं कातुं न जानाम चीवरं नो कत्वा देथाति वदन्ति । सो चीवरं आयुसो ! कयिर-मानं चिरेन निट्ठाति । मया कतचीवरमेव अत्थि इमे साटके ठपेत्वा गण्हित्वा गच्छथाति नीहरित्वा दस्सेति । ते तस्स वण्णसम्पत्तिं येव दिस्वा अन्तरं अजानन्ता थिरन्ति सज्जाय अहतसाटके चीवरवड्ढकस्स दत्वा गण्हित्वा गच्छन्ति । तं तेहि थोकं किलिट्ठकाले उण्होदकेन धोवियमानं अत्तनो पक्कंति दस्सेति । तत्थ तत्थ जिण्णट्ठानं पज्जायति । ते विप्पटिसारिनो होन्ति । एवं आगतगतं पिलोतिकाहि वज्जेन्तो सो भिक्खु सब्बत्थ पाकटो जातो ।

यथा चेस जेतवने तथा अज्जातरस्मिं गामकेपि एको चीवरवड्ढको लोकं वज्जेतीति । तस्स सम्भत्ता भिक्खू- भन्ते ! जेतवने किर एको चीवरवड्ढको एवं लोकं वज्जेतीति आरोचयिंसु ।

अथस्स एतदहोसि हन्दाहं तं नगरवासिकं वज्जेमीति पिलोतिकचीवरं अतिमनापं कत्वा सुरत्तं रजित्वा तं पारुपित्वा जेतवनं अगमासि ।

इतरो तं दिस्वाव लोभं उप्पादेत्वा-भन्ते ! इमं चीवरं तुम्हेहि कतन्ति पुच्छि ।

आम आवुसोति ।

भन्ते चीवरं मय्हं देथ, तुम्हे अज्जं लभिस्सथाति ।

आवुसो ! मयं गामवासिका दुल्लभप्पच्चया इमाहं तुय्हं दत्वा अत्तना किं पारुपिस्सामीति ?

भन्ते ! मम सन्तिके अहतसाटका अत्थि, ते गहेत्वा तुम्हाकं चीवरं करोथाति ।

आवुसो ! मया एत्थ हत्थकम्मं दस्सितं तयि पन एवं वदन्ते किं सक्का कातुं ? गण्हाहि नन्ति तस्स पिलोतिकचीवरं दत्वा अहतसाटके आदाय तं वज्जेत्वा पक्कामि । जेतवनवासिकोपि तं चीवरं पारुपित्वा कति-पाहच्चयेन उण्होदकेन धोवन्तो जिण्णपिलोतिकभावं दिस्वा लज्जितो । गामवासिचीवरवड्ढकेन किर जेतवन-वासिको वज्चितोति तस्स वज्चितभावो संघमज्जे पाकटो जातो । अथेक दिवसं भिक्खू धम्मसभायं तं कथं कथेन्ता निसीदिसु ।

सत्था आगन्त्वा- कायनुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छि ।

ते तमत्थं आरोचयिंसु ।

सत्था- न भिक्खवे ! जेतवनवासी चीवरवड्ढको इदानेव अज्जे वज्जेति पुब्बेपि वज्जेसि येव । न गामवासिकेनपि इदानेव एस जेतवनवासी चीवरवड्ढको वज्चितो पुब्बेपि वज्चितो येवाति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते एकस्मिं अरज्जायतने बोधिसत्तो अज्जतरं पदुमसरं निस्साय ठिते रुक्खे रुक्खदेवता हुत्वा

निव्वन्ति । तदा अञ्जतरस्मि नातिमहन्ते सरे निदाघसमये उदकं मन्दं अहोसि, बहू चेत्थ मच्छा होन्ति । अथेको बको ते मच्छे दिस्वा एकेनुपायेन इमे मच्छे वञ्चेत्वा खादिस्सामीति गन्त्वा उदकपरियन्ते चिन्तेन्तो निसीदि । अथ नं मच्छा दिस्वा- किं अय्य ! चिन्तेन्तो निसिन्नोसीति पुच्छिषु । तुम्हाकं चिन्तेन्तो निसिन्नोम्हीति ।

अम्हाकं किं चिन्तेसि अय्याति ?

इमस्मि सरे उदकं परित्तं गोचरो च मन्दो निदाघो च महन्तो । इदानीमे मच्छा किं नाम करिस्सन्तीति तुम्हाकं चिन्तेन्तो निसिन्नोम्हीति ।

अथ किं करोम अय्याति ?

तुम्हे सचे मय्हं वचनं करेय्याथ अहं वो एकेकं मुखतुण्डकेन गहेत्वा एकं पञ्चवण्णपदुमसञ्छन्नं महासरं नेत्वा विस्सज्जेयन्ति ।

अय्य ! पठमकप्पिकतो पट्ठाय मच्छानं चिन्तनकवको नाम नत्थि । त्वं अम्हेसु एकेकं खादितुकामोसीति, न मयं तुय्हं सद्दहामाति ।

नाहं खादिस्सामि । सचे पन सरस्स अत्थिभावं मय्हं न सद्दहथ एकं मच्छं मया सद्धि सरं पस्सितुं पेसेथाति ।

मच्छा तस्स सद्दहित्वा अयं जलेपि थलेपि समत्थोति एकं काणमहामच्छं अदंसु-इमं गहेत्वा गच्छथाति ।

सो तं गहेत्वा नेत्वा सरे विस्सज्जेत्वा सब्बं सरं दस्सेत्वा पुनानेत्वा तेसं मच्छानं सन्तिके विस्सज्जेसि । सो नेसं मच्छानं सरस्स सम्पत्तिं वण्णेसि । ते तस्स कथं सुत्वा गन्तुकामा हुत्वा साधु अय्य ! अम्हे गण्हित्वा गच्छाहीति आहंसु । बको पठमं तं काणमहामच्छमेव गहेत्वा सरतीरं नेत्वा सरं दस्सेत्वा सरतीरे जाते वरणरुक्खे निलीयित्वा तं विटपन्तरे पक्खिपित्वा तुण्डेन विज्झन्तो जीवितक्खयं पापेत्वा मंसं खादित्वा कण्टके रुक्खमूले पातेत्वा पुन गन्त्वा विस्सट्ठो मे सो मच्छो अञ्जो आगच्छतूति एतेनुपायेन एकेकं गहेत्वा सब्बमच्छके खादित्वा पुन आगतो एकमच्छम्पि नादस ।

एको पनेत्थ कक्कटको अवसिट्ठो । बको तम्पि खादितुकामो हुत्वा- भो ! कक्कटक ! मया सब्बे मच्छे नेत्वा पदुमसञ्छन्ने महासरे विस्सज्जिता । एहि तम्पि नेस्सामीति ।

मं गहेत्वा गच्छन्तो कथं गण्हिस्ससीति ?

डसित्वा गण्हिस्सामीति ।

त्वं एवं गहेत्वा गच्छन्तो मं पातेस्ससि । नाहं तथा सद्धि गमिस्सामीति ।

मा भायि अहं तं सुगहितं गहेत्वा गमिस्सामीति ।

कक्कटको चिन्तेसि-इमस्स मच्छे नेत्वा सरे विस्सज्जनं नाम नत्थि । सचे पन मं सरे विस्सज्जेस्सति इच्चेतं कुसलं नो चे विस्सज्जेस्सति गीवमस्स छिन्दित्वा जीवितं हरिस्सामीति । अथ नं एवमाह- सम्म बक ! न खो त्वं सुगहितं गहेतुं सक्खिस्ससि । अम्हाकं पन गहनं सुगहणं - सचाहं अलेन तव गीवं गहेतुं लभिस्सामि, तव गीवं सुगहितं कत्वा तथा सद्धि गमिस्सामीति ।

सो तं वञ्चेतुकामो एस मन्ति अजानन्तो साधूति सम्पटिच्छि । कक्कटको अत्तनो अलेहि कम्मारसण्डासेन विय तस्स गीवं सुगहितं कत्वा इदानी गच्छाति आह । सो तं नेत्वा सरं दस्सेत्वा वरणरुक्खाभिमुखो पायासि । कक्कटको आह- मातुल ! अयं सरो एत्तो त्वं पन इतो नेसीति ।

बको पियमातुलको अति भगिनिपुत्तोसि मे त्वन्ति वत्वात्वं एस मं उक्खिपित्वा विचरन्तो मय्हं दासोति सञ्जं करोसि मञ्जे पस्सेतं वरणरुक्खमूले कण्टकरासि, यथा मे सब्बमच्छा खादिता तम्पि तथेव खादिस्सामीति आह ।

कक्कटको एते मच्छा अत्तनो बालताय तथा खादिता । अहं पन ते मं खादितुं न दस्सामि । तञ्चेव पन विनासं पापेस्सामि । त्वं हि बालताय मया वञ्चितभावं न जानासि । मरन्ता उभोपि मरिस्सामि । एस ते सीसं छिन्दित्वा भूमियं खिपिस्सामीति वत्वा सण्डासेन विय अलेहि तस्स गीवं निप्पीलेसि ।

सो वत्तकतेन मुखेन अक्खीहि अस्सुना पग्घरन्तेन मरणभयतज्जितो- सामि ! अहं तं न खादि-
स्सामि । जीवितं मे देहीति आह ।

यदि एवं, ओतरित्वा सरस्मिं मं विस्सज्जेहीति ।

सो निवत्तित्वा सरमेव ओतरित्वा कक्कटकं सरपरियन्ते पंकपिट्ठे ठपेसि ।

कक्कटको कत्तरिकाय कुमुदनालं कप्पेन्तो विय तस्स गीवं कप्पेत्वा उदकं पाविसि । तं अच्छरियं दिस्वा वरणरुक्खे अधिवत्था देवता साधुकारं ददमाना वनं उन्नादयमाना मधुरस्सरेन इमं गायमाह-

नाच्चन्तनिकतिप्पञ्जो निकत्या सुखमेधति ।

आराधेति निकतिप्पञ्जो बको कक्कटकामिवाति ॥

तत्थ नाच्चन्तनिकतिप्पञ्जो निकत्यासुखमेधतीति निकति वुच्चति वञ्चना । निकतिप्पञ्जो वञ्चन-
पञ्जो पुग्गलो, ताय निकत्या निकतिया वञ्चनाय, न अच्चन्तं सुखमेधतीति निच्चकाले सुखस्मिञ्चेव पटिट्ठातुं न सक्कोति एकंसेन पन विनासं पापुणाति येवाति अत्थो । आराधेतीति पटिलभति । निकतिप्पञ्जोति केराटिक-
भावा सिक्खितपञ्जो पापपुग्गलो अत्तना कतस्स पापस्स फलं पटिलभति विन्दतीति अत्थो । कथं ? बको कक्क-
टकामिव यथा बको कक्कटका गीवच्छेदनं पापुणाति एवं पापपुग्गलो अत्तना कतपापतो दिट्ठधम्मं वा सम्प-
रायं वा भयं आराधेति पटिलभतीति । इममत्थं पकासेन्तो महासत्तो वनं उन्नादेन्तो धम्मं देसेसि ।

सत्था-न भिक्खवे ! इदानीं गामवासीचीवरवड्ढकेनेस वञ्चितो । अतीतेपि वञ्चितो येवाति इमं
धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा सो बको जेतवनवासी चीवरवड्ढको अहोसि ।
कक्कटको गामवासी चीवरवड्ढको अहोसि । रुक्खदेवता पन अहमेवाति ।

बकजातकं

६. नन्दजातकं

मञ्जे सोवण्यो रासीति—इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सारिपुत्तथेरस्स सद्धिविहारिकं आरब्भ कथेसि ।

पच्चपञ्चवत्थु

सो किर भिक्खु सुवचो अहोसि वचनक्खमो थेरस्स महत्तेनुस्साहेन उपकारं करोति । अथेकं समयं थेरो सत्थारं आपुच्छित्वा चारिकं चरन्तो दक्खिणागिरिजनपदं अगमासि । सो भिक्खुतत्थगतकाले मानत्थद्धो हुत्वा थेरस्स वचनं न करोति । आवुसो ! इदं नाम करोहीति वुत्ते पन थेरस्स पटिपक्खो होति । थेरो तस्स आसयं न जानाति । सो तत्थ चारिकं चरित्वा पुन जेतवनं आगतो । सो भिक्खु थेरस्स जेतवनविहारं आगतकालोतो पट्ठाय पुन तादिसोव जातो । थेरो तथागतस्स आरोचेसि— भन्ते ! मय्हं एको सद्धिविहारिको एकस्मिं ठाने सत्तेन कीतदासो विय होति, एकस्मिं ठाने मानत्थद्धो हुत्वा इदं नाम करोहीति वुत्ते पटिपक्खो होतीति ।

सत्था— नायं सारिपुत्त ! भिक्खु इदानेव एवंसिलो, पुब्बपेस एकं ठानं गतो सत्तेन कीतदासो विय होति, एकं ठानं गतो पटिपक्खो पटिसत्तु होतीति वत्वा थेरेन याचितो अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं कुटुम्बिकुलं पटिसन्धिं गण्हि । तस्सेको सहायको कुटुम्बिको सयं महल्लको । भरिया पनस्स तरुणी । सा तं निस्साय पुत्तं पटिलभि । सो चित्तेसि— अयं इत्थिका तरुणत्ता ममच्चयेन किञ्चिदेव पुरिसं गहेत्वा इमं धनं विनासेय्यं पुत्तस्स मे न ददेय्य । यन्नूनाहं इमं धनं पठविगतं करेय्यन्ति ।

धरे नन्दं नाम दासं गहेत्वा अरज्जं गन्त्वा एकस्मिं ठाने तं धनं निदहित्वा तस्स आचिक्खित्वा— तात नन्द ! इमं धनं मम अच्चयेन मय्हं पुत्तस्स आचिक्खेय्यासि । मा च नं परिच्चजित्था ति ओवदित्वा कालमकासि ।

पुत्तोपिस्स अनुक्कमेन वयप्पत्तो जातो । अथ नं माता आह— तात ! तव पिता नन्दं दासं गहेत्वा धनं निधेसि तं आहरापेत्वा कुटुम्बं सण्ठपेहीति ।

सो एकदिवसं नन्दं आह— मातुल ! अत्थि किञ्चि मय्हं पितरा धनं निदहितन्ति ?

आम सामीति ।

कुहि तं निदहितन्ति ?

अरज्जे सामीति । तेनहि गच्छामाति कुट्टालपिटकं आदाय निधिठानं गन्त्वा— कहं मातुल ! धनन्ति आह ।

नन्दो आरुह्य धनमत्थके ठत्वा धनं निस्साय मानं उप्पादेत्वा—अरे ! दासिपुत्त ! चेटक ! कुतो ते इमस्मिं ठाने धनन्ति कुमारं अक्कोसति ।

कुमारो तस्स फहसवचनं सुत्वा असुणन्तो विय— तेनहि गच्छामाति— तं गहेत्वा पटिनिवत्तित्वा पुन द्वे तयो दिवसे अतिक्कमित्वा अगमासि । नन्दो तथेव अक्कोसति ।

कुमारो तेन सद्धिं फहसवचनं अवत्ताव निवत्तित्वा अयं दासो इतो पट्ठाय धनं आचिक्खिस्साभीति

गच्छति गन्त्वा पन अक्कोसति । तत्थ कारणं न जानामि । अत्थि नु खो पन मे पितुसहायो कुटुम्बिको तं पटि-
पुच्छित्वा जानिस्सामीति । बोधिसत्तस्स सन्तिकं गन्त्वा सब्बं तं पर्वति आरोचेत्वा— किन्नु खो तात ! कारणन्ति
पुच्छि ।

बोधिसत्तो— यस्मिं ते तात ! ठाने ठितो नन्दो अक्कोसति तत्थेव ते पितुसन्तकं धनं । तस्मा ते यदा
नन्दो अक्कोसति तदा नं एहि दास ! किं अक्कोसीति आकड्डित्वा कुदालं गहेत्वा तं ठानं भिन्दित्वा कुलसन्तकं
धनं नीहरित्वा दासं उक्खिपापेत्वा धनं आहराति वत्वा इमं गाथमाह—

मञ्जे सोवण्यो रासि सोवण्यमाला च नन्दको ।

यत्थ दासो आमजातो ठितो थुल्लानि गज्जतीति ॥

तत्थ मञ्जेति एवं अहं जानामि । सोवण्योति सुन्दरो वण्णो एतेसन्ति सोवण्यानि । कानि
तानि? रजतमणिकञ्चनपवालादिरतनानि । इमस्मिं हि ठाने सब्बानेतानि सुवण्णानीति अधिप्पेतानि । तेसं रासि
सोवण्यो रासि । सोवण्यमाला चाति तुय्हं पितु सन्तका सुवण्णमालापि च एत्थेवाति मञ्जामि । नन्दको यत्थ
दासोति यस्मिं ठाने ठितो नन्दको दासो । आमजातोति आम अहं वो दासीति एवं दासव्यं उपगताय आमदासी-
संखाताय दासिया पुत्तो । ठितो थुल्लानि गज्जतीति सो यस्मिं ठाने ठितो थुल्लानि फरसवचनानि वदति तत्थेव
ते कुलधनं एवमहन्तं मञ्जामीति । बोधिसत्तो कुमारस्स धनगहणुपायं आचिक्खि ।

कुमारो बोधिसत्तं वन्दित्वा घरं गन्त्वा नन्दं आदाय निधिट्ठानं गन्त्वा यथानुसिद्धं पटिपज्जित्वा
तं धनं आहरित्वा कुटुम्बं सण्ठपेत्वा बोधिसत्तस्स ओवादे ठितो दानादीनि पुञ्जानि कत्वा जीवितपरियोसाने
यथाकम्मं गतो ।

सत्था—पुब्बेपेस एवंसीलो येवाति वत्वा इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समो-
धानेसि । तदा नन्दो सारिपुत्तस्स सद्धिविहारिको अहोसि । कुटुम्बिकपुत्तो सारिपुत्तो पण्डितकुटुम्बिको पन अह-
मेवाति ।

नन्दजातकं

६०. खदिरङ्गारजातकं

कामं पतामि निरयन्ति—इदं सत्या जेतवने विहरन्तो अनाथपिण्डकस्स दानं आरब्ध कथेसि ।

पञ्चपुत्रवत्थु

अनाथपिण्डको हि विहारमेव आरब्ध चतुपण्णासकोटिधनं बुद्धसासने परिच्वजित्वा विकिरित्वा उपेत्वा तीणि रतनानि अञ्जत्थ रतनसञ्जमेव अनुप्पादेत्वा सत्थरि जेतवने विहरन्ते देवसिकं तीणि महाउपट्ठानानि गच्छति । पातोव एकवारं गच्छति, कतपातरासो एकवासं, सायण्हे एकवारं । अञ्जानिपि अन्तरूपट्ठानानि होन्ति येव । गच्छन्तो च किञ्चुखो आदाय आगतोति सामणेरा वादहरावा हत्थम्पि मे ओलोकेय्युन्ति तुच्छहत्थो नाम न गतपुब्बो । पातो व गच्छन्तो यागुं गाहापेत्वा गच्छति । कतपातरासो सप्पिनवनीतमधुफाणितादीनिपि सायण्ह-समये गन्धमालावत्थहत्थोति । एवं दिवसे दिवसे परिच्वजन्तस्स पनस्स परिच्चागे पमाणं नत्थि । बहु वोहारप-जीविनोपिस्स हत्थतो पण्णे आरोपेत्वा अट्ठारसकोटिसंखं धनं इणं गण्हिसुं । ते महासेट्ठि न आहरापेति । अञ्जा पनस्स कुलसन्तका अट्ठारसकोटियो नदीतीरे निदहित्वा ठपित्ता वातोदकेन नदीकूले भिन्ने महासमुद्धं पविट्ठा । ता यथापिहितलज्जिता व लोहचाटियो अण्णवकुच्छियं पवट्ठन्ता विचरन्ति । गेहे पनस्स पञ्चन्नं भिक्खुसतानं निच्चभत्तं निबद्धमेव होति । सेट्ठिनो हि गेहं भिक्खुसंघस्स चातुमहापथे खणितपोक्खरणीसदिसं सब्बभिक्खून् मातापितुट्ठाने ठितं । तेनस्स घरं सम्मासम्बुद्धोपि गच्छति, असीतिमहाथेरापि गच्छन्ति येव । सेसभिक्खून् पन आगच्छन्तानं च पमाणं नत्थि । तं पन घरं सत्तभूमकं सत्तद्वारकोट्ठकपतिमण्डितं ।

तस्स चतुत्थे द्वारकोट्ठके एका मिच्छादिट्ठका देवता वसति । सा सम्मासम्बुद्धे गेहं पविसन्ते अत्तनो विमाने ठातुं न सक्कोति, दारके गहेत्वा ओतरित्वा भूमियं तिट्ठति । असीतिमहाथेरेसुपि अवसेसथेरे-सुपि पविसन्तेसु च निक्खमन्तेसु च तथेव करोति । सा चिन्तेसि—समणे च गोतमे सावकेसु चस्स इमं गेहं पवि-सन्तेसु मय्हं सुखं नाम नत्थि, निच्चकालं ओतरित्वा ओतरित्वा भूमियं ठातुं न सक्खिस्सामि । यथा इमे एतं घरं नप्पविसन्ति तथा मया कातुं वट्ठतीति ।

अथेकदिवसं सयनपूगतस्सेव महाकम्मन्तिकस्स सन्तिकं गन्त्वा ओभासं फरित्वा अट्ठासि । को एत्थाति च वुत्ते अहं चतुत्थद्वारकोट्ठके निब्बत्तदेवताति ।

कस्मा आगतासीति ?

तुम्हे सेट्ठिस्स किरियं न पस्सथ अत्तनो पच्छिमकालं अनोलोकेत्वा धनं नीहरित्वा समणं गोतमं येव पूजेति, न वणिज्जं पयोजेति, न कम्मन्ते पट्ठपेति । तुम्हे सेट्ठि तथा ओवदथ यथा अत्तनो कम्मं करोति यथा च समणो गोतमो ससावको इमं घरं नप्पविसति तथा करोथाति ।

अथ नं सो आह—बालदेवते ! सेट्ठी धनं विस्सज्जेन्तो निरयानिके बुद्धसासने विस्सज्जेति । सो सचे मं चूलायं गहेत्वा विक्किणिस्सति नेवाहं किञ्चि कथेस्सामि । गच्छ त्वन्ति ।

सा पुनेकदिवसं सेट्ठिनो जेट्ठपुत्तं उपसंकमित्वा तथेव ओवदि । सो पि नं पुरिमनयेनेव तज्जेसि । सेट्ठिना पन सद्धि कथेतुं येव न सक्कोति ।

सेट्ठिनोपि निरन्तरं दानं देन्तस्स वोहारो अकरोन्तस्स अये मन्दीभूते धनं परिकखयं अगमासि । अथस्स अनुक्कमेन दालिद्विप्पत्तस्स परिभोगसाट्ठकसयनभोजनानिपि पुराणसदिसानि न भविषु । एवंभूतोपि

भिक्षुसंघस्स दानं देति । पणीतं पन कत्वा दातुं न सक्कोति । अथ नं एकदिवसं वन्दित्वा निसिन्नं सत्था— दीयति पन ते गहपति ! कुले दानन्ति पुच्छि ।

सो—दिय्यति भन्ते ! तच्च खो कणाजिकं विलंगदुतियन्ति आह ।

अथ नं सत्था— गहपति ! लूखं दाने देमीति मा चित्तं संकोचयित्थ, चित्तस्मिं हि पणीते बुद्धपच्चे-
कबुद्धबुद्धसावकानं दिन्नं दानं लूखं नाम न होति ।

कस्मा ?

विपाकमहन्तत्ताति आह । चित्तम्पि पणीतं कातुं सक्कोन्तस्स दानं लूखं नाम नत्थीति चेत्
एवं वेदितव्वं—

“नत्थि चित्ते पसन्नम्हि अप्पिका नाम दक्खिणा ।

तथागते वा सम्बुद्धे अथवा तस्स सावके ॥

न किरत्थि अनोमदस्सिसु परिचरिया बुद्धेसु अप्पिका ।

सुक्खाय अलोणिकाय च पस्स फलं कुम्मासपिण्डिया” ति ।

अपरम्पि नं आह— गहपति ! त्वं ताव लूखं दानं ददमानो अट्ठन्नं अरियपुग्गल्लानं देसि अहं वेला-
मकाले सकलजम्बुदीपं उन्नङ्गलं कत्वा सत्तरतनानि ददमानो पच्चमहानदियो एकोघपुण्णं कत्वा विय च
महादानं पवत्तयमानो तिसरणगतं वा पच्चसीलरक्खकं वा कच्चि नालत्थं दक्खिण्येयपुग्गला नाम एवं दुल्लाभा
तस्मा लूखं मम दानन्ति मा चित्तं संकोचयित्थाति एवं च पन वत्वा वेलासमुत्तं कथेसि ।

अथ खो सा देवता इस्सरकाले सेट्ठिना सद्धिं कथेतुम्पि असक्कोन्ती इदानायं दुग्गतता मम वचनं
गण्हिस्सतीति मञ्जमाना अड्ढरत्तसमये सिरिगम्भं पविसित्वा ओभासं फरित्वा आकासे अट्ठासि । सेट्ठी तं
दिस्वा— को एसोति आह ।

अहं महासेट्ठि ! चतुत्थद्वारकोट्ठके अधिवत्था देवताति ।

किमत्थं आगतासीति ?

तुय्हं ओवादं कथेतुकामा हुत्वाति ।

तेन हि कथेहीति ।

महासेट्ठि ! त्वं पच्छिमकालं न चिन्तेसि पुत्तधीतरो न ओलोकेसि, समणस्स ते गोतमस्स
सासने बहुधनं विप्पकिण्णं सो त्वं अतिवेलं धनविस्सज्जनेन वा वणिज्जकम्मान्तानं अकरणेन वा समणं
गोतमं निस्साय दुग्गतो जातो । एवम्भूतोपि समणं गोतमं न मुञ्चसि । अज्जापि ते समणा घरं पविसन्ति
येव यं तावत्तेहि नीतं तं न सक्का पच्चाहारापेतुं गहितमेव होतु इतो पट्ठाय पन सयं च समणस्स गोतमस्स सन्तिकं
मा गमित्थ सावकानञ्चस्स इमं घरं पविसितुं मा अदासि, समणं गोतमं निवत्तित्वापि अनोलोकेन्तो अत्तनो
वोहारे च वणिज्जं च कत्वा कुटुम्बं सण्ठपेहीति ।

अथ नं सो एवमाह— अयं तथा मय्हं दातव्वओवादोति ।

आम अयन्ति ।

तादिसानं देवतानं सतेनपि सहस्सेनपि सतसहस्सेनपि अकम्पनीयो अहं दसबलेन कतो मम हि सद्धा
सिनेहं विय अचला सुप्पतिट्ठिता । मया निय्याणिके रतनसासने धनं विस्सज्जितं अयुत्तं ते कथितं । बुद्धसासने
पहारो दिन्नो । एवरूपाय अनाचाराय दुस्सीलाय कालकणिया सद्धिं तथा मम एकगेहे वसनकिच्चं नत्थि, सीधं
मम गेहा निक्खमित्वा अञ्जत्थ गच्छाति ।

सा सोतापन्नस्स अरियसावकस्स वचनं सुत्वा ठातुं असक्कोन्ती अत्तनो वसनट्ठानं गत्वा दारके

हृत्थेन गहेत्वा निक्खमि । निक्खमित्वा च पन अञ्जत्थ वसनट्ठानं अलभमाना सेट्ठिं खमापेत्वा तत्थेव वसिस्सामीति नगरपरिग्गाहकदेवपुत्तस्स सन्तिकं गत्वा तं वन्दित्वा अट्ठासि ।

केनत्थेन आगतासीति च वुत्ता अहं सामि ! अनुपधारेत्वा अनाथपिण्डकेन सद्धिं कथेसि, सो मं कुञ्चित्वा वसनट्ठाना निक्कड्ढि । मं सेट्ठिस्स सन्तिकं नेत्वा खमापेत्वा वसनट्ठानं मे देथाति ।

किं पन तथा सेट्ठि वुत्तो ति ?

इतो पट्ठाय बुद्धपट्ठानं संबुपट्ठानं माकरि, समणस्स गोतमस्स घरे पवेसनं मा अदासीति । एवं मे वुत्तो सामीति ।

अयुत्तं तथा वुत्तं, सासने पहारो दिन्नो । अहं तं आदाय सेट्ठिनो सन्तिकं गन्तुं न उस्सहामीति ।

सा तस्स सन्तिका संगहं अलभित्वा चतुन्नं महाराजानं सन्तिकं अगमासि । तेहिपि तथेव पटिक्खित्ता सक्कं देवराजं उपसंकमित्वा तं पवत्ति आचिक्खित्वा—अहं देव ! वसनट्ठानं अलभमाना दारके हृत्थेन गहेत्वा अत्ताणा विचरामि तुम्हाकं सिरिया मय्हं वसनट्ठानं दापेथाति सुट्ठतरं याचि ।

सोपि नं आह—तथा अयुत्तं कत्तं, जिनसासने पहारो दिन्नो । अहम्पि तं निस्साय सेट्ठिना सद्धिं कथेतुं न सक्कोमि । एकं पन ते सेट्ठिस्स खमनूपायं कथेस्सामीति ।

साधु देव ! कथेहीति ।

महासेट्ठिस्स हृत्थतो मनुस्सेहि पण्णे आरोपेत्वा अट्ठारसकोटिसंखं धनं गहितं अत्थि त्वं तस्स आयुत्तकवेसं गहेत्वा कच्चि अजानापेत्वा तानि पण्णानि आदाय कतिपयेहि यक्खतरुणेहि परिवारिता एकेन हृत्थेन पण्णं एकेन लेखनिं गहेत्वा तेसं गेहं गत्वा गेहमज्जे ठिता अत्तनो यक्खानुभावेन ते उत्तासेत्वा इदं तुम्हाकं इण-पण्णं, अम्हाकं सेट्ठी अत्तनो इस्सरकाले तुम्हे न किञ्चि आह इदानि दुग्गतो जातो तुम्हेहि गहितकहापणानि देथाति अत्तनो यक्खानुभावं दस्सेत्वा सब्बापि ता अट्ठारसहिरञ्जकोटियो साधेत्वा सेट्ठिस्स तुच्छकोट्ठके पूरेत्वा अञ्जं अचिरवतीनदीतीरे निहितधनं नदीकूले भिन्ने समुद्दं पविट्ठं अत्थि तम्पि अत्तनो आनुभावेन आहरित्वा कोट्ठे पूरेत्वा अञ्जम्पि असुकट्ठाने नाम अस्सामिकं अट्ठारसकोटिमत्तमेव धनं अत्थि तम्पि आहरित्वा तुच्छ-कोट्ठके पूरेहि, इमाहि चतुपण्णासकोटीहि इमं तुच्छकोट्ठके पूरणेन दण्डकम्मं कत्वा महासेट्ठिं खमापेहीति ।

सा साधु देवाति तस्स वचनं सम्पटिच्छित्वा वुत्तनयेनेव सब्बं धनं आहरित्वा अड्ढरत्तसमये सेट्ठिस्स सिरिगम्भं पविसित्वा ओभासं फरित्वा आकासे अट्ठासि ।

को एसोति वुत्ते अहं ते महासेट्ठि ! चतुत्थद्वारकोट्ठके अधिवत्था अन्धबालदेवता मया महामोहमूलहाय बुद्धगुणे अजानित्वा पुरिमेसु दिवसेसु तुम्हेहि सद्धिं किञ्चि कथितं अत्थि तं मे दोसं खमथ सक्कस्स हि मे देवराजस्स वचनेन तुम्हाकं इणं सोधेत्वा अट्ठारसकोटियो समुद्दं गता अट्ठारसकोटियो तस्मिं तस्मिं ठाने अस्सामिकधनस्स अट्ठारसकोटियोति चतुपण्णासकोटियो आहरित्वा तुच्छकोट्ठं पूरणेन दण्डकम्मं कत्तं जेतव-नविहारं आरम्भ परिकखयं गतधनं सब्बं सम्पिण्डितं वसनट्ठानं अलभमाना किलमामि मया अञ्जाणताय कथितं मनसि अकत्वा खमथ महासेट्ठीति आह ।

अनाथपिण्डको तस्सा वचनं सुत्वा चिन्तेसि—अयं च देवता दण्डकम्मं च मे कतन्ति वदति अत्तनो च दोसं पटिजानाति सत्था इमं चिन्तेत्वा अत्तनो गुणे जानापेस्सति सम्मासम्बुद्धस्स नं दस्सेस्सामीति । अथ नं आह—अम्म देवते ! सचेसि मं खमापेतुकामा सत्थुसन्तिके मं खामापेहीति ।

साधु एवं करिस्सामि सत्थु पन मं सन्तिकं गहेत्वा गच्छाहीति ।

सो साधूति वत्वा विभाताय रत्तिया पातोव तं गहेत्वा सत्थुसन्तिकं गत्वा ताय कतकम्मं सब्बं तथागतस्स आरोचेसि ।

सत्था तस्स वचनं सुत्वा इध गहपति ! पापपुग्गलोपि याव पापं न पच्चति ताव भद्रानि पस्सति यदा पनस्स पापं पच्चति तदा पापमेव पस्सति । भद्रपुग्गलोपि याव भद्रं न पच्चति ताव पापानि पस्सति, यदा पनस्स भद्रं पच्चति तदा भद्रमेव पस्सतीति वत्वा इमा धम्मपदे द्वे गाथा अभासि-

“पापोपि पस्सति भद्रं याव पापं न पच्चति ।

यदा च पच्चति पापं अथ पापो पापानि पस्सति ॥

भद्रोपि पस्सति पापं याव भद्रं न पच्चति ।

यदा च पच्चति भद्रं अथ भद्रो भद्रानि पस्सती” ति ।

इमासं च पन गाथानं परियोसाने सा देवता सोतापत्तिफले पतिट्ठासि । सा चक्कङ्कितेसु सत्थु पादेसु निपतित्वा मया भन्ते ! रागरताय दोसदुट्ठाय मोहमूलहाय अविज्जन्धाय तुम्हाकं गुणे अजानन्तिया पापकं वचनं वुत्तं तं मे खमथाति सत्थारं खमापेत्वा महासेट्ठि खमापेसि ।

तस्मिं समये अनाथपिण्डको सत्थु पुरतो अत्तनो गुणं कथेसि- भन्ते ! अयं देवता बुद्धपट्ठानादीनि मा करोहीति वारयमानापि मं वारेतुं नासक्खि दानं न दातव्वन्ति इमाय वारियमानोपहं अदासिमेव ननु एस भन्ते ! मय्हं गुणोति ?

सत्था- त्वं खोसि गहपति ! सोतापन्नो अरियसावको अचलसद्धो विसुद्धदस्सनो तुय्हं इमाय अप्पसक्खदेवताय वारन्तिया अवारितभावो नाच्छरियो यं पन पुब्बे पण्डिता अनुप्पन्ने बुद्धे अपरिपक्के आणे ठिता कामावचरिस्सरेन मारेन आकासे ठत्वा सचे दानं दस्ससि इमस्मिं निरये पच्चिस्ससीति असीतिहत्थगम्भीरं अंगारकासुं दस्सेत्वा मा दानं अदासीति वारिता पटुमकणिकमज्जे ठत्वा अदंसु इदं अच्छरियन्ति वत्वा अनाथ-पिण्डकेन याचितो अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो बाराणसीसेट्ठिस्स कुले निब्बत्तित्वा नानप्पकारेहि सुखूपकरणेहि देवकुमारो विय संवड्ढियमानो अनुक्कमेन विज्जुतं पत्वा सोलसवस्सकालेयेव संब-सिप्पेसु निष्फत्ति पत्तो । सो पितु अच्चयेन सेट्ठिट्ठाने ठत्वा चतुसु नगरद्वारेसु चतस्सो दानसालायो मज्जे नगरस्स एकं अत्तनो निवेसन्नद्वारे एकन्ति छ दानसालायो कारेत्वा महादानं देति, सीलं रक्खति, उपोसथकम्मं करोति । अथेकदिवसं पातरासवेलाय बोधिसत्तस्स नानगरसे मनुज्जभोजने उपनीयमाने एको पच्चेकबुद्धो सत्ताहच्चयेन निरोधा उट्ठाय भिक्खाचारवेलं सल्लवखेत्वा अज्ज मया बाराणसीसेट्ठिस्स गेहद्वारं गन्तुं वट्ठतीति नागलतादन्तकट्ठं खादित्वा अनोतत्तदहे मुखं धोवित्वा मनोसिलातले ठितो निवासेत्वा कायबन्धनं बन्धित्वा चीवरं पारुपित्वा इद्धिमयमत्तिकपत्तं आदाय आकासेनागन्त्वा बोधिसत्तस्स भत्ते उपनीतमत्ते गेहद्वारे अट्ठासि ।

बोधिसत्तो तं दिस्वाव आसना वुट्ठाय निपच्चाकारं दस्सेत्वा कम्मकारकं ओलोकेसि । किं करोमि सामीति च वुत्ते अय्यस्स पत्तं आहरथाति आह । तं खणज्जेव मारो पापिमा विकम्पमानो उट्ठाय अयं पच्चेक-बुद्धो इतो सत्तमे दिवसे आहारं लभि । अज्ज अलभन्तो विनस्सिस्सति इमं च विनासेस्सामि सेट्ठिनो च दानन्त-रायं करिस्सामीति तं खणज्जेव आगन्त्वा अन्तरवत्थुम्हि असीतिहत्थमत्तं अंगारकासुं निम्मिणि । सा खदि-रंगारपुण्णा सम्पज्जलिता सजोतिभूता अवीचिमहानिरयो विय खायित्थ । तं पन मापेत्वा सयं आकासे अट्ठासि । पत्तहरणत्थाय गच्छमानो पुरिसो तं दिस्वा महाभयप्पत्तो निवत्ति ।

बोधिसत्तो- किं तात ! निवत्तोसीति पुच्छि ।

अयं सामि ! अन्तरवत्थुम्हि महती अंगारकासु सम्पज्जलिता सजोतिभूताति ।

अथज्जो अथज्जोति एवं आगतागता सब्बेपि भयप्पत्ता वेगेन पलायिसु ।

बोधिसत्तो चिन्तेसि- अज्ज मय्हं दानन्तरायं कातुकामो वसवत्ती मारो उय्युत्तो भविस्सति, न खो पन जानाति मारसत्तेन मारसहस्सेनापि मय्हं अकम्पियभावं । अज्जदानि मय्हं वा मारस्स वा बलमहन्ततं आनुभावमहन्ततं जानिस्सामीति तं यथासज्जितमेव भत्तपातिं सयं आदाय गेहा निक्खम्म अंगारकासुतटे ठत्वा आकासं उल्लोकेत्वा मारं दिस्वा- कोसि त्वन्ति आह ।

अहं मारोति ।

अयं अंगारकासु तथा निम्मिताति ?

आम मयाति ।

किमत्थायाति ?

तव दानस्स अन्तरायकरणत्थाय च पच्चेकबुद्धस्स च जीवितनासनत्थायाति ।

बोधिसत्तो- नेव त अहं अत्तनो दानस्स अन्तरायं न पच्चेकबुद्धस्स जीवितन्तरायं कातुं दस्सामि । अज्जदानि मय्हं वा तुय्हं वा बलमहन्ततं आनुभावमहन्ततं जानिस्सामीति अंगारकासुया तटे ठत्वा- भन्ते ! पच्चेकवरबुद्ध ! अहं इमिस्सापि अंगारकासुया अधोसीसो पतमानोपि न निवत्तिस्सामि केवलं तुम्हे मया दिन्न-भोजनं पत्तिगण्हाति वत्वा इमं गाथमाह-

कामं पतामि निरयं उद्धपादो अवंसिरो ।

नानरियं करिस्सामि हन्द पिण्डं पटिग्गहाति ॥

तत्रायं पिण्डत्थो भन्ते ! पच्चेकवरबुद्ध ! सचे अहं तुम्हाकं पिण्डपातं देत्तो एकंसेनेव इमं निरयं उद्धपादो अवंसिरो हुत्वा पतामि तथापि यदिदं अदानं च असीलियं च अरियेहि अकातव्वत्ता अनरियेहि च कातव्वत्ता अनरियन्ति वुच्चति न तं अनरियं करिस्सामि हन्द इमं मया दीयमानं पिण्डं पटिग्गह पत्तिगण्हाहीति । एत्थ च हन्दाति ववस्सगत्थे निपातो ।

एवं वत्वा बोधिसत्तो दल्हसमादानेन भत्तपातिं गहेत्वा अंगारकासुमत्थकेन पक्खन्तो । तावदेव असीतिहत्थगम्भीराय अंगारकासुया तलतो उपरूपपरि जातं अत्तसत्तमं एकं महापदुमं उगगन्त्वा बोधिसत्तस्स पादं सम्पटिच्छि । ततो महातुम्बमत्ता रणुउगगन्त्वा महासत्तस्स मुद्धनि ठत्वा पतित्वा सकलसरीरं सुवण्णचुण्ण-समोकिण्णमिव अकासि । सो पदुमकणिण्णकाय ठत्वा नानगरसभोजनं पच्चेकबुद्धस्स पत्ते पटिठ्ठापेसि । सो तं पटिग्गहेत्वा अनुमोदनं कत्वा पत्तं आकासे खिपित्वा पस्सन्तस्सेव महाजनस्स सयम्पि वेहासं अब्भुगगन्त्वा नान-प्पकारं बलाहकपन्ति मद्मानो विय हिमवन्तमेव गतो ।

मारोपि पराजितो दोमनस्स पत्वा अत्तनो वसनट्ठानमेव गतो । बोधिसत्तो पन पदुमकणिण्णकाय ठितकोव महाजनस्स दानसीलसंवण्णनेन धम्मं देसेत्वा महाजनेन परिवुत्तो अत्तनो निवेसनमेव पविसित्वा यावजीवं दानादीनि पुञ्जानि करित्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था-न इदं गहपति ! अच्छरियं यं त्वं एवं दस्सनसम्पन्नो एतरहि देवताय नं कम्पितो पुब्बेपि पिण्ड-तेहि कतमेव अच्छरियन्ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा पच्चेकबुद्धो तत्थेव परिनिब्बायि । मारं पराजेत्वा पदुमकणिण्णकाय ठत्वा पच्चेकबुद्धस्स पिण्डपातदायको वाराणसीसेट्ठि पन अहमेवाति ।

खदिरङ्गारजातकं

कुलावकवग्गो चतुत्थो

५. अस्थकामवगवण्णना

१. लोसकजातकं

यो अस्थकामस्साति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो लोसकतिस्सत्थेरं नाम आरब्भ कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

को पनेस लोसकतिस्सत्थेरो नामाति ? कोसलरट्ठे एको अत्तनो कुलनासको केवट्टपुत्तको अलाभी भिक्खू । सो किर निब्बत्तट्ठानतो चवित्वा कोसलरट्ठे एकस्मिं कुलसहस्सवासे केवट्टगामे एकस्सा केवट्टिया कुच्छिस्मिं पटिसन्धिं गण्हि । तस्स पटिसन्धिग्गहणदिवसे तं कुलसहस्सं जालहत्थं नदियं च तलाकादिसु व मच्छे परियेसन्तं एकं खुट्ठकमच्छम्पि नालत्थं । ततो पट्ठाय च ते केवट्टे परिहायन्ति येव तस्मिं कुच्छिगते येव तेसं गामो सत्तवारं अग्गिना दड्ढो सत्तवारं रज्जा दण्डितो । एवं अनुक्कमेन दुग्गता जाता । ते चिन्तायिसु-पुब्बे अम्हाकं एवरूपं नत्थि इदानीं पन परिहायाम अम्हाकं अन्तरे एकाय कालकण्णिंया भवितव्वं द्वे वग्गा होमाति । पच्च पच्च कुलसतानि एकतो अहेसुं । ततो यत्थ तस्स मातापितरो सो कोट्ठासो परिहायति इतरो वड्ढति । ते तस्मिं कोट्ठासं द्विधा, तस्मिं द्विधाति एवं याव तमेव कुलं एकं अहोसि ताव विभजित्वा तेसं कालकण्णिभावं जत्वा पोथेत्वा निक्कड्ढिसु ।

अथस्स माता किच्छेन जीवमाना परिपक्वे गब्भे एकस्मिं ठाने विजायि । पच्छिमभविक्कसत्तं न सक्का नासेतुं अन्तोघटे दीपो विय हिस्स हृदये अरहत्तस्स उपनिस्सयो जलति । सा तं दारकं पटिजग्गित्वा आधावित्वा परिधावित्वा विचरणकाले एकमस्स कपालकं हत्थे दत्वा पुत्तं एकं धरं पविसाति पेसेत्वा पलाता ।

सो ततो पट्ठाय एककोव हुत्वा तत्थ भिक्खं परियेसित्वा एकस्मिं ठाने सयति । न नहायति न सरीरं पटिजग्गति, पंसुपिसात्रको विय किच्छेन जीविकं कप्पेति । सो अनुक्कमेन सत्तवस्सिको हुत्वा एकस्मिं गेहद्वारे उक्खलिधोवनस्स छड्ढितट्ठाने काको विय एकेकं सित्थकं उच्चिनित्वा खादति ।

अथ नं धम्मसेनापति सावत्थियं पिण्डाय चरमानो दिस्वा अयं सत्तो अतिकारुज्जप्पत्तो कतरगाम-वासिको नु खोति तस्मिं वड्ढेत्वा एहिं रेति आह । सो गत्त्वा थेरं वन्दित्वा अट्ठासि । अथ नं थेरो-कतरगाम-वासिकोसि कहं वा ते मातापितरोति पुच्छि ।

अहं भन्ते । निप्पच्चयो, मय्हं मातापितरो मं निस्साय किलन्तम्हाति मं छड्ढेत्वा पलाताति ।

अपि पन पब्बजिस्ससीति ?

भन्ते ! अहं ताव पब्बजेय्यं मादिसं पन कपणं को पब्बाजेस्सतीति ।

अहं पब्बाजेस्सामीति ।

साधु पब्बाजेथाति ।

थेरो तस्स खादनीयं भोजनीयं दत्वा तं विहारं नेत्वा सहत्थेनेव नहापेत्वा पब्बाजेत्वा परिपुण्णवस्सं उपसम्पादेसि । सो महल्लककाले लोसकतिस्सत्थेरोति पञ्चायित्थ निप्पुज्जो अप्पलाभो । तेन किर असदिसदानेपि कुच्छिपूरो न लद्धपुब्बो, जीवितघटनमत्तकमेव लभति । तस्स हि पत्ते एकस्मिज्जेव यागुउलुंके दिन्ने पत्तो समतित्तिको विय हुत्वा पञ्चायति । अथ मनुस्सा इमस्स पत्तो पूरोति हेट्ठा यागुं देन्ति । तस्स पत्ते यागुं दानकाले मनुस्सानं भाजने यागुं अन्तरघायतीतिपि वदन्ति । खज्जकादिसुपि एसेव नयो । सो अपरेन समयेन विपस्सनं वड्ढेत्वा अग्गफले अरहत्ते पतिट्ठितोपि अप्पलाभोव अहोसि । अथस्स अनुपुब्बेन आयुसंखारेसु परिही-नेसु परिनिब्बाणदिवसो सम्पापुणि ।

धम्मसेनापति आवज्जेन्तो तस्स परिनिब्बाणभावं ज्ञत्वा अयं लोसकतिस्सत्थेरो अज्ज परिनिब्बा-
यिस्सति । अज्ज मया एतस्स यावदत्थं आहारं दातुं वट्टतीति नं आदाय सावत्थि पिण्डाय पाविसि । थेरो तं निस्साय
ताव बहुमनुस्साय सावत्थिया हत्थं पसारेत्वा वन्दनमत्तम्पि नालत्थ । अथ नं थेरो गच्छावुसो ! आसनसालाय
निसीदाति उय्योजेसि । ततो आगतमेव मनुस्सा अय्यो आगतोति आसने निसीदापेत्वा भोजेन्ति । थेरो पि
इमं लोसकस्स देथाति लद्धाहारं पेसेसि । तं गहेत्वा गता लोसकत्थेरं असरित्वा सयमेव भुञ्जिषु ।
अथ थेरस्स उट्ठाय विहारं गमनकाले लोसकतिस्सत्थेरो गन्त्वा थेरं वन्दि, थेरो निवत्तित्वा ठितकोव
लद्धं ते आवुसो ! भत्तन्ति पुच्छि ।

थेरो संवेगप्पत्तो कालं ओलोकेसि । कालो अतिक्कन्तो । थेरो- होतावुसो ! इधेव निसीदाति
लोसकत्थेरं आसनसालाय निसीदापेत्वा कोसलरज्जो निवेसनं अगमासि । राजा थेरस्स पत्तं गाहापेत्वा भत्तस्स
अकालोति पत्तपूरं चतुमधुरं दापेसि ।

थेरो तमादाय गन्त्वा एहावुसो तिस्स ! इमं चतुमधुरं भुञ्जाति वत्ता पत्तं गहेत्वाव अट्ठासि ।
सो थेरे गारवेन लज्जन्तो न परिभुञ्जति, अथनं थेरो सहावुसो तिस्स ! अहं इमं पत्तं गहेत्वाव ठस्सामि त्वं
निसीदित्वा परिभुञ्ज, सचे इमं पत्तं हत्थतो मुञ्चेय्यं किञ्चि न भवेय्याति आह ।

अथायस्मा लोसकतिस्सत्थेरो अग्गिस्सरे धम्मसेनापतिमिह पत्तं गहेत्वा ठिते चतुमधुरं परिभुञ्जि ।
तं थेरस्स अरियिद्विबलेन परिकखयं न अगमासि । तदा लोसकतिस्सत्थेरो यावदत्थं उदरपूरं कत्वा परिभुञ्जि ।
तं दिवसमेव च अनुपादिसेसाय निब्बाणधातुया परिनिब्बायि । सम्मासम्बुद्धो तस्स सन्तिके ठत्वा सरीरनिकखेपं
कारेसि । धातुयो गहेत्वा चेतियं करिषु ।

तदा भिक्खु धम्मसभायं सन्निपतित्वा-आवुसो ! लोसकत्थेरो अपुञ्जो अप्पलाभी एवरूपेन नाम
अपुञ्जेन अप्पलाभिना कथं अरियधम्मो लद्धोति कथेन्ता निसीदिषु ।

सत्था धम्मसभायं गन्त्वा- काय नुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छि ।
ते इमाय नाम भन्तेति आरोचेसु ।

सत्था-भिक्खवे एसो भिक्खु अत्तनो अप्पलाभिभावञ्च अरियधम्मलाभीभावं च अत्तनाव अकासि ।
अयं हि पुब्बे परेसं लाभन्तरायं कत्वा अप्पलाभी जातो अनिच्चं दुक्खं अनत्ताति विपस्सनाय युत्तभावस्स
फलेन अरियधम्मलाभी जातोति वत्ता अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते कस्सपसम्मासम्बुद्धकाले अज्जतरो भिक्खु एकं कुटुम्बिकं निस्साय गामकावासे वसति
पकत्तो सीलवा विपस्सनाय युत्तपयुत्तो । अथेको खीणासवत्थेरो समवत्तवासं वसमानो अनुपुब्बेन तस्स
भिक्खुनो उपट्ठाककुटुम्बिकस्स वसनगामं सम्पत्तो । कुटुम्बिको थेरस्स इरियापथे येव पसीदित्वा पत्तं
आदाय घरं पवेसेत्वा सक्कच्चं भोजेत्वा थोकं धम्मकथं सुत्वा थेरं वन्दित्वा- भन्ते ! अम्हाकं धुरविहारमेव
गच्छथ मयं सायण्हसमये आगन्त्वा पस्सिस्सामाति आह ।

थेरो विहारं गन्त्वा नेवासिकत्थेरं वन्दित्वा आपुच्छित्वा एकमन्तं निसीदि । सोपि तेन सद्धि पटि-
सन्थारं कत्वा- लद्धो ते आवुसो ! भिक्खाहारोति पुच्छि ।

आम लद्धोति ।

कहं लद्धोति ?

तुम्हाकं धुरंगामे कुटुम्बिकघरेति । एवञ्च पन वत्ता अत्तनो सेनासनं पुच्छित्वा पटिजग्गित्वा पत्त-
चीवरं पटिसामेत्वा ज्ञानसुखेन फलसुखेन वीतिनामेन्तो निसीदि ।

सोपि कुटुम्बिको सायण्हे गन्धमालञ्चेव दीपतेलञ्च गाहापेत्वा विहारं गन्त्वा नेवासिकत्थेरं वन्दित्वा भन्ते ! एको आगन्तुकत्थेरो अत्थि आगतो नु खोति पुच्छि ।

आम आगतोति ।

इदानीं कहन्ति ?

अमुकसेनासने नामाति ।

सो तस्स सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो धम्मकथं सुत्वा सीतलवेलाय चेतियं च बोधिं च पूजेत्वा दीपे जालेत्वा उभोपि जने निमन्तेत्वा गतो । नेवासिकत्थेरोपि खो अयं कुटुम्बिको परिभिन्नो सचायं भिक्खु इमस्मिं विहारे वसिस्सति न मं एस किस्मिं च गणयिस्सतीति थेरे अनत्तमनत्तं आपज्जित्वा इमस्मिं विहारे एतस्स अवसनाकारो मया कातुं वट्ठतीति तेन उपट्ठानवेलाय आगतेन सद्धिं किञ्चि न कथेसि ।

खीणासवत्थेरो तस्स अज्झासयं जानित्वा अयं थेरो मम कुले वा लाभेत्वा गणे वा अपनिबुद्धभावं न जानीतीति अत्तनो वसनट्ठानं गन्त्वा ज्ञानसुखेन फलसुखेन वीतिनामेसि ।

नेवासिकोपि पुनरिदमं नखपिट्ठेन गण्डं पहरित्वा, नखेन द्वारं आकोटेत्वा, कुटुम्बिकस्स गेहं अगमासि । सो तस्स पत्तं गहेत्वा पञ्चत्तासने निसीदापेत्वा—आगन्तुकत्थेरो कुहिं भन्तेति, पुच्छि ।

नाहं तव कुलपकस्स पवतिं जानामि, । गण्डं पहरन्तो द्वारं आकोटेन्तो पबोधेतुं नासक्खि । हिय्यो तव गेहे पणीतभोजनं भुञ्जित्वा जोरापेतुं असक्कोन्तो इदानीं निदं ओक्कन्तो येव भविस्सति । त्वं पसीदमानो एवरूपेसु ठानेसु येव पसीदसीति आह ।

खीणासवत्थेरोपि अत्तनो भिक्खाचारवेले सल्लकखेत्वा सरीरं पटिजगित्वा पत्तचीवरमादाय आकासे उपपित्वा अञ्जत्थ अगमासि ।

सो कुटुम्बिको नेवासिकत्थेरं सप्पिमधुसक्कराभिसंखतं पायासं पायेत्वा पत्तं गन्धचुण्णेहि उब्बट्ठेत्वा पुन पुरेत्वा— भन्ते ! सो थेरो मग्गकिलन्तो भविस्सति इदमस्स हरथाति अदासि ।

इतरो अप्पटिक्खित्वाव गहेत्वा गच्छन्तो सचे सो भिक्खु इमं पायासं पिविस्सति गीवाय गहेत्वा निक्कड्डियमानोपि न गमिस्सति । सचे पनाहं इमं पायासं मनुस्सस्स दस्सामि पाकटं मे कम्मं भविस्सति । सचे उदके ओपिलापेस्सामि उदकपिट्ठे सप्पि पञ्चायिस्सति । सचे भूमियं छड्डेस्सामि काकसन्निपातेन पञ्चायिस्सति । कथं नु खो इमं छड्डेय्यन्ति उपधारेन्तो एकं ज्ञामक्खेतं दिस्वा अंगारे वियूहित्वा तत्थ पक्खित्वा उपरि अंगारेहि पटिच्छादेत्वा विहारं गतो । तं भिक्खुं अदिस्वा चिन्तेसि— अद्धा सो भिक्खु खीणासवो मम अज्झासयं विदित्वा अञ्जत्थ गतो भविस्सति । अहो ! मया उदरहेतु अयुत्तं कतन्ति । तावदेवस्स महत्तं दोमनस्सं उदपादि । ततो पट्ठायेव च मनुस्सपेतो हुत्वा नचिरस्सेव कालं कत्वा निरये निब्बत्ति ।

सो बहूनि वस्ससतसहस्सानि निरये पच्चित्वा पक्कावसेसेन पटिपाटिया पञ्चजातिसतेसु यक्खो हुत्वा एकदिवसम्पि उदरपूरं आहारं न लभि । एकदिवसं पन गब्भमलं उदरपूरं लभि । पुन पञ्चजातिसतेसु सुनखो अहोसि । तदापि एकदिवसं भत्तवमनं उदरपूरं लभि । सेसकाले पन तेन उदरपूरो आहारो नाम न लब्ध-पुब्बो । सुनखयोनितो पन चवित्वा कासिरट्ठे एकस्मिं गामे दुग्गतकुले निब्बत्ति । तस्स निब्बत्तितो पट्ठाय तं कुलं परमदुग्गतमेव जातं । नाभितो उद्धं उदककञ्जिकमतम्पि न लभि । तस्स पन मित्तविन्दकोति नामं अहोसि । मातापितरो छातकदुक्खं अधिवासेतुं असक्कोन्ता गच्छ कालकण्णिकाति तं पोथेत्वा नीर्हरिंसु । सो अप्परिसरणो विचरन्तो बाराणसिं अगमासि ।

तदा बोधिसत्तो बाराणसियं दिसापामोक्खो आचरियो हुत्वा पञ्चमाणवकसतानि सिप्पं वाचेति । तदा बाराणसिवासिनो दुग्गतानं परिब्बयं दत्वा सिप्पं सिक्खापेन्ति । अयम्पि मित्तविन्दको

बोधिसत्तस्स सन्तिके पुञ्ञसिप्पं सिक्खति । सो फरुसो अनोवादक्खमोतं तं पहरन्तो विचरति बोधिसत्तेन ओवदियमानोपि ओवादं न गण्हाति । तं निस्साय आयोपिस्स मन्दो जातो । अथ सो माणवकेहि सद्धि भण्डित्वा ओवादं अगण्हन्तो ततो पलायित्वा आहिण्डन्तो एकं पच्चन्तगामं गन्त्वा भतिं कत्वा जीवति । सो तत्थ एकाय दुग्गतित्थिया सद्धि संवासं कप्पेसि । सा तं निस्साय द्वे दारके विजायि । गामवासिनो अम्हाकं सुसासनं दुस्सासनं आरोचेय्यासीति मित्तविन्दकस्स भतिं दत्त्वा तं गामं द्वारे कुटिकाय वसापेसुं । तं पन मित्तविन्दकं निस्साय ते [२०७] पच्चन्तगामवासिनो सत्तक्खत्तुं राजदण्डं अदंसु । सत्तक्खत्तुं तलाकं छिज्जि ।

ते चिन्तयिसु अम्हाकं पुब्बे इमस्स मित्तविन्दकस्स अनागमनकाले एवरूपं नत्थि इदानीं पनस्स आगतकालतो पट्ठाय परिहायामाति तं पोथेत्वा नीहरिसु । सो अत्तनो दारके गहेत्वा अञ्जल्य गच्छन्तो एकं अमनुस्सपरिगहं अटवि पाविसि । तत्थस्स अमनुस्सा द्वे दारके च भरियञ्च मारेत्वा मंसं खादिसु ।

सो ततो पलायित्वा ततो ततो आहिण्डन्तो एकं गम्भीरं नाम पट्टनगामं नावाविस्सज्जनदिवसे येव पत्वा कम्मकरो हुत्वा नावं अभिरुहि । नावा समुद्दिपट्ठे सत्ताहं गन्त्वा सत्तमे दिवसे समुद्मज्जे आकोटेत्वा ठपिता विय अट्ठासि । ते कालकणिसलाकं विचारेसुं^१ । सत्तक्खत्तुं मित्तविन्दकस्सेव पापुणि । मनुस्सा तस्सेकं वेणुकलापकं दत्त्वा हत्थे गहेत्वा समुद्दे खिपिसु । तस्मिं खित्तमत्ते नावा अगमासि । मित्तविन्दको वेणुकलापे निपज्जित्वा समुद्दिपट्ठे गच्छन्तो कस्सपसम्मासम्बुद्धकाले रक्खितसीलस्स फलेन समुद्दिपट्ठके एकस्मिं फळिकविमाने चतस्सो देवधीतरो पटिलभित्वा तासं सन्तिके सुखं अनुभवमानो सत्ताहं वसि ।

ता पन विमानपेतियो सत्ताहं सुखं अनुभवन्ति सत्ताहं दुक्खं । दुक्खं अनुभवितुं गच्छमाना 'याव मयं आगच्छाम ताव इधेव होहीति' वत्वा अगमंसु ।

मित्तविन्दको तासं गतकाले वेणुकलापे निपज्जित्वा पुरतो गच्छन्तो रजतविमाने अट्ठदेवधीतरो लभि । ततोपि परं गच्छन्तो मणिविमाने सोळस, कणकविमाने द्वत्तिस देवधीतरो लभि । तासम्पि वचनं अकत्वा परतो गच्छन्तो अन्तरदीपके एकं यक्खनगरं अदस । तत्थेका यक्खिणी अजरूपेन विचरति । मित्तविन्दको तस्सा यक्खिणीभावं अजानन्तो अजमंसं खादिस्सामीति तं पादे अगाहेसि । सा यक्खानुभावेन तं उक्खिपित्वा खिपि । सो ताय खित्तो समुद्दमत्थकेन गन्त्वा बाराणसियं परिखापिट्ठे एकस्मिं कण्टकगुम्बमत्थके पतित्वा पवट्टमानो भूमियं पतिट्ठासि ।

तस्मिं च समये तस्मिं परिखापिट्ठे रञ्जो अजिका चरमाना चोरा हरन्ति । अजिकगोपका चोरे गण्हस्सामाति एकमन्तं निलीना अट्ठंसु । मित्तविन्दको पवट्टित्वा भूमियं ठितो ता अजिका दिस्वा चिन्तेसि—अहं समुद्दे एकस्मिं दीपके अजिकं पादे गहेत्वा ताय खित्तो इध पतितो । स चेपनिदानि एकं अजिकं पादे गहेस्सामि सा मं परतो समुद्दिपट्ठे विमानदेवतानं सन्तिके खिपिस्सतीति । सो एवं अयोनिस्सो मनसिकरित्वा अजिकं पादे गण्ह । सा गहितमत्ता विरवि । अजिकगोपका इतोचितो च आगन्त्वा तं गहेत्वा एत्तकं कालं राजकुले अजिकाय खादको एस चोरोति तं कोट्टेत्वा बन्धित्वा रञ्जो सन्तिकं नेन्ति । [२०८]

तस्मिं खणे बोधिसत्तो पञ्चसतमाणवकपरिवृतो नगरा निकम्बम् नहायितुं गच्छन्तो मित्तविन्दकं दिस्वा सञ्जानित्वा ते मनुस्से आह । ताता ! अयं अम्हाकं अन्तेवासिको कस्मा तं गण्हित्थाति ? अजिकचोरको अय्य ! एकं अजिकं पादे गण्ह तस्मा गहितोति । तेनहेतं अम्हाकं दासं कत्वा देथ अम्हे निस्साय जीविस्सतीति । ते साधु अय्याति तं विस्सज्जेत्वा अगमंसु । अथ नं बोधिसत्तो मित्तविन्दक त्वं एत्तकं कालं कहं वसीति पुच्छि । सो सब्बं अत्तना कतकम्मं आरोचेसि । बोधिसत्तो अत्थकामानं वचनं अकरोन्तो एतं दुक्खं पापुणन्तीति वत्वा इमं गाथमाह—

यो अत्थकामस्स हितानुकम्पिनो ओवज्जमानो न करोति सासनं,
अजिया पादमोलुब्ध मित्तको विय सोचतीति ।

तत्थ अत्थकामस्साति वुड्ढिं इच्छन्तस्स । हितानुकम्पिनोति हितेन अनुकम्पमानस्स । ओवज्जमानोति मुदुकेन हितचित्तेन ओवदियमानो । न करोति सासनन्ति अनुसत्थि न करोति दुब्बचो अनोवादको होति । मित्तको विय सोचतीति यथा अयं मित्तविन्दको अजाय पादं गहेत्वा सोचति किलमति एवं निच्चकालं सोचतीति इमाय गाथाय बोधिसत्तो धम्मं देसेसि ।

एवं तेन थरेन एत्तके अदाने तीसु येव अत्तभावेसु कुच्छिपूरो लद्धपुब्बो यक्खेन हुत्वा एकदिवसं गम्भ-
मलं लद्धं, सुनखेन हुत्वा एकदिवसं भत्तवमनं, परिनिब्बाणदिवसे धम्मसेनापतिस्सानुभावेन चतुमधुरं लद्धं ।
एवं परस्स लाभन्तरायकरणं नाम महादोसन्ति वेदितव्वं ।

तस्मिं पन काले सोपि आचरियो मित्तविन्दकोपि यथाकम्मं गता^१ । सत्था एवं भिक्खवेः अत्तना अप्प-
लाभीभावञ्च अरियधम्मलाभीभावञ्च सयमेव एसो अकासीति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा
जातकं समोधानेसि । तदा मित्तविन्दको लोसकतिस्सत्थेरो अहोसि । दिसापामोक्खाचरियो पन अहमेवाति ।

लोसकजातकं ।

२. कपोतजातकं

यो अत्थकामस्साति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जातरं लोलभिक्षुं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

तस्स लोलभावो नवकनिपाते काकजातके आवीभविस्सति । तदा पन तं भिक्षुं अयं [२०९] भन्ते ! भिक्षु लोलोति सत्थु आरोचेसु ।

अथ नं सत्था सच्चं किर त्वं भिक्षु ! लोलोति पुच्छि ।

आम भन्तेति ।

सत्था पुब्बेपि त्वं भिक्षु ! लोलो लोलकारणा जीवितक्खयं पत्तो पण्डितापि तं निस्साय अत्तनो वसनट्ठाना परिहीनाति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेत्ते बोधिसत्तो पारापतयोनियं निव्वत्ति । तदा बाराणसीवासिनो पुञ्जकामताय तस्मिं तस्मिं ठाने सकुणानं सुखवासत्थाय थुसपच्छियो ओलम्बेन्ति । बाराणसिसेट्ठिनोपि भत्तकारको अत्तनो महानसे एकं थुसपच्छि ओलम्बेत्वा ठपेसि । बोधिसत्तो तत्थ वासं कप्पेसि । सो पातोव निक्खमित्वा गोचरे चरित्वा सायं आगन्त्वा तत्थ वसन्तो कालं खेपेति । अथेकदिवसं एको काको महानसमत्थकेन गच्छन्तो अम्बिलानम्बिलमच्छमंसानं धूपनवासं घायित्वा लोभं उप्पादेत्वा किन्नु खो निस्साय इमं मच्छमंसं लभिस्सामीति अविदूरे निसीदित्वा परिगणहन्तो सायं बोधिसत्तं आगन्त्वा महानसं पविसन्तं दिस्वा इमं पारापतं निस्साय मच्छमंसं लभिस्सामीति पुन दिवसे पातोव आगन्त्वा बोधिसत्तस्स निक्खमित्वा गोचरत्थाय गमनकाले पिट्ठितो पिट्ठितो अगमासि ।

अथ नं बोधिसत्तो-कस्मा त्वं सम्म ! अम्हेहि सद्धिं चरसीति आह ।

सामि ! तुम्हाकं किरिया मय्हं रुच्चति । इतो पट्ठाय तुम्हे उपट्ठहिस्सामीति ।

सम्म ! तुम्हे अञ्जगोचरा, मयं अञ्जगोचरा । तुम्हेहि अम्हाकमुपट्ठानं दुक्करन्ति ।

सामि ! तुम्हाकं गोचरगहणकाले अहम्पि गोचरं गहेत्वा तुम्हेहि सद्धिं येव गमिस्सामीति ।

साधु, केवलन्ते अप्पमत्तेन भवितव्वन्ति ।

एवं बोधिसत्तो काकं ओवदित्वा गोचरे चरन्तो तिणवीजादीनि खादति । बोधिसत्तस्स पन गोचरगहणकाले काको गन्त्वा गोमयपिण्डं अपनेत्वा पाणके खादित्वा उदरं पूरेत्वा बोधिसत्तस्स सन्तिकं आगन्त्वा-सामि ! तुम्हे अतिवेलं चरथ अतिबहुभक्खेन नाम भवितुं न वट्ठतीति वत्वा बोधिसत्तेन गोचरं गहेत्वा सायं आगच्छन्तेन सद्धिं येव महानसं पाविसि । भत्तकारको अम्हाकं कपोतो अञ्जम्पि गहेत्वा आगतोति वत्वा काकस्सपि पच्छि ठपेसि । ततो पट्ठाय द्वे जना वसन्ति ।

अथेकदिवसं सेट्ठिस्स बहं मच्छमंसं आहरिस्सु । तं आदाय भत्तकारको महानसे तत्थ तत्थ ओलम्बेसि । काको तं दिस्वा लोभं उप्पादेत्वा स्वे गोचरभूमिं अगन्त्वा मया इदमेव खादितव्वन्ति रत्तिं तित्तिणन्तो^१ निपज्जि । पुन दिवसे बोधिसत्तो गोचराय गच्छन्तो-एहि सम्म ! काकाति आह ।

सामि ! तुम्हे गच्छथ मय्हं कुच्छिरोगो अत्थीति ।

सम्म ! काकानं कुच्छिरोगो नाम कदाचि न भूतपुब्बो । रत्तिं तीसु यामेसु एकेकस्मिं [२१०] यामे

मुच्छिता होन्ति । दीपवट्टं गलितकाले पन नेसं मुहुत्तं तित्ति होति । त्वं इमं मच्छमंसं खादितुकामो भविस्ससि, एहि मनुस्सपरिभोगो नाम तुम्हाकं दुप्परिभुज्जियो मा एवरूपं अकासि, मया सद्धि येव गोचराय गच्छाहीति ।

न सक्कोमि सामीति ।

तेनहि पञ्जायिस्ससि सकेन कम्मेन लोभवसं अगत्वा अप्पमत्तो होहीति तं ओवदित्वा बोधिसत्तो गोचराय गतो । भत्तकारको नानप्पकारं मच्छमंसविकर्तितं सम्पादेत्वा उसुमं निब्बापनत्थं भाजनानि थोकं विवरित्वा रसपरिस्तावनकरोटिं भाजनमत्थके ठपेत्वा बहि निक्खमित्वा सेदं पुच्छमानो अट्ठासि ।

तस्मिं खणे काको पच्छितो सीसं उक्खिपित्वा भत्तगेहं ओलोकेन्तो तस्स निक्खमितभावं ज्ञत्वा— अयं दानि मय्हं मनोरथं पूरेत्वा मंसं खादितुं कालो किन्नुखो महामंसं खादामि उदाहु चुण्णिकमंसन्ति चिन्तेत्वा चुण्णिकमंसेन नाम खिप्पं कुच्छि पूरेतुं न सक्का महन्तं मंसखण्डं आहरित्वा पच्छियं निक्खिपित्वा खादमानो निपज्जिस्सामीति पच्छितो उप्पतित्वा रसकरोटियं निलीयि । सा किलीति सद्धमकासि । भत्तकारको तं सद्धं मुत्वा किन्नुखो एतन्ति पविट्ठो काकं दिस्वा अयं दुट्ठकाको मया सेट्ठिनो पक्कमंसं खादितुकामो अहं खो पन सेट्ठि निस्साय जीवामि न इमं बालं, किम्मे इमिनाति द्वारं पिधाय काकं गहेत्वा सकलसरीरे पत्तानि लुञ्चित्वा अट्ठिसिगिवेरं लोणजीरकाय कोट्टेत्वा अम्बिलतक्केन आलोळेत्वा तेनस्स सकलसरीरं मक्खेत्वा तं काकं पच्छियं खिपि । सो अधिमत्तवेदनाभिभूतो तित्तिणायन्तो निपज्जि । बोधिसत्तो सायं आगन्त्वा तं व्यसनप्पत्तं दिस्वा लोल काक ! मम वचनं अक्त्वा तव लोभं निस्साय महादुक्खं पत्तोसीति वत्वा इमं गाथमाह—

यो अत्थकामस्स हितानुकम्पिनो ओवज्जमानो न करोति सासनं ।

कपोतकस्स वचनं अक्त्वा अमित्तहत्थत्थगतोव सेतीति ॥

तत्थ कपोतकस्स वचनं अक्त्वाति पारापतस्स हितानुसासनि वचनं अक्त्वा अमित्तहत्थत्थगतो व सेतीति अमित्तानं अनत्थकारकानं दुक्खूप्पादकपुगलानं हत्थपथं गतो । अयं काको विय पुग्गलो महन्तं व्यसनं पत्वा अनुसोचमानो सेतीति ।

बोधिसत्तो इमं गाथं वत्वा इदानि मया च एतस्मिं ठाने न सक्का वसितुन्ति अञ्जत्थ गतो । काको पि तत्थेव जीवितक्खयं पत्तो । अथ नं भत्तकारको सद्धि पच्छिया गहेत्वा संकारट्ठाने छड्डेसि । [२११]

सत्थापि न त्वं भिक्खु ! इदानेव लोलो पुब्बेपि लोलो येव तञ्च पन ते लोलं निस्साय पण्डितापि सकम्हा आवासा परिहीना ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने सो भिक्खू अनागामिफलं पत्तो । सत्था अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा काको लोलभिक्खु अहोसि । पारापतो पन अहमेवाति ।

कपोतजातकं ।

३. वेळुकजातकं

यो अत्थकामस्साति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जतरं दुब्बचभिक्षुं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

तं हि भगवा सच्चं किर त्वं भिक्षु ! दुब्बचोति पुच्छित्वा सच्चं भन्तेति वुत्ते न त्वं भिक्षु । इदानेव दुब्बचो पुब्बेपि दुब्बचो येव दुब्बचत्ता येव पण्डितानं वचनं अकत्वा सप्पमुखे जीवितक्खयं पत्तोसीति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मादत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे महाभोगकुले निव्वत्तो । विञ्जुतं पत्वा कामेसु आदीनवं नेक्खम्मे चानिसंसं दिस्वा कामे पहाय हिमवन्तं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा कसिण-परिकम्मं कत्वा पच्च अभिञ्जा अट्ठ समापत्तियो उप्पादेत्वा ज्ञानसुखेन वीतिनामेन्तो अपरभागे महापरिवारो पच्चहि तापससतेहि परिवृतो गणस्स सत्था हुत्वा विहासि ।

अथेको आसिविसपोतको अतनो धम्मताय चरन्तो अञ्जतरस्स तापसस्स अस्समपदं पत्तो । तापसो तस्मिं पुत्तसिनेहं उप्पादेत्वा तं एकस्मिं वेळुपब्बे सयापेत्वा पटिजग्गति । तस्स वेळुपब्बे सयनतो वेळुको त्वेव नामं अकंसु । तं पुत्तसिनेहेन पटिजग्गनतो तापसस्स वेळुकपितात्वेव नामं अकंसु । तदा बोधिसत्तो एको किर तापसो आसीविसं पटिजग्गतीति सुत्वा पक्कोसित्वा सच्चं किर त्वं आसिविसं जग्गसीति पुच्छित्वा सच्चन्ति वुत्ते आसिविसेन सद्धि विस्सासो नाम नत्थि, मा एवं जग्गसीति आह । तापसो आह-सो मे आचरिय ! पुत्तो नाहं तेन विना वत्तितुं सक्खिस्सामीति ।

तेनहि एतस्सेव सन्तिका जीवितक्खयं पापुणस्ससीति ।

तापसो बोधिसत्तस्स वचनं न गण्हि, आसिविसम्पि जहितुं नासक्खि ।

ततो कतिपाहच्चयेनेव सब्बे तापसा फलाफलत्थाय गन्त्वा गतट्ठाने फलाफलस्स सुलभभावं दिस्वा द्वे तयो दिवसे तत्थेव वसिसु । वेळुकपितापि तेहि सद्धि गच्छन्तो [२१२] आसीविसं वेळुपब्बे येव सयापेवा पिदहित्वा गतो । सो पुन तापसेहि सद्धि द्वीहतोहच्चयेन आगन्त्वा वेळुकस्स गोचरं दस्सामीति वेळुपब्बं उग्घाटेत्वा -एहि पुत्त ! छातकोसीति हत्थं पसारेसि ।

आसिविसो द्वीहं तीहं निराहारताय कुञ्जित्वा पसारितहत्थे डसित्वा तापसं तत्थेव जीवितक्खयं पापेत्वा अरञ्जं पाविसि । तापसा नं दिस्वा बोधिसत्तस्स आरोचेसु । बोधिसत्तो तस्स सरीरकिच्चं कारेत्वा इसिगणस्स मज्झे निसीदित्वा इसीनं ओवादवसेन इमं गाथमाह-

यो अत्थकामस्स हितानुकम्पिनो ओवज्जमानो न करोति सासनं ।

एवं सो निहतो सेति वेळुकस्स तथा पिताति ॥

तत्थ एवं सो निहतो सेतीति यो हि इसीनं ओवादं न गण्हाति सो यथा एस तापसो आसीविसमुखे पूतिभावं पत्वा निहतो सेति एवं महाविनासं पत्वा निहतो सेतीति अत्थो । एवं बोधिसत्तो इसिगणं ओवदित्वा चत्तारो ब्रह्मविहारे भावेत्वा आयुपरियोसाने ब्रह्मलोके उप्पज्जि ।

सत्थापि न त्वं भिक्षु ! इदानेव दुब्बचो पुब्बेपि दुब्बचो येव । दुब्बचभावेनेव च आसीविसमुखे पूतिभावं पत्तोति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा वेळुकपिता दुब्बचभिक्षु अहोसि, सेसपरिसा बुद्धपरिसा, गणसत्था पन अहमेवाति ।

वेळुकजातकं

४. मकसजातकं

सेय्यो अमितोति इदं सत्था मग्घेसु चारिकं चरमानो अञ्जातरस्मि गामके बालगामिकमनुस्से आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

तथागतो किर एकस्मि समये सावत्थितो मग्घरट्ठं गन्त्वा तत्थ चारिकं चरमानो अञ्जातरं गामकं सम्पापुणि । सो च गामको येभुय्येन अन्धबालमनुस्सेहि येव उस्सन्नो । तत्थेकदिवसं ते अन्धबालमनुस्सा सन्नि-
पतित्वा-भो ! अम्हे अरञ्जं पविसित्वा कम्मं करोन्ते मकसा खादन्ति तप्पच्चया अम्हाकं कम्मच्छेदो
होति । सब्बेध धनूनि चेव आवुधानि च आदाय गन्त्वा मकसेहि सद्धि युज्झित्वा सब्बमकसे विज्झित्वा
छिन्दित्वा च मारेमाति मन्तयित्वा अरञ्जं गन्त्वा मकसे विज्झिस्सामाति अञ्जामञ्जं विज्झित्वा च पहरित्वा
च दुक्खप्पत्ता आगन्त्वा अन्तोगामे च गाममज्जे च गामद्वारे च निपज्जिमु । [२१३]

सत्था भिक्खुसंघपरिवुतो तं गामं पिण्डाय पाविसि । अवसेसा पण्डितमनुस्सा भगवन्तं दिस्वा
गामद्वारे मण्डपं कत्वा बुद्धप्मुखस्स भिक्खुसंखस्स महादानं दत्वा सत्थारं वन्दित्वा निसीदिसु । सत्था तस्मि तस्मि
ठाने पतितमनुस्से दिस्वा ते उपासके पुच्छि-बहू इमे गिलानमनुस्सा किं एतेहि कतन्ति ?

भन्ते ! एते मनुस्सा मकसयुद्धं करिस्सामाति गन्त्वा अञ्जामञ्जं विज्झित्वा सयं गिलाना जाताति ।

सत्था-न इदानीं अन्धबालमनुस्सा मकसे पहरिस्सामाति अत्तानं पहरन्ति पुब्बेपि मकसं पहरिस्सा-
माति परं पहरणकमनुस्सा अहेसुं येवाति वत्वा तेहि मनुस्सेहि याचितो अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो वणिज्जाय जीविकं कप्पेति । तदा कासिरट्ठे
एकस्मि पच्चन्तगामे बहू वड्ढकी वसन्ति । तत्थेको खल्लातवड्ढकी^१ रुक्खं तच्छति । अथस्स एको मकसो तम्ब-
लोहथालकपिट्ठिसदिसे सीसे निसीदित्वा सत्तिया पहरन्तो विय सीसं मुखतुण्डकेन विज्झि । सो अत्तनो सन्तिके
निसिन्नं पुत्तं आह-तात ! मय्हं सीसं मकसो सत्तिया पहरन्तो विय विज्झति निवारेहि नन्ति ।

तात ! अधिवासेहि एकप्पहारेन तं मारेस्सामीति ।

तस्मि समये बोधिसत्तो पि अत्तनो भण्डं परियेसमानो तं गामं पत्वा तस्स वड्ढकीसालाय निसिन्नो
होति । अथ सो वड्ढकी पुत्तं आह-तात ! इमं मकसं वारेहीति । सो वारेस्सामि ताताति तिखिणं महाफरसुं
उक्खिपित्वा पितु पिट्ठिपस्से ठत्वा मकसं पहरिस्सामीति पितुमत्थकं द्विधा भिन्दि । वड्ढकी तत्थेव जीवितक्खयं
पत्तो । बोधिसत्तो तस्स तं कम्मं दिस्वा पच्चामित्तोपि पण्डितोव सेय्यो । सो हि दण्डभयेनापि मनुस्से न मारे-
स्सतीति चिन्तेत्वा इमं गाथमाह-

सेय्यो अमितो मतिया उपेतो न त्वेव मित्तो मतिविपहीनो ।

मकसं बधिस्सन्ति हि एलमूगो पुत्तो पितु अग्भिदा उत्तमंगन्ति ॥

तत्थ सेय्योति पवरो उत्तमो । मतिया उपेतोति पञ्जाय समन्नागतो । एलमूगोति लालामुखो^२ बालो ।

पुत्तो पितु अग्भिदा उत्तमंगति अत्तनो बालताय पुत्तोपि हुत्वा पितु उत्तमंगं मत्थकं मकसं मारिस्सामीति द्विधा
भिन्दि । तस्मा बालमित्ततो पण्डितो अमित्तोव सेय्योति । इमं गाथं वत्वा बोधिसत्तो उट्ठाय यथाकम्मं गतो
वड्ढकिस्सापि आतका सरीरकिच्चं अकंसु ।

सत्था एवं उपासका ! पुब्बेपि मकसं पहरिस्सामाति परं पहरणकमनुस्सा अहेसुं येवाति । इमं
धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा गाथं वत्वा पक्कन्तो पण्डितवाणिजो
पन अहमेव अहोसिन्ति ।

मकसजातकं [२१४]

१ सि०-पलितवड्ढकी । २ स्या०-लालामूगो ।

५. रोहिणीजातकं

सेय्यो अमित्तोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं अनाथपिण्डकसेट्ठिनो दासिं आरब्ध कथेसि ।

पञ्चपन्नवत्थु

अनाथपिण्डकस्स किर एका रोहिणी नाम दासी अहोसि । तस्सा वीहिपहरणट्ठाने आगन्त्वा महल्लिका माता निपज्जि । तं मक्खिका परिवारेत्वा सूचिया विज्झमाना विय खादन्ति । सा धीतरं आह—
अम्म ! मक्खिका मं खादन्ति । एता वारेहीति ।

सा वारेस्सामि अम्माति मुसलं उक्खिपित्वा मातुसरीरे मक्खिका मारेत्वा विनासं पापेस्सामीति मातरं मुसलेन पहरित्वा जीवितवखयं पापेसि । नं दिस्वा माता मे मताति रोदितुं आरभि । तं पवुत्ति सेट्ठिस्स आरोचेसु । सेट्ठी तस्सा सरीरकिच्चं कारेत्वा विहारं गन्त्वा सब्बं तं पवुत्ति सत्थु आरोचेसि । सत्था—नखो गहपति ! एसा मातुसरीरे मक्खिका मारेमीति इदानेव मूसलेन पहरित्वा मातरं मारेसि पुब्बेपि मारेसि येवाति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सेट्ठिकुले निव्वत्तिवा पितु अच्चयेन सेट्ठिट्ठानं पापुणि । तस्सापि रोहिणी नाम दासी अहोसि । सापि अत्तनो वीहिपहरणट्ठानं आगन्त्वा निपन्नाय^१ मातरा मक्खिका मे अम्म वारेहीति वुत्ता एवमेवं मुसलेन पहरित्वा मातरं जीवितवखयं पापेत्वा रोदितुं आरभि । बोधिसत्तो तं पवुत्ति सुत्वा अमित्तोपि हि इमस्मि लोके पण्डितो व सेय्योति चित्तेत्वा इमं गाथमाह—

सेय्यो अमित्तो मेधावी यञ्चे बालानुकम्पको ।

पस्स रोहिणिकं जम्मि मातरं हन्त्वान सोचतीति ॥

तत्थ मेधावीति पण्डितो आणी विभावी । यञ्चे बालानुकम्पकोति एत्थ एत्थ यन्ति लिंगविपल्लासो कतो । चेति नामत्थे निपातो । यो नाम बालो अनुकम्पको ततो सतगुणेन सहस्सगुणेन पण्डितो अमित्तो होन्तोपि सेय्यो येवाति अत्थो । अथवा—यन्ति पटिसेधनत्थे निपातो नो चे बालानुकम्पकोति अत्थो । जम्मिन्ति लामिकं दन्धं । मातरं हन्त्वा सोचतीति मक्खिका मारेस्सामीति मातरं हन्त्वान इदानि अयं बाला—सयमेव रोदति परिदेवति । इमिना कारणेन इमस्मि लोके अमित्तोपि पण्डितो व सेय्योति । बोधिसत्तो पण्डितं पसंसन्तो इमाय गाथाय धम्मं देसेसि ।

सत्था न खो गहपति ! एसा इदानेव मक्खिका मारेस्सामीति मातरं घातेसि पुब्बेपि घातेसि येवाति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा माता येव माता अहोसि, धीता येव धीता, महासेट्ठी पन अहमेव अहोसिति ।

रोहिणीजातकं [२१५]

६. आरामदूसकजातकं

न वे अनत्थकुसलेनाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जतरस्मि कोसलगामके उय्यानदूसकं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

सत्था किर कोसलेसु चारिकं चरमानो अञ्जतरं गामकं सम्पापुणि । तत्थेको कुटुम्बिको तथागतं निमन्तेत्वा अत्तनो उय्याने निसीदापेत्वा बुद्धपमुखस्स संघस्स दानं दत्त्वा—भन्ते ! यथास्विया इमस्मि उय्याने विचरथाति आह ।

भिक्षू उट्ठाय उय्यानपालं गहेत्वा उय्याने विचरन्ता एकं अंगणट्ठानं दिस्वा उय्यानपालं पुच्छिसु—उपासक ! इमं उय्यानं अञ्जत्थ सन्दच्छायं^१ इमस्मि पन ठाने कोचि स्खो वा गच्छो वा नत्थि, किन्नु खो कारणंति ?

भन्ते ! इमस्स उय्यानस्स रोपनकाले एको गामदारको उदकं सिञ्चिन्तो इमस्मि ठाने स्खपोतके उम्मूलं कत्वा मूलप्पमाणेन उदकं सिञ्चि । ते स्खपोतका मिलायित्वा मता । इमिना कारणेन इदं ठानं अंगणं जातन्ति । भिक्षू सत्थारं उपसंकमित्वा एतमत्थं आरोचेसु । सत्था न भिक्षवे ! सो गामदारको इदमेव आरामदूसको पुब्बेपि आरामदूसको येवाति वत्वा अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते वाराणसियं नक्खत्तं घोसयिसु । नक्खत्तभेरिसद्वसवण-कालतो पट्ठाय सकलनगरवासिनो नक्खत्तनिस्सितका हुत्वा विचरन्ति । तदा रज्जो उय्याने बहू मक्कटा वसन्ति । उय्यानपालो चिन्तेसि—नगरे नक्खत्तं घुट्ठं । इमे वानरे उदकं सिञ्चथाति वत्वा अहं नक्खत्तं कीळिस्सामीति जेट्ठकवानरं उपसंकमित्वा—सम्म वानरजेट्ठक ! इमं उय्यानं तुम्हाकम्पि बहूपकारं, तुम्हे एत्थ पुप्फफलपल्लवानि खादथ । नगरे नक्खत्तं घुट्ठं, अहं नक्खत्तं कीळिस्सामि । यावाहं न आगच्छामि ताव इमस्मि उय्याने स्खपोतकेसु उदकं सिञ्चितुं सक्खिस्सथाति पुच्छि ।

साधु सिञ्चिस्सामीति ।

तेनहि अप्पमत्ता होथाति उदकं सिञ्चनत्थाय तेसं चम्मकूटे^२ चेव दारुकूटे च दत्त्वा गतो ।

वानरा चम्मकूटे चेव दारुकूटे च गहेत्वा स्खपोतकेसु उदकं सिञ्चन्ति । अथ ने वानरजेट्ठको एवमाह—भो वानरा ! उदकं नाम रक्खितब्बं, तुम्हे स्खपोतकेसु उदकं सिञ्चन्ता उप्पाटेत्वा उप्पाटेत्वा मूलं ओलोकेत्वा गम्भीरगतेसु मूलेसु बहू उदकं सिञ्चथ, अगम्भीरगतेसु अप्पं । पच्छा अम्हाकं उदकं दुल्लभं भविस्सतीति ।

ते साधूति सम्पटिच्छित्वा तथा अकंसु । तस्मि समय एको पण्डितपुरिसो राजुय्याने ते वानरे तथा करोन्ते दिस्वा एवमाह—भो वानरा ! कस्मा तुम्हे स्खपोतके उप्पाटेत्वा उप्पाटेत्वा मूलप्पमाणेन उदकं सिञ्चथाति ? ते एवं नो वानरजेट्ठको ओवदतीति आहंसु । सो तं वचनं सुत्वा—अहो वत भो ! बाला अपण्डिता अत्थं करिस्सामाति अनत्थमेव करोन्तीति चिन्तेत्वा इमं गाथमाह—[२१६]

न वे अनत्थकुसलेन अत्थचरिया सुखावहा ।

हायेति अत्थं दुम्मेधो कपि आरामिको यथाति ॥

तत्थ वेति निपातमत्तं । अनत्थकुसलेनाति अनत्थे अनायतने कुसलेन अत्थे आयतने कारणे अकुसलेन चाति अत्थो । अत्थचरियाति वड्ढिकिरिया । सुखावहाति एवरूपेन अनत्थकुसलेन कायिकचेतसिकसुखसंखातस्स अत्थस्स चरिया न सुखावहा, न सक्का आवहितुन्ति अत्थो । किं कारणा ? एकन्तेनेव हि हापेति अत्थं दुम्मेधोति बालपुग्गलो अत्थं करिस्सामीति अत्थं हापेत्वा अनत्थमेव करोति । कपि आरामिको यथाति यथा आरामे नियुत्तो आरामरक्खणको मक्कथो अत्थं करिस्सामीति अनत्थमेव करोति । एवं यो कोचि अनत्थकुसलो तेन न सक्का अत्थचरियं आवहितुं । सो तज्जेव^१ अत्थं हापेति येवाति ।

एवं सो पण्डितपुरिसो इमाय गाथाय वानरजेठकं गरहित्वा अत्तनो परिसं आदाय उय्याना निक्खमि । सत्था न भिक्खवे ! एस गामदारको इदानेव आरामदूसको पुब्बेपि आरामदूसको येवाति वत्वा इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा वानरजेठको आरामदूसकगामदारको अहोसि । पण्डितपुरिसो पन अहमेवाति ।

आरामदूसकजातकं ।

७. वारुणिजातकं

न वे अनत्थकुसलेनाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो वारुणीदूसकं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

अनाथपिण्डकस्स किर सहायो एको वारुणिवाणिजो तिखिणं वारुणिं योजेत्वा हिरञ्जसुवण्णादीनि गहेत्वा विक्रिणन्तो महाजने सन्निपतिते तात ! त्वं दातब्बमूलं गहेत्वा वारुणिं देहिति अन्तेवासिकं आणापेत्वा सयं नहायितुं अगमासि । अन्तेवासिको महाजनस्स वारुणिं देन्तो मनुस्से अन्तरन्तरा लोणसक्खरं आहरापेत्वा खादन्ते दिस्वा सुरा अलोणिका भविस्सति लोणमेत्थ पक्खिपिस्सामीति सुराचाटियं नाळिमत्तं लोणं पक्खिपित्वा तेसं सुरं अदासि । ते मुखं पूरेत्वा छड्ढेत्वा—किं ते कतन्ति पुच्छिमु ।

तुम्हे सुरं पिवित्वा लोणं आहरापेन्तो दिस्वा लोणेन योजेसिन्ति ।

एवरूपं नाम मनार्प वारुणिनासेसि बालाति तं गरहित्वा उट्टायुट्टाय पक्कन्ता ।

वारुणिवाणिजो आगन्ता एकम्पि अदिस्वा—वारुणिपायका कहं गताति पुच्छि ।

सो तमत्थं आरोचेसि ।

अथ नं आचरियो—बाल ! एवरूपा नाम ते सुरा नासितीति गरहित्वा गन्त्वा इमं कारणं अनाथपिण्डकस्स आरोचेसि ।

अनाथपिण्डको अत्थि नो इदं कथापारभतन्ति जेतवनं गन्त्वा [२१७] सत्थारं वन्दित्वा एतमत्थं आरोचेसि ।

सत्था—न एस गहपति ! इदानेव वारुणीदूसको पुब्बेपि वारुणीदूसको येवाति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो बाराणसियं सेट्ठी अहोसि । तं उपनिस्साय एको वारुणीवाणिजो जीवति । सो तिखिणं सुरं योजेत्वा इमं विक्रिणाहीति अन्तेवासिकं वत्वा नहायितुं गतो । अन्तेवासिको तस्मिं गतमत्ते येव सुराय लोणं पक्खिपित्वा इमिनाव नयेन सुरं विनासेसि । अथस्स आचरियो आगन्त्वा तं कारणं ज्ञत्वा सेट्ठिस्स आरोचेसि । सेट्ठि अनत्थकुसला नाम बाला अत्थं करिस्सामाति अनत्थमेव करोन्तीति वत्वा इमं गाथमाह—

न वे अनत्थकुसलेन अत्थचरिया सुखवहा ।

हापेति अत्थं दुम्मेधो कोण्डञ्जो वारुणिं यथाति ॥

तत्थ कोण्डञ्जो वारुणिं यथाति यथा अयं कोण्डञ्जानामको अन्तेवासिको अत्थं करिस्सामीति लोणं पक्खिपित्वा वारुणिं हापेसि परिहापेसि विनासेसि एवं सब्बोपि अनत्थकुसलो अत्थं हापेतीति । बोधिसत्तो इमाय गाथाय धम्मं देसेसि ।

सत्थापि न एस गहपति ! इदानेव वारुणीदूसको पुब्बेपि वारुणीदूसको येवाति वत्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा वारुणीदूसको इदानिपि वारुणीदूसको अहोसि । बाराणसीसेट्ठि पन अहमेवाति ।

वारुणिजातकं

८. वेदम्भजातकं

अनुपायेन यो अत्यन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो दुब्बचं भिक्खुं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

तं हि भिक्खुं सत्था न त्वं भिक्खु ! इदानीं दुब्बचो पुब्बेपि दुब्बचो येव । तेनेव च कारणेन पण्डितानं वचनं अकत्वा तिण्हेन असिना द्विधा कत्वा छिन्नो हुत्वा मग्गे निपतित्थ । तं च एककं निस्साय पुरिससहस्सं जीवितक्खयं पत्तन्ति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते एकस्मिं गामके अञ्जतरो ब्राह्मणो वेदम्भं^१ नाम मन्तं जानाति । सो किर मन्तो अनग्घो महारहो नक्खत्तयोगे लद्धे तं मन्तं परिवत्तेत्वा आकासे उल्लोकिते आकासतो सत्तरतनवस्सं वस्साति । तदा बोधिसत्तो तस्स ब्राह्मणस्स सन्तिके सिप्पं उग्गण्हाति । अथेकदिवसं ब्राह्मणो बोधिसत्तं आदाय कोन चिदेव करणीयेन अत्तनो गामा निक्खमित्वा [२१८] चैतिरट्ठं^२ अगमासि । अन्तरामग्गे च एकस्मिं अरञ्जट्ठाने पच्चसता पेसनकचोरा नामपन्थघातं करोन्ति । ते बोधिसत्तं च वेदम्भब्राह्मणं च गण्हंसु ।

कस्मा पनेते पेसनकचोराति वुच्चन्ति ? ते किर द्वे जने गहेत्वा एकं धनाहरणत्थाय पेसेन्ति तस्मा पेसनकचोरातेव वुच्चन्ति । तेपि च एकस्मिं अरञ्जट्ठाने ठिता पितापुत्ते गहेत्वा पितरं त्वं अम्हाकं धनं आहरित्वा पुत्तं गहेत्वा याहीति वदन्ति । एतेनुपायेन मातुधीतरो गहेत्वा मातरं विस्सज्जेन्ति । जेट्ठकणिट्ठे गहेत्वा जेट्ठकभातिकं विस्सज्जेन्ति । आचरियन्तेवासिके गहेत्वा अन्तेवासिकं विस्सज्जेन्ति । ते तस्मिम्पि काले वेदम्भब्राह्मणं गहेत्वा बोधिसत्तं विस्सज्जेसु ।

बोधिसत्तो आचरियं बन्धित्वा-अहमेकाह्वीहच्चयेन आगमिस्सामि तुम्हे मा भायित्थ, अपि च खो पन मम वचनं करोथ । अज्ज धनवस्सापनकनक्खत्तयोगो भविस्सति । मा खो तुम्हे दुक्खं असहत्ता मन्तं परिवत्तेत्वा धनं वस्सापयित्थ । सचे वस्सापेस्सथ तुम्हे विनासं पापुणिस्सथ इमे च पच्चसता चोराति एवं आचरियं ओवदित्वा धनत्थाय अगमासि ।

चोरापि सुरिये अत्थंगते ब्राह्मणं बन्धित्वा निपज्जापेसु । तं खणञ्जेव पाचीनलोकधातुतो परिपुण्णं चन्दमण्डलं उट्ठहि । ब्राह्मणो नक्खत्तं ओलोकेन्तो, धनवस्सापनकनक्खत्तयोगो लद्धो, किम्मे दुक्खेन अनुभूतेन मन्तं परिवत्तेत्वा रतनवस्सं वस्सापेत्वा चोरानं धनं दत्वा यथासुखं गमिस्सामीति चिन्तेत्वा, चोरे आमन्तेसि-भो चोरा ! तुम्हे मं किमत्थाय गण्हित्थाति ?

धनत्थाय अय्याति ।

सचे वो धनेन अत्थो खिप्पं मं बन्धना मोचेत्वा सीसं नहापेत्वा अहतवत्थाति अच्छादेत्वा गन्धेहि विलिम्पापेत्वा पुप्फानि पिलन्धापेत्वा ठपेथाति ।

चोरा तस्स कथं सुत्वा तथा अकंसु । ब्राह्मणो नक्खत्तयोगं ज्ञत्वा मन्तं परिवत्तेत्वा आकासं उल्लोकेसि । तावदेव आकासा रतनानि पतिसु । चोरा तं धनं संकड्ढित्वा उत्तरासंगेसु भण्डिकं कत्वा पायिसु । ब्राह्मणोपि तेसं पच्छतोव अगमासि ।

अथ ते चोरे अञ्जे पञ्चसता चोरा गण्हसु । किमत्थं अम्हे गण्हथाति च वुत्ते धनत्थायाति आहंसु ।
यदि वो धनेन अत्थो एतं ब्राह्मणं गण्हथ एसो अकासं उल्लोकेत्वा धनं वस्सापेसि । अम्हाकम्पेतं
एतेनेव दिन्नन्ति ।

चोरा चोरे विस्सज्जेत्वा अम्हाकम्पि धनं देहीति ब्राह्मणं गण्हसु ।

ब्राह्मणो—अहं तुम्हाकं धनं ददेय्यं धनवस्सापनकनक्खत्तयोगो पन इतो संवच्छरमत्थके भविस्सति ।
यदि वो धनेन अत्थो अधिवासेथ तदा धनवस्सं वस्सापेस्सामीति आह ।

चोरा कुञ्जित्वा—अम्हो दुट्ठब्राह्मण ! [२१९] अञ्जेसं इदानीं धनं वस्सापेत्वा अम्हे अञ्जं
संवच्छरं अधिवासापेसीति—तिण्हेन असिना ब्राह्मणं द्विधा छिन्दित्वा मग्गे छड्ढेत्वा वेगेन अनुबन्धित्वा तेहि
चोरेहि सद्धिं युञ्जित्वा ते सब्बेपि मारेत्वा धनं आदाय पुन द्वे कोट्ठासा हुत्वा अञ्जमञ्जं युञ्जित्वा अड्ढ-
तियानि पुरिससत्तानि घातेत्वा एतेन उपायेन याव द्वे जना अवसिट्ठा अहेसु ताव अञ्जमञ्जं घातयिषु ।

एवं तं पुरिससहस्सं विनासं पत्तं । ते पन द्वे जना उपायेन तं धनं आहरित्वा एकस्मिं गामसमीपे
गहनट्ठाने धनं पटिच्छादेत्वा एको खगं गहेत्वा रक्खन्तो निसीदि । एको तण्डुले गहेत्वा भत्तं पचापेत्तुं गामं
पाविसि । लोभो च नामेस विनासमूलमेवाति । धनसन्तिके निसिन्नो चिन्तेसि—तस्मिं आगते इमं धनं द्वे कोट्-
ठासा^१ भविस्सन्ति यन्नूनाहं तं आगतमत्तमेव खग्गेन पहरित्वा घातेय्यन्ति । सो खगं सन्नयित्वा तस्स आगमनं
ओलोकेन्तो निसीदि ।

इतरोपि चिन्तेसि—त धनं द्वे कोट्ठासा भविस्सन्ति यन्नूनाहं भत्ते विसं पक्खपित्वा तं पुरिसं
भोजेत्वा जीवितक्खयं पापेत्वा एककोव धनं गण्हेय्यन्ति । सो निट्ठिते भत्ते सयं भुञ्जित्वा सेसके विसं पक्ख-
पित्वा तं आदाय तत्थ अगमासि ।

तं भत्तं ओतारेत्वा ठितमत्तमेव इतरो खग्गेन द्विधा तं पटिच्छन्ने ठाने छड्ढेत्वा तं च भत्तं भुञ्जित्वा
सयम्पि तत्थेव जीवितक्खयं पापुणि ।

एवं तं धनं निस्साय सब्बेपि विनासं पापुणिषु । बोधिसत्तोपि खो एकाहद्वीहचयेन धनं आदाय
आगतो । तस्मिं ठाने आचरियं अदिस्वा विप्पकिण्णं पन धनं दिस्वा आचरियेन मम वचनं अक्त्वा धनं वस्सापितं
भविस्सति सब्बेहि विनासं पत्तेहि भवितव्वन्ति महामग्गेन पायासि । गच्छन्तो आचरियं महामग्गे द्विधा छिन्नं
दिस्वा मम वचनं अक्त्वा मतोति दारुणि उद्धरित्वा चित्तकं कत्वा आचरियं ज्ञापेत्वा वनपुप्फेहि पूजेत्वा
पुरतो गच्छन्तो जीवितक्खयं पत्ते पञ्चसते पुरतो अड्ढतियसतेति अनुक्कमेन अवसाने द्वे जने जीवितक्खयं
पत्तं दिस्वा चिन्तेसि—इमं द्वीहि ऊनं पुरिससहस्सं विनासं पत्तं अञ्जेहि द्वीहि चोरेहि भवितव्वं । तेपि सन्थम्भितुं
न सक्खिस्सति कहन्नुखो ते गताति गच्छन्तो तेसं धनं आदाय गहनट्ठानपविट्ठमग्गं दिस्वा गच्छन्तो भण्डिक-
बद्धस्स धनस्स रासिं दिस्वा एकं भत्तपातिं अवत्थरित्वा मतं अहस । ततो इदं नाम तेहि कतं भविस्सतीति सब्बं
जत्वा कहन्नुखो सो पुरिसोति विचिन्तो तम्पि पटिच्छन्ने ठाने अपविट्ठं^२ दिस्वा अम्हाकमाचरियो मम वचनं
अक्त्वा अत्तनो दुब्बचभावेन [२२०] अत्तनापि विनासं पत्तो अपरम्पि तेन पुरिससहस्सं विनासितं अनुपायेन
वत अकारणेन अत्तनो वुड्ढिं पत्थयमाना^३ अम्हाकमाचरियो विय महाविनासमेव पापुणिससन्तीति चिन्तेत्वा
इमं गाथमाह—

अनुपायेन यो अत्थं इच्छति सो विहञ्जति ।

चेता हनिषु वेदभं सब्बे ते व्यसनमज्झगूति ॥

तत्थ सो विहञ्जतीति सो अनुपायेन अत्तनो अत्थं वुड्ढिं सुखं इच्छामीति अकाले वायामं करोन्तो

१. स्या०—द्वे कोट्ठासं । २. स्या०—अपविट्ठं । ३. स्या०—पट्ठयमाना ।

पुगलो विहञ्जाति किलमति महाविनासं पापुणाति । चेताति चेतियरट्ठवासिनो चोरा । हनिंस्सु वेदभन्ति वेदभमन्तवसेन वेदभोति लद्धनामं ब्राह्मणं हनिंस्सु । सब्बे ते व्यसनमज्झगूति ते पि च सब्बे अनवसेसा अञ्ज-मञ्जं घातयमाना व्यसनं अधिगच्छिंस्सु पटिलिंस्सुति ।

एवं बोधिसत्तो—यथा अम्हाकं आचरियो अनुपायेन अट्ठाने परक्कमं करोन्तो धनं वस्सापेत्वा अत्तना जीवितक्खयं पत्तो अञ्जेसञ्च पञ्चन्नम्पि जनसतानं विनासप्पच्चयो जातो । एवमेव यो अञ्जोपि अनुपायेन अत्तनो अत्थं इच्छित्वा वायामं करिस्सति सब्बो सो अत्तना च विनस्सिस्सति परेसं च विनासप्पच्चयो भविस्सतीति—वनं उल्लादेत्वा देवतासु साधुकारं ददमानासु इमाय गाथाय धम्मं देसेत्वा तं धनं उपायेन अत्तनो गेहं आहरित्वा दानादीनि पुञ्जानि करोन्तो यावतायुक्कं ठत्वा जीवितपरियोसाने सम्मपथं पूरयमानो अगमासि ।

सत्थापि न त्वं भिक्खु ! इदानीं दुब्बचो, पुब्बेपि दुब्बचोव, दुब्बचत्ता पन महाविनासं पत्तोति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि । तदा वेदभब्राह्मणो दुब्बचभिक्खु अहोसि, अन्तेवासिको पन अहमेवाति ।

नखत्तजातकं

नखत्तं पतिमानेन्तति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जतरं आजीवकं^१ आरब्ध कथेसि ।

पञ्चपञ्चवत्थु

सावत्थियं किरकं कुलधीतरं जनपदे एको कुलपुत्तो अत्तनो पुत्तस्स वारेत्वा असुकदिवसे नाम गण्हि-
स्सामीति दिवसं ठपेत्वा तस्मिं दिवसे सम्पत्ते अत्तनो कुलूपकं आजीवकं पुच्छि-भन्ते ! अञ्ज मयं एकं मंगलं
करिस्साम सोभनं नुखो नखत्तन्ति ?

सो अयं मं पठमं अपुच्छित्वाव दिवसं ठपेत्वा इदानीं पटिपुच्छति[२२१]होतु, सिक्खापेस्सामि नन्ति
कुञ्जित्वा-अञ्ज असोभनं नखत्तं । मा अञ्ज मंगलं करित्थ । सचे करिस्सथ महाविनासो भविस्सतीति आह ।

तस्मिं कुले मनुस्सा तस्स सद्दित्वा तं दिवसं न गच्छिषु । नगरवासिनो सब्बं मंगलकिरियं कत्वा तेसं
अनागमनं दिस्वा तेहि अञ्ज दिवसो ठपितो नो च खो आगता अम्हाकम्पि बहुं खयं कम्मं गतं । किं नो तेहि ?
अम्हाकं धीतरं अञ्जस्स दस्सामीति यथाकतेनेव मंगलेन धीतरं अञ्जस्स अदंसु ।

इतरे पुनदिवसे आगन्त्वा देथ नो दारिकन्ति आहंसु ।

अथ ने सावत्थिवासिनो जनपदवासिनो नाम तुम्हे छिन्नगहपतिका पापमनुस्सा । दिवसं ठपेत्वा
अवञ्जाय नागता । आगतमग्गेनेव पटिगच्छथ । अम्हेहि अञ्जेसं दारिका दिन्नाति परिभासिषु । ते तेहि
सद्धि कलहं कत्वा दारिकं अलभित्वा यथागतमग्गेनेव गता ।

तेनपि आजीवकेन तेसं मनुस्सानं मंगलन्तरायकतभावो भिक्खूनमन्तरे पाकटो जातो । ते भिक्खू
धम्मसभायं सन्निपत्तिता आवुसो ! आजीवकेन कुलस्स मंगलन्तरायो कतोति कथयमाना निसीदिसु ।

सत्था आगन्त्वा-काय नुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छि ?

ते-इमाय नामाति कथयिषु ।

न भिक्खवे ! इदानीं आजीवको तस्स कुलस्स मंगलन्तरायं करोति । पुब्बेपि एस तेसं कुञ्जित्वा
मंगलन्तरायं अकासि येवाति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते नगरवासिनो जनपदवासिनं धीतरं वारेत्वा दिवसं ठपेत्वा
अत्तनो कुलूपकं आजीवकं पुच्छिषु-भन्ते ! अञ्ज अम्हाकं एका मंगलकिरिया, सोभनं नुखो नखत्तन्ति ?

सो इमे अत्तनो रुचिया दिवसं ठपेत्वा इदानीं मं पुच्छन्तीति कुञ्जित्वा अञ्ज नेसं मंगलन्तरायं करि-
स्सामीति चिन्तेत्वा-अञ्ज असोभनं नखत्तं । सचे करोथ महाविनासं पापुणिस्सथाति आह । ते तस्स सद्दित्वा
नागमिषु ।

जनपदवासिनो तेसं अनागमनं अत्वा-ते अञ्ज दिवसं ठपेत्वापि न आगता किन्नो तेहीति, अञ्जे-
सं धीतरं अदंसु ।

नगरवासिनो पुनदिवसे आगन्त्वा दारिकं याचिषु । जनपदवासिनो-तुम्हे नगरवासिनो नाम
छिन्नहिरिका गहपतिका दिवसं ठपेत्वा दारिकं न गण्हित्थ । मयं तुम्हाकं अनागमनभावेन अञ्जेसं अदम्हाति ।

मयं आजीवकं पटिपुच्छित्वा नखत्तं न सोभनन्ति नागता । देथ नो दारिकन्ति ।

अम्हेहि तुम्हाकं अनागमनभावेन अञ्जेसं दिन्ना । इदानीं दिन्नदारिकं कथं पुन आनेस्सामाति ।

एवं तेसु अञ्जमञ्जं कलहं करोन्तेसु एको नगरवासी पण्डितपुरिसो एकेन कम्मेन जनपदं गतो तेसं नगरवासीनं मयं आजीवकं पुच्छित्वा नखत्तस्स असोभनभावेन नागताति कथेन्तानं सुत्वा—नखत्तेन को अत्थो ! ननु दारिकाय लद्धभावोव नखत्तन्ति वत्वा इमं गाथमाह—

नखत्तं पतिमानेन्तं^१ अत्थो बालं उपचचगा ।

अत्थो अत्थस्स नखत्तं किं करिस्सन्ति तारकाति ॥

तत्थ पतिमानेन्तन्ति ओलोकेन्तं । इदानीं नखत्तं भविस्सति इदानीं भविस्सतीति आगमयमानं । अत्थो बालं उपचचगाति एवं नगरवासिकं बालं दारिकटिलाभसंखातो अत्थो अतिवक्तो । अत्थो अत्थस्स नखत्तन्ति यं अत्थं परियेसन्तो चरति सो पटिलद्धो अत्थोव अत्थस्स नखत्तं नाम । किं करिस्सन्ति तारकाति इतरे पन आकासे तारका किं करिस्सन्ति ! कतरत्थं साधेन्तीति अत्थो । नगरवासिनो कलहं कत्वा दारिकं अलभित्वाव अगमंसु ।

सत्थापि न भिक्खवे ! एस आजीवको इदानेवस्स कुलस्स मंगलन्तरायं करोति पुब्बेपि अकासि येवाति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा आजीवको एतरहि आजीवकोव अहोसि । तानिपि कुलानि इदानीं कुलानेव गाथं वत्वा ठितो, पण्डितपुरिसो पन अहमेवाति ।

नखतजातकं

१०. दुम्मेधजातकं

दुम्मेधानन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो लोकथचरियं आरब्ध कथेसि । सा द्वादसनिपाते महा-
कण्हाजातके आवीभवस्सति ।

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स रज्जो अगमहेसिया कुच्छिस्मि
पटिसन्धि गणिह । तस्स मातु कुच्छितो निक्खन्तस्स नामगहणदिवसे ब्रह्मदत्तकुमारोति नामं अकमु । सो सोळ-
^१सवस्सुद्देसिको हुत्वा तक्कसिलायं सिप्पं उग्गणिहत्वा तिण्णं वेदानं पारं गत्वा अट्ठारसन्नं विज्जट्ठानानं निप्फ-
त्ति पापुणि । अथस्स पिता ओपरज्जं अदासि ।

तस्मिं समये बाराणसिवासिनो देवतामंगलिका होन्ति । देवतं नमस्सन्ति । बहूअजेळककुक्कुटसूक-
रादयो बधित्वा नानप्पकारेहि पुप्फगन्धेहि चैव मंसलोहितेहि च बलिकम्मं करोन्ति । बोधिसत्तो चिन्तेसि-
इदानि सत्ता देवतामंगलिका बहू पाणवधं करोन्ति । महाजनो येभ्य्येन अधम्मस्मियेव निविट्ठो । अहं पितु
अच्चयेन रज्जं लभित्वा एकम्पि अकिलमेत्वा उपायेनेव पाणवधं कातुं न दस्सामीति ।

सो एकदिवसं रथमभिरुह्य नगरा निक्खन्तो अट्ठस एकस्मिं महन्ते वटरुक्खे महाजनं सन्निपतितं
तस्मिं रुक्खे निब्बत्तदेवताय सन्तिके पुत्तधीतुयसधनादिमु यं यं इच्छति तं तं पत्थेन्तं^२ । सो रथा [२२३]
ओरुह्य तं रुक्खं उपसंकमित्वा गन्धपुप्फेहि पूजेत्वा उदकेन अभिसेकं कत्वा रुक्खं पदक्खिणं कत्वा देवता-
मंगलिको विय हुत्वा देवतं नमस्सित्वा रथं आरुह्य नगरमेव पाविसि ।

ततो पट्ठाय इमिनाव नियामेन अन्तरन्तरे तत्थ गत्वा देवतामंगलिको विय पूजं करोति । सो
अपरेन समयेन पितु अच्चयेन रज्जे पत्तिट्ठाय चतस्सो अगतियो वज्जेत्वा दस राजधम्मे अकोपेन्तो धम्मेन
रज्जं कारेन्तो चिन्तेसि-मय्हं मनोरथो मत्थकं पत्तो । रज्जे पत्तिट्ठितोस्मि । यं पनाहं पुब्बे एकं अत्थं चिन्तयि
इदानि तं मत्थकं पापेस्सामीति । अमच्चे च ब्राह्मणगहपतिकादयो च सन्निपातापेत्वा आमन्तेसि-जानाथ
भो ! मया केन कारणेन रज्जं पत्तन्ति ?

न जानाम देवाति ।

अपि वोहं असुकं नाम वटरुक्खं गन्धादीहि पूजेत्वा अज्जलिं पग्गहेत्वा नमस्समानो दिट्ठपुब्बोति ?
आम देवाति ।

तदाहं पत्थनं अकासि-सचे रज्जं पापुणिस्सामि बलिकम्मं ते करिस्सामीति तस्सा मे देवताय
आनुभावेन इदं रज्जं लद्धं । इदानि तस्सा बलिकम्मं करिस्सामि तुम्हे पपञ्चं अक्त्वा खिप्पं देवताय बलिकम्मं
सज्जेथाति ।

किं गण्हाम देवाति ?

भो ! अहं देवताय आयाचमानो ये च मय्हं रज्जे पाणातिपातादीनि पञ्चदुस्सीलकम्मानि दस अकु-
सलकम्मपथे समादाय वत्तिस्सन्ति ते घातेत्वा अन्तवट्ठिमंसलोहितादीहि बलिकम्मं करिस्सामीति आयाचिं ।
तस्सा तुम्हे एवं भेरिं चरापेथ, अम्हाकं राजा उपराजकाले येव एवं आयाचि सच्चाहं रज्जं पापुणिस्सामि ये मे

रज्जे दुस्सीला भविस्सन्ति ते सब्बे घातेत्वा बलिकम्मं करिस्सामीति । सो इदानीं पञ्चविधं दसविधं दुस्सीलकम्मं समादाय वत्तमानानं दुस्सीलानं सहस्सं घातापेत्वा तेसं हृदयमंसादीनि गाहापेत्वा देवताय बलिकम्मं कारेतुकामो—एवं नगरवासिनो जानन्तूति । एवञ्च पन वत्वा ये दानि इतो पट्ठाय दुस्सीलकम्मे वत्तिस्सन्ति तेसं सहस्सं घातेत्वा यञ्जो यजित्वा आयाचनतो मुच्चिस्सामीति एतमत्थं पकासेन्तो इमं गाथमाह—

दुम्मेधानं सहस्सेन यञ्जो मे उपयाचितो ।

इदानीं खो हं यजिस्सामि बहू अधम्मिको जनोति ॥

तत्थ दुम्मेधानं सहस्सेनाति इदं कम्मं कातुं वट्ठति इदं न वहतीति अजाननभावेन दससु वा पन अकुसलकम्मपथेसु समादाय वत्तनभावेन दुट्ठा मेधा एतेसन्ति दुम्मेधा । तेसं दुम्मेधानं निप्पञ्जानं बालपुगलानं गणित्वा गहितेन सहस्सेन । यञ्जो मे उपयाचितोति मया देवतं उपसंकमित्वा एवं यजिस्सामीति यञ्जो याचितो । इदानीं खो हं यजिस्सामिति सो अहं इदानीं आयाचनेन रज्जस्स पटिलद्धत्ता इदानीं यजिस्सामि किं कारणा ? इदानीहि बहू अधम्मिको जनो [२२४] तस्मा इदानीं नं गहेत्वा बलिकम्मं करिस्सामीति ।

अमच्चा बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा साधु देवाति द्वादसयोजनिके बाराणसीनगरे भेरिं चरापेसुं । भेरिया आणं सुत्वा एकम्पि दुस्सीलकम्मं समादाय ठितो एको पुरिसोपि नाहोसि । इति याव बोधिसत्तो रज्जं कारेसि ताव एकपुगलोपि पञ्चसु वा दससु वा दुस्सीलकम्मेसु एकम्पि कम्मं करोन्तो न पञ्जायित्थ । एवं बोधिसत्तो एकपुगलम्पि अकिलमेन्तो सकलरट्ठवासिनो सीलं रक्खापेत्वा सयम्पि दानादीनि पुञ्जानि करित्वा जीवितपरियोसाने अत्तनो परिसं आदाय देवनगरं पूरेन्तो अगमासि ।

सत्थापि न भिक्खवे ! तथागतो इदानीं लोकस्स अत्थं चरति पुब्बेपि चरि येवाति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा परिसा बुद्धपरिसा अहेसुं । बाराणसीराजा पन अहमेवाति ।

दुम्मेधजातकं

अत्थकामवग्गो पञ्चमो पठमपण्णासको

६. आसिसवग्गवण्णना

१. महासीलवजातकं

आसिसेथेव पुरिसोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो ओस्सट्ठविरियं भिक्खुं आरब्भ कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

तं हि सत्था सच्चं किर त्वं भिक्खु ! ओस्सट्ठविरियोति पुच्छि । आम भन्तेति च वुत्ते-कस्मा त्वं भिक्खु ! एवरूपे निग्यानिकसासने पब्बजित्वा विरियं ओस्सज्जि ? पुब्बे पण्डिता रज्जा परिहायित्वापि अत्तनो विरिये ठत्वाव नट्ठम्पि यसं पुन उप्पादयिस्सुति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो रज्जो अग्गमहेसिया कुच्छिस्मि निब्बत्तो ! तस्स नामगहणदिवसे सीलवकुमारोति नामं अकंसु । सो सोलसवस्सपदेसिकोव सब्बसिप्पेसु निप्फत्ति पत्वा अपरभागे पितु अच्चयेन रज्जे पतिट्ठितो महासीलवराजा नाम अहोसि धम्मिको धम्मराजा । सो नगरस्स चतुसु द्वारेसु चतस्सो, मज्जे एकं निवेसनद्वारे एकन्ति छ दानसालायो कारेत्वा कपणद्विकानं दानं देति सीलं रक्खति उपोसथकम्मं करोति । खन्तिमेत्तानुद्दयसम्पन्नो अंके निसिन्नं पुत्तं विय सब्बसत्ते परितोसयमानो धम्मेन रज्जं कारेति । तस्सेको अमच्चो अन्तेपुरे पटुब्बित्वा^३ अपरभागे पाकटो जातो । अमच्चा रज्जो आरोचेसु ।

राजा परिगण्हन्तो अत्तना[२२५]पच्चक्खतो जत्वा तं अमच्चं पक्कोसापेत्वा-अन्धबाल! अयुत्तं ते कतं न त्वं मम विजिते वसितुं अरहसि, अत्तनो धनं च पुत्तदारे च गहेत्वा अज्जत्थ याहीति रट्ठा पब्बाजेसि ।

सो कासिरट्ठं अतिक्कम्म कोसलराजानं उपट्ठहन्तो अनुक्कमेन रज्जो अब्भन्तरे विस्सासिको जातो । सो एकदिवसं कोसलराजानं आह-देव ! बाराणसीरज्जं नाम निम्मक्खिकमधुपटलसदिसं राजा अतिमुदुको अप्पेनेव बलवाहनेन सक्का बाराणसीरज्जं गण्हितुन्ति ।

राजा तस्स वचनं सुत्वा बाराणसीरज्जं नाम महा अयं च अप्पेनेव बलवाहनेन सक्का गण्हितुन्ति आह । किन्नुखो पयुत्तकचोरो सियाति चिन्तेत्वा-पयुत्तकोसि मज्जेति आह ।

नाहं देव ? पयुत्तको, सच्चमेव वदामि । सचे मे न सद्दहथ मनुस्से पेसेत्वा पच्चन्तगामं हनापेथ । ते मनुस्से गहेत्वा अत्तनो सन्तिकं नीते चोरानं धनं दत्वा विस्सज्जेस्सतीति ।

राजा अयं अतिविय सूरुो हुत्वा कथेति वीमंसिस्सामि तावाति-अत्तनो पुरिसे पेसेत्वा पच्चन्तगामं हनापेसि । ते चोरे गहेत्वा बाराणसीरज्जो दस्सेसु । राजा ते दिस्वा-ताता ! कस्मा गामं हनथाति पुच्छि ।

जीवितुं असक्कोन्ता देवाति ।

अथ कस्मा मम सन्तिकं न आगमित्थ ? इतो दानि पट्ठाय एवरूपं माकरित्थाति तेसं धनं दत्वा विस्सज्जेसि ।

ते गन्त्वा कोसलरज्जो तं पवुत्ति आरोचेसु । सो एत्तकेनापि गन्तुं अविसहन्तो पुन मज्जे जनपदं हनापेसि । तेपि चोरे राजा तथेव धनं दत्वा विस्सज्जेसि । सो एत्तकेनापि अगन्त्वा पुन पेसेत्वा अन्तरवीथियं विलुम्पापेसि । राजा तेसम्पि चोरानं धनं दत्वा विस्सज्जेसि येव । तदा कोसलराजा अतिविय धम्मिको राजाति जत्वा बाराणसीरज्जं गहेस्सामीति बलवाहनं आदाय निग्यासि ।

तदा पन बाराणसीरञ्जो मत्तवारणेपि अभिमुखं आगच्छन्ते अनिवत्तनधम्मा, असनियापि सीसे पतन्तिया असन्तसनसभावा सीलवमहाराजस्स रुचियासति सकलजम्बुदीपे रज्जं गहेतुं समत्था सहस्स-मत्ता अभेज्जवरसूरमहायोधा होन्ति । ते कोसलराजा आगच्छतीति सुत्वा राजानं उपसंकमित्वा—देव ! कोसलराजा किर बाराणसीरज्जं गण्हस्सामीति आगच्छति । गच्छाम मयं अम्हाकं रज्जसीमं अनोक्कन्त-मत्तमेव नं पोथेत्वा गण्हामाति वदिसु ।

ताता ! मं निस्साय अञ्जरेसं किलमनकिच्चं नत्थि । रज्जत्थिका रज्जं गण्हन्तु । मा गमित्थाति निवारेसि ।

कोसलराजा रज्जसीमं अतिक्कमित्वा जनपदमज्झं पाविसि । अमच्चा पुनपि राजानं उपसंकमित्वा तथेव वदिसु । राजा पुरिमनयेनेव निवारेसि । कोसलराजा बाहनगरेठ्ठा रज्जं वा देतु युद्धं वाति सीलव[२२६] महाराजस्स सासनं पेसेसि । राजा तं सुत्वा नत्थि मया सद्धि युद्धं, रज्जं गण्हातूति पटिसासनं पेसेसि ।

पुनपि अमच्चा राजानं उपसंकमित्वा—देव ! न मयं कोसलरञ्जो नगरं पविसितुं देम, बहिनगरे येव नं पोथेत्वा गण्हामाति आहंसु ।

राजा पुरिमनयेनेव निवारेत्वा नगरद्वारानि अवापुरापेत्वा सद्धि अमच्चसहस्सेन महातले पल्लक-मज्झे निसीदि ।

कोसलराजा महन्तेन बलवाहनेन बाराणासि पाविसि । सो एकम्पि पटिसत्तुं अपस्सन्तो रञ्जो निवेसनद्वारं गत्वा अमच्चगणपरिवृतो अपारुतद्वारे निवेसने अलंकतपटियत्तं महातलं आरुह्य निसिन्नं निरप-राधं सीलवमहाराजानं सद्धि अमच्चसहस्सेन गण्हापेत्वा गच्छथ इमं राजानं अमच्चेहि पच्छावाहं^१ गाळ्हबन्धनं बन्धित्वा आमकसुसानं नेत्वा गळप्पमाणे आवाटे खणित्वा यथा एकोपि हत्थं उक्खिपितुं न सक्कोति एवं पंसु पक्खिपित्वा निखणथ । रत्तिं सिगाला आगत्वा एतेसं कातब्वयुत्तकं करिस्सन्तीति आह ।

मनुस्सा चोररञ्जो आणं सुत्वा राजानं सद्धि अमच्चेहि पच्छावाहं गाळ्हबन्धनं बन्धित्वा निक्ख-मिसु । तस्मिम्पि काले सीलवमहाराजा चोररञ्जो आघातमत्तम्पि नाकासि । तेसुपि अमच्चेसु एवं बन्धित्वा नीयमानेसु एकोपि रञ्जो वचनं भिन्दितुं समत्थो नाम नाहोसि । एवं सुविनीता किरस्स परिसा । अथ ते राजपुरिसा सामच्चं सीलवराजानं आमकसुसानं नेत्वा गळप्पमाणे आवाटे खणित्वा सीलवमहाराजानं मज्झे उभोसु पस्सेसु सेसामच्चेति एवं सब्बेपि आवाटे ओतारेत्वा पंसु आकिरित्वा घनं आकोटेत्वा अगमंसु । सीलव-राजा अमच्चे आमन्तेत्वा चोररञ्जो उपरि कोपं अकत्वा मेत्तमेव भावेथ ताताति ओवदि ।

अथ अड्ढरत्तसमये मनुस्समंसं खादिस्सामाति सिगाला^२ आगमिसु । ते दिस्वा राजा च अमच्चा च एकप्पहारेनेव सद्धमकंसु । सिगाला भीता पलायिसु । ते निवत्तित्वा ओलोकेन्ता पच्छतो कस्सचि अनागमनभावं जत्वा पुन पच्चागमिसु । इतरेपि तत्थेव सद्धमकंसु । एवं याव ततियं पलायित्वा पुन ओलोकेन्तो तेसु एकस्सापि अनागमनभावं जत्वा वज्झप्पत्ता एते भविस्सन्तीति सूरा हुत्वा निवत्तित्वा पुन तेसु सद्धं करोत्तेसुपि न पलायिसु । जेट्ठकसिगालो राजानं उपगञ्छि । सेसा सेसानं सन्तिकं अगमंसु । उपायकुसलो राजा तस्स अत्तनो सन्तिकं आगतभावं जत्वा डसितुं ओकासं देन्तो विय गीवं उक्खिपित्वा तं गीवाय डसमानं हनुकट्ठिकेन आकड्ढित्वा यन्ते पक्खिपित्वा विय गाळ्हकं गण्हि । नागबलेन रञ्ज्या हनुकट्ठिकेन आकड्ढित्वा गीवायं दळ्हं गहितसिगा-लो अत्तानं मोचेतुं [२२७] असक्कोन्तो मरणभयतज्जितो महाविरवं विरवि । अवसेससिगाला तस्स तं अट्ठ-स्सरं सुत्वा एकेन पुरिसेन गहितो भविस्सतीति अमच्चे उपसंकमितुं असक्कोन्तो मरणभयतज्जिता सब्बे पला-

यिसु । रञ्जो हनुकट्टिकेन यन्ते पक्खपित्वा विय दळ्हं कत्वा गहितसिगाले अपरापरं सञ्चरन्ते पंसु सिथि-
ला अहोसि । सोपि सिगालो मरणभयभीतो चतुहि पादेहि रञ्जो उपरिमभागे पंसुं अपब्बूहि । राजा पंसुनो
सिथिलभावं जत्वा सिगालं विस्सज्जेत्वा नागबलो थामसम्पन्नो अपरापरं संचरन्तो उभो हत्थे उक्खपित्वा
आवाटमुखवट्टियं ओलुब्भ वातच्छिन्नवलाहको विय निक्खमित्वा ठितो अमच्चे अस्सासेत्वा पंसुं वियूहित्वा
सब्बे उद्धरित्वा अमच्चपरिवृतो आमकसुसाने अट्ठासि ।

तस्मिं समये मनुस्सा एकं मतमनुस्सं आमकसुसाने छड्डेन्ता द्विन्नं यक्खानं सीमन्तरिकाय छड्डेसुं ।
ते यक्खा तं मतमनुस्सं भाजेतुं असक्कोन्ता—मयं इमं भाजेतुं न सक्कोम अयं सीलवराजा धम्मिको एस नो भा-
जेत्वा दस्सति एतस्स सन्तिकं गच्छामाति—तं मतमनुस्सं पादे गहेत्वा आकड्डेन्ता रञ्जो सन्तिकं गन्त्वा—
देव ! अम्हाकं इमं भाजेत्वा देहीति आहंसु ।

भो यक्खा ! अहं इमं तुम्हाकं भाजेत्वा ददेय्यं, अपरिसुद्धो पनम्हि नहायिस्सामि तावाति ।

यक्खा चोररञ्जो ठपितवासितउदकं अत्तनो आनुभावेन आहरित्वा रञ्जो नहानत्थाय अदंसु ।
नहात्वा ठितस्स संहरित्वा ठपिते चोररञ्जो साटके आहरित्वा अदंसु । ते निवासेत्वा ठितस्स चतुजातिगन्ध-
समुग्गं आहरित्वा अदंसु । गन्धे विलिम्पित्वा ठितस्स सुवण्णसमुग्गे मणितालवण्टेसु ठपितानि नानापुष्पानि आह-
रित्वा अदंसु । पुष्पानि पिलिन्धित्वा ठितकाले—अञ्जं किं करोमाति पुच्छिसु ।

राजा अत्तनो छातकाकारं दस्सेसि ।

ते गन्त्वा चोररञ्जो सम्पादितं नानगरसभोजनं आहरित्वा अदंसु । राजा नहानानुल्लितो^१
मण्डितपसाधितो नानगरसभोजनं भुञ्जि । यक्खा चोररञ्जो ठपितवासितपानीयं सुवण्णभिकारेनेव सुवण्ण-
सरकेनपि सिद्धिं आहरिसु । अथस्स पानीयं पिबित्वा मुखं विक्खालेत्वा हत्थे धोवितकाले चोररञ्जो सम्पादितं
पञ्चसुगन्धिकपरिवासं^२ तम्बूलं आहरित्वा अदंसु । तं खादित्वा ठितकाले—अञ्जं किं करोमाति पुच्छिसु ।

गन्त्वा चोररञ्जो उस्सीसके निक्खित्तं मंगलखगं आहरथाति ।

ते तम्पि गन्त्वा आहरिसु । राजा खगं गहेत्वा तं मतमनुस्सं उज्जुकं ठपापेत्वा मत्थकमज्जे अस्सिता
पहरित्वा द्वे कोट्ठासे कत्वा द्विन्नं यक्खानं समविभत्तमेव विभजित्वा अदासि । दत्वा च पन खगं धोवित्वा
सन्नयहित्वा अट्ठासि । अथ ते यक्खा मनुस्समसं खादित्वा सुहिता हुत्वा तुट्ठचित्ता—[२२८] अञ्जं ते
महाराज ! किं करोमाति पुच्छिसु ।

तेनहि तुम्हे अत्तनो आनुभावेन मं चोररञ्जो सिरिगम्भे ओतारेथ । इमे च अमच्चे अत्तनो अत्तनो
गेहे पतिट्ठापेथाति ।

ते साधु देवाति सम्पटिच्छित्वा तथा अकंसु ।

तस्मिं समये चोरराजा अलंकतसिरिगम्भे सिरिसयनपिट्ठे निपन्नो निदायति । राजा तस्स पमत्तस्स
निदायन्तस्स खगगतलेन उदरं पहरि । सो भीतो पबुज्झित्वा दीपालोकेन सीलवमहाराजानं सञ्जानित्वा सयना
वृट्ठाय सति^३ उपट्ठेत्वा ठितो राजानं आह—महाराज ! एवरूपाय रत्तिया गहितारक्खे पिहितद्वारे भवने
आरक्खमनुस्सेहि निरोकासे ठाने खगं सन्नयित्वा अलंकतपटियत्तो कथं नाम त्वं इमं सयनपिट्ठं आगतोति ?

राजा अत्तनो आगमनाकारं सब्बं वित्थारतो कथेसि ।

तं सुत्वा चोरराजा संविग्गमानसो—महाराज ! अहं मनुस्सभूतोपि समानो तुम्हाकं गुणं न जानामि ।
परेसं लोहितमंसखादकेहि पन कक्खळेहि फरुसेहि यक्खेहि तव गुणा ज्ञाता ! न दानाहं नरिन्द ! एवरूपे सील-

१ सी०—नहात्वानुल्लितो । २ रो०—पञ्चसुगन्धिकपरिवारं । ३ सी०—धिति ।

सम्पन्ने तयि दुब्धिस्सामीति-खग्गं आदाय सपथं कत्वा राजानं खमापेत्वा महासयने निपज्जापेत्वा अत्तनो खुद्द-
कमञ्चके निपज्जित्वा पभाताय रत्तिया उट्ठिते सुरिये भेरिञ्चरापेत्वा सब्बसेनियो च अमच्चब्राह्मणगहपतिके
च सन्निपातापेत्वा तेसं पुरतो आकासे पुण्णचन्दं उक्खिपन्तो विय सीलवरञ्जो गुणे कथेत्वा परिसमज्जे येव
पुन राजानं खमापेत्वा रञ्जं पटिच्छापेत्वा इतो पट्ठाय तुम्हाकं उप्पन्नो चोरूपद्दवो मय्हं भारो मया गहितार-
क्खा तुम्हाकं रञ्जं कारेथाति वत्वा पेसुञ्जकारस्स आणं कत्वा अत्तनो बलवाहनं आदाय सकरट्ठमेव गतो ।

सीलवमहाराजापि खो अलंकतपटियत्तो सेतच्छत्तस्स हेट्ठा सरभपादके कञ्चनपल्लंके निसिन्नो
अत्तनो सम्पत्तिं ओलोकेत्वा अयं च एवरूपा सम्पत्तिं अमच्चसहस्सस्स च जीवितपटिलाभो मयि विरियं अकरो-
न्ते न किञ्चि अभविस्स, विरियवलेन पनाहं नट्ठं च इमं यसं पटिलभिं, अमच्चसहस्सस्स च जीवितदनं अदासि,
आसाच्छेदं वत अकत्वा विरियमेव कत्तब्बं, कतविरियस्स हि फलं नाम एवं समिज्जतीति चिन्तेत्वा उदानवसेन
इमं गाथमाह—

आसिसेथेव पुरिसो न निब्बिन्देय पण्डितो ।

पस्सामि वोहं अत्तानं यथा इच्छि तथा अहूति ॥

तत्थ आसिसेथेवाति एवाहं विरियं आरभन्तो इमम्हा दुक्खा मुञ्चिस्सामीति अत्तनो विरियबल्ले
आसं करोथेव । न निब्बिन्देय पण्डितोति पण्डितो उपायकुसलो युत्तट्ठाने विरियं करोन्तो अहं इमस्स विरियस्स
फलं न लभिस्सामीति न उक्कड्ढेय्य, आसाच्छेदकम्मं न करेय्याति अत्थो । पस्सामि वोहं अत्तानन्ति एत्थ वोति
निपातमत्तं । अहं अज्ज अत्तानं पस्सामि । यथा इच्छि तथा अहूति अहं हि आवाटे निखातो तम्हा दुक्खा मुञ्चित्वा
पुन अत्तनो रज्जसम्पत्तिं इच्छि सो अहं इमं सम्पत्तिं पत्तं अत्तानं पस्सामि यथेवाहं पुब्बे इच्छि तथेव मे अत्ता
जातोति । एवं बोधिसत्तो अहो वत भो ! सीलसम्पन्नानं विरियफलं नाम समिज्जतीति इमाय गाथाय उदानं
उदानेत्वा यावजीवं पुञ्जानि करित्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्थापि इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने ओस्सट्ठविरियो भिक्खु
अरहत्ते पतिट्ठासि । सत्था अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा पट्ठुट्ठामच्चो देवदत्तो अहोसि ; अमच्च-
सहस्सं बुद्धपरिसा, सीलवमहाराजा पन अहमेवाति ।

२. चूलजनकजातकं

वायमेथेव पुरिसोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो ओस्सट्ठविरियमेव आरब्भ कथेसि । तत्थ यं दत्तब्बं तं सब्बं महाजनकजातके आवीभविस्सति । जनकराजा पन सेतच्छत्तस्स हेट्ठा निसिन्नो इमं गाथमाह-

वायमेथेव पुरिसो न निदिबन्देय्य पण्डितो ।

पस्सामि वोहं अत्तानं उदका थलमुब्भतन्ति ॥

तत्थ वायमेथेवाति वायामं करोथेव । उदका थलमुब्भतन्ति उदकतो थलमुत्तिण्णं थले पतिट्ठितं अत्तानं पस्सामीति । इधापि ओस्सट्ठविरियो भिक्खु अरहत्तपत्तो । जनकराजा सम्मासम्बुद्धोव अहोसीति ।

चूलजनकजातकं

३. पुण्णपातिजातकं

तत्थ पुण्णपातियोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो विसवारुणि आरब्भ कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

एकं समयं सावत्थियं सुराधुत्ता सन्निपत्तिवा मन्तयिषु—सुरामूलं नो खीणं कहन्नु खो लभिस्सामाति ।
अथेको कक्खलधुत्तो आह—मा चिन्तयित्थ, अत्थेको उपायोति ।

कतरुपायो नामाति ?

अनाथपिण्डको अंगुलिमुद्दिका पिलन्धीत्वा मट्ठसाटकनिवत्थो राजुपट्ठानं गच्छति, मयं सुरा-
पातिय^१ विसञ्जीकरणभेसज्जं पक्खिपित्वा आपाणं सज्जेत्वा निसीदित्वा अनाथपिण्डकस्स आगमनकाले इतो
एहि महासेट्ठीति पक्कोसित्वा तं सुरं पायेत्वा विसञ्जीभूतस्स अंगुलिमुद्दिका च साटके च गहेत्वा सुरामूलं
करिस्सामाति ।

ते साधूति सम्पटिच्छित्वा तथा कत्वा सेट्ठिस्स आगमनकाले पटिमग्गं गत्वा—सामि ! इतो
ताव आगच्छथ अयं अम्हाकं सन्तिके अतिमनापा सुरा, थोकं पिवित्वा गच्छथाति वदिस्सु ।

सोतापन्नो अरियसावको किं सुरं पिविस्सति ! अनत्थिको समानोपि पन इमे धुत्ते परिगण्हिस्सामीति
तेसं आपाणभूमिं गत्वा तेसं किरियं ओलोकेत्वा अयं सुरा इमेहि इमिना नाम कारणेन योजिताति अत्वा इतो-
दानि पट्ठाय इमे इतो पलापेस्सामीति चिन्तेत्वा आह—अरे दुट्ठधुत्ता ! तुम्हे सुरापातियं भेसज्जं पक्खिपित्वा
आगतागते पायेत्वा विसञ्जी कत्वा विळुम्पिस्सामाति आपाणमण्डलं सज्जेत्वा निसिन्ना केवलं इमं सुरं वण्णेथ ।
एकोपि वो उक्खिपित्वा पिवितुं न उस्सहति । सचे अयं अयोजितका अस्स तुम्हे च पिवेय्याथाति ।

ते धुत्ते तज्जेत्वा ततो पलापेत्वा अत्तनो गेहं गत्वा धुत्तेहि कतकारणं तथागतस्स आरोचेस्सामीति
जेतवनं गत्वा सत्थु आरोचेसि ।

सत्था—न इदानीं ताव गहपति ! ते धुत्ता तं वञ्चेतुकामा जाता पुब्बे पन पण्डितेपि वञ्चेतुकामा
अहेसुन्ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो बाराणसीसेट्ठि अहोसि । तदापेते धुत्ता एव-
मेव सम्मन्तेत्वा सुरं योजेत्वा बाराणसीसेट्ठिस्स आगमनकाले पटिमग्गं गत्वा एवमेव कथयिषु । सेट्ठि अनत्थि-
को हुत्वा ते पटिगण्हितुकामो गत्वा तेसं किरियं ओलोकेत्वा इदन्नाम एते कातुकामा पलापेस्सामि ते इतोति
चिन्तेत्वा एवमाह—भो धुत्ता ! सुरं पिवित्वा राजकुलं गन्तुं नाम न युत्तं । राजानं दिस्वा पुन आगच्छन्तो
जानिस्सामि । तुम्हे इधेव निसीदथाति ।

राजुपट्ठानं गत्वा पच्चागञ्छि । धुत्ता—इतो एथ सामीति ।

सो तत्थ गत्वा भेसज्जयोजिता पातियो ओलोकेत्वा एवमाह—भो धुत्ता ! तुम्हाकं किरिया मय्हं
न रुच्चति तुम्हाकं सुरापातियो यथापुरिताव ठिता, तुम्हे केवलं सुरं वण्णेथ न पन पिवथ । स चायं मनापा अस्स
तुम्हेपि पिवेय्याथ इमाय पन विससंयुत्ताय भवितव्वन्ति तेसं मनोरथं भिन्दन्तो इमं गाथमाह—

नायं रुक्खो दुरारूहो नपि गामतो आरका ।

आकारकेन जानामि नायं साधुफलो दुमोति ॥

तत्थ नायं रुक्खो दुरारूहोति अयं विसरुक्खो न दुक्खारूहो होति । उक्खिपित्वा ठपितनिस्सेणि विय सुखेन आरोहितुं सक्काति वदति । नपि गामतो आरकाति गामतो दूरे ठितोपि न होति गामद्वारे ठितो येवाति दीपेति । आकारकेन जानामीति इमिना दुविधेन कारणेनाहं इमं रुक्खं जानामि किन्ति ! नायं साधुफलो दुमोति सचे हि अयं मधुरफलो अम्बरुक्खो अभविस्स एवं सुखारूहे अविदूरे ठिते एतस्मि एकम्पि फलं न तिट्ठेय्य, फलखादकमनुस्सेहि निच्चं परिवुतोव अस्स । एवं अहं अत्तनो जाणेन परिच्छिन्दित्वा इमस्स विसरुक्खभावं अञ्जासिन्ति महाजनस्स धम्मं देसेत्वा सोत्थिगमनं गतो ।

सत्थापि एवं भिक्खवे ! पुब्बे पण्डिता फलकुसला अहेसुन्ति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा परिसा बुद्धपरिसा अहेसुं सत्थवाहो पन अहमेवाति ।

फलजातकं

५. पञ्चावुधजातकं

यो अलीनेन चित्तेनाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं ओस्सट्ठविरियं भिक्खुं आरब्धं कथेसि ।

पठ्चुपन्नवत्थु

तं हि भिक्खुं सत्था आमन्तेत्वा—सच्चं किर त्वं भिक्खु ! ओस्सट्ठविरियोति पुच्छित्वा [२३३]
सच्चं भगवाति वुत्ते—भिक्खु ! पुब्बे पण्डिता विरियं कातुं युत्तट्ठाने विरियं कत्वा रज्जसम्पत्तिं पापुणिंसूति
वत्वा अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स रज्जो अगमहेसिया कुच्छिस्मि निब्बत्ति ।
तस्स नामगहणदिवसे अट्ठसत्तं ब्राह्मणे सब्बकामेहि सन्तप्पेत्वा लक्खणानि पटिपुच्छिमु । लक्खणकुसला
ब्राह्मणा लक्खणसम्पत्तिं दिस्वा पुञ्ञसम्पन्नो महाराज ! कुमारो तुम्हाकं अच्चयेन रज्जं पापुणिस्सति पञ्चा-
वुधकम्मे पञ्जातो पाकटो जम्बुदीपे अगपुरिसो भविस्सतीति व्याकरिमु । ब्रह्मणानं वचनं सुत्वा कुमारस्स नामं
गण्हन्ता पञ्चावुधकुमारोति नामं अकंसु ।

अथ नं विञ्जुतं पत्वा सोळसवस्सप्पदेसे ठितं राजा आमन्तेत्वा—तात ! सिप्पं उगगण्हाहीति आह ।

कस्स सन्तिके उगगण्हामि देवाति ?

गच्छ तात ! गन्धाररट्ठे तक्कसिलानगरे दिसापामोक्खस्स आचरियस्स सन्तिके सिप्पं उगगण्ह,
इदमस्स आचरियस्स भागं ददेय्यासीति सहस्सं दत्वा उय्योजेसि ।

सो तत्थ गत्वा सिप्पं सिक्खित्वा आचरियेन दिन्नं पञ्चावुधं गहेत्वा आचरियं वन्दित्वा तक्कसि-
लानगरतो निक्खमित्वा सन्नद्धपञ्चावुधो बाराणसीमगं पटिपज्जि । सो अन्तरामग्गे सिलेसलोमयक्खेन नाम
अधिठ्ठितं एकं अट्ठवि पापुणि । अथ नं अट्ठविमुखे मनुस्सा दिस्वा—भो माणव ! मा इमं अट्ठवि पाविसि सिलेस-
लोमयक्खो नामेत्य अत्थि सो दिट्ठदिट्ठमनुस्से जीवितक्खयं पापेतीति वारयिंसु ।

बोधिसत्तो अत्तानं तक्केन्तो असम्भीतकेसरसीहो विय अट्ठवि पाविसि येव । तस्मिं अट्ठविमज्झं सम्पत्ते
सो यक्खो तालमत्तो हुत्वा कूटागरमतं सीसं चक्कप्पमाणानि^१ अक्खिनि कन्दळमकुलमत्ता द्वे दाठा च मापेत्वा
सेतमुखो कवरकुच्छि नीलहत्थपादो हुत्वा बोधिसत्तस्स अत्तानं दस्सेत्वा—कहं यासि, तिट्ठ भक्खो मेति आह ।

अथ नं बोधिसत्तो—यक्ख ! अहं अत्तानं तक्केत्वा इध पविट्ठो । त्वं अप्पमत्तो हुत्वा मं उपगच्छे-
य्यासि । विसपीतेन हि तं सरेन विज्झित्वा एत्थेव पातेस्सामीति सन्तज्जेत्वा हलाहलविसपीतं सरं सन्नयित्वा
मुञ्चि । सो यक्खस्स लोमेसु येव अल्लीयि । ततो अञ्जन्ति एवं पञ्जा सरे मुञ्चि । सब्बे तस्स लोमेसु येव अल्ली-
यिंसु ।

यक्खो सब्बेपि ते सरे पोठेत्वा अत्तनो पादमूले येव पातेत्वा बोधिसत्तं उपसंकमि । बोधिसत्तो पुनपि
तं तज्जेत्वा खगं कइडित्वा पहरि । तत्तिसंगुलायतो खगो लोमेसु येव अल्लीयि । अथ नं कणपेन पहरि । सोपि
लोमेसु येव अल्लीयि । तस्स अल्लीन [२३४] भावं जत्वा मुग्गरेन पहरि । सोपि लोमेसु येव अल्लीयि । तस्स
अल्लीनभावं जत्वा—भो यक्ख ! न ते अहं पञ्चावुधकुमारो नामानि सुतपुब्बो ? अहं तथा अधिठ्ठितं अट्ठवि
पविसन्तो न धनुआदीनि तक्केत्वा पविट्ठो अत्तानं येव पन तक्केत्वा पविट्ठो, अज्ज तं पोठेत्वा चुण्णविचुण्णं
करिस्सामीति अभीतसीहनादं नाम दस्सेत्वा उन्नदित्वा दक्खिणहत्थेन यक्खं पहरि । हत्थो लोमेसु येव अल्लीयि

१. पत्तप्पमाणानि ।

वामहृत्थेन पहरि, सोपि अल्लीयि । दक्खिणपादेन पहरि, सोपि अल्लीयि । वामपादेन पहरि, सोपि अल्लीयि । सीसेन तं पोठेत्वा चुण्णविचुण्णं करिस्सामीति सीसेन पहरि, तम्पि लोमेसु येव अल्लीयि । सो पञ्चसु ठानेसु बद्धो ओलम्बन्तोपि निम्भयो निस्सारज्जोव अहोसि ।

यक्खो चिन्तेसि—अयं एको पुरिससीहो पुरिसाजानीयो न पुरिसमत्तोव । मादिसेन नामस्स यक्खेन गहितस्स सन्तासमत्तम्पि न भविस्सति । मया इमं मगं हनन्तेन एकोपि एवरूपो पुरिसो न दिट्ठपुब्बो । कस्मा नुखो एस न भायतीति ! सो तं खादितुं अविस्सहन्तो—कस्मा नुखो त्वं माणव ! मरणभयं न भायसीति पुच्छि ।

किं कारणा यक्ख भायिस्सामि ? एकस्मिं हि अत्तभावे एकं मरणं नियतमेव, अपि च मय्हं कुच्छिम्हि वजिरावुधं अत्थि, सचे मं खादिस्ससि तं च आवुधं जीरेतुं न सक्खिस्ससि । तं ते अन्तानि खण्डाखण्डं छिन्दित्वा जीवितक्खयं पापेस्सति । इति उभोपि नस्सिस्साम । इमिना कारणेनाहं न भायामीति । इदं किर बोधिसत्तो अत्ततो अब्भन्तरे आणावुधं सन्धाय कथेसि ।

तं सुत्वा यक्खो चिन्तेसि—अयं माणवो सच्चमेव भणति इमस्स पुरिससीहस्स सरीरतो मुग्गबीजमत्तम्पि मंसखण्डं मय्हं कुच्छि जीरेतुं न सक्खिस्सति विस्सज्जेस्सामि नन्ति मरणभयतज्जितो बोधिसत्तं विस्सज्जेत्वा—माणव ! पुरिससीहो त्वं । न ते अहं मंसं खादिस्सामि । त्वं अज्ज राहुमुखा मुत्तचन्दो विय मम हत्थतो मुञ्चित्वा आतिसुहज्जमण्डलं तोसेन्तो याहीति आह ।

अथ नं बोधिसत्तो आह—यक्ख ! अहं ताव गच्छिस्सामि त्वं पन पुब्बेपि अकुसलं कत्वा लुद्धो लोहितपाणी पररुधिरमंसभक्खो यक्खो हुत्वा निब्बत्तो । सचे इधापि ठत्वा अकुसलमेव करिस्ससि अन्धकारा अन्धकारमेव गमिस्ससि । मं दिट्ठकालतो पट्ठाय पन न सक्का तथा अकुसलं कातुं पाणातिपातकम्मं नाम निरये तिरच्छानयोनियं पेटिविसये असुरकाये च निब्बत्तेति मनुस्सेसु निब्बत्तट्ठाने अप्पायुकसंवत्तनिकं होतीति ।

एवमादिना नयेन पञ्चन्नं दुस्सीत्यकम्मानं [२३५] आदीनवं पञ्चन्नं सीलानं आनिसंसं च कथेत्वा नानाकारणेहि यक्खं तज्जेत्वा धम्मं देसेत्वा दमेत्वा निब्बिसेवनं कत्वा पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठापेत्वा तस्सा येव नं अटविया बलिपटिग्गाहकं देवतं कत्वा अम्पमादेन ओवदित्वा अटवितो निक्खमन्तो अटवीमुखे मनुस्सानं आचिक्खित्वा सन्नद्धपञ्चावुधो बाराणसि गन्त्वा मातापितरो दिस्वा अपरभागे रज्जे पतिट्ठाय धम्मेन रज्जं कारेन्तो दानादीनि च पुञ्जानि करित्वा यथाकम्मं अगमासि । सत्थापि इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमं गाथमाह—

यो अलीनेन चित्तेन अलीनमनसो नरो ।

भावेति कुसलं धम्मं योगक्खेमस्स पत्तिया ॥

पापुणे अनुपुब्बेन सब्बसंयोजनक्खयन्ति ।

तत्थायं पिण्डत्थो । यो पुरिसो अलीनेन असंकुचितेन चित्तेन पकतियापि अलीनमनो अलीनज्ज्ञासयो हुत्वा अनवज्जट्ठेन कुसलं सत्तिसबोधिपक्खियभेदं धम्मं भावेति वड्ढेति विसालेन चित्तेन विपस्सनं अनुयुञ्जति । चतुहि योगेहि खेमस्स निब्बाणस्स पत्तिया सो एवं सब्बसंखारेसु अनिच्चं दुक्खं अनत्ता ति तिलक्खणं आरोपेत्वा तरुणविपस्सनतो पट्ठाय उप्पन्ने बोधिपक्खियधम्मे भावेन्तो अनुपुब्बेन एकं संयोजनम्पि अनवसेसेत्वा सब्बसंयोजनानं खयकरस्स चतुत्थमग्गस्स परियोसाने उत्पन्नता सब्बसंयोजनक्खयोति संखं गतं अरहत्तं पापुण्ययाति ।

एवं सत्था अरहत्तेन धम्मदेसनाय कूटं गहेत्वा मत्थके चत्तारि सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने सो भिक्खु अरहत्तं पापुणि । सत्थापि अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा यक्खो अंगुलिमालो अहोसि । पञ्चावुधकुमारो नाम अहमेवाति ।

पञ्चावुधजातकं

६. कञ्चनभखंधजातकं

यो पण्डितेन चित्तेनाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जतरं भिक्खुं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थ

एको किर सावत्थिवासी कुलपुत्तो सत्थु धम्मदेसनं सुत्वा रतनसासने उरं दत्वा पब्बजि । अथस्स आचरियुपज्झाया—आवुसो ! एकविधेन सीलं नाम, दुविधेन, त्रिविधेन, चतुर्विधेन, पच्चविधेन, छव्विधेन, सत्तविधेन, अट्ठविधेन, नवविधेन, दसविधेन, बहुविधेन सीलं नाम; इदं चुल्लसीलं नाम, इदं मज्झिमसीलं नाम, इदं महासीलं नाम, इदं पातिमोक्खसंवरसीलं नाम, इदं इन्द्रियसंवरसीलं नाम, इदं आजीवपारिसुद्धिसीलं नाम, इदं पच्चयपटिसेवनसीलं नामाति सीलं आचिक्खन्ति ।

सो [२३६] चिन्तेसि—इदं सीलं नाम अतिबहुं । अहं एतकं समादाय वत्तितुं न सक्खिस्सामि । सीलं पूरेतुं असक्कोन्तस्स नाम पब्बज्जाय को अत्थो ? अहं गिही हुत्वा दानादीनि पुञ्जानि च करिस्सामि पुत्तदारञ्च पोसेस्सामीति ।

एवञ्च पन चिन्तेत्वा—भन्ते ! अहं सीलं रक्खितुं न सक्खिस्सामि, असक्कोन्तस्स च नाम पब्बज्जाय को अत्थो ? अहं हीनायावत्तिस्सामि । तुम्हाकं पत्तचीवरं गण्हाति आह ।

अथ नं आचरियुपज्झाया आहंसु—आवुसो ! एवं सन्ते दसबलं वन्दित्वा याहीति ।

ते तं आदाय सत्थु सन्तिकं धम्मसभं अगमंसु ।

सत्था तं दिस्वाव—किं भिक्खवे ! अनत्थिकं भिक्खुं आदाय आगतत्थाति आह ।

भन्ते ! अयं भिक्खु अहं सीलं रक्खितुं न सक्खिस्सामीति पत्तचीवरं निर्यादेति । अथ नं मयं गहेत्वा आगताति ।

कस्मा पन तुम्हे भिक्खवे ! इमस्स भिक्खुनो बहुं सीलं आचिक्खथ ? यत्तकं एस रक्खितुं सक्कोति तत्तकमेव रक्खिस्सति । इतो पट्ठाय तुम्हे एवं मा किञ्चि अवचुत्थ । अहमेत्थ कत्तब्बं जानिस्सामीति । एहि त्वं भिक्खु ! किन्ते बहुना सीलेन ? तीणि येव सीलानि रक्खितुं सक्खिस्ससीति ?

सक्खिस्सामि भन्तेति ।

तेन हि त्वं इतो पट्ठाय कायद्वारं वचीद्वारं मनोद्वारन्ति तीणि द्वारीणि रक्ख । मा कायेन पापकम्मं करि । मा वाचाय, मा मनसा । गच्छ, मा हीनायावत्ति । इमानि तीणि येव सीलानि रक्खाति ।

एत्तावता सो भिक्खू तुट्ठमानसो—साधु भन्ते, रक्खिस्सामि इमानि तीणि सीलानीति सत्थारं वन्दित्वा आचरियुपज्झायेहि सद्धि येव अगमासि ।

सो तानि तीणि सीलानि पूरेन्तोव अञ्जासि—आचरियुपज्झायेहि मय्हं आचिक्खितं सीलम्पि एत्तकमेव । ते पन अत्तनो अबुद्धभावेन मं बुज्झापेतुं नासक्खिसुं । सम्मासम्बुद्धो अत्तनो बुद्धसुबुद्धताय अनुत्तरधम्मराजताय एत्तकं सीलं तीसु येव द्वारेसु पक्खिपित्वा मं गण्हापेसि । अबस्सयो वत मे सत्था जातोति विपस्सनं वड्ढेत्वा कतिपाहेनेव अरहन्ते पतिट्ठासि ।

तं पवुत्तिं अत्वा धम्मसभायं सन्निपतिता भिक्खू—आवुसो ! तं किर भिक्खुं सीलानि रक्खितुं न सक्कोमीति हीनायावत्तन्तं सब्बसीलानि तीहि कोट्ठासेहि पक्खिपित्वा गाहापेत्वा सत्था अरहन्तं पापेसि । अहो ! बुद्धा नाम अच्छरियमनुस्साति बुद्धगुणे कथेन्ता निसीदिसु ।

सत्था आगन्त्वा—काय नुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छि ।

इमाय नामाति वृत्ते—भिक्खवे ! अतिगरुकोपि भारो कोट्ठासवसेन भाजेत्वा दिन्नो लहुको विय होति । पुब्बेपि पण्डिता महन्तं कञ्चनक्खन्धं लभित्वा उक्खिपितुं असक्कोन्ता विभागं कत्वा उक्खिपित्वा अगमंसूति वत्वा अतीतं आहरि— [२३७]

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मि गामके कस्सको अहोसि । सो एकदिवसं अञ्जतरस्मि छड्डितगामके खेत्ते कसिं कसति । पुब्बेपि च तस्मि गामे एको विभवसप्पन्नो सेट्ठी ऊरुमत्तपरिमाणं^२ चतुहत्थायामं कञ्चनक्खन्धं निदहित्वा कालमकासि । तस्मि बोधिसत्तस्स नंगलं लगित्वा अट्ठासि । सो मूलसन्तानकं भविस्सतीति पंसुं वियूहन्तो तं दिस्वा पंसुना पटिच्छादेत्वा दिवसं कसित्वा अत्थं गते सुरिये युगनंगलादीनि एकमन्ते निक्खिपित्वा कञ्चनक्खन्धं गण्हित्वा गच्छिस्सामीति तं उक्खिपितुं नासक्खि ।

असक्कोन्तो निसीदित्वा—एत्तकं कुच्छिभरणाय भविस्सति, एत्तकं निदहित्वा ठपेस्सामि, एत्तकेन कम्मन्ते संयोजेस्सामि, एत्तकं दानादिपुञ्जकिरियाय भविस्सतीति चत्तारो कोट्ठासे अकासि ।

तस्सेवं विभक्तकालेसो कञ्चनक्खन्धो सल्लहुको विय अहोसि । सो तं उक्खिपित्वा घरं नेत्वा चतुधा विभजित्वा दानादीनि पुञ्जानि कत्वा यथाकम्मं गतोति । भगवा इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमं गाथमाह—

यो प्हट्ठेन चित्तेन प्हट्ठमनसो नरो ।

भावेति कुसलं धम्मं योगक्खेमस्स पत्तिया ॥

पापुणें अनुपुब्बेन सब्बसंयोजनं क्खयन्ति ॥

तत्थ प्हट्ठेनाति विनीवरणेन । प्हट्ठमनसोति ताय एव विनीवरणताय प्हट्ठमनसो सुवणं विय प्हंसित्वा समुज्जोतितसप्पमासकतचित्तो हुत्वाति अत्थो ।

एवं सत्था अरहत्तनिकूटेन देसनं निट्ठपेत्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा कञ्चनक्खन्धं लद्धपुरिसो अहमेव अहोसिन्ति ।

कञ्चनक्खन्धजातकं

७. वानरिन्दजातकं

यस्सेते चतुरो धम्माति इदं सत्था वेळुवने विहरन्तो देवदत्तस्स वधाय परिसक्कनं आरब्भ कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

तस्मिं हि समये सत्था देवदत्तो वधाय परिसक्कतीति सुत्वा न भिक्खवे ! इदानीव देवदत्तो मय्हं वधाय परिसक्कति पुब्बेपि परिसक्कि येव, तासमत्तम्पि पन कातुं न सक्खीति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कपियोनियं निब्बत्तित्वा वुद्धिमन्वाय अस्स-पोतकप्पमाणो थामसम्पन्नो एकचरो हुत्वा नदीतीरे विहरति । तस्सा पन नदिया वेमज्जे एको दीपको नानप्प-कारेहि अम्बपणसादीहि फलख्वेहि सम्पन्नो । बोधिसत्तो नागबलो थामसम्पन्नो नदिया ओरिमतीरतो उप्पत्तित्वा दीपकस्स ओरतो [२३८] नदीमज्जे एको पिट्ठिपासाणो अत्थि तस्मिं निपत्तति । ततो उप्पत्तित्वा तस्मिं दीपके पतति । तत्थ नानप्पकारानि फलानि खादित्वा सायं तेनेव उपायेन पच्चागन्त्वा अत्तनो वसनट्ठाने वसित्वा पुनदिवसेपि तथेव करोति । इमिना नियामेन तत्थ वासं कप्पेति ।

तस्मिं पन काले एको कुम्भीलो सपजापतिको तस्सा नदिया वसति । तस्स सा भरिया बोधिसत्तं अपरापरं गच्छन्तं दिस्वा बोधिसत्तस्स हृदयमंसे दोहळं उप्पादेत्वा कुम्भीलं आह-मय्हं खो अय्य ! इमस्स वानरि-न्दस्स हृदयमंसे दोहळो उप्पन्नोति ।

कुम्भीलो-साधु भोति ! लच्छसीति वत्वा-अज्ज तं सायं दीपकतो आगच्छन्तमेव गणिहस्सामीति गन्त्वा पिट्ठिपासाणे निपज्जि ।

बोधिसत्तो दिवसं चरित्वा सायण्हसमये दीपके ठितोव पासाणं ओलोकेत्वा-अयं पासाणो इदानी उच्चतरो खायति, किन्नुखो कारणन्ति चिन्तेसि ।

तस्स किर उदकप्पमाणञ्च पासाणप्पमाणञ्च सुववत्थापितमेव होति । तेनस्स एतदहोसि-अज्ज इमिस्सा नदिया उदकं नेव हायति न वड्ढति, अथ च पनायं पासाणो महा हुत्वा पञ्चायति कच्चिनुखो एत्थ मय्हं गहणत्थाय कुम्भीलो निपन्नोति, सो वीमंसामि ताव नन्ति तत्थेव ठत्वा पासाणेन सद्धिं कथेन्तो विय भो पासाणाति वत्वा पटिवचनं अलभन्तो यावततियं पासाणाति आह । पासाणो किं पटिवचनं न दस्सति ? पुनपि नं वानरो-किं भो पासाण ! अज्ज मय्हं पटिवचनं न देसीति आह ।

कुम्भीलो-अद्धा अञ्जेसु दिवसेसु अयं पासाणो वानरिन्दस्स पटिवचनं अदासि, दस्सामिदानीस्स पटिवचनन्ति चिन्तेत्वा-किं भो ! वानरिन्दाति आह ।

कोसि त्वन्ति ?

अहं कुम्भीलोति ।

किमत्थं एत्थ निपन्नोसीति ?

तव हृदयमंसं पत्थयमानोति ।

बोधिसत्तो चिन्तेसि-अञ्जो मे गमनमग्गो नत्थि, अज्ज मया एस कुम्भीलो वञ्चेतब्बोति । अथ नं

एवमाह— सम्म कुम्भील ! अहं अत्तानं तुय्हं परिच्चजिस्सामि त्वं मुखं विवरित्वा मं तव सन्तिकं आगतकाले गण्हाहीति ।

कुम्भीलानं हि मुखे विवटे अक्खीनि निमीलन्ति । सो तं कारणं असल्लक्खेत्वा मुखं विवरि । अथस्स अक्खीनि पिथीयिंसु । सो मुखं विवरित्वा अक्खीनि निमीलेत्वा निपज्जि ।

बोधिसत्तो तथाभावं अत्वा दीपका उप्पतितो गन्त्वा कुम्भीलस्स मत्थकं अक्कमित्वा ततो उप्प-
तितो विज्जुल्लता विय विज्जोतमानो परतीरे अट्ठासि ।

कुम्भीलो तं अच्छरियं दिस्वा इमिना वानरिन्देन अतिच्छेरकं कतन्ति चिन्तेत्वा भो वानरिन्द !
[२३९] इमस्मिं लोके चतुहि धम्मेहि समन्नागतो पुग्गलो पच्चामित्ते अभिभवति ते सब्बेपि तुय्हं अब्भन्तरे
अत्थि मज्जेति वत्वा इमं गाथमाह—

यस्सेते चतुरो धम्मा वानरिन्द ! यथा तव ।

सच्चं धम्मो धिती चागो दिट्ठं सो अतिवत्ततीति ॥

तत्थ यस्साति यस्स कस्सचि पुग्गलस्स । एतेति इदानि वत्तब्बे पच्चक्खतो निद्दिसति । चतुरो धम्माति
चत्तारो गुणा । सच्चन्ति वचीसच्चं, मम सन्तिकं आगमिस्सामीति हि वत्वा मुसावादं अक्त्वा आगतो येवाति ।
एतं ते वचीसच्चं । धम्मोति विचारणपञ्चा । एवं कते इदन्नाम भविस्सतीति । एसा ते विचारणपञ्चा । धितीति
अब्बोच्छिन्नं विरियं वुच्चति । एतम्पि ते अत्थि । चागोति अत्तपरिच्चागो । त्वं अत्तानं परिच्चजित्वा मम सन्तिकं
आगतो यम्पनाहं गण्हितुं नासक्खि मय्हमेवेत्थ दोसो । दिट्ठन्ति पच्चामित्तं । सो अतिवत्ततीति यस्स पुग्गलस्स
यथा तव एवं एते चत्तारो धम्मा अत्थि सो यथा मं अज्ज त्वं अतिक्कन्तो तथेव अत्तनो पच्चामित्तं अतिक्कमति
अभिभवतीति ।

एवं कुम्भीलो बोधिसत्तं पसंसित्वा अत्तनो वसनट्ठानं गतो । सत्था—न भिक्खवे देवदत्तो इदानीं
मय्हं बधाय परिसक्कति पुब्बेपि परिसक्कियेवाति । इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समो-
धानेसि । तदा कुम्भीलो देवदत्तो अहोसि, भरियास्स चिञ्चामाणविका । वानरिन्दो पन अहमेवाति ।

वानरिन्दजातकं

८. तयोधम्मजातकं

यस्स एतेति इदम्पि सत्था वेळुवने विहरन्तो वधाय परिसक्कजमेव आरब्ध कथेसि ।

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते देवदत्तो वानरयोनिं निब्वत्तिवा हिमवन्तपदेसे यूथं परिहरन्तो अत्तानं पटिच्चजातानं वानरपोतकानं बुद्धिप्पत्तानं इमे यूथं परिहरेय्युन्ति भयेन दन्तेहि डसित्वा तेसं बीजानि उप्पाटेति ।

तदा बोधिसत्तोपि तं येव पटिच्च एकस्सा वानरिया कुच्छिम्हि पटिसन्धि गण्हि । अथ सा वानरी गम्भस्स पतिट्ठितभावं अत्ता अत्तो गम्भं अनुरक्खमाना अञ्जं पब्बतपादं अगमासि । सा परिपक्कगम्भा बोधिसत्तं विजायि । सो बुद्धिमन्वायं विञ्जुत्तं पत्तो थामसम्पन्नो अहोसि । सो एकदिवसं मातरं पुच्छि— अम्म ! मय्हं पिता कहन्ति ?

तात ! असुर्कस्मिं नाम पब्बतपादे यूथं परिहरन्तो वसतीति ।

अम्म ! तस्स मं सन्तिकं नेहीति ।

तात ! न सक्का तया [२४०] पितु सन्तिकं गन्तुं । पिता हि ते अत्तानं पटिच्च जातानं वानरपोतकानं यूथपरिहरणभयेन दन्तेहि डसित्वा बीजानि उप्पाटेतीति ।

अम्म ! नेहि मं तत्थ, अहं जानिस्सामीति । ।

सा पुत्तं आदाय तस्स सन्तिकं अगमासि । सो वानरो अत्तनो पुत्तं दिस्वाव अयं वड्डन्तो मय्हं परिहरितुं न दस्सति । इदमेव मारेतव्वोति एतं आलिगन्तो विय गाळ्हं पीळेत्वा जीवितक्खयं पापेस्सामीति चिन्तेत्वा—एहि तात ! एतकं कालं कहं गतोसीति—बोधिसत्तं आलिगन्तो विय निप्पीळेसि । बोधिसत्तो पन नागबलो थामसम्पन्नो । सोपि तं निप्पीळेसि । अथस्स अट्ठीनि भिज्जनाकारप्पत्तानि अहेसुं ।

अथस्स एतदहोसि—अयं वड्डन्तो मं मारेस्सति । केन नुखो उपायेन पुरेतर्ज्जेव मारेय्यन्ति । ततो चिन्तेसि—अयं अविदूरे रक्खसपरिगगहीतो सरो तत्थ नं रक्खसेन खादापेस्सामीति । अथ नं एवमाह—तात ! अहं महल्लको, इमं यूथं तुय्हं निर्यादेमि । अज्जेव तं राजानं करोमि । असुर्कस्मिं नाम ठाने सरो अत्थि । तत्थ द्वे कुमुदिनियो तिस्सो उप्पलिनियो पञ्च पदुमिनियो पुप्फन्ति । गच्छ ततो पुप्फानि आहराति ।

सो साधु तात ! आहरिस्सामीति गन्त्वा सहसा अनोतरित्वा समन्ता पदं परिच्छिन्दन्तो ओत्तिण्णपदं येव अद्दस न उत्तिण्णपदं । सो—इमिना सरेन रक्खसपरिगगहितेन^१ भवितव्वं, मय्हं पिता अत्तना वधितुं असक्कोन्तो रक्खसेन मं खादापेतुक्कामो भविस्सति, अहं इमं च सरं न ओतरिस्सामि, पुप्फानि च गहेस्सामीति—निरुदकं ठानं गन्त्वा वेगं गहेत्वा उप्पत्तिवा पुरतो गच्छन्तो निरुदके आकासे ठितानेव द्वे पुप्फानि गहेत्वा परतीरे पति । परतो च ओरिमतीरं आगच्छन्तो तेनेवुपायेन द्वे गण्हि । एवं उभोसु पस्सेसु रासिं करोन्तो पुप्फानि च गण्हि रक्खसस्स च आणट्ठानं न ओतरि ।

अथस्स इतो उत्तरि उक्खिपितुं न सक्खिस्सामीति तानि पुप्फानि गहेत्वा एकस्मिं ठाने रासिं करोन्तस्स सो रक्खसो मया एतकं कालं एवरूपो पञ्जवा अच्छरियपुरिसो न दिट्ठपुब्बो । पुप्फानि च नाम यावदि-

च्छकं गहितानि, मय्हं च आणट्ठानं न ओतरीति उदकं द्विधा भिन्दन्तो उदकतो उट्ठाय बोधिसत्तं उपसंकमित्वा-
वानरिन्द ! इमस्मिं लोके यस्स तयो धम्मा अत्थि सो पञ्चामित्तं अभिभोति ते सब्बेपि तव अब्भन्तरे अत्थि
मज्जेति वत्वा बोधिसत्तस्स थुत्तिं करोन्तो इमं गाथमाहु-

यस्स एते तयो धम्मा वानरिन्द ! यथा तव ।

दक्खियं सूरियं पञ्चा दिट्ठं सो अतिवत्ततीति ॥ [२४१]

तत्थ दक्खियन्ति दक्खभावो सम्पत्तभयं विधमितुं जाननपञ्चाय सम्पयुत्तउत्तमविरियस्सेतं नामं ।
सूरियन्ति सूरभावो निम्भयभावस्सेतं नामं । पञ्चाति पञ्चापन पट्ठपनाय उपायपञ्चायेतं नामं ।

एवं सो दकरक्खसो इमाय गाथाय बोधिसत्तस्स थुत्तिं कत्वा-इमानि पुप्फानि किमत्थं हरसीति
पुच्छि ।

पिता मं राजानं कातुकामो, तेन कारणेन हरामीति ।

न सक्का तादिसेन उत्तमपुरिसेन पुप्फानि गहितुं, अहं गण्हिस्सामीति उक्खिपित्वा तस्स पच्छतो
पच्छतो अगमासि ।

अथस्स पिता दूरतोव तं दिस्वा अहं इमं रक्खसभत्तं भविस्सतीति पहिणिं, सो दानेस रक्खसं पुप्फानि
गाहापेन्तो आगच्छति इंदानिम्हि नट्ठोति चिन्तेन्तो सत्तधा हृदयफालनं पत्वा तत्थेव जीवितक्खयं पत्तो । सेस-
वानरा सन्निपतित्वा बोधिसत्तं राजानं अकंसु ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा यूथपति देवदत्तो
अहोसि, यूथपतिपुत्तो पन अहमेवाति ।

तयोधम्मजातकं

६. भेरिवादजातकं

धमे धमेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जतरं दुब्बचं आरब्भ कथेसि ।

पञ्चुपन्नवत्थु

तच्चिह्नं भिक्खुं सत्था-सच्चं किर त्वं दुब्बचोसीति पुच्छित्वा सच्चं भगवाति वृत्ते- न त्वं भिक्खु !
इदानव दुब्बचो पुब्बेपि दुब्बचो येवाति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो भेरिवादककुले निव्वत्तित्वा गामके वसति ।
सो वाराणसियं नक्खत्तं घुट्ठन्ति सुत्वा समज्जमण्डले भेरि वादेत्वा धनं आहरिस्सामीति पुत्तं आदाय तत्थ
गन्त्वा भेरि वादेत्वा बृहं धनं लभि । तं आदाय अत्तनो गामं गच्छन्तो चोराट्ठि पत्वा पुत्तं निरन्तरं भेरि वादे-
न्तं वारेसि-तात ! निरन्तरं अवादेत्वा मग्गपटिपन्नं इस्सरभेरि विय अन्तरन्तरा वादेहीति । सो पितरा
वारियमानोपि भेरिसद्देनेव चोरे पलापेस्सामीति वत्वा निरन्तरमेव वादेसि ।

चोरा पठमञ्जेव भेरिसद्दं सुत्वा इस्सरभेरि भविस्सतीति पलायित्वा अतिविय एकावद्धं सद्दं सुत्वा
नायं इस्सरभेरि भविस्सतीति आगन्त्वा उपधारेत्वा द्वे येव जने दिस्वा पोथेपेत्वा विळ्ळुम्पिसु^१ ।

बोधिसत्तो किच्छेन वत नो लद्धं धनं एकावद्धं कत्वा वादेन्तो नासेसीति वत्वा इमं गाथमाह-

धमे धमे नातिधमे अतिधन्तं हि पापकं ।

धन्तेन सत्तं लद्धं अतिधन्तेन नासितन्ति ॥ [२४२]

तत्थ धमे धमेति धमेय्य नो न धमेय्य । भेरि वादेय्य । न न वादेय्याति अत्थो । नातिधमेति अतिक्क-
मेत्वा पन निरन्तरमेव कत्वा न वादेय्य । किं कारणा ? अतिधन्तं हि पापकन्ति निरन्तरं भेरिवादं इदानि अम्हाकं
पापकं लामकं जातं । धन्तेन सत्तं लद्धन्ति नगरे भेरिवादनेन कहापणसत्तं लद्धं । अतिधन्तेन नासितन्ति इदानि पन
मे पुत्तेन वचनं अकत्वा यमिदं अटवियं अतिधन्तं तेन अतिधन्तेन सब्बं नासितन्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा पुत्तो दुब्बचभिक्खु
अहोसि । पिता पन अहमेवाति ।

भेरिवादजातकं

१०. सङ्खधमनजातकं

धमे धमेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो दुब्बचमेव आरब्ध कथेसि ।

अतीतवत्यु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सङ्खधमककुले निव्वत्तित्वा बाराणसियं नक्खत्ते घुट्ठे पितरं आदाय सङ्खधमनकम्मेन धनं लभित्वा आगमनकाले चोराटवियं पितरं निरन्तरं सङ्खं धमन्तं वारेसि । सो सङ्खसद्देन चोरे पलापेस्सामीति निरन्तरमेव धमि । चोरा पुरिमनयेनेव आगन्त्वा विळुम्पिसु । बोधिसत्तोपि पुरिमनयेनेव गाथं अभसि—

धमे धमे नातिधमे अतिधन्तञ्जिह पापकं ।

धन्तेनाधिगता भोगा ते तातो विधमी धमन्ति ॥

तत्थ ते तातो विधमी धमन्ति ते सङ्खं धमित्वा लद्धभोगे मम पिता पुनप्पुनं धमेन्तो विधमीति विद्धं-
सेसि विनासेसीति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा पिता दुब्बचभिक्षु
अहोसि, पुत्तो पन अहमेवाति ।

सङ्खधमनजातकं

आसिसवगो छट्ठो

७. इत्थीचग्गवण्णना

१. असातमन्तजातकं

अता लोकित्थियो नामाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि ।
तस्स वत्थु उम्मदन्तिजातके^१ आवीभविस्सति ।

पच्चुपन्नवत्थु

तं पन भिक्षुं सत्था-भिक्षु ! इत्थियो नाम असा असतियो लामिका पच्छिमिका । त्वं एवरूपं
लामिकं इत्थिं निस्साय कस्मा उक्कण्ठितोति वत्था अतीतं आहरि- [२४३]

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मादत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो गन्धाररट्ठे तक्कसिलायं ब्राह्मणकुले निब्ब-
त्तित्वा विञ्जुतं पत्तो । तीसु वेदेषु सब्बसिप्पेषु च निष्फत्तिम्पत्तो दिसापामाक्खो आचरियो अहोसि । तदा वारा-
णसियं एकस्मिं ब्राह्मणकुले पुत्तस्स जातदिवसे अग्गिं गहेत्वा अनिब्बायन्तं ठपयिंसु । अथनं ब्राह्मणकुमारं सोळस-
वस्सकाले मातापितरो आहंसु -पुत्त ! मयं तव जातदिवसे अग्गिं गहेत्वा ठपयिम्हा सचे ब्रह्मलोकपरायणो
भवितुकामो तं अग्गिं आदाय अरञ्जं पविसित्वा अग्गिं भगवन्तं नमस्समानो ब्रह्मलोकपरायणो होहि ।
सचे अगारं अज्झावसितुकामो तक्कसिलं गन्त्वा दिसापामोक्खस्स आचरियस्स सन्तिके सिप्पं उग्गण्हित्वा कुटुम्बं
सण्ठपेहीति ।

माणवो-नाहं सक्खिस्सामि अरञ्जे अग्गिं परिचरितुं, कुटुम्बमेव सण्ठपेस्सामीति-माता-
पितरो वन्दित्वा आचरियभागं सहस्सं गहेत्वा तक्कसिलं गन्त्वा सिप्पं उग्गण्हित्वा पच्चागमि । मातापितरो
पनस्स अनत्थिका घरावासेन । अरञ्जे अग्गिं परिचरापेतुकामा होन्ति ।

अथ नं माता इत्थीनं दोसं दस्सेत्वा अरञ्जं पेसेतुकामा सो आचरियो पण्डितो व्यत्तो सक्खिस्सति
मे पुत्तस्स इत्थीनं दोसं कथेतुन्ति चिन्तेत्वा आह-उग्गहितन्ते तात ! सिप्पन्ति ?

आम अम्माति ।

असातमन्तापि ते उग्गहिताति ?

न उग्गहिता अम्माति ।

तात ! यदि ते असातमन्ता न उग्गहिता किन्नाम ते सिप्पं उग्गहितं ? गच्छ उग्गहेत्वा एहीति ।

सो साधूति पुन तक्कसिलाभिमुखो पायासि ।

तस्सपि आचरियस्स माता महल्लिका वीसंवस्ससतिका । सो तं सहत्था नहापेन्तो भोजेन्तो पायेन्तो
पटिजगगति । अञ्जे मनुस्सा तं तथा करोन्तं जिगुच्छन्ति । सो चिन्तेसि यन्नूनाहं अरञ्जं पविसित्वा तत्थ मातरं
पटिजगगन्तो विहरेय्यन्ति । अथेकस्मिं विवित्ते अरञ्जे उदकफासुकट्ठाने पण्णसालं कारेत्वा सप्पितण्डुलादीनि
आहरापेत्वा मातरं उक्खिपित्वा तत्थ गन्त्वा मातरं पटिजगगन्तो वासं कप्पेसि ।

सोपि खो माणवो तक्कसिलं गन्त्वा आचरियं अपस्सन्तो कहं आचरियोति पुच्छित्वा तं पर्वति
सुत्वा तत्थ गन्त्वा वन्दित्वा अट्ठासि ।

१. स्या०-उम्मादयन्तिजातके ।

अथ नं आचरियो-किन्नुखो तात ! अतिसीधं आगतोसीति ?

ननु अहं तुम्हेहि असातमन्तो नाम न उगगण्हापितोति ?

को पन ते असातमन्ते उगगण्हितब्बे कत्वा कथेसीति ?

मय्हं माता आचरियाति ।

बोधिसत्तो चिन्तेसि असातमन्ता नाम केचि नत्थि । इमस्स पन माता इमं इत्थिदोसे जानापेतुकामा भविस्सतीति । [२४४]

अथ नं-साधु तात ! दस्सामि ते असातमन्ते । त्वं अज्ज आदिं कत्वा मम ठाने ठत्वा मम मातरं सहत्था नहापेन्तो भोजेन्तो पायेन्तो पटिजग्गहि । हत्थपादसीसपिट्ठिसम्बाहनादीनि चस्सा करोन्तो-अय्ये ! जरं पत्तकालेपि ताव ते एवरूपं सरीरं, दहरकाले कीदिसं अहोसीति हत्थपरिकम्मादिकरणकाले हत्थपादादीनं वण्णं कथेय्यासि । यं च ते मम माता कथेति तं अलज्जन्तो अनिगूहन्तो मय्हं आरोचेय्यासि एवं करोन्तो असातमन्ते लच्छसि । अकरोन्तो न लच्छसीति ।

सो साधु आचरियाति तस्स वचनं सम्पटिच्छित्वा ततो पट्ठाय सब्बं यथावुत्तविधानं अकासि ।

अथस्सा तस्मिं माणवे पुनप्पुनं वण्णयमाणे अयं मया सिद्धि अभिरमितुकामो भविस्सतीति अन्धाय जराजिण्णाय अब्भन्तरे किलेसो उप्पज्जि । सा एकदिवसं अत्तनो सरीरवण्णं कथयमानं माणवं आह-मया सिद्धि अभिरमितुं इच्छसीति ?

अय्ये ! अहं ताव इच्छेय्यं आचरियो पन गरुकोति ।

सचे मं इच्छसि पुत्तं मे मारेहीति ।

अहं आचरियस्स सन्तिके एत्तकं सिप्पं उगगण्हित्वा किलेसमत्तं निस्साय किन्ति कत्वा आचरियं मारेस्सामीति ?

तेनहि सचे त्वं मं न परिच्चजसि अहमेव नं मारेस्सामीति ?

एवं इत्थियो नाम असा लामिका पच्छिमिका तथारूपे नाम वये ठिता रागचित्तं उप्पादेत्वा किलेसं अनुवत्तमाना एवं उपकारकं पुत्तं मारेतुकामा जाता । माणवो सब्बं तं कथं बोधिसत्तस्स आरोचेसि । बोधिसत्तो सुट्ठु ते माणव ! कतं मय्हं आरोचेन्तेनाति वत्वा, मातुआयुसंखारं ओलोकेन्तो अज्जेव मरिस्सतीति अत्वा-एहि माणव ! वीमंसिस्सामि नन्ति एकं उदुम्बररुक्खं छिन्दित्वा अत्तनो पमाणेन कट्ठरूपकं कत्वा ससीसं पारु-पित्वा अत्तनो सयनट्ठाने उत्तानं निपज्जापेत्वा रज्जुकं बन्धित्वा अत्तेवासिकं आह-तात ! फरसुं आदाय गत्वा मम मातु सज्जं देहीति ।

माणवो गत्वा-अय्ये ! आचरियो पण्णसालायं अत्तनो सयनट्ठाने निपन्नो । रज्जुसज्जा मे बद्धा, इमं फरसुं आदाय गत्वा सचे सक्कोसि मारेहि नन्ति आह ।

त्वं मं न परिच्चजिस्ससीति ?

किं कारणा परिच्चजिस्सामीति ?

सा फरसुं आदाय पवेधमाना उट्ठाय रज्जुसज्जाय गत्वा हत्थेन परामसित्वा अयं मे पुत्तोति सज्जाय कट्ठरूपास्स मुखतो साटके अपनेत्वा फरसुं आदाय एकप्पहारेनेव मारेस्सामीति गीवायमेव पहरित्वा टन्ति सहे^१ उप्पन्ने रुक्खभावं अज्जासि ।

अथ बोधिसत्तेन किं करोसि अम्माति वुत्ते वञ्चितम्हीति तत्थेव मरित्वा पतिता । अत्तनो किर पण्णसालायं निपन्नायपि तं खणं तांय मरितव्वमेव । सो तस्सा मतभावं अत्वा सरीर [२४५] किच्चं कत्वा

आळाह्नं^१ निब्बापेत्वा वनपुप्फेहि पूजेत्वा माणवं आदाय पणसालद्वारे निसीदित्वा—तात! पाटियेक्को असात-
मन्तो नाम नत्थि । इत्थियो असाता नाम तव माता असातमन्ते उग्गण्हाति मम सन्तिकं पेसयमाना इत्थीनं दोसं
जाननत्थं पेसेसि । इदानीं पन ते पच्चक्खमेव मम मातु दोसा दिट्ठा । इमिना कारणेन इत्थियो नाम असा-
लामिकाति जानेय्यासीति तं ओवदित्वा उय्योजेसि ।

सोपि आचरियं वन्दित्वा मातापितुश्च सन्तिकं अगमासि । अथ नं माता पुच्छि—उग्गहिता ते असातमन्ताति?

आम अम्माति ।

इदानीं किं करिस्ससि पब्बजित्वा अंगिं वा परिचरिस्ससि अगारमज्जे वा वसिस्ससीति ?

माणवो—मया अम्म ! पच्चक्खतो इत्थीनं दोसा दिट्ठा । अगारेन मे किच्चं नत्थि पब्बजिस्सामह-
न्ति अत्तनो अधिप्पायं पकासेन्तो इमं गाथमाह—

असा लोकित्थियो नाम वेला तासं न विज्जति ।

सारत्ता च पगम्भा च सिखी सब्बघसो यथा ।

ता हित्वा पब्बजिस्सामि विवेकमनुब्रूहयन्ति ॥

तत्थ असाति असतियो लामिका । अथवा, सातं वुच्चति सुखं । तं तासु नत्थि अत्तनि पटिबद्धचित्तानि
असातमेव देन्तीतिपि असाता दुक्खा दुक्खवत्थुभूताति अत्थो । इमस्स पनत्थस्स दीपनत्थाय इदं सुत्तं आहरितव्वं—

“माया चेसा मरीची च सोको रोगो चुपद्दो,

खरा च बन्धना चेता मच्चुपासो गुहासयो ।

तासु यो विस्ससे पोसो सो नरेसु नराधमो ति ॥”

लोकित्थियोति लोके इत्थियो । वेला तासं न विज्जतीति अम्म ! तासं इत्थीनं किलेसुप्पत्तिं पत्वा
वेला संवरो मरियादा पमाणन्नामेतं नत्थि । सारत्ता च पगम्भा चाति वेला च एतासं नत्थि । पच्चसु कामगु-
णेषु सारत्ता अल्लीना तथा कायपागब्भियेन वाचापागब्भियेन मनोपागब्भियेनाति तिविधेन पागब्भियेन
समन्नागतत्ता पगम्भा चेता । एतासं हि अन्तरे कामद्वारादीनि पत्वा संवरो नाम नत्थि । लोला काकप-
टिभागाति दस्सेति । सिखी सब्बघसो यथाति अम्म ! यथा जालसिखाय सिखीति सङ्घं गतो । अंगि
नाम गूथगतादिभेदं असुचिम्पि सप्पिमधुफाणितादिभेदं सुचिम्पि इट्ठम्पि अनिट्ठम्पि यं यदेव लभति सब्बं
घसति खादति तस्मा सब्बघसोति वुच्चति । तथेव ता इत्थियोपि हत्थिमेण्डगोमेण्डादयो वा होन्तु हीनजच्चा
हीनकम्मन्ता खत्तियादयो वा होन्तु उत्तमकम्मन्ता हीनुक्कट्ठभावं अचिन्तेत्वा लोकस्सादवसेन किलेससन्धवे
उप्पन्ने यं यं लभन्ति सब्बमेव सेवन्तीति सब्बघससिखीसदिसा होन्ति तस्मा सिखी सब्बघसो यथा तथा-
वेताति वेदितव्वा । ता हित्वा पब्बजिस्सामीति [२४६] अहं ता लामिका दुक्खवत्थुभूता इत्थियो हित्वा
अरञ्जं पविसित्वा इसिपब्बज्जं पब्बजिस्सामी । विवेकमनुब्रूहयन्ति कायविवेको चित्तविवेको उपधिविवेकोति
तयो विवेका । तेसु इध कायविवेकोपि वट्ठति चित्तविवेकोपि । इदं वुत्तं होति अहं अम्म ! पब्बजित्वा
कसिणपरिकम्मं कत्वा अट्ठसमापत्तियो पच्चअभिञ्जायो च उप्पादेत्वा गणतो कायं किलेसेहि च चित्तं
विवेचेत्वा इमं विवेकं ब्रूहेन्तो वड्ढेन्तो ब्रह्मलोकपरायणो भविस्सामि । अलं मे अगारेनाति । एवं इत्थियो
गरहित्वा मातापितरो वन्दित्वा पब्बजित्वा वुत्तप्पकारं विवेकं ब्रूहेन्तो ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्थापि एवं भिक्खू ! इत्थियो नाम असालामिका दुक्खदायिकाति इत्थीनं अगुणं कथेत्वा सच्चानि
पकासेसि । सच्चपरियोसाने सो भिक्खु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । सत्था अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधा-
नेसि । तदा माता महाकापिलानी, पिता महाकस्सपो अहोसि, अन्तेवासिको आनन्दो, आचरियो पन अहमेवाति

असातमन्तजातकं

२. अण्डभूतजातकं

यं ब्राह्मणोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उक्कण्ठितमेव आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

तं हि सत्था सच्चं किर त्वं भिक्खु ! उक्कण्ठितोति पुच्छित्वा सच्चन्ति वृत्ते-भिक्खु इत्थियो नाम अरक्खिया । पुब्बे पण्डिता इत्थि गम्भतो पट्ठाय रक्खन्ता रक्खितुं नासक्खिसूति वत्ता अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स अगमहेसिया कुच्छिस्मि निब्बत्तित्वा वयप्पत्तो सब्बसिप्पेसु निष्फत्ति पत्ता पितु अच्चयेन रज्जे पट्ठाय धम्मेन रज्जं कारेसि । सो पुरोहितेन सद्धिं दूतं कीळति । कीळन्तो पन-

सब्बा नदी वंकगता सब्बे कट्ठमया वना ।

सब्बिक्खियो करे पापं लभमाना निवातकेति ॥

इमं दूतगीतं गायन्तो रजतफलके सुवण्णपासके खिपति । एवं कीळन्तो पन राजा निच्चं जिनाति । पुरोहितो पराजियति । सो अनुक्कमेन घरे विभवे परिक्खयं गच्छन्ते चिन्तेसि-एवं सन्ते सब्बं इमस्मिं घरे खीयि-स्सति परियेसित्वा पुरिसन्तरं अगतं एकं मातुगामं घरे करिस्सामीति । अथस्स एतदहोसि-अञ्जपुरिसं दिट्ठपुब्बं इत्थि रक्खितुं न सक्खिस्सामि गम्भतो पट्ठायकं मातुगामं रक्खित्वा तं वयप्पत्तं वसे [२४७] ठपेत्वा एकपुरिसिकं कत्वा गाळ्हं आरक्खं संविदहित्वा राजकुलतो धनं आहरिस्सामीति ।

सो च अंगविज्जाय छेको होति । अथेकं दुग्गतिं गम्भिणिं दिस्वा धीतरं विजायिस्सतीति अत्ता तं पक्कोसापेत्वा परिब्बयं दत्वा घरे येव वसापेत्वा विजातकाले धनं दत्वा उय्योजेत्वा तं कुमारिकं अञ्जेसं पुरिसानं दट्ठु अदत्ता इत्थीनं येव हत्थे दत्ता पोसापेत्वा वयप्पत्तकाले तं अत्तनो वसे ठपेसि । यावच्चेसा वड्ढति ताव रज्जा सद्धिं दूतं न कीळि ।

तं पन वसे ठपेत्वा-महाराज ! दूतं कीळामाति आह ।

राजा साधूति पुरिमनयेनेव कीळि ।

पुरोहितो रज्जा गायित्वा पासकं खिपनकाले ठपेत्वा मम माणविकन्ति आह ।

ततो पट्ठाय पुरोहितो जिनाति, राजा पराजियति । बोधिसत्तो इमस्स घरे एकपुरिसिकाय एकाय इत्थिया भवितव्वन्ति परिगण्हापेन्तो अत्थिभावं अत्ता सीलमस्सा भिन्दापेस्सामीति एकं धुत्तं पक्कोसापेत्वा-सक्खसि पुरोहितस्स इत्थिया सीलं भिन्दितुन्ति आह । सक्कोमि देवाति । अथस्स राजा धनं दत्वा तेन हि खिप्पं निट्ठापेहीति तं पहिणि ।

सो रज्जो सत्तिका धनं आदाय गन्धधूपचुण्णकप्पूरादीनि गहेत्वा तस्स घरतो अविदूरे सब्बगन्धा-पणं पसारेसि । पुरोहितस्सपि गेहं सत्तभूमकं सत्तद्वारकोट्ठकं हेति । सब्बेसुपि द्वारकोट्ठकेसु इत्थीनञ्जेव आर-क्खो । ठपेत्वा पन ब्राह्मणं अञ्जो पुरिसो गेहं पविसितुं लभन्तो नाम नत्थि । कचंवरछड्डनपच्छिम्पि सोधेत्वायेव

पवेसेन्ति । तं माणविकं पुरोहितो चैव ददुः लभति, तस्सा च एका परिचारिका इत्थि । अथस्सा सा परिचारिका गन्धपुष्पमूलं गहेत्वा गच्छन्ती तस्सेव धुत्तस्स आप्णसमीपेन गच्छति ।

सो अयं तस्सा परिचारिकाति सुदुः अत्वा एकदिवसं तं आगच्छन्ति दिस्वाव आपणा उट्ठाय गत्वा तस्सा पादमूले पतित्वा उभोहि हत्थेहि पादे गाळ्हं गहेत्वा—अम्म ! एत्तकं कालं कहं गतासीति परिदेवि ।

अथ सेसापि पयुत्तकधुत्ता एकमन्तं ठत्वा—हत्थपादमुखसण्ठानेहि च आकप्पेन च मातापुत्ता एकसदिसा येवाति आहंसु ।

सा इत्थी तेसु तेसु कथेन्तेसु अत्तनो असद्वह्तिवा अयं मे पुत्तो भविस्सतीति सयम्पि रोदितुं आरभि । ते उभोपि कम्बित्वा रोदित्वा अञ्जमञ्जं आलिंगित्वा अट्ठंसु ।

अथ सो धुत्तो आह—अम्म ! कहं वससीति ?

किन्नरलीळहाय वसमानाय रूपसोभगप्पत्ताय पुरोहितस्स दहरित्थिया उपट्ठानं कुरुमाना वसामि ताताति ।

इदानीं कहं यासि अम्माति ?

तस्सा गन्धमालादीनं अत्थायाति ।

अम्म ! किन्ते अञ्जत्थ गतेन इतो पट्ठाय ममेव सन्तिका हराति मूलं अगहेत्वाव बहूनि तम्बूल-तक्कोलादीनिचैव नाना पुष्पानि च अदासि । [२४८]

माणविका बहूनि गन्धपुष्पादीनि आहरन्ति दिस्वा—किं अम्म ! अज्ज अम्हाकं ब्राह्मणो पसन्नोति आह ।

कस्मा एवं वदसीति ?

इमेसं बहुभावं दिस्वाति ।

न ब्राह्मणो बहुं मूलं अदासि, मया पनेतं मय्हं पुत्तस्स सन्तिका आनीतन्ति ।

ततो पट्ठाय सा ब्राह्मणेन दिन्नं मूलं अत्तनाव गहेत्वा तस्सेव सन्तिका गन्धपुष्पादीनि आहरति । धुत्तो कतिपाहच्चयेन गिलानालयं कत्वा निपज्जि ।

सा तस्स आपणद्वारं गत्वा तं अदिस्वा—कहं मे पुत्तोति पुच्छि ।

पुत्तस्स ते अफासुकं जातन्ति ।

सा तस्स निपन्नट्ठानं गत्वा निसीदित्वा पिट्ठि परिमज्जन्ती—किन्ते तात ! अफासुकन्ति पुच्छि ।

सो तुण्ही अहोसि ।

किं न कथेसि पुत्ताति ?

अम्म ! मरन्तेनापि तुय्हं कथेतुं न सक्काति ।

मय्हं अकथेत्वा कस्स कथेसि ताताति ?

अम्म ! मय्हं अञ्जं अफासुकं नत्थि, तस्सा पन माणविकाय वण्णं सुत्वा पटिबद्धचित्तोस्मि जातो तं लभन्तो जीविस्सामि अलभन्तो इधेव मरिस्सामीति ।

तात ! मय्हं एस भारो मा त्वं एतं निस्साय चिन्तयीति ।

तं अस्सासेत्वा बहूनि गन्धपुष्पादीनि आदाय माणविकाय सन्तिकं गत्वा—पुत्तो मे अम्म ! मम सन्तिका तव वण्णं सुत्वा पटिबद्धचित्तो जातो किं कातब्बन्ति ?

सचे आनेतुं सक्कोथ मया कतोकासो येवाति ।

सा तस्सा वचनं सुत्वा ततो पट्ठाय तस्स गेहस्स कण्णकण्णेहि बहुं कचवरं संकड्ढित्वा पुष्पपच्छि-

या गहेत्वा गच्छन्ती सोधनकाले आरक्खित्थिया उपरि छड्डेसि । सा तेन अट्टियमाना अपेति । इतरा तेनेव निया-
मेन या या किञ्चि कयेति तस्सा तस्सा उपरि कचवरं छड्डेति । ततो पट्ठाय यं यं सा आहरति वा हरति
वा तं न काचि सोधेतुं उस्सहति । तस्मि काले सा तं धुत्तं पुप्फपच्छियं निपज्जापेत्वा माणविकाय सन्तिकं
अतिहरि । धुत्तो माणविकाय सीलं भिन्दित्वा एकाहद्वीहं पासादे येव अहोसि । पुरोहिते बहि निक्खन्ते उभो
अभिरमन्ति । तस्मि आगते धुत्तो निलीयति ।

अथ नं सा एकाहद्वीहच्चयेन—सामि ! इदानीं तव गन्तुं वट्टतीति आह ।

अहं ब्राह्मणं पहरित्वा गन्तुकामोति ।

सा—एवं होतूति—धुत्तं निलीयापेत्वा ब्राह्मणे आगते एवमाह—अहं अय्य ! तुम्हेसु वीणं वादेन्तेसु
नच्चित्तुं इच्छामीति ।

साधु भदे ! नच्चस्सूति वीणं वादेसि ।

तुम्हेसु ओलोकेत्तेसु लज्जामि मुखं पन वो साटकेन बन्धित्वा नच्चिस्सामीति ।

सचे लज्जासि एवं करोहीति ।

माणविका घनसाटकं गहेत्वा तस्स अक्खीनि पिदहमाना मुखं बन्धि । ब्राह्मणो मुखं बन्धापेत्वा
वीणं वादेसि । सा मुहुत्तं नच्चित्वा—अय्य ! अहं ते एकवारं सीसे पहरितुकामाति आह ।

इत्थिलोलो ब्राह्मणो किञ्चि कारणं अजानन्तो—पहराहीति आह ।

माणविका धुत्तस्स सञ्जमदासि । [२४९] सो सणिकं आगन्त्वा ब्राह्मणस्स पिट्ठिपस्से ठत्वा
सीसे कप्परेन^१ पहरि । अक्खीनि पतनाकारप्पत्तानि अहेसु^२ । सीसे गण्डो उट्ठहि ।

सो वेदनट्ठो हुत्वा —आहर ते हत्थन्ति आह ।

माणविका अत्तनो हत्थं उक्खिपित्वा तस्स हत्थे ठपेसि ।

ब्राह्मणो—हत्थो मुदुको पहारो पन थद्धोति आह ।

धुत्तो ब्राह्मणं पहरित्वा निलीयि । माणविका तस्मि निलीने ब्राह्मणस्स मुखतो साटकं मोचेत्वा तेलं
आदाय सीसे पहारं सम्बाहि^३ । ब्राह्मणे बहि निक्खन्ते पुन सा इत्थी धुत्तं पच्छियं निपज्जापेत्वा नीहरि । सो
रञ्जो सन्तिकं गन्त्वा सब्बं तं पवत्ति आरोचेसि ।

राजा अत्तनो उपट्ठानं आगतं ब्राह्मणं आह—दूतं कीळाम ब्राह्मणाति ।

साधु महाराजाति ।

राजा दूतमण्डलं सज्जापेत्वा पुरिमनयेनेव दूतगीतं गायित्वा पासे खिपति । ब्राह्मणो माणविकाय
तपस्स भिन्नभावं अजानन्तो—ठपेत्वा मम माणविकन्ति आह । एवं वदन्तोपि पराजितो येव ।

राजा जानित्वा—ब्राह्मण ! किं ठपेसि ? माणविकाय ते तपो भिन्नो । त्वं मातुगामं गम्भतो
पट्ठाय रक्खन्तो सत्तसु ठानेसु आरक्खं करोन्तो रक्खितुं सक्खिस्सामीति मञ्जसि ? मातुगामो नाम कुच्छियं
पक्खिपित्वा चरन्तेनापि रक्खितुं न सक्का एकपुरिसिका इत्थी नाम नत्थि । तव माणविका नच्चित्तुकामाप्हीति
वत्वा वीणं वादेन्तस्स तव साटकेन मुखं बन्धित्वा अत्तनो जारं तव सीसे कप्परेन पहारापेत्वा उय्योजेसि ।
इदानीं किं ठपेसीति वत्वा इमं गायमाह—

यं ब्राह्मणो अवादेसी वीणं सम्मुखवेठितो ।

अण्डभूता भता भरिया तामु को जातु विस्ससेति ॥

तत्थ यं ब्राह्मणो अवादेसि वीणं सम्मुखवेठितोति येन कारणेन ब्राह्मणो घनसाटकेन सह मुखेन

वेठितो हुत्वा वीणं वादेसि । तं कारणं न जानातीति अत्थो । तस्मिन् हि सा वञ्चेतुकामा एवमकासि । ब्राह्मणो पन तं इत्थीनं बहुमायाभावं न जानन्तो मातुगामस्स सद्दहत्वा मं एसा लज्जतीति एवं सञ्जी अहोसि । तेनस्स अञ्जाणभावं पकासेन्तो राजा एवमाह । अयमेत्थ अधिप्पायो । अण्डभूता भता भरियाति अण्डं वुच्चति बीजं बीजभूता मातु कुच्छितो अनिक्खन्तकालेयेव आभता आनीता । भताति वा पुट्ठाति अत्थो । का सा ? भरिया पजापती पादपरिचारिका । सा हि भत्तवत्थादीहि भरितब्बताय भिन्नसंवरताय लोकधम्महि भरितब्बताय वा भरियाति वुच्चति । तासु को जातु विस्ससेति जातूति एकसाधिवचनं । तासु मातु कुच्छितो पट्ठाय रक्खियमानासुपि एवं विकारं आपज्जन्तीसु भरियासु को [२५०] नाम पण्डितपुरिसो एकसेन विस्ससे ? निब्बिकारा एता मय्हन्ति को सद्दहेय्याति अत्थो । असद्धम्मवसेन हि आमन्तकेसु निमन्तकेसु विज्जमानेसु मातुगामो नाम न सक्का रक्खितुन्ति ।

एवं बोधिसत्तो ब्राह्मणस्स धम्मं देसेसि । ब्राह्मणो बोधिसत्तस्स धम्मदेसनं सुत्वा निवेसनं गन्त्वा तं माणविकं आह—तया किर एवरूपं पापकम्मं कतन्ति ?

अय्य ! को एवमाह ? न करोमि, अहमेव पह्णिं न अञ्जो कोचि । सचे न सद्दहत्थ अहं तुम्हे ठपेट्वा अञ्जस्स पुरिसस्स हत्थसम्फस्सं न जानामीति सच्चकिरियं कत्वा अग्गि पविसित्वा तुम्हे सद्दहापेस्सामीति ।

ब्राह्मणो एवं होतूति महन्तं दाहरासि कारेत्वा अग्गि दत्त्वा तं पक्कोसापेट्वा—सचे अत्तनो सद्दहसि अग्गि पविसाति आह ।

माणविका अत्तनो परिचारिकं पठममेव सिक्खापेसि—अम्म ! तव पुत्तं तत्थ गन्त्वा मम अग्गि पविसनकाले हत्थगहणं कातुं वदेहीति । सा गन्त्वा तथा अवच । धुत्तो आगन्त्वा परिसमज्जे अट्ठासि । सा माणविका ब्राह्मणं वञ्चेतुकामा महाजनमज्जे ठत्वा ब्राह्मण ! तं ठपेट्वा अञ्जस्स पुरिसस्स हत्थसम्फस्सं नाम न जानामि । इमिना सच्चेन अयं अग्गि मा मं ज्ञापेसीति—अग्गि पविसितुं आरद्धा ।

तस्मिन् खणे धुत्तो—पस्सथ भो पुरोहितब्राह्मणस्स कम्मं एवरूपि माणवि अग्गि पवेसापेतीति—गन्त्वा तं माणविकं हत्थे गण्हि । सा हत्थं विस्सज्जापेट्वा पुरोहितं आह—अय्य ! मम सच्चकिरिया भिन्ना । न सक्का अग्गि पविसितुन्ति ।

किं कारणाति ?

अज्ज मया एवं सच्चकिरिया कता ठपेट्वा मम सामिकं अञ्जं पुरिसस्स हत्थसम्फस्सं न जानामीति । इदानीं चम्हि इमिना पुरिसेन हत्थे गहिताति ।

ब्राह्मणो वञ्चितो अहं इमायाति अत्त्वा तं पोथेत्वा नीहरापेसि । एवं असद्धम्मसमन्नागता किरेता इत्थिया कीवमहन्तस्मि पापकम्मं कत्वा अत्तनो सामिकं वञ्चेतुं नाहं एवरूपं करोमीति दिवसस्मि सपथं कुरुमाना नानाचित्ताव होन्ति । तेन वुत्तं—

“चोरीनं बहुबुद्धीनं यासु सच्चं सुदुल्लभं,
थीनं भावो दुराजानो मच्छस्सेवोदके गतं ।
मुसा तासं यथा सच्चं सच्चं तासं यथा मुसा,
गावो बहुतिणस्सेव ओमसन्ति वरं वरं ।
चोरियो कठिना हेता वाळा चपलसक्खरा,
न ता किञ्चि न जानन्ति यं मनुस्सेसु वञ्चन”न्ति ।

सत्था एवं अरक्खियो मातुगामोति इमं धम्मदेसनं आहरित्वं साने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । सत्थापि अनुसन्धि घटेण सीराजा अहमेव अहोसिन्ति ।

परियो-
गरा-

३. तक्कजातकं

कोऽना अकतञ्जूचाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उक्कण्ठितभिक्षुञ्जेव आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

तच्चिह सत्था सच्चं किर त्वं भिक्षु ! उक्कण्ठितोति पुच्छित्वा सच्चन्ति वुत्ते इत्थियो नाम अकत-
तञ्जू मित्तदुभा कस्मा ता निस्साय उक्कण्ठितोसीति वत्वा अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो इसिपव्वज्जं पव्वजित्वा गंगातीरे अस्समं
भापेत्वा समापत्तियो चेव अभिञ्जा च निव्वत्तेत्वा ज्ञानरतिमुखेन विहरति । तस्मिं समये बाराणसीसेट्ठिनो
धीता दुट्ठकुमारी नाम चण्डा अहोसि फरुसा दासकम्मकरे अक्कोसति पहरति । अथ नं एकदिवसं परिवार-
मनुस्सा गहेत्वा गंगाय कीळिस्सामाति अगमंस्सु । तेसं कीळन्तानं येव सुरियत्थंगमनवेला जाता । मेघो उट्ठहि ।
मनुस्सा मेघं दिस्वा इतोचितो च वेगेन पलायिस्सु । सेट्ठिधीताय दासकम्मकरा अज्जम्हेहि एतिस्सा पिट्ठि
पस्सितुं वट्ठतीति तं अन्तो उदकस्मिञ्जेव छड्ढेत्वा उत्तरिस्सु । देवो पावस्सि । सुरियोपि अत्थं गतो । अन्ध-
कारो जातो । ते ताय विनाव गेहं गन्त्वा कहं साति वुत्ते गंगातो ताव उत्तिण्णा अथ नं न जानाम कहं गताति ।
आतका विचिन्तिवा पि न पस्सिस्सु ।

सा महाविरवं विरवन्ती उदकेन वुय्हमाना अड्ढरत्तसमये बोधिसत्तस्स पण्णसालासमीपं पापुणि ।
सो तस्सा सद्धं सुत्वा मातुगामस्स सद्धो पुरित्ताणुमस्सा करिस्सामीति तिणुक्कं आदाय नदीतीरं गन्त्वा तं दिस्वा
मा भायि मा भायीति अस्सासेत्वा नागब्रलो थामसम्पन्नो नदि तरमानो गन्त्वा तं उक्खिपित्वा अस्समपदं आने-
त्वा अग्गि कत्वा अदासि । सीते विगते मधुरानि फलाफलानि उपनामेसि । तानि खादित्वा ठितं कत्थ वासि-
कासि ? कथं च गंगायं पतितासीति पुच्छि । सा तं पवत्ति आरोचेसि । अथ नं त्वं एत्थेव वसाति पण्णसालाय
वसापेन्तो द्वीहतीहं सयं अब्भोकासे वसित्वा इदानि गच्छाति आह । सा इमं तापसं सीलभेदं पापेत्वा गहेत्वा
गमिस्सामीति न गच्छति । अथ गच्छन्ते काले इत्थिकुत्तं इत्थिलीळ्हं दस्सेत्वा तस्स सीलभेदं कत्वा ज्ञानं अन्तर-
धापेसि । सो तं गहेत्वा अरञ्जे येव वसति । [२५२]

अथ नं सा आह-अय्य ! किं नो अरञ्जवासेन ? मनुस्सपथं गमिस्सामाति ।

सो तं आदाय एकं पच्चन्तगामकं गन्त्वा तक्कभतियाव जीविकं कप्पेत्वा तं पोसेति । तस्स तक्कं
विकिणित्वा जीवतीति तक्कपण्डितोति नामं अकंस्सु । अथस्स ते गामवासिनो परिववयं दत्वा अम्हाकं सुयुत्त-
दुयुत्तकं आचिक्खन्तो एत्थ वसाति गामद्वारे कुटियं वासेस्सु ।

तेन च समयेन चोरा पव्वता ओरुय्ह पच्चन्तं पहरन्ति । ते एकदिवसं तं गामं पहरित्वा गामवासि-
केहियेव भण्डानि उक्खिपापेत्वा गच्छन्ता तम्पि सेट्ठिधीतरं गहेत्वा अत्तनो वसनट्ठानं गन्त्वा सेसजनं विस्स-
ज्जेस्सु । चोरजेट्ठको पन तस्सा रूपे बज्जित्वा तं अत्तनो भरियं अकासि । बोधिसत्तो इत्थिन्नामा कहन्ति पुच्छि ।
चोरजेट्ठकं गहेत्वा अत्तनो भरिया कताति च सुत्वापि न सा तत्थ मया विना वसिस्सति पलायित्वा आगच्छि-
स्सतीति तस्सा आगमनं ओलोकेन्तो तत्थेव वसि । सेट्ठिधीतापि चिन्तेसि-अहं इध सुखं वसामि । कदाचि मं
तक्कपण्डितो किञ्चिदेव निस्साय आगन्त्वा इतो आदाय गच्छेय्य अथेतस्मा सुखा परिहायिस्सामि यन्नूनाहं

सम्पियायमाना विय तं पक्कोसापेत्वा घातापेय्यन्ति । सा एकं मनुस्सं पक्कोसित्वा—अहं इध दुक्खं जीवामि, तक्कपण्डितो मं आगन्त्वा आदाय गच्छतूति—सासनं पेसेसि ।

सो तं सासनं सुत्वा सहित्वा तत्थ गन्त्वा गामद्वारे ठत्वा सासनं पेसेसि । सा निक्खमित्वा तं दिस्वा अय्य ! सचे मयं इदानि गच्छिस्साम चोरजेट्ठको अनुबन्धित्वा उभोपि अम्हे घातेस्सति रत्तिभागे गच्छिस्सामाति तं आनेत्वा भोजेत्वा कोट्ठके निसीदापेत्वा सायं चोरजेट्ठकस्स आगन्त्वा सुरं पिवित्वा मत्तकाले—सामि ! सचे इमाय वेलाय तव सपत्तं^१ पस्सेय्यासि कित्ति नं करेय्यासीति आह ।

इदञ्चिदञ्च करिस्सामीति ।

किं पन सो दूरे ? ननु कोट्ठके निसिन्नोति ?

चोरजेट्ठको उक्कं आदाय तत्थ गन्त्वा तं दिस्वा गहेत्वा गेहमज्जे पातेत्वा कप्परादीहि यथारुचि पोथेसि । सो पोथियमानोपि अञ्जं किञ्च अवत्वा “कोधना अकतञ्जू च पिसुणा मित्तदूभिकाति” एत्तकमेव वदति । चोरो तं पोथेत्वा बन्धित्वा निपज्जापेत्वा सायमासं भुञ्जित्वा सयि । पबुद्धो जिण्णाय सुराय पुन तं पोथेतुं आरभि । सोपि तानेव चत्तारि पदानि वदति । चोरो चिन्तेसि—अयं एवं पोथियमानोपि अञ्जं किञ्च अवत्वा इमानेव चत्तारि पदानि वदति पुच्छिस्सामि नन्ति तं पुच्छि—अम्भो पुरिस ! त्वं एवं पोथियमानोपि कस्मा एतानेव पदानि वदसीति ? [२५३]

तक्कपण्डितो—तेनहि सुणाहीति तं कारणं आदितो पट्ठाय कथेसि—अहं पुब्बे अरञ्ज-वासिको एको तापसो ज्ञानलाभी । स्वाहं एतं गंगाय बृहन्नामं उत्तारेत्वा पटिजग्गि । अथ मं एसा पलोभेत्वा ज्ञाना परिहापेसि । स्वाहं अरञ्जं पहाय एतं पोसेन्तो पच्चन्तगामके वसामि । अथेसा चोरेहि इधानीता अहं दुक्खं वसामि, आगन्त्वा मं नेतूति मय्हं सासनं पेसेत्वा इदानि तव हत्थे पातेसि । इमिना कारणेनाहं एवं कथेमीति ।

चोरो चिन्तेसि—या एसा एवरूपे गुणसम्पन्ने उपकारके एवं विप्पटिपज्जि सा मय्हं कतरन्नाम उपद्वं न करेय्य ? हारेतब्बा एसाति । सो तक्कपण्डितं अस्सासेत्वा तं पबोधेत्वा खगं आदाय निक्खम्म एवं पुरिसं गाम-द्वारे घातेस्सामीति वत्वा ताय सद्धिं बहिगामं गन्त्वा एतं हत्थे गण्हाति तं ताय हत्थे गाहापेत्वा खगं आदाय तक्क-पण्डितं पहरन्तो विय तं द्विधा छिन्दित्वा ससीसं नहात्वा^२ तक्कपण्डितं कतिपाहं पणीतभोजनेन सन्तप्पेत्वा—इदानि कहं गमिस्ससीति आह ।

तक्कपण्डितो—धरावासेन मे किञ्चं नत्थि इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा तत्थेव अरञ्जे वसिस्सा-मीति आह ।

तेन हि अहम्पि पब्बजिस्सामीति । उभोपि पब्बजित्वा तं अरञ्जायतनं गन्त्वा पञ्चअभिञ्जा अट्ठ च समापत्तियो निव्वत्तेत्वा जीवितपरियोसाने ब्रह्मलोकपरायणा अहेसुं ।

सत्था इमानि द्वे वत्थूनि कथेत्वा अनुसन्धि घटेत्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमं गाथमाह—

कोधना अकतञ्जू च पिसुणा च विभेदिका ।

ब्रह्मचरियं चर भिक्खु ! सो सुखं न विहाहिसीति ॥

तत्रायं पण्डितो—भिक्खु ! इत्थियो नामेता कोधना उपपन्नं कोधं निवारेतुं न सक्कोन्ति । अकत-ञ्जू च अतिमहन्तम्पि उपकारं न जानन्ति । पिसुणा च पियसुञ्जभावकरणमेव कथं कथेन्ति । विभेदिका मित्ते भिन्दन्ति मित्तभेदनकथं कथनसीलायेव । एवरूपेहि पापकम्मेहि समन्नागता एता कित्ते एताहि? ब्रह्मचरियं चर भिक्खु ! अयं हि मेथुनविरति परिसुद्धट्ठेन ब्रह्मचरियं नाम तं चर सो सुखं न विहाहिस्सो त्वं एतं ब्रह्म-

चरियवासं वसन्तो ज्ञानमुखं मग्गमुखं फलमुखं च न विहाहिसि । एतं सुखं न विजहिस्ससि । एतस्मा सुखा न परिहायिस्ससीति अत्थो । न परिहायसीतिपि पाठो । अग्नमेवत्थो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिव्खू सोता-पत्तिफले पत्तिट्ठहि । सत्थापि जातकं समोधानेसि । तदा चोरजेट्ठको आनन्दो अहोसि । तक्कपण्डितो पन अहमेवाति ।

तक्कजातकं [२५४]

४. दुराजानजातकं

मासु नन्द इच्छति मन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उपासकं आरब्ध कथेसि ।

पञ्चपञ्चवत्थु

एको किर सावत्थिवासी उपासको तीसु सरणेषु पञ्चसु च सीलेसु पतिट्ठितो बुद्धमामको धम्म-
मामको संघमामको । भरिया पनस्स दुस्सीला पापधम्मा । यं दिवसं मिच्छाचारं चरति तं दिवसं सतकीता
दासी विय होति । मिच्छाचारस्स पन अकतदिवसे सामिनी विय होति चण्डा फरुसा । सो तस्सा भावं जानितुं
न सक्कोति । अथ ताय उब्बाल्हो बुद्धपट्टानं न गच्छति । अथ नं एकदिवसं गन्धपुष्पानि आदाय आगन्त्वा
वन्दित्वा निसिन्नं सत्था आह—किन्नु खो त्वं उपासक ! सत्तट्ठदिवसे बुद्धपट्टानं नागच्छसीति ?

घरणी मे भन्ते ! एकस्मि दिवसे सतकीता दासी विय होति एकस्मि सामिनी विय चण्डा फरुसा ।
अहं तस्सा भावं जानितुं न सक्कोमि । स्वाहं ताय उब्बाल्हो बुद्धपट्टानं नागच्छामीति ।

अथस्स वचनं सुत्वा सत्था—उपासक ! मातुगामस्स भावो नाम दुज्जानोति । पुब्बेपि ते पण्डिता
कथयिंसु । त्वं पन तं भवसंखेपगतत्ता सत्त्वक्खेतुं न सक्कोसीति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो दिसापामोक्खो आचरियो हुत्वा पञ्चमाणव-
कसतानि सिप्पं सिक्खापेति । अथेको तिरोरट्ठवासिको ब्राह्मणमाणवको आगन्त्वा तस्स सन्तिके सिप्पं उग्ग-
ण्हेन्तो एकाय इत्थिया पटिबद्धचित्तो हुत्वा तं भरियं कत्वा तस्मिं येव बाराणसीनगरे वसन्तो द्वे तिस्सो वेला
आचरियस्स उपट्टानं न गच्छति । सा पनस्स भरिया दुस्सीला पापधम्मा । मिच्छाचारं चिण्णदिवसे दासी विय
होति । आचिण्णदिवसे सामिनी विय चण्डा फरुसा होति । सो तस्सा भावं जानितुं असक्कोन्तो ताय उब्बाल्हो
आकुलचित्तो आचरियस्स उपट्टानं न गच्छति । अथ नं सत्तट्ठदिवसे अतिक्कमित्वा आगतं—किं माणव !
न पञ्चायसीति आचरियो पुच्छि । सो—भरिया मं आचरिय ! एकदिवसं इच्छति पत्थेति दासी विय निहत-
माना होति एकदिवसे सामिनी विय थद्धा चण्डा फरुसा । अहं तस्सा भावं जानितुं न सक्कोमि । ताय
उब्बाल्हो आकुलचित्तो तुम्हाकं उपट्टानं नागतोम्हीति ।

आचरियो—एवमेतं माणव ! इत्थियो नाम दुस्सीला अनाचारं चिण्णदिवसे सामिकं अनुवत्तन्ति
दासी विय निहतमाना होन्ति । अनाचिण्णदिवसे पन मानत्थद्धा हुत्वा सामिकं न गणन्ति । एवं इत्थियो
नामेता अनाचारा दुस्सीला तासं भावो नाम दुज्जानो । तासु इच्छन्तीसुपि अनिच्छन्तीसुपि मज्झत्तेनेव भवि-
तव्वन्ति वत्वा तस्सोवादवसेन इमं गाथमाह—

मा सु नन्दि इच्छति मं मा सु सोचि न इच्छति ।

थीनं भावो दुराजानो मच्छस्सेवोदके गतन्ति ॥

तत्थ मासु नन्दि इच्छति मन्ति सुकारो निपातमत्तं । अयं इत्थी मं इच्छति पत्थेति मयि सिनेहं करो-
तीति मा तुस्सि । मा सु सोचि न इच्छतीति अयं मं न इच्छतीतिपि मा सोचि । तस्सा इच्छमानाय नन्दि,
अनिच्छमानाय च सोकं अकत्वा मज्झत्तोव होहीति दीपेति । थीनं भावो दुराजानोति इत्थीनं भावो नाम इत्थि-
मायाय पटिच्छन्नता दुराजानो । यथा किं ? मच्छस्सेवोदके गतन्ति यथा मच्छगमनं उदकेन पटिच्छन्नता
दुज्जानं तेनेव सो केवट्टे आगते उदकेन गमनं पटिच्छादेत्वा पलायति । अत्तानं गण्हेतुं न देति ।
एवमेव इत्थियो महन्तम्पि दुस्सीलकम्मं कत्वा मयं एवरूपं न करोमाति अत्तना कतकम्मं इत्थिमायाय
पटिच्छादेत्वा सामिके वञ्चेन्ति । एवं इत्थियो नामेता पापकम्मा दुराचारा । तासु मज्झत्तो येव
सुखितो होतीति ।

एवं बोधिसत्तो अन्तेवासिकस्स ओवादं अदासि । ततो पट्टाय सो तस्सा उपरि मज्झत्तो अहोसि । सापिस्स भरिया आचरियेन किर मे दुस्सीलभावो जातोति ततो पट्टाय न अनाचारं चरि । सापि तस्स उपासकस्स इत्थी सम्मासम्बुद्धेन किर मय्हं दुराचारभावो जातोति ततो पट्टाय पापकम्मं नाम न अकासि ।

सत्थापि इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने उपासको सोतापत्तिफले पतिट्ठहि । सत्था अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा जयम्पतिका येव इदानीं जयम्पतिका । आचरियो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

दुराजानजातकं ।

५. अनभिरतिजातकं

यथा नदी च पन्थो चाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो तथारूपं येव उपासकं आरब्ध कथेसि ।

पञ्चपन्नवत्थु

सो पन परिगणहन्तो तस्सा दुस्सीलभावं ज्ञात्वा च भण्डितो चित्तव्याकुलताय सत्तट्टदिवसे उपट्ठानं न आगमासि । सो एकदिवसं विहारं गत्वा तथागतं वन्दित्वा निसिन्धो कस्मा सत्तट्टदिवसानि नागतोसीति वृत्ते-भरिया मे भन्ते ! दुस्सीला । तस्सा उपरि व्याकुलचित्तताय नागतोम्हीति ।

सत्था-उपासक ! इत्थीसु अनाचारा एताति कोपं अकत्वा मज्झत्तेनेव भवितुं वट्ठतीति । पुब्बेपि ते पण्डिता कथयिस्सु । त्वं पन भवन्तरेण पटिच्छन्नत्ता तं कारणं न सल्लक्खेसीति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो पुरिमनयेनेव दिसापामोवखो आचरियो अहोसि । अथस्स अन्तेवासिको भरियाय दोसं दित्वा व्याकुलचित्तताय कतिपाहं अनागन्त्वा एकदिवसं आचरियेन पुच्छित्तो तं कारणं निवेदेसि । (२५६)

अथस्स आचरियो-तात ! इत्थियो नाम सब्बसाधारणा । तासु दुस्सीला एताति पण्डिता कोपं न करोन्तीति वत्वा ओवादवसेन इमं गाथमाह-

यथा नदी च पन्थो च पानागारं सभा पपा ।

एवं लोकित्थियो नाम नासं कुञ्जन्ति पण्डिताति ॥

तत्थ यथा नदीति यथा अनेकतित्था नदी नहानत्थाय सम्पत्तसम्पत्तानं चण्डालादीनं खत्तियादीनम्पि साधारणा, न तत्थ कोचि नहायितुं न लभति नाम । पन्थोति आदीसुपि यथा महामग्गोपि सब्बेसं साधारणो, न कोचि तेन गन्तुं न लभति । पानागारम्पि सुरागेहं सब्बेसं साधारणं । यो यो पातुकामो सब्बो तत्थ पविसतेव । पुञ्जत्थिकेहि तत्थ तत्थ मनुस्सानं निवासत्थाय कता सभापि साधारणा । न तत्थ कोचि पविसितुं न लभति । महामग्गे पानीयचाटियो ठपेत्वा कता पपापि सब्बेसं साधारणा । न तत्थ कोचि पानीयं पिबितुं न लभति । एवं लोकित्थियो नाम एवमेवं तात माणव ! इमस्मि लोके इत्थियोपि सब्बसाधारणा । तेनेव साधारणट्ठेन नदीपन्थपानागारसभापपासदिसा । तस्मा नासं कुञ्जन्ति पण्डिता एतासं इत्थीनं लामिका एता अनाचारा दुस्सीला सब्बसाधारणाति चिन्तेत्वा पण्डिता छेका बुद्धिसम्पन्ना न कुञ्जन्तीति ।

एवं बोधिसत्तो अन्तेवासिकस्स ओवादं अदासि । सो तं ओवादं सुत्वा मज्झत्तो अहोसि । भरिया-पिस्स आचरियेन किरम्हि ज्ञाताति ततो पट्ठाय पापकम्मं न अकासि । तस्सापि उपासकस्स भरिया सत्थारा किरम्हि ज्ञाताति ततो पट्ठाय पापकम्मं न अकासि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने उपासको सोतापत्तिफले पतिट्ठासि । सत्थापि अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा जयम्पतिकाव एतरहि जयम्पतिका । आचरियब्राह्मणो पन अहमेव अहोसिन्ति ।

अनभिरतिजातकं ।

६. सुदुलखणजातकं

एका इच्छा पुरे आसीति इदं सत्या जेतवने विहरन्तो संकिलेसं आरब्ध कथेसि ।

पञ्चपन्नवत्थु

एको किर सावत्थिवासी कुलपुत्तो सत्थु धम्मदेसनं सुत्वा रतनसासने उरं^१ दत्वा पव्वजित्वा पटि-
पन्नको योगावचरो अविस्सट्ठकम्मट्ठानो हुत्वा एकदिवसं सावत्थियं पिण्डाय चरमानो एकं अलंकतपटियत्तं
इत्थि दिस्वा सुभवसेन इन्द्रियानि भिन्दित्वा ओलोकेसि । तस्सम्भन्तरे किलेसो चलि । वासिया आकोटि-
तखीरखखो विय अहोसि । सो ततो पट्टाय किलेसवसिको हुत्वा नेव कायस्सादं न चित्तस्सादं (२५७) लभति ।
भन्तमिगसप्पटिभागो सासने अनभिरतो परूल्हकेसलोमो दीघनखो किलिट्टुचीवरो अहोसि ।

अथस्स इन्द्रियविकारं दिस्वा सहायका भिक्खू—किन्नु खो ते आवुसो ! न यथा पोराणानि इन्द्रिया-
नीति पुच्छिस्सु ।

अनभिरतोस्मि आवुसोति ।

अथ नं ते सत्थु सन्तिकं नयिस्सु । सत्था किं भिक्खवे ! अनिच्छमानं भिक्खुं आदाय आगतत्थाति
पुच्छि ।

अयं भन्ते ! भिक्खु अनभिरतोति ।

सच्चं किर त्वं भिक्खु ! अनभिरतोति ?

सच्चं भगवाति ।

को तं उक्कण्ठापेसीति ?

अहं भन्ते ! पिण्डाय चरन्तो एकं इत्थि इन्द्रियानि भिन्दित्वा ओलोकेसि । अथ मे किलेसो चलि ।
तेनम्हि उक्कण्ठितोति ।

अथ नं सत्था—अनच्छरियमेतं भिक्खु ! यं त्वं इन्द्रियानि भिन्दित्वा विसभागरम्मणं सुभवसेन
ओलोकेन्तो किलेसेहि कम्पितो । पुब्बे पञ्चाभिञ्जाअट्टसमापत्तिलाभिन्नो ज्ञानबलेन किलेसे विवखम्भत्वा
विसुद्धचित्ता गगनतलचरा बोधिसत्तापि इन्द्रियानि भिन्दित्वा विसभागरम्मणं ओलोकयमाना ज्ञाना परि-
हायित्वा किलेसेहि कम्पिता महादुक्खं अनुभविस्सु । नहि सिनेरुउप्पाटनकवातो हत्थिमत्तमुण्डपट्टवत्तकं महा-
जम्बुउम्मूलकवातो छिन्नतटे विरूल्हगच्छकं महासमुद्धं वा पन सोसनकवातो खुद्दकतलाकं किस्मिच्च देव गण्हति,
एवं उत्तमबुद्धीनं नाम विसुद्धचित्तानं बोधिसत्तानं अञ्जाणभावकरा किलेसा तयि किं लज्जिस्सन्ति ? विसु-
द्धापि सत्ता संकिलिस्सन्ति । उत्तमयससमर्गिनोपि अयसं पापुणन्तीति वत्वा अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे एकस्स महाविभवस्स ब्राह्मणस्स कुले
निब्वत्तित्वा विञ्जुत्तं पत्तो सब्बसिप्पानं पारं गत्वा कामे प्रहाय इसिपव्वज्जं पव्वजित्वा कसिणपरिकम्मं
कत्वा अभिञ्जा च समापत्तियो च उप्पादेत्वा ज्ञानसुखेन वीतिनामेन्तो हिमवन्तप्पदेसे वासं कप्पेसि । सो
एकस्मिं काले लोणम्बिलसेवनत्थाय हिमवन्ता ओतरित्वा बाराणसियं पत्वा राजुय्याने वसित्वा पुनदिवसे कत-
सरीर-पटिजगगो रत्तवाकमयं निवासनपारुपनं सण्ठपेत्वा अजिनं एकस्मिं असे कत्वा जटामण्डलं बन्धित्वा
खारिकामजादाय बाराणसियं भिक्खाय चरमानो रज्जो घरद्वारं पापुणि ।

राजा चस्स चरियाविहारे^२ येव पसीदित्वा पक्कोसापेत्वा महारहे आसने निसीदापेत्वा पणीतेन खादनीयभोजनीयेन सन्तप्पेत्वा तं कतानुमोदनं उय्याने वसनत्थाय याचि ।

सो सम्पटिच्छित्वा राजगेहे भुञ्जित्वा राजकुलं ओववदमानो तस्मिं उय्याने सोलसवस्सानि वसि । अथेकदिवसं राजा कुपितं पच्चन्तं वूपसमेतुं गच्छन्तो मुदुलकखणं नाम अगमहेसि (२५८) अप्पमत्ता अयस्स उपट्ठानं करोहीति वत्वा अगमासि । बोधिसत्तो रञ्जो गतकालतो पट्ठाय अत्तनो रुच्चनवेलाय गेहं गच्छति । अथेकदिवसं मुदुलकखणा बोधिसत्तस्स आहारं सम्पादेत्वा अज्ज अय्यो चिरायतीति गन्धोदकेन नहायित्वा सब्बालंकारपतिमण्डिता महातले चुल्लसयनं पञ्जापेत्वा बोधिसत्तस्स आगमनं ओलोकयमाना निपज्जि ।

बोधिसत्तोपि अत्तनो वेलं सल्लकखेत्वा झाना वुट्ठाय आकासेनेव राजनिवेसनं अगमासि । मुदुल-
कखणा वाकचीरसदं सुत्वाव अय्यो आगतोति वेगेन उट्ठहि । तस्सा वेगेन उट्ठहन्तिया महसाटको भस्सि । तापसो सीहपञ्जरेण पविसन्तो देविया विसभागरूपारम्मणं दिस्वा इन्द्रियानि भिन्दित्वा सुभवसेन ओलो-
केसि । अथस्स अब्भन्तरे किलेसो चलि । वासिया पट्टखीररुक्खो विय अहोसि । तावदेवस्स ज्ञानं अन्तर-
धायि । छिन्नपक्खो काको विय अहोसि । सो टितकोव आहारं गहेत्वा अभुञ्जित्वाव किलेसकम्पितो पासादा ओरुह उय्यानं गन्त्वा पण्णसालं पविसित्वा फलकत्थरसयनस्स हेट्ठा आहारं ठपेत्वा विसभागारम्मणे बद्धो किलेसग्गिना ड्य्हमानो निराहारताय सुखमानो सत्तदिवसानि फलकत्थरके निपज्जि ।

सत्तमे दिवसे राजा पच्चन्तं वूपसमेत्वा आगतो नगरं पदविखणं कत्वा निवेसनं अगन्त्वाव अय्यं परसा-
मीति उय्यानं गन्त्वा पण्णसालं पविसित्वा तं निपन्नकं दिस्वा एकं अफासुकं जातं मञ्जेति पण्णसालं सोधापेत्वा
पादे परिमज्जन्तो—किं अय्य ! अफासुकन्ति पुच्छि ।

महाराज ! अञ्जं मे अफासुकं नत्थि, किलेसवसेन पनम्हि पटिवद्धचित्तो जातोति ।

कहं पटिवद्धन्ते अय्य ! चित्तन्ति ?

मुदुलकखणाय महाराजाति ।

साधु अय्य ! अहं मुदुलकखणं तुम्हाकं दम्मीति तापसं आदाय निवेसनं पविसित्वा देविं सब्बालंका-
रपतिमण्डितं कत्वा तापसस्स अदासि । ददमानो येव मुदुलकखणाय सञ्जामदासि तथा अत्तनो बलेन अय्यं
रक्खितुं वायमित्थ्वन्ति ।

साधु देव ! रक्खिस्सामीति ।

तापसो देविं गहेत्वा राजनिवेसना ओतरि । अथ नं महाद्वारतो निक्खन्तकाले—अय्य ! अम्हाकं
एकं गेहं लद्धुं वट्ठति । गच्छ राजानं गेहं याचाहीति आह ।

तापसो गन्त्वा गेहं याचि । राजा मनुस्सानं वच्चकुटिकिच्चं साधयमानं एकं छड्डितं गेहं दापेसि ।
सो देविं गहेत्वा तत्थ अगमासि । सा पविसितुं न इच्छति ।

किं कारणा न पविससीति ?

असुचिभावेनाति ।

इदानीं किं करोमीति ?

पटिजग्गाहि नन्ति वत्वा रञ्जो सन्तिकं पेसेत्वा गच्छ, कुहालं आहर, पच्छिं आहराति आहरापेत्वा
असुचिं च संकारञ्च छड्डापेत्वा गोमयं आहरापेत्वा लिम्पापेत्वा पुनपि गच्छ मञ्चं आहर, दीपं आहर, अत्थ-
रणं आहर, चाटि (२५९) आहर, घटं आहराति एकमेकं आहरापेत्वा पुन उदकाहरणादीनं अत्थाय आणापेसि ।
सो घटं आदाय उदकं आहरित्वा चाटिं पूरेत्वा नहानोदकं सज्जेत्वा सयनं अत्थरि ।

अथ नं सयने एकतो निसीदन्तं फासुकासु गहेत्वा आकड्डित्वा तव समणभावं वा ब्राह्मणभावं वा न
जानासीति ओनमेत्वा अत्तनो अभिमुखं आकड्डि । सो तस्मिं काले सति पटिलभि । एत्तके पन काले अञ्जा-

णो अहोसि । एवं अञ्जाणकरणा किलेसा नाम । “कामच्छन्दनीवरणं भिक्खवे ! अन्धकरणं अञ्जाण-
करण”न्ति आदिमेत्थ वत्तब्बं । सो सति पटिलभित्वा चिन्तेसि । अयं तण्हा वड्ढमाना मम चतूहि अपायेहि
सीसं उक्खिपितुं न दस्सति अञ्जेव मया इमं रञ्जो निय्यादेत्वा हिमवन्तं पविसितुं वट्ठतीति । सो तं आदाय
राजानं उपसंकमित्वा—महाराज ! तव देविया मय्हं अत्थो नत्थि, केवलं मे इमं निस्साय तण्हा वड्ढितात्ति
वत्वा इमं गाथमाह :-

एका इच्छा पुरे आसि अलद्धा मुदुलक्खणं ।

यतो लद्धा अलारक्खी इच्छा इच्छं विजायथाति ॥

तत्रायं पिण्डत्योः—महाराज ! मय्हं इमं तव देवि मुदुलक्खणं अलभित्वा पुरे अहो वताहं एतं
लभेय्यन्ति एका इच्छा आसि एकाव तण्हा उप्पज्जि । यतो पन मे अयं अलारक्खी विसालनेत्ता सोभनलोचना
लद्धा अथ मे सा पुरिमिका इच्छा गेहतण्हं उपकरणतण्हं उपभोगतण्हन्ति उपरूपरि अञ्जं नानप्पकारं इच्छं
विजायथ जनेसि, उप्पादेसि । सा खो पन मे एवं वड्ढमाना इच्छा अपायतो सीसं उक्खिपितुं न दस्सति ।
अलम्मे इमाय भरियाय त्वं येव तव भरियं गण्ह । अहं पन हिमवन्तं गमिस्सामीति ।

तावदेव नट्ठं ज्ञानं उप्पादेत्वा आकासे निसिन्नो धम्मं देसेत्वा रञ्जो ओवादं दत्वा आकासेनेव हिम-
वन्तं गन्त्वा पुन मनुस्सपथं नाम नागमासि । ब्रह्मविहारे पन भावेत्वा अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोके निव्वत्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने सो भिक्खु अरहत्ते येव पत्ति-
ट्ठासि । सत्थापि अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा राजा आनन्दो, मुदुलक्खणा उप्पलवण्णा,
इसि पन अहमेवाति ।

मुदुलक्खणा जातकं ।

७. उच्छृङ्खलातकं

उच्छृङ्गे देव ! मे पुत्तोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जातरं जानपदित्थिं आरब्ध कथेसि ।

पचवपन्नवत्थु

एकस्मिं हि समये कोसलरट्ठे तयो जना अञ्जातरस्मिं अटविमुखे कसन्ति । (२६०) तस्मिं समये अन्तोअटवियं चोरा मनुस्से विलुम्पित्वा पलायिसु । मनुस्सा ते चोरे परियेसित्वा अपस्सन्ता तं ठानं आगन्त्वा तुम्हे अटवियं विलुम्पित्वा इदानि कस्सका विय होथाति । ते चोरा इमेति बन्धित्वा आनेत्वा कोसलरञ्जो अदंसु । अथेका इत्थी आगन्त्वा अच्छादनम्मे देथ, अच्छादनम्मे देथाति परिदेवन्ती पुनप्पुनं राजनिवेसनं परियाति । राजा तस्सा सद् सुत्वा देथिमिस्सा अच्छादनन्ति आह । साटकं गहेत्वा अदंसु । सा तं दिस्वा नाहं एतं अच्छादनं याचामि, सामिकच्छादनं याचामीति आह । मनुस्सा गत्वा रञ्जो निवेदयिसु न किरेसा इमं अच्छादनं कथेति सामिकच्छादनं कथेतीति ।

अथनं राजा पक्कोसापेत्वा—त्वं किर सामिकच्छादनं याचसीति पुच्छि ।

आम देव ! इत्थिया हि सामिको अच्छादनं नाम । सामिकम्हि असति सहस्समूलम्पि साटकं निवत्था इत्थी नग्गा येव नाम । इमस्स पनत्थस्स साधनत्थं :—

“नग्गा नदी अनोदिका नगं रट्ठं अराजिकं,
इत्थीपि विधवा नग्गा यस्सापि दस भातरो”ति ।

इदं सुत्तं आहरित्त्वं । राजा तस्सा पसन्नो इमे ते तयो जना के होन्तीति पुच्छि ।

एको मे देव ! सामिको, एको भाता, एको पुत्तोति ।

राजा-अहन्ते तुट्ठो इमेसु तीसु एकं देमि । कतमं इच्छसीति पुच्छि ।

सा आह—अहं देव ! जीवमाना एकं सामिकं लभिस्सामि, पुत्तम्पि लभिस्सामेव, मातापितुञ्च पन मे मतत्ता भाताव दुल्लभो । भातरम्मे देहि देवाति ।

राजा तुस्सित्वा तयोपि विस्सज्जेसि । एवं तं एकिकं निस्साय तयो जना दुक्खतो मुत्ता । तं कारणं भिक्खुसङ्घे पाकटं जातं । अथेकदिवसं भिक्खू धम्मसभायं सन्निपतिता—आवुसो ! एकं इत्थि निस्साय तयो जना दुक्खा मुत्ताति तस्सा गुणकथाय निसीदिसु ।

सत्था आगन्त्वा कायनुत्थ भिक्खवे एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छित्वा इमाय नामाति वुत्ते—
न भिक्खवे ! एसा इत्थी इदानेव ते तयो जने दुक्खा मोचेसि, पुब्बेपि मोचेसि येवाति वत्वा अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मादत्ते रज्जं कारेन्ते तयो जना अटविमुखे कसन्तीति सब्बं पुरिमसदिसमेव । तदा पन रञ्जा तीसु जनेसु कं इच्छसीति वुत्ते सा आह—तयोपि दातुं न सक्कोथ देवाति ।

आम न सक्कोमीति ।

सचे तयो दातुं न सक्कोथ, भातरम्मे देथाति ।

पुत्तकं वा सामिकं वा गण्ह, किन्ते भातराति च वुत्ता—एते नाम देव ! सुलभा, भाता पन दुल्लभोति वत्वा इमं गाथमाहः—

उच्छृङ्गे देव ! मे पुत्तो पथे धावन्तिया पति ।

तञ्च देसं न पस्सामि यतो सोदरियमानयेति ॥ (२६१)

तत्थ उच्छङ्गे देव ! मे पुत्तोति देव ! मय्हं पुत्तो उच्छङ्गे येव । यथा हि अरञ्जं पविसित्वा उच्छङ्गे कत्वा साकं^१ उच्चिनित्वा तत्थ पक्खपन्तिया उच्छङ्गे साकं नाम सुलभं होति, एवं इत्थिया पुत्तोपि सुलभो । उच्छङ्गेसाकसदिसोव । तेन वृत्तं—उच्छङ्गे देव ! मे पुत्तोति । पथे धावन्तिया पतीति मग्गं आरुह् एकिकाय गच्छमानायपि हि इत्थिया पति नाम सुलभो दिट्ठादिट्ठे येव होति । तेन वृत्तं—पथे धावन्तिया पतीति । तञ्च देसं न पस्सामि यतो सोऽरियमानयेति यस्मा पन मे मातापितरो नत्थि तस्मा इदानीं मातुकुच्छिसङ्खातं अञ्जं देसं न पस्सामि यतो अहं समाने उदरे जातत्ता सहजदरियसङ्खातं भातरं आनेय्यं, तस्मा भातरं येव मे देथाति । राजा सच्चं एसा वदतीति तुट्ठचित्तो तयोपि जने बन्धनागारतो आनेत्वा अदासि । सा तयोपि ते जने गहेत्वा गता ।

सत्थापि न भिक्खवे ! इदानीं पुब्बेपेसा इमे तयो जने दुक्खा मोचेसि येवाति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । अतीते चत्तारो एतरहि चत्तारोव । राजा पन अहं तेन समयेनाति ।

उच्छङ्गजातकं ।

८. साकेतजातकं

यस्मि मनो निविसतीति इदं सत्था साकेतं निसाय अञ्जनवने विहरन्तो एकं ब्राह्मणं आरब्ध कथेसि ।

पञ्चपन्नवत्थु

भगवतो किर भिक्खुसङ्घपरिवृतस्स साकेतं निस्साय अञ्जनवनं पविसनकाले एको साकेतनगरवासी महल्लकब्राह्मणो नगरतो बहि गच्छन्तो अन्तरद्वारे दसवलं दिस्वा पादेसु पतित्वा गोप्फकेसु गाल्हं गहेत्वा—तात ! ननु नाम पुत्तेहि जिण्णकाले मातापितरो पटिजग्गितब्बा ? कस्मा एत्तकं कालं अम्हाकं अत्तानं न दस्सेसि ? मया ताव दिट्ठोसि मातरं पन पस्सितुं एहीति—सत्थारं गहेत्वा अत्तनो गेहं अगमासि । सत्था तत्थ गत्वा निसीदि पञ्चत्ते आसने सद्धि भिक्खुसङ्घेन । ब्राह्मणीपि इदानि मे पुत्तो आगतोति आगन्त्वा सत्थु पादेसु पतित्वा—तात ! एत्तकं कालं कहां गतोसि ? ननु नाम मातापितरो महल्लका उपट्ठातब्बाति परिदेवि । पुत्तधीतरोपि एथ भातरं वन्दथाति वन्दापेसि । उभो तुट्ठमानसा महादानं अदंसु । सत्था भत्तकिच्चं निट्ठापेत्वा तेसं द्विन्नम्पि ज्ञानं जरासुत्तं कथेसि । सुत्तपरियोसाने उभोपि अनागामिफले पतिट्ठहिंसु । सत्था उट्ठायासना अञ्जनवनमेव अगमासि ।

भिक्खू धम्मसभायं सन्निसिन्ना कथं समुट्ठापेसुं—आवुसो ! ब्राह्मणो तथागतस्स पिता सुद्धोदनो, माता (२६२) महामायाति जानाति । जानन्तोव सद्धि ब्राह्मणिया तथागतं अम्हाकं पुत्तोति वदति । सत्थापि अधिवासेति । किन्नु खो कारणन्ति ?

सत्था तेसं कथं सुत्वा—भिक्खो ! उभोपि ते अत्तनो पुत्तमेव पुत्तोति वदन्तीति वत्वा अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

भिक्खवे ! अयं ब्राह्मणो अतीते निरन्तरं पञ्चजातिसतानि मय्हं पिता अहोसि । पञ्चजातिसतानि चुल्लपिता, पञ्चजातिसतानि महापिता, एसापि ब्राह्मणी निरन्तरमेव पञ्चजातिसतानि माता अहोसि, पञ्चजातिसतानि चुल्लमाता, पञ्चजातिसतानि महामाता । एवाहं दियड्ढजातिसहस्सं ब्राह्मणस्स हत्थे संबड्ढो दियड्ढजातिसहस्सं ब्राह्मणिया हत्थे संबड्ढोति तीणि जातिसहस्सानि कथेत्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमं गाथमाहः—

यस्मि मनो निविसति चित्तं वापि पसीदति,

अदिट्ठपुब्बके पोसे कामं तस्मिम्पि विस्ससेति ।

तत्थ—यस्मि मनो निविसतीति यस्मि पुगलं दिट्ठमत्ते येव चित्तं पतिट्ठाति । चित्तं वापि पसीदतीति यस्मि दिट्ठमत्ते चित्तं पसीदति मुदुकं होति । अदिट्ठपुब्बके पोसेति पकतिया तस्मि अत्तभावे अदिट्ठपुब्बेपि पुगले । कामं तस्मिम्पि विस्ससेति अनुभूतपुब्बसिनेहेनेव तस्मिम्पि पुगले एकसेन विस्ससेति विस्सासं आपज्जति येवाति अत्थो ।

एवं सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा ब्राह्मणो च ब्राह्मणी च एते एव अहेसुं । पुत्तोपि अहमेवाति ।

साकेतजातकं ।

९. विसवन्तजातकं

धिरत्यु तं विसं वन्तन्ति इदं सत्था जतवने विहरन्तो धम्मसेनापति आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

थेरस्स किर पिटुखज्जकं खादनकाले मनुस्सा संघस्स बहुं पिटुखादनीयं गहेत्वा विहारं अगमंसु । भिक्खुसङ्घस्स गहितावसेसं बहुं अतिरित्तं अहोसि । मनुस्सा—भन्ते ! अन्तोगामगतानम्पि गण्हथाति आहंसु । तस्मिं खणे थेरस्स सद्विहारो दहरो अन्तोगामं गतो होति । तस्स कोट्टासं गहेत्वा तस्मिं आनागच्छन्ते अति-दिवाहोतीति थेरस्स अदंसु । थेरेन तस्मिं परिभुत्ते दहरो आगमासि ।

अथ नं थेरो—मयं आवुसो ! तुय्हं ठपितखादनीयं परिभुज्जिम्हाति आह ।

सो—मधुरं नाम भन्ते ! कस्स अप्पियन्ति आह ।

महाथेरस्स संवेगो उदपादि । सो इतो पट्ठाय पिटुखादनीयं न खादिसामीति अधिदुहि । ततो पट्ठाय किर सारिपुत्तथेरेन पिटुखादनीयं नाम न खादितपुब्बं । तस्स पिटुखादनीयं अखादनभावो भिक्खुसङ्घे [२६३] पाकटो जातो । भिक्खु तं कथं कथेन्ता धम्मसभायं सन्निसीदिसु ।

अथ सत्था—कायनुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निश्चिन्नाति पुच्छि । इमाय नामाति च वुत्ते भिक्खवे ! सारिपुत्तो एकवारं जहितकं जीवितं परिचजन्तोपि न गण्हति येवाति वत्वा अतीतं आहरि :—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तोपि विसवेज्जकुले निव्वत्तित्वा वेज्जकम्मेन जीविकं कप्पेति । अथेकं जनपदमनुस्सं सप्पो डसि । तस्स ज्ञातका पमादं अकत्वा खिप्पं वेज्जं आनयिसु ।

वेज्जो आह—किन्ताव ओसधेन, परिभावित्वा विसं हरामि । दट्टसप्पं आवाहेत्वा दट्टानतो तेनेव विसं आकड्ढापेमीति ।

सप्पं आवाहेत्वा विसं आकड्ढापेहीति ।

सो सप्पं आवाहेत्वा तथा अयं दट्ठोति आह ।

आम मयाति ।

तथा दट्टानतो त्वं येव मुखेन विसं आकड्ढाहीति ।

मया एकवारं जहितकविसं पुन न गहितपुब्बं । नाहं मया जहितविसं कड्ढिस्सामीति ।

सो दारुणि आहरापेत्वा अग्गिं कत्वा आह—सचे अत्तनो विसं नाकड्ढसि इमं अग्गिं प विसाति । सप्पो अपि अग्गिं पविसिस्सामि नेवत्तना एकवारं जहितविसं पच्चावमिस्सामीति वत्वा इमं गाथमाहः—

धिरत्यु तं विसं वन्तं यमहं जीवितकारणा,

वन्तं पच्चावमिस्सामि मतम्मे जीविता वरन्ति ।

तत्थ धिरत्युति गरहणत्थे निपातो । तं विसन्ति यमहं जीवितकारणा वन्तं विसं पच्चावमिस्सामि तं वन्तं विसं धिरत्यु । मतम्मे जीविता वरन्ति तस्स विसस्स अपच्चावमनकारणा यं अग्गिं पविसित्वा मरणं, तं मम जीविततो वरन्ति अत्थो ।

एवञ्च पन वत्वा अग्गिं पविसितुं पायासि । अथ नं वेज्जो निवारेत्वा नं पुरिसं ओसधेहि च मन्तेहि च निव्विसं अरोगं कत्वा सप्पस्स सीलानि वत्वा इतो पट्ठाय मा कच्चि विहेठेहीति विस्सज्जेसि ।

सत्थापि न भिक्खवे ! सारिपुत्तो एकवारं जहितकं जिवितम्पि परिचजन्तो पुन गण्हतीति इमं धम्म-देसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा सप्पो सारिपुत्तो अहोसि । वेज्जो पन अहमेवाति ।

विसवन्तजातकं ।

१०. कुदालजातकं

न तं जितं साधु जितन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो चित्तहृत्थसारिपुत्तत्थेरं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

सो किर सावत्थियं एको कुलदारको । अथकदिवसं कसित्वा आगच्छन्तो विहारं पविसित्वा एकस्स थेरस्स पत्ततो सिनिद्धं मधुरं पणीतभोजनं लभित्वा चित्तेसि—मयं रंति दिवं सहत्थेन नाना कम्मणि कुरुमानापि एवरूपं मधुराहारं न लभाम, मयापि समणेन भवितव्वन्ति ।

सो पव्वजित्वा मासद्धमासच्चयेन अयोनिस्सो मनसिकरोन्तो किलेसवसिको हुत्वा विव्वभमित्वा पुन भत्तेन किलमन्तो आगन्त्वा पव्वजित्वा अभिघम्मं उग्गण्हि । इमिनाव उपायेन छ्वारे विव्वभमित्वा पव्वजितो । ततो सत्तमे भिक्खुभावे सत्तप्पकरणिको हुत्वा बहूभिक्खू धम्मं वाचेन्तो विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पापुणि । अथस्स सहायका भिक्खू—किन्नुखो आवुसो ! चित्तं पुव्वे विय ते एतरहि किलेसा न वड्ढेन्तीति परिहासं करिस्सु ।

आवुसो ! अभव्वो दानाहं इतो पट्टाय गिहीभावस्साति ।

एवं तस्मिं अरहत्तं पत्ते धम्मसभायं कथा उदपादि—आवुसो ! एवरूपस्स नाम अरहत्तस्स उपनिस्सये सति आयस्मा चित्तहृत्थसारिपुत्तो छक्खत्तुं उप्पव्वजितो । अहो ! महादोसो पुत्थुज्जनभावोति ।

सत्था आगन्त्वा कायनुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छित्वा इमाय नामाति वुत्ते—भिक्खवे ! पुत्थुज्जनचित्तं नाम लहुकं दुन्निग्गहं, आरम्भणवसेन गन्त्वा अल्लीयति । एक वारं अल्लीनं न सक्का होति खिप्पं मोचेत्तुं । एवरूपस्स चित्तस्स दमथो साधु । दन्तमेव हि तं सुखं आवहतीति वत्वा आह—

“दुन्निग्गहस्स लहुनो यत्थ कामनिपातिनो,
चित्तस्स दमथो साधु चित्तं दन्तं सुखावहं” ।^१

तस्स पन दुन्निग्गहणताय पुव्वेपि पण्डिता एकं कुदालकं निस्साय तं जहितुं असक्कोन्ता लोभवसेन छक्खत्तुं उप्पव्वजित्वा सत्तमे पव्वजितभावे भानं उप्पादेत्वा तं लोभं निग्गण्हिस्सुति वत्वा अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो मणिककुले निव्वत्तित्वा विज्जुत्तं पापुणि । कुदालपण्डितोतिस्स नामं अहोसि । सो कुदालकेन भूमिपरिकम्मं कत्वा साकञ्चेव अलावुकुब्भण्डिएलालुकादीनि च वपित्वा तानि विक्किणन्तो कपणजीविकं कप्पेति । तं हिस्स एकं कुदालकं ठपेत्वा अज्जं धनं नाम नत्थि । सो एकदिवसं चित्तेसि किम्मे घरावासेन ? निक्खमित्वा पव्वजिस्सामीति । अथेकदिवसं तं कुदालकं पटिच्छन्नट्टाने ठपेत्वा इसिपव्वज्जं पव्वजित्वा तं कुदालकमनुस्सरित्वा लोभं छिन्दितुं असक्कोन्तो कुण्ठकुदालकं निस्साय उप्पव्वजि । एवं दुतियं ततियम्पीति छ वारे तं कुदालकं पटिच्छन्ने ठाने निक्खपित्वा पव्वजितो चेवुप्पव्वजितो च । [२६५]

सत्तमे पन वारे चित्तेसि अहं मम इमं कुण्ठकुदालकं निस्साय पुनप्पुनं उप्पव्वजितो । इदानि तं महानदियं पक्खपित्वा पव्वजिस्सामीति । नदीतीरं गन्त्वा सच्चस्स पतितट्टानं पस्सिस्सामि पुनागन्त्वा उद्धरितु-कामता भेद्वेय्याति तं कुदालकं दण्डे गहेत्वा नागबलो थामसम्पन्नो सीसस्स उपरिभागे तिक्खत्तुं आविज्जेत्वा^२ अक्खीनि निम्मीलेत्वा नदीमज्जे खिपित्वा जितं मे जितं मेति तिक्खत्तुं सीहनादं नदि ।

१ धम्मपद, चित्तवग्गो ।

२ स्या०—आविज्जित्वा ।

तस्मिं खणे वाराणसीराजा पच्वन्तं वृषसमेत्वा आगतो नदिद्या सीसं नहायित्वा सव्वालङ्कारपति-
मण्डितो हृत्थिक्खन्धेन गच्छमानो तं बोधिसत्तस्स सद्दं सुत्वा अयं पुरिसो जितं मेति वदति, कोनुखो एतेन जितो ?
पक्कोसथ नन्ति पक्कोसापेत्वा—भो ! पुरिस ! अहं तां विजितसङ्गामो इदानीं जयं गहेत्वा आगच्छामि,
तथा पन को जितोति पुच्छि ।

बोधिसत्तो—महाराज ! तथा सङ्गाम-सहस्सम्पि सङ्गामसतसहस्सम्पि जिनन्तेन दुज्जितमेव
किलेसानं अजितत्ता । अहं पन अब्भत्तरे लोभं निग्गण्हन्तो किलेसे जिणन्ति कथेन्तो येव महान्दि ओलोकेत्वा
आपोकसिणारम्मणं भानं निब्बत्तेत्वा सम्पत्तानुभावो आकासे निसीदित्वा रञ्जो धम्मं देसेन्तो इमं गाथमाह—

न तं जितं साधु जितं यं जितं अब्बजीयति,

तं खो जितं साधु जितं यं जितं नावजीयतीति ।

तत्थ न तं जितं साधु जितं यं जितं अब्बजीयतीति यं पच्वामित्ते पराजित्वा रट्ठं जितं पटिलद्धं पुन
जितेहि पच्वामित्तेहि अब्बजीयति तं जितं साधु नाम न होति । कस्मा ? पुन अब्बजीयन्तो । अपरो नयो-
जितं वुच्चति जयो । यो पच्वामित्तेहि सद्धिं युज्झित्वा अधिगतो जयो पुन तेसु जिनन्तेसु पराजयो होति सो
न साधु, न सोभनो । कस्मा ? यस्मा पुन पराजयोव होति । तं खो जितं साधु जितं यं जितं नाव जीयतीति
यं खो पन पच्वामित्ते निम्मथत्वा जितं पुन तेहि नावजीयति, यो वा एकवारं लद्धो जयो पुन पराजयो न होति
तं जितं साधु जितं सोभनं । सो जयो साधु सोभनो नाम होति । कस्मा ? पुन नावजीयन्तो । तस्मा त्वं
महाराज ! सहस्सक्खत्तुम्पि सतसहस्सक्खत्तुम्पि सङ्गामसीसं जिणित्वापि सङ्गामयोधो नाम न होति ।
किं कारणा ? अत्तनो किलेसानं अजितत्ता । यो पन एकवारम्पि अत्तनो अब्भन्तरे किलेसे जिनाति अयं
उत्तमो सङ्गामसीसयोधोति आकासे निसिन्नको एवं बुद्धलील्हाय रञ्जो धम्मं देसेसि । उत्तमसङ्गामयोध-
भावो पनेत्थ :—

“यो सहस्सं सहस्सेन सङ्गामे मानुसे जिने,

एकं च जेय्यं मत्तानं सर्वे सङ्गामजुत्तमो”ति ।^१

इदं सुत्तं साधकं । रञ्जो पन धम्मं सुणन्तस्सेव तदङ्गपहानवसेन किलेसा पहीणा पव्वज्जाय चित्तं
नमि । राजबलस्सापि तथेव किलेसा पहीयिषु ।

राजा—इदानीं तुम्हे कहां गमिस्सथाति ? बोधिसत्तं पुच्छि ।

हिमवन्तं पविसित्वा इसिपव्वज्जं पव्वजिस्सामि महाराजाति ।

राजा तेनहि अहम्पि पव्वजिस्सामीति बोधिसत्तेनेव सद्धिं निक्खमि । बलकायो ब्राह्मणगहपतिका
सव्वा सेणियोति सब्बोपि तस्मिं ठाने सन्निपतितो जनकायो रञ्जो सद्धिं येव निक्खमि । वाराणसीवासिनो
अम्हाकं किर राजा कुट्टालपण्डितस्स धम्मदेसनं सुत्वा पव्वज्जाभिमुखो हुत्वा सद्धिं बलकायेनेव निक्खन्तो मयं
इध किं करिस्सामाति द्वादसयोजनिकाय वाराणसिया सकलनगरवासिनो निक्खमिस्सु । द्वादसयोजनिका
परिसा अहोसि । तं आदाय बोधिसत्तो हिमवन्तं पाविसि तस्मिं खणे सक्कस्स देवरञ्जो निसिन्नासनं उण्हा-
कारं दस्सेसि ।

सो आवज्जमानो कुट्टालपण्डितो महाभिनिक्खमणं निक्खन्तोति दिस्वां महासमागमो भविस्सति
वसनट्टानं लद्धं वट्ठतीति विस्सकम्मं^२ आमन्तेत्वा—तात ! कुट्टालपण्डितो महाभिनिक्खमणं निक्खन्तो वसन-
ट्टानं लद्धं वट्ठति । त्वं हिमवन्तप्पदेसं गत्वा सममूभिभागे दीघसो तिसयोजनं वित्थारतो पण्णरसयोजनं
अस्समपदं मापेहीति आह । सो साधु देवाति पटिस्सुत्वा गत्वा तथा अकासि । अयमेत्थ सङ्खेपो । वित्थारो
पन हत्थीपालजातके आवीभविस्सति । इदञ्च हि तञ्च एकपरिच्छेदमेव ।

१ धम्मपद, सहस्सवग्गो ।

२. स्या०—विस्सुकम्मं

विस्सकम्मोपि अस्समपदे पण्णसालं मापेत्वा दुस्सद्दे मिगे च सकृणे च अमनुस्से च पटिक्कमापेत्वा तेन तेन दिसाभागेन एकपदिकमग्गं निम्मिनित्वा अत्तनो वसनट्टानमेव अगमासि । कुदालपण्डितोपि तं परिसं आदाय हिमवन्तं पविसित्वा सक्कदत्तियं अस्समपदं गन्त्वा विस्सकम्मेन मापितं पव्वजित-परिक्खारं गहेत्वा पठमं अत्तना पव्वजित्वा पच्छा परिसं पव्वार्जेत्वा अस्समपदं भाजेत्वा अदासि । सत्त राजानो सत्त रज्जानि छड्डुयिसु । तिसयोजनं अस्समपदं पूरि । कुदालपण्डितो सेसकसिणेषुपि परिकम्मं कत्वा ब्रह्मविहारे भावेत्वा परिसाय कम्मट्टानं आचिक्खि । सब्बे समापत्तिलाभिनो हुत्वा ब्रह्मविहारे भावेत्वा ब्रह्मलोक-परायणा अहेसु । ये पन तेसं पारिचरियं अकंसु ते देवलोकपरायणा अहेसु । (२६७)

सत्था एवं भिक्खवे ! चित्तन्नामेतं किलेसवसेन अल्लीनं दुम्मोचयं होति उप्पन्ना लोभधम्मा दुप्पजहा एवरूपेपि पण्डिते अञ्जाणे करोन्तीति इमं धम्मदेसनं आहरित्वा सच्चानि पकासेसि । सच्च परियोसाने केचि सोतापन्ना अहेसु, केचि सक्कागामिनो, केचि अनागामिनो, केचि अरहत्तं पापुणिसु । सत्थापि अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा राजा आनन्दो अहोसि । परिसा बुद्धपरिसा, कुदालपण्डितो पन अहमेवाति ।

कुदालजातकं ।

इत्थिवग्गो सत्तमो ।

८. “वरणवग्गवणना”

१. वरणजातकं

यो पुब्बे करणीयानीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो कुटुम्बियपुत्ततिस्सत्थेरें आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

एकस्मिं किर दिवसे सावत्थिवासिनो अञ्जमञ्जं साहायका तिसमत्ता कुलपुत्ता गन्धपुप्फवत्थादीनि गहेत्वा सत्थु धम्मदेसनं सुणिस्सामाति महाजनपरिवुता जेतवनं गत्वा नागमालकं-विसालमालकादिसु थोकं निसीदित्वा सायण्हसमये सत्थरि सुरभि-गन्धवासिताय गन्धकुटितो निक्खमित्वा धम्मसभं गत्वा अल-डकतबुद्धासने निसिन्ने सपरिवारा धम्मसभं गत्वा सत्थारं गन्धपुप्फेहि पूजेत्वा चक्कडिकततलेसु फुल्लपदुम-ससिरीकेसु पादेसु वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्ना धम्मं सुणिसु । अथ नेसं एतदहोसि यथा यथा खो मयं भगवता धम्मं देसितं आजानाम्पे ०पव्वजेय्यामाति । ते तथागतस्स धम्मसभातो निक्खन्तकाले तथागतं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा पव्वज्जं याचिसु । तेसं सत्था पव्वज्जं अदासि ।

ते आचरियुपज्झाये आराधेत्वा उपसम्पदं लभित्वा पच्च वस्सानि आचरियुपज्झायानं सन्तिके वसित्वा द्वे मातिका पगुणं कत्वा कप्पियाकप्पियं जत्वा तिस्सो अनुमोदना उग्गणिहत्वा चीवरानि सिब्बेत्वा रजित्वा समणधम्मं करिस्सामाति आचरियुपज्झाये आपुच्छित्वा सत्थारं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदित्वा—मयं भन्ते ! भवेसु उक्कण्ठिता जातिजराव्याधिमरणभयभीता तेसं नो संसारपरिमोचनत्थाय कम्मट्ठानं कथेथाति याचिसु । सत्था तेसं अट्ठतिसाय कम्मट्ठानेसु सप्पायं विदित्वा एकं कम्मट्ठानं कथेसि ।

ते सत्थु सन्तिके कम्मट्ठानं गहेत्वा सत्थारं वन्दित्वा पदक्खिणं कत्वा परिवेणं गत्वा आचरियुपज्झाये ओलोकेत्वा पत्तचीवरं आदाय समणधम्मं करिस्सामाति निक्खमिसु ।

अथ नेसं अब्भन्तरे एको भिक्खु नामेन कुटुम्बियपुत्त तिस्सत्थेरो नाम कुसीतो हीनविरियो रसगिद्धो । सो एवं चिन्तेसि अहं नेव अरञ्ज्ये वसितुं न पधानं पदहितुं न [२६८] भिक्खाचरियाययापेतुं सक्खिस्सामि, को मे गमनेन अत्थो निवत्तिस्सामीति । सो विरियं ओस्सजित्वा ते भिक्खू अनुगत्वा निवत्ति । तेपि खो भिक्खू कोसलेसु चारिकं चरमाना अञ्जातरं पच्चन्तगामं गत्वा तं उपनिस्साय एकस्मिं अरञ्जायतने वस्सं उपगत्वा अन्तो तेमासं अप्पमत्ता घटेन्ता वायमन्ता विपस्सनागवभं गाहापेत्वा पठविं उन्नादयमाना अरहत्तं पत्वा बुत्थ-वस्सा पवारेत्वा पटिलद्धगुणं सत्थु आरोचेस्सामाति ततो निक्खमित्वा अनुपुब्बेन जेतवनं पत्वा पत्तचीवरं पटि-सामेत्वा आचरियुपज्झाये दिस्वा तथागतं दट्ठुकामा सत्थु सन्तिकं गत्वा वन्दित्वा निसीदिसु । सत्था तेहि सिद्धिं मधुरपटिसत्थारं अकासि । ते कतपटिसत्थारा अत्तनो पटिलद्धगुणं तथागतस्स आरोचेसु । सत्था ते भिक्खू पसंसि ।

कुटुम्बियपुत्ततिस्सत्थेरो सत्थारं तेसं गुणकथं कथेन्तं दिस्वा सयम्पि समणधम्मं कातुकामो जातो । तेपि खो भिक्खू सयम्पि भन्ते ! तमेव अरञ्ज्यावासं गत्वा वसिस्सामाति सत्थारं आपुच्छिसु । सत्था साधूति अनुजानि । ते सत्थारं वन्दित्वा परिवेणं अगमंसु । अथ सो कुटुम्बियपुत्ततिस्सत्थेरो रत्तिभागसमनन्तरे अच्छारद्धविरियो हुत्वा अतिवेगेन समणधम्मं करोन्तो मज्झिमयामसमनन्तरे आलम्बणफलकं निस्साय ठित-कोव निदायन्तो परिवत्तित्वा पति । उरट्टिकं तस्स भिज्जि । वेदना महन्ता जाता । तेसं भिक्खून् तं पटि-जग्गन्तानं गमनं न सम्पज्जि ।

अथ ने उपट्ठानवेलायं आगते सत्था पुच्छि—ननु तुम्हे भिक्खवे ! स्वे गमिस्सामाति हिय्यो आपुच्छि थाति ?

आम भन्ते ! अपि च खो पनम्हाकं सहायको कुटुम्बियपुत्ततिस्सत्थेरो अकाले अतिवेगेन समणधम्मं करोन्तो निदाभिभूतो परिवत्तित्वा पतितो उरट्टिकस्स भिन्ना तं निस्साय अम्हाकं गमनं न सम्पन्नति ।

सत्था न भिक्खवे ! इदानीवेस अत्तनो हीनविरियभावेन अकाले अतिवेगेन विरियं करोन्तो तुम्हाकं गमनन्तरायं करोति पुब्बेपेस तुम्हाकं गमनन्तरायं अकासि येवाति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते गन्धाररुदे तक्कसिलायं बोधिसत्तो दिसापामोक्खो आचरियो हुत्वा पञ्चमाणवकसतानि सिप्पं उग्गण्हापेति । अथस्स ते माणवा एक-दिवसं दाहं आहरणत्थाय अरञ्जं गन्त्वा दारुनि उद्धरिसु । तेसं अन्तरे एको कुसीतमाणवो मंहन्तं वरणरुक्खं दिस्वा सुक्खरुक्खो एसोति सञ्जाय मुहुत्तं ताव निपज्जित्वा पच्छा रुक्खं अभिरुहित्वा दारुनि पातेत्वा आदाय गमिस्सामीति उत्तरसाटकं पत्थरित्वा निपज्जित्वा काकच्छमानो निहं ओक्कमि । इतरे माणवका दारुकलापे बन्धित्वा आदाय गच्छन्ता तं पादेन पिट्ठियं पहरित्वा पबोधेत्वा अगमंसु । [२६६]

कुसीतमाणवो उट्ठाय अक्खीनि पुञ्छित्वा पुञ्छित्वा अविगतनिद्रोव तं रुक्खं अभिरुहित्वा साखं गहेत्वा अत्तनो अभिमुखं आकड्ढित्वा भञ्जन्तो भिज्जित्वा उट्ठितकोटिया अत्तनो अक्खं भिन्दापेत्वा एकेन हत्थेन तं पिधाय एकेन हत्थेन अल्लदारुनि भञ्जित्वा रुक्खतो ओरुह् दारुकलापं बन्धित्वा उक्खिपित्वा वेगेन गन्त्वा तेहि पातितानं दारुनं उपरि पातेसि । तं दिवसं च जनपदगामके एकं कुलं स्वे ब्राह्मणवाचकं करिस्सामाति आचरियं निमन्तेसि । आचरियो माणवके आह—ताता ! स्वे एकं गामं गन्तव्वं तुम्हे पन निराहारा न सक्खिस्सथ गन्तुं पातोव यागुं पचापेत्वा तत्थ गन्त्वा अत्तनो लद्धकोट्टासं च अम्हाकं पत्तकोट्टासं च सब्बं आदाय आगच्छथाति ।

ते पातोव यागुपाचनत्थाय दासि उट्ठापेत्वा खिप्पं नो यागुं पचाहीति आहंसु । सा दारुनि गण्हन्ती उपरि ठितानि अल्लवरणदारुनि गहेत्वा पुनप्पुनं मुखवातं ददमानापि अग्गि उज्जालेतुं असक्कोन्ती सुरियं उट्ठापेसि । माणवका अति दिवा जातो इदानी न सक्का गन्तुन्ति आचरियस्स सन्तिकं अगमिसु । आचरियो किं ताता ! न गतत्थाति ? आम आचरिय ! न गतम्हाति । किं कारणाति ? असुको नाम कुसीतमाणवो अम्हेसि सिद्धिं दारुवनं गन्त्वा वरणरुक्खमूले निदायित्वा पच्छा वेगेनारुह् अक्खि भिन्दापेत्वा अल्लवरणदारुनि आहरित्वा अम्हेहि आनीतदारुनं उपरि पक्खिपि । यागुपाचिका तानि सुक्खदारुसञ्जाय गहेत्वा याव सुरियस्सुग्गमना उज्जालेतुं नासक्खि । इमिना नो कारणेन गमनन्तरायो जातोति । आचरियो माणवेन कतकम्मं सुत्वा अन्धवालानं कम्मं निस्साय एवरूपाव परिहानि होतीति वत्वा इमं गाथं समुट्ठापेसिः—

यो पुब्बे कारणीयानि पच्छा सो कातुमिच्छति,

वरणकट्ठभञ्जोव स पच्छा अनुत्पत्तीति ।

तत्थ—स पच्छा अनुत्पत्तीति यो कोचि पुग्गलो इदं पुब्बे कत्तव्वं इदं पच्छाति अवीमंसित्वा पुब्बे करणीयानि पठममेव कत्तव्वकम्मामि पच्छा करोति अयं वरणकट्ठभञ्जो अम्हाकं माणवको विय सो बालपुग्गलो पच्छा अनुत्पत्ति सोचति परिदेवतीति अत्थो । एवं बोधिसत्तो अन्तेवासिकानं इमं कारणं कथेत्वा दानादीनि पुञ्जानि कत्वा जीवितपरियोसाने यथाकम्मं गतो ।

सत्था न भिक्खवे ! इदानीवेस तुम्हाकं अन्तरायं करोति पुब्बेपि अकासि येवाति वत्वा इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि तदा अक्खिभेदम्पत्तो माणवो उरुभेदम्पत्तो भिक्खु अहोसि । सेसमाणवा बुद्धपरिसा, आचरियब्राह्मणो पन अहमेवाति । (२७२)

वरणजातकं

२. सीलवनागजातकं

अकतञ्जूस्स पोसस्साति इदं सत्था वेलुवने विहरन्तो देवदत्तं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

धम्मसभायं भिक्खू आवुसो ! देवदत्तो अकतञ्जू तथागतस्स गुणे न जानातीति कथेन्ता निसीदिसु । सत्था आगन्त्वा कायनुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छित्वा इमाय नामाति वुत्ते—न भिक्खवे ! इदानेव देवदत्तो अकतञ्जू पुब्बेपि अकतञ्जूयेव । न कदाचि मय्हं गुणं जानातीति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरि :—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो हिमवन्तप्पदेसे हत्थियोनिंयं निब्बत्ति । सो मातु-कुच्छितो निक्खन्तो सब्बसेतो अहोसि रजतपुञ्जसन्निभो । अक्खीनि पनस्स मणिगुलसदिसानि पञ्जायमान-पञ्चप्पसादानि अहेसुं, मुखं रत्तकम्बलसदिसं, सोण्डं सुवण्णबिन्दुपतिमण्डितं रजतदामं विय चत्तारो पादा कत-लाखापरिकम्मा विय, एवमस्स दसहि पारमीहि अलङ्कतो रूपगगप्पत्तो अत्तभावो अहोसि । अथ नं विञ्जूतं पत्तं सकलहिमवन्ते वारणा सन्नपित्त्वा उपट्ठहन्ता विचरिस्सु । एवं सो असीतिसहस्सवारणपरिवारो हिम-वन्तप्पदेसे वसमानो अपरभागे गणे दोसं दिस्वा गणम्हा कायविवेकं गन्त्वा एकोव अरञ्जो वासं कप्पेसि । सीलवन्तताय च पनस्ससीलवनागराजात्वेव नामं अहोसि । अथेको बाराणसीवासिको वनचरको हिमवन्तं पविसित्वा अत्तनो आजीवभण्डकं गवेसमानो दिसा ववत्थापेतुं असक्कोन्तो मग्गमूल्हो हुत्वा मरणभयभीतो बाहा पग्गय्ह परिदेवमानो चरति ।

बोधिसत्तो तस्स तं बलवपरिदेवितं सुत्वा इमं पुरिसं दुक्खा मोचेस्सामीति कारुञ्जेन चोदितो तस्स सन्तिकं अगमासि । सो तं दिस्वाव भीतो पलायि । बोधिसत्तो तं पलायन्तं दिस्वा तत्थेव अट्ठासि । सो पुरिसो बोधिसत्तं ठितं दिस्वा अट्ठासि । बोधिसत्तो पुन अगमासि । सो पुन पलायित्वा तस्स ठितकाले ठत्वा चिन्तेसि । अयं वारणो मम पलायनकाले तिट्ठति ठितकाले आगच्छति नायं मय्हं अनत्थकामो इमम्हा पन मं दुक्खा मोचतुकामोव भविस्सतीति सूरु हुत्वा अट्ठासि । बोधिसत्तो तं उपसङ्कमत्वा—कस्मा भो ! त्वं पुरिस ! परिदेवमानो विचरसीति पुच्छि ।

सामि ! दिसा ववत्थापेतुं असक्कोन्तो मग्गमूल्हो हुत्वा मरणभयेनाति ।

अथ नं बोधिसत्तो अत्तनो वसनट्टानं नेत्वा कतिपाहं फलाफलेहि सन्तप्पेत्वा भो पुरिस ! मा भायि अहं तं मनुस्सपथं नेस्सामीति अत्तनोपिट्ठे निसीदापेत्वा मनुस्सपथं पायासि । (२७१) अथ खो सो मित्तहूभी पुरिसो सचे कोचि पुच्छिस्सति आचिक्खितब्बं भविस्सतीति बोधिसत्तस्स पिट्ठे निसिन्नो येव रुक्खनिमित्तं पब्बतनिमित्तं उपधारेन्तोव गच्छति । अथ नं बोधिसत्तो अरञ्जा नीहरित्वा बाराणसीगामी महामग्गे ठपेत्वा भो पुरिस ! इमिना मग्गेन गच्छ मय्हं पन वसनट्टानं पुच्छितोपि अपुच्छितोपि मा कस्सचि आचिक्खीति तं उय्योजेत्वा अत्तनो वसनट्टानं येव अगमासि ।

अथ सो पुरिसो बाराणसिं गन्त्वा अनुविचरन्तो दन्तकारवीथीं पत्वा दन्तकारे दन्तविकतियो कुरुमाने दिस्वा—किम्पन भो ! जीवदन्तम्पि लभित्वा गण्हेय्याथाति ?

भो किं वदसि ? जीवदन्तो नाम मतहत्थिदन्ततो महग्घतरोति ।

तेनहि अहं वो जीवदन्तं आहरिस्सामीति पाथेय्यं गहेत्वा खरककचं आदाय बोधिसत्तस्स वसनट्टानं अगमासि । बोधिसत्तो तं दिस्वा—किमत्थं आगतोसीति पुच्छि ।

अहं सामि ! दुग्गतो कपणो जीवितुमसक्कोन्तो तुम्हे दन्तखण्डं याचित्वा सचे दस्सथ तं आदाय गन्त्वा विक्किणित्वा तेन मूलेन जीविस्सामीति आगतोति ।

होतु भो ! दन्तं ते दस्सामि सचे दन्तकप्पनत्थाय ककचं अत्थीति ।

ककचं गहेत्वा आगतोम्हि सामीति ।

तेनहि दन्ते ककचेन कन्तित्वा आदाय गच्छाति ।

बोधिसत्तो पादे सम्मिञ्जेत्वा गोनिसिन्नकं निसीदि । सो तस्स द्वेपि अगदन्ते छिन्दि ।

बोधिसत्तो ते दन्ते सोण्डाय गहेत्वा—भो ! पुरिस्स ! नाहं एते दन्ता मय्हं अप्पिया अमनापाति दम्मि, इमेहि पन मे दन्तेहि सहस्सगुणेन सतसहस्सगुणेन सब्बधम्मपटिवेधनसमत्थं सब्बञ्जुतञ्जाणं पियतरं, तस्स मे इदं दन्तदानं सब्बञ्जुतञ्जाणपटिविज्झनत्थाय होतूति सब्बञ्जुतञ्जाणस्स आवज्जनं कत्वा दन्तयुगलं अदासि ।

सो तं आदाय गत्वा विक्किणित्वा तस्मिं मूले खीणे पुन बोधिसत्तस्स सन्तिकं गत्वा—सामि ! तुम्हाकं दन्ते विक्किणित्वा लद्धमूलं मय्हं इणसोधनमत्तमेव जातं, अवसेसदन्ते मे देथाति आह ।

बोधिसत्तो साधूति पटिस्सुणित्वा पुरिमनयेनेव कप्पापेत्वा अवसेसदन्ते अदासि । सो तेपि विक्किणित्वा पुन आगत्वा—सामि ! जिवितुं न सक्कोमि, मूलदाठा मे देहीति आह ।

बोधिसत्तो साधूति बत्वा पुरिमनयेनेव निसीदि । सो पापपुरिसो महासत्तस्स रजतदामसदिसं सोण्डं महमानो केलासकूटसदिसं कुम्भं अभिरूहित्वा उभो दन्तकोटियो पण्हिया पहरन्तो मंसं वियूहित्वा कुम्भं आरुह्ण खरककचेन मूलदाठा कप्पेत्वा पक्कामि । बोधिसत्तस्स दस्सन्पचारं विजहन्ते विजहन्ते येव पन तस्मिं पाप-पुरिसे चतुनहुताधिकानि द्वियोजनसतसहस्सानि बहलघनपठवी सिनेरुयुगन्धरादयो महाभारे दुग्गन्धजेगुच्छानि [२७२] गूथमुत्तादीनि च धारेतुं समत्थापि तस्स अगुणरासिं धारेतुं असक्कोन्ति विय भिज्जित्वा विवरमदासि । तावदेव अविचिमहानिरयतो जाला निक्खमित्वा तं मित्तदुभीपुरिसं कुलसन्तकेन कम्बलेन पारुपन्ति विय परिक्खित्वा गण्हि । एवं तस्स पापपुग्गलस्स पठविं, पविट्टकाले तस्मिं वनसण्डे अधिवत्था रुक्खदेवता अकतञ्जु मित्तदुभीपुग्गलं चक्कवत्तिरज्जं दत्वापि तोसेतुं न सक्कोतीति वनं उन्नादेत्वा धम्मं देसयमाना इमं गाथमाहः—

अकतञ्जुस्स पोसस्स निच्चं विवरदस्सिनो,
सब्बं चे पठविं दज्जा नेव नं अभिराधयेति ।

तत्थ—अकतञ्जुस्साति अत्तनो कतगुणं अजानन्तस्स । पोसस्साति पुरिसस्स । विवरदस्सिनोति छिद्दमेव ओकासमेव ओलोकेन्तस्स । सब्बं चे पठविं दज्जाति सचेपि तादिसस्स पुग्गलस्स सकलं चक्कवत्ति-रज्जं इमं वा पन महापठविं परिवत्तेत्वा पठवोजं ददेय्य । नेव नं अभिराधयेति एवं करोन्तोपि एवरूपं कत-गुणविद्धंसकं कोचि परितोसेतुं वा पसादेतुं वा न सक्कुण्य्याति अत्थो । एवं सा देवता तं वनं उन्नादेत्वा धम्मं देसेसि । बोधिसत्तो यावतायुक्कं ठत्वा यथाकम्मं अगमासि ।

सत्था न भिक्खवे ! देवदत्तो इदमेव अकतञ्जु पुब्बेपि अकतञ्जुयेवाति बत्वा इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा मित्तदुभी पुग्गलो देवदत्तो अहोसि रुक्खदेवता सारि-पुत्तो, सीलवनागराजा पन अहमेवाति ।

सीलवनागराजजातकं ।

३. सच्चंकिरजातकं

सच्चं किरवमाहंसूति इदं सत्था वेलुवने विहरन्तो वधाय परिसक्कनं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

भिक्षुसङ्घस्मिं हि धम्मसभायं निसीदित्वा आवुसो ! देवदत्तो सत्थु गुणं न जानाति वधायेव परिसक्कतीति देवदत्तस्स अगुणं कथेन्ते सत्था आगत्त्वा कायनुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छित्वा इमाय नामाति वुत्ते न भिक्खवे ! इदानेव देवदत्तो मय्हं वधाय परिसक्कति पुब्बेपि परिसक्कि येवाति वत्ता अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं बह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते तस्स दुट्ठकुमारो नाम पुत्तो अहोसि । कक्खलो फरुसो पट्टासीविसोपमो अनक्कोसित्वा वा अपहरित्वा वा केनचि सद्धिं न कथेति । सो अन्तोजनस्स च बहिजनस्स च अक्खिम्मि पतितरजं विय खादितुं आगतपिसाचो विय च अमनापो अहोसि उब्बेजनीयो ।

सो एकदिवसं नदीकीलं कीलितुकामो महुन्तेन परिवारेन नदी तीरं अगमासि । तस्मिं खणे महामेघो उट्ठहि । दिसा अन्धकारा जाता । सो दासपेस्सजनं आह—एथ भणे ! मं गहेत्वा नदीमज्जं नेत्वा नहापेत्वा आनेथाति ।

ते तं तत्थ नेत्वा किं नो राजा करिस्सति, इमं पापपुरिसं एत्थेव मारेमाति-मन्तयित्वा एत्थ गच्छ कालकण्णीति उदके नं ओपिलापेत्वा पच्चत्तरित्वा तीरे अट्ठंसु ।

कहं कुमारोति च वुत्ते न मयं कुमारं पस्साम मेघं उट्ठितं दिस्वा उदके निम्ज्जित्वा पुरतो आगतो भविस्सतीति । अमच्चा रज्जो सन्तिकं अगमंसु ।

राजा—कहं मे पुत्तोति पुच्छि ।

न जानाम देव ! मेघे उट्ठिते पुरतो आगतो भविस्सतीति सज्जाय आगतम्हाति ।

राजा द्वारं विवरापेत्वा नदीतीरं गत्वा विचिण्णयाति तत्थ तत्थ विचिणापेसि । कोचि कुमारं नादस । सो पि खो मेघन्धकारे देवे वस्सन्ते नदिया वुट्ठमानो एकं दारुक्खन्धं दिस्वा तत्थ निसीदित्वा मरणभयतज्जितो परिदेवमानो गच्छति ।

तस्मिं पन काले वाराणसीवासी एको सेट्ठी नदीतीरे चत्तालीसकोटिधनं निदहित्वा धनतण्हाय धन-पिट्ठे सप्पो हुत्वा निब्बत्ति । अपरो तस्मिं येव पदेसे तिसकोटियो निदहित्वा धनतण्हाय तत्थेव उन्दुरो हुत्वा निब्बत्ति । तेसं वसनट्ठानं उदकं पाविसि । ते उदकस्स पविट्ठमग्गेनेव निक्खमित्वा सोतं छिन्दन्ता गत्वा नं राजकुमारेन अभिनिसिन्नं रुक्खक्खन्धं पत्वा एको एकं कोटिं इतरो इतरं आरुह्य खन्धपिट्ठेव निपज्जिसु । तस्सायेव खो पन नदिया तीरे एको सिम्बलीरुक्खो अत्थि । तत्थेको सुवपोतको वसति । सोपि रुक्खो उदकेन धोतमूलो नदीपिट्ठे पति सुवपोतको देवे वस्सन्ते उप्पतित्वा गन्तुं असक्कोन्नो गत्वा तस्सेव खन्धस्स एकपस्से निलीयि । एवं ते चत्तारो जना एकतो वुट्ठमाना गच्छन्ति ।

बोधिसत्तोपि खो तस्मिं काले कासिरट्ठे उदिच्च ब्राह्मणकुले निब्बत्तित्वा वुट्ठिप्पत्तो इसिपव्वज्जं पव्व-जित्वा एकस्मिं नदीनिवत्तने पण्णसालं मापेत्वा वसति । सो अड्डरत्तसमये चङ्कममानो तस्स राजकुमारस्स बलवपरिदेवनसदं सुत्वा चिन्तेसि—मादिसे नाम मेत्तानुद्दयसम्पन्ने तापसे पस्सन्ते एतस्स पुरिसस्स मरणं अयुत्तं उदकतो उद्धरित्वा तस्स जीवितदानं दस्सामीति । सो तं मा भायि मा भायीति अस्सासेत्वा उदकसोतं छिन्दन्तो गत्वा तं दारुक्खन्धं एकाय कोटियां गहेत्वा आकड्डन्तो नागबलो थामसम्पन्नो एकवेगेन तीरं पत्वा कुमारं उविख-पित्वा तीरे पतिट्ठापेसि । तेपि सप्पादयो दिस्वा [२७४] उक्खित्वा अस्समपदं नेत्वा अग्गिं जालेत्वा ते दुब्बलतराति पठमं सप्पादीनं सरीरं सेदेत्वा पच्छा राजकुमारस्स सरीरं सेदेत्वा तम्पि अरोगं कत्वा आहारं देन्तोपि पठमं सप्पादीनं येव दत्वा पच्छा तस्स फलाफलानि उपनामेसि ।

राजकुमारो अयं कूट तापसो मं राजकुमारं अगणत्वा तिरच्छानगतानं सम्मानं करोतीति बोधिसत्ते आघातं बन्धि । ततो कतिपाहचवयेन सञ्जेषुपि तेसु थामबलप्पत्तेसु नदिया ओधे पच्छिन्ने सप्पो तापसं वन्दित्वा आहः—

भन्ते ! तुम्हेहि मय्हं महाउपकारो कतो न खो पनाहं दलिदो । असुकट्टाने मे चत्तालीस हिरञ्जकोटियो निवहित्वा ठपिता । तुम्हाकं धनेन किच्चे सति सब्वमेतं धनं तुम्हाकं दातुं सक्कोमि, तं ठानं आगन्त्वा दीघाति पक्कोसेय्याथाति वत्वा पक्कामि ।

उन्दुरोपि तथेव तापसं निमन्तेत्वा अत्थे सति असुकट्टाने ठत्वा—उन्दुराति पक्कोसेय्याथाति वत्वा पक्कामि ।

सुवो पन तापसं वन्दित्वा—भन्ते ! मय्हं धनं नत्थि रत्तसालीहि पन वो अत्थे सति असुकट्टाने मय्हं वसनट्टानं तत्थ गन्त्वा सुवाति पक्कोसेय्याथ । अहं ज्ञातकानं आरोचेत्वा अनेकसकटपूरमत्ता रत्तसालियो आहरापेत्वा दातुं सक्कोमीति वत्वा पक्कामि ।

इत्तरो पन भित्तदुभीधम्मेसु धम्मताय किञ्चि अवत्वा एव तं अत्तनो सन्तिकं आगतं मारेस्सतमीति चिन्तेत्वा—भन्ते ! मयि रज्जे पतिट्ठिते आगच्छेय्याथ अहं वो चतुहि पच्चयेहि उपट्ठहिस्सामीति वत्वा पक्कामि ।

सो गन्त्वा न चिरस्सेव रज्जे पतिट्ठासि । बोधिसत्तो वीमंसिस्सामि ताव तेति पठमं सप्पस्स सन्तिके आगन्त्वा अविदूरे ठत्वा दीघाति पक्कोसि । सो एकवचनेनेव निक्खमित्वा बोधिसत्तं वन्दित्वा भन्ते ! इमस्मि ठाने चत्तालीसहिरञ्जकोटियो ता सब्बापि नीहरित्वा गण्हथाति आह । बोधिसत्तो एवमत्थु उप्पन्ने किच्चे जानिस्सामीति तं निवत्तापेत्वा उन्दुरस्स सन्तिकं गन्त्वा सद्वमकासि । सोपि खो तथेव पटिपज्जि । बोधिसत्तो तम्पि निवत्तापेत्वा सुवस्स सन्तिकं गन्त्वा सुवाति पक्कोसि । सोपि एकवचनेनेव खक्खग्गतो ओतरित्वा बोधिसत्तं वन्दित्वा किं भन्ते ! मय्हं ज्ञातकानं वत्वा हिमवन्तप्पद्देसतो तुम्हाकं सयं जातसाली आहरापेमीति पुच्छि । बोधिसत्तोपि अत्थे सति जानिस्सामीति तम्पि निवत्तापेत्वा इदानि राजानं परिगण्हिस्सामीति गन्त्वा राजुय्याने वसित्वा पुनर्दिग्गे आकप्पसम्पत्तिं कत्वा भिक्खाचारवत्तेन नगरं पाविसि ।

तस्मिं खणे सो भित्तदुभी राजा अलंकतहत्थिक्खन्धवरगतो महन्तेन परिवारेन नगरं पदक्खिणं करोति । सो बोधिसत्तं दूरतोव दिस्वा—अयं कूटतापसो मम सन्तिके [२७५] भुत्वा भुत्वा वसितुकामो आगतो, याव परिसमज्जे अत्तनो मय्हं कतगुणं नप्पकासेति तावदेवस्स सीसं छिन्दापेस्सामीति पुरिसे ओलोकेसि । किं करोम देवाति च वुत्ते—एस कूटतापसो मं किञ्चि याचितुकामो आगच्छति मज्जे । एतस्स कालकण्णिक तापसस्स मं पस्सितुं अदत्ताव एतं गहेत्वा पच्छाबाहं बन्धित्वा चतुक्के चतुक्के पहरन्ता नगरा निक्खामेत्वा आघातने सीसमस्स छिन्दित्वा सरीरं सूले उत्तासेथाति आह ।

ते साधूति सम्पटिच्छित्वा गन्त्वा निरपराधं महासत्तं बन्धित्वा चतुक्के चतुक्के पहरन्ता आघातनं नेतुं आरभिसु । बोधिसत्तो पट्टपट्टट्टाने अम्म ताताति अकन्दित्वा निब्बिकारो इमं गायमाहः—

सचचं किरवमाहंसु नरा एकच्चिया इध,

कट्टं निप्फविनं सेय्यो नत्वेवेकच्चियो नरोति ।

तत्थ—सचचं किरवमाहंसुति अविथथमेव किर एवं वदन्ति । नरा एकच्चिया इधाति इधकच्चे पण्डितपुरिसा । कट्टं निप्फविनं सेय्योति नदिया बृहमानं सुक्खदाहं निप्फविनं उत्तारेत्वा थले ठपितं सेय्यो—सुन्दरतरो, एवं हि वदमाना ते पुरिसा सचचं किर वदन्ति । किं कारणा ? तं हि यागुभत्तादीनं पचनत्थाय सीतातुरानं विसीवनत्थाय अज्जोसम्पि च परिस्सयानं हरणत्थाय उपकारं होति । नत्वेवेकच्चियो नरोति एकच्चो पन भित्तदुभी अकतज्जू पापपुरिसो ओधेन बृहमानो हत्थे गहेत्वा उत्तारितो नत्वेव वरं । तथाहि अहं इमं पापपुरिसं उत्तारेत्वा इमं अत्तनो दुक्खं आहरन्ति ।

एवं पट्टपट्टट्टाने इमं गायमाह ।

तं सुत्वा ये तत्थ पाण्डितपुरिसा ते आहंसु किं पन भो ! पब्बजित ! तया अम्हाकं रञ्जो अत्थि कोचि गुणो कतोति ?

बोधिसत्तो तं पवत्ति आरोचेत्वा एवमिमं महोधतो उत्तारेन्तो अहमेव अत्तनो दुक्खं अकासिं । न वत मे पोरणक पाण्डितानं वचनं कतन्ति अनुस्सरित्वा एवं वदामीति आह ?

तं सुत्वा खत्तियब्राह्मणादयो नगरवासिनो स्वायं मित्तदुभो राजा एवं गुणसम्पन्नस्स अत्तनो जीवित-
दायकस्स गुणमत्तभि न जानाति तं निस्साय कुतो अम्हाकं वड्ढि । गण्हथ नन्ति कुपिता समन्ततो उट्ठित्वा
उसुसत्तिपासाणमुगगरादिप्पहारेहि हत्थिक्खन्धगतमेव तं घातेत्वा पादे गहेत्वा कड्ढित्वा परिखापिट्ठे छड्ढित्वा
बोधि सत्तं अभिसिञ्चित्वा रज्जे पत्तिट्ठापेसुं ।

सो धम्मेन रज्जं कारेन्तो पुन एकदिवसं सप्पादयो परिगण्हितुकामो महत्तेन परिवारेन सप्पस्स वसन-
ट्ठानं गन्त्वा-दोधाति पक्कोसि ।

सप्पो आगन्त्वा वन्दित्वा-इदन्ते सामि ! धनं गण्हाति आहं ।

राजा चत्तालीसहिरञ्जकोटिधनं अमच्चे [२७६] पटिच्छापेत्वा उन्दुरस्स सन्तिकं गन्त्वा उन्दुराति
पक्कोसि ।

सोपि आगन्त्वा वन्दित्वा तिसकोटिधनं निर्यादेसि । राजा तम्पि अमच्चे पटिच्छापेत्वा सुवस्स
वसनट्ठानं गन्त्वा सुवाति पक्कोसि ।

सोपि आगन्त्वा पादे वन्दित्वा-किं सामि ! सालिं आहरामीति आह ।

राजा सालीहि अत्थे सति आहरिस्ससि एहि गच्छामाति सत्ततिया हिरञ्जकोटीहि सद्धि ते तयोपि
जने गाहापेत्वा नगरं गन्त्वा पासादवरे महातलं आरुह्य धनं संगोपापेत्वा सप्पस्स वसनत्थाय सुवण्णनालि
उन्दुरस्स फलिकगुहं सुवस्स सुवण्णपञ्जरं कारापेत्वा सप्पस्स च सुवस्स च भोजनत्थाय देवसिकं कञ्चनतट्टके
मधुलाजे उन्दुरस्स गन्धसालितण्डुले दापेसि । दानादीनि च पुञ्जानि करोति । एवं ते चत्तारोपि जना
यावजीवं समग्गा सम्मोदमाना विहरित्वा जीवितक्खये यथाकम्मं अगमंसु ।

सत्था न भिक्खवे ! देवदत्तो इदनेव मय्हं वधाय परिसक्कति पुब्बेपि परिसविक येवाति वत्वा इमं
धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा दुट्ठराजा देवदत्तो अहोसि, सप्पो सारि-
पुत्तो, उन्दुरो मोग्गल्लानो, सुवो आनन्दो, रज्जं पत्तो धम्मराजा पन अहमेवाति ।

सच्चंकिरजातकं ।

४. रुक्खधम्मजातकं

साधु सम्बहुला जातीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो उदककलहेन अत्तनो जातकानं महाविनासं पच्चु-
पट्टितं जत्वा आकासेन गत्वा रोहिणिया नदिया उपरि पल्लङ्केन निसीदित्वा नीलरंसि विस्सज्जेत्वा जातके
संवेजेत्वा आकासा ओरुह नदीतीरे निसिन्नो तं कलहं आरब्ध कथेसि । अयमेत्थ सङ्खेपो । वित्थारो पन
कुणालजातके आवीभविस्सति ।

पच्चुपल्लवत्थु

तदा पन सत्था जातके आमन्तेत्वा—महाराजा ! तुम्हेहि जातकेहि नाम समग्गेहि सम्मोदमानेहि
भवितुं वट्ठति जातकानं हि सामग्गिया सति पच्चामित्ता न ओकासं लभन्ति । तिट्ठन्तु ताव मनुस्सभूता अचेत-
नानं रुक्खानम्पि सामग्गी । लद्धुं वट्ठति । अतीतस्मिं हि हिमवन्तप्पदेसे महावातो सालवनं पहरि । तस्स
पन सालवनस्स अञ्जमञ्जरुक्खगच्छगुम्बलताहि सम्बद्धत्ता एकरुक्खम्पि पातेतुं असक्कोन्तो मत्थकमत्थकेनेव
अगमासि । एकं पन अङ्गणे ठितं साखाविटपसम्पन्नम्पि महारुक्खं अञ्जो हि रुक्खेहि असम्बद्धत्ता उम्मुलेत्वा
भूमियं पातेसि । इमिना कारणेन तुम्हेहिपि समग्गेहि सम्मोदमानेहि भवितुं वट्ठतीति वत्वा तेहि याचितो अतीतं
आहरि [२७७] ।

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्तो रज्जं कारेन्ते पठमं उप्पन्नो वेस्सवणो महाराजा चवि । सक्को अञ्जं
वेस्सवणं ठपेसि । एतस्मिं वेस्सवणे परिवत्ते पच्छा निव्वत्तवेस्सवणो रुक्खगच्छगुम्बलतानं अत्तनो अत्तनो
रुच्चनट्टाने विमानं गण्हन्तुति सासनं पेसेसि ।

तदा बोधिसत्तो हिमवन्तप्पदेसे एकस्मिं सालवने रुक्खदेवता हुत्वा निव्वत्ति । सो जातके आह—तुम्हे
विमानानि गण्हन्ता अङ्गणठितरुक्खेसु मा गण्हित्थ, इमस्मिं पन सालवने मया गहितविमानं परिवारेत्वाव
गण्हथाति । तत्थ बोधिसत्तस्स वचनकरा पण्डितदेवता बोधिसत्तस्स विमानं परिवारेत्वाव ठित विमानानि
गण्हिसु । अपण्डिता पन किं अम्हाकं अरञ्जो विमानेहि ? मयं मनुस्सपथे व गामनिगमराजधानिद्वारेसु
विमानानि गण्हिस्साम, गामादयो हि उपनिस्साय वसमाना देवता लाभग्गयसग्गप्पत्ता होन्तीति वत्वा मनुस्स-
पथे अङ्गणट्टाने निव्वत्तमहारुक्खेसु विमानानि गण्हिसु ।

अथेकस्मिं दिवसे महती वातवुट्ठि उप्पज्जि । वातस्स अतिथद्धताय दल्हमूला वनजेट्टकरुक्खापि
सम्भगसाखाविटपा समूला निपतिसु । तं पन अञ्जमञ्जं सम्बन्धनेन ठित सालवनं पत्वा इतोचितो च
पहरन्तो एकरुक्खम्पि पातेतुं नासक्खि । भगविमाना देवता निप्पटिसरणा दारके हत्थेसु गहेत्वा हिमवन्तं
गत्वा अत्तनो पवत्ति सालवने देवतानं कथयिंसु । ता तासं एवं आगतभावं बोधिसत्तस्स आरोचेसु ।

बोधिसत्तो पण्डितानं वचनं अगहेत्वा निप्पच्चयट्टानं गता नाम एवरूपाव होन्तीति वत्वा धम्मं देसेन्तो
इमं गाथमाह—

साधु सम्बहुला जातो अपि रुक्खा अरञ्जाजा ।

वातो वहति एकट्ठं ब्रह्मन्तम्पि वनप्पतिन्ति ।

तत्थ—सम्बहुला जातीति चत्तारो उपादाय तनुत्तारि सतसहस्सम्पि सम्बहुला नाम । एवं सम्ब-
हुला अञ्जमञ्जं निस्साय वसन्ता जातका । साधूति सोभना पसत्था परेहि अप्पघंसियाति अत्थो । अपि
रुक्खा अरञ्जाजाति तिट्ठन्तु मनुस्सभूता अरञ्जो जातरुक्खापि सम्बहुला अञ्जमञ्जूपत्थम्भेन ठिता साधु-
येव रुक्खानम्पि हि सम्पच्चयभावावे लद्धुं वट्ठति । वातो वहति एकट्ठन्ति पुरत्थिमादिभेदो वातो वायन्तो
अङ्गणट्टाने ठितं एकट्ठं एककमवे ठितं । ब्रह्मन्तम्पि वनप्पतिन्ति साखा विटपसम्पन्नं महारुक्खम्पि वहति
उम्मुलेत्वा पातेतीति अत्थो ।

बोधिसत्तो इमं कारणं कथेत्वा आयुक्खये यथाकम्मं गतो । सत्थापि एवं महाराजा ! जातकानं
ताव-सामग्गियेव [२७८] लद्धुं वट्ठति । समग्गा सम्मोदमाना पियसंवासमेव वसथाति इमं धम्मदेसनं आह-
रित्वा जातकं समोधानेसि । तदा देवता बुद्धपरिसा अहेसु । पण्डितदेवता पन अहमेवाति ।

रुक्खधम्मजातकं ।

५. मच्छजातक

अभित्थनय पज्जुप्पाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अत्तना वस्सापितवस्सं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

एकस्मिं किर समये कोसलरट्ठे देवो न वस्सि । सस्सानि मिलायन्ति । तेसु तेसु ठानेसु तलाकपोक्ख-
रणिसरा सुस्सन्ति । जेतवनद्वारकोट्टकसमीपे जेतवनपोक्खरण्यापि उदकं छिज्जि । कललगहनं पविसित्वा
निपन्ने मच्छकच्छपे काककुललादयो कणयग्गसदिसेहि तुण्डेहि कोट्टत्वा नीहरित्वा नीहरित्वा विप्फन्दमाने
खादन्ति ।

सत्था मच्छकच्छपानं तं व्यसनं दिस्वा महाकरुणाय उस्साहितहृदयो अज्ज मया देवं वस्सापेतुं वट्ठतीति
पभाताय रत्तिया सरीरपटिजग्गनं कत्वा भिक्षाचारवेलं सल्लक्खत्वा महाभिक्षुसङ्घपरिवृतो बुद्धलीलूहाय
सावत्थि पिण्डाय पविसित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिवकन्तो सावत्थितो विहारं गच्छन्तो जेतवनपोक्खरण्या
सोपाने ठत्वा आनन्दत्थेरं आमन्तेसि—आनन्द ! उदकसाटिकं आहर जेतवन पोक्खरणियं नहायिस्समीति ।

ननु भन्ते ! जेतवन पोक्खरणियं उदकं छिन्नं कललमत्तमेव अवसिट्ठन्ति ?

आनन्द ! बुद्धवलं नाम महत्तं आहर त्वं उदकसाटिकन्ति ।

थेरो आहरित्वा अदासि । सत्था एकेन अन्तेन उदकसाटिकं निवासेत्वा एकेनन्तेन सरीरं पारुपित्वा
जेतवनपोक्खरणियं नहायिस्सामीति सोपाने अट्ठासि ।

तं खणञ्जोव सक्कस्स पण्डुकम्बलसिलासनं उण्हाकारं दस्सेसि । सो किन्नु खोति आवज्जेन्तो तं
कारणं ज्ञत्वा वस्सवलाहकदेवराजानं पक्कोसापेत्वा तात ! सत्था जेतवनपोक्खरणियं नहायिस्समीति धुर-
सोपाने ठितो, खिप्पं सकलकोसलरट्ठं एकमेघं कत्वा वस्सापेहीति ।

सो साधूति सम्पटिच्छित्वा एकं वलाहकं निवासेत्वा एकं पारुपित्वा मेघगीतं गायन्तो पाचीनलोक-
धातुमुखो पक्खन्दि । पाचीनदिसाभागे खलमण्डलमत्तं एकं मेघपटलं उट्ठाय सपतपटलसहस्सपटलं हुत्वा
अभित्थनन्तं विज्जुलतं निच्छारेन्तं अधोमुखं ठपित उदककुम्भाकारेण वस्समानं सकलं कोसलरट्ठं महोघेन
विय अज्झोत्थरि । देवो अच्छिन्नधारं वस्सन्तो मुहुत्तेनेव जेतवनपोक्खरणिं पूरेसि । धुरसोपानं आहच्च
उदकं अट्ठासि । [२७६]

सत्था पोक्खरणियं नहायित्वा रत्तदुपट्ठं निवासेत्वा कायबन्धनं बन्धित्वा सुगतमहाचीवरं एकसं कत्वा
भिक्षुसङ्घपरिवृतो गन्त्वा गन्धकुटिपरिवेणे पञ्चजत्तवरबुद्धासने निसीदित्वा भिक्षुसङ्घेन वत्ते दस्सिते
उट्ठाय मणि पाणफलके ठत्वा भिक्षुसङ्घस्स ओवादं दत्वा उय्योजेत्वा सुरभिगन्धकुटिं पविसित्वा दक्खि-
णेन पस्सेनसीहसेय्यं कप्पेत्वा सायणहसमये धम्मसभायं सन्निपतितानं भिक्खून्—पस्सथावुसो ! दसवलस्स
खन्तिमेत्तानुद्दयसर्म्मत्ति विविधसस्सेसु मिलायन्तेसु नानाजलासयेसु सुस्सन्तेसु मच्छकच्छपेसु महादुक्खं पापु-
णन्तेसु कारुञ्जं पटिच्च महाजनं दुक्खा मोचेस्सामीति उदक साटिकं निवासेत्वा जेतवनपोक्खरण्या धुर-
सोपाने ठत्वा मुहुत्तेन सकलकोसलरट्ठं महोघेन ओपिलापेन्तो विय देवं वस्सापेत्वा महाजनं कायिकचेतसिक-
दुक्खतो मोचेत्वा विहारं पविट्ठोति कथाय वत्तमानाय—गन्धकुटितो निक्खमित्वा धम्मसभं आगन्त्वा काय-
नुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छित्वा इमाय नामाति वुत्ते न भिक्खवे ! तथागतो इदानेव
महाजने किलमन्ते देवं वस्सापेसि पुब्बे तिरच्छानयोनियं निब्बत्तित्वा मच्छराजकालेपि वस्सापेसि येवाति
वत्वा अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते इमस्मिं येव कोसलरट्ठे इमिस्साव सावत्थिया इमस्मिं येव जेतवनपोक्खरणिट्ठाने एका वल्लि-
गहनपरिक्खित्ता कन्दरा अहोसि । तदा बोधिसत्तो मच्छयोनियं निब्बत्तित्वा मच्छगणपरिवृतो तत्थ पटिवसति ।
यथा पन इदानी एवमेवं तदापि तस्मिं रट्ठे देवो न वस्सि । मनुस्सानं सस्सानि मिलायिषुं । वापि आदिसु

उदकं छिज्जि । मच्छकच्छपा कललगहनं पविसिंसु । इमिस्सापि कन्दराय मच्छा कललगहनं पविसित्वा तस्मिं तस्मिं ठाने निलीयिंसु । काकादयो तुण्डेन कोट्टेत्वा नहिरित्वा खादिंसु ।

बोधिसत्तो जातिसङ्घस्स तं व्यसनं दिस्वा इमं हि एतेसं दुक्खं ठपेत्वा मं अञ्जोमोचेतुं समत्थो नाम नत्थि, सच्चकिरियं कत्वा देवं वस्सापेत्वा जातके मरणदुक्खा मोचेस्सामीति कालवण्णं कद्दमं द्विधा विवूहित्वा निक्खमित्वा अञ्जनरुक्खसारघटिकवण्णमहामच्छो सुधोतलोहितङ्कमणि सदिसानि अक्खीनि उम्मीलेत्वा आकासं उल्लोकेत्वा पज्जुन्नदेवराजस्स सद्दं दत्वा—भो पज्जुन्न ! अहं जातके निस्साय दुक्खितो, त्वं मयि सीलवन्ते किलमन्ते कस्मा देवं न वस्सापेसि ? मया समानजातिकानं खादनद्वाने निब्बत्तित्वा तण्डुलप्पमाणस्मि मच्छं आदि कत्वा खादितपुब्बो नाम नत्थि, अञ्जोपि [२८०] मे पाणो सञ्चिच्च जीविता न बोरोपितपुब्बो । इमिना सच्चेन देवं वस्सापेत्वा जातिसङ्घं मे दुक्खा मोचेहीति वत्वा परिचारकचेटकं आणापेन्तो विय पज्जुन्नं देवराजानं आलपन्तो इमं गाथमाह—

अभित्थनय पज्जुन्न ! निधिं काकस्स नासय,
काकं सोकाय रन्धेहि मञ्च सोका पमोचयाति ।

तत्थ—अभित्थनय पज्जुन्नाति पज्जुन्नो वुच्चति मेघो, अयं पन मेघवसेन लद्धनामं वस्सवलाहकदेवराजानं आलपति । अयं किरस्स अधिप्पायो । देवो नाम अनभित्थनन्तो विज्जुलतं अनिच्छारेन्तो पवस्सन्तोपि न सोभति, तस्मा त्वं अभित्थनन्तो विज्जुलतं निच्छारेन्तो वस्सापेहीति । निधिं काकस्स नासयाति काका कललं पविसित्वा ठित्ते मच्छे तुण्डेन कोट्टेत्वा नहिरित्वा खादन्ति, तस्मा नेसं अन्तो कलले मच्छा निधीति वुच्चन्ति, तं काकसङ्घस्स निधिं देवं वस्सापेन्तो उदकेन पटिच्छादेत्वा नासेहीति । काकं सोकाय रन्धेहीति काकसङ्घो इमिस्सा कन्दराय उदकेन पुण्णाय मच्छे अलभमानो सोचिस्सति, तं काकगणं त्वं इमं कन्दरं पूरेन्तोपि सोकाय रन्धेहि । सोकस्सत्थाय पापय । यथा अन्तो निज्झानलक्खणं सोकं पापुणाति एवं करोहीति अत्थो । मञ्च सोका पमोचयाति एत्थं चकारो सम्पण्डनत्थो । एवं मं च मम जातके च सब्बेव इमम्हा मरणसोका मोचेहीति ।

एवं बोधिसत्तो परिचारकचेटकं आणापेन्तो विय पज्जुन्नं आलपित्वा सकलकोसलरट्ठे महावस्सं वस्सापेत्वा महाजनं मरणदुक्खा मोचेत्वा जीवितपरियोसाने यथाकम्मं गतो ।

सत्था न भिक्खवे ! तथागतो इदानीं देवं वस्सापेति, पुब्बेपि मच्छयोनियं निब्बत्तोपि वस्सापेसि येवाति वत्वा इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा मच्छगणो बुद्धपरिसा अहोसि, पज्जुन्नदेवराजा आनन्दो, मच्छराजा पन अहमेवाति ।

मच्छजातकं ।

६. असङ्ख्यजातकं

असंक्रियोम्हि गामम्हीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं सावत्थिवासिं उपासकं आरब्ध कथेसि ।

पञ्चपन्नवत्थु

सो किर सोतापन्नो अरियसावको केनचिदेव करणीयेन एकेन सकटसत्थवाहेन सद्धिं मगं पटिपज्जित्वा एकस्मिं अरञ्जाट्टाने सकटानि मोचेत्वा खन्धावारबन्धे कते सत्थवाहस्स अविदूरे अञ्जातरस्मिं रुक्खमूले चङ्कमति । अत्तनो कालं सत्तलक्खेत्वा [२८१] पञ्चसता चारा खन्धावारं विलुम्पिस्सामाति धनूमुग्गरादि हत्था तं ठानं परिवारयिंसु । उपासकोपि चङ्कमि येव । चोरा नं दिस्वा अद्धा एस खन्धावारं रुक्खको भविस्सति इमस्स निदं ओक्कन्तकाले विलुम्पिस्सामाति अज्झोत्थरितुं असक्कोन्ता तत्थ तत्थेव अट्ठंसु । सोपि उपासको पठमयामेपि मज्झिमयामेपि पच्छिमयामेपि चङ्कमञ्जेव अधिट्ठासि । पञ्चसकाले जाते चोरा ओकासं अलभन्ता गहितगहिते पासाणमुग्गरादयो छड्ढेत्वा पलायिंसु ।

उपासकोपि अत्तनो कम्मं निट्ठापेत्वा पुन सावत्थि आगत्वा सत्थारं उपसङ्कमत्वा—भन्ते ! अत्तानं रुक्खमाना पररुक्खका होन्तीति पुच्छि ।

आम उपासक ! अत्तानं रुक्खन्ता परं रुक्खति, परं रुक्खन्तो अत्तानं रुक्खतीति ।

सो याव सुभासितमिदं भन्ते ! भगवता ।

अहं एकेन सत्थवाहेन सद्धिं मगं पटिपन्नो रुक्खमूले चङ्कमन्तो रुक्खिस्सामीति सकलसत्थं रुक्खन्ति आह ।

सत्था उपासक ! पुब्बेपि पण्डिता अत्तानं रुक्खन्ता परं रुक्खिंसूति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो ब्राह्मणकुले निव्वत्तित्वा वयप्पन्तो कामेसु आदीनवं दिस्वा इसिपव्वज्जं पव्वजित्वा हिमवन्ते वसन्तो लोणम्बिलसेवनत्थाय जनपदं आगत्वा जनपदचारिकं चरन्तो एकेन सत्थवाहेन सद्धिं मगं पटिपज्जित्वा एकस्मिं अरञ्जाट्टाने सत्थे निविट्ठे सत्थतो अविदूरे भानसुखेन वीतिनामेन्तो अञ्जातरस्मिं रुक्खमूले चङ्कमं अधिट्ठासि । अथ खो पञ्चसता चोरा सायमासभत्तस्स भुत्तकाले तं सकटसत्थं विलुम्पिस्सामाति आगत्वा परिवारयिंसु । ते तं तापसं दिस्वा सचे अयं अम्हे पस्सिस्सति सत्थवासिकानं आरोचेस्सति एतस्स निदूप्पगतवेलाय विलुम्पिस्सामाति तत्थेव अट्ठंसु । तापसो सकलम्पि रत्तिं चङ्कमियेव ।

चोरा ओकासं अलभित्वा गहितगहिते मुग्गरपासाणे छड्ढेत्वा सकटसत्थवासीनं सद्धं दत्वा—भो सत्थवासिनो ! सचे एस रुक्खमूले चङ्कमणकतापसो अज्ज नाभविस्स सब्बे महाविलोपं पत्ता अभविस्सथ, स्वे तापसास्स महासक्करं करेय्याथाति वत्वा पक्कमिंसु ।

अ पभाताय रत्तिया चारेहि छड्ढित्ते मुग्गरपासाणादयो दिस्वा भीता बोधिसत्तस्स सन्तिकं गत्वा वन्दित्वा—भन्ते ! दिट्ठा वो चोराति पुच्छिंसु ।

आमावुसो ! दिट्ठाति ।

भन्ते ! एत्तके वो चोरे दिस्वा भयं वा सारज्जं वा न उप्पज्जीति ?

बोधिसत्तो—आवुसो ! चोरे दिस्वा भयं नाम सधनस्स होति, अहं पन निद्धनो, स्वाहं किं भायिस्सामि ? मय्हं हि गामेपि अरञ्जे पि वसन्तस्स भयं वा सारज्जं वा नत्थीति वत्वा तेसं धम्मं देसेन्तो इमं गाथमाह [२८२]

असङ्कियोम्हि गामम्हि अरञ्जे नत्थि मे भयं,

उज्जमगं समारुहो मेत्ताय करुणाय चाति ।

तत्थ-असङ्खिकियोम्हि गामम्हीति सङ्काय निथुत्तो पतिट्ठितोति सङ्कियो, न सङ्कियो असङ्कियो, अहं गामे वसन्तोपि सङ्काय अप्पतिट्ठितत्ता असङ्कियो निब्भयो निरासङ्कोति दीपेति । अरञ्जेति गाम-गामूपचारविनिम्मुत्ते ठाने । उज्जुमगं समारुहो मेत्ताय करुणाय चाति अहं तिकचतुक्कज्झानिकाहि मेत्ताकरुणाहि कायवकादिविरहितं उज्जुं ब्रह्मलोकगामीमगं आरुहोति वदति । अथ वा-परिसुद्धसीलताय कायवचीमनोवङ्कविरहितं उज्जुं देवलोकमगं आरुहोम्हीति दस्सेत्वा ततो उत्तरिं मेत्ताय करुणाय च पतिट्ठितत्ता उज्जुं ब्रह्मलोकमगम्पि आरुहोम्हीतिपि दस्सेति । अपरिहीनज्झानस्स हि एकन्तेन ब्रह्मलोकपरायणत्ता मेत्ताकरुणादयो उज्जुमगा नाम ।

एवं बोधिसत्तो इमाय गाथाय धम्मं देसेत्वा तुट्ठित्तेहि तेहि मनुस्सेहि सक्कतपूजितो यावजीवं चत्तारो ब्रह्मविहारे भावेत्वा ब्रह्मलोके निब्बत्ति ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा सत्थवासिनो बुद्धपरिसा अहेसं, तापसो पन अहमेवाति ।

७. महासुपिनजातकं

लापूनि सीदन्तीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो सोलसमहासुपिने आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

एकदिवसं किर कोसलमहाराजा रत्तिं निद्वूगतो पच्छिमे यामे सोलस महासुपिने दिस्वा भीततसितो पवुज्झित्वा इमेसं सुपिनानं दिट्ठत्ता किन्नुखो मे भविस्सतीति मरणभयतज्जितो सयनपिट्ठे निसिन्नकोव वीति-
नामेसि ।

अथ नं पभाताय रत्तिया ब्राह्मणपुरोहिता उपसङ्कमत्वा सुखमसयित्थ महाराजाति पुच्छिसु ।

कुतो मे आचरिया सुखं ? अज्जाहं पच्चूससमये सोलस महासुपिने पस्सि । सोमिह तेसं दिट्ठकालतो पट्ठाय भयप्पत्तोति ।

वदेथ महाराज ! सुत्वा जानिस्सामाति वुत्ते ब्राह्मणानं दिट्ठसुपिने कथेत्वा—किन्नुखो मे इमेसं दिट्ठका-
रणा भविस्सतीति पुच्छि ।

ब्राह्मणा हत्थे विधूनिस्सु । कस्मा हत्थे विधूनथाति च वुत्ते—कक्खला महाराज ! सुपिनाति ।

का नेसं निप्फत्ति भविस्सतीति ?

रज्जन्तरायो जीवितन्तरायो भोगन्तरायोति^१ इमेसं तिण्णं अन्तरायानं अज्जतरोति ।

सप्पटिकम्मा अप्पटिकम्माति ?

कामं एते सुपिना अतिफरुसत्ता [२८३] अप्पटिकम्मा, मयं पन ते सप्पटिकम्मे करिस्साम, एते पटि-
क्कमापेतुं असक्कोन्तानं अम्हाकं सिक्खितभावो नाम किं करिस्सतीति ?

किं पन कत्वा आचरिया पटिक्कमापेस्सथाति ?

सब्बचतुक्केन यज्जं यजिस्साम महाराजाति ।

राजा भीततसितो तेन हि आचरिया मम जीवितं तुम्हाकं हत्थे, खिप्पं मे सोत्थि करोथाति आह ।

अथ खो मल्लिका देवी तं कारणं ज्ञत्वा राजानं उपसङ्कमत्वा पुच्छि किन्नु खो महाराज ! ब्राह्मणा
पुनप्पुनं सज्जरन्तीति ?

सुखिता त्वं अम्हाकं कण्णमूले आसीविसं चरन्तं न जानासीति ।

किं एतं महाराजाति ?

मया एवरूपा दुस्सुपिना दिट्ठा ब्राह्मणा तिण्णं अन्तरायानं अज्जतरो पज्जायतीति वत्वा तेसं पटि-
घाताय यज्जं यजामाति वत्वा पुनप्पुनं सज्जरन्तीति ।

किं पन ते महाराज ! सदेवके लोके अगगब्राह्मणो सुपिनपटिकम्मं पुच्छितोति ?

कतरो पनेस भदे सदेवके लोके अगगब्राह्मणोति ?

सदेवके लोके अगगपुग्गलं सब्बज्जं विसुद्धं निक्किलेसं तथागतं गोतमं महाब्राह्मणं न जानासि ?
सो हि भगवा सुपनन्तरं जानेय्य, गच्छ तं पुच्छ महाराजाति ।

साधु देवीति राजा विहारं गन्त्वा सत्थारं वन्दित्वा निसीदि ।

सत्था मधुरस्सरं निच्छारेत्वा—किन्नुखो महाराज ! अतिप्पगेव आगतोसीति ?

अहं भन्ते ! पच्चूससमये सोलस महासुपिने दिस्वा भीतो ब्राह्मणानं आरोचेसि । ब्राह्मणा कक्खला
महाराज ! सुपिना, एतेसं पटिघादतन्त्राय सब्बचतुक्केन यज्जं यजिस्सामाति यज्जं सज्जेन्ति । बहू
पाणा मरणभयतज्जिता । तुम्हे च सदेवके लोके अगगपुग्गलो, अतीतानागत पच्चुप्पन्नं उपादाय नत्थि सो
ज्येयधम्मो यो वो ज्ञाणमुखे आपाथं नागच्छति । एतेसं मे सुपिनानं निप्फत्ति कथेथ भगवाति ।

१. स्या० रोगन्तराको ।

एवमेतं महाराज ! सदेवके लोके मं ठपेत्वा अञ्जो एतेसं सुपिनानं अन्तरं वा निष्फत्ति वा जानितुं समत्थो नाम नत्थि अहं ते कथेस्सामि । अपि च खो त्वं दिट्ठनियामेनेव सुपिने कथेहीति ।

साधु ! भन्तेति राजा दिट्ठनियामेनेव कथेतुं आरभिः—

“उसभा रुक्खा गावियो गवा च
अस्सो कंसो सिगाली च कुम्भो
पोक्खरणी च अपाकचन्दनं [२८४]
लापूनि सीदन्ति सिला प्लवन्ति
मण्डूकियो कण्हसप्पे गिलन्ति;
काकं सुवण्णा परिवारयन्ति
तसावका एलकानं भयाहीति ।”

इमं मातिकं निक्खिपित्वा कथेसि ।

(१) भन्ते ! एकं ताव सुपिनं एवं अद्दसं—चत्तारो अञ्जनवण्णा कालउसभा युज्झिस्सामाति चतूहि दिसाहि राजङ्गणं आगन्त्वा उसभयुद्धं पस्सिस्सामाति महाजने सन्निपतिते यूज्झनाकारं दस्सेत्वा नदिवा गज्जित्वा अयुज्झत्वाव पटिक्कन्ता । इमं पठमं सुपिनं अद्दसं । इमस्स को विपाकोति ?

महाराज ! इमस्सविपाको नेव तव न मम काले भविस्सति । अनागते पन अधम्मिकानं कपणराजूनं अधम्मिकानं च मनुस्सानं काले लोके विपरिवत्तमाने कुसले ओस्सन्ने अकुसले उस्सन्ने लोकस्स परिहायनकाले देवो न सम्मा वस्सिस्सति मेघपादा च छिज्जिस्सन्ति, सस्सानि मिलायिस्सन्ति दुग्घिबखं भविस्सति वरिसतु-
कामा विय चतूहि दिसाहि मेघा उट्ठिहत्वा इत्थिकाहि आतपे पत्थटानं वीहिआदीनं तेमनभयेन अन्तो पवेसित-
काले, पुरिसेसु कुट्टालपिटकहत्थेसु आलि बन्धनत्थाय निवखन्तेसु वस्सनाकारं दस्सेत्वा गज्जित्वा विज्जुलता निच्छारेत्वा ते उसभा विय अयुज्झत्वा अवस्सित्वाव पलायिस्सन्ति अयमेतस्स विपाको । तुय्हं पन तप्पच्चया कोचि अन्तरायो नत्थि, अनागतं आरब्धं दिट्ठसुपिनो एसं । ब्राह्मणा पन अत्तनो जीवितवुत्ति निस्साय कथयि-
सूति ।

एवं सत्था सुपिनस्स निष्फत्ति कथेत्वा आह—दुतियं कथेहि महाराजाति ।

(२) दुतियं भन्ते ! एवं अद्दसं—खुट्ठका रुक्खा चेव गच्छा च पठवि भिन्दिवा विदत्थिमत्तम्पि रतनमत्तम्पि अनुगन्त्वा व पुप्फन्ति चेव फलन्ति च । इमं दुतियं अद्दसं । इमस्स को विपाकोति ?

महाराज ! इमस्सापि विपाको लोकस्स परिहीनकाले मनुस्सानं परित्तायुककाले भविस्सति । अनागतस्मिं हि सत्ता तिब्बरागा भविस्सन्ति, असम्पत्तवयाव कुमारियो पुरिसन्तरं गन्त्वा उतुनियो चेव गट्ठिभ-
नियो च हुत्वा पुत्तधीताहि वडिडस्सन्ति । खुट्ठक रुक्खानं पुप्फं विय हि तासं उतुनीभावो, फलं विय च पुत्त-
धीतरो भविस्सन्ति । इतोनिदानम्पि ते भयं नत्थि । ततियं कथेहि महाराजाति ।

(३) महागावियो भन्ते तदहुजातानं वच्छानं खीरं पिबन्तियो अद्दसं । अयं मे ततियो सुपिनो । इमस्स को विपाकोति ?

इमस्सापि विपाको अनागते एव मनुस्सानं जेट्ठापचायिककम्मस्स नटुकाले भविस्सति । अनागतस्मिं हि सत्ता मातापितुसु वा सस्सुसस्सुरेसु वा लज्जं अनुपट्टपेत्वा सयमेव कुटुम्बं संविदहित्वा व घासच्छादनमत्तम्पि महल्लकानं दातुकामा दस्सन्ति [२८५] अदातु कामा न दस्सन्ति । महल्लका अनाथा असयंवसी दारके आरा-
धेत्वा जीविस्सन्ति । तदहुजातानं वच्छकानं खीरं पिबोन्तियो महागावियो विय । इतोनिदानम्पि ते भयं नत्थि । चतुत्थं कथेहीति ।

(४) धुरवाहे भन्ते ! आरोहपरिणाहसम्पन्ने महागोणे युगपरम्पराय अयोजेत्वा तरुणे गोदम्मे धुरे योजेन्ते अद्दसं । ते धुरं वहितुं असक्कोन्ता छड्ढेत्वा अट्ठसु । सकटानि नप्पवत्तिस्सु । अयं मे चतुत्थो सुपिनो । इमस्स को विपाकोति ?

इमस्सापि विपाको अनागते एव अधम्मिकराजूनं काले भविस्सति । अनागतस्मिं हि अधम्मिकक-
पणराजानो पाण्डितानं पवेणिकुसलानं कम्मं नित्थरणसमत्थानं महामत्तानं यसं न दस्सन्ति धम्मसभायं विनि-
च्छयट्टानेपि पण्डिते बोहरकुसले महल्लके अमच्चे न ठपेस्सन्ति, तव्विपरीतानं पन तरुणतरुणानं यसं दस्सन्ति,
तथा रूपे एव च विनिच्छयट्टाने ठपेस्सन्ति । ते राजकम्मानि चैव युत्तायुत्तञ्च अजानन्ता नेव तं यसं उविख-
पितुं सक्खिस्सन्ति, न राजकम्मानि नित्थरितुं । ते असक्कोन्ता कम्मधुरं छड्डेस्सन्ति महल्लकापि पण्डितामच्चा
यसं अलभन्ता किच्चानि नित्थरितुं समत्थापि किं अम्हाकं एतेहि ? भयं बोहिरका जाता, अब्भन्तरिका तरुण-
दारका जानिस्सन्तीति उप्पन्नानि कम्मानि न करिस्सन्ति, एवं सब्बथापि तेसं राजूनं हानियेव भविस्सति, धुरं
वहितुं असमत्थानं वच्छदम्मानं धुरे योजितकालो विय धुरवाहानं महागोणनं युगपरम्पराय अयोजितकालो
विय भविस्सति । इतोनिदानम्पि ते भयं नत्थि । पञ्चमं कथेहीति ।

(५) भन्ते ! एकं उभतो मुखं अस्सं अद्दसं तस्स द्वीसु पस्सेसु यवसं देन्ति । सो द्वीहि मुखेहि खादति ।
अयं मे पञ्चमो सुपिनो । इमस्स को विपाकोति ?

इमस्सापि अनागते अधम्मिकराजकाले येव विपाको भविस्सति । अनागतस्मिं हि अधम्मिकबाल-
राजानो अधम्मिके लोलमनुस्से विनिच्छये ठपेस्सन्ति । ते पापपुञ्जोसु अनादरा बाला सभायं निसीदित्वा
विनिच्छयं देन्ता उभिन्नम्पि अत्थपच्चत्थिकानं हत्थतो लञ्चं गहेत्वा खादिस्सन्ति । अस्सो विय द्वीहि मुखेहि
यवसं । इतोनिदानम्पि ते भयं नत्थि । छट्ठं कथेहीति ।

(६) भन्ते ! महाजनो सतसहस्सग्घनिकं सुवण्णपातिं सम्मज्जित्वा इध पस्सावं करोहीति एकस्स
जरसिगालस्स उपनामेसि । तं तत्थ पस्सावं करोन्तं अद्दसं । अयं मे छट्ठो सुपिनो । इमस्स को विपाकोति ?

इमस्सापि विपाको अनागते येव भविस्सति । अनागतस्मिं हि अधम्मिका विजातिराजानो जाति-
सम्पन्नानं कुलपुत्तानं आसंकाय यसं न दस्सन्ति अकुलीनानमेव वड्डेस्सन्ति । एवं महाकुलानि दुग्गतानि
भविस्सन्ति लामक [२८६] कुलानि इस्सरानि । ते च कुलीन-पुरिसा जीवितुं असक्कोन्ता इमे निस्साय
जीविस्सामाति अकुलीनानं धीतरो दस्सन्ति । इति तासं कुलधीतानं अकुलीनेहि सद्धि संवासो जरसिगा-
लस्स सुवण्णपातियं पस्सावकरणसीदसो भविस्सति । इतोनिदानम्पि ते भयं नत्थि । सत्तमं कथेहीति ।

(७) भन्ते ! एको पुरिसो रज्जुं वट्टेत्वा वट्टेत्वा पादमूले निक्खिपति, तेन निस्सिणीठस्स हेट्ठा सयितां
एका छातिसिगाली तस्स अजानन्तस्सेव तं खादति । एवाहं अद्दसं । अयं सत्तमो सुपिनो । इमस्स को विपाकोति ?

इमस्सापि अनागते येव विपाको भविस्सति । अनागतस्मिं हि इत्थियो पुरिसलोला सुरालोलाअलं-
कारलोला विसिखालोला आमिसलोला भविस्सन्ति दुस्सीला दुराचारा । ता सामिकेहि कसिगोरवखादीनि
कम्मानि कत्वा किच्छेन कसिरेन सम्भतं धनं जारेहि सद्धि सुरम्पिवन्तियो मालागन्धविलेपनं धारयमाना
अन्तोगेहे अच्चायिकम्पि किच्चं अनोलोकेत्वा गेहे परिकखेपस्स उपरिभागेन छिद्दट्टानेहिपि जारे उपधारयमाना
स्वे वपितव्वयुत्तकं बीजम्पि कोट्टेत्वा यागुभत्तखज्जकादीनि सम्पादेत्वा खादमाना विलुम्पिस्सन्ति हेट्ठा पीठके
निपन्नछातिसिगाली विय वट्टेत्वा वट्टेत्वा पादमूले निक्खित्तरज्जुं । इतो निदानम्पि ते भयं नत्थि ।
अट्ठमं कथेहीति ।

(८) भन्ते ! राजद्वारे बहूहि तुच्छकुम्भेहि परिवारेत्वा ठपितं एकं महन्तं पूरितकुम्भं अद्दसं, चत्ता-
रोपि पन वण्णा चतुहि दिसाहि चतुहि अनुदिसाहि च घटेहि उदकं आहरित्वा आहरित्वा पूरितकुम्भमेव पूरन्ति,
पूरितपूरितं उदकं उत्तरित्वा पलायति, ततोपि पुनपुनं तत्थेव उदकं आसिञ्चन्ति, तुच्छकुम्भे ओलोकेन्तापि
नत्थि । अयं मे अट्ठमो सुपिनो । इमस्स को विपाकोति ?

इमस्सापि अनागते येव विपाको भविस्सति, अनागतस्मिं हि लोको परिह्रायिस्सति, रट्ठं निरोजं भवि-
स्सति, राजानो दुग्गता कपणा भविस्सन्ति, यो इस्सरो भविस्सति तस्स भण्डागारे सतसहस्समत्ता क्हापणा
भविस्सन्ति, ते एवं दुग्गता सब्बे जानपदे अत्तनोव कम्मे^१ कारेस्सन्ति उपद्दुता मनुस्सा सके कम्मन्ते छड्डेत्वा

राजूनञ्जेव अत्थाय पुब्बन्नापरन्नानि च वपेन्ता रक्खन्ता लायन्ता महुन्ता पवेसेन्ता उच्छुक्खेत्तानि करोन्ता यन्तानि करोन्ता यन्तानि वाहेन्ता फाणितादीनि पचन्ता पुप्फारामे च फलारामे च करोन्ता तत्थ तत्थ निप्फन्नानि पुब्बन्नादीनि आहरित्वा रञ्जो कोट्टागारमेव पूरेस्सन्ति, अत्तनो गेहेसु तुच्छकोट्टकेसु ओलोकेन्तापि न भविस्सन्ति, तुच्छतुच्छकुम्भे अनोलोकेत्वा पूरितकुम्भे पूरणसदिसमेव भविस्सन्ति । इतो निदानम्पि ते भयं नत्थि । नवमं कथेहीति । [२८७]

(६) भन्ते ! एकं पच्चवण्णपदुमसञ्छन्नं गम्भीरं सब्बतोत्तित्थं पोक्खरणिं अदसं, समन्ततो द्विपद-चतुप्पदा ओतरित्वा तत्थ पानीयं पिबन्ति । तस्सा मज्झे गम्भीरद्वाने उदकं आविलं, तीरप्पदेसेसु द्विपद-तुप्पदानं अक्कमनद्वाने अच्छं विप्पसन्नमनाविलं, एवाहं अदसं । अयम्मे नवमो सुपिनो । इमस्स को विपाकोति ?

इमस्सापि अनागते एव विपाको भविस्सति । अनागतस्मिं हि राजानो अधम्मिका भविस्सन्ति छन्दादि वसेन अगतिं गच्छन्ता रज्जं कारेस्सन्ति धम्मेन विनिच्छयं नाम न दस्सन्ति लञ्चवित्ताका भविस्सन्ति धनलोला, रट्ठवासिकेसु नेसं खन्तिमेत्तान्दया नाम न भविस्सन्ति, कवखला फरसा उच्छयन्ते उच्छगण्ठिका विय मनुस्से पीलेन्ता पीलेन्ता नानप्पकारेहि बलि उप्पादेत्वा धनं गप्पिहस्सन्ति । मनुस्सा बलिपीलिता किञ्चि दातुं असक्कोन्ता गामनिगमादयो छड्डेत्वा पच्चन्तं गन्त्वा वासं कप्पेस्सन्ति, मज्झिमजनपदो सुञ्जो भविस्सति । पच्चन्तो घनवासो सेय्यथापि पोक्खरणिं मज्झे उदकं आविलं परियन्ते विप्पसन्नं । इतो निदानम्पि ते भयं नत्थि । दसमं कथेहीति ।

(१०) भन्ते ! एकस्सा येव कुम्भिया पच्चमानं ओदनं अपाकं अदसं । अपाकन्ति विचारत्वा विभजित्वा ठपितं विय तीहाकारेहि पच्चमानं एकास्मिं पस्से अतिकिलिन्नो होति, एकास्मिं उत्तण्डुलो एकास्मिं सुपक्कोति । अयम्मे दसमो सुपिनो । इमस्स को विपाकोति ?

इमस्सापि अनागते येव विपाको भविस्सति । अनागतस्मिं हि राजानो अधम्मिका भविस्सन्ति, तेसु अधम्मिकेसु राजपुत्तापि ब्राह्मणगहपतिकापि नेगमजानपदापीति समणब्राह्मणे उपादाय सब्बे मनुस्सा अधम्मिका भविस्सन्ति । ततो नेसं आरक्खदेवता बलिपटिग्गाहिका देवता ख्वखदेवता आकासट्ठदेवता अधम्मिका भविस्सन्ति । एवं देवतापि अधम्मिका भविस्सन्ति । अधम्मिकराजूनं रज्जे वाता विसमा खरा वायिस्सन्ति, ते आकासट्ठ विमानानि कप्पेस्सन्ति, तेसु कम्पितेसु देवता कुपिता देवं वस्सितुं न दस्सन्ति । वस्समानोपि सकलरट्ठे एकप्पहारेन न वस्सिस्सन्ति । वस्समानोपि सब्बत्थ कसिकम्मस्स वा दप्पकम्मस्स वा उपकारो हुत्वा न वस्सिस्सन्ति, यथा च रट्ठे एवं जनपदेपि गामेपि एकतलाकसरेपि एकप्पहारेन न वस्सिस्सन्ति, तलाकस्स उपरिभागे वस्सन्तो हेट्ठाभागे न वस्सिस्सन्ति, हेट्ठा वस्सन्तो उपरि न वस्सिस्सन्ति, एकास्मिं भागे सस्सं अतिवस्सेन नासेस्सन्ति, एकास्मिं अवस्सनेन मिलापेस्सन्ति, एकास्मिं सम्मा वस्समानो सम्पादेस्सन्ति । एवं एकस्स रञ्जो रज्जे वुत्तसस्सा तिप्पकारा भविस्सन्ति, एककुम्भिया ओदनो विय । इतो निदानम्पि ते भयं नत्थि । एकादसमं कथेहीति । [२८८]

(११) भन्ते ! सतसहस्सगघनिकं चन्दनसारं पूतितक्केन विक्किणन्ते अदसं । अयं मे एकादसमो सुपिनो । इमस्स को विपाकोति ?

इमस्सापि अनागते एव मय्हं सासने परिहायन्ते विपाको भविस्सति । अनागतस्मिं हि पच्चयलोला अलज्जिभिक्खू बहू भविस्सन्ति, ते मया पच्चयलोलुप्पं निम्मथेत्वा कथितधम्मदेसनं चीवरादिचतुपच्चयहेतु परेसं देसेस्सन्ति, पच्चयेहि मुञ्चित्वा नित्थरणपक्खे ठिता निब्बाणाभिमुखं कत्वा देसेतुं न संविक्खस्सन्ति । केवलं पदव्यञ्जनसम्पत्तिं चेव मधुरसदं च सुत्वा महग्धानि चीवरादीनि दस्सन्ति चेव दानुकामा च होन्तीति, अपरे अन्तरवीथिचतुक्कराज्झारादिसु निसीदित्वा कहापण्डकहापण पाद मासकरूपादीनिपि निस्साय देसिस्सन्ति, इति मया निब्बाणगघनकं कत्वा देसितं धम्मं चतुपच्चयत्थाय चेव कहापण्डकहापणादीनं अत्थाय च विक्किणित्वा देसेन्ता सतसहस्सगघनिकं चन्दनसारं पूतितक्केन विक्किणन्ता विय भविस्सन्ति । इतो निदानम्पि ते भयं नत्थि । द्वादसमं कथेहीति ।

(१२) भन्ते ! तुच्छलापूनि उदके सीदन्तानि अहंसं । इमस्स को विपाकोति ?

इमस्सापि अनागते अधम्मिकराजकाले लोके विपरिवर्तन्ते येव विपाको भविस्सति, तदा हि राजानो जातिसम्पन्नानं कुलपुत्तानं यसं न दस्सन्ति, अकुलीनानं येव दस्सन्ति, ते इस्सरा भविस्सन्ति । इतरे दलिहा, राजसम्मुखेपि राजद्वारेपि अमच्चसम्मुखेपि विनिच्छयट्टानेपि तुच्छलाबुसदिसानं अकुलीनानञ्चोव कथा ओसीदित्वा ठिता विय निच्चला सुप्पतिट्ठिता भविस्सन्ति, सङ्घसन्निपातेसुपि सङ्घकम्मगणकम्मट्टानेसु चेव पत्तचीवरपरिवेणादिविनिच्छयट्टानेसु च दुस्सीलानं पापपुग्गलानञ्चोव कथा निय्यानिका भविस्सति न लज्जी-भिक्षून्ति एवं सब्बथापि तुच्छलापुसीदनकालो विय भविस्सति । इतो निदानम्पि ते भयं नत्थि । तेरसमं कथेहीति ।

(१३) भन्ते ! महन्तमहन्ता कूटागारप्पमाणा घनसिला नावा विय उदके प्लवमाना अहंसं । इमस्स को विपाकोति ?

इमस्सापि तादिसे येव काले विपाको भविस्सति । तदा हि अधम्मिकराजानो अकुलीनानं यसं दस्सन्ति, ते इस्सरा भविस्सन्ति, कुलीना दुग्गता तेसु न केचि गारवं करिस्सन्ति इतरेसु येव करिस्सन्ति राजसम्मुखे वा अमच्चसम्मुखे वा विनिच्छयट्टाने वा विनिच्छयकुसलानं घनसिलासदिसानं कुलपुत्तानं कथा न ओगाहित्वा पतिट्ठिस्सति । तेसु कथेन्तेसु किं इमे कथेन्तीति इतरे परिहासमेव करिस्सन्ति, भिक्षुसन्निपातेपि वृत्तप्प कारेसु ठानेसु नेव पेसले भिक्षू गुरुकातव्वे मञ्जीस्सन्ति, नापि तेसं कथा परियोगाहित्वा पतिट्ठिस्सति । सिलानं प्लवनकालो विय भविस्सति । इतो निदानम्पि ते भयं नत्थि । चद्दुसमं कथेहीति । [२८६]

(१४) भन्ते ! खुदकमधुकपुप्फप्पमाणा मण्डूकियो महन्ते कण्हसपे वेगेन अनुबन्धित्वा उप्पलनाले विय छिन्दित्वा छिन्दित्वा मंसं खादित्वा गिलन्तियो अहंसं अयं चद्दुसमो सुपिनो । इमस्स को विपाकोति ?

इमस्सापि लोके परिहायन्ते अनागते एव विपाको भविस्सति । तदा हि मनुस्सा तिब्बरागा दुज्जातिका किलेसानुवत्तिका हुत्वा तरुणतरुणानं अत्तनो भरियानं वसे वत्तिस्सन्ति गेहे दासकम्मकरादयोपि गोमहिसाद-योपि हिरञ्जसुवण्णम्पि सब्बं तासं येव आयत्तं भविस्सति । असुकं हिरञ्जसुवण्णं वा परिच्छेदादि जातं वा कहन्ति वृत्ते यत्थ वा तत्थ वा होतुं किं तुय्हमिना व्यापारेन ? त्वं मय्हं घरे सन्तं वा असन्तं वा जानितुकामो जातोति वत्ता नानप्पकारेहि अक्कोसित्वा मुखसत्तीहि कोट्टेवा दासचेट्ठे विय च अत्तनो वसे कत्वा अत्तनो इस्सरियं पवत्तेस्सन्ति । एवं मधुकपुप्फप्पमाणानं मण्डूकपोतिकानं आसीवसे कण्हसपे गिलनकालो विय भविस्सति । इतो निदानम्पि ते भयं नत्थि । पण्णरसमं कथेहीति ।

(१५) भन्ते ! दसहि असद्धम्मेहि समन्नागतं गामगोचरं काकं कञ्चनवण्णताय^१ सुवण्णाति लद्ध-नामेसुवण्णराजहंसे परिवारेन्ते अहंसं । इमस्स को विपाकोति ?

इमस्सापि अनागते दुब्बलराजकाले येव विपाको भविस्सति । अनागतस्मि हि राजानो हत्थिसिप्पा-दिसु अकुसला युद्धेसु अविसारदा भविस्सन्ति । ते अत्तनो रज्जे विपत्तिं आसंकमाना समानजातिकानं कुल-पुत्तानं इस्सरियं अदत्त्वा अत्तनो पादमूलिकनहापककप्पकादीनं दस्सन्ति । जातिगोत्तसम्पन्ना कुलपुत्ता राज-कुले पतिट्ठं अलभमाना जीविकं कप्पेतुं असमत्था हुत्वा इस्सरिये ठिते जातिगोत्तहीने अकुलीने उपट्ठहन्ता विचरिस्सन्ति । सुवण्णराजहंसेहि काकस्स परिवारितकालो विय भविस्सति । इतो निदानम्पि ते भयं नत्थि । सोलसमं कथेहीति ।

(१६) भन्ते ! पुब्बे दीपिनो एलके खादन्ति । अहं पन एलके दीपिनो अनुबन्धित्वा मुरुमुरुति खादन्ते अहंसं, अथञ्चो तसावका एलके दूरतो दिस्वा तसिता भयप्पत्ता हुत्वा एलकानं भया पलायित्वा गुम्बगहनानि पविसित्वा निलीयिस्सु । एवाहं अहंसं । इमस्स को विपाकोति ।

इमस्सापि अनागते अधम्मिकराजकाले येव विपाको भविस्सति । तदा हि अकुलीना राजवल्लभा इस्सरा भविस्सन्ति कुलीना अप्पञ्जाता दुग्गता । ते राजवल्लभा राजानं अत्तनो कथं गाहापेत्वा विनिच्छ-

यद्वानादिसु बलवन्तो हुत्वा कुलीनानं पवेणिआगतानं खेत्तवत्थादीनि अम्हाकं सन्तकानि एतानीति अभियुज्झित्वा ते न तुम्हाकं अम्हाकन्ति आगन्त्वा विनिच्छयद्वानादिसु विवदन्ते वेत्तलतादीहि पहरापेत्वा गीवाय गहेत्वा अप-
कड्ढापेत्वा [२६०] अत्तनो पमाणं न जानाथ अम्हेहि सद्धि विवदथ ? इदानीं वो रज्जो कथेत्वा हत्थपाद-
च्छेदनादीनि कारेस्सामाति सन्तज्जेस्सन्ति । ते तेसं भयेन अत्तनो सन्तकानि वत्थूनि तुम्हाकं येवेतानि गण्ह-
थाति नीय्यादेत्वा अत्तनो गेहानि पविसित्वा भीता निपज्जिस्सन्ति । पापभिक्षूपि पेसले भिक्षू यथारुचिं
विहेठेस्सन्ति ते पेसला भिक्षू पटिसरणं अलभमाना अरज्जं पविसित्वा गहणट्टानेसु निलीयिस्सन्ति । एवं
हीनजच्चेहि चवे पापभिक्षूहि च उपद्दुतानं जातिमन्तकुलपुत्तानं चव पेसलानं भिक्षूनं च एलकानं भयेन
तसावकानं पलायनकालो विय भविस्सति । इतो निदानम्पि ते भयं नत्थि । अयम्पि हि सुपिनो अनागतज्जोव
आरब्ध दिट्ठो । ब्राह्मणा पन न धम्मे सुधम्मताय तयि सिनेहेन तं कथयिंसु । ब्रह्मं धनं लभिस्सामाति आमि-
चक्खुताय जीवितवृत्तिं निस्साय कथयिंसूति ।

एवं सत्था सोलसन्नं महासुपिनानं निष्फत्तिं कथेत्वा न खो महाराज ! एतरहि त्वज्जोव इमे सुपिने
अद्वस, पोरारणकराजानोपि अद्वसु । ब्राह्मणापि तेसं एवमेव इमे सुपिने गहेत्वा यज्जामत्थके खिपिंसु, ततो
पण्डितेहि दिन्नेन नयेन गन्त्वा बोधिसत्तं पुच्छिंसु । पोरारणकापि तेसं इमे सुपिने कथेत्ता इमिनाव नियामेन
कथेसुन्ति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारन्ते बोधिसत्तो उदिच्च ब्राह्मणकुले निव्वत्तित्वा वरप्पत्तो इस्सि-
पव्वज्जं पव्वजित्वा अभिज्जा चव समापत्तियो च निव्वत्तेत्वा हिमवन्तप्पदेसे भानकीलं कीलन्तो विहरति ।
तदा वाराणसियं ब्रह्मदत्तो इमिनाव नियामेन इमे सुपिने दिस्वा ब्राह्मणे पुच्छि । ब्राह्मणा एवमेव यज्जं यजितुं
आरंभिंसु ।

तेसु पुरोहितस्स अन्तेवासी मारावो पण्डितो व्यत्तो आचरियं आह—आचरिय ! तुम्हेहि मयं तयो वेदे
उग्गह्मापिता । ननु तेसु एकं मारेत्वा एकस्स सोत्थिकम्मस्स करणन्नाम नत्थीति ?

तात ! इमिना उपायेन अम्हाकं ब्रह्मं धनं उप्पज्जिस्सति । त्वं पन रज्जो धनं रक्खितुकामो मज्जो ति ।

मारावो—तेन हि आचरिय ! तुम्हे तुम्हाकं कम्मं करोथ अहं तुम्हाकं सन्तिके किं करिस्सामीति विच-
रन्तो रज्जो उय्यानं अगमासि ।

तं दिवसज्जोव बोधिसत्तोपि तं कारणं ज्ञत्वा अज्ज मयि मनुस्सपथं गते महाजनस्स बन्धना मोक्खो
भविस्सतीति आकासेन गन्त्वा उय्याने ओतरित्वा सुवण्णपटिमा विय मङ्गलसिलातले निसीदि । मारावो
बोधिसत्तं उपसङ्कमत्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदित्वा पटिसन्थारं अकासि ।

बोधिसत्तोपि तेन [२६१] सद्धि मबुरपटिसन्थारं कत्वा—किन्नुखो माराव ! राजा धम्मेन रज्जं
करोतीति पुच्छि ।

भन्ते ! राजा नाम धम्मिको अपि च खो पन तं ब्राह्मणा अतित्थे पक्खन्दापेन्ति । राजा सोलससुपिने
दिस्वा ब्राह्मणानं आरोचेसि । ब्राह्मणा यज्जं यजिस्सामाति आरद्धा । किन्नु खो भन्ते ! अयं नाम इमेसं
सुपिनानं निष्फत्तीति राजानं सज्जापेत्वा तुम्हाकं महाजनं भया मोचेतुं न वट्ठीति ?

मयं खो माराव ! राजानं न जानाम, राजापि अम्हे न जानाति । सचे पन इधागन्त्वा पुच्छेय्य कथ-
य्यामस्स मयन्ति ।

मारावो अहं भन्ते ! आनेस्सामि । तुम्हे मयागमनं उदिक्खन्ता मुहुत्तं निसीदथाति बोधिसत्तं पटि-
जानापेत्वा रज्जो सन्तिकं गन्त्वा—महाराज ! एको आकासचारिको तापसो तुम्हाकं उय्याने ओतरित्वा
तुम्हेहि दिट्ठसुपिनानं निष्फत्तिं कथेस्सामीति तुम्हे पक्कोसतीति आह ।

राजा तस्स कथं सुत्वा तावदेव महन्तेन परिवारेन उय्यानं गन्त्वा तापसं वन्दित्वा एकमन्तं निस्सिन्नो
पुच्छि—तुम्हे किर भन्ते ! मया दिट्ठसुपिनानं निष्फत्तिं जानाथाति ?

आम महाराजाति !

तेन हि कथेथाति ।

कथेमि महाराज ! यथादिट्ठे ताव सुपिने मं सावेहीति ।

साधु भत्तेति राजा—

उसभा रुक्खा गावियो गवा च
अस्सो कंसो सिगाली च कुम्भो,
पोक्खरणी च अपाकचन्दनं ।
लापूनि सीदन्ति सिला प्लवन्ति
मण्डूकियो कण्हसप्पे गिलन्ति,
काकं सुवण्णा परिवारयन्ति
तसावका एलकानं भयाहीति ।

वत्वा पसेनदि कोसल रज्ज्वा कथितनियामेनेव सुपिने कथेसि ।

बोधिसत्तोपि तेसं इदानीं सत्थारा कथितनियामेनव वित्थारतो निष्फत्ति कथेत्वा परियोसाने सयं
इदं कथेसि:—

“विपरियासो वत्तति न इधमत्थोति”

तत्रायं अत्थो—अयं महाराज ! इमेसं सुपिनानं निष्फत्ति । यं पनेतं तेसं पटिघातत्थाय यज्जकम्मं वत्तति तं विपरियासो वत्तति विपरीततो वत्तति, विपल्लासेन वत्ततीति वुत्तं होति । किं कारणा ? इमेसं हि निष्फत्ति नाम लोकस्स विपरिवत्तनकाले अकारणस्स कारणन्ति गहणकाले कारणस्स अकारणन्ति छड्डुनकाले अभूतस्स भूतन्ति गहणकाले भूतस्स अभूतन्ति जहनकाले अलज्जीनं उस्सन्नकाले लज्जीनं च परिहीनकाले भविस्सति । नयिधमत्थि इदानीं पन तव वा मम वा [२९२] काले इध इमस्मि पुरिसयुगे वत्तमाने एतेसं निष्फत्ति नत्थि । तस्मा एतेसं पटिघाताय वत्तमानं यज्जकम्मं विपल्लासेन वत्तति । अलन्तेन, नत्थि ते इतो निदानं भयं वा छम्भितत्तं वाति । महापुरिसो राजानं समस्सासेत्वा महाजनं बन्धना मोचेत्वा पुन आकासे ठत्वा रज्ज्वा ओवादं दत्वा पञ्चसु सीलेसु पतिट्ठापेत्वा इतो पट्ठाय महाराज ! ब्राह्मणेहि सद्धि एकतो हुत्वा पसुघातयज्जं नाम मा यजीति धम्मं देसेत्वा आकासेनेव अत्तनो वसनट्ठानं अगमासि ।

राजापि तस्स ओवादे ठितो दानादीनि पुज्जानि कत्वा यथाकम्मं गतो । सत्था इमं धम्मदेसनं आह-
रित्वा सुपिनपच्चया ते भयं नत्थि हारेथ यज्जान्ति यज्जं हारेत्वा महाजनस्स जीवितदानं दत्वा अनुसन्धि
घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा राजा आनन्दो अहोसि, माणवो सारिपुत्तो, तापसो पन अहमेवाति ।

परिनिव्वुते पन भगवति सङ्गीतिकारका उसभा रुक्खादीनि एकादसं पदानि अट्टकथं आरोपेत्वा “लापूनी”
ति आदीनि पञ्चपदानि एकं गाथं कत्वा एककनिपातपालि आरोपेसुन्ति ।

महासुपिनजातकं ।

८. इल्लीसजातकं

उभो खञ्जाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो मच्छरिय कोसियसेट्ठि आरब्भ कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

राजगहनगरस्स किर अबिदूरे सक्खरं नाम निगमो । तत्थेको मच्छरियकोसियो नाम सेट्ठी असीति-
कोटिविभवो पटिवसति । सो तिण्णगेने तेलविन्दुमत्तम्पि नेव परेसं देति न अत्तना परिभुञ्जति । इति तस्स
तं विभवजातं नेव पुत्तदारादीनं न समणब्राह्मणानं अत्थं अनुभोति । रक्खसपरिग्गहितपोक्खरणी विय अपरि-
भोगं तिट्ठति ।

सत्था एक दिवसं पच्चूससमये महाकरुणासमापत्तितो बुट्ठाय सकललोकधातुयं बोधनेय्यबन्धवे ओलो-
केन्तो पच्चच्चतालीसयोजन-मत्थके वसन्तस्स तस्स सेट्ठिनो सपजापतिकस्स सोतापत्तिफलस्सूपनिस्सयं अहस ।

ततो पुरिमतरदिवसे पन सो राजानं उपट्ठातुं राजगेहं गत्वा राजुपट्ठानं कत्वा आगच्छन्तो एकं छात-
ज्झत्तं जनपदमनुस्सं कुम्मासपूरं कपल्लपूवं खादन्तं दिस्वा तत्थ पिपासं उप्पादेत्वा अत्तनो घरं गत्वा चित्तेसि
सचाहं कपल्लपूवं खादितुकामोम्हीति वक्खामि बहू मया सद्धि खादितुकामा भविस्सन्ति एवं मे बहूनि तण्डुल-
सप्पिफाणितादीनि परिकखयं गमिस्सन्ति । न कस्सचि कथेस्सामीति तण्हं अधिवासेन्तो विचरति । सो गच्छन्ते
काले (२९३) उप्पण्डुप्पण्डुकजातो धमनिसन्थतगतो जातो । ततो तण्हं अधिवासेतुं असक्कोत्तो गम्भं
पविसित्वा मञ्चकं उपगूहित्वा निपज्जि । एवं गतोपि धनहानिभयेन कस्सचि किञ्चि न कथेसि ।

अथ नं भरिया उपसङ्कमत्वा पिट्ठिं परिमज्जित्वा—किं ते सामि ! अफासुकन्ति पुच्छि ।

न मे किञ्चि अफासुकं अत्थीति ।

किन्नु खो ते राजा कुपितोति ?

राजापि मे न कुप्पतीति ।

अथ किं ते पुत्तधीताहि वा दासकम्मकरादीहि वा किञ्चि अमनापं कतं अत्थीति ?

एवरूपम्पि मे नत्थि ।

किस्मिन्नि पन ते तण्हा अत्थीति ?

एवं वुत्तेपि धनहानिभयेन किञ्चि अवत्वा निस्सद्दोव निपज्जि ।

अथ नं भरिया—कथेहि सामि ! किस्मिं ते तण्हाति आह ।

सो वचनं परिगिलन्तो विय अत्थि मे एका तण्हाति आह ।

किं ते तण्हा सामीति ? कपल्लपूवं खादितुकामोम्हीति ।

अथ किमत्थं न कथेसि किं त्वं दलिद्दो ? इदानि सकलसक्खरनिगमवासीनं पहोनके कपल्लपवे पचि-
स्सामीति ?

किं ते तेहि, ते अत्तनो कम्मं कत्वा खादिस्सन्तीति ।

तेन हि एकरच्छवासीनं पहोनके पचामीति ?

जानामहन्तव महद्धनभावन्ति ।

इमिस्मिं गेहमत्ते^१ सब्बेसं पहोनकं कत्वा पचामीति ?

जानामहन्तव महज्झासयभावन्ति ।

तेन हि ते पुत्तदारमत्तस्सेव पहोनकं कत्वा पचामीति ?

किं ते एतेहीति ?

१. स्या० गेहसामन्ते ।

किं पन तुय्हं च मय्हं च प्होनकं कत्वा पचामीति ?

त्वं किं करिस्ससीति ?

तेन हि एकस्सेव ते प्होनकं कत्वा पचामीति ।

इमस्मिं ठाने पच्चमाने बहू पच्चासिस्सन्ति । सकलतण्डुले ठपेत्वा भिन्नतण्डुले च उद्धनकपल्लादीनि च आदाय थोकं खीरसप्पिमधुफाणितं च गहेत्वा सत्तभूमकस्स पासादस्स उपरि महातलं आरुह्य पच । तत्थाहं एककोव निसीदित्वा खादिस्सामीति ।

सा साधूति पटिस्सुणित्वा गहेत्तब्बं गाहापेत्वा पासादं अभिरुह्य दासियो विस्सज्जेत्वा सेट्ठि पक्कोसापेसि । सो आदितो पट्ठाय द्वारानि पिदहन्तो सब्बद्वारेसु सूचिघटिकानि दत्वा सत्तमं तलं अभिरुहित्वा तत्थपि द्वारं पिदहित्वा निसीदि । भरियापिस्स उद्धने अग्गि जालेत्वा कपल्लकं आरोपेत्वा पूवे पचितुं आरभि ।

अथ सत्था पातोव महामोगल्लानत्थेरं आमन्तेसि-एसो मोगल्लान ! राजगहस्स अविदूरे सक्खरनिगमे मच्छरियकोसियसेट्ठी कपल्लपूवे खादिस्सामीति अञ्जोसं दस्सनभयेन सत्तभूमकपासादे कपल्लपूवे पाचापेति । त्वं तत्थ गत्त्वा तं सेट्ठि दमेत्वा निब्बिसेवनं कत्वा उभोपि जयम्पतिके पूवे च खीरसप्पिमधुफाणितादीनि च गाहापेत्वा अत्तनो बलेन जेतवनं आनेहि । अञ्जाहं पञ्चहि भिक्खूसतेहि सद्धि विहारे येव निसीदिस्सामी, पूवेहेव भत्तकिच्चं करिस्सामीति आह । थेरो साधु भन्तेति सत्थु वचनं सम्पटिच्छित्वा तावदेव इद्धि-बलेन तं निगमं गत्त्वा तस्स पासादस्स सीहपञ्जरद्वारे सुनिवत्थो सुपास्तो आकासे येव मणिरूपकं विय अट्ठासि । [२६४]

महासेट्ठिनो थेरं दिस्वा हृदयमंसं कम्पि । सो अहं एवरूपानञ्जोव भयेन इमं ठानं आगतो, अयं च आगन्त्वा वातपानद्वारे ठितोति गहेत्तब्बगह्णं अपस्सन्तो अग्गिम्हि पक्खित्तलोणसक्खरा विय रोसेन तटतटायन्तो एवमाह-समरा ! आकासे ठत्वा ताव किं लभिस्ससि ? आकासे अपदे पदं दस्सेत्वा चङ्कमन्तोपि नेव लभिस्ससीति आह ।

थेरो तस्मिं येव ठाने अपरापरं चङ्कमि ।

सेट्ठि-चङ्कमन्तो किं लभिस्ससि ? आकासे पल्लङ्केन निसीदमानोपि न लभिस्ससि येवाति आह ।

थेरो पल्लङ्कं आभुजित्वा निसीदि ।

अथ नं-निसिन्नो किं लभिस्ससि ? आगन्त्वा वातपानउम्मारे ठितोपि न लभिस्ससीति आह ।

अथ थेरो उम्मारे अट्ठासि ।

अथ नं-उम्मारे ठितोपि किं लभिस्ससि ? धूमायन्तोपि न लभिस्ससि येवाति आह ।

थेरो धूमायि । सकलपासादो एकधूमो अहोसि । सेट्ठिनो अक्खीनं सूचिया विज्झनकालो विय जातो । गेहज्झायनभयेन पज्जलन्तोपि न लभिस्ससीति अवत्वा चित्तेसि अयं समराणो सुट्ठु लग्गो अलद्धा न गमिस्ससि, एकमस्स पूवं दापेस्सामीति, भरियं आह-भद्दे ! एकं खुद्दपूवं पचित्वा समरास्स दत्वा उय्योजेहि नन्ति ।

सा थोकञ्जोव पिट्ठं कपल्लपातियं पक्खिपि । महापूवो ह्रत्वा सकलं पाति पूरेत्वा उद्धमातो अट्ठासि । सेट्ठी तं दिस्वा बहुं तया पिट्ठं गहितं भविस्सतीति सयमेव दब्बिकण्णेन थोकं पिट्ठं गहेत्वा पक्खिपि । पूवो पुरिमपूवतो महन्ततरो जातो, एवं यं यं पचति सो सो महन्तमहन्तोव होति ।

सो निब्बिन्नो भरियं आह-भद्दे ! इमस्स एकं पूवं देहीति ।

तस्सा पच्छित्तो एकं पूवं गण्हन्तिया सब्बे एकाबद्धा अल्लीयिंसु । सा सेट्ठि आह-सामि ! सब्बे पूवा एकतो लग्गा विसुं कातुं न सक्कोमीति ।

अहं करिस्सामीति सोपि कातुं नासक्खि । उभो जना कोटियं गहेत्वा कड्ढन्तापि वियोजेतुं नासक्खिसु येव । अथस्स पूवेहि सद्धि वायमन्तस्सेव सरीरतो सेदा मुच्चिसु । पिपासा च पच्छिज्जि ।

ततो भरियं आह-भद्दे ! न मे पूवेहि अत्थो, पच्छिया सद्धि येव इमस्स भिक्खुस्स देहीति ।

सा पच्छि आदाय थेरं उपसङ्कमित्वा सब्बे पूवे थेरस्स अदासि ! थेरो उभिन्नम्पि धम्मं देसेसि । तिण्णं रतनानं गुरो कथेसि । अत्थि दिन्नं अत्थि यिट्ठन्ति दानादीनं फलं गगनतले पुण्णचन्दं विय दस्सेसि ।

तं सुत्वा पसन्नचित्तो सेट्ठी-भन्ते ! आगन्त्वा इमस्मिं पल्लङ्के निसीदित्वा पूवे परिभुञ्जथाति आह ।

थेरो-महासेट्ठि ! सम्मासम्बुद्धो पूवे खादिस्सामीति पञ्चहि भिक्खुसतेहि सद्धिं विहारे निसिन्नो तुम्हाकं रुचिया सति सेट्ठिभरियं पूवे च खीरादीनि च गण्हापेथ सत्थु सन्तिकं गमिस्सामाति [२६५] आह ।

कहं पन भन्ते ! एतरहि सत्थाति ?

इतो पञ्चचत्तालीसयोजनमत्थके जेतवनविहारे सेट्ठीति ।

भन्ते ! कालं अनतिक्कमित्वा एत्तकं अद्धानं कथं गमिस्सामाति ?

महासेट्ठि ! तुम्हाकं रुचिया सति अहं वो अत्तनो इद्धिबलेन नेस्सामि, तुम्हाकं पासादे सोपाणासीसं अत्तनो ठाने येव भविस्सति सोपाणापरियोसानं पन जेतवनद्वारकोट्टके भविस्सति । उपरि पासादा हेट्ठापासादं ओतरणकालमत्तेन वो जेतवनं नेस्सामीति ।

सो साधु भन्तेति सम्पटिच्छि ।

थेरो सोपाणासीसं तथेव कत्वा सोपाणापादमूलं जेतवनद्वारकोट्टके होतूति अधिट्ठासि । तथेव अहोसि । इति थेरो सेट्ठि च सेट्ठिभरियं च उपरिपासादा हेट्ठा पासादं ओतरणकालतोव खिप्पतरं जेतवनं सम्पापेसि । ते उभोपि सत्थारं उपसङ्कमित्वा कालं आरोचेसु । सत्था भत्तगं पविसित्वा पञ्चात्तवरबुद्धासने निसीदि सद्धिं भिक्खुसङ्घेन । महासेट्ठी बुद्धपमुखस्स भिक्खु सङ्घस्स दक्खिणोदकं अदासि । सेट्ठिभरिया तथागतस्स पत्ते पूवे पतिट्ठापेसि । सत्था अत्तनो यापनमत्तं गण्हि । पञ्चसता भिक्खूपि तथेव गण्हिसु । सेट्ठी खीरसप्पिमधुफाणितसक्खरादीनि ददमानो अगमासि ।

सत्था पञ्चहि भिक्खुसतेहि सद्धिं भत्तकिच्चं निट्ठापेसि । महासेट्ठीपि सद्धिं भरियाय यावदत्थं खादि । पूवानं परियोसानमेव न पञ्जायति । सकलविहारे भिक्खून् च विघासादानं च दिन्नेपि परियन्तो न पञ्जायति । भन्ते ! पूवा परिक्षयं न गच्छन्तीति भगवतो आरोचेसु । तेन हि जेतवनद्वारकोट्टके छड्ढेयाति । अथ ने द्वारकोट्टकस्स अविदूरे पव्वभारट्ठाने छड्ढयिसु । अज्जापि तं ठानं कपल्लपूवपव्वभारत्तेव पञ्जायति । महासेट्ठि सह भरियाय भगवन्तं उपसङ्कमित्वा एकमन्तं अट्ठासि । भगवा अनुमोदनं अकासि । अनुमोदनापरियोसाने उभोपि सोतापत्तिफले पतिट्ठाय सत्थारं वन्दित्वा द्वारकोट्टके सोपाणां आरुह्य अत्तनो पासादे येव पतिट्ठहिसु । ततो पट्ठाय महासेट्ठि असीतिकोटिधनं बुद्धसासने येव विकिरि । *

पुन दिवसे सम्मासम्बुद्धे सावत्थियं पिण्डाय चरित्वा जेतवनं आगम्य भिक्खून् सुगतोवादं दत्वा गन्धकुटिं पविसित्वा पतिसल्लीने सायण्हसमये धम्मसभायं सन्निपतित्वा भिक्खू-पस्सथावुसो ! महामोगाल्लानत्थे रस्सानुभावं मच्छरियसेट्ठि^१ मुहुत्तेनैव दमेत्वा निव्विसेवनं कत्वा पूवे गाहापेत्वा जेतवनं आनेत्वा सत्थु सम्मुखं कत्वा सोतापत्तिफले पतिट्ठापेसि । अहो ! महानुभावो थेरोति थेरस्स गुणकथं कथेन्ता निसीदिसु ।

सत्था आगन्त्वा कायनुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छित्वा इमाय नामाति वुत्ते भिक्खवे ! कुलदमकेन [२६६] नाम भिक्खुना कुलं अविहेट्ठेत्वा अकिलमेत्वा पुप्फतो रेणुं गण्हन्तेन भमरेन विय उपसङ्कमित्वा बुद्धगुरो जानापेतव्वन्ति वत्वा थेरं पसंसन्तो :-

यथापि भमरो पुप्फं वण्णगन्धं अहेठयं,

पलेति रसमादाय एवं गामे मुनी चरे^२ति ।

इमं धम्मपदे गाथं वत्वा उत्तरिम्पि थेरस्स गुणं पकासेतुं-न भिक्खवे ! इद्वानेव मोगाल्लानेन मच्छरियसेट्ठी दमितो पुब्बेपि तं दमेत्वा कम्मफलसम्बन्धं जानापेसि येवाति वत्वा अतीतं आहरि:-

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मादत्ते रज्जं कारेन्ते वाराणसियं इल्लीसो नाम सेट्ठि अहोसि, असीतिकोटिविभावो पुरिसदोससमन्नागतो खञ्जो कुणी विसमअक्खिमण्डलो अस्सद्धो अप्पसन्नो मच्छरी, नेव अज्जेसं देतिन सयं परिभुञ्जति । रक्खसपरिगहितपोक्खरणी वियस्स गेहं अहोसि । मातापितरो पनस्स याव सत्तमा कुलपरिवट्ठा

दायका दानवतिनो, सो सेट्टिट्टानं लभित्वा येव कुलवंसं नासेत्वा दानसालं ज्ञापेत्वा याचके पोथेत्वा निक्कड्डित्वा धनमेव सण्ठापेसि । सो एकदिवसं राजूपट्ठानं गन्त्वा अत्तनो घरं आगच्छन्तो एकं मग्गकिलन्तं जानपदमनुस्सं एकं सुरावारकं आदाय पीठके निसीदित्वा अम्बिलसुराय कोसकं पूरेत्वा पूरेत्वा पूतिमच्छकेन उत्तरिभङ्गणेन पिवन्तं दिस्वा सुरं पातुकामो हुत्वा चिन्तेसि सचाहं सुरं पिविस्सामि मयि पिवन्ते बहू पिवितुकामा भविस्सन्ति एवं मे धनपरिक्खयो भविस्सतीति सो तण्हं अधिवासेन्तो विचरित्वा गच्छन्ते गच्छन्ते काले अधिवासेतुं असक्कोन्तो विहृतकप्पासो विय पण्डुकसरीरो अहोसि धमनिसन्थतगतो जातो । अथेकदिवसं गव्वं पविसित्वा मञ्चकं उपगूहित्वा निपज्जि । तमेनं भरिया उपसङ्गमित्वा पिठिं परिमज्जित्वा कित्ते सामि अफासुकन्ति पृच्छि । सब्बं हेट्ठा कथितनियामेनेव वेदितब्बं ।

तेन हि एककस्सेव ते पहोनकं सुरं करोमीति पन वुत्ते गेहे सुराय कारियमानाय बहू पच्चासिंसन्ति । अन्तरापणतो आहरापेत्वापि न सक्का इध निसिन्नेन पातुन्ति मासकमत्तं दत्त्वा अन्तरापणतो सुरावारकं आहरापेत्वा चेटकेन गाहापेत्वा नगरा निक्खम्म नदीतीरं गन्त्वा महामग्गसमीपे एकं गुम्बं पविसित्वा सुरावारकं ठपयित्वा गच्छ त्वन्ति चेटकं दूरे निसीदापेत्वा कोसकं पूरेत्वा सुरं पातुं आरभि ।

पिता पनस्स दानादीनं पुञ्ञानं कतत्ता देवलोके सक्को हुत्वा निव्वत्ति । सो तस्मिं खणे पवत्तति नुखो मे दानग्गं उदाहु नोति आवज्जेन्तो तस्स च अप्पयत्ति दिस्वा पुत्तस्स च [२६७] कुलवंसं नासेत्वा दानसालं ज्ञापेत्वा याचके निक्कड्डित्वा मच्छरियभावे पत्तिट्ठाय अञ्जोसं दातव्वं भविस्सतीति भयेन गुम्बं पविसित्वा एककस्सेव सुरं पिवनभावञ्च दिस्वा गच्छामि तं सङ्खोभेत्वा दमेत्वा कम्मफलसम्बन्धं जानापेत्वा दानं दापेत्वा देवलोके निव्वत्तनारहं करोमीति मनुस्सपथं ओतरित्वा इल्लीससेट्ठिना निव्विसेसं^१ खञ्जकुण्णिं विसमचक्खुलं अत्तभावं निम्मिनित्वा राजगहनगरं^२ पविसित्वा रञ्जोनिवेसनद्वारे ठत्वा अत्तनो आगतभावं आरोचापेत्वा पविसत्तुति वुत्ते पविसित्वा राजानं वन्दित्वा अट्ठासि ।

राजा किं महासेट्ठि ! अवेलाय आगतोसीति आह ।

आम आगतोमिह देव ! घरे मे असीतिकोटिमत्तं धनं अत्थि, तं देवो आहरापेत्वा अत्तनो भण्डागारे पूरापेत्तुति ।

अलं महासेट्ठि ! तव धनतो अम्हाकं गेहे बहुतरं धनन्ति ।

सचे देव ! तुम्हाकं कम्मं नत्थि यथारुचिया नं गहेत्वा दानं दम्मीति ।

देहि महासेट्ठीति ।

सो साधु देवाति राजानं वन्दित्वा निक्खमित्वा इल्लीससेट्ठिनो गेहं अगमासि । सब्बे उपट्ठाकमनुस्सा परिवारेसु । एकोपि नायं इल्लीसोति जानितुं समत्थो नत्थि । सो गेहं पविसित्वा अन्तो उम्मारो ठत्वा दोवारिकं पक्कोसापेत्वा—यो अञ्जो मया समानरूपो आगन्त्वा ममेतं गेहन्ति पविसितुं आगच्छति तं पिट्ठियं पहरित्वा नीहरेय्याथाति वत्वा, पासादं आरुह्य महारहे आसने निसीदित्वा सेट्ठिभरियं पक्कोसापेत्वा सिताकारं^३ दस्सेत्वा—भदे ! दानं देमाति आह ।

तस्स तं वचनं सुत्वाव सेट्ठिभरिया च पुत्तधीतरो च दासकम्मकरादयो च एत्तकं कालं दानं दातुं चित्तम्पि नत्थि, अज्ज पन सुरं पवित्वा मुदुचित्तो हुत्वा दातुकामो जातो भविस्सतीति वदिस्सु ।

अथ नं सेट्ठिभरिया—यथारुचिया देथ सामीति आह ।

तेन हि भेरिवादकं पक्कोसापेत्वा सुवण्णरजतमणिमुत्तादीहि अत्थिका इल्लीससेट्ठिस्स घरं गच्छन्तुति सकलनगरे भेरिं चरापेहीति ।

सा तथा कारेसि । महाजनो पच्छिपसिब्बकादीनि गहेत्वा गेहद्वारे सन्निपत्ति । सक्को सत्तरतनपूरे गव्वे विवरापेत्वा तुम्हाकं दम्मि यावदत्थं गहेत्वा गच्छथाति आह । महाजनो धनं नीहरित्वा महातले रासिं कत्वा आभतभाजनानि पूरेत्वा गच्छति । अञ्जतरो पन जनपदमनुस्सो इल्लीससेट्ठिनो गोरो तस्सेव रथे योजेत्वा सत्तिहि रतनेहि पूरेत्वा नगरा निक्खम्म महामग्गं पटिपज्जित्वा तस्स गुम्बस्स अविदूरेन रथं पाजेन्तो—

१. स्या०—सदिसं । २. स्या०—बाराणसीनगरं । ३. स्या०—सेट्ठि आकारं ।

वस्ससतं जीव सामि इल्लीससेट्ठि ! तन्निस्सायदानि मे यावजीवं कम्मं अकत्वा जीवितब्बं जातं, तवेव रथो तवेव गोणा तवेव गेहे सत्तरतनानि ! नेव मातरा [२६८] दिन्नानि न पितरा तन्निस्साय लब्धानि सामीति-सेट्ठिनो गुणकथं कथेन्तो गच्छति ।

सो तं सहं सुत्वा भीततसितो चिन्तेसि अयं मम नामं गहेत्वा इदञ्चिदञ्च वदति, कच्चि नुखो रञ्जा मम धनं लोकस्स दिन्नन्ति गुम्बा निक्खमित्वा गोणे च रथञ्च सञ्जानित्वा-अरे ! दुट्ठचेटक ! मय्हं गोणा मय्हं रथोति वत्वा गत्वा गोणे नासारज्जुयं गण्हि ।

गहपतिको रथा ओरुह-अरे ! दुट्ठचेटक ! इल्लीसमहासेट्ठी सकलनगरस्स दानं देति, त्वं किं अहोसीति ? पक्खन्दित्वा असनिं पातेन्तो विय खन्धे पहरित्वा रथं आदाय अगमासि ।

सो पन कम्पमानो उट्ठाय पंसुं पुञ्छित्वा पुञ्छित्वा वेगेन गत्वा रथं गण्हि । गहपतिको रथा ओत-रित्वा केसेसु गहेत्वा नामेत्वा कप्परप्पहारेहि गले गहेत्वा आगतमग्गाभिमुखं खिपित्वा पक्कामि । एत्तावता-पिस्स सुरामदो छिज्जि ।

सो कम्पमानो वेगेन निवेसनद्वारं गत्वा धनं आदाय गच्छन्ते महाजने दिस्वा-अम्भो ! किं नामेतं ? किं राजा मम धनं विलुम्पापेतीति तं तं गत्वा गण्हाति । गहितगहिता पहरित्वा पादमूले येव पातेन्ति । सो वेदनामतो^१ गेहं पविसितुं आरभि ।

द्वारपाला-अरे दुट्ठगहपति ! कहं पविससीति वंसपेसिकाहि पोथेत्वा गीवायं गहेत्वा नीहरिंसु ।

सो ठपेत्वा इदानि राजानं नत्थि मे अञ्जो कोचि पटिसरणीति रञ्जो सन्निकं गत्वा-देव ! मम गेहं तुम्हे विलुम्पापेथाति ।

नाहं सेट्ठि ! विलुम्पापेमि ननु त्वमेव आगत्वा सचे तुम्हे न गण्थ अहं मम धनं दानं दस्सामीति नगरे भेरि चरापेत्वा दानं अदासीति ?

नाहं देव ! तुम्हाकं सन्निकं आगच्छामि, किं तुम्हे मय्हं मच्छरियभावं न जानाथ ? अहं तिण्णगेन तेलबिन्दुम्पि न कस्सचि देमि । यो सो दानं देति तं पक्कोसापेत्वा वीमंसथ देवाति ।

राजा सक्कं पक्कोसापेसि । द्विन्नं जनानं विसेसं नेव राजा जानाति न अमच्चा ।

मच्छरियसेट्ठी-किं देव ! न जानाथ अहं सेट्ठी, अयं न सेट्ठीति आह ।

मयं न सञ्जानाम, अत्थि ते कोचि सञ्जाननकोति ?

भरिया मे देवाति ।

भरियं पक्कोसापेत्वा कतरो ते सामिकोति पुञ्छिसु । सा अयन्ति सक्कस्सेव सन्निके अट्ठासि । पुत्त-धीतरो दासकम्मकरादयो पक्कोसापेत्वा पुञ्छिसु । सब्बे सक्कस्सेव सन्निके तिट्ठन्ति ।

पुन सेट्ठी चिन्तेसि मय्हं सीसे पिलका अत्थि केसेहि पटिच्छन्ना । तं खो पन कप्पको एव जानाति तं पक्कोसापेस्सामीति । सो-कप्पको मं देव ! सञ्जानाति तं पक्कोसापेहीति आह ।

तस्मिं पन काले बोधिसत्तो तस्स कप्पको होति । राजा तं पक्कोसापेत्वा-इल्लीससेट्ठि जानासीति पुञ्छि । [२६९]

सीसं ओलोकेत्वा सञ्जानामि देवाति ।

तेन हि द्विन्नम्पि सीसं ओलोकेहीति ।

तस्मिं खणे सक्को सीसे पिलकं मापेसि । बोधिसत्तो द्विन्नम्पि सीसं ओलोकेन्तो पिलका दिस्वा महा-राज ! द्विन्नम्पि सीसे पिलका अत्थेव । नाहं एतेसु एकस्सापि इल्लीसभावं सञ्जानितुं सक्कोमीति वत्वा इमं गाथमाह :-

उभो खञ्जा उभो कुणो उभो विसमचक्खुला,^२

उभिन्नं पिलका जाता नाहं पस्सामि इल्लिसन्ति ।

१. स्या०-वेदनापत्तो ।

२. स्या०-विसमचक्खुका ।

तत्थ-उभोति द्वेपि जना । खञ्जाति कुण्ठकपादा । कुणीति कुण्ठहत्था । विसमचञ्चुलाति विस-
मअक्खिमण्डला केकरा । पिलकाति द्विन्नम्पि एकस्मिं येव सीसप्पदेसे एकसण्ठानाव द्वे पिलका जाता ।
नाहं पस्सामीति अहं इमेसु अयं नाम इल्लीसोति न पस्सामि । एकस्सापि इल्लीसभावं न जानामीति अवोच ।

बोधिसत्तस्स वचनं सुत्वा सेट्ठी कम्पमानो धनसोकेन सति पच्चुपट्ठापेतुं असक्कोन्तो तत्थेव पति ।
तस्मिं खरो सक्को-नाहं महाराज ! इल्लीसो सक्कोहमस्मीति महतिया सक्कलील्हाय आकासे अट्ठासि ।
इल्लीसस्स मुखं पुञ्छित्वा उदकेन सिञ्चिसु । सो उट्ठाय सक्कं देवराजानं वन्दित्वा अट्ठासि । अथ नं सक्को
आह-इल्लीस ! इदं धनं मम सन्तकं न तव । अहं हि ते पिता त्वं मम पुत्तो । अहं दानादीनि पुञ्जानि
कत्वा सक्कत्तं पत्तो त्वम्पन मे वंसं उपच्छिन्दित्वा अदानसीलो हुत्वा मच्छरिये पतिट्ठाय दानसालायो भापेत्वा
याचके निक्कइडित्वा धनमेव सण्ठपेसि । तं नेव त्वं परिभुञ्जसि न अञ्जंसें देति । रक्खसपरिगहितं विय
सरं तिट्ठति । सचे मे दानसाला पाकतिका कत्वा दानं दस्ससि इच्चेतं कुसलं, नो चे दस्ससि सब्बं ते धनं अन्तर-
धापेत्वा इमिना इन्दवजिरेन सीसं छिन्दित्वा जीवितक्खयं पापेस्सामीति आह ।

इल्लीससेट्ठी मरणभयेन सन्तज्जितो इतो पट्ठाय दानं दस्सामीति पटिञ्जं अदासि । सक्को तस्स
पटिञ्जं गहेत्वा आकासे निसिन्नकोव धम्मं देसेत्वा तं सीलेसु पतिट्ठापेत्वा सकट्टानमेव अगमासि । इल्लीसोपि
दानादीनि पुञ्जानि कत्वा सगपरायणो अहोसि ।

सत्था न भिक्खवे ! इदानेव मोग्गल्लानो मच्छरियसेट्ठिं दमेति, पुब्बेपेस इमिना दमितो येवाति वत्वा
इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा इल्लीसो मच्छरियसेट्ठी अहोसि ।
सक्को देवराजा मोग्गल्लानो । राजा आनन्दो । कप्पको पन अहमेवाति । [३००]

इल्लीसजातकं ।

६. खरस्सरजातकं

यतो विलुत्ता च हता च गावोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जतरं अमच्चं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

कोसलरञ्जो किर एको अमच्चो राजानं आराधेत्वा पच्चन्तगामे राजलबलिं^१ लभित्वा चोरेहि सद्धिं एकतो हुत्वा अहं मनुस्से आदाय अरञ्जं पविसिस्सामि तुम्हे गामं विलुम्पित्वा उपड्डं मय्हं ददेय्याथाति वत्वा पगेव मनुस्से सन्निपातेत्वा अरञ्जं गत्वा चोरेसु आगत्वा गावियो घातेत्वा मंसं खादित्वा गामं विलुम्पित्वा गतेसु सायण्हसमये महाजनपरिवृतो आगच्छति । तस्स न चिरेनेव तं कम्मं पाकटं जातं । मनुस्सा रञ्जो आरोचेसु । राजापि तं पक्कोसापेत्वा दोसं पतिट्ठापेत्वा सुनिगाहितं निग्गहेत्वा अञ्जं गामभोजकं पेसेत्वा जेतवन् गत्वा तथागतं वन्दित्वा भगवतो एतमत्थं आरोचेसि ।

भगवा-न महाराज ! इदनेव एस एवंसीलो, पुब्बेपि एवंसीलो येवाति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि:-

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्तो रज्जं कारेन्तो एकस्स अमच्चस्स पच्चन्तगामं अदासि । सब्बं पुरिमस-दिसमेव । तदा पन बोधिसत्तो वणिज्जाय पच्चन्ते विचरन्तो तस्मिं गामके निवासं कप्पेसि । सो तस्मिं गाम-भोजके सायण्हसमये महाजनपरिवारेन भेरिया वज्जमानाय आगच्छन्ते अयं दुट्ठगामभोजको चोरेहि एकतो हुत्वा गामं विलुम्पापेत्वा चोरेसु पलायित्वा अटवि पविट्ठेसु इदानि उपसन्तुपसन्तो विय भेरिया वज्जमानाय आगच्छतीति इमं गाथमाह:-

यतो विलुत्ता च हता च गावो
दड्ढानि गेहानि जनो च नीतो,
अथांगमा पुत्तहताय पुत्तो
खरस्सरं देण्डिमं वादयन्तोति ।

तत्थ-यतोति यदा । विलुत्ता च हता चाति विलुम्पित्वा च नीता मंसं खादनत्थाय च हता । गावोति गोरूपानि । दड्ढानीति अंगि दत्वा भाषितानि । जनो च नीतोति करमरगाहं गहेत्वा नीतो । पुत्तहताय पुत्तोति हतपुत्ताय पुत्तो । निल्लज्जोति अत्थो । छिन्नहिरोत्तप्पस्स हि माता नाम नत्थि । इति सो तस्सा जीवन्तोपि हतपुत्तद्वाने तिट्ठतीति हतपुत्ताय पुत्तो नाम होति । खरस्सन्ति थद्धसद्धं । देण्डिमन्ति पटहभेरि ।

एवं बोधिसत्तो इमाय गाथाय तं परिभासि । न चिरेनेव च तस्स तं कम्मं पाकटं जातं । अथस्स राजा दोसानुरूपं निगाहं अकासि ।

सत्था-न महाराज ! इदनेवेस एवंसीलो पुब्बेपि [३०१] एवं सीलो येवाति वत्वा इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धि घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा अमच्चो इदानि अमच्चो येव, गाथाय उदाहरण-कण्डितमनुस्सो पन अहमेवाति ।

खरस्सरजातकं ।

१०. भीमसेनजातकं

यं ते पविकत्थितं पुरेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अञ्जातरं विकत्थिकं भिक्खुं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

एको किर भिक्खु—आवुसो ! अम्हाकं जातिसमा जाति, गोत्तसमं गोत्तं नाम नत्थि । मयं एवरूपे नाम महाखत्तियकुले जाता, गोत्तेन वा धनेन वा कुलप्पदेसेन वा अम्हेहि सदिसो नाम नत्थि । अम्हाकं सुवण्ण-रजतादीनं अन्तो नत्थि । दासकम्मकरापि नो सालिमंसोदनं भुञ्जन्ति । कासिकवत्थं निवासेन्ति, कासिकविलेपनं विलिम्पन्ति, मयं पब्बजितभावेन एतरहि एवरूपानि लूखानि भोजनानि भुञ्जाम, लूखानि चीवरानि धारेमाति—थेरनवकमज्झिमानं भिक्खूनं अन्तरे विकत्थेन्तो जाति आदिवसेन वम्भेन्तो वञ्चेन्तो विचरति ।

अथस्स एको भिक्खु कुलप्पदेसं परिगण्हित्वा तं विकत्थनभावं भिक्खूनं कथेसि । भिक्खू धम्मसभायं सन्निपतिता—आवुसो ! असुको नाम भिक्खु एवरूपे निय्यानिकसासने पब्बजित्वा विकत्थेन्तो वम्भेन्तो वञ्चेन्तो विचरतीति एतस्स अगुणं कथयिस्सु ।

सत्था आगत्वा कायनुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छित्वा इमाय नामाति वुत्ते न भिक्खवे ! सो भिक्खु इदानेव विकत्थेन्तो वम्भेन्तो वञ्चेन्तो विचरति, पुब्बेपि विकत्थेन्तो वम्भेन्तो वञ्चेन्तो विचरीति वत्ता अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते बारारासियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो एकस्मिं निगमगामे उदिच्च-ब्राह्मणकुले निब्ब-त्तित्वा वयप्पतो तक्कसिलायं दिसापामोक्खस्स आचरियस्स सन्तिके तयो वेदे अट्टारस विज्जाट्टानानि उग्ग-हेत्वा सब्बसिप्पे निष्फत्ति पत्वा चुल्लधनुग्गहपण्डितो नाम अहोसि । सो तक्कसिलातो निक्खमित्वा सब्ब-समयसिप्पानि परियेसमानो मंहिसकरट्ठं अगमासि । इमस्मिं पन जातके बोधिसत्तो थोकं रस्सो ओनता-कारो अहोसि । सो चिन्तेसि सचाहं कच्चि राजानं उपसङ्कमिस्सामि सो एवं रस्ससरीरो त्वं किं अम्हाकं कम्मं करिस्ससीति वक्खति । यन्नूनाहं आरोहपरिनाहसम्पन्नं अभिरूपं एकं पुरिसं फलकं कत्वा तस्स पिच्छि-याय जीविकं कप्पेय्यन्ति । [३०२]

सो तथारूपं पुरिसं परियेसमानो भीमसेनस्स नामेकस्स तन्तवायस्स तन्तविननट्टानं गत्वा तेन सद्धिं पटिसन्थारं कत्वा सम्म ! त्वं किं नामोसीति पुच्छि । अहं भीमसेनो नामाति । किं पन त्वं एवं अभिरूपो उपधिसम्पन्नो हुत्वा इमं लामककम्मं करोसीति ? जीवितुं असक्कोन्तोति । सम्म ! मा एतं कम्मं करि सकलजम्बुदीपे मया सदिसो धनुग्गहो नाम नत्थि; सचे पनाहं कच्चि राजानं पस्सेय्यं सो मं एवं रस्सो अयं किं अम्हाकं कम्मं करिस्सतीति कोपेय्य । त्वं राजानं दिस्वा अहं धनुग्गहोति वक्खेय्यासि । राजा ते परिब्बयं दत्वा वुत्ति निब्रद्धं दस्सति । अहं ते उप्पन्नकम्मं करोन्तो तव पिट्ठिच्छायाय जीविस्सामि एवं उभोपि सुखिता भविस्साम । करोहि मम वचनन्ति आह । सो साधूति सम्पटिच्छि ।

अथ नं आदाय बारारासिं गत्वा सयं चुल्लधनूपट्टाको हुत्वा तं पुरतो कत्वा राजद्वारे ठत्वा रज्जो आरोचापेसि । आगच्छतूति च वुत्ते उभोपि पविसित्वा राजानं वन्दित्वा अट्ठंसु । किं कारणा आगत्थाति च वुत्ते भीमसेनो आह—अहं धनुग्गहो मया सदिसो नाम सकलजम्बुदीपे धनुग्गहो नत्थीति । किं पन भणे ! लभन्तो मं उपट्ठहिस्ससीति ? अद्धमासे सहस्सं लभन्तो उपट्ठहिस्सामि देवाति । अयं ते पुरिसो को होतीति ? चुल्लउपट्टाको देवाति । साधु उपट्ठहाति । ततो पट्टाय भीमसेनो राजानं उपट्ठहाति । उप्पन्नं किच्चं पनस्स बोधिसत्तोव नित्थरति ।

तेन खो पन समयेन कासिरट्टे एकस्मि अरञ्जो बहुन्नं मनुस्सानं सञ्चरणागमगं व्यग्धो छड्डापेति । बहू मनुस्से गहेत्वा गहेत्वा खादति । तं पवत्ति रञ्जो आरोचेसु । राजा भीमसेनं पक्कोसापेत्वा—सक्खि-
स्ससि तात ! नं व्यग्धं गण्हितुन्ति आह ।

देव ! किं धनुग्गहो नामाहं यदि व्यग्धं गहेतुं न सक्कोमीति ?

राजा तस्स परिब्बयं दत्त्वा उय्योजेसि । सो धरं गन्त्वा बोधिसत्तस्स कथेसि । बोधिसत्तो—साधु सम्म !
गच्छाति आह ।

त्वम्पन न गमिस्ससीति ?

आम न गमिस्सामि, उपायं पन ते आचिक्खिस्सामीति ।

आचिक्ख सम्माति ।

त्वं व्यग्धस्स वसनट्टानं सहसा एककोव मा अगमासि । जानपदमनुस्से पन सन्निपातेत्वा एकं वा द्वे वा
धनुसहस्सानि गाहापेत्वा तत्थ गन्त्वा व्यग्धस्स उद्धितभावं ज्ञत्वा पलायित्वा एकं गुम्बं पविसित्वा उदरेन निप-
ज्जेय्यासि । जानपदाव व्यग्धं पोथेत्वा गण्हिस्सन्ति तेहि व्यग्धे गहिते त्वं दन्तेहि एकं वल्लिं छिन्दित्वा कोटियं
गहेत्वा मतव्यग्धस्स सन्तिकं गन्त्वा—भो ! केनेस व्यग्धो मारितो ? अहं इमं व्यग्धं गोणं विय वल्लिया बन्धि-
त्वा रञ्जो सन्तिकं नेस्सामीति वल्लि [३०३] अत्थाय गुम्बं पविट्ठो । मया वल्लिया अनाभताय
एव केनेस व्यग्धो मारितोति कथेय्यासि । अथ ते जानपदा भीततसिता सामि ! मा रञ्जो आचिक्खाति
बहुं धनं दस्सन्ति । व्यग्धो तया गहितो भविस्सति रञ्जोपि सन्तिका बहुं धनं लभिस्ससीति ।

सो साधूति गत्वा बोधिसत्तेन कथितनियामेनेव व्यग्धं गहेत्वा अरञ्जं खेमं कत्वा महाजनपरिवुतो
बाराणसियं आगन्त्वा राजानं दिस्वा गहितो मे देव ! व्यग्धो अरञ्जं खेमं कतन्ति आह । राजा तुट्ठो बहुं
धनं अदासि ।

पुनेकदिवसं एकं मगं महिसो छड्डापेतीति रञ्जो आरोचयिसु । राजा तथेव भीमसेनं पेसेसि ।
सोपि बोधिसत्तेन दिन्ननयेन व्यग्धं विय तम्पि गहेत्वा आगच्छि । राजा पुन बहुं धनं अदासि । महत्तं इस्स-
रियं जातं । सो इस्सरियमदमतो बोधिसत्ते अवञ्जं कत्वा तस्स वचनं न गण्हाति । नाहं तं निस्साय जीवामि,
किं त्वञ्जोव पुरिसोति आदीनि फरुसवचनानि वदति ।

अथ कतिपाहच्चयेनेवैको सपत्तराजा आगन्त्वा बाराणसि उपरुन्धित्वा रज्जं वा देतु युद्धं वाति रञ्जो
सासनं पेसेसि । राजा युज्झाहीति भीमसेनं पेसेसि । सो सब्बसन्नाहसन्नद्धो भटवेसं गहेत्वा सुसन्नद्धस्स वार-
णस्स पिट्ठे निसीदि । बोधिसत्तोपि तस्स मरणभयेन सब्बसन्नाहसन्नद्धो भीमसेनस्सेव पच्छिमासने निसीदि ।
वारणो महाजनपरिवुतो नगरद्वारेन निक्खमित्वा सङ्गामसीसं पापुरिण । भीमसेनो युद्धभेरिसङ्गं सुत्वाव
कम्पितुं आरब्धो । बोधिसत्तो इदानीं हत्थिपिट्ठा पतित्वा मरिस्सतीति हत्थितो अपतनत्थं भीमसेनं योत्तेन
परिक्खपित्वा गण्हि । भीमसेनो सम्पहारट्टानं दिस्वा मरणभयतज्जितो सरीखलञ्जेन हत्थिपिट्ठिं
दूसेसि ।

बोधिसत्तो—न खो ते भीमसेन ! पुरिमेन पच्छिमं समेति । त्वं पुब्बे सङ्गामयोधो विय अहोसि ।
इदानीं हत्थिपिट्ठिं दूसेसीति वत्वा इमं गाथमाहः—

यं ते पविकत्थितं पुरे

अथ ते पूतिसरा सजन्ति पच्छा-

उभयं न समेति भीमसेन !

युद्धकथा च हृदञ्च ते विहञ्जन्ति ।

तत्थ—यं ते पविकत्थितं पुरेति यं तया पुब्बे किं त्वञ्जोव पुरिसो नाहं पुरिसो । संगामयोधोति विक-
त्थितं, वम्भवचनं वुत्तं इदं ताव एकं । अथ ते पूतिसरा सजन्ति पच्छाति अथ ते इमे पूतिभावेन सरणभावेन च

पूतिसराति लद्धनामा सरीरवलञ्जधारा सजन्ति बलञ्जन्ति पग्धरन्ति । पच्छाति ततो (३०४) पुरं विकत्थिततो अपरभागे इदानीं इमस्मि सङ्गामसीसेति अत्थो । उभयं न समेति भीमसेनाति इदं भीमसेन ! उभयं न समेति । कतरं ? युद्धकथा च हृदं च ते विहञ्जन्ति या च पुरे कथिता युद्धकथा यं च ते इदानीं विहञ्जं किलमथो हत्थिपिट्ठं दूसनाकारप्पत्तो विधातोति अत्थो ।

एवं बोधिसत्तो तं गरहित्वा मा भायि सम्म ! कस्मा मयि ठिते विहञ्जसीति भीमसेनं हत्थिपिट्ठितो ओतारेत्वा नहायित्वा गोहमेव गच्छाति उय्योजेत्वा अज्ज मया पाकटेन भवितुं वट्ठतीति सङ्गामं पविसित्वा सीहनादं उन्नदित्वा बलकोट्टकं भिन्दित्वा सप्ततराजानं जीवगाहं गाहापेत्वा बारारासिरञ्जो सन्तिकं अगमासि ।

राजा तुट्ठो बोधिसत्तस्स महन्तं यसं अदासि । ततो पट्ठाय चुल्लधनुग्गहपण्डितोति सकलजम्बुदीपे पाकटो अहोसि । सो भीमसेनस्स परिब्बयं दत्वा सकट्टानमेव पेसेत्वा दानादीनि पुञ्जानि कत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था—न भिक्खवे ! इदानेवेस भिक्खु विकत्थेति पुब्बेपि विकत्थि येवाति वत्वा इमं धम्मदेसनं आहरित्वा अनुसन्धिं घटेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा भीमसेनो विकत्थिकभिक्खु अहोसि, चुल्लधनुग्गहपण्डितो पन अहमेवाति ।

भीमसेनजातकं ।

वरणवग्गो अट्ठमो ।

६. अपायिम्हवगवणना

१. सुरापानजातकं

अपायिम्ह अनच्चिम्हाति इदं सत्था कोसम्बियं उपनिस्साय घोसितारामे विहरन्तो सागतत्थेरं आरब्भ कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

भगवति सावत्थियं वस्सं वसित्वा चारिकागमनेन भद्दवतिकं नाम निगमं सम्पत्ते गोपालका पसु-पालका कस्सका पथाविनो च सत्थारं दिस्वा वन्दित्वा—मा भन्ते ! भगवा अम्बतित्थं अगमासि । अम्ब-तित्थे जटिलस्स अस्समे अम्बतित्थको नाम नागो आसीविसो घोरविसो, सो भगवन्तं विहेडेय्याति वारयिंसु ।

भगवा तेसं कथं असुगन्तो विय तेसु यावततियं वारयमानेसुपि अगमासियेव । तत्र सुदं भगवति भद्द-वतिकाय अविदूरे अञ्जतरस्मि वनसण्डे विहरन्ते तेन समयेन बुद्धपट्टाको सागतो नाम थेरो पोथुज्जनिकाय इद्धिया समन्नागतो तं अस्समं उपसङ्कमत्वा तस्स नागराजस्स वसनट्टाने तिणसन्धारकं^१ पञ्जापेत्वा पल्ल-ङ्केन निसीदि । नागो मक्खं असहमानो धूमायि [३०५] । थेरोपि धूमायि । नागो पज्जलि, थेरोपि पज्जलि । नागस्स तेजो थेरं न बाधति । थेरस्स तेजो नागं बाधति । एवं सो खगेन तं नागराजानं दमेत्वा सरणोसु चेव पटिटापेत्वा सत्थु सन्तिकं अगमासि ।

सत्थापि भद्दवतिकायं यथाभिरन्तं विहरित्वा कोसम्बि अगमासि । सागतत्थेरेन नागस्स दमितभावो सकलजनपदं पत्थरि । कोसम्बिनगरवासिनो सत्थु पच्चुगमनं कत्वा सत्थारं वन्दित्वा सागतत्थेरस्स सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं ठिता एवमाहंसु—भन्ते ! यं तुम्हाकं दुल्लभं तं वेदय्याथ तदेव मयं पटियादेस्सामाति ।

थेरो तुण्ही अहोसि । छब्बग्गिया पनाहंसु—आवुसो ! पब्बजितानं नाम कापोतिका सुरा दुल्लभा चेव मनापा च सचे तुम्हे थेरस्स पसन्ना कापोतिकं सुरं पटियादेथाति ।

ते साधूति सम्पटिच्छित्वा सत्थारं स्वातनाय निमन्तेत्वा नगरं पविसित्वा अत्तनो अत्तनो गेहे थेरस्स दस्सामाति कापोतिकं सुरं पसन्नं पटियादेत्वा थेरं निमन्तेत्वा घरे घरे पसन्नं अदंसु । थेरो पिवित्वा सुरामदमत्तो नगरतो निक्खमन्तो द्वारन्तरे पतित्वा विप्पलपमानो निपज्जि ।

सत्था कतभत्तकिच्चो नगरा निक्खमन्तो थेरं तेनाकारेन निपन्नं दिस्वा—गण्हथ भिक्खवे ! सागतन्ति गाहापेत्वा आरामं अगमासि । भिक्खू थेरस्स सीसं तथागतस्स पादमूले कत्वा तं निपज्जापेसु^२ । सो परिवत्तित्वा पादे तथागताभिमुखे कत्वा निपज्जि । सत्था भिक्खू पटिपुच्छि—किन्नुखो भिक्खवे ! यं पुब्बे सागतस्स मयि गारवं तं इदानी अत्थीति ?

नत्थि भन्तेति ।

भिक्खवे ! अम्बतित्थकं नागराजानं को दमेसीति ?

सागतो भन्तेति ।

किं पनेतरहि भिक्खवे ! सागतो उदकदेड्डुभकम्पि दमेतुं सक्कुरोय्याति ?

नोहेतं भन्ते !

अपि नु खो भिक्खवे ! एवरूपं पातुं युत्तं यं पिवित्वा एवं विसज्जी होतीति ?

अयुक्तं भन्तेति ।

अथ खो भगवा थेरं गरहित्वा भिक्खू आमन्तेत्वा सुरामेरयपाने पाचित्तियन्ति सिक्खापदं पञ्चापेत्वा उट्ठायासना गन्धकुटि पाविसि । धम्मसभायं सन्निपतिता भिक्खू सुरामेरयपानस्स अवण्णं कथयिंसु । याव महादोसञ्चेतं आवुसो ! सुरापानन्नाम ताव पञ्चासम्पन्नं नाम इद्धिमन्तं सागतं यथा सत्थु गुणमत्तम्पि न जानाति तथा अकासीति ।

सत्था आगत्वा कायनुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छित्वा इमाय नामाति वुत्ते न भिक्खवे ! इदनेव सुरं पिवित्वा पब्बजिता विसञ्जिनो होन्ति ! पुब्बेपि अहेसुं येवाति वत्वा अतीतं आहरि :- [३०६]

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारन्ते बोधिसत्तो कासिरट्ठे उदिच्च-ब्राह्मणकुले निव्वत्तित्वा वयप्पत्तो इसिपव्वज्जं पब्बजित्वा अभिञ्जा च समापत्तियो च उप्पादेत्वा भानकीलं कीलन्तो हिमवन्तत्पदेसे वसति पञ्चहि अन्तेवासिकसतेहि । अथ नं वस्सानसमये सम्पत्ते अन्तेवासिका आहंसु-आचरिय ! मनुस्सपथं गन्त्वा लोणम्बिलं सेवित्वा आगच्छामाति ।

आवुसो ! अहं इधेव वसिस्सामि तुम्हे पन गन्त्वा सरीरं सन्तपेत्वा वस्सं वीतिनामेत्वा आगच्छथाति । ते साधूति आचरियं वन्दित्वा बाराणसियं गन्त्वा राजुय्याने वसित्वा पुनदिवसे बहिद्वारगामे येव भिक्खाय चरित्वा सुहिता हुत्वा पुनदिवसे नगरं पविसिंसु । मनुस्सा सम्मियायमाना भिक्खं अदंसु । कतिपाह्चयेन च रज्जोपि आरोचेसु-देव ! हिमवन्ततो पञ्चसता इसयो आगन्त्वा उय्याने वसन्ति घोरतपा परिवारितिन्द्रिया^१ सीलवन्तोति । राजा तेसं गुणे सुत्वा उय्यानं गन्त्वा वन्दित्वा कतपटिसन्थारो वस्सानं चातुमासं तत्थेव वसनत्थाय पटिञ्जं गहेत्वा निमन्तेसि । ते ततो पट्टाय राजगेहे^२ येव भुञ्जित्वा उय्याने वसन्ति ।

अथेकदिवसं नगरे सुरानक्खत्तं नाम अहोसि । राजा पब्बजितानं सुरा दुल्लभाति बहु उत्तमं सुरं दापेसि । तापसा सुरं पिवित्वा उय्यानं गन्त्वा सुरामदमत्ता हुत्वा एकच्चे उट्ठाय नच्चिंसु, एकच्चे गायिंसु । नच्चित्वा गायित्वा खारियादीनि अवत्थरित्वा निहायित्वा सुरामदे छिन्ने पबुज्झित्वा तं अत्तनो विप्पकारं दिस्वा न अम्हेहि पब्बजितसारुपं कतन्ति रोदित्वा परिदेवित्वा मयं आचरियेन विना एवरूपं पापं करिम्हाति तं खणञ्जेव उय्यानं पहाय हिमवन्तं गन्त्वा पटिसामितपरिक्खारा आचरियं वन्दित्वा निसीदित्वा-किन्नु खो ताता ! मनुस्सपथे अकिलममाना सुखं वसित्थ समग्गवासं च पन वसित्थाति पुच्छिता-आचारिय ! सुखं वसिम्ह अपि च खो मयं अपातव्वयुत्तकं पिवित्वा विसञ्जा^३ भूता सति पच्चुपट्टपेतुं असक्कोन्ता नच्चिम्ह चेव गायिम्ह चाति एतमत्थं आरोचेन्ता इमं गाथं समुट्ठापेत्वा आहंसु:-

अपायिम्ह अनच्चिम्ह अगायिम्ह रुदिम्ह च,

विसञ्जाकरणि पीत्वा दिट्ठा नाहुम्ह वानराति ।

तत्थ अपायिम्हाति सुरम्पिविम्ह । अनच्चिम्हाति तं सुरं पिवित्वा हत्थुपादे लोलेन्ता नच्चिम्ह । अगायिम्हाति मुखं विवरित्वा आयतकेन सरेन गायिम्ह । रुदिम्ह वाति पुन विप्पटिसारिनो एवरूपं नाम अम्हेहि कतन्ति रोदिम्ह । दिट्ठानाहुम्ह वानराति एवरूपं सञ्जाविनासनतो विसञ्जाकरणि सुरं पीत्वा एतदेव साधु यं वानरा नाहुम्हाति ।

एवं ते अत्तनो अगुणं कथेसु^४ । बोधिसत्तो गरुसंवासरहितानं नाम एवरूपं होति येवाति ते तापसे गरहित्वा पुन एतरूपं मा करित्थाति तेसं ओवादं दत्वा अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि । इतो पट्टाय हि अनुसन्धि घटेत्वाति इदम्पि न वक्खाम । तदा इसिगणो बुद्धपरिसा अहोसि, गणसत्था पन अहमेवाति ।

सुरापानजातकं ।

२. मित्तविन्दजातकं

अतिक्कम्म रमणकण्ठि इदं सत्था जेवने विहरन्तो एकं दुब्बचभिक्षुं आरब्ध कथेसि । इमस्स पन जातकस्स कस्सपसम्मासम्बुद्धकालिकं वत्थुं दसकनिपाते महामित्तविन्दजातके आवीभविस्सति । तदा पन बोधिसत्तो इमं गाथमाहुः—

अतिक्कम्म रमणकं सदा मत्तं च दूभकं,
स्वासि पासाणमासीनो यस्मा जीवनं मोक्खसीति ।

तत्थ—ररमणकन्ति तस्मिं काले फलिकस्स नामं फलिकपासादं च अतिक्कन्तोसीति दीपेति । सदा-
मत्तं चाति रजतस्स नामं, रजतपासादं च अतिक्कन्तोसीति दीपेति । दूभकन्ति मणिनो नामं, मणिपासादं
च अतिक्कन्तोसीति दीपेति । स्वासीति सोसि त्वं । पासाणमासीनोति उरचक्कं नाम पासाणमयं वा होति
रजतमयं वा मणिमयं वा तं पन पासाणमयं सो च तेन आसीनो अभिनिविट्ठो अज्झोत्थटो, तस्मा पासाणेन
आसीनत्ता पासाणमासीनोति वत्तब्बे व्यञ्जनसन्धिक्खेन मकारं आदाय पासाणमासीनोति वुत्तं । पासाणं वा
आसीनो तं उरचक्कं आसज्ज पापुणित्वा ठितोति अत्थो । यस्मा जीवं न मोक्खसीति, यस्मा उरचक्का याव
ते पापं न खीयति ताव जीवन्तो येव न मुच्चिस्ससि तं आसीनोसीति ।

इमं गाथं वत्त्वा बोधिसत्तो अत्तनो देवद्वानमेव गतो । मित्तविन्दकोपि उरचक्कं उक्खिपित्वा महा-
दुक्खं अनुभवमानो पापकम्मे परिक्खीरो यथाकम्मं गतो । सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधा-
नेसि । तदा मित्तविन्दको दुब्बचभिक्षु अहोसि । देवराजा पन अहमेवाति ।

मित्तविन्दजातकं ।

३. कालकण्णिजातकं

मित्तो हवे सत्तपदेन होतीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं अनाथपिण्डकस्स मित्तं आरब्भ कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

सो किर अनाथपिण्डकेन सद्धिं सहपंसुकीलितो एकाचरियस्सेव [३०८] सन्तिके उग्गहितसिप्पो नामेन कालकण्णी नाम । सो गच्छन्ते काले दुग्गतो हुत्वा जीवितुं असक्कोन्तो सेट्ठिनो सन्तिकं अगमासि । सो तं समस्सासेत्वा परिव्वमयं दत्वा अत्तनो कुटुम्बं पटिच्छापेसि । सो सेट्ठिनो उपकारको हुत्वा सब्बकिच्चानि करोति । तं सेट्ठिस्स सन्तिकं आगतकाले—तिट्ठ कालकण्णि ! निसीद कालकण्णि ! भुञ्ज कालकण्णीति वदन्ति ।

अथेक दिवसं सेट्ठिनो मित्तामच्चा सेट्ठि उपसङ्कमित्वा एवमाहंसु—महासेट्ठि ! मा एतं तव सन्तिके करि । तिट्ठ कालकण्णि ! निसीद कालकण्णि ! भुञ्ज कालकण्णीति हि इमिना सद्देन यक्खोपि पलायेय्य न चेस तथा समानो दुग्गतो दुरुपेतो किं ते इमिनाति ?

अनाथपिण्डको—नामं नाम वोहारमत्तं न तं पण्डिता पमाणां करोन्ति । सुतमङ्गलिकेन नाम भवितु न वट्ठति । न सक्का मया नाममत्तं निस्साय सहपंसुकीलितं सहायं परिच्चजितुन्ति । तेसं वचनं अनादाय एकदिवसं अत्तनो भोगगामं गच्छन्तो तं गेहरक्खकं कत्वा अगमासि ।

चोरा सेट्ठी किर गामकं गतो गेहमस्स विलुम्पिस्सामाति नानाबुधहत्था रत्तिभागे आगन्त्वा गेहं परिवारेसु । इतरोपि चोरानञ्जोव आगमनं आसङ्कमानो अनिदायन्तोव निसीदि । सो चोरानं आगतभावं जत्वा मनुस्से पबोधेत्वा त्वं सङ्खं धम, त्वं आलिङ्गं वादेहीति महासमज्जं कारेन्तो विय सकलनिवेसनं एकसद्दं कारेसि । चोरा सुजं गेहन्ति दुस्सुतं अम्हेहि इधेव महासेट्ठीति पासाणमुग्गरादीनि तत्थेव छड्ढेत्वा पलायिसु ।

पुनरिद्वसे मनुस्सा तत्थ तत्थ छड्ढिते पासाणमुग्गरादयो दिस्वा संवेगप्पत्ता हुत्वा—सचे अज्ज एवरूपो बुद्धिसम्पन्नो घरविचारको नाभविस्स चोरेहि यथारुचिया पविसित्वा सब्बगेहं विलुम्पितं अस्स । इमं दल्हमित्तं निस्साय सेट्ठिनो वडिड जाताति तं पसंसित्वा सेट्ठिस्स भोगगामतो आगतकाले सब्बं तं पर्वत्ति आरोचयिसु ।

अथ ते सेट्ठी अवोच—तुम्हे एवरूपं मम गेहरक्खकं मित्तं निक्कड्ढापेथ । सचायं तुम्हाकं वचनेन मया निक्कड्ढितो अस्स अज्ज मे कुटुम्बं किञ्चि नाभविस्स । नामं नाम अप्पमाणां, हितचित्तमेव पमाणन्ति । तस्स उत्तरितरं परिव्वयं दत्वा अत्थि दानि मे इदं कथापाभतन्ति सत्थु सन्तिकं गन्त्वा आदितो पट्ठाय सब्बं तं पर्वत्ति भगवतो आरोचेसि ।

सत्था—न खो गहपति ! इदानीव कालकण्णिमित्तो अत्तनो मित्तस्स घरकुटुम्बं रक्खति पुब्बेपि रक्खि-येवाति वत्ता तेन आचितो अतीतं आहरिः—[३०९]

अतीतवत्थु

अतीतं बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो महायसो सेट्ठी अहोसि । तस्स कालकण्णी नाम मित्तोति सब्बं पच्चुप्पन्नसदिसमेव । बोधिसत्तो भोगगामतो आगतो तं पर्वत्ति सुत्वा सचे मया तुम्हाकं वचनेन एवरूपो मित्तो निक्कड्ढितो अस्स अज्ज मे कुटुम्बं किञ्चि नाभविस्साति वत्ता इमं गाथमाहुः—

कालकणिज्जातकं

मित्तो हवे सत्तपदेन होति
 सहायो पन द्वादसकेन होति,
 मासद्धमासेन च जाति होति ।
 तदुत्तरि अत्तसमोपि होति
 सोहं कथं अत्तमुखस्स हेतु,
 चिरसन्धुतं^१ कालकणीं जहेय्यन्ति ।

तत्थ हवेति निपातमत्तं, मेत्तायतीति मित्तो । मेत्ति पच्चुपट्ठापेति सिनेहं करोतीति अत्थो । सो पनेस सत्तपदेन होतीति एकतो सत्तपदवीतिहारगमनमत्तेन होतीति अत्थो । सहायो पन द्वादसकेन होतीति सब्बकिच्चानं एकतो करणवसेन सब्बिरियापथेसु । सह गच्छतीति सहायो । सो पनेस द्वादसकेन होति । द्वादसाहं एकतो निवासेन होतीति अत्थो^२ । मासद्धमासेन चाति मासेन वा अद्धमासेन वा । जाति होतीति जातिसमो होति । तदुत्तरिन्ति ततो उत्तरि एकतो निवासेन । अत्तसमोपि होति येष । जहेय्यन्ति एवरूपं सहायं कथं जहेय्यन्ति मित्तरसे गुणं कथेसि ।

ततो पट्ठाप पुन कोचि तस्सन्तरे वत्ता नाम नाहोसि । सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि । तदा कालकणी आनन्दो अहोसि, वाराणसीसेट्ठी पन अहमेवाति ।

कालकणिज्जातकं ।

१. स्या०-चिरसिष्ठतं । २. स्या०-सो पनेस द्वादसकेन पदवीतिहारमत्तेन होतीति ।

४. अथस्सद्वारजातकं

पञ्चपन्नवत्थु

आरोग्यमिच्छे परमं च लाभन्ति इदं सत्था जेतवने विरहस्तो एकं अथकुसलं कुलपुत्तं आरब्धं कथेसि ।

सावत्थियं हि एकस्स महाविभवस्स सेट्ठिनो पुत्तो जातिया सत्तवस्सो पञ्चावा अथकुसलो । सो एक-दिवसं पितरं उपसङ्गमित्वा “अथस्स द्वारपञ्चं” नाम पुच्छि । सो तं न जानाति । अथस्स एतदहोसि—अयं पञ्चो अतिसुखुमो । उपेत्वा सब्बञ्जुबुद्धं अञ्जो उपरि भवग्गेन हेट्ठा च अबीचिना परिच्छिन्ने लोकसन्नि-वासे एतं पञ्चं कथेतुं समत्थो नाम नत्थीति । सो पुत्तं आदाय बहुं मालागन्धविलेपनं गाहापेत्वा जेतवनं गत्वा सत्थारं पूजेत्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो भगवन्तं एतदवोच [३१०]—अयं भन्ते ! दारको पञ्चावा, अथ-कुसलो मं “अथस्स द्वारपञ्चं” नाम पुच्छि । अहं तं पञ्चं अजानन्तो तुम्हाकं सन्तिकं आगतो, साधु मे भगवा तं पञ्चं कथेतुति ।

सत्था—पुब्बेपाहं उपासक ! इमिना कुमारकेनेतं पञ्चं पुट्ठो । मया चस्स कथितो । तदा नं एस जानाति । इदानीं पन भवसङ्खेपगतत्ता न सल्लक्खेतीति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो महाविभवो सेट्ठी अहोसि । अथस्स पुत्तो सत्त-वस्सिको जातिया पञ्चावा अथकुसलो सो एकदिवसं पितरं उपसङ्गमित्वा—तात ! अथस्स द्वारं नाम किन्ति ‘अथस्स द्वारपञ्चं’ पुच्छि ।

अथस्स पिता तं पञ्चं कथेत्तो इमं गाथमाहः—

आरोग्यमिच्छे परमं च लाभं
सीलं च बुद्धानुमतं सुतं च,
धम्मानुवत्ती च अलीनता च
अथस्स द्वारा पमुखा छलेतेति ।

तत्थ —आरोग्यमिच्छे परमं च लाभन्ति चकारो निपातमत्तं । तात ! पठममेव आरोग्यसङ्खातं परमं लाभं इच्छेय्याति इममत्थं दीपेन्तो एवमाह । तत्थ आरोग्यं नाम सरीरस्स चैव चित्तस्स च अरोगभावो अनातुरता । सरीरे हि रोगातुरे नेव अलद्धं भोगलाभं उप्पादेतुं सक्कोति न लद्धं परिभुञ्जितुं अनातुरे पन उभयम्पेतं सक्कोति । चित्ते च किलेसातुरे नेव अलद्धं भानादिलाभं उप्पादेतुं सक्कोति न लद्धं पुन समापत्ति-वसेन परिभुञ्जितुं, एतस्मिं रोगे सति अलद्धोपि लाभो न लब्धति, लद्धोपि निरत्थको होति, असति पनेतस्मिं अलद्धोपि लाभो लब्धति, लद्धोपि सात्थको होतीति आरोग्यं परमो लाभो नाम । तं सब्बपठमं इच्छितव्वं इद-मेकमत्थस्स द्वारन्ति अयमेत्थ अत्थो । सीलं चाति आचारसीलं । इमिना लोकचारित्तं^१ दस्सेति । बुद्धानुमतस्ति गुणबुद्धानं पण्डितानं अनुमतं, इमिना ज्ञाणसम्पन्नानं गरूनं ओवाढं दस्सेति । सुतं चाति कारणनि-स्सितं सुतं । इमिना इमस्मिं लोके अत्यनिस्सितं बाहुसच्चं दस्सेति । धम्मानुवत्ती चाति तिविधस्स सुचरित-धम्मस्स अनुवत्तनं । इमिना दुच्चरितधम्मं वज्जेत्वा सुचरितधम्मानुवत्तनभावं दस्सेति । अलीनता चाति चित्तस्स अलीनता अनीचता । इमिना चित्तस्स असंकोचं पणीतभावं उत्तमभावं दस्सेति । अथस्स द्वारा पमुखा छलेतेति

अथो नाम वडिड, तस्स वडिडसङ्खातस्स लोकियलोक्तरस्स अथस्स एते पमुखा उत्तमा छ द्वारा उपाया अधिगममुखानीति । [३११]

एवं बोधिसत्तो पुत्तस्स अथद्वारपञ्चं कथेसि । सो ततो पट्ठाये तेसु छसु धम्मेषु वत्ति । बोधिसत्तोपि दानादीनि पुञ्ञानि कत्वा यथाकम्मं गतो । सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि । तदा पुत्तोव पञ्चुप्पन्नो पुत्तो, महासेट्ठी पन अहमेवाति ।

अथस्सद्धारजातकं ।

५. किम्पक्कजातकं

आयति दोसं नाञ्जायाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं उक्कण्ठितभिक्षुं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

अञ्जतरो किर कुलपुत्तो बुद्धसासने उरं दत्वा पब्बजितो एकदिवसं सावत्थियं पिण्डाय चरन्तो एकं अलङ्कतइत्थिं दिस्वा उक्कण्ठि । अथ नं आचरियुपज्झाया सत्थु सन्तिकं आनयिंसु ।

सत्था-सच्चं किर त्वं भिक्षु ! उक्कण्ठतोति पुच्छित्वा सच्चन्ति वुत्ते-पच्चकामगुणा नामेते भिक्षु ! परिभोगकाले रमणीया । सो पन तेसं परिभोगो निरयादिसु पटिसन्धिदायकत्ता किम्पक्कफलपरिभोगसदिसो होति । किम्पक्कफलं नाम वण्णगन्धरससम्पन्नं खादितं पन अन्तानि खण्डेत्वा जीवितक्खयं पापेति । पुब्बे बहुजना तस्स दोसं अदिस्वा वण्णगन्धरसेसु वज्झित्वा तं फलं परिभुञ्जित्वा जीवितक्खयं पापुग्गिसूतिं वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरिः-

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सत्थवाहो हुत्वा पच्चहि सकटसतेहि पुब्बन्ता-परन्तं गच्छन्तो अटविमुखं पत्वा मनुस्से सन्निपातेत्वा-इमिस्सा अटविया विसरुक्खो नाम अत्थि । मा खो मं अनापुच्छा पुब्बे अखादितपुब्बानि फलाफलानि खादित्थाति ओवदि ।

मनुस्सा अटविं अतिक्कमित्वा अटविमुखे एकं किम्पक्करुक्खं फलभारनमितसाखं अद्दंसु । तस्स खन्धसाखापत्तफलानि सण्ठानवण्णरसगन्धेहि अम्बसदिसानेव । तेसु एकच्चे वण्णगन्धरसेसु वज्झित्वा अम्ब-फलसञ्जाय फलानि खादिसु । एकच्चे सत्थवाहं पुच्छित्वा खादिसाप्ताति गहेत्वा अद्दंसु ।

बोधिसत्तो तं ठानं पत्वा ते गहेत्वा ठिते फलानि छट्ठापेत्वा ये खादमाना अद्दंसु ते वमनं कारेत्वा तेसं भेसज्जं अदासि । तेसु एकच्चे अरोगा जाता पठममेव खादित्वा ठिता पन जीवितक्खयं पत्ता । बोधिसत्तोपि इच्छित्तट्ठानं सोत्थिना गत्वा लाभं लभित्वा पुन सकट्टानमेव आगत्वा दानादीनि पुञ्जानि कत्वा यथाकम्मं गतो । सत्था तं वत्थुं कथेत्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमं गाथमाहः-

आयतिदोसं नाञ्जाय यो कामे पतिसेवति,

विपाकन्ते हनन्ति नं किम्पक्कमिव भक्खितन्ति ।

तत्थ-आयतिदोसं नाञ्जायाति अनागते दोसं नाञ्जाय अजानित्वाति अत्थो । यो कामे पतिसेवतीति यो वत्थुकामे च किलेसकामे च पतिसेवति । विपाकन्ते हनन्ति नन्ति ते कामा तं पुरिसं अत्तनो विपाकसङ्खाते अन्ते निरयादिसु उप्पन्नं नानप्पकारेण दुक्खेन संयोजयमाना हनन्ति । कथं ? किम्पक्कमिव भक्खितन्ति यथा परिभोगकाले वण्णगन्धरससम्पत्तिया मनापं किम्पक्कफलं अनागतं दोसं अदिस्वा भक्खितं अन्ते हन्ति जीवित-क्खयं पापेति एवं परिभोगकाले मनापापि कामा विपाककाले हनन्तीति ।

देसनं यथानुसन्धि पापेत्वा सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने उक्कण्ठितभिक्षु सोतापत्तिफलं पापुग्गि । सेसपरिसायपि केचि सोतापन्ना, केचि सकदागामिनो, केचि अनागामिनो केचि अरहन्तो अहेसुं । सत्थापि इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि । तदा परिसा बुद्धपरिसा अहोसि । सत्थवाहो पन अहमेवाति ।

किम्पक्कजातकं ।

६. सीलवीमसनजातकं

सीलं किरेव कल्याणन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं सीलवीमसकं ब्राह्मणं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

सो किर कोसलराजानं निस्साय जीवति । तिसररागतो अखण्डपञ्चसीलो, तिण्णं वेदानं पारगू । राजा अयं सीलवाति तस्स अतिरेकसम्मानं करोति ।

सो चित्तेसि—अयं राजा मय्हं अञ्जो हि ब्राह्मणेहि अतिरेकसम्मानं करोति अतिविय मं गरं कत्वा पस्सति, किन्नु खो एस मम जातिगोत्तकुलप्पदेससिप्पसम्पत्तिं निस्साय इमं सम्मानं करोति, उदाहु सीलसम्पत्तिं, वीमंसिस्सामि तावाति ।

सो एकदिवसं राजुपट्टानं गन्त्वा घरं आगच्छन्तो एकस्स हेरञ्जिकस्स फलकतो अनापुच्छित्वा एकं कहापरणं गहेत्वा अगमासि । हेरञ्जिको ब्राह्मणो गरुभावेन किञ्चि अवत्वा निसीदि । पुनदिवसे द्वे कहापरणे गण्हि । हेरञ्जिको तथेव अधिवासेसि । ततियदिवसे कहापरणमुट्ठि अगगहेसि । अथ नं हेरञ्जिको अज्ज ते ततियो दिवसो राजकुटुम्बं विलुम्पन्तस्साति राजकुटुम्बविलुम्पकचोरो मे गहितोति तिक्खत्तुं विरवि । अथ नं मनुस्सा इतो चित्तो चागन्त्वा चिरन्दानि त्वं सीलवा विय विचरोति द्वे तयो पहारे दत्त्वा बन्धित्वा रञ्जो दस्सेसु ।

राजा विप्पटिसारी हुत्वा—कस्मा ब्राह्मण ! एवरूपं दुस्सीलकम्मं करोसीति ? वत्ता गच्छ तस्स राजारणं करोथाति आह ।

ब्राह्मणो—नाहं महाराज ! चोरोति आह ।

अथ कस्मा राजकुटुम्बिकस्स फलकतो [३१३] कहापरणे गण्हीति ?

एतं मया तयि मम अतिसम्मानं करोन्ते किन्नु खो राजा मम जातिआदीनि निस्साय अतिसम्मानं करोति, उदाहु सीलं निस्सायाति वीमंसनत्थायकत्तं, इदानीं पन मया एकसेन ज्ञातं यथा सीलमेव निस्साय तया मम सम्मानो कतो न जातिआदीनि, तथाहि मे इदानीं राजारणं कारेसीति वत्ता स्वाहं इमिना कारणेन इमस्मि लोके सीलमेव उत्तमं सीलं पमुखन्ति सन्निट्टानं गतो, इमस्स पनाहं सीलस्स अनुच्छविकं करोन्तो गेहे ठितो किलेसे परिभुञ्जन्तो न सक्खिस्सामि कातुं, अज्जेव जेतवनं गन्त्वा सत्थु सन्तिके पव्वजिस्सामि पव्वज्जं मे देहि देवाति वत्ता राजानं अनुजानापेत्वा जेतवनाभिमुखो पायासि ।

अथ नं जातिसुहृज्जबन्धवा सन्निपतित्वा निवारेतुं असक्कोन्ता निवर्त्तिसु । सो सत्थु सन्तिकं गन्त्वा पव्वज्जं याचित्वा पव्वज्जं च उपसम्पदं च लभित्वा अविस्सट्ठकम्मट्टानो विपस्सनं वड्ढेत्वा अरहत्तं पत्वा सत्थारं उपसङ्गमित्वा भन्ते ! मय्हं पव्वज्जा मत्थकं पत्ताति अञ्जं व्याकासि । तस्स तं अञ्जव्याकरणं भिक्खु-सङ्घे पाकटं जातं । अथेकदिवसं धम्मसभायं सन्निपतिता भिक्खू—आवुसो ! असुको नाम रञ्जो उपट्ठाकब्राह्मणो अत्तनो सीलं वीमंसित्वा राजानं आपुच्छित्वा पव्वजित्वा अरहत्ते पतिट्ठितोति तस्स गुणं कथयमाना निसीदिसु ।

सत्था आगन्त्वा—कायनुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निप्पन्नाति पुच्छित्वा इमाय नामाति वुत्ते—न भिक्खवे ! इदानीं अयमेव ब्राह्मणो अत्तनो सीलं वीमंसित्वा पव्वजित्वा अत्तनो पतिट्ठं अकासि । पुब्बेपि पण्डिता अत्तनो सीलं वीमंसित्वा पव्वजित्वा अत्तनो पतिट्ठं करिस्सूति वत्ता तेहि याचितो अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसिय ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स पुरोहितो अहोसि दानाधिमुत्तो सीलज्झा-सयो अखण्डपञ्चसीलो । राजा सेसब्राह्मणेहि अतिरेकं तस्स सम्मानं करोतीति, सब्बं पुरिमसदिसमेव ।

बोधिसत्ते पन बन्धित्वा रञ्जो सन्तिकं निव्यमाने अहिगुण्ठिका अन्तरवीथियं सप्पं कीलापेन्ता तं नङ्गुट्ठे गण्हन्ति, गीवाय गण्हन्ति, गले वेठेन्ति ।

बोधिसत्तो ते दिस्वा—मा ताता ! एतं सप्पं नङ्गुट्ठे गण्हथ, मा गीवाय, मा गले वेठेथ, अयं हि वो डसित्वा जीवितक्खयं पापेय्याति आह ।

अहिगुण्ठिका—अयं ब्राह्मण ! सप्पो सीलवा आचारसम्पन्नो तादिसो दुस्सीलो न होति । त्वं पन अत्तनो दुस्सीलताय अनाचारेण राज कुटुम्बविलुम्पकचोरोति बन्धित्वा नीयसीति आहंसु ।

सो चिन्तेसि—सप्पापि ताव अडंसन्ता अविहेठेन्ता सीलवन्तोति नामं लभन्ति । किमङ्ग पन मनुस्स-भूता ? सीलं येव इमस्मिं लोके उत्तमं । नत्थि ततो उत्तरितरन्ति ।

अथ नं नेत्वा रञ्जो दस्सेसु । [३१४]

राजा—किं इदं ताताति ? पुच्छि ।

राजकुटुम्बविलुम्पक चोरो देवाति ।

तेन हिस्स राजाणं करोथाति ।

ब्राह्मणो—नाहं महाराज ! चोरोति आह ।

अथ कस्मा कहापणे अगहेसीति च वुत्तो पुरिमनयेनेव सब्बं आरोचेन्तो स्वाहं इमिना कारणेण इमस्मिं लोके सीलमेव उत्तमं सीलं पामोक्खन्ति सन्निट्ठानं कतोति वत्वा तिट्ठतु ताव, इदं आसीविसोपि ताव अडंसन्तो अविहेठेन्तो सीलवाति वत्तव्वतं लभति । इमिनापि कारणेण सीलमेव उत्तमं, सीलं पवरन्ति सीलं वण्णेन्तो इमं गाथमाहः—

सीलं किरेव कल्याणं सीलं लोके अनुत्तरं

पस्स घोरविसो नागो सीलवाति न हञ्जातीति ।

तत्थ—सीलं किरेवाति कायवाचाचित्तेहि अवीतिकमणसङ्खातं आचारसीलमेव । किराति अनु-स्सववसेन वदति । कस्याणन्ति सुन्दरतरं । अनुतरन्ति जेट्ठकं सब्बगुणदायकं । पस्साति अत्तना दिट्ठकारणं अभिमुखं करोन्तो कथेसि । सीलवाति न हञ्जातीति घोरविसोपि समानो अडसनअविहेठनमत्तकेन सीलवाति पसंसं लभति । न हञ्जाति न विहञ्जातीति इमिनापि कारणेण सीलमेव उत्तमन्ति ।

एवं बोधिसत्तो इमाय गाथाय रञ्जो धम्मं देसेत्वा कामे पहाय इसिपव्वज्जं पव्वजित्वा हिमवन्तं पवि-सित्वा पञ्च अभिञ्जा अट्ठ समापत्तियो निव्वत्तेत्वा ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि । सत्था इमं धम्मदेसनं आह-रित्वा जातकं समोधानेसि । तदा राजा आनन्दो, राजपरिसा बुद्धपरिसा अहोसि, पुरोहितो पन अहमेवाति ।

सीलवीमंसनजातकं ।

७. मङ्गलजातकं

यस्स मङ्गला समूहताति इदं सत्था वेलुवने विहरन्तो एकं साटकलक्खणब्राह्मणं आरब्भ कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

राजगृहवासिको किरिको ब्राह्मणो कोतूहलमङ्गलिको तीसु रतनेसु अप्ससन्नो मिच्छादिट्ठि अड्ढो महद्धनो महाभोगो । तस्स समुग्गे ठपितं साटकयुगं मूसिका खादिसु । अथस्स सीसं नहायित्वा साटके आहरथाति वुत्त-
काले मूसिकाय खादितभावं आरोचयिसु । सो चिन्तेसि—सचे इदं मूसिकदट्ठं साटकयुगं इमस्मिं गेहे भवि-
स्सति महाविनासो भविस्सति । इदं हि अवमङ्गलं, कालकण्णीसदिसं पुत्तधीतादीनम्पि दासकप्पमकरादीनं
वा न सक्का दातुं । यो हि इदं गण्हिस्सति सब्वस्स महाविनासो भविस्सति । आमकसुसाने तं छड्डापेस्सामि ।
न खो पन सक्का दासादीनं हत्थे दातुं । ते हि एत्थ लोभं उप्पादेत्वा इमं [३१५] गहेत्वा विनासं पापुण्य्युं ।
पुत्तस्स तं हत्थे दस्सामीति ।

सो पुत्तं पक्कोसापेत्वा तमत्थं आरोचेत्वा—त्वम्पि न तात ! हत्थेन अफुसित्वा दण्डकेन गहेत्वा आम-
कसुसाने छड्डेत्वा सीसं नहायित्वा एहीति पेसेसि ।

सत्थापि खो तं दिवसं पच्चूससमये वेनेय्यबन्धवे आलोकेन्तो इमेसं पितापुत्तानं सोतापत्तिफलस्स उप-
निस्सयं दिस्वा भिगवीथि गहेत्वा भिगलुद्धो विय गत्वा आमकसुसानद्वारे निसीदि छब्बण्णबुद्धरस्मियो विस्स-
ज्जेन्तो । माणवो पितु वचनं सम्पटिच्छित्वा अगारसपं विय तं युगसाटकं यट्ठिकोटिया गहेत्वा आमकसुसानद्वारं
पापुणि । अथ नं सत्था—किं करोसि माणवाति आह । भो गोतम ! इदं साटकयुगं मूसिकाय दट्ठं, काल-
कण्णीसदिसं हलाहलविसूषमं । मम पिता अञ्जो एतं छड्डेन्तो लोभं उप्पादेत्वा गण्हेय्याति भयेन मं पहिणि ।
अहमेतं छड्डेत्वा सीसं नहायित्वा गमिस्सामीति आगतोम्हि भो गोतमाति ।

तेन हि छड्डेहीति ।

माणवो छड्डेसि । सत्था अम्हाकन्दानि वट्ठतीति तस्स सम्मुखाव अवमङ्गलं भो गोतम ! एतं कालक-
कण्णीसदिसं मा गण्हि, मा गण्हीति तस्मिं वारयमाने येव गहेत्वा वेलुवनाभिमुखो पायासि । माणवो वेगेन गत्वा
पितु आरोचेसि—तात ! मया आमकसुसाने छड्डितं साटकयुगं समणो गोतमो अम्हाकं वट्ठतीति मया
वारियमानोपि गहेत्वा वेलुवनं गतोति ।

ब्राह्मणो चिन्तेसि—तं साटकयुगं अवमङ्गलं कालकण्णीसदिसं । तं वलज्जेन्तो समणोपि गोतमो
नस्सिस्सति, विहारोपि नस्सिस्सति । ततो अम्हाकं गरहा भविस्सति । समणस्स गोतमस्स अञ्जो बहू साटकं
दत्त्वा तं छड्डापेस्सामीति ।

सो बहू साटके गाहापेत्वा पुत्तेन सिद्धि वेलुवनं गत्वा सत्थारं दिस्वा एकमन्तं ठितो एवमाह सच्चं किर
ते भो गोतम ! आमकसुसाने साटकयुगं गहितन्ति ?

सच्चं ब्राह्मणाति ।

भो गोतम ! तं साटक युगं अवमङ्गलं तुम्हे नं परिभुञ्जमाना नस्सिस्सथ, सकलविहारोपि नस्सिस्सति ।
सचे वो निवासनं वा पारुपनं वा नप्पहोति इमे साटके गहेत्वा तं छड्डापेथाति ।

अथ नं सत्था—मयं ब्राह्मण ! पब्बजिता नाम अम्हाकं आमकसुसाने अन्तरवीथियं संकारुदुाने नहा-
नत्तिथे महामग्गेति एवरूपेसु ठानेसु छड्डिता वा पतिता वा पिलोतिका वट्ठति, त्वम्पन न इदानेव पुब्बेपि एवं
लद्धिको येवाति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते मगधरट्ठे राजगृहनगरे धम्मिको मगधराजा रज्जं कारेसि । तदा बोधिसत्तो एकस्मिं उदिच्च-
ब्राह्मणकुले निव्वत्तित्वा विज्जुतं पत्तो इसिपब्बज्जं पब्बजित्वा अभिञ्जा च [३१६] समापत्तियो च निव्व-

त्तेत्वा हिमवन्ते वसमानो एकस्मि काले हिमवन्ततो निक्खमित्वा राजागहनगरे राजुय्यानं पत्वा तत्थ वसित्वा दुतियदिवसे भिक्खाचारत्थाय नगरं पाविसि । राजा तं दिस्वा पक्कोसापेत्वा पासादे निसीदापेत्वा भोजेत्वा उय्याने येव वसनत्थाय पटिञ्जं गण्हि । बोधिसत्तो रञ्जो निवेसने भुञ्जित्वा उय्याने वसति ।

तस्मि काले राजागहनगरे दुस्सलक्खणब्राह्मणो नाम अहोसि । तस्स समुग्गे ठपितं सटकयुगन्ति सब्बं पुरिमसदिसमेव । माणवे पन सुसानं गच्छन्ते बोधिसत्तो पठमतरं गन्त्वा सुसानद्वारे निसीदित्वा तेन छड्डितं साटकयुगं गहेत्वा उय्यानं अगमासि । माणवो गन्त्वा पितु आरोचेसि । पिता राजकुलूपको तापसो नस्सेय्याति बोधिसत्तस्स सत्तिकं गन्त्वा-तापस ! तया गहितसाटके छड्डेहि मा नस्सीति आह ।

तापसो-अम्हाकं सुसाने छड्डितपिलोतिका वट्टति न मयं कोतूहलमङ्गलिका कोतूहलमङ्गलं नामेतं न बुद्धपच्चेकबुद्धबोधिसत्तेहि वण्णितं, तस्मा पण्डितेन कोतूहलमङ्गलिकेन न भवितव्वन्ति ब्राह्मणस्स धम्मं देसेसि ।

ब्राह्मणो धम्मं सुत्वा दिट्ठि भिन्दित्वा बोधिसत्तं सरणं गतो । बोधिसत्तोपि अपरिहीनज्झानो ब्रह्मलोकपरायणो अहोसि । सत्थापि इमं अतीतं आहरित्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा ब्राह्मणस्स धम्मं देसेन्तो इमं गाथमाह:-

यस्स मङ्गला समूहता
उप्पाता सुपिना च लक्खणा च,
स सङ्गलदोस वीतिवत्तो
युगयोगाधिगतो न जातु मेतीति ।

तत्थ यस्समङ्गला समूहताति यस्स अरहतो खीणासवस्स दिट्ठमङ्गलं सुतमङ्गलं मुतमङ्गलन्ति एते मङ्गला समुच्छिन्ना । उप्पाता सुपिना च लक्खणा चाति एवरूपो चन्दगाहो भविस्सति, एवरूपो सुरियगाहो भविस्सति, एवरूपो नक्खत्तगाहो भविस्सति, एवरूपो उक्कापातो भविस्सति, एवरूपो दिसाडाहो भविस्सतीति इमे पञ्च महाउप्पाता नानपकारका सुपिना सुजक्खणं दुब्भगलक्खणं इत्थिलक्खणं पुरिसलक्खणं दासलक्खणं दासिलक्खणं असिलक्खणं उसभलक्खणं आवुधलक्खणं वत्थलक्खणन्ति एवमादिकानि लक्खणानि इमे च दिट्ठिद्वाना यस्स समूहता न एतेहि उप्पातादीहि अत्तनो मङ्गलं वा अवमङ्गलं वा पच्चेति । स मङ्गलदोसरोतिवतीति सो खीणासवो सब्बमङ्गलदोसवीतिवत्तो अतिक्कन्तो पजहित्वा ठितो ।

युगयोगाधिगतो न जातुमेतीति कोधो च उपपाहो च मक्खो च पलासो चाति आदिना नयेन द्वे द्वे एकतो आगतकिलेसा युगा नाम । कामयोगो, [३१७] भवयोगो, दिट्ठियोगो, अविज्जायोगोतिं इमे संसारे योजनभावतो चत्तारो योगा नाम । ते युगा च योगा चाति युगयोगे अधिगतो अभिभवित्वा गतो वीतिवत्तो समतिक्कन्तो खीणासवो भिक्खु । न जातुमेतीति पुन पटिसन्धिवसेन एकसेनेव इमं लोकं न एति नागच्छतीति ।

एवं सत्था इमाय गाथाय ब्राह्मणस्स धम्मं देसेत्वा पुन सच्चानि पकासेसि । सच्चपरियोसाने ब्राह्मणो सद्धि पुत्तेन सोतापत्तिफले पटिद्वहि । सत्था जातकं समोधानेसि । तदा एतेव पितापुत्ता अहेसु । तापसो पन अहमेवाति ।

मङ्गलजातकं ।

८. सारम्भजातकं

कल्याणमेव मुञ्चेय्याति इदं सत्था सावत्थियं उपनिस्साय जेतवने विहरन्तो ओमसवादसिक्खापदं आरब्ध कथेसि ।

द्वेपि वत्थूनि हेट्ठा नन्दिविसालजातके वृत्तसदिसानेव । इमस्मिं पन जातके बोधिसत्तो गन्धाररट्ठे तक्कसिलायं अञ्जातरस्स ब्राह्मणस्स सारम्भो नाम बलिवद्दो अहोसि । सत्था इदं अतीतवत्थुं कथेत्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमं गाथमाहः—

कल्याणमेव मुञ्चेय्य नहि मुञ्चेय्य पापिकं,
मोक्खो कल्याणिया साधु मुत्वा तपति पापिकन्ति ।

तत्थ—कल्याणमेव मुञ्चेय्याति चतुदोसविनिम्मुत्तं कल्याणं सुन्दरं अनवज्जं वाचमेव मुञ्चेय्य, विस्स-ज्जेय्य, कथेय्य । नहि मुञ्चेय्य पापिकन्ति पापिकं लामिकं परेसं अप्पियं अमनापं न मुञ्चेय्य, न कथेय्य । मोक्खो कल्याणिया साधूति कल्याणवाचाय विस्सज्जनमेव इमस्मिं लोके साधु सुन्दरं भद्दकं । मुत्वा तपति पापिकन्ति पापिकं फरुसं वाचं मुञ्चित्वा विस्सज्जेत्वा कथेत्वा सो पुग्गलो तपति सोचति किलमतीति ।

एवं सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधनेसि । तदा ब्राह्मणो आनन्दो अहोसि, ब्राह्मणी उप्पलवण्णा, सारम्भो पन अहमेवाति ।

सारम्भजातकं ।

९. कुहकजातकं

वाचाव किर ते आसीति इदं सत्या जेतवने विहरन्तो एकं कुहकं आरब्ध कथेसि । कुहनवत्थुं उदा-
लजातके आवीभविस्सति ।

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते एकं गामकं उपनिस्साय एको कूटजटिलकुहकतापसो वसति ।
एको कुटुम्बिको तस्स अरञ्जो पण्णसालं कारेत्वा तत्थ नं वासेन्तो अत्तनो गेहे पणीताहारेण पटिगजगति ।
सो तं कूटजटिलं सीलवा एसोति सद्वित्त्वा चोरभयेन सुवण्णनिकखसतं तस्स पण्णसालं नेत्वा भूमिगतं कत्वा
इदं ओलोकेय्यासि भन्तेति आह । अथ नं तापसो-पब्बजितानं नाम आवुसो ! एवरूपं कथेतुं न वट्टति
अम्हाकं परसन्तके लोभो नाम नत्थीति आह ।

सो-साधु भन्तेति तस्स वचनं सद्वित्त्वा पक्कामि । दुट्ठतापसो सक्का एत्तकेन जीवितुन्ति कतिपाहं
अतिक्कमित्वा तं सुवण्णं गहेत्वा अन्तरामग्गे एकस्मिं ठाने ठपेत्वा आगन्त्वा पण्णसालायमेव वसित्वा पुनदिवसे
तस्स गेहे भत्तकिच्चं कत्वा एवमाह-आवुसो ! मयं तुम्हे निस्साय चिरं वसिम्ह, अतिचिरं एकस्मिं ठाने
वसन्तानं मनुस्सेहि सद्धि संसग्गो होति । संसग्गो च नाम पब्बजितानं मलं । तस्मा गच्छामहन्ति वत्वा तेन
पुनप्पुनं याचियमानोपि निवत्तितुं न इच्छि ।

अथ नं सो-एवं सन्ते गच्छथ भन्तेति याव गामद्वारं अनुगन्त्वा निवत्ति ।

तापसो थोकं गन्त्वाव इमं कुटुम्बिकं मया वञ्चेतुं वट्टतीति चिन्तेत्वा जटानं अन्तरे तिरां ठपेत्वा
पटिनिवत्ति ।

कुटुम्बिको-किं भन्ते ! निवत्तित्थाति पुच्छि ।

आवुसो ! तुम्हाकं गहेच्छदनतो मे जटासु एकं तिरां लग्गं, अदिन्नादानं च नाम पब्बजितानं न वट्टति
तं आदाय आगतोम्हीति ।

कुटुम्बिको-छड्डेत्वा गच्छथ भन्तेति वत्वा तिरासलाकम्पि नाम परसन्तकं न गण्हति, अहो कुक्कु-
च्चको मे अय्योति पसीदित्वा वन्दित्वा उय्योजेसि ।

तदा पन बोधिसत्तेन भण्डत्थाय पच्चन्तं गच्छन्तेन तस्मिं निवेसने निवासो गहितो होति । सो ताप-
सस्स वचनं सुत्वाव अद्धा इमिना दुट्ठतापसेन इमस्स किञ्चि हटं भविस्सतीति कुटुम्बिकं पुच्छि-अत्थि पन ते सम्मं !
किञ्चि एतस्स तापसस्स सन्तिके निक्खित्तन्ति ?

अत्थि सम्म ! सुवण्णनिकखसतन्ति ।

तेन हि गच्छ नं उपधारेहीति ।

सो पण्णसालं गन्त्वा तं अदिस्वा वेगेनागन्त्वा नत्थि सम्माति आह ।

न ते सुवण्णं अञ्जेन गहितं, तेनेव कूटतापसेन गहितं । एहि तं अनुबन्धित्वा गण्हामाति वेगेन गन्त्वा
कूटतापसं गण्हित्वा हत्थेहि च पादेहि च पोथेत्वा सुवण्णं आहरापेत्वा गण्हेतुं । बोधिसत्तो सुवण्णं दिस्वा
निकखसतं नाम हरमानो असज्जित्वा तिरामत्ते सत्तोसीति वत्वा तं गरहन्तो इमं गाथमाह:-

वाचाव किर ते आसि सण्हा सखिलभाणिनो,

तिणमत्ते असज्जित्थो नो च निक्खसतं हरन्ति ।

तत्थ-वाचाव किर ते आसि सण्हा सखिलभाणिनोति पब्बजितानं तिरामत्तम्पि अदिन्नं आदातुं न
वट्टतीति एवं सखिलं मुदुवचनं वदन्तस्स वाचा एव किर ते सण्हा आसि । वचनमत्तमेव मट्ठं अहोसीति अत्थो ।

तिणमत्ते असज्जित्थोति कूटजटिल ! एकस्सा तिणसलाकाय कुक्कुच्चं कुरुमानो त्वं सत्तो आसत्तो लग्गो अहोसि ।
नो च निक्खसतं हरन्ति इमं पन निक्खसतं हरन्तो असत्तो निल्लग्गोव जातोसीति ।

एवं बोधिसत्तो तं गरहित्वा मास्सु पुन कूटजटिल ! एवरूपमकासीति ओवादं दत्त्वा यथाकम्मं गतो ।
सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा—न भिक्खवे ! इदानेवेस भिक्खु कुहको पुब्बेपि कुहको येवाति वत्त्वा जातकं
समोधानेसि । तदा कूटतापसो कुहकभिक्खु अहोसि, पण्डितपुरिसो पन अहमेवाति ।

कुहकजातकं ।

१०. अकतञ्जुजातकं

यो पुब्बे कतकल्याणोति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अनाथपिण्डकं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

तस्स किरिको पच्चन्तवासिको सेट्ठी अदिट्टसहायो अहोसि । सो एकदा पच्चन्ते उट्टानकभण्डस्स पच्च सकटसतानि पूरेत्वा कम्मन्तिकमनुस्से आह—गच्छथ भो ! इमं भण्डं सार्वत्थि नेत्वा अम्हाकं सहायस्स अनाथपिण्डकमहासेठिस्स पच्चक्खेन विक्किरित्वा पटिभण्डं आहरथाति ।

ते साधूति तस्स वचनं सम्पटिच्छित्वा सार्वत्थि गन्त्वा महासेट्ठि दिस्वा पण्णाकारं दत्वा तं पर्वत्ति आरोचेसु । महासेट्ठि स्वागतं वोति तेसं आवासं च परिब्बयं च दापेत्वा सहायस्स सुखं पुच्छित्वा भण्डं विक्किरित्वा पटिभण्डं दापेसि । ते पच्चन्तं गन्त्वा तमत्थं अत्तनो सेट्ठिस्स आरोचेसु ।

अथापरभागे अनाथपिण्डकोपि तथेव पच्च सकटसतानि तत्थ पेसेसि । मनुस्सा तत्थ गन्त्वा पण्णाकारं आदाय पच्चन्तवासिकसेट्ठि पस्सिसु । सो कुतो आगच्छथाति पुच्छित्वा सार्वत्थितो तुम्हाकं सहायस्स अनाथपिण्डकस्स सन्तिकति वुत्ते अनाथपिण्डकोति कस्सचि पुरिसस्स नामं भविस्सतीति परिहासं कत्वा पण्णाकारं गहेत्वा गच्छथ तुम्हेति उय्योजेसि । नेव निवासं न परिब्बयं दापेसि । ते सयमेव भण्डं विक्किरित्वा पटिभण्डं आदाय सार्वत्थि आगन्त्वा सेठिस्स तं पर्वत्ति आरोचेसु ।

अथ सो पच्चन्तवासी पुनपि एकवारं तथेव पच्च सकटसतानि सार्वत्थि पेसेसि । मनुस्सा पण्णाकारं आदाय महासेट्ठि पस्सिसु । ते पन दिस्वा अनाथपिण्डकस्स गेहे मनुस्सा मयं [३२०] सामि ! एतेसं निवासञ्च भत्तञ्च परिब्बयञ्च जानिस्सामाति वत्ता तेसं सकटानि बहिनगरे तथारूपे ठाने मोचापेत्वा तुम्हे इधेव वसथ अम्हाकं वो घरे यागुभत्तञ्च परिब्बयो च भविस्सतीति गन्त्वा दासकम्मकरे सन्निपातेत्वा मज्झिमयामसमनन्तरे पञ्चेव सकटसतानि विलुम्पित्वा निवासनपारुपनानिपि तेसं अच्छिन्दित्वा गोरो पलापेत्वा सकटानि विचक्कानि कत्वा भूमियं ठपेत्वा चक्कानिपि गण्हित्वाव अगमंसु । पच्चन्तवासिनो निवासनमत्तस्सापि सामिका अहुत्वा भीता वेगेन पलायित्वा पच्चन्तमेव गता । सेट्ठिस्स मनुस्सापि तं पर्वत्ति महासेट्ठिनो आरोचेसु ।

सो अत्थि दानि कथापाभतन्ति सत्थु सन्तिकं गन्त्वा आदितो पट्टाय सब्बं तं पर्वत्ति आरोचेसि । सत्था—न खो गहपति ! सो पच्चन्तवासी इदानेव एवंसीलो पुब्बेपि एवंसीलकोव अहोसीति वत्ता तेन याचितो अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो बाराणसियं महाविभवो सेट्ठी अहोसि । तस्सेको पच्चन्तवासिको सेट्ठी अदिट्टसहायोति सब्बं अतीतवत्थुं पच्चुपन्नवत्थुसदिसमेव । बोधिसत्तो पन अत्तनो मनुस्सेहिं अज्ज अम्हेहि इदं नामकतन्ति आरोचिते पठमं अत्तनो कतं उपकारं अजानन्ता पच्छापि एवरूपं लभन्ति येवाति वत्ता सम्पत्तरिसाय धम्मं देसेन्तो इमं गाथमाहः—

यो पुब्बे कतकल्याणो कतत्थो नाववुज्झति,

पच्छा किञ्चे समुपप्पे कत्तारं नाविगच्छतीति ।

तत्रायं पिण्डत्थो—खत्तियादिसु यो कोचि पुरिसो पुब्बे पठमतरं अज्जेन कतकल्याणो कतूपकारो कतत्थो निष्पादिताकिञ्चो हुत्वा तं परेन अत्तनि कतं कल्याणं चेव अत्थञ्च न जानाति सो पच्छा अत्तनो किञ्चे समुपप्पे तस्स किञ्चस्स कत्तारं नाविगच्छति न लभतीति ।

एवं बोधिसत्तो इमाय गाथाय धम्मं देसेत्वा दानादीनि पुञ्जानि कत्वा यथाकम्मं गतो । सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि । तदा पच्चन्तवासी इदानपि पच्चन्तवासी येव बाराणसीसेट्ठी पन अहमेवाति ।

अकतञ्जु जातकं ।

अपायिम्हवग्गो नवमो । [३२१]

१०. लित्तवग्गवणणा

१. लित्तजातकं

लित्तं परमेन तेजसाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो अपच्चवेक्खितपरिभोगं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

तस्मिं किर काले भिक्खू चीवरादीनि लभित्वा येभ्य्येन अपच्चवेक्खित्वा परिभुञ्जन्ति । ते चत्तारो पच्चये अपच्चवेक्खित्वा परिभुञ्जमाना येभ्य्येन निरयतिरच्छानयोनितो न मुच्चन्ति ।

सत्था तं कारणं जत्वा भिक्खून् अनेकपरियायेन धम्मकथं कथेत्वा अपच्चवेक्खितपरिभोगे आदीनवं दस्सेत्वा—भिक्खवे ! भिक्खुना नाम चत्तारो पच्चये लभित्वा अपच्चवेक्खित्वा परिभुञ्जितुं न वट्ठति । तस्मा इतो पट्ठाय पच्चवेक्खित्वा परिभुञ्जेय्याथाति । पच्चवेक्खणविधिं दस्सेन्तो “इध भिक्खवे ! भिक्खु पटिसङ्खायोनितो चीवरं पटिसेवति सीतस्स पटिघातायाति” आदिना नयेन तन्ति ठपेत्वा—भिक्खवे ! चत्तारो पच्चये एवं पच्चवेक्खित्वा परिभुञ्जितुं वट्ठति । अपच्चवेक्खितपरिभोगो नाम हलाहलविसपरिभोगसदिसो । पोरणका हि अपच्चवेक्खित्वा दोसं अजानित्वा विसं परिभुञ्जित्वा विपाकन्ते महादुक्खं अनुभविंसूति वत्ता अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो अञ्जतरस्मिं महाभोगकुले निव्वत्तित्वा वयप्पत्तो अक्खधुत्तो अहोसि । अथापरो कूटक्खधुत्तो बोधिसत्तेन सद्धिं कीलन्तो अत्तनो जये वत्तमाने केलिमण्डलं न भिन्दति, पराजयकाले पन अक्खं मुखे पक्खिपित्वा अक्खो नट्ठोति केलिमण्डलं भिन्दित्वा पक्कमति । बोधिसत्तो तस्स कारणं जत्वा होतु जानिस्सामेत्थ पतिरूपन्ति अक्खे आदाय अत्तनो घरे हलाहलविसेन रञ्जेत्वा पुनप्पुन सुक्खापेत्वा ते आदाय तस्स सन्तिकं गत्वा एहि सम्म ! अक्खेहि कीलामाति आह । सो साधु सम्माति केलिमण्डलं सज्जेत्वा तेन सद्धिं कीलन्तो अत्तनो पराजयकाले एकं अक्खं मुखे पक्खिपि । अथ नं बोधिसत्तो तथा करोन्तं दिस्वा गिलाहि ताव पच्छा इदं नामेतन्ति जानिस्ससीति चोदेत् इमं गाथमाहः—

लित्तं परमेन तेजसा

गिलमक्खं पुरिसो न बुञ्जति,

गिल रे ! गिल पापधुत्तक !

पच्छा ते कटुकं भविस्सतीति ।

तत्थ—लित्तन्ति मक्खितं रञ्जितं । परमेन तेजसाति उत्तमतेजसा सम्पन्नेन हलाहलविसेन । गिलन्ति गिलन्तो । अक्खन्ति गुलकं । न बुञ्जतीति अयं मे गिलतो इदं नाम करिस्सतीति न जानाति । गिल रेति गिलाहि अरे ! गिलाति पुनपि चोदेन्तो वदति । पच्छा ते कटुकं भविस्सतीति इमस्मिं ते अक्खे गिलिते पच्छा एतं विसं तिखिणं भविस्सतीति अत्थो । [३२२]

सो बोधिसत्तस्स कथेन्तस्सेव विसवेगेन मुच्छितो अक्खीनि परिवत्तेत्वा खन्धं नामेत्वा पति । बोधिसत्तो इदानीस्स जीवितदानं दातुं वट्ठतीति ओसधपरिभावितं वमनयोगं दत्वा वमेत्वा सप्पिफाणितमधुसक्करादयो तच्च खादापेत्वा अरोगं कत्वा पुन एवरूपं मा अकासीति ओवदित्वा दानादीनि पुञ्जानि कत्वा यथाकम्मं गतो ।

सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा भिक्खवे ! अपच्चवेक्खितपरिभोगो नाम अपच्चवेक्खित्वा कतविसपरिभोगसदिसो होतीति वत्ता जातकं समोधानेसि । तदा पण्डितधुत्तो अहमेव अहोसि । कूटधुत्तो पनेत्थ न कथीयति । यथा चेत्य एवं सब्बत्थ । यो पन इमस्मिं काले न पञ्जायति सो न कथिय्यतेवाति ।

लित्तजातकं ।

२. महासारजातकं

उक्कट्ठे सूरमिच्छन्तीति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो आयस्मन्तं आनन्दत्थेरं आरब्ध कथेसि ।

पञ्चुपन्नवत्थु

एकस्मिं हि समये कोसलरञ्जो इत्थियो चिन्तयिषु बुद्धुप्पादो नाम दुल्लभो तथा मनुस्सपटिलाभो परिपुण्णायतनता च, मयञ्च इमं दुल्लभं खणसमवायं लभित्वापि अत्तनो रुचिया विहारं गन्त्वा धम्मं वा सोतुं पूजं वा कातुं दानं वा दातुं न लभाभ । मञ्जूसाय पक्खित्ता विय वसाम । रञ्जो कथेत्वा अम्हाकं धम्मं देसेतुं अनुच्छविकं एकं भिक्खुं पक्कोसापेत्वा तस्स सन्तिके धम्मं सोस्साम । ततो यं सक्खिस्साम तं उग्गण्हिस्साम दानादीनि च पुञ्जानि करिस्साम । एवं नो अयं खणपटिलाभो सफलो भविस्सतीति ।

ता सब्बापि राजानं उपसङ्कमित्वा अत्तना चिन्तितं कारणं कथयिषु । राजा साधूति सम्पटिच्छि । अथेकदिवसं राजा उय्यानकीलं कीलितुकामो उय्यानपालं पक्कोसापेत्वा उय्यानं सोधेहीति आह । उय्या-नपालो उय्यानं सोधेन्तो सत्थारं अञ्जातरस्मिं रुक्खमूले निसिन्नं दिस्वा रञ्जो सन्तिकं गन्त्वा सुद्धं देव ! उय्यानं अपि चेत्थ अञ्जातरस्मिं रुक्खमूले भगवा निसिन्नोति आह । राजा—साधु सम्म ! सत्थु सन्तिके धम्मम्पि सोस्सामाति अलङ्कतरथं अभिरुय्ह उय्यानं गन्त्वा सत्थु सन्तिकं अगमासि ।

तस्मिञ्च समये छत्तपाणी नामेको अनागामी उपासको सत्थु सन्तिके धम्मं सुणमानो निसिन्नो होति । राजा नं दिस्वा आसङ्कमानो मुहुत्तं ठत्वा पुन सचायं पापको भवेय्य न सत्थु सन्तिके निसीदित्वा धम्मं सुणेय्य । अपापकेन इमिना भवितव्वन्ति चिन्तेत्वा सत्थारं उपसङ्कमित्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसीदि । उपासको बुद्धगारवेन रञ्जो पच्चुद्धानं वा वन्दनं वा नाकासि । तेनस्स राजा अनत्तमनो अहोसि । [३२३]

सत्था तस्स अनत्तमनभावं जत्वा उपासकस्स गुणं कथेसि—अयं महाराज ! उपासको बहुस्सुतो आगतागमो कामेसु वीतरागोति ।

राजा न इमिना ओरकेन भवितव्वं यस्स सत्था गुणं वण्णेतीति चिन्तेत्वा—उपासक ! वदेय्यासि येन ते अत्थोति आह ।

उपासको साधूति सम्पटिच्छि । राजा सत्थु सन्तिके धम्मं सुत्वा सत्थारं पदक्खिणं कत्वा पक्कामि । सो एकदिवसं उपरिपासादे महावातपानं विवरित्वा ठितो तं उपासकं भुत्तपातरासं छत्तमादाय जेतवनं गच्छन्तं दिस्वा पक्कोसापेत्वा एवमाह—त्वं किर उपासक ! बहुस्सुतो अम्हाकं च इत्थियो धम्मं सोतुका-मा चेव उग्गहेतुकामा च । साधु वतस्स सचे तासं धम्मं वाचेय्यासीति ।

देव ! गिहीनं नाम राजन्तेपुरे धम्मं देसेतुं वा वाचेतुं वा नप्पतिरूपं, अय्यानमेव पतिरूपन्ति ।

राजा सच्चमेस वदतीति तं उय्योजेत्वा इत्थियो पक्कोसापेत्वा—भद्दे ! अहं तुम्हाकं धम्मदेसनत्थाय च धम्मवाचनत्थाय च सत्थु सन्तिकं गन्त्वा एकं भिक्खुं याचामि । असीतिया महासावकेसु कतरं याचामीति आह ।

ता सब्बापि मन्तेत्वा धम्मभण्डागारिकं आनन्दत्थेरमेव आरोचेसुं ।

राजा सत्थु सन्तिकं गन्त्वा वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो एवमाह—भन्ते ! अम्हाकं गेहे इत्थियो आनन्द-त्थेरस्स सन्तिके धम्मं सोतुञ्च उग्गण्हितुं च इच्छन्ति । साधु वतस्स सचे थेरो अम्हाकं गेहे धम्मं देसेय्य चेव वाचेय्य चाति ।

सत्था साधूति सम्पटिच्छित्वा थेरं आणापेसि । ततो पट्टाय रञ्जो इत्थियो थेरस्स सन्तिके धम्मं सुणन्ति चेव उग्गण्हन्ति च । अथेकदिवसं रञ्जो चूलामणि नट्ठो । राजा तस्स नट्टभावं सुत्वा अमच्चे

आणापेसि सब्बे अन्तोवलञ्जनकमनुस्से गहेत्वा चूलामणिं आहरापेथाति । अमच्चा मातुगामे आदिं कत्वा चूलामणिं परिपुच्छन्ता अदिस्वा महाजनं किलमेन्ति ।

तं दिवसं आनन्दत्थेरो राजनिवेसनं पविट्ठो । यथा ता इत्थियो पुब्बे थेरं दिस्वाव हट्ठुट्ठा धम्मं सुणन्ति चेव उगण्हन्ति च तथा अकत्वा सव्वा दोमनस्सप्पत्ताव अहेसुं । ततो थेरेन कस्मा तुम्हे अज्ज एवरूपा जाताति पुच्छिता—एवमाहंसु—भन्ते ! रञ्जो चूलामणिं परियेसिस्सामाति अमच्चा मातुगामे उपादाय अन्तोवलञ्जनके किलमेन्ति न जानाम कस्स किं भविस्सति । तेनम्हा दोमनस्सप्पत्ताति ।

थेरो मा चिन्तेथाति ता समस्सासेत्वा रञ्जो सन्तिकं गत्वा पञ्जत्तासने निसीदित्वा मणिं किर ते महाराज ! नट्ठोति पुच्छि ।

आम भन्तेति ।

असक्खि पन तं आहरापेतुन्ति ?

भन्ते ! सब्बं अन्तोजनं गहेत्वा किलमेन्तोपि न सक्कोमि आहरापेतुन्ति ।

महाराज ! महाजनं अकिलमेत्वाव आहरणुपायो अत्थीति । [३२४]

कतरूपायो भन्तेति ?

पिण्डदानं महाराजाति ?

कतरपिण्डदानं भन्तेति ?

महाराज ! यत्तकेसु आसङ्का अत्थि ते गहेत्वा एकेकस्स एकेकं पलालपिण्डं वा मत्तिकापिण्डं वा दत्त्वा इमं पच्चूसकाले आहरित्वा असुकट्टाने नाम पातेथाति वत्तब्बं । येन गहितो भविस्सति सो तस्मिं पक्खि-पित्वा आहरिस्सति । सचे पठमदिवसे येव पातेन्ति इच्चेतं कुसलं, नो चे पातेन्ति दुतियदिवसेपि ततियदिवसेपि तथेव कातब्बं । एवं महाजनो च न किलमिस्सति मणिञ्च लभिस्ससीति । एवं वत्वा थेरो अगमासि ।

राजा वुत्तनयेनेव तयो दिवसे दापेसि । नेव मणिं आहरिंसु । थेरो ततियदिवसे आगन्त्वा—किं महाराज ! पातितो मणीति पुच्छि ।

न पातेन्ति भन्तेति ।

तेन हि महाराज ! महातलस्मिञ्जोव पटिच्छन्नट्टाने महाचाटिं ठपापेत्वा उदकस्स पूरापेत्वा साणिं परिक्खिपापेत्वा सब्बे अन्तोवलञ्जनमनुस्सा च इत्थियो च उत्तरासङ्गं कत्वा एकेकोव अन्तो साणिं पविसित्वा हत्थं धोवित्वा आगच्छतूति वदेहीति ।

थेरो इमं उपायं आचिक्खित्वा पक्कामि । राजा तथा कारेसि । मणिचोरो चिन्तेसि धम्मभण्डागारिको इमं अधिकरणं आदाय मणिं अदस्सापेत्वा ओस्सक्किस्सतीति पातेतुं दानि वट्ठतीति मणिं पटिच्छन्नं कत्वा आदाय अन्तोसाणिं पविसित्वा चाटियं पातेत्वा निक्खमि । सब्बेसं निक्खन्तकाले उदकं छड्डेत्वा मणिं अहंसु ।

राजा थेरं निस्साय महाजनं अकिलमेत्वाव मे मणिं लद्धोति तुस्सि । अन्तोवलञ्जनकमनुस्सापि थेरं निस्साय मयं महादुक्खतो मुत्तम्हाति तुस्सिसुं । थेरस्सानुभावेन रञ्जो चूलामणिं लद्धोति थेरस्सानुभावो सकलनगरे चेव भिक्खुसङ्घे च पाकटो जातो । धम्मसभायं सन्निसिन्ना भिक्खू थेरस्स गुणं वण्णयिंसु—आवुसो ! आनन्दत्थेरो अत्तनो बहुस्सुतताय पण्डिच्चेन उपायकुसलताय महाजनं अकिलमेत्वा उपायेनेव रञ्जो मणिं दस्सेसीति ।

सत्था आगन्त्वा—कायनुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छित्वा इमाय नामाति वुत्ते न भिक्खवे ! इदानि आनन्देनेव परहत्थगतं भण्डं दस्सितं, पुब्बेपि पण्डिता महाजनं अकिलमेत्वा उपायेनेव तिरच्छानहत्थूपगभण्डकं दस्सयिंसूति वत्वा अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो सब्बसिप्पेसु निष्फात्ति पत्तो तस्सेव अमच्चो अहोसि । अथेकदिवसं राजा महत्तेन परिवारेन उय्यानं गन्त्वा वनन्तरानि विचरित्वा उदककीलं कीलितुकामो मङ्गल-पोक्खरणिं ओतरित्वा इत्थागारम्पि पक्कोसि । इत्थियो अत्तनो अत्तनो [३२५] सासूपगगीवूपगादीनि आभ-

रणानि ओमुञ्चित्वा उत्तरासङ्गेषु पक्खपित्वा समुगपिट्ठेसु ठपेत्वा दासियो पटिच्छापेत्वा पोक्खरणि ओतरिस्सु ।

अथेका उय्यानमक्कटी साखन्तरे निसिन्ना देविं पिलन्धनानि ओमुञ्चित्वा उत्तरासङ्गेषु पक्खपित्वा समुगपिट्ठे ठपयमानं दिस्वा तस्सा मुत्ताहारं पिलन्धनुकामा हुत्वा दासिया पमादं ओलोकयमाना निसीदि, दासीपि तं रक्खमाना तहं तहं ओलोकयमाना निसिन्ना येव पचलायितुमारभि । मक्कटी तस्सा पमादभावं ज्ञत्वा वातवेगेन ओतरित्वा महामुत्ताहारं गीवाय पटिमुञ्चित्वा वातवेगेन उप्पतित्वा साखन्तरे निसीदित्वा अञ्जासं मक्कटीनं दस्सनभयेन एक्किंम रुक्ख सुसिरट्ठाने ठपेत्वा उपसन्तुपसन्ता विय तं रक्खमाना निसीदि ।

सापि खो दासी पटिबुञ्जित्वा मुत्ताहारं अपस्सन्ती कम्पमाना अञ्जं उपायं अदिस्वा पुरिसो देविया मुत्ताहारं गहेत्वा पलातोति महाविरवं विरवि । आरक्खमनुस्सा ततो ततो सन्निपतित्वा तस्सा वचनं सुत्वा रञ्जो आरोचयिस्सु । राजा चोरं गण्हाति आह । पुरिसा उय्याना निक्खमित्वा चोरं गण्हाय गण्हाति इतो चित्तो च ओलोकेत्ति ।

अथेको जानपदो बलिकारकपुरिसो तं सहं सुत्वा कम्पमानो पलायि । तं दिस्वा राजपुरिसा अयं चोरो भविस्सतीति अनुबन्धित्वा तं गहेत्वा पोथेत्वा—अरे दुट्ठचोर ! एवं महासारं नाम पिलन्धनं अवहरिस्ससीति परिभासिस्सु ।

सो चिन्तेसि सचाहं न गण्हामीति वक्खामि अञ्ज मे जीवितं नत्थि, पोथेन्तो येव मं मारेस्सन्ति । सम्पटिच्छामि नन्ति । सो—आम सामि ! गहितं मेति आह ।

अथ नं बन्धित्वा रञ्जो सन्तिकं नयिस्सु । राजापि नं पुच्छि—गहितं ते महासारपिलन्धनन्ति ? आम देवाति ।

इदानीं तं कहन्ति ?

देव ! मया महासारं नाम मञ्चपीठम्पि न दिट्ठपुब्बं, सेट्ठी पन मं महासारपिलन्धनं गण्हापेसि । सोहं गहेत्वाव तस्स अदासि ! सो तं जानातीति ।

राजा सेट्ठि पक्कोसापेत्वा—गहितं ते इमस्स हत्थतो महासारपिलन्धनन्ति पुच्छि ।

आम देवाति ।

कहं तन्ति ?

पुरोहितस्स मे दिन्नन्ति ।

पुरोहितम्पि पक्कोसापेत्वा तथेव पुच्छि । सोपि सम्पटिच्छित्वा गन्धब्बस्स मे दिन्नन्ति आह ।

नम्पि पक्कोसापेत्वा—पुरोहितस्स ते हत्थतो महासारपिलन्धनं गहितन्ति पुच्छि ।

आम देवाति ।

कहं तन्ति ?

किलेसवसेन मे वण्णदासिया दिन्नन्ति ।

तम्पि पक्कोसापेत्वा पुच्छि । सा न गण्हामीति आह । ते तञ्चजने पुच्छन्तानञ्जोव सुरियो अत्थं गतो । [३२६]

राजा इदानीं विकालो जातो स्वे जानिस्सामाति ते पञ्चजने अमच्चानं दत्वा नगरं पाविसि । बोधिसत्तो चिन्तेसि—इदं पिलन्धनं अन्तोवलञ्जे नट्ठं अयं च गहपतिको बहिवलञ्जो, द्वारेपि बलवा रक्खो, तस्मा अन्तोवलञ्जनकानम्पि नं गहेत्वा पलायितुं न सक्का । एवं नेव बहिवलञ्जनकानं न अन्तो उय्याने वलञ्जनकानं गहणुपायो दिस्सति । इमिना दुग्गतमनुस्सेन सेट्ठिस्स मे छिन्नन्ति कथेन्तेन अत्तनो मोक्खत्थाय कथितं भविस्सति । सेट्ठिनापि पुरोहितस्स मे दिन्नन्ति कथेन्तेन एकतो हुत्वा नित्थरिस्सामाति चिन्तेत्वा कथितं भविस्सति । पुरोहितेनापि गन्धब्बस्स मे दिन्नन्ति कथेन्तेन बन्धनागारे गन्धब्बं निस्साय सुखेन वसिस्सामाति चिन्तेत्वा कथितं भविस्सति । गन्धब्बेनापि वण्णदासिया मे दिन्नन्ति कथेन्तेन अनुक्कण्ठिता वसिस्सामाति चिन्तेत्वा

कथितं भविस्सति । इमेहि पञ्चहिपि अचोरेहि भवितव्वं उय्याने मक्कटा बहू पिलन्धनेन एकस्सा मक्कटिया हत्थे आरूल्हेन भवितव्वन्ति ।

सो राजानं उपसङ्गमिन्वा—महाराज ! चोरे अम्हाकं निय्यादेथ मयं तं किच्चं सोधेस्सामाति—आह । राजा साधु पण्डित ! सोधेहीति तस्स निय्यादेसि । बोधिसत्तो अत्तनो दासपुरिसे पक्कोसित्वा ते पञ्च जने एकस्मिञ्चोव ठाने वसापेत्वा समन्ता आरक्खं कत्वा कण्णं दत्वा यं ते अञ्जमञ्जं कथेन्ति तं मय्हं आरो-
चेथाति—वत्वा पक्कामि । ते तथा अकंसु ।

ततो मनुस्सानं सन्निसिन्नवेलाय सेट्ठी तं गहपतिकं आह—अरे दुट्ठगहपतिक ! तया अहं मया वा त्वं कहं दिट्ठपुब्बो ? कदा ते मय्हं पिलन्धनं दिन्नन्ति आह ।

सामि महासेट्ठि ! अहं महासारं नाम रक्खसारपादकं मञ्च पीठकम्पि न जानामि ! तं निस्साय पन मोक्खं लभिस्सामीति एवं अवचं । मा मे कुञ्ज सामीति ।

पुरोहितोपि सेट्ठि आह—महासेट्ठि त्वं इमिना पिलन्धनं अत्तनो अदिन्नकमेव मय्हं कथं अदासीति ? मयम्पि द्वे इस्सरा अम्हाकं एकतो हुत्वा ठितकाले कम्मं खिप्पं निप्पजिस्सतीति कथेसिन्ति ।

गन्धब्बोपि पुरोहितं आह—ब्राह्मण ! कदा तया मय्हं पिलन्धनं दिन्नन्ति ? अहं तं निस्साय वसनट्टाने सुखं वसिस्सामीति कथेसिन्ति ।

वण्णदासीपि गन्धव्वं आह—अरे दुट्ठगन्धव्व ! अहं कदा तव सन्तिकं गतपुब्बा त्वं वा मम सन्तिकं आगतपुब्बो, कदा ते मय्हं पिलन्धनं दिन्नन्ति ?

भगिनि ! किं कारणा कुञ्जसि ? अम्हेसु पञ्चसु एकतो वसन्तेसु घरावासो भविस्सति अनुक्कण्ठ-
माना सुखं वसिस्सामाति कथेसिन्ति । [३२७]

बोधिसत्तो पयोजितमनुस्सानं सन्तिका तं कथं सुत्वा तेसं तत्थतो अचोरभावं ज्ञत्वा मक्कटिया गहित-
पिलन्धनं उपायेनेव पातेस्सामीति भेण्डुमयानि^१ बहूनि पिलन्धनानि कारापेत्वा उय्याने मक्कटियो गाहापेत्वा हत्थपादगीवासु भेण्डुपिलन्धनानि पिलन्धापेत्वा विस्सजेसि इतरा मक्कटी पिलन्धनं रक्खमाना उय्यानेयेव निसीदि ।

बोधिसत्तो मनुस्से आणापेसि गच्छथ तुम्हे उय्याने सब्बमक्कटियो उपधारेथ यस्सा तं पिलन्धनं पस्सथ तं उत्तासेत्वा पिलन्धनं गण्थाति । तापि खो मक्कटियो पिलन्धनं नो लद्धन्ति तुट्ठिपहट्ठा उय्याने विचरन्तियो तस्सा सन्तिकं गत्वा पस्सथ अम्हाकं पिलन्धनन्ति आहंसु । सा मक्खं असहमाना किं इमिना भेण्डुपिलन्धनेनाति मुत्ताहारं पिलन्धित्वा निक्खमि ।

अथ नं ते पुरिसा दिस्वा पिलन्धनं छड्डापेत्वा आहरित्वा बोधिसत्तस्स अदंसु । सो तं आदाय रञ्जो दस्सेत्वा—इदं ते देव ! पिलन्धनं, ते पञ्चपि अचोरा । इदं पन उय्याने मक्कटिया आभतन्ति आह ।

कथं पन ते पण्डित ! मक्कटिया हत्थं आरूल्हभावो ज्ञातो ? कथं ते गहितन्ति ?

सो सब्बं आचिक्खि । राजा तुट्ठमानसो सङ्गामसीसादिसु नाम सूरदयो इच्छितव्वा होन्तीति बोधि-
सत्तस्स थुतिं करोन्तो इमं गाथमाह :-

उक्कट्ठे सूरमिच्छन्ति मन्तीसु अकुतूहलं,
पियञ्च अन्नपाणम्हि अत्थे जाते च पण्डितन्ति ।

तत्थ—उक्कट्ठेति उपकट्ठे उभतो बूलहे सङ्गामे सम्पहारे वत्तमानेति अत्थो । सूरमिच्छन्तीति असनियापि मत्थके पतमानाय अपलायिनं सूरं इच्छन्ति । तस्मिं खणे एवरूपो सङ्गामयोधो पत्थेतव्वो होति । मन्तीसु अकु-
तूहलन्ति कत्तव्वाकत्तव्वकिच्चं सम्मन्तनकाले उपपन्ने मन्तीसु यो अकुतूहलो अविकिण्णवाचो मन्तं न भिन्दति तं इच्छन्ति तादिसो तेसु ठानेसु पत्थेतव्वो होति । पियञ्च अन्नपाणम्हीति मधुरे अन्नपाणे पच्चुपट्ठिते सहपरिभुञ्जनत्थाय पियगुगलं पत्थेन्ति तादिसो तस्मिं काले पत्थेतव्वो होति । अत्थे जाते च पण्डितन्ति

अत्थगम्भीरे किस्मिच्चिदेव कारण वा पञ्चै वा उप्पन्न पण्डितं विचक्खण इच्छन्ति, तथारूपो हि तस्मिं समये पत्थेतब्बो होतीति ।

एवं राजा बोधिसत्तं वण्णेत्वा थोषेत्वा धनधस्सं वस्सेन्तो महामेघो विय सत्तहि रतनेहि पूजेत्वा तस्सोवादे ठत्वा दानादीनि पुञ्ञानि कत्वा यथाकम्मं गतो । [३२८]

बोधिसत्तोपि यथाकम्मं गतो । सत्थापि इमं धम्मदेसनं आहरित्वा थेरस्स गुणं कथेत्वा जातकं समो-
धानेसि । तदा राजा आनन्दो अहोसि, पण्डितामच्चो पन अहमेवाति ।

३. विस्सासभोजनजातकं

न विस्ससे अविस्ससत्थेति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो विस्सासभोजनं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

तस्मिं किर समये येभ्य्येन भिक्खू मातरा नो दिन्नं पितरा नो दिन्नं भातरा भगिनिया चुल्लभातरा चुल्लपितरा मातुलेन मातुलानिया दिन्नं, अम्हाकं गिहीकालेपि भिक्खुकालेपि एते दातुं युत्तरूपा वाति आतीहि दिन्ने चत्तारो पच्चये विस्सत्था हुत्वा अपच्चवेक्खित्वा परिभुञ्जन्ति ।

सत्था तं कारणं ज्ञत्वा भिक्खून् मया धम्मदेसनं कातुं वट्ठीति भिक्खू सन्निपातापेत्वा—भिक्खवे ! भिक्खु-ना नाम जातीहिपि अज्जातीहिपि दिन्नके चत्तारो पच्चये पच्चवेक्खित्वाव परिभोगो कातब्बो । अपच्चवेक्खित-परिभोगं कत्वा हि कालं कुरुमानो भिक्खुयक्खपेतअत्तभावतो न मुच्चति । अपच्चवेक्खितपरिभोगो नामेस विसपरिभोगसदिसो । विसं हि विस्सासिकेन दिन्नकम्पि अविस्सासिकेन दिन्नकम्पि मारेतियेव । पुब्बेपि विस्सा-सेन दिन्नविसं परिभुञ्जित्वा जीवितक्खयं पत्ताति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो महाविभवो सेट्ठी अहोसि । तस्सेको गोपालको किट्टसम्बाधसमये गावो गहेत्वा अरञ्जं पविसित्वा तत्थ गोपल्लिकं कत्वा रक्खन्तो वसति । सेट्ठिनो च कालेन कालं गोरसं आहरति । अथस्स गोपल्लिकाय अविहारे सीहो निवासं गण्हि । गावीनं सीहसन्तासेन मिलातानं खीरं मन्दं अहोसि । अथ नं एकदिवसं सप्पि आदाय आगतं सेट्ठी पुच्छि किञ्चुखो सम्म गोपालक ! मन्दं सप्पीति ? सो तं कारणं आचिक्खि ।

अत्थि पन सम्म ! तस्स सीहस्स कत्थचि पटिबद्धोति ?

अत्थि सामि ! एकाय मिगमातुकाय सद्धि संसग्गोति ।

सक्का पन तं गाहापेतुन्ति ?

सक्का सामीति ।

तेनहि नं गहेत्वा तस्सा नलाटतो पट्टाय सरीरे लोमानि विसेन पुनप्पुनं रजित्वा सुक्खापेत्वा द्वे तयो दिवसे अतिक्रामेत्वा तं मिगमातुकं विस्सज्जेहि । सो तस्सा सिनेहेन सरीरं लेहित्वा जीवितक्खयं पापुणिस्सति । अथस्स चम्मनखदाठा चेव वसञ्च गहेत्वा आगच्छेय्यासीति हलाहलविसं दत्वा उद्योजेसि ।

सो गोपालको जालं खिपित्वा उपायेन तं मिगमातुकं गण्हित्वा तथा अकासि । सीहो [२२६] तं दिस्वाव बलवसिनेहेन तस्सा सरीरं लेहित्वा जीवितक्खयं पापुणि गोपालकोपि चम्मादीनि गहेत्वा बोधिसत्तस्स सन्तिकं अगमासि । बोधिसत्तो तं कारणं ज्ञत्वा परेसु सिनेहो नाम न कत्तब्बो । एवं बलसम्पन्नोपि सीहो मिगराजा किलेस-वसेन संसग्गं निस्साय मिगमातुकाय सरीरं लेहन्तो विसपरिभोगं कत्वा जीवितक्खयं पत्ताति वत्वा सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेन्तो इमं गाथमाहः—

न विस्ससे अविस्ससत्थे विस्ससत्थेपि न विस्ससे,

विस्सासा भयमन्वेति सीहं व मिगमातुकाति ।

तत्रायं सङ्खेपत्थो । यो पुब्बे सहायो अत्तनि अविस्ससत्थो अहोसि तस्मिं अविस्ससत्थे यो पुब्बेपि निब्भयो अत्तनि विस्सासिको येव तस्मिं विस्ससत्थेपि न विस्ससे नेव विस्सासं करेय्य । किं कारणा विस्सासा भयमन्वेति यो हि मित्तेपि अमित्तेपि विस्सासो ततो भयमेव आगच्छति । कथं ? सीहं मिगमातुका यथा मित्तसन्धववसेन कतविस्सासाय मिगमातुकाय सन्तिका सीहस्स भयं अन्वेतं उपगतं सम्पत्तन्ति अत्थो । यथा वा विस्सासवसेन सीहं मिगमातुका अन्वेतुकामा उपगताति अत्थो ।

एवं बोधिसत्तो सम्पत्तपरिसाय धम्मं देसेत्वा दानादीनि पुञ्जानि कत्वा यथाकम्मं गतो । सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि । तदा महासेट्ठी अहमेव अहोसिन्ति ।

विस्सासभोजनजातकं ।

४. लोमहंसजातकं

सो ततो सो सीतोति इदं सत्था वेसालि उपनिस्साय पाठिकारामे विहरन्तो सुनक्खत्तं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

एकस्मिं हि समये सुनक्खत्तो सत्थु उपट्ठाको हुत्वा पत्तचीवरमादाय विचरमानो कोरक्खत्तियस्स धम्मं रोचेन्तो दसबलस्स पत्तचीवरं निय्यादेत्वा कोरक्खत्तियं निस्साय वसित्वा तस्स कालकञ्जकअसुरयोनियं निब्बत्त-
काले गिही हत्वा नत्थि समणस्स गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्ममा अलमरियञ्जाणदस्सविसेसो तक्कपरियाहतं
समणो गोतमो धम्मं देसेति वीमंसानुचरितं सयंपटिभाणं यस्स च रव्वस्स अत्थाय धम्मो देसितो सो न निय्याति
तक्करस्स सम्मा दुक्खक्खयायाति वेसालियं तिण्णं पाकारानं अन्तरे विचरन्तो सत्थु अवण्णं भासति ।

अथायस्मा सारिपुत्तो पिण्डाय चरन्तो तस्सेवं अवण्णं भासन्तस्स सुत्वा पिण्डपातपटिक्कन्तो तमतथं
भगवतो आरोचेसि ।

भगवा—कोधनो सारिपुत्त ! सुनक्खत्तो मोघपुरिसो [३३०] कोधवसेनेवमाह । कोधवसेनापि पन
सो न निय्याति तक्करस्स सम्मादुक्खक्खयायाति वदन्तो अजानित्वापि मय्हं अगुणमेव भासति, नखो पन सो
मोघपुरिसो मय्हं गुणं जानाति, मय्हं हि सारिपुत्त ! छ अभिञ्ज्वा नाम अत्थि, अयम्पि मे उत्तरिमनुस्सधम्मोव
दसबलानि अत्थि चतुवेसारज्जञ्जाणं अत्थि, चतुथोनिपरिच्छेदकञ्जाणं अत्थि, पच्चगतिपरिच्छेदकञ्जाणं
अत्थि, अयम्पि मे उत्तरिमनुस्सधम्मोव एवं उत्तरिमनुस्सधम्मसमन्नागतं पन मं यो एवं वेदय्य नत्थि समणस्स
गोतमस्स उत्तरिमनुस्सधम्मोति सो तं वाचं अप्पहाय तं चित्तं अप्पहाय तं दिट्ठि अप्पटिनिस्सज्जित्वा यथाभतं
निक्खित्तो एवं निरयेति एवं अत्तनो विज्जमानउत्तरिमनुस्सधम्मस्स गुणं कथेत्वा सुनक्खत्तो किर सारिपुत्त !
कोरक्खत्तियस्स दुक्करकारिकाय मिच्छातपे पसन्नो । मिच्छातपे पसीदन्तेन पन मयि एव पसीदितुं वट्ठति ।
अहं हि इतो एकनवुतिकप्पमत्यके अत्थि नुखो एत्थ सारोति बाहिरकमिच्छातपं वीमंसन्तो चतुरङ्ग समन्नागतं
ब्रह्मचरियवासं वसिं, तपस्सी सुदं होमि परमतपस्सी लूखो सुदं होमि परमलूखो, जेगुच्छी सुदं होमि परमजेगुच्छी
पविवित्तो सुदं होमि परमपविवित्तोति वत्वा थरेन याचितो अतीतं आहरि ।

अतीतवत्थु

अतीते एकनवुतिकप्पमत्यके बोधिसत्तो बाहिरकतपं वीमंसिस्सामीति आजीवकपब्बज्जं पब्बजित्वा
अचेलको अहोसि रजोजल्लिको । पविवित्तो अहोसि एकविहारी मनुस्से दिस्वा मिगो विय पलायि । महाविकट-
भोजनो अहोसि वच्छगोमयादीनि परिभुज्जि । अप्पमाद विहारत्थाय अरञ्ज्जे एकस्मिं भिसनके वनसण्डे
विहासि, तस्मिं विहरन्तो हिमपातसमये अन्तरट्टके रत्तिं वनसण्डा निक्खमित्वा अब्भोकासे विहरित्वा सुरिये
उगगतं वनसण्डं पविसति सो यथा रत्तिं अब्भोकासे हिमोदकेन तित्तो तथेव दिवा वनसण्डतो पग्घरन्तेहि
उदकविन्दूहि तेमियति एवं अहोरतं सीतदुक्खं अनुभोति । गिम्हानं पन पच्छिमे मासे दिवा अब्भोकासे विहरित्वा
रत्तिं वनसण्डं पविसति, सो यथा दिवा अब्भोकासे आतपेन परिलाहप्पत्तो तथेव रत्तिं निवाते वनसण्डे परिलाहं
पापुणाति, सरीरा सेदधारा मुच्चन्ति । अथस्स पुब्बे अस्सुतपुब्बा अयं गाथा पटिभासिः—

सो ततो सो सीतो एको भिसनके वने ।

नगो न चग्गिमासीनो एसनापसुतो मुनीति ॥

तत्थ—सो ततोति सुरियसन्तापेन सुततो । सो सीतोति हिमोदकेन सुसीतो सुट्ठुतिन्तो । एको भिसनके
वनेति यत्थ पविट्ठानं येभ्य्येन लोमानि हंसन्ति तथारूपे भिसनके [३३१] वनसण्डे एको अदुत्तियोव अहोसिन्ति
दीपेति ।

नगो न चग्गिमासीनोति नगो च न च अग्गिमासीनो तथा सीतेन पीलियमानोपि नेव निवासनपारुपनं
वा आदिथि न अग्गि आगम्म निसीदन्ति दीपेति । एसनापसुतोति अब्रह्मचरियेपि तस्मिं ब्रह्मचरियसञ्जी हुत्वा

ब्रह्मचरियमेवेतं एसना च गवेसना च उपायो ब्रह्मलोकस्साति एवं तां ब्रह्मचरियेसनां पसुतो अनुयुत्तो उस्सुक्कं आपन्नो अहोसिन्ति दस्सेति । मुनीति मुनि खो एस मोनत्थाय पटिपन्नोति एवं लोकेन सम्भावितो अहोसिन्ति दीपेति ।

एवं चतुरङ्गसमन्नागतं पन ब्रह्मचरियं चरित्वा बोधिसत्तो मरणकाले^१ उपट्ठितं निरयनिमित्तं दिस्वा इदं वत्तसमादानं । निरत्थकन्ति ज्ञत्वा तं खणञ्जो व तं लद्धिं भिन्दित्वा सम्मादिट्ठि गहेत्वा देवलोके निव्वत्ति । सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि । अहं तेन समयेन सो आजीवको अहोसिन्ति ।

लोमहंसजातकं ।

५. महासुदस्सनजातकं

अनिच्चा वत-संखाराति इदं सत्था परिनिब्बाणमञ्चके निपन्नो आनन्दत्थेरस्स मा भन्ते ! भगवा इमस्मिं खुद्दकनगरकेत्यादिवचनं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

तथागते जेतवने विहरन्ते सारिपुत्तत्थेरो कत्तिकपुण्णमायं नालकगामके जातोवरके परिनिब्बायि । महामोग्गल्लानो कत्तिकमासस्सेव कालपक्खे आमावसियं परिनिब्बायि । एवं परिनिब्बुते अग्गसावकयुगे अहम्पि कुसिनारायं परिनिब्बायिस्सामीति अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो तत्थ गत्वा यमकसालानमन्तरे उत्तरसीसके मञ्चके अनुट्टानसेय्याय निपज्जि ।

अथ नं आयस्मा आनन्दत्थेरो—मा भन्ते ! भगवा इमस्मिं खुद्दकनगरके विसमे उज्जङ्गलनगरके साखानगरके परिनिब्बायि । अञ्जोसं चम्पाराजगहादीनं महानगरानं अञ्जतरस्मिं भगवा परिनिब्बाय तूति याचि ।

सत्था—मा आनन्द ! इमं खुद्दकनगरं उज्जङ्गलनगरकं साखानगरकन्ति वदेहि । अहं हि पुब्बे सुदस्सनचक्कवत्तिराजकाले इमस्मिं नगरे वसिं तदा इदं द्वादसयोजनिकेन रतनपाकारेन परिकिञ्चत्तं महानगरं अहोसीति वत्वा थरेन याचितो अतीतं आहरन्तो महासुदस्सनसुत्तन्तं कथेसि ।

अतीतवत्थु

तदा पन महासुदस्सनं सुधम्मपासादा ओतरित्वा अविदूरे सत्तरतनमये तालवने पञ्जत्तस्मिं कप्पियमञ्चके दक्खिणेन पस्सेन अनुट्टानसेय्याय निपन्नं दित्वा इमानि ते देव ! [३३२] चतुरासीतिनगरसहस्सानि कुसावतीराजधानिपमुखानि । एत्थ छन्दं करोहीति सुभदाय देविया वुत्ते महासुदस्सनो, मा देवि एवं अवच । अथ खो एत्थ छन्दं विनेहि मा अपेक्खं अकासीति एवं मं ओवदाति वत्वा किं कारणा देवाति पुच्छित्तो अज्जाहं कालकिरियं करिस्सामीति आह । अथ नं देवी रुदमाना अक्खीनि पुच्छित्वा किञ्छेन कसिरेन तथा वत्वा रोदि परिदेवि । सेसापि चतुरासीतिसहस्सा इत्थियो रोदिसु परिदेविसु । अमच्चादिसुपि एकोपि अधिवासेतुं नासक्खि । सब्बेपि रोदिसु ।

बोधिसत्तो—अलं भणे ! मा सद्धमकत्थाति सब्बे निवारेत्वा देविं आमन्तेत्वा मा त्वं देवि ! रोदि मा परिदेवि । तिलमत्तोपि हि सङ्खारो निच्चो नाम नत्थि सब्बेपि अनिच्चा भेदनधम्मा एवाति वत्वा देविं ओवदन्तो इमं गायमाहः—

अनिच्चा वत सङ्खारा उप्पादवयधम्मिनो ।

उप्पज्जित्वा निरुज्झन्ति तेसं वूपसमो सुखोति ॥

तत्थ—अनिच्चा वत सङ्खाराति भदे ! सुभदादेवि ! यत्तकेहि पच्चयेहि समागन्त्वा कता खन्धाय-तनादयो सङ्खारा सब्बे ते अनिच्चा येव नाम । एतेसु हि रूपं अनिच्चं-पे-विज्जाणं अनिच्चं । चक्खूं अनिच्चं-पे-धम्मा अनिच्चा । यं किञ्चि सविज्जाणकअविज्जाणकरतनं सब्बं तं अनिच्चमेव । इति अनिच्चा वत सङ्खाराति गण्ह । कस्मा ? उप्पादवयधम्मिनोति सब्बेहेते उप्पादधम्मिनो चेव वयधम्मिनो च उप्पज्जन-भिज्जनसभावा येव । तस्मा अनिच्चाति वेदितव्वा । यस्मा च अनिच्चा तस्मा उप्पज्जित्वा निरुज्झन्तीति उप्पज्जित्वा ठितं पत्वापि निरुज्झन्ति येव । सब्बेवहेते निब्बत्तमाना उप्पज्जन्ति नाम भिज्जमाना निरुज्झन्ति नाम ।

तेसं उप्पादे सति येव ठिति नाम होति, ठितिया सति येव भङ्गो नाम होति । न हि अनुप्पन्नस्स ठिति नापि ठितं अभेज्जनकं नाम अत्थि । इति सब्बेपि संखारा तीणि खणानि पत्वा तत्थ तत्थेव निरुज्झन्ति । तस्मा

सब्बेपिमे अनिच्चा खणिका इत्तरा अद्भुवा पभङ्गुनो चलिता संमीरिता अनद्धनिया पयाता तावकालिका निस्सारा तावकालिकट्ठेन मायामरीचिफेणसदिसा । तेसु भद्दे ! सुभद्दादेवि ! कस्मा सुखसञ्जं उप्पादेसि ? एवं पन गण्ह । तेसं वूपसमो सुखोति सब्बवट्ठवूपसमनतो तेसं वूपसमो नाम निब्बाणं तदेवेकं एकन्ततो सुखं अञ्जं सुखं नाम नत्थीति ।

एवं महासुदस्सनो अमतमहानिब्बाणेन देसनाय कूटं गहेत्वा अवसेसस्सापि महाजनस्स दानं देथ, सीलं रक्खथ, उपोसथकम्मं करोथाति ओवादं दत्त्वा देवलोकपरायणो अहोसि । सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि । तदा सुभद्दादेवी राहुलमाता अहोसि, परिनायकरतनं राहुलो अहोसि, सेसपरिसा बुद्धपरिसा, महासुदस्सनो पन अहमेवाति ।

महासुदस्सनजातकं । [३३३]

६. तेलपत्तजातकं

समतिक्तिकं अनवसेसकस्ति इदं सत्था सुम्भरट्ठे सेतकं नाम निगमं उपनिस्साय अञ्जतरस्मि वनसण्डे विहरन्तो जनपदकल्याणिसुत्तं आरब्ध कथेसि ।

पच्चपन्नवत्थु

तत्रहि भगवा—सेय्यथापि भिक्खवे ! जनपदकल्याणी जनपदकल्याणीति खो भिक्खवे ! महाजनकायो सन्निपतेय्य । सा खो पनेसा जनपदकल्याणी परमपासाविनी नच्चे परमपासावनी गीते जनपदकल्याणी नच्चति गायेतीति खो भिक्खवे ! भीयो सोमत्ताय महाजनकायो सन्निपतेय्य । अथ पुरिसो आगच्छेय्य जीवितुकामो अमरितुकामो सुखकामो दुक्खपटिक्कूलो । तमेनं एवं वदेय्युं अयं ते अम्मोपुरिस ! समतिक्तियो तेलपत्तो 'अन्तरेन च महासमयं' अन्तरेन च जनपदकल्याणिया हारेतब्बो । पुरिसो च तं दुक्खित्तासिको पिट्ठितो पिट्ठितो अनुबन्धिस्सति यत्थेव नं थोकम्पि छड्डुस्ससि तत्थेव ते सिरं पातेस्सामीति । तं किम्मञ्जय भिक्खवे ! अपि नु खो सो पुरिसो अमुं तेलपत्तं अमनसिकरित्वा बहिद्धा पमादं आहरेय्याति ?

नोहेतं भन्ते ।

उपमा खो म्यायं भिक्खवे ! कता अत्थस्स विञ्जपनाय । अयमेत्थ अत्थो—समतिक्तियोतेलपत्तोति खो भिक्खवे ! कायगतायेतं सतिया अधिवचनं । तस्मातिह भिक्खवे ! एवं सिक्खितब्बं कायगता नो सति भाविता भविस्सति सुसमारद्धाति एवं हि वो भिक्खवे ! सिक्खितब्ब'न्ति इमं जनपदकल्याणिसुत्तं सात्थं सब्बञ्जनं कथेसि ।

तत्रायं सङ्खेपत्थो । जनपदकल्याणीति जनपदमिह कल्याणि उत्तमा छसरीरदोसरहिता पच्चकल्याणसमन्नागता । सा हि यस्मा नातिदीघा नातिरस्सा नातिकिसा नातिथूला नातिकाली नाच्चोदाता अतिक्कन्ता मानुसकं वण्णं अप्पत्ता दिब्बं वण्णं तस्मा छसरीरदोसरहिता । छविकल्याणं मंसकल्याणं न्हारुकल्याणं अट्टिकल्याणं वयोकल्याणन्ति इमेहि पन पच्चहि कल्याणेहि समन्नागता पच्चकल्याणसमन्नागता नाम । तस्सा हि आगन्तुकोभासकिच्चं नाम नत्थि अत्तनो सरीरोभासेनेव द्वादसहत्थे ठाने आलोकं करोति पियङ्गुसमा वा होति सुवण्णसमा वा । अयमस्सा छविकल्याणता । चत्तारो पनस्सा हत्थपादा मुखपरियोसानञ्च लाखारसपरिकम्मकता विय रत्तपवालरत्तकम्बलसदिसं होति । अयमस्सा मंसकल्याणता । वीसति नखपत्तानि मंसतो अमुत्तट्ठाने लाखारसपूरितानि विय मुत्तट्ठाने खीरधारासदिसानि । अयमस्सा न्हारुकल्याणता । द्वत्तिस दन्ता सुफुस्सिता सुधोतवजिरपन्ति विय खायन्ति अयमस्सा अट्टिकल्याणता । वीसं वस्ससतिकापि पन समाना सोलसवस्सुहेसिका विय होति निब्बलि [३३४] पलिता । अयमस्सा वयोकल्याणता ।

परमपासाविनीति एत्थ पन पसवनं पसवो पवत्तीति अत्थो । पसवोयेव पासावो । परमो पासावो परमपासावो, सो अस्सा अत्थीति परमपासावीनी । नच्चे च गीते च उत्तमपवत्ति सेट्टकिरिया उत्तममेव नच्चं नच्चति गीतञ्च गायतीति वुत्तं होति । अथ पुरिसो आगच्छेय्याति न अत्तनो रुचिया आगच्छेय्य । अयं पनेत्थ अधिप्पायो । अथेवं महाजनमज्जे जनपदकल्याणिया नच्चमानाय साधुसाधूति साधुकारेसु च अङ्गुलिपोठनेसु चेलुक्खेपेसु च पवत्तमानेसु तं पवत्ति सुत्वा राजा बन्धनागारतो एकं पुरिसं पक्कोसापेत्वा निगतानि भिन्दित्वा समतिक्तिकं सुपरिपुण्णं तेलपत्तं तस्स हत्थे दत्वा उभोहि हत्थेहि दल्हं गाहापेत्वा एकं असिहत्थं पुरिसं आणापेसि एतं गहेत्वा जनपदकल्याणिया समज्जट्ठानं गच्छ यत्थेव चेस पमादं आगम्म एकम्पि तेलबिन्दुं छड्डेति तत्थेवस्स सीसं छिन्दाति । सो पुरिसो असिं उक्खिपित्वा तं तज्जेन्तो तत्थ नेसि । सो मरणभयतज्जितो जीवितुकामताय पमादवसेन तं अमनसिकत्वा सकिम्पि अक्खीनि उम्मिलेत्वा तं जनपदकल्याणिं न ओलोकेसि । एवं भूतपुब्बमेवेतं वत्थुं । सुत्ते पन परिकप्पवसेनेतं वुत्तन्ति वेदितब्बं ।

उपमा खो म्यायन्ति एत्थ पन तेलपत्तस्स ताव कायगतासतिया ओपम्मसंसन्दनं कतमेव । एत्थ पन राजा विय कम्मं दठब्बं, असि विय किलेसा, उक्खित्तासिकपुरिसो विय मारो, तेलपत्तहत्थपुरिसो विय कायगता-सतिभावको विपस्सकयोगावचरो । इति भगवा कामगतासति भावेतुकामेन भिक्खुना तेलपत्तहत्थेन तेन पुरिसेन विय सति अविस्सज्जेत्वा अप्पमत्तेन कायगतासति भावेतव्वाति इमं सुत्तं आहरित्वा दस्सेसि ।

भिक्खू इमं सुत्तं च अत्थं च सुत्वा एवमाहं सु—दुक्करं भन्ते ! तेन पुरिसेन कतं तथारूपि जनपदकल्याणिं अनोलोकेत्वा तेलपत्तं आदाय गच्छन्तेनाति ।

सत्था न भिक्खवे ! तेन दुक्करं कतं, सुकरमेवेतं । कस्मा ? उक्खित्तासिकेन पुरिसेन सन्तज्जेत्वा निव्यमानताय । यं पन पुब्बे पण्डिता अप्पमादेन सति अविस्सज्जेत्वा अभिसङ्खटं दिव्वरूपम्पि इन्द्रियानि भिन्दित्वा अनोलोकेत्वाव गत्वा रज्जं पापुणिसु एतं दुक्करन्ति वत्ता तेहि याचितो अतीतं आहरि :—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो तस्स रज्ज्जे पुत्तसतस्स सब्बकनिट्ठो हुत्वा निव्वत्तित्वा अनुपुब्बेन विज्जुत्तं पापुणि । तदा च रज्ज्जे गेहे पच्चेकबुद्धा भुज्जन्ति । बोधिसत्तो तेसं वेय्या-वच्चं करोति । सो एकदिवसं चिन्तेसि, मम बहू भातरो लच्छामि नुखो अहं इमस्मि नगरे कुलसन्तकं रज्ज उदाहु नोति । अथस्स एतदहोसि । पच्चेकबुद्धे पुच्छित्वा जानिस्सामीति । सो [३३५] दुतियदिवसे पच्चेक-बुद्धेसु आगतेसु धम्मकरकं आदाय पानीयं परिस्सावेत्वा पादे धोवित्वा तेलेन मक्खेत्वा तेसं अन्तरे खज्जकं खादित्वा निसिन्नकाले वन्दित्वा एकमन्तं निसिन्नो तमत्थं पुच्छि ।

अथ नं ते अबोचुं—कुमार ! न त्वं इमस्मि नगरे रज्जं लभिस्ससि इतो पन वीसंयोजनसतमत्थके गन्धाररट्ठे तक्कसिलानगरं नाम अत्थि तत्थ गन्तुं सक्कोन्तो इतो सत्तमे दिवसे रज्जं लच्छसि । अन्तरामग्गे पन महावत्तिन अटवियं परिपन्थो अत्थि, तं अटविं परिहरित्वा गच्छन्तस्स वीसतियोजनसतिको मग्गो होति, उज्जुं गच्छन्तस्स पञ्जासयोजनानि होन्ति सो हि अमनुस्सकन्तारो नाम तत्थ यक्खिणियो अन्तरामग्गे गामे च सालायो च मापेत्वा उपरि सुवण्णतारकविचित्तवितानं महारहं सेय्यं पञ्जापेत्वा नानाविरागपट्टसाणियो परिक्षिपित्वा दिव्वालङ्कारेहि अत्तभावं मण्डेत्वा सालासु निसीदित्वा गच्छन्ते पुरिसे मधुराहि वाचाहि सङ्गण्हित्वा किलन्तरूपा विय पञ्जायथ इधागन्त्वा निसीदित्वा पानीयं पिबित्वा गच्छथाति पक्कोसित्वा आगतानं आसनानि दत्वा अत्तनो रूपलीलुहाविलासेहि पलोभेत्वा किलेसवसिके कत्वा अत्तना सद्धि अज्झाचारे कते तत्थेव ते लोहितेन पग्घरन्तेन खादित्वा जीवितक्खयं पापेन्ति । रूपगोचरसत्तं रूपेनेव गण्हन्ति, सद्गोचरं मधुरेन गीतवादितसद्देन गन्धगोचरं दिव्वगन्धेहि रसगोचरं तस्स दिव्वेन नानगगरसभोजनेन फोट्टव्वगोचरं तस्सं उभतो लोहितकूपधानेहि दिव्वसयनेहि गण्हन्ति । सचे इन्द्रियानि भिन्दित्वा ता अनोलोकेत्वा सति पच्चुपट्ट-पेत्वा गमिस्ससि सत्तमे दिवसे तत्थ रज्जं लभिस्ससीति ।

बोधिसत्तो—होतु भन्ते ! तुम्हाकं ओवादं गहेत्वा किं ता ओलोकेस्सामीति पच्चेकबुद्धेहि परित्तं कारा-पेत्वा परित्तवालिकञ्चेव परित्तउदकञ्च परित्तसुत्तञ्च आदाय पच्चेकबुद्धे च मातापितरो च वन्दित्वा निवेसनं गन्त्वा अत्तनो पुरिसे आह—अहं तक्कसिलायं रज्जं गहेतुं गच्छामि, तुम्हे इधेव तिट्थति ।

अथ नं पञ्च जना आहंसु मयम्पि अनुगच्छामाति ।

न सक्का तुम्हेहि अनुगन्तुं अन्तरामग्गे किर यक्खिणियो रूपादिगोचरे मनुस्से एवञ्चेवञ्च रूपादीहि पलोभेत्वा गण्हन्ति, महापरिपन्थो अहं पन अत्तानं तक्केत्वा गच्छामीति ।

किम्पन ते देव ! मयं तुम्हेहि सद्धि गच्छन्ता अत्तनो पियानि रूपादीनि ओलोकेस्साम ? मयं हि तथेव गमिस्सामाति ।

बोधिसत्तो—तेनहि अप्पमत्ता होथाति ते पञ्च जने आदाय मग्गं पटिपज्जि । यक्खिणियो गामादीनि मापेत्वा निसीदिसु । तेसु रूपगोचरो पुरिसो ता यक्खिणियो ओलोकेत्वा रूपारम्माणे पटिबद्धो थोकं ओहीयि ।

बोधिसत्तो—किं भो ! थोकं ओहीयसीति आह ।

देव ! पादा मे रुजन्ति थोकं सालायं निसीदित्वा आगच्छामीति ।

अम्भो ! [३३६] एता यक्खिणियो मा खो पत्थेसीति ।

यं होति तं होतु न सक्कोमि देवाति ।

तेनहि पञ्चायिस्ससीति इतरे चत्तारो आदाय अगमासि ।

सोपि रूपगोचरको तासं सन्तिकं अगमासि, ता अत्तना सद्धि अञ्भाचारे कते तं तत्थेव जीवितक्खयं पापेत्वा पुरतो गन्त्वा अञ्जं सालं मापेत्वा नानातुरियानि गहेत्वा गायमाना निसीदिसु । तत्थ सद्गोचरको ओहीयि । तम्पि खादित्वा पुरतो गन्त्वा नानप्पकारे गन्धकरण्डे पूरेत्वा आपणं पसारेत्वा निसीदिसु । तत्थ गन्धगोचरको ओहीयि । तम्पि खादित्वा पुरतो गन्त्वा नानग्गरसानं दिव्वभोजनानं भाजनानि पूरेत्वा ओदनि-कापणं पसारेत्वा निसीदिसु । तत्थ रसगोचरको ओहीयि । तम्पि खादित्वा पुरतो गन्त्वा दिव्वसयनानि पञ्चापेत्वा निसीदिसु । तत्थ फोट्टव्वगोचरको ओहीयि । तम्पि खादिसु । बोधिसत्तो एककोव अहोसि । अथेका यक्खणि अतिखरमन्तो वतायं अहं तं खादित्वाव निवत्तिस्सामीति बोधिसत्तस्स पच्छतो पच्छतो अगमासि । अटवियं परभागे वनकम्मिकादयो यक्खणिं दिस्वा—अयं ते पुरतो गच्छन्तो पुरिसो किं होतीति पुच्छिसु ।

कोमारसामिको मे अय्याति ।

अम्भो ! अयं एवं सुकुमारा पुप्फदामसदिसा सुवण्णवण्णा कुमारिका अत्तनो कुलं छड्डेत्वा भवन्तं तक्केत्वा निक्खन्ता, कस्मा एतं किलमेत्वा आदाय न गच्छसीति ?

नेसा अय्या ! मय्हं पजापती, यक्खिणी एसा । एताय मे पञ्चमनुस्सा खादिताति ।

अय्या ! पुरिसा नाम कुट्टकाले अत्तनो पजापतियो यक्खिणियोपि करोन्ति पेतिनियोपीति । सा गच्छमाना गम्भिणीवण्णं दस्सेत्वा पुन सकिं विजातवण्णं कत्वा पुत्तं अड्केनादाय बोधिसत्तं अनुबन्धि । दिट्ठदिट्ठा पुरिमनयेनेव पुच्छन्ति । बोधिसत्तोपि तथेव वत्वा गच्छन्तो तक्कसिलं पापुणि । सा पुत्तं अन्तरधापत्वा एकिकाव अनुबन्धि । बोधिसत्तो नगरद्वारं गत्वा एकस्सा सालाय निसीदि । सा बोधिसत्तस्स तेजेन पविसितुं असक्कोन्ती दिव्वरूपं मापेत्वा सालाद्वारे अट्ठासि । तस्मिं समये तक्कसिलातो राजा उय्यानं गच्छन्तो तं दिस्वा पटिबद्धचित्तो हुत्वा गच्छिमिस्सा सस्सामिकअस्सामिकभावं जानाहीति मनुस्सं पेसेसि ।

सो तं उपसङ्कमित्वा—सस्सामिकासीति पुच्छि ।

आम अय्य ! अयं मे सालायं निसिन्नो सामिकोति ।

बोधिसत्तो—नेसा मय्हं पजापती, यक्खिणी एसा । एताय मे पञ्च मनुस्सा खादिताति आह ।

सा—पुरिसा नाम अय्या ! कुट्टकाले यं इच्छन्ति तं वदन्तीति आह ।

सो उभिन्नम्पि वचनं रञ्जो आरोचेसि । राजा अस्सामिकभण्डं नाम राजसन्तकं होतीति यक्खिणिं पक्कोसापेत्वा एकहत्थिपिट्ठे निसीदापेत्वा नगरं पदक्खिणं कत्वा पासादं आरुह्य तं अगमहेसिट्ठाने ठपेसि । सो नहातानुलित्तो सायमासं भुञ्जित्वा [३३७] सिरिसयनं अभिरुहि । सापि यक्खिणी अत्तनो उपकप्पनकं आहारं आहरित्वा अलङ्कतपटियत्ता सिरिसयने रञ्जा सद्धि निपज्जित्वा रञ्जो रतिवसेन सुखसमप्पितस्स निपन्नकाले एकेन पस्सेन परिवत्तित्वा परोदि । अथ नं राजा—किं भद्दे ! रोदसीति पुच्छि ।

देव ! अहं तुम्हेहि मग्गे दिस्वा आनीता । तुम्हाकञ्च गेहे बहू इत्थियो साहं सपत्तीनं अन्तरे वसमाना कथाय उप्पन्नाय को तुय्हं मातरं वा पितरं वा गोत्तं वा जातिं वा जानाति ? त्वं अन्तरामग्गे दिस्वा आनीता नामाति सीसे गहेत्वा निप्पीलियमाना विय मङ्कु भविस्सामि । सचे तुम्हे सकलरज्जे इस्सरियञ्च आणञ्च मय्हं ददेय्याथ कोचि मय्हं चित्तं कोपेत्वा कथेतुं न सक्खिस्सतीति ।

भद्दे ! मय्हं सकलरट्ठवासिनो न किञ्चि होन्ति । नाहं एतेसं सामिको ये पन राजाणं कोपेत्वा अक-तब्बं करोन्ति नेसञ्जेवाहं सामिको इमिना कारणेन न सक्का तुय्हं सकलरट्ठे इस्सरियञ्च आणञ्च दातुन्ति ।

तेनहि देव ! सचे रट्ठे वा नगरे वा आणं दातुं न सक्कोथ अन्तोनिवेसने अन्तोवलञ्जनकानं उपरि मम वसे वत्तनत्थाय आणं देथ देवाति ।

राजा दिव्वफोट्टव्वेन बद्धो तस्सा वचनं अतिककमितुं असक्कोन्तो साधु भद्दे ! अन्तोवलञ्जनकेसु तुय्हं आणं दम्मि, त्वं एते अत्तनो वसे वत्तापेहीति आह । सा साधूति सम्पदिच्छित्वा रञ्जो निदं ओक्कन्तकाले

यक्खनगरं गत्वा यक्खे पक्कोसित्वा अत्तनो राजानं जीवितक्खयं पापेत्वा अट्ठिमत्तं सेसेत्वा सब्बं नहारुचम्ममंस-
लोहितं खादि । अवसेसयक्खा महाद्वारतो पट्ठाय अन्तोनिवेसने कुक्कुरकुक्कुरे आदिं कत्वा सब्बे खादित्वा
अट्ठिसेसे अकंसु । पुनदिवसे द्वारं यथापिहितमेव दिस्वा मनुस्सा फरसूहि कवाटानि कोट्टेत्वा अन्तो पविसित्वा
सब्बं निवेसनं अट्ठिकपरिपुण्णं दिस्वा सच्चं वत सो पुरिसो आह नायं मय्हं पजापती यक्खणी एसाति । राजा
पन किञ्चि अजानित्वाव तं गेहे अत्तनो भरियं अकासि । सा यक्खे पक्कोसित्वा सब्बं जनं खादित्वा गता भवि-
स्सतीति आहंसु ।

बोधिसत्तोपि तं दिवसं तस्सा येव सालायं परित्तवालिकं सीसे पक्खिपित्वा परित्तसुत्तं परिक्खिपित्वा
खग्गं गहेत्वा ठितकोव अरुणं उट्ठापेसि । मनुस्सा सकलराजनिवेसनं सोधेत्वा हरितुपलित्तं कत्वा उपरि गन्धेहि
विलिम्पित्वा पुष्फानि विकिरित्वा पुष्फदामानि ओसारेत्वा धूपं दत्वा नवमाला बन्धित्वा सम्मन्तयिंसु—भो !
हिथ्यो सो पुरिसो दिव्वरूपं मापेत्वा पच्छतो आगच्छन्ति यक्खिणि इन्द्रियाणि भिन्दित्वा ओलोकनमत्तम्पि न
अकासि, सो अतिविय उलारसत्तो धितिमा ज्ञाणसम्पन्नो तादिसे पुरिसे रज्जं अनुसासन्ते सब्बं रट्ठं सुखितं भवि-
स्सति तं राजानं करोमाति । अथ सब्बे अमच्चा च नागरा च एकच्छन्दा हुत्वा बोधिसत्तं उपसङ्कमित्वा देव !
तुम्हे इमं रज्जं कारेथाति वत्वा नगरं पवेसेत्वा रतनरासिम्हि ठपेत्वा अभिसिञ्चित्वा तक्कसिलाराजानं अंकसु ।

सो चत्तारि अगतिगमनानि वज्जेत्वा दस राजधम्मे अकोपेत्वा धम्मेन रज्जं कारेन्तो दानादीनि पुञ्ञानि
कत्वा यथाकम्मं गतो । सत्था इमं अतीतं आहरित्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमं गाथमाह :—

समतित्तिकं अनवसेसकं तेलपत्तं यथा परिहरेय्य ।

एवं सचित्तमनुरक्खे सतिथा पत्थयानो दिसं अगतपुब्बन्ति ॥

तत्थ—समतित्तिकन्ति अन्तो मुखवट्टिलेखं पापेत्वा सम्भरितं । अनवसेसकन्ति अनवसिञ्चनकं
अपरिस्सावनकं कत्वा । तेलपत्तन्ति पक्खित्ततिलतेलपत्तं । परिहरेय्याति हरेय्य आदाय गच्छेय्य । एवं
सचित्तमनुरक्खेति तं तेलभरितं पत्तं विप्र अत्तनो चित्तं कायगतासतिथा गोचरे चेव सम्पयुत्तसतिथा चाति उभिन्न-
मन्तरे पक्खिपित्वा यथा मुहुत्तम्पि बहिद्धा गोचरे न विक्खिपति तथा पण्डितो योगावचरो रक्खेय्य गोपेय्य ।
किं कारणा ? एतस्स हिः—

दुन्निग्गहस्स लहुनो यत्थ कामनिपातिनो ।

चित्तस्स दमथो साधु चित्तं दन्तं सुखावहं ॥

तस्माः— सुदुद्दसं सुनिपुणं यत्थ कामनिपातिनं ।

चित्तं रक्खेथ मेधावी चित्तं गुत्तं सुखावहं ॥

इदं हिः— दूरङ्गमं एकचरं असरीरं गुहासयं ।

ये चित्तं सञ्जमेस्सन्ति मोक्खन्ति मारबन्धना ॥

इतरस्स पनः— अनवट्ठितचित्तस्स सद्धम्मं अविजानतो ।

परिप्लवप्पसादस्स पञ्ञा न परिपूरति ॥

थिरकम्मट्टानसहायस्स पनः—

अनवस्सुतचित्तस्स अनन्वाहतचेतसो ।

पुञ्ञपापपहीनस्स नत्थि जागरतो भयं ॥

तस्मा एतं— फन्दनं चपलं चित्तं दूरक्खं दुन्निवारयं ।

उज्जुं करोति मेधावी उसुकारोव तेजनं ॥

एवं उज्जुं करोन्तो सचित्तमनुरक्खे । पत्थयानो दिसं अगतपुब्बन्ति इमस्मिं कायगतासतिकम्मट्टाने कम्मं
आरभित्वा अनमतग्गे संसारे अगतपुब्बं दिसं पत्थेन्तो पिहेन्तो वुत्तनयेनेव सकं चित्तं रक्खेय्याति अत्थो । का
पनेसा दिसा नाम ? :—[३३६]

मातापिता दिसा पुब्बा आचरिया दक्खिणा दिसा ।

पुत्तदारा दिसा पच्छा मित्तामच्चा च उत्तरा ।

दासकम्मकरा हेट्ठा उद्धं समणब्राह्मणा,
एता दिसा नमस्सेय्य अप्पमत्तो^१ कुले गिहीति^२ ।

एत्थ ताव पुत्तदारादयो दिसाति वुत्ता—

दिसा चतस्सो विदिसा चतस्सो
उद्धं अधो दसदिसा इमायो,
कतमं दिसं तिट्ठति नागराजा
यमद्दसा सुपिने छब्बिसाणन्ति ।^३

एत्थ पुरत्थिमादिभेदा दिसाव दिसाति वुत्ता ।

आगारिनो अन्नदपानवत्थदा
अव्हायिकानम्पि दिसं वदन्ति,
एसा दिसा परमा सेतकेतु !
यं पत्वा दुक्खी सुखिनो भवन्तीति ।^४

एत्थ पन निब्बाणं दिसाति वुत्तं । इधापि तदेव अधिप्पेतं । तं हि खयं विरागन्ति आदीहि दिस्सति,
तस्मा दिसाति वुच्चति । अनमतग्गे पन संसारे केनचि बालपुथुज्जनेन सुपिनेनपि अगतपुब्बताय अगतपुब्बा
दिसा नामाति वुत्तं । तं पत्थयन्तेन कायगतासत्तिया योगो करणीयोति । एवं सत्था निब्बाणेन देसनाकूटं
गहेत्वा जातकं समोधानेसि । तदा राजपरिसा बुद्धपरिसा अहोसि, रज्जप्पत्तकुमारो पन अहमेवाति ।

तेलपत्तजातकं ।

७. नामसिद्धिजातकं

जीवकञ्च मतं दिश्याति इदं सत्या जेतवने विहरन्तो एकं नामसिद्धिकं भिक्षुं आरब्ध कथेसि ।

पञ्चपन्नवत्थु

एको किर कुलपुत्तो नामेन पापको नाम । सो सासने उरं दत्त्वा पञ्चजितो भिक्षूहि एहावुसो पापक ! तिद्वावुसो पापकाति बुच्चमानो चिन्तेसि लोके पापकं नाम लामकं कालकण्णिमूतन्ति बुच्चति, अञ्जं मङ्गल-पटिसंयुत्तं नामं आहरापेस्सामीति । सो आचरियुपज्जाये उपसङ्कमत्वा—भन्ते ! मय्हं नामं अवमङ्गलं अञ्जम्मे नामं करोथाति आह ।

अथ नं ते एवमाहंसु—आवुसो ! नामं नाम पण्णत्तिमतं । नामेन काचि अत्थसिद्धि नाम नत्थि । अत्तनो नामेनेव [३४०] सन्तुट्ठो होहीति ।

सो पुनप्पुनं याचियेव । तस्सायं नामसिद्धिकभावो भिक्षुसङ्घे पाकटो जातो । अथेकदिवसं धम्म-सभायं सन्निसिन्ना भिक्षू कथं समुट्ठापेसुं—आवुसो ! असुको किर भिक्षु नामसिद्धिको मङ्गलं नामं आहरापेतीति । अथ सत्था धम्मसभं आगन्त्वा काय नुत्थ भिक्षवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छित्वा इमाय नामाति वुत्ते न भिक्षवे ! सो इदानेव नामसिद्धिको पुब्बेपि सो नामसिद्धिको येवाति वत्ता अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते तक्कसिलायं बोधिसत्तो दिसापामोक्खो आचरियो हुत्वा पञ्चमाणवकसतानि मन्ते वाचेसि । तस्सेको माणवो पापको नाम नामेन । सो एहि पापक ! याहि पापकाति बुच्चमानो चिन्तेसि—मय्हं नामं अव-मङ्गलं अञ्जं नामं मे आहरापेस्सामीति । सो आचरियं उपसङ्कमत्वा—आचरिय ! मय्हं नामं अव-मङ्गलं अञ्जम्मे नामं करोथाति आह ।

अथ नं आचरियो अवोच—गच्छ तात ! जनपदचारिकं चरित्वा अत्तनो अभिरुचितं एकं मङ्गलं नामं गहेत्वा एहि, आगतस्स ते नामं परिवत्तेत्वा अञ्जं नामं करिस्सामीति ।

सो साधूति पाथेय्यं गहेत्वा निक्खन्तो गामेन गामं चरन्तो एकं नगरं पापुणि । तत्थ चेको पुरिसो कालकतो जीवको नाम नामेन । सो तं ज्ञातिजनेन आलाहनं नीयमानं दिस्वा—किं नामको नामेस पुरिसोति पुच्छि ।

जीवको नामेसोति ।

जीवकोपि मरतीति ?

जीवकोपि मरति अजीवकोपि मरति । नामं नाम पण्णत्तिमतं । त्वं बालो मञ्जेति ।

सो तं कथं सुत्वा नामे मज्झन्तो हुत्वा अन्तो नगरं पाविसि । अथेकं दासि भति अददमानं सामिका द्वारे निसीदापेत्वा रज्जुया पहरन्ति । तस्सा च धनपालीति नामं होति । सो अन्तरवीथिया गच्छन्तो तं पोथियमानं दिस्वा—कस्मा इमं पोथेयाति पुच्छि ।

भति दातुं न सक्कोतीति ।

किम्पनस्सा नामन्ति ?

धनपाली नामाति ।

नामेन धनपाली समानापि भतिमतं दातुं न सक्कोतीति ?

धनपालियोपि अधनपालियोपि दुग्गता होन्ति । नामं नाम पण्णत्तिमतं । त्वं पन बालो मञ्जेति ।

सो नामे मज्झन्तरो हुत्वा नगरा निक्खम्ममगं पटिपन्नो अन्तरामगे मगमूलहं पुरिसं दिस्वा—अम्भो ! किं करोन्तो विचरसीति पुच्छि ।

मगमूलहोमिह सामीति ।

किम्पन ते नामन्ति ?

पन्थको नामाति ।

पन्थकापि मग्गमूलहा होन्तीति ?

पन्थकोपि अपन्थकोपि मग्गमूलहो होति । नामं नाम पण्णत्तिमत्तं । त्वं बालो मञ्जेति ।

सो नामे अतिमञ्जतो हुत्वा बोधिसत्तस्स सन्तिकं गत्वा किं तात ! नामं रोचेत्वा आगतोसीति च वुत्ते—आचरिय ! जीवकापि नाम मरन्ति अजीवकापि, धनपालियोपि दुग्गता होन्ति अधनपालियोपि, पन्थकापि [३४१] मग्गमूलहा होन्ति अपन्थकापि । नामं नाम पण्णत्तिमत्तं । नामेन सिद्धि नत्थि । कम्मेनेव सिद्धि । अलं मय्हं अञ्जेन नामेन । तदेव मे नामं होवूति आह ।

बोधिसत्तो तेन दिट्ठञ्च कतञ्च संसन्देत्वा इमं गाथमाहः—

जीवकञ्च मतं दिस्वा धनपालिञ्च दुग्गतं,

पन्थकञ्च वने मूल्हं पापको पुनरागतोति ।

तत्थ पुनरागतोति इमानि तीणि कारणानि दिस्वा पुन आगतो । रकारो सन्धिवसेन वुत्तो ।

सत्था इमं अतीतं आहरित्वा न भिक्खवे ! इदानेवेस नामसिद्धिको पुव्वेपेस नामसिद्धिको येवाति वत्वा जातकं समोधानेसि । तदा नामसिद्धिको इदानिपि नामसिद्धिको येव आचरियपरिसा बुद्धपरिसा । आचरियो पन अहमेवाति ।

नामसिद्धिजातकं ।

८. कूटवाणिजजातकं

साधु खो पण्डितो नामाति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो एकं कूटवाणिजं आरब्ध कथेसि ।

पञ्चपन्नवत्थु

सावत्थियं हि द्वे जना एकतोव वणिज्जं करोन्ता भण्डं सकटेनादाय जनपदं गत्वा लद्धलाभा पञ्चाग-
मिसु । तेसु कूटवाणिजो चिन्तेसि—अयं बहू दिवसे दुग्भोजनेन चैव दुक्खसेय्याय च किलन्तो इदानी अत्तनो
घरे नानगरसेहि यावदत्थं सुभोजनं भुञ्जित्वा अजीरकेन मरिस्सति अथाहं इमं सव्वं भण्डं तयो कोट्टासे कत्वा
एकं तस्स दारकानं दस्सामि द्वे कोट्टासे अत्तनो गहेस्सामीति । सो अज्ज भाजेस्साम स्वे भाजेस्सामाति भण्डं
भाजेतुं न इच्छि । अथ नं पण्डितवाणिजो अकामकं निप्पीलेत्वा भाजापेत्वा विहारं गत्वा सत्थारं वन्दित्वा
कतपटिसन्धारो अतिपपञ्चो ते कतो इधागन्त्वापि चिरेन बुद्धुपट्टानं आगतोसीति वुत्ते तं पवत्ति भगवतो आरो-
चेसि ।

सत्था—न खो सो उपासक ! इदानेव कूटवाणिजो पुब्बेपि कूटवाणिजो येव इदानी पन तं वञ्चेतु
कामो जातो पुब्बे पण्डितेपि वञ्चेतुं उस्सहीति वत्वा तेन याचितो अतीतं आहरि—

अतीतवत्थु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो बाराणसियं वाणिजकुले निव्वत्ति । नामगहणदिवसे
चस्स पण्डितोति नाममकंसु । सो वयप्पत्तो अञ्जनेन वाणिजेन सद्धि एकतो हुत्वा वणिज्जं करोति । तस्स
अतिपण्डितोति नामं अहोसी । ते बाराणसितो पञ्चहि सकट [३४२] सतेहि भण्डं आदाय जनपदं गत्वा
वणिज्जं कत्वा लद्धलाभा पुन बाराणसि आगमिसु । अथ नेसं भण्डभाजनकाले अतिपण्डितो आह—मया
द्वे कोट्टासा लद्धव्वाति ।

किं कारणा ?

त्वं पण्डितो, अहं अतिपण्डितो । पण्डितो एकं लद्धं अरहति । अति पण्डितो द्वेति ।

ननु अम्हाकं द्विन्नम्पि भण्डमूलम्पि गोणादयोपि समसमायेव । कस्मा त्वं द्वे कोट्टासे लद्धं अरहसीति ?
अतिपण्डितभावेनाति ।

एवं ते कथं वड्ढेत्वा कलहं अकंसु । ततो अतिपण्डितो अत्थेको उपायोति चिन्तेत्वा अत्तनो पितरं एकस्मि
सुसिररुक्खे पवेसेत्वा त्वं अम्हेसु आगतेसु अतिपण्डितो द्वे कोट्टासे लद्धं अरहतीति वेदय्यासीति वत्वा बोधिसत्तं
उपसङ्गकमित्वा सम्म ! मय्हं द्विन्नं कोट्टासानं युत्तभावं वा अयुत्तभावं वा एसा रुक्खदेवता जानाति । एहि नं
पुच्छिस्सामाति तं तत्थ नेत्वा—अय्ये ! रुक्खदेवते ! अम्हाकं अट्ठं पच्छिन्दाति आह ।

अथस्स पिता सरं परिवत्तेत्वा तेनहि कथेयाति आह ।

अय्ये ! अयं पण्डितो अहं अतिपण्डितो, अम्हेहि एकतो बोहारो कतो, तत्थ केन किं लद्धव्वन्ति ?
पण्डितेन एको कोट्टासो, अतिपण्डितेन द्वे कोट्टासा लद्धव्वाति ।

बोधिसत्तो एवं विनिच्छित्तं अट्ठं सुत्वा इदानी देवताभावं वा अदेवताभावं वा जानिस्सामीति पलालं
आहरित्वा सुसिरं पूरेत्वा अंगि अदासि । अतिपण्डितस्स पिता जालाय फुटुकाले अद्वज्झायेन सरीरेन उपरि
आरुह् साखं गहेत्वा ओलम्बन्तो भूमियं पतित्वा इमं गायमाहः—

साधु खो पण्डितो नाम नत्वेव अतिपण्डितो,

अतिपण्डितेन पुत्तेन पनम्हि उपकूलितोति ।

तत्थ—साधु खो पण्डितो नामाति इमस्मि लोके पण्डितत्वेन समन्नागतो कारणाकारणञ्जु पुग्गलो
साधु सोभनो । अतिपण्डितोति नाममत्तेन अतिपण्डितो कूटपुरिसो नत्वेव वरं । पनम्हि उपकूलितोति थोकेन-
म्हि भामो अद्वज्झामकोव मुत्तोति अत्थो ।

१. स्या०—उपकूटितोति ।

ते उभोपि मज्जे भिन्दित्वा समञ्जोवकोट्टासं गण्हित्वा यथाकम्मं गता । सत्था पुब्बेपेस कूटवाणिजो येवाति वत्वा इमं अतीतं आहरित्वा जातकं समोधानेसि । तदा कूटवाणिजो पच्चुप्पन्नो कूट-
वाणिजोव, पण्डितवाणिजो पन अहमेवाति ।

कूटवाणिजजातकं ।

६. परोसहस्सजातकं

परोसहस्सम्पि समागतानन्ति इदं सत्था जेतवने विहरन्तो पुथुज्जनपुच्छकं पञ्चं आरब्ध कथेसि । वत्थुं सरभङ्गजातके आवीभविस्सति । [३४३]

पच्चपन्नवत्थु

एकस्मिं पन समये भिक्खू धम्मसभायं सन्निपतिता आवुसो ! दसवलेन सङ्खित्तेन कथितं धम्मसेना-पतिसारिपुत्तो वित्थारेन व्याकासीति थेरस्स गुणकथाय निसीदिसु । सत्था आगन्त्वा काय नुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छित्वा इमाय नामाति वुत्ते न भिक्खवे ! सारिपुत्तो इदानीव मया सङ्खित्तेन मासितं वित्थारेन व्याकरोति, पुब्बेपि व्याकासि येवाति वत्वा अतीतं आहरिः—

अतीतवत्थु

अतीते वाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारेन्ते बोधिसत्तो उदिच्चब्राह्मणकुले निव्वत्तित्वा तक्कसिलायं सब्वसिप्पानि उगगिहत्वा कामे पहाय इसिपव्वज्जं पव्वजित्वा पञ्चाभिञ्जा अट्टसमापत्तियो निव्वत्तेत्वा हिमवन्ते विहासि । परिवारोपिस्स पञ्चतापससतानि अहेसुं । अथस्स जेट्टन्तेवासी वस्सारत्तसमये उपडढं इसिगणं आदाय लोणम्बिलसेवनत्थाय मनुस्सपथं अगमासि । तदा बोधिसत्तस्स कालकिरियसमयो जातो । अथ तं अन्तेवासिका आचरिय, कतरो वो गुणो लद्धोति अधिगमं पुच्छिसु । सो नत्थि किञ्चीति वत्वा आभस्सरब्रह्मलोके निव्वत्ति । बोधिसत्ता हि अरूपसमापत्तिलाभिनी हुत्वापि अभव्वट्टानत्ता आरूपे न निव्वत्तन्ति । अन्तेवासिका आचरियस्स अधिगमो नत्थीति आलाहने सक्कारं न कर्रिसु ।

जेट्टन्ते वासिको आगन्त्वा कहं आचरियोति पुच्छित्वा कालकतोति सुत्वा—अपि आचरियं अधिगमं पुच्छित्थाति आह ।

आम पुच्छिम्हाति ।

किं कथेसीति ?

नत्थि किञ्चीति तेन वुत्तं अथस्स अम्हेहि सक्कारो न कतोति आहंसु ।

जेट्टन्तेवासिको—तुम्हे आचरियस्स वचनत्थं न जानित्थ, आकिञ्चञ्जायतनसमापत्तिलाभी आचरि-योति आह ।

ते तस्मिं पुनप्पुनं कथेन्तेपि न सद्दिहिसु । बोधिसत्तो तं कारणं ज्ञत्वा अन्धवाला मम जेट्टन्तेवासिकस्स न सद्दिहन्ति इमं तेसं कारणं पाकटं करिस्सामीति ब्रह्मलोका आगन्त्वा अस्समपदमत्थके महन्तेनानुभावेन आकासे ठत्वा जेट्टन्तेवासिकस्स पञ्जानुभावं वण्णेन्तो इमं गाथमाहः—

परोसहस्सम्पि समागतानं कन्देय्युं ते वस्ससत्तं अपञ्जा,

एकोव सेय्यो पुरिसो सपञ्जो यो भासितस्स विजानाति अत्थन्ति ।

तत्थ—परोसहस्सम्पीति अतिरेकसहस्सम्पि । समागतानन्ति सन्निपतितानं भासितस्स अत्थं जानितुं असक्कोन्तानं बालानं । कन्देय्युं ते वस्ससत्तं अपञ्जाति ते एवं समागता अपञ्जा इमे बाला तापसा विय वस्ससत्तम्पि वस्ससहस्सम्पि रोदेय्युं परिदेवेय्युं रोदमानापि पन अत्थं वा कारणं वा नेव जानेय्युन्ति दीपेति । एकोव सेय्यो पुरिसो सपञ्जोति एवरूपानं [३४४] बालानं परोसहस्सतोपि एको पण्डितपुरिसोव सेय्यो वरतरोति अत्थो । कीदिसो सपञ्जोति ? यो भासितस्स विजानाति अत्थन्ति स्वायं जेट्टन्तेवासिको वियाति ।

एवं महासत्तो आकासे ठितोव धम्मं देसेत्वा तापसगणं बुज्झापेत्वा ब्रह्मलोकमेव गतो । तेपि तापसा जीवितपरियोसाने ब्रह्मलोकपरायणा अहेसुं । सत्था इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि । तदा जेट्टन्तेवासिको सारिपुत्तो अहोसि । महाब्रह्मा पन अहमेवाति ।

परोसहस्सजातकं ।

१०. असातरूपजातकं

असात्रं सातरूपेणाति इदं सत्था कुण्डियनगरं उपनिस्साय कुण्डधानवने विहरन्तो कोलियराजधीतरं सुप्पवासं उपासिकं आरब्ध कथेसि ।

पच्चुपन्नवत्थु

सा हि तस्मिं समये सत्तवस्सानि कुच्छिना गम्भं परिहरित्वा सत्ताहं मूलहगम्भा अहोसि । अधिमत्ता वेदना वर्त्तिसु । सा एवं अधिमत्तवेदनाभितुन्नापि सम्मासम्बुद्धो वत सो भगवा यो एवरूपस्स दुक्खस्स पहाणाय धम्मं देसेति । सुपटिपन्नो वतस्स भगवतो सावकसङ्घो यो एवरूपस्स दुक्खस्स पहाणाय पटिपन्नो । सुसुखं वत निब्बाणं यत्थेव रूपं दुक्खं नत्थीति इमेहि तीहि वितक्केहि दुक्खं अधिवासेसि । सा सामिकं पक्कोसापेत्वा तं च अत्तनो पर्वत्ति वन्दनसासनं च आरोचेत्तुं सत्थु सन्तिकं पेसेसि ।

सत्था वन्दनसासनं सुत्वाव सुखिनी होतु सुप्पवासा कोलियधीता सुखिनी अरोगा अरोगं पुत्तं विजाय-
तूति आह । सहवचनेनेव पन भगवतो सुप्पवासा कोलियधीता सुखिनी अरोगा अरोगं पुत्तं विजायि । अथस्सा सामिको गेहं गन्त्वा तं विजातं दिस्वा अच्छरियं वत भोति अतिविय तथागतस्सानुभावोति अच्छरियम्भुतचित्त-
जातो अहोसि । सुप्पवासापि पुत्तं विजायित्वा सत्ताहं बुद्धपमुखस्स सङ्घस्स महादानं दातुकामा पुन निमन्त-
णत्थाय तं पेसेसि ।

तेन खो पन समयेन महामोग्गल्लानस्स उपट्ठाकेन बुद्धपमुखो सङ्घो निमन्तितो होति । सत्था सुप्प-
वासाय दानस्स ओकासदानत्थाय थेरं तस्स सन्तिकं पेसेत्वा तं सञ्जपापेत्वा सत्ताहं तस्सा दानं पटिगहेसि
सद्धिं भिक्खुसङ्घेन । सत्तमे पन दिवसे सुप्पवासा पुत्तं सीवलीकुमारं मण्डेत्वा सत्थारञ्चेव भिक्खुसङ्घञ्च
वन्दापेसि । तस्मिं पटिपाटिया सारिपुत्तथेरस्स सन्तिकं नीते थेरो तेन सद्धि—कच्चि ते सीवल ! खमनी-
यन्ति पटिसन्थारं' अकासि ।

सो—कुतो मे भन्ते ! [३४५] सुखं स्वाहं सत्तवस्सानि लोहकुम्भियं वसिन्ति थेरेन सद्धि एवरूपं
कथं कथेसि ।

सुप्पवासा तस्स वचनं सुत्वा सत्ताहजातो मे पुत्तो अनुबुद्धेन धम्मसेनापतिना सद्धि मन्तेतीति सोमनस्स-
प्पत्ता अहोसि ।

सत्था—अपिनु सुप्पवासे ! अञ्जोपि एवरूपे पुत्ते इच्छसीति आह ।

सचे भन्ते ! एवरूपे अञ्जो सत्त पुत्ते लभेय्यं इच्छेय्यामेवाहन्ति ।

सत्था उदानं उदानेत्वा अनुमोदनं कत्वा पक्कामि । सीवलीकुमारोपि खो सत्तवस्सिककाले येव सासनं
उरं दत्वा पब्बजित्वा परिपुण्णवस्सो उपसम्पदं लभित्वा पुञ्जवा लाभगयसग्गप्पत्तो हुत्वा पठवि उन्नादेत्वा
अरहत्तं पत्वा पुञ्जवन्तानं अन्तरे एतदग्गट्ठानं पापुणि । अथेक दिवसं भिक्खू धम्मसभायं सन्निपतित्वा—
आवुसो ! सीवलित्थेरो नाम एवरूपो महापुञ्जो पत्थितपत्थनो पच्छिमभविकसत्तो सत्तवस्सानि लोह-
कुम्भियं वसि सत्ताहं मूलहगम्भभावं आपज्जि अहो ! माता महन्तं दुक्खं अनुभवि, किन्नुखो कम्मं अकंसूति
कथं समुट्ठापेत्तुं ।

सत्था तत्थगन्त्वा कायनुत्थ भिक्खवे ! एतरहि कथाय सन्निसिन्नाति पुच्छित्वा इमाय नामाति वुत्ते
भिक्खवे ! सीवलिनो महापुञ्जवतो च सत्तवस्सानि लोहकुम्भियं निवासो च सत्ताहं मूलहगम्भभावप्पत्ति
च अत्तना कतकम्ममूलकाव, तस्सा सुप्पवासायपि सत्त वस्सानि कुच्छिना गम्भपरिहरणं दुक्खञ्च सत्ताहं
मूलहगम्भदुक्खञ्च अत्तना कतकम्ममूलकमेवाति वत्वा तेहि याचितो अतीतं आहरिः—

अतीतवत्यु

अतीते बाराणसियं ब्रह्मदत्ते रज्जं कारन्ते बोधिसत्तो तस्स अग्गमहेसिया कुच्छिस्मिं पटिसन्धिं गण्हित्वा वयप्पत्तो तक्कसिलायं सब्बसिप्पानि उग्गण्हित्वा पितुं अच्चयेन रज्जं पत्वा धम्मेन रज्जं कारेसि । तस्मिं समये कोसलमहाराजा महन्तेन बलेन आगन्त्वा बाराणसिं गहेत्वा तं राजानं मारेत्वा तस्सेव अग्गमहेसिं अत्तनो अग्गमहेसिं अकासि । बाराणसिरज्जो पन पुत्तो पितु मरणकाले निद्धमनद्वारेन पलायित्वा बलं संहरित्वा बाराणसिं आगन्त्वा अविदूरे निसीदित्वा तस्स रज्जो पण्णं पेसेसि—रज्जं वा देतु युद्धं वाति ।

सो युद्धं देमीति पटिपण्णं पेसेसि ।

राजकुमारस्स पन माता तं सासनं सुत्वा युद्धेन कम्मं नत्थि^१ सब्बदिसासु सञ्चारं पच्छिन्दित्वा बाराणसी-नगरं परिवारेतु, ततो दारुदकभत्तपरिक्खयेन किलन्तमनुस्सं नगरं विताव युद्धेन गण्हिस्ससीति पण्णं पेसेसि ।

सो मातु सासनं सुत्वा सत्तदिवसानि सञ्चारं पच्छिन्दित्वा नगरं रुन्धि । नागरा सञ्चारं अलभमाना सत्तमे दिवसे तस्स रज्जो सीसं गहेत्वा [३४६] कुमारस्स अदंसु । कुमारो नगरं पविसित्वा रज्जं गहेत्वा आयुपरियोसाने यथाकम्मं गतो, सो एतरहि सत्त दिवसानि सञ्चारं पच्छिन्दित्वा नगरं रुन्धित्वा गहितकम्म-निस्सन्देन सत्तवस्सानि लोहकुम्भियं वसित्वा सत्ताहं मूलहगव्वभावं आपज्जि । यं पन सो पटुमुत्तरपादमूले लाभीनं अग्गो भवेय्यन्ति महादानं दत्वा पत्थनं अकासि यच्च विपस्सीवुद्धकाले नागरेहि सिद्धिं सहस्सगघनकं गुलदधिं दत्वा पत्थनं अकासि तस्सानुभावेन लाभीनं अग्गो जातो सुप्पवासापि नगरं रुन्धित्वा गण्ह ताताति पेसित-भावेन सत्त वस्सानि कुच्छिता गव्वं परिहरित्वा सत्ताहं मूलहगव्वा जाताति । सत्था इमं अतीतं आहरित्वा अभिसम्बुद्धो हुत्वा इमं गाथमाहः—

असातं सातरूपेन पियरूपेन अप्पियं,

दुक्खं सुखस्स रूपेन पमत्तमतिवत्ततीति ।

तत्थ असातं सातरूपेनाति अमधुरमेव मधुरपतिरूपकेन । पमत्तमतिवत्ततीति असातं अप्पियं दुक्खन्ति एतं तिविधम्पि एतेन सातरूपादिना आकारेण सतिविप्पवासवसेन पमत्तं पुग्गलं अतिवत्तति अभिभवति अज्भो-त्थरतीति अत्थो ।

इदं भगवता यच्च ते मातापुत्ता इमिना गव्वपरिहरणं गव्वभाससङ्घातेन असातादिना पुब्बे नगरं रुन्धनसातादिप्पतिरूपकेन अज्भोत्थटा यच्च इदानि सा उपासिका पुनपि सत्तक्खत्तुं एकरूपं असातं अप्पियं दुक्खं पेमवत्थुभूतेन पुत्तसङ्घातेन सातादिपतिरूपकेन अज्भोत्थटा हुत्वा तथा अवच, तं सब्बम्पि सन्धाय वुत्तन्ति वेदितव्वं । सत्था पन इमं धम्मदेसनं आहरित्वा जातकं समोधानेसि । तदा नगरं रुन्धित्वा रज्जप्पत्तकुमारो सीवली अहोसि, माता सुप्पवासा, पिता पन बाराणसिराजा अहमेवाति ।

असातरूपजातकं ।